

วิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการพัฒนาอาชีพ แผน ข ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาไทย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

วิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

การค้นคว้าอิสระนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการพัฒนาอาชีพ แผน ข ระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต
ภาควิชาภาษาไทย
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2562
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

AN ANALYSIS OF LANGUAGE STRATEGY USED IN KLONLAM SONGS OF
CHAWEEWAN DAMNERN

A Independent Study Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Arts (Thai for Career Development)

Department of THAI

Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2019

Copyright of Graduate School, Silpakorn University

58208305 : ภาษาไทยเพื่อการพัฒนาอาชีพ แผน ข ระดับปริญญาโทฉบับที่ ๓

คำสำคัญ : ภาษาไทยถิ่นอีสาน, กลอนลำ, กลวิธีการใช้ภาษา

นาย อาทิตย์ สุวรรณสุข: วิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : อาจารย์ ดร. สิริชญา คอนกรีต

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน กลวิธีการใช้โวหารและภาพพจน์
ในกลอนลำ ของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ [www.youtube.com/
user/siangsiamofficial/playlists](http://www.youtube.com/user/siangsiamofficial/playlists) โดยเสียงสยามออฟฟิเชียล เจ้าของลิขสิทธิ์ เสียงสยามแผ่นเสียง-เทป จำกัด
จำนวน 6 ชุด รวม 82 กลอนลำ

ผลการศึกษาพบว่า มีการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานในกลอนลำ 2 ประเด็นสำคัญ ประกอบด้วย ประเด็น
ที่หนึ่ง การใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานเพื่อสื่อความหมาย อันได้แก่ การใช้คำง่ายสื่อความหมาย การใช้คำขยายใน
กลอนลำ การใช้คำซ้อน การใช้คำซ้ำ การใช้คำพ้องอีสาน และ การใช้คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมอีสาน ในส่วนการใช้
คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมอีสาน แสดงภาพวิถีชีวิตเกษตรกรรม สภาพสังคมชนบท ความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย การ
พึ่งตนเองและธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิม ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติใน
สังคมอีสาน สำหรับประเด็นที่สอง มีการใช้วรรณศิลป์โดยพบ การใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพ การใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์
การซ้ำคำ การเล่นคำสลับตำแหน่ง และ การเล่นคำสัมผัส ซึ่งเป็นกลวิธีการใช้ภาษา ที่แสดงให้เห็นศิลปะความงาม
ของถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสาน ทำให้กลอนลำมีความไพเราะ คมคาย สร้างความเข้าใจลึกซึ้ง และเกิดอารมณ์
สะเทือนใจแก่ผู้ฟัง

จากการศึกษากลวิธีการใช้โวหาร พบว่า มีการใช้พรรณนาโวหารมากที่สุด นอกจากนี้ยังปรากฏ การ
ใช้บรรยายโวหาร อธิบายโวหาร เทศนาโวหาร และสาธกโวหาร ซึ่งโวหารเหล่านี้ล้วนทำให้ผู้ฟังเกิดจินตนาการและ
อารมณ์ความรู้สึกคล้อยตาม ส่วนกลวิธีการใช้ภาพพจน์ พบว่า มีถ้อยคำแสดงการเปรียบเทียบเกี่ยวกับคน สัตว์
สิ่งของ และธรรมชาติ สอดคล้องกับบริบทในท้องถิ่นอีสาน เพื่อสื่อความหมายและเร้าอารมณ์ความรู้สึกในกลอนลำ
โดยการใช้อุปมา อุปลักษณ์ และสัทพจน์มากที่สุด สำหรับการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ อดีพจน์ ปฏิพจน์ และ
บุคลาธิษฐานหรือบุคคลวัต มีปรากฏรองลงมาซึ่งพบในกลอนลำบางบทเท่านั้น นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้สัญลักษณ์
นามนัย และ การกล่าวอ้างถึงวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน เพื่อสื่อความหมายมากกว่าการแสดงอารมณ์ความรู้สึกซึ่งพบ
เพียงส่วนน้อย ทั้งนี้ จะเห็นว่ากลวิธีการใช้ภาษาในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นเครื่องบ่งบอกอัตลักษณ์
ทางภาษาความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะถิ่น แสดงให้เห็นถึงลีลาการประพันธ์เฉพาะตัวของศิลปิน ที่เป็นเอกลักษณ์
โดดเด่น ด้วยกลวิธีการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน โวหารและภาพพจน์ ให้เกิดความไพเราะ ชาบซึ้งใจ โน้มน้าวใจ สร้าง
ความประทับใจแก่ผู้รับฟังกลอนลำอย่างต่อเนื่อง และสื่อสารกับคนในท้องถิ่นอีสานเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาทาง
ภาษาที่ควรรักษาสืบไป

58208305 : Major (Thai for Career Development)

Keyword : Northeast Thai Dialects, Klonlam, language strategy

MR. ARTIT SUWANNASOOK : AN ANALYSIS OF LANGUAGE STRATEGY USED IN KLONLAM SONGS OF CHAWEEWAN DAMNERN THESIS ADVISOR : INSTRUCTOR SIRICHAYA CORNGREAT, Ph.D.

The objective of this research is to analyze the use of Thai Isan dialects (Northeast Thai Dialects), rhetorical strategy and figure of speech in “Klonlam” poem of “Chaweewan Damnern”, a mor lam singer (Northeastern style singer). This is from online electronic media on www.youtube.com/user/siangsiamofficial/playlists, by Siang Siam Official; the copyright owner of Siang Siam LP-Tape limited, 6 sets and 82 Klonlam poem.

The results show that there are two main points of using Thai Isan dialects in Klonlam poem. The first one is the use of Thai Isan dialect for interpretive. Including, using the simple words, adjective words, compound words, repeated words, phya words and the words that reflect on Isan culture. For using the words that reflect on Isan culture, it shows farmer’s lifestyle, rural society condition, simple life, self-reliant and nature, beautiful culture, and Buddhism and supernatural in Isan society belief. For the second main points, there are the literary art that found the use of imagination words, emotional words, anaphora word, repositioning and rhyme that related to language strategy. This has shown that the literary art of Thai Isan dialects create rhythm, style and melody in Klonlam Songs. Which is to influence and emotional expression to the audience.

The study of rhetorical strategy, shows that is the most using in descriptive writing. Furthermore, it also appears narrative, expository, didactics and allegory literary style. These rhetoric make listener the imagination and deferring emotion. For the figure of speech, it show the comparative of people, animals, things, and nature in accordance with the Isan local context to convey the meaning and stimulate emotion in Klonlam poem by using the most in simile, metaphor and onomatopoeia. For rhetorical question, hyperbole, oxymoron and personification, are the second using found in some Klonlam poem. Moreover, there are poem a few part the using of symbol, metonymy and allusion to Isan local literature for communication rather than emotional expression. Hence, the language strategy used in Klonlam songs of Chaweewan Damnern is an indication of the local ethnic group language identity. This has shown the unique style with her outstanding characteristics by using Thai Isan dialect, rhetorical strategy and figure of speech, to be fascinating, touching, convincing and impressive to the audience. And this is significant for communication to Thai Isan dialects which represents and maintains as the wisdom of language.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี ด้วยความกรุณาของอาจารย์ ดร. สิริชญา คอนกรีต อาจารย์ที่ปรึกษาการค้นคว้าอิสระที่ได้สละเวลาอันมีค่าให้คำแนะนำ ให้ข้อคิด ตรวจสอบแก้ไข ข้อบกพร่องในประเด็นต่าง ๆ อยู่เสมอ เป็นแนวทางในการศึกษาอย่างเป็นระบบ และคอยให้กำลังใจด้วยดี ตลอดมา ผู้เขียนการศึกษาค้นคว้าอิสระรู้สึกซาบซึ้งในพระคุณที่เมตตาเสมอมาและขอกราบขอบพระคุณ เป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.อุบล เทศทอง และ รองศาสตราจารย์จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ในการแก้ไขการศึกษาค้นคว้าอิสระฉบับนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรที่ได้ให้ความรู้ด้านภาษา วรรณคดี ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เขียนการศึกษาค้นคว้าอิสระ

ขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่ นาง ทองพระจันทร์ และ คุณพ่อประสาธ คานเพชรทา ประชาญ์ ชาวบ้านนาแค ที่เอื้อเฟื้อข้อมูลการศึกษาค้นคว้าอิสระ ช่วยแนะนำความรู้เกี่ยวกับความรู้ภาษาไทยถิ่นอีสาน รวมทั้งบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องวิถีชีวิตของชาวอีสานเป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อเนาว์ สุวรรณสุข คุณแม่หนูทิพย์ สุวรรณสุข บุพการีผู้ที่ยกให้กำลังใจและดูแลอย่างดียิ่งตลอดการศึกษาค้นคว้าอิสระ และอธิบายเกี่ยวกับคำศัพท์ภาษาไทยถิ่นอีสาน ให้ผู้เขียนเกิดความเข้าใจได้อย่างถ่องแท้

ขอขอบคุณ นางสาววริยา สรรคชา และ นายณัฐนนท์ เตือนชื่น รวมทั้งกัลยามิตรทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือจนเสร็จสมบูรณ์ด้วยความตั้งใจ และเป็นกำลังใจอย่างดียิ่งด้วยดีเสมอ

ขอขอบคุณ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) และ [www.youtube.com/ user/siangsiamofficial/playlists](http://www.youtube.com/user/siangsiamofficial/playlists) โดยเสียงสยามออฟฟิเชียล เจ้าของลิขสิทธิ์เสียงสยามแผ่นเสียง-เทป จำกัด แหล่งข้อมูลสำคัญที่นำเสนอเกี่ยวกับ กลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน อันเป็นประโยชน์ในการเขียนการค้นคว้าอิสระ

ประโยชน์และคุณค่าทุกประการ ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าอิสระนี้ ผู้เขียนขอมอบแต่คุณพ่อคุณแม่ อาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา ตลอดจนศิลปินหมอลำครูกลอนลำอีสาน ผู้สร้างสรรค์กลอนลำที่ส่งมาออกอากาศในช่องทางต่าง ๆ และขออุทิศส่วนกุศลให้แก่ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษหมอลำและประชาชนกลอนลำอีสานที่ล่วงลับไปแล้ว ที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นอีสานที่สืบสาน สร้างสรรค์กลอนลำมาถึงปัจจุบัน

อาทิตย์ สุวรรณสุข

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	5
1.3 สมมุติฐานของการศึกษา.....	5
1.4 ขอบเขตการศึกษา.....	5
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา	7
1.5.1 ชั้นรวบรวมข้อมูล.....	7
1.5.2 ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล	7
1.5.3 ชั้นสรุปและอภิปรายผล	7
1.6 นิยามศัพท์	7
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น	8
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	12
1.9 เอกสารงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง	12
บทที่ 2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหมอลำและกลอนลำอีสาน.....	20
2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหมอลำอีสาน.....	20
2.2 ประวัติของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน	23
2.3 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกลอนลำ	25

บทที่ 3 การใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานและวรรณศิลป์ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน	29
3.1 การใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานในกลอนลำ ของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน	29
3.1.1 การใช้คำขยายในกลอนลำ	30
3.1.1.1 คำขยายคำนาม	30
3.1.1.2 คำขยายคำสรรพนาม	41
3.1.1.3 คำขยายคำกริยา	42
3.1.1.4 คำขยายคำวิเศษณ์	54
3.1.2 การใช้คำซ้อน	61
3.1.3 การใช้คำซ้ำ	65
3.1.4 การใช้ “ คำพญาอีสาน ”	67
3.1.5 การใช้คำง่ายสื่อความหมาย	72
3.1.6 การใช้คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมอีสาน	75
3.1.6.1 คำสะท้อนภาพวิถีชีวิตเกษตรกรรมอีสาน	76
3.1.6.2 คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมการทอผ้าและการแต่งกายของอีสาน	81
3.1.6.3 คำสะท้อนวัฒนธรรมการกินและอาหารพื้นบ้านอีสาน	86
3.1.6.4 คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน	90
3.1.6.5 คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมของอีสาน	95
3.1.6.6 คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมการเรียกขานบุคคลของชาวอีสาน	99
3.2 การใช้วรรณศิลป์ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน	111
3.2.1 การใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพ	112
3.2.2 การใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์	115
3.2.2.1 ถ้อยคำแสดงความสุขและความสนุกสนาน	116
3.2.2.2 ถ้อยคำแสดงความโศกเศร้า	118

3.2.2.3 ถ้อยคำแสดงความสงสารและเห็นใจ	120
3.2.2.4 ถ้อยคำแสดงความรักคิดถึงและห่วงใย	121
3.2.2.5 ถ้อยคำแสดงความชื่นชมยินดี	123
3.2.2.6 ถ้อยคำแสดงความสบายใจ	124
3.2.2.7 ถ้อยคำแสดงความพลัดพราก	125
3.2.2.8 ถ้อยคำแสดงความผิดหวัง	126
3.2.3 การขำคำ	127
3.2.3.1 การขำคำหรือขำข้อความเพื่อกล่าวเน้นความ	128
3.2.3.2 การขำคำหรือขำข้อความเพื่อเล่นจิ้งหะในกลอนลำ	129
3.2.4 การเล่นคำสลับตำแหน่ง	131
3.2.5 การเล่นคำสัมผัส	134
3.2.5.1 การเล่นคำสัมผัสสระ	135
3.2.5.2 การเล่นคำสัมผัสพยัญชนะ	141
บทที่ 4 กลวิธีการใช้โวหารและภาพพจน์ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน	153
4.1 กลวิธีการใช้โวหารในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน	153
4.1.1 บรรยายโวหาร	154
4.1.2 อธิบายโวหาร	156
4.1.3 เทศนาโวหาร	161
4.1.4 สาธกโวหาร	163
4.1.5 พรรณนาโวหาร	166
4.2 กลวิธีการใช้ภาพพจน์ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน	171
4.2.1 อุปมา	172
4.2.2 อุปลักษณ์	179
4.2.3 สัทพจน์ หรือ การเลียนเสียงธรรมชาติ	183

4.2.4 นามนัย	190
4.2.5 บุคลาธิษฐาน หรือ บุคคลวัต	191
4.2.6 อติพจน์	194
4.2.7 ปฏิพจน์	196
4.2.8 คำถามเชิงวาทศิลป์	198
4.2.9 การกล่าวอ้างถึง	200
4.2.10 สัญลักษณ์	202
บทที่ 5 สรุปลงการศึกษาและข้อเสนอแนะ	205
ข้อเสนอแนะ	211
รายการอ้างอิง	213
ภาคผนวก ก คำศัพท์	217
ภาคผนวก ข กลอนลำหมอลำวีรกรรม ดำเนิน	234
ประวัติผู้เขียน	296

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เพลงพื้นบ้านเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของกลุ่มชน เพลงพื้นบ้านเป็นเพลงที่มีเนื้อร้องและทำนองง่ายๆ ไม่ซับซ้อน เนื้อหาส่วนใหญ่สะท้อนสภาพชีวิตและสังคมในท้องถิ่นที่เรียบง่าย แฝงคติ คำสอน แนวคิดต่างๆ รวมทั้งสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม เพลงพื้นบ้านแต่ละท้องถิ่นจะมีท่วงทำนองและลีลาการขับร้องแตกต่างกันไปตามความนิยมของท้องถิ่นนั้นๆ และมีการใช้คำภาษาของท้องถิ่นนั้นด้วย เพลงพื้นบ้านในประเทศไทยแบ่งตามลักษณะภูมิประเทศได้ 4 ภาค ประกอบด้วย เพลงพื้นบ้านภาคกลาง เช่น เพลงเรือ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงพวงมาลัย เพลงฉ่อย เพลงอีแซว เป็นต้น ส่วนเพลงพื้นบ้านภาคเหนือ มีชื่อเรียกต่างกันไป เช่น จ้อย ซอ ฮ้ำ เป็นต้น สำหรับเพลงพื้นบ้านภาคใต้มีเพลงเรือ เพลงนา และเพลงบอก ประกอบการแสดงหนังตะลุง โนรา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเพลงพื้นบ้านของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ขึ้นชื่อและเป็นที่ยอมรับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน คือ “หมอลำ” ซึ่งเนื้อหาที่ใช้ร้องหมอลำ เรียกว่า กลอนลำ มีทั้งคำกลอนจากนิทานพื้นบ้าน การเล่าเหตุการณ์ต่างๆ การสั่งสอนศีลธรรม การพรรณนาชมธรรมชาติ นอกจากนี้ก็มีการเกี่ยวพาราสีระหว่างชายหญิงเพื่อแสดงความรักความปรารถนาในใจของหนุ่มสาว (ประพนธ์ เรื่องณรงค์ และเสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2545: 102-124) กลอนลำของภาคอีสานมีความโดดเด่น เป็นที่รู้จักนิยมแพร่หลายกระทั่งได้มีนักเขียนนำเสนอเรื่องราวของหมอลำในรูปแบบนิยายและละครโทรทัศน์ เช่น “ราชินีหมอลำ” ออกอากาศทางช่อง 3 ปี พ.ศ. 2548 และ ออกอากาศทางช่องวัน เมื่อปี พ.ศ. 2560 นอกจากนี้ยังมีภาพยนตร์เรื่อง “ราชินีดอกหญ้า” เมื่อปี พ.ศ. 2529 และเรื่อง “ผู้ป่าวไต่บ้าน 2” เมื่อปี พ.ศ. 2559 ซึ่งกล่าวถึงเรื่องหมอลำและการสร้างความตระหนักให้คนในสังคมเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับกลอนลำและหมอลำอีสานรวมทั้งกับความนิยมเรื่องหมอลำของคนในยุคปัจจุบัน

กลอนลำ คือ บทร้องของหมอลำเป็นวรรณกรรมการถ่ายทอดความรู้สึก ความคิด ความรู้ให้กับผู้ฟังเพื่อความบันเทิงและเป็นข้อคิดเตือนใจ เนื้อหากลอนลำให้ความรู้ทั้งในด้านคติโลกและคติธรรม การเล่าเหตุการณ์ต่างๆ คำสอน และการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ฯลฯ ภาษาที่ปรากฏในกลอนลำใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานที่เข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา บางครั้งจะมีการใช้ภาษาที่แฝงความหมายเรื่องเพศหรือการใช้คำแบบสองแง่สองง่าม (ประพนธ์ เรื่องณรงค์ และเสาวลักษณ์ อนันตศานต์, 2545: 106) การใช้ภาษาในกลอนลำนั้นขึ้นอยู่กับเจตนาและไหวพริบปฏิภาณของหมอลำ โดยมีจุดประสงค์เพื่อสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือการให้ความรู้อบรมสั่งสอน

กลอนลำเมื่อนำมาขับร้อง เรียกว่า “การเล่นเพลงหมอลำ” เป็นการเล่นเพลงพื้นบ้านซึ่งแสดงเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาษาที่ใช้ในการเล่นเพลงหมอลำ คือ ภาษาไทยถิ่นอีสาน ซึ่งเป็นภาษาเฉพาะถิ่นเพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวัน (ธนานันท์ ตรงดี, 2557: 3) ภูมิภาคนี้เป็นพื้นที่ราบสูง สภาพภูมิอากาศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นแบบร้อนชื้นสลับร้อนแห้งแล้งหรือทุ่งหญ้าเมืองร้อน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทั้งหมด 3 ฤดูกาล ได้แก่ ฤดูร้อน ฤดูฝนและฤดูหนาว ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปมีแหล่งน้ำจำกัดตามธรรมชาติและแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน ได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล แม่น้ำชี ฯลฯ ทำให้พื้นดินบริเวณแถบแม่น้ำและแหล่งน้ำมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชทำการเกษตร (รัตนา โตสกุล, 2556: 7) ประชาชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก กลอนลำจึงสะท้อนภาพสังคมเกษตรกรรมและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ตลอดจนพรรณนาถึงคุณค่าวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น (กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2521: 22) นอกจากนี้กลอนลำยังแสดงลักษณะเด่นทางภาษาของกลุ่มชนไทย - ลาว นับเป็นภูมิปัญญาทางภาษามรดกทางวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (ไพบุลย์ แพงเงิน, 2534: 17)

การเล่นเพลงหมอลำเป็นการละเล่นที่ใช้คนน้อยแต่ดึงดูดใจคนฟังให้ติดตาม สร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ฟัง ให้ความรู้และแสดงถึงปฏิภาณไหวพริบความสามารถในการโต้ตอบและแก้ไขปัญหาของหมอลำ หมอลำจะขับร้องด้วยความสามารถในเชิงประชันกลอน ผู้ที่ร้องหมอลำนั้นต้องเป็นคนมีความรู้ มีไหวพริบปฏิภาณเฉลียวฉลาด มีความจำดี มีความเพียรพยายามในการท่องจำ มีน้ำเสียงดี มีรูปร่างหน้าตาดีและมีมารยาทอ่อนโยนนุ่มนวล หมอลำที่มีคุณภาพ มีชื่อเสียง และเป็นที่ยอมรับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ ไพบุลย์ แพงเงิน (2534: 13-14) ได้จำแนกหมอลำนับตั้งแต่ที่ได้รับการบันทึกแผ่นเสียงจนถึงปัจจุบันสามารถแบ่งได้ 4 รุ่น ได้แก่ หมอลำรุ่นโบราณ คือ หมอลำที่ได้รับการบันทึกแผ่นเสียงในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2463 แต่ไม่สามารถระบุตราแผ่นเสียงและชื่อของหมอลำได้ชัดเจน หมอลำรุ่นนี้ ได้แก่ “หมอลำเคน บ้านพระคือ” และ “นางผัด” กับ “นางอ้ว” เป็นต้น ส่วนหมอลำรุ่นแรก เป็นรุ่นที่พบหลักฐานการบันทึกแผ่นเสียงเป็นรุ่นต้นๆ โดยมีชื่อตราแผ่นเสียงและชื่อของหมอลำไว้ชัดเจน ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2483 – 2499 ¹ ได้แก่ “หมอลำคำพอง” “หมอลำคุณ ถาวรพงษ์” “หมอลำขันทอง”

¹ เนื่องจากในข้อมูลการแบ่งรุ่นหมอลำของไพบุลย์ แพงเงิน ที่บันทึกเสียงต่อจากหมอลำรุ่นโบราณไม่ได้ระบุช่วงปี พ.ศ. ที่ชัดเจน ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมจากบทความทางวิชาการ “นาย ต.เง็กชวน แห่ง อ่าง ต.เง็กชวน” ของรองศาสตราจารย์ราตรี ธีวารชร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พบว่า ในปี พ.ศ. 2482 - 2483 อ่าง ต.เง็กชวน ได้บันทึกเสียงเพลงพื้นเมืองครบทั้ง 4 ภาค คือ เพลงขอเมืองเชียงใหม่ เพลงฉ่อย ลำตัด เพลงหนังตะลุงมโนราห์ และเพลงหมอลำหมอแคน โดยเพลงพื้นเมืองทั้งหมดนี้บันทึกด้วยแผ่นเสียงตรากระต่ายในสมัยนั้น ผู้ศึกษาจึงสันนิษฐานว่า การระบุช่วงปี พ.ศ. ของหมอลำรุ่นต่างๆ ต่อจากหมอลำรุ่นโบราณจึงเริ่ม

“หมอลำจอมศรี” เป็นต้น ตามมาด้วยหมอลำรุ่นกลาง ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2500 - 2529 ได้แก่ “หมอลำอัมพร สง่าจิต” “หมอลำทองคำ เฟื่องดี” “หมอลำบุญเพ็ง ฝ้ายผิวชัย” “หมอลำเคนดาเหลา” เป็นต้น และ หมอลำรุ่นปัจจุบัน ที่มีความนิยมในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2530 – ปัจจุบัน ได้แก่ “หมอลำบานเย็น รากแก่น” “หมอลำอังคนางค์ คุณไชย” “หมอลำ ป.ฉลาดน้อย” “หมอลำพรศักดิ์ ส่องแสง” เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหมอลำรุ่นกลางที่มีคุณภาพ สร้างสรรค์ผลงานแสดงคุณค่าและเอกลักษณ์ซึ่งถือว่าเป็นมรดกอีสาน จนได้รับความนิยมมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายจนถึงยุคปัจจุบัน คือ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ซึ่งเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ปี พ.ศ. 2536

ศิลปินหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน หรือ หมอลำฉวีวรรณ พันธุ เกิดเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2488 เป็นบุตรของหมอลำชาลี และนางแก้ว ดำเนิน ณ บ้านหนองไหล ตำบลสร้างทอ อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอุบลราชธานี ปัจจุบันคือ จังหวัดอำนาจเจริญ สมรสกับนายโกมินทร์ พันธุ มีบุตรธิดา 2 คน หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นลูกศิษย์เรียนลำของหมอลำชาลี ดำเนิน ผู้เป็นบิดา จนอายุ 11 ขวบ และต่อมาบิดานำไปฝากตัวอยู่กับหมอลำบุญเพ็ง ฝ้ายผิวชัย ในปี พ.ศ. 2500 เริ่มออกแสดง จากนั้นเดินทางไปเรียนลำกับพี่สาวต่างมารดาที่นครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และก้าวเข้าสู่อาชีพศิลปินหมอลำอย่างแท้จริงในปี พ.ศ. 2504 (บุษกร บิณฑสันต์ และข้าคม พรประสิทธิ์, 2553: 124-125) ในช่วงที่ประสบความสำเร็จในชีวิต ได้ตั้งคณะหมอลำขึ้น ชื่อ “คณะรังสีมันต์” โดยร่วมมือกับหมอลำทองคำ เฟื่องดี จนมีชื่อเสียงเป็นที่นิยมทั่วอีสานและประเทศลาว (ไพบูลย์ แพงเงิน, 2534: 36-38) หมอลำฉวีวรรณ ดำเนินเป็นบุคคลตัวอย่างที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ราชินีหมอลำ” เกียรติประวัติสูงสุด คือ การแสดงถวายพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ นอกจากนี้ยังได้รับเชิญเข้าร่วมแสดงเผยแพร่วัฒนธรรม ณ ประเทศต่างๆ เช่น ประเทศญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา เป็นต้น (บุษกร บิณฑสันต์ และข้าคม พรประสิทธิ์, 2553: 125) จุดเด่นของผลงานคือ มีกลอนลำที่บรรยายสภาพของท้องถิ่นและชีวิตชนบทของอีสานได้อย่างน่าสนใจ โดยกลอนลำเป็นกลอนรำฟิ่งรำพันถึงท้องไร่ท้องนา กลอนเกี่ยว หรือกลอนเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือกลอนบรรยายธรรมะ ขนบธรรมเนียมโบราณพื้นบ้านเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะเด่นในกลอนลำของหมอลำ

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2483 เป็นปีแรก หมอลำรุ่นแรกจึงระบุช่วงปี พ.ศ. 2483 - 2499 สำหรับหมอลำรุ่นกลางและหมอลำรุ่นปัจจุบัน การระบุปี พ.ศ. การแบ่งรุ่นหมอลำนั้น จะพิจารณาข้อมูลจากชื่อหมอลำตามที่ไพบูลย์ แพงเงิน ระบุในหนังสือ “กลอนลำภูมิปัญญาของอีสาน” โดยพิจารณาประวัติผลงานประกอบกับช่วงอายุของหมอลำในยุคสมัยนั้นเป็นสำคัญ ทั้งนี้หมอลำรุ่นกลางจึงระบุช่วงปี พ.ศ.2500 – 2529 และหมอลำรุ่นปัจจุบันจึงระบุช่วงปี พ.ศ. 2530 – ปัจจุบัน ตามลำดับดังที่ปรากฏในข้อมูลข้างต้นนี้

ฉวีวรรณ ดำเนิน ที่แตกต่างจากหมอลำอื่นๆ คือ จะไม่ชอบลำกลอนที่ตลกโปกฮาหรือ “สองแฉ่งสองง่าม” จึงทำให้คำกลอนดังกล่าวมีความไพเราะจับใจผู้ฟังเป็นอย่างมาก

ภาษาในกลอนลำล้วนเป็นภูมิปัญญาเฉพาะตัวของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน จนเป็นที่ยอมรับของคนทั้งหลาย มีปรากฏในตัวอย่างผลงานที่ไพเราะและประทับใจ ได้แก่ ลำยาวชีวิตชานา ตอน 1 – 2 ลำยาวเข้าพรรษา ลำยาวขึ้นอุราฟ้าสูง ลำยาวฟ้าสีทอง ลำยาวปลงสังขาร ลำสั้นเมตตาคิด เป็นต้น (ไพบูลย์ พงเงิน, 2534: 79) อีกทั้งหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ยังได้รับรางวัลอันทรงเกียรติมากมาย อาทิ รางวัลชนะเลิศการประกวดหมอลำงานเจ้าพ่อพระยาแลชัยภูมิ ในปี พ.ศ. 2514 รางวัลชนะเลิศการประกวดหมอลำงานประจำปีทุ่งศรีเมืองอุดรธานี ปี พ.ศ. 2508 เป็นต้น และรางวัลที่สำคัญ คือ รางวัลเชิดชูเกียรติศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ปี พ.ศ. 2536

หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ได้เรียนรู้กระบวนการร้องหมอลำมาจากบิดา โดยการเลียนแบบปฏิบัติตามและสร้างสรรค์เอกลักษณ์การร้องแบบเฉพาะตัว และนำความรู้มาถ่ายทอดในรูปแบบลักษณะของการเลียนแบบ การทำซ้ำ และการสร้างเอกลักษณ์การนำไปใช้ในอนาคต ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ที่เป็นต้นแบบในการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางภาษาในกลอนลำอีสานได้อย่างลึกซึ้ง (นวิรัตน์ รัตนศรีอ้อ, 2550: 58-62) นอกจากนี้ ศิราภรณ์ ปทุม (2542: 196) ยังแสดงให้เห็นว่าหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีบทบาทต่อวงการหมอลำในหลายด้าน ได้แก่ บทบาทด้านการถ่ายทอดศิลปะพื้นบ้าน ด้านการอนุรักษ์ส่งเสริมและเผยแพร่หมอลำสำหรับบทบาทด้านการแต่งกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน สามารถแต่งกลอนลำได้ 3 แบบ คือ กลอนลำทางสั้น กลอนลำทางยาว และกลอนลำเตี้ย โดยไม่เคร่งครัดลักษณะ แต่สามารถใช้เสียงเอื้อนทำกลอนให้เกิดความไพเราะ ทั้งยังมีบทบาทอื่นที่เกื้อหนุนให้ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ ได้แก่ ความเป็นครู ความเป็นสื่อมวลชน และนักวิชาการ รวมถึงการนำเสนอองค์ความรู้ทักษะความสามารถของคนอีสานด้านภูมิปัญญาทางภาษาในกลอนลำอีกด้วย

การใช้ภาษาในกลอนลำทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพ เห็นความงามทางภาษาและเอกลักษณ์ของภาษาไทยถิ่นอีสาน ส่งเสริมให้ผลงานกลอนลำ ของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ได้รับความนิยมและได้รับการยกย่องว่าไพเราะจับใจผู้ฟังอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์กลวิธีการใช้ถ้อยคำภาษาในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำ การศึกษาดังกล่าวเพื่อให้ตระหนักรู้ เข้าใจเห็นคุณค่าทางวรรณศิลป์ของภาษาและเพื่อการอนุรักษ์และสืบสานกลอนลำอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อวิเคราะห์การใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานและวรรณศิลป์ในกลอนลำ ของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

1.2.2 เพื่อวิเคราะห์กลวิธีการใช้โวหารและภาพพจน์ในกลอนลำ ของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

กลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ปรากฏการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานสื่อความหมาย ช่วยให้สร้างจินตภาพในกลอนลำ ทำให้กลอนลำมีความไพเราะ คมคาย สร้างความเข้าใจลึกซึ้ง และเกิดอารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้ฟัง สำหรับกลวิธีการใช้โวหาร พบว่า การใช้พรรณนาโวหารพบมากที่สุดเพราะในกลอนลำส่วนใหญ่มีเนื้อหาเป็นการพรรณนาที่เน้นอารมณ์ ความรู้สึก การใช้บรรยายโวหารพบรองลงมา ทั้งนี้การใช้โวหารปรากฏร่วมกันได้มากกว่าหนึ่งโวหารในหนึ่งกลอนลำ ส่วนกลวิธีการใช้ภาพพจน์ พบว่า การใช้สัทพจน์หรือการเลียนเสียงธรรมชาติพบมากที่สุด การใช้อุปมาและอุปลักษณ์พบรองลงมา ส่วนการใช้นามนัยพบน้อยที่สุดเพราะภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นถ้อยคำที่เรียบง่าย เข้าใจง่าย และกล่าวแบบตรงไปตรงมา

1.4 ขอบเขตการศึกษา

วิเคราะห์ภาษาไทยถิ่นอีสานที่ปรากฏในกลอนลำ ของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ www.youtube.com/user/siangsiamofficial/playlists โดยเสียงสยามออฟฟิเชียล เจ้าของลิขสิทธิ์ เสียงสยามแผ่นเสียง-เทป จำกัด (เสียงสยามออฟฟิเชียล, 2557) จำนวน 6 ชุด รวม 82 กลอนลำ ดังนี้

1. ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชาวนา ฉวีวรรณ ดำเนิน จำนวน 15 กลอนลำ สืบค้นได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=TTiLIDG_ExE&list=PL8NFofvPV156rEsdcm4z5mRa34_pimrQUU ได้แก่ สาวนาเฝ้าคอย 1, สาวนาเฝ้าคอย 2, ชีวิตชาวนา 1, ชีวิตชาวนา 2, มนต์รักบ้านอีสาน, ชื่นอุราฟ้าสูง, ฟ้าสีทอง, หนีกรุงมุงอีสาน 1, หนีกรุงมุงอีสาน 2, ร.ป.ภ.1 (ลูกเสือชาวบ้าน 1), ร.ป.ภ. 2 (ลูกเสือชาวบ้าน 2), เกี้ยวข้าว 1, เกี้ยวข้าว 2, อยู่ไร่สบายกว่า 1 และ อยู่ไร่สบายกว่า 2 (เสียงสยามออฟฟิเชียล, 2558a)

2. ชุดที่ 2 ชุดเครื่องราชฯ ฉวีวรรณ ดำเนิน จำนวน 14 กลอนลำ สืบค้นได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=DgwUyrh4ChE&list=PL8NFofvPV156lYoa_Vh2ldEflHsQBSP_Y ได้แก่ จากแนวหลังสู่แนวหน้า, ฉวีวรรณรำพัน, ชีวิตฉวีวรรณ, ชีวิตเดินกินรำกิน, เชิญชมวัตถุโบราณ 1, เชิญชมวัตถุโบราณ 2, ประวัตีปราสาทหินพิมาย 1, ประวัตีปราสาทหินพิมาย 2, ปลงสังขาร, วัดพระแก้ว 1, วัดพระแก้ว 2, ชุดเครื่องราชฯ, สังขารไม่เที่ยง และ หยดน้ำตาชวานา (เสียงสยามออฟฟิซเซียล, 2558b)
3. ชุดที่ 3 อมตะหมอลำ ชีวิตแม่หม้าย ฉวีวรรณ ดำเนิน จำนวน 13 กลอนลำ สืบค้นได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=yMLPQqaymr0&list=PL8NFofvPV156r5-mcMiw59SxIA3jAdptr> ได้แก่ ชีวิตครูบ้านนอก 1, ชีวิตครูบ้านนอก 2, ชีวิตแม่หม้าย 1, ชีวิตแม่หม้าย 2, เตรียมตัวทำนา 1, เตรียมตัวทำนา 2, ประวัติน้ำตกสาลิกา 1, ประวัติน้ำตกสาลิกา 2, ปลุกใจชาวไทย 1, ปลุกใจชาวไทย 2, พัฒนาเงินผัน 1, หัวอกเมียทหาร 1 และ หัวอกเมียทหาร 2 (เสียงสยามออฟฟิซเซียล, 2558c)
4. ชุดที่ 4 หัวอกชวานา ฉวีวรรณ ดำเนิน จำนวน 14 กลอนลำ สืบค้นได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=EUdfxDFeseU&list=PL8NFofvPV155EpE-etaY4t_EzCaBweOTI ได้แก่ เฉลยปัญหาธรรม, นางผีเสื้อตามพระอภัย, นางละเวงใส่เสน่ห้, พระอภัยขอความรัก, ประเพณีโบราณ, สุตสาครตามหาพ่อ 1, สุตสาครตามหาพ่อ 2, สุตสาครเสียวรู้, สาวโรงงานทอผ้า, หนุ่มโรงงานทอผ้า, หวยใต้ดิน 1, หวยใต้ดิน 2, หัวอกชวานา 1 และ หัวอกชวานา 2 (เสียงสยามออฟฟิซเซียล, 2558d)
5. ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง ฉวีวรรณ ดำเนิน จำนวน 14 กลอนลำ สืบค้นได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=pBuYc4FOasg&list=PL8NFofvPV157IgSx4j_JzjoEsSxYaY4e ได้แก่ เขมรอพยพ, เข้าพรรษา, ชีวิตผู้ใหญ่บ้าน, น้ำใจผู้บ่าว, พิมพากันราหุล, แม่ฮ้างผัวลิม, รำลึกความหลัง, ลาวอพยพ, ศิลปินเมื่อตกยาก, สังคณาสังขาร 1, สังคณาสังขาร 2, หนุ่มรดสองแถว 1, หนุ่มรดสองแถว 2 และหัวอกหนุ่มชวานา (เสียงสยามออฟฟิซเซียล, 2558e)

6. ชุดที่ 6 อมตะหมอลำ ลำลาทุ่งรวงทอง ฉวีวรรณ ดำเนิน จำนวน 12 กลอนลำ สืบค้นได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=lzvEGMzJzcY&list=PL8NFofvPV157S0-o0gRq4SnnigfuUkhlF&index=2> ได้แก่ ลำลาทุ่งรวงทอง, เมตตาคิด, วันเพ็ญ, เย้ยหยอก, อาลัยอาวรณ์ 1, อาลัยอาวรณ์ 2, อีสานบ้านเฮา, เบิ่งนครพนม, กลอนลำเชิฐรัก (นารี), กลอนลำสามจังหวัด (เชิฐรัก), แก้วหน้าม้า และ ชมจันทร์ (เสียงสยามออฟฟิเชียล, 2558f)

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

1.5.1 ชั้นรวบรวมข้อมูล

1.5.1.1 รวบรวมข้อมูลกลอนลำ ของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน จากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ www.youtube.com/user/siangsiamofficial/playlists โดยเสียงสยามออฟฟิเชียล เจ้าของลิขสิทธิ์ เสียงสยามแผ่นเสียง-เทป จำกัด (เสียงสยามออฟฟิเชียล, 2557) จำนวน 6 ชุด จำนวน 82 กลอนลำ

1.5.1.2 ข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.5.1.2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลอนลำอีสานและหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

1.5.1.2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับภาษาไทยถิ่นอีสาน โวหาร และภาพพจน์

1.5.2 ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1.5.2.1 คัดเลือกข้อมูลกลอนลำ

1.5.2.2 วิเคราะห์โวหารและภาพพจน์ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

1.5.2.3 วิเคราะห์การใช้ถ้อยคำภาษาในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

ดังนี้ ลักษณะของการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน การเล่นสัมผัส การใช้คำขยาย เป็นต้น

1.5.3 ชั้นสรุปและอภิปรายผล นำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

1.6 นิยามศัพท์

กลอนลำ หมายถึง บทกลอนหรือเนื้อร้อง สำหรับนำมาใช้ขับร้องของหมอลำในภาคอีสาน ตามลักษณะเฉพาะตัวของหมอลำ

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.7.1 กลอนลำ ของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน จากแหล่งข้อมูลใน www.youtube.com ผู้ศึกษาจะระบุชุดกลอนลำเรียงตามลำดับจาก 1 - 6 และนำกลอนลำที่ได้จาก www.youtube.com มาถอดเป็นลายลักษณ์ โดยเขียนสะกดคำตามสำเนียงการร้องออกเสียงภาษาไทยถิ่นอีสานของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นสำคัญเพื่อนำมาวิเคราะห์และคัดเลือกกลอนลำที่มีเนื้อหาไม่ซ้ำกันมาศึกษา

1.7.2 รูปแบบการอ้างอิงกลอนลำที่นำมายกตัวอย่างประกอบการอธิบายผู้ศึกษาได้กำหนดไว้ ดังนี้

(เกริ่น) โอ โอ้ย ฟ้าเอ้ย ฟ้าฮ้องตั้ง ข้ามเขาพิงไปเชียงใหม่ ตก
มาฮอดคลองไผ่ ฟ้าเป็นสีครีมครีม หัวใจน้อง ห่วงแต่แฟน ห่วงแต่แฟน
อ้อๆ อ้อ โอยละน่า

เออ อันนี้ละ พ่อแม่เอ้ย เมษายนกายไปแล้ว พฤษภาผัดมาต่อ
ฝนตกลงจากๆ จัน ไบหญ้ากะปงมา พวกชวานากะเตรียมไว้ ทั้งโลกกับ
คราด ฟันเชือก ไว้สไถดินว่าฮุดนา ฟังเสียงจากคนเฒ่า สูเอยฮอดมืออื่น
พ่อเฒ่าจ้าบอกลูกบ้าน สิพาเลี้ยงเจ้าปู่ตา ให้สุหาเตรียมไว้ เอือนละโต
เอาเต๋อไก่ เบ็งคางไก่คั้นมันชั้นที่สี่ ปีนีสืบตี คั้นปีได้คางไก่ ไค้งยาวๆ คือ
เกี่ยว พ่อเฒ่าจ้าบอกไว้ ปีนันจั่งสิตี...

(01-03)

รูปแบบตัวอย่างข้างต้น ประกอบด้วย อ้างอิงลำดับชุดกลอนลำ ตามด้วยเครื่องหมาย
ยัติภังค์ (-) คั่นระหว่างลำดับชื่อกลอนลำ โดยปิดครอบเครื่องหมายนลิขิตหรือวงเล็บ ()
ดังตัวอย่าง

จากตัวอย่างข้อความอ้างอิงที่มา (01-03) อธิบายได้ว่ารหัส 01 ใช้แทนลำดับชุดกลอน
ลำ หมายถึง ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชวานา ฉวีวรรณ ดำเนิน ตามด้วยเครื่องหมายยัติภังค์ (-)
ส่วนรหัส 03 ใช้แทนชื่อกลอนลำหมายถึง กลอนลำชีวิตชวานา 1 เป็นต้น

1.7.3 ลำดับการอ้างอิงชุดกลอนลำและลำดับชื่อกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน
จำนวน 6 ชุด รวมทั้งหมด 82 กลอนลำ ดังนี้

ที่	ลำดับชุด - ลำดับชื่อกลอนลำ	รายการอ้างอิง
-	01	ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชาวนา ฉวีวรรณ ดำเนิน
1	01 - 01	กลอนลำสาวนาเฝ้าคอย 1
2	01 - 02	กลอนลำสาวนาเฝ้าคอย 2
3	01 - 03	กลอนลำชีวิตชาวนา 1
4	01 - 04	กลอนลำชีวิตชาวนา 2
5	01 - 05	กลอนลำมนต์รักบ้านอีสาน
6	01 - 06	กลอนลำชื่นอุราฟ้าสูง
7	01 - 07	กลอนลำฟ้าสีทอง
8	01 - 08	กลอนลำหนีกรุงมั่งอีสาน 1
9	01 - 09	กลอนลำหนีกรุงมั่งอีสาน 2
10	01 - 10	กลอนลำร.ป.ภ.1 หรือลูกเสือชาวบ้าน 1
11	01 - 11	กลอนลำร.ป.ภ.2 หรือลูกเสือชาวบ้าน 2
12	01 - 12	กลอนลำเกี่ยวข้าว 1
13	01 - 13	กลอนลำเกี่ยวข้าว 2
14	01 - 14	กลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 1
15	01 - 15	กลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 2
-	02	ชุดที่ 2 สดุดีองค์ราชา ฉวีวรรณ ดำเนิน
16	02 - 01	กลอนลำจากแนวหลังสู่แนวหน้า
17	02 - 02	กลอนลำฉวีวรรณรำพัน
18	02 - 03	กลอนลำชีวิตฉวีวรรณ
19	02 - 04	กลอนลำชีวิตเดินกินรำกิน
20	02 - 05	กลอนลำเชิญชมวัดอุโบราณ 1
21	02 - 06	กลอนลำเชิญชมวัดอุโบราณ 2
22	02 - 07	กลอนลำประวัติปราสาทหินพิมาย 1
23	02 - 08	กลอนลำประวัติปราสาทหินพิมาย 2
24	02 - 09	กลอนลำปลงสังขาร
25	02 - 10	กลอนลำวัดพระแก้ว 1
26	02 - 11	กลอนลำวัดพระแก้ว 2
27	02 - 12	กลอนลำสดุดีองค์ราชา

28	02	-	13	กลอนลำสังขารไม่เที่ยง
29	02	-	14	กลอนลำหยดน้ำตาชานา
-	03			ชุดที่ 3 อมตะหมอลำ ชีวิตแม่หม้าย ฉวีวรรณ ดำเนิน
30	03	-	01	กลอนลำชีวิตครูบ้านนอก 1
31	03	-	02	กลอนลำชีวิตครูบ้านนอก 2
32	03	-	03	กลอนลำชีวิตแม่หม้าย 1
33	03	-	04	กลอนลำชีวิตแม่หม้าย 2
34	03	-	05	กลอนลำเตรียมตัวทำนา 1
35	03	-	06	กลอนลำเตรียมตัวทำนา 2
36	03	-	07	กลอนลำประวัติน้ำตกสาลิกา 1
37	03	-	08	กลอนลำประวัติน้ำตกสาลิกา 2
38	03	-	09	กลอนลำปลุกใจชาวไทย 1
39	03	-	10	กลอนลำปลุกใจชาวไทย 2
40	03	-	11	กลอนลำพัฒนาเงินผัน 1
41	03	-	12	กลอนลำหัวอกเมียทหาร 1
42	03	-	13	กลอนลำหัวอกเมียทหาร 2
-	04			ชุดที่ 4 หัวอกชานา ฉวีวรรณ ดำเนิน
43	04	-	01	กลอนลำเฉลยปัญหาธรรม
44	04	-	02	กลอนลำนางผีเสื้อตามพระอภัย
45	04	-	03	กลอนลำนางละเวงใส่เสน่ห์
46	04	-	04	กลอนลำพระอภัยขอความรัก
47	04	-	05	กลอนลำประเพณีโบราณ
48	04	-	06	กลอนลำสุตสาครตามหาพ่อ 1
49	04	-	07	กลอนลำสุตสาครตามหาพ่อ 2
50	04	-	08	กลอนลำสุตสาครเสียรู้
51	04	-	09	กลอนลำสาวโรงงานทอผ้า
52	04	-	10	กลอนลำหนุ่มโรงงานทอผ้า
53	04	-	11	กลอนลำหวยใต้ดิน 1
54	04	-	12	กลอนลำหวยใต้ดิน 2
55	04	-	13	กลอนลำหัวอกชานา 1

56	04	-	14	กลอนลำหัวอกชวาวนา 2
-	05			ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง ฉวีวรรณ ดำเนิน
57	05	-	01	กลอนลำเขมรอพยพ
58	05	-	02	กลอนลำเข้าพรรษา
59	05	-	03	กลอนลำชีวิตผู้ใหญ่บ้าน
60	05	-	04	กลอนลำน้ำใจผู้บ่าว
61	05	-	05	กลอนลำพิมพากันราหุล
62	05	-	06	กลอนลำแม่ฮ้างผู้ถ่อม
63	05	-	07	กลอนลำรำลึกความหลัง
64	05	-	08	กลอนลำลาวอพยพ
65	05	-	09	กลอนลำศิลปินเมื่อตกยาก
66	05	-	10	กลอนลำสังคณาสังขาร 1
67	05	-	11	กลอนลำสังคณาสังขาร 2
68	05	-	12	กลอนลำหนุ่มรถสองแถว 1
69	05	-	13	กลอนลำหนุ่มรถสองแถว 2
70	05	-	14	กลอนลำหัวอกหนุ่มชวาวนา
-	06			ชุดที่ 6 อมตะหมอลำ อำลาทุ่งรวงทอง ฉวีวรรณ ดำเนิน
71	06	-	01	กลอนลำอำลาทุ่งรวงทอง
72	06	-	02	กลอนลำเมตตาจิต
73	06	-	03	กลอนลำวันเพ็ญ
74	06	-	04	กลอนลำแย้หยอก
75	06	-	05	กลอนลำอาลัยอาวรณ์ 1
76	06	-	06	กลอนลำอาลัยอาวรณ์ 2
77	06	-	07	กลอนลำอีสานบ้านเฮา
78	06	-	08	กลอนลำเบิ่งนครพนม
79	06	-	09	กลอนลำเชิฐรัก (นารี)
80	06	-	10	กลอนลำสามจังหวัด (เชิฐรัก)
81	06	-	11	กลอนลำแก้วหน้าม้า
82	06	-	12	กลอนลำชมจันทร์

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.8.1 ทำให้เข้าใจการนำภาษาไทยถิ่นอีสานมาใช้เพื่อสร้างจินตภาพ แสดงอารมณ์ความรู้สึก ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน
- 1.8.2 ทำให้เข้าใจกลวิธีการนำโวหารและภาพพจน์มาใช้เพื่อสร้างวรรณศิลป์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน
- 1.8.3 ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ เห็นคุณค่า ในการอนุรักษ์และสืบสานกลอนลำอีสาน
- 1.8.4 เป็นแนวทางในการศึกษากลวิธีทางภาษาในกลอนลำของศิลปินอื่นๆ หรือวรรณกรรมประเภทอื่นๆ

1.9 เอกสารงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

ในการค้นคว้าอิสระ เรื่อง “วิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน” ผู้ศึกษาได้จำแนกเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ การศึกษาเกี่ยวกับกลอนลำและหมอลำ การศึกษาเกี่ยวกับผลงานหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน และการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ภาษาและวรรณศิลป์ของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ดังนี้

1.9.1 การศึกษาเกี่ยวกับกลอนลำและหมอลำในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ปริญญา บ่องรอด (2544) ได้ศึกษาศิลปะการแต่งบทหมอลำเรื่องต่อกลอน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศิลปะการแต่งบทหมอลำเรื่องต่อกลอนในด้านลักษณะคำประพันธ์ การใช้ภาษาและโวหารเปรียบเทียบ และเพื่อศึกษาบทหมอลำเรื่องต่อกลอนในด้านแก่นเรื่อง โครงสร้างเรื่อง ตัวละครและฉาก เพื่อศึกษาค่านิยม ความเชื่อ วิถีชีวิต และประเพณีที่ปรากฏในบทหมอลำเรื่องต่อกลอน

จากการศึกษาศิลปะการแต่งบทหมอลำเรื่องต่อกลอนด้านภาษาและวรรณกรรมพบว่า บทหมอลำเรื่องต่อกลอนที่ใช้ลำเพื่อบันทึกเสียงสำหรับการออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงนั้น ประกอบด้วย บทลำ (กลอนลำ) บทเจรจา และบทบรรยาย ลักษณะการประพันธ์เป็นแบบร้อยอีสาน ส่วนบทบรรยายและบทเจรจานั้น ผู้แต่งใช้ลักษณะการประพันธ์แบบร้อยอีสานและเป็นแบบร้อยกรองธรรมดา สำหรับด้านศิลปะการใช้ภาษานั้น ในบทลำเรื่องต่อกลอน มีการใช้คำภาษาถิ่น คำขยาย คำภาษาต่างประเทศ การเล่นคำ การสัมผัส คำซ้ำ คำซ้อน และโวหารเปรียบเทียบได้อย่างน่าสนใจ นอกจากนี้กลอนลำสะท้อนเนื้อหาเชิงสังคมและคติชนวิทยา ชี้ให้เห็นถึงค่านิยม ความเชื่อ แนวคิด วิถีชีวิต ตลอดจนประเพณีของอีสาน ซึ่งถือว่าเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของคนอีสาน

สุภาภรณ์ มาตขาว (2546) ได้ศึกษาวรรณกรรมกลอนลำของหมอลำทองสา สามสี บ้านนาโส ตำบลนาโส อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาวรรณกรรมกลอนลำของหมอลำทองสา สามสี ในประเด็นเกี่ยวกับศิลปะการใช้ภาษาและเนื้อหาสาระที่ปรากฏในกลอนลำในการศึกษาได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลภาคสนามโดยวิธีสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม จากกลอนลำที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและไม่ได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

ผลการศึกษาพบว่า ด้านศิลปะการใช้ภาษาที่ปรากฏในกลอนลำ มีการใช้ภาษาในลักษณะต่างๆ ดังนี้ ด้านการใช้ถ้อยคำมี 8 ลักษณะ ได้แก่ การใช้คำง่าย การใช้คำภาษาอื่นปะปนกับภาษาท้องถิ่นอีสานและการใช้ภาษาไทยภาคกลาง การใช้คำย่อ การใช้คำบอกลักษณะ การใช้คำพ้องเสียง การใช้คำสรรพนามแทนผู้ชายและผู้หญิง การใช้คำซ้อน และการเล่นคำ ด้านการใช้สัญลักษณ์ส่วนใหญ่เป็นการใช้เกี่ยวกับผู้ชายและผู้หญิงพบมากในกลอนลำเกี่ยวกับความรัก และด้านการใช้โวหารมี 7 ลักษณะ ได้แก่ โวหารบรรยาย โวหารพรรณนา โวหารเทศนา โวหารเลียนแบบ โวหารถามชวนคิด โวหารกล่าวประชด และโวหารเปรียบเทียบ ซึ่งมีทั้งเปรียบเทียบโดยตรง เปรียบเทียบโดยนัย เปรียบเทียบสิ่งตรงกันข้าม เปรียบเทียบเกินจริง และเปรียบเทียบโดยใช้สำนวน สำหรับด้านเนื้อหาสาระที่ปรากฏในกลอนลำ มีดังนี้ ด้านศาสนาและความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม การดำเนินชีวิต การศึกษา เศรษฐกิจ และการเมือง การปกครอง

พชรวรรณ พานิคม (2549) ได้ศึกษาเรื่องภาพพจน์ที่ปรากฏในหมอลำกลอนซึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ที่ปรากฏในหมอลำกลอนซึ่ง ของหมอลำราตรี ศรีวิไล กลุ่มตัวอย่างกลอนลำ จำนวน 84 บทกลอน โดยใช้ทฤษฎีการใช้ภาพพจน์ของ ทศนีย์ ทานตะวนิช ซึ่งประกอบด้วยภาพพจน์ 11 ภาพพจน์

ผลการศึกษาพบว่า การใช้ภาพพจน์ในหมอลำกลอนซึ่ง จำนวน 11 ภาพพจน์ ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ อธิพจน์ นามนัย สัมพจน์ บุคลาธิษฐาน ปฏิภาคพจน์ เลียนเสียง ปฏิรูปพจน์ อุทาหรณ์ และปฏิปจฉา จากการศึกษาทำให้เห็นคุณค่าในด้านภาษาของกลอนลำและเป็นเครื่องมือที่ใช้สื่อสารความรู้ข่าวสารต่างๆ แก่ชุมชน

สำหรับการรวบรวมข้อมูลการศึกษาเอกสารเบื้องต้นเกี่ยวกับกลอนลำและหมอลำส่วนใหญ่จะศึกษาด้านศิลปะการใช้ภาษาและเนื้อหาในกลอนลำ ได้แก่ ปริญา ป้องรอด, สุภาภรณ์ มาตขาว และ พชรวรรณ พานิคม ทั้งนี้จากผลการศึกษาของนักวิชาการทั้งหลาย แสดงให้เห็นคุณค่าด้านศิลปะทางภาษาของหมอลำ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารของคนในท้องถิ่น ซึ่งภาษาในกลอนลำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของหมอลำ ทำให้กลอนลำเกิดความไพเราะ คมคาย และสร้างอารมณ์สะเทือนใจผู้ฟังได้เป็นอย่างดี

1.9.2 การศึกษาเกี่ยวกับหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ศิริภรณ์ ปทุม (2542) ได้ศึกษาบทบาทของฉวีวรรณ ดำเนิน ศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาบทบาทด้านศิลปะการแสดงหมอลำ การถ่ายทอดศิลปะพื้นบ้าน การแต่งกลอนลำ บทบาทด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริมเผยแพร่ และภาพสะท้อนจากกลอนลำ ของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า บทบาทด้านศิลปะการแสดงของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีองค์ประกอบสำคัญในการสร้างเสริมการเป็นนักแสดงจนทำให้มีชื่อเสียงได้รับการยอมรับจากมหาชน คือ เป็นผู้มีบทบาทในการลำเครื่องครัดในการไหว้ครู ให้ความสำคัญในการแต่งกาย สร้างสรรค์รูปแบบนาฏลักษณะและคีตลักษณะที่เป็นลักษณะเด่นเฉพาะตัว บทบาทด้านการถ่ายทอดศิลปะพื้นบ้าน มีบทบาทการเป็นนักแสดงที่มีชื่อเสียง มีบทบาทการถ่ายทอดศิลปะพื้นบ้าน มีบทบาทด้านการแต่งกลอน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การถ่ายทอดศิลปะด้านนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานและการถ่ายทอดศิลปะการลำมีลูกศิษย์เป็นนักศึกษาในสถาบันการศึกษาหลายแห่ง โดยเฉพาะวิทยาลัยนาฏศิลป์ และลูกศิษย์ทั่วไป ที่เรียนเพื่อนำไปประกอบอาชีพหมอลำ บทบาทด้านการแต่งกลอนลำ มีความสามารถแต่งกลอนลำทางสั้น กลอนลำทางยาวและลำเตี้ย ไม่เคร่งฉ้นลักษณะ แต่หมอลำฉวีวรรณ สามารถใช้เสียงเอื้อนสัมผัส ทำให้กลอนลำไพเราะ นอกจากนี้หมอลำฉวีวรรณ ยังมีบทบาทด้านอื่นที่เกื้อหนุนให้ได้รับการยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติอีกด้วย ได้แก่ บทบาทการเป็นครู บทบาทนักวิชาการ บทบาทสื่อสารมวลชนและบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ บทบาทด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริมและเผยแพร่ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ได้ค้นหาแหล่งวัฒนธรรมที่มีคุณค่าในภาคอีสานแล้วพาคณาจารย์ของวิทยาลัยนาฏศิลป์ไปเก็บข้อมูล และจัดทำเป็นเอกสารอ้างอิง ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งชมรมศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน จัดทำหลักสูตรเป็นวิชาเอกและวิชาโทนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ร่วมสนับสนุนโครงการให้รัฐบาลตั้งวิทยาลัยชุมชนคุณุณทะนนคร สอนวิชาหมอลำให้กับประชาชนผู้สนใจ นำไปประกอบอาชีพ ในด้านการเผยแพร่หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เดินทางไปเผยแพร่การแสดงพื้นบ้าน ทั้งในประเทศและต่างประเทศเป็นประจำ ภาพสะท้อนจากกลอนลำ แบ่งตามลักษณะเนื้อหาของกลอนลำได้ดังนี้ คือ ภาพสะท้อนกลอนลำที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตคนอีสาน วรรณกรรมพื้นบ้าน ศาสนาความเชื่อ ประเพณีพิธีกรรม ตำนานประวัติศาสตร์และสถานที่สำคัญในภาคอีสาน

วินัย ใจเอื้อ (2546) ได้ศึกษาวิธีการร้อง “หมอลำ” ของฉวีวรรณ ดำเนิน โดยมีความมุ่งหมายในการศึกษา 2 ประการคือ (1) เพื่อศึกษาการฝึกร้อง “หมอลำ” ประกอบด้วย การฝึกลมหายใจ การฝึกเปล่งเสียง การฝึกทำนองเสนาะและจังหวะ การฝึกคำร้อง การฝึกอารมณ์เพลง ขนบธรรมเนียมในการแสดง การแต่งกาย ลีลาท่าทางที่ใช้ในการแสดง ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง เวที แสง เสียง ประกอบการแสดง และ (2) เพื่อวิเคราะห์กลอนลำ เลือกเฉพาะทำนองกลอนลำที่เป็นต้นแบบ 4 ทำนอง คือ ทำนองลำทางสั้นเมตตาจิต ทำนองลำทางยาวอาลาทุ่งรวงทอง ทำนองลำเพลินแก้วหน้าม้า ทำนองลำเตี้ยวันเพ็ญ โดยวิเคราะห์เนื้อหา กลอนลำ ภาษาและการใช้ถ้อยคำ รูปแบบการประพันธ์ การแบ่งวรรค จังหวะและลีลาของกลอนลำ โครงสร้าง ทำนองกลอนลำ

ผลการวิจัยพบว่า การฝึกหายใจใช้วิธีการดำน้ำลงไปกลั้นลมหายใจให้นานที่สุด ควบคุมหายใจโดยค่อยๆ ผ่อนลมออกมา และหายใจให้สอดคล้องกับวรรคตอนของเนื้อร้อง การเปล่งเสียงจะฝึกเลียนเสียงสัตว์ และเปล่งเสียงในโอ่ง การฝึกทำนองและจังหวะจะฝึกทำนองกลอนลำทุกประเภท รวมทั้งทำนองที่เป็นรูปแบบเฉพาะของการร้องหมอลำ ฝึกคำร้องโดยการอ่านหนังสือ อ่านกลอนลำออกเสียงเป็นคำหรือกลุ่มคำ การฝึกอารมณ์เพลงจะศึกษาเนื้อหาและจดจำกลอนลำนี้ทำให้ถ่ายทอดอารมณ์มาได้ดี ขนบธรรมเนียมในการแสดงที่ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดคือการไหว้ครูก่อนแสดงทุกครั้ง การแต่งกายมีความสวยงาม ยึดหลักความสุภาพ เรียบร้อยและนิยมแต่งกายด้วยผ้าพื้นเมือง ลีลาท่าทางประกอบการแสดงมี 2 ลักษณะ คือ ท่าพ็อนแม่บท และท่าพ็อนอิสระ เครื่องดนตรีหลักที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงคือแคน ส่วนด้านเวที แสง เสียง มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ด้านเนื้อหาของกลอนลำทั้ง 4 ทำนองบรรยายสภาพธรรมชาติตามชนบทของชาวอีสาน วิถีชีวิตดำรงชีวิตของชาวบ้าน และเกี่ยวพาราสี ใช้ภาษาถิ่นอีสานและภาษาไทยกลางเป็นหลัก ถ้อยคำที่ใช้แสดงออกถึงอารมณ์ในด้านต่างๆ มีการเล่นคำ ซ้ำคำ เสริมคำอย่างเหมาะสม จังหวะจะยึดหยุ่นได้ตามอารมณ์ ทำนองไม่ตายตัวแต่ยึดลูกตกเป็นหลัก

ชัยชนะ พิมพ์ศิริ (2548) ได้วิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมอีสานจากกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมอีสานจากกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ ด้านประวัติศาสตร์ ด้านการทำมาหากิน ด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน ด้านคติ ความเชื่อ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลมาจากหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ทั้งจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม จากกลอนลำที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรและจากกลอนลำที่เก็บรวบรวมได้ทั้งหมดจำนวน 100 กลอนลำ

ผลการศึกษาพบว่า (1) ด้านการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 40 ปรากฏเนื้อหาเกี่ยวกับการสอนการประพฤติปฏิบัติตัวของชาวสตรีอีสาน สอนให้ละเว้น อบายมุข สอนให้เข้าถึงสัจธรรมแห่งชีวิต การให้คติสอนใจ สอนให้สำนึกในบุญคุณของบุพการี และสอนการครองเรือน (2) ด้านประวัติศาสตร์ปรากฏรองลงมาคิดเป็นร้อยละ 22 เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติไทย การสร้างวีรกรรมของพระมหากษัตริย์ในการกอบกู้เอกราช การสร้างวีรกรรมของชาวบ้านในการทำสงครามเพื่อป้องกันประเทศชาติและความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ (3) ด้านการทำมาหากินและด้านคติความเชื่อปรากฏน้อย ที่สุดคิดเป็นร้อยละ 21 สำหรับด้านการทำมาหากินเนื้อหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ เกษตรกรรมของชาวอีสาน ปัญหาความแห้งแล้งขาดแคลนน้ำจะนำมาใช้ทำการเกษตร ขาด ความรู้ในการจัดการน้ำ ส่งผลให้คนประกอบอาชีพอื่นแทน ได้แก่ อาชีพเก็บสาล้อย อาชีพค้าขาย และอาชีพศิลปิน การประกอบอาชีพตามนโยบายของรัฐบาลอีสานเขียวเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ของชาวอีสาน ส่วนเนื้อหาด้านความเชื่อ ปรากฏเนื้อหาเกี่ยวกับคติความเชื่อของชาวอีสานในทาง พุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ความเชื่อเรื่องกรรมดีกรรมชั่ว ความเชื่อเกี่ยวกับผี ความเชื่อเรื่องความฝัน ความเชื่อเรื่องภพชาติ ความเชื่อเรื่องสังขารเป็นสิ่งไม่เที่ยง นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงด้านขนบธรรมเนียมประเพณีในฮีตสิบสอง ด้านค่านิยมและการปฏิบัติตามหลักธรรม คำสอนในทางพุทธศาสนา

นวรรตน์ รัตนศรีอ้อ (2550) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาเพลง พื้นบ้านหมอลำ : กรณีศึกษาฉวีวรรณ ดำเนิน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ และถ่ายทอดภูมิปัญญาเพลงพื้นบ้านหมอลำ กรณีศึกษาฉวีวรรณ ดำเนิน ศิลปินแห่งชาติสาขา ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน โดยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลภาคสนาม ใช้วิธีการ สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาเพลงพื้นบ้านหมอลำของฉวีวรรณ ดำเนิน มีลำดับขั้นตอนในการเรียนรู้ 3 หลัก โดยเริ่มจากหลักความเหมือน ประกอบไปด้วย การเลียนแบบ และการทำซ้ำ หลักความแตกต่าง ประกอบไปด้วยการแหกคอก ทางเทวดา และ หลักความเป็นฉัน ประกอบไปด้วยการมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว สามารถร้องและด้นกลอนสดได้เอง สำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาเพลงพื้นบ้านหมอลำ ฉวีวรรณ ดำเนิน ได้ถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์ ทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา โดยลูกศิษย์นอกสถานศึกษาจะมีวิธีการถ่ายทอดเริ่มจาก หลักความเหมือน ประกอบไปด้วยการเลียนแบบ และการทำซ้ำ หลักความแตกต่าง ประกอบ ไปด้วยการแหกคอก ทางเทวดา และการมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของลูกศิษย์ ฉวีวรรณ ดำเนิน ที่ไม่สามารถแสดงออกมาได้

ราชันย์ เจริญแก่นทราย (2554) ได้ศึกษาทฤษฎีการลำกลอนของหมอลำฉวีวรรณ พันธุ์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาบริบทที่เกี่ยวข้องกับการขับร้องหมอลำ ศึกษาทฤษฎีบริบทที่เกี่ยวข้องกับการขับร้องหมอลำ ศึกษาทฤษฎีการตกแต่งทำนอง โอกาสที่นำไปใช้ และเพื่อศึกษาระเบียบวิธีการแสดงหมอลำกลอน ของหมอลำฉวีวรรณ พันธุ์ การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการสัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลภาคสนาม จากหมอลำฉวีวรรณ พันธุ์ และผู้เชี่ยวชาญ เป็นเวลา 1 ปี 4 เดือน

ผลการวิจัยพบว่า กำเนิดของหมอลำนั้นแบ่งออกเป็น 3 แนวคิด คือ หมอลำเกิดจากการเทศน์ เกิดจากการเกี่ยวพาราสี ระหว่างหนุ่มสาว ประเภทของหมอลำแบ่งออกได้ 6 ประเภท คือ หมอลำผีฟ้า หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำหมู่ หมอลำเพลิน และหมอลำซิ่ง ทำนองการลำกลอนหมอลำฉวีวรรณ พันธุ์ ที่ใช้ในการแสดงมี 6 ทำนองที่ คือ ทำนองลำทางสั้น ทำนองลำทางยาว ทำนองลำเตี้ยธรรมดา ทำนองเตี้ยโจง ทำนองเตี้ยพม่ารำชวาน และทำนองเตี้ยหัวโนนตาล เป็นทำนองที่ใช้ในการลำประกอบการแสดง ขั้นตอนในการแสดงหมอลำกลอนของฉวีวรรณ พันธุ์ แบ่งออกเป็นการแสดงหมอลำกลอน และการแสดงเฉพาะกิจ ขั้นตอนการแสดงหมอลำกลอนนั้นพบขั้นตอนทั้งก่อนการแสดง คือ ไหว้ครู ยกที่ 1 เริ่มการแสดงด้วยการลำทำนองลำทางสั้นบทไหว้ยกที่ 2 ลำทำนองลำทางสั้นบทยกศัทรยา ยกที่ 3 ลำทางสั้น ยกที่ 4 ลำทางยาว แล้วต่อท้ายด้วยการลำเตี้ย ประกอบ เตี้ยโจง เตี้ยพม่ารำชวาน เตี้ยธรรมดา ส่วนลำเฉพาะกิจนั้นจะขับร้องบทที่เกี่ยวข้องกับงานนั้นๆ โครงสร้างลักษณะเด่นของลำทางยาวพบมีการโอ้ ดำเนินทำนองและจบลงลำทางสั้นพบการโอ้ ดำเนินทำนอง ลงจบด้วย “สีน่านวล” ลำเตี้ยธรรมดา พบคำขึ้นต้นด้วย “ไอ้ยพี่หมอลำ” หรือไม่ร้องคำขึ้นต้นก็ได้ เตี้ยหัวโนนตาล พบคำขึ้นต้น “โอเด” สำหรับทฤษฎีลำกลอนของหมอลำฉวีวรรณ พันธุ์ พบทั้งหมด 9 วิธี คือ การผันเสียง การร้องรวบคำ การร้องกระทบเสียง การใช้ลูกคอ การร้องสะบัดเสียง การร้องยึดคำ การเติมคำบุพบท การร้องเน้นเสียง และการรวบรวมสองวรรคใช้ลมหายใจที่ยาว ช่วงเสียงของหมอลำฉวีวรรณนั้นพบว่า มีช่วงเสียงที่ห่างกัน 10 เสียง เมื่อร้องลงเสียงต่ำสามารถร้องได้ไม่บอด โทนเสียงต่ำ

1.9.3 การศึกษาเกี่ยวกับการใช้ภาษาและวรรณศิลป์ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

สิริชญา คอนกรีต (2548) ได้ศึกษาการวิเคราะห์พยางค์จากรายการวิทยุกระจายเสียง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พยางค์ในรายการวิทยุกระจายเสียง ด้านลักษณะรูปแบบ เนื้อหาภาษา ภาพสะท้อนทางสังคมและโลกทัศน์ของคนอีสานที่ปรากฏในพยางค์ รวมทั้งบทบาทหน้าที่ของพยางค์ ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้สรุปในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ผู้ศึกษาวางไว้ คือ ด้านภาษาที่มีศิลปะการใช้ภาษา

ผลการศึกษาพบว่า ศิลปะการใช้ภาษาในฉญาจากรายการวิทยุกระจายเสียง ประกอบด้วย การสัมผัสสระและอักษร การใช้คำวิเศษณ์ การซ้ำคำ การใช้ภาพพจน์ และการเล่นเสียง ซึ่งฉญาส่วนใหญ่มีการส่งสัมผัสสระทำยวรรคต่อเนื่องกันไป คล้ายกับร่ายยาวของภาคกลาง หรือลักษณะที่เรียกว่า “กลอนลำ” ของภาคอีสาน ซึ่งก่อให้เกิดเสียงและความหมายที่ประทับใจ

สายันท์ ลาโพธิ์ (2551) ได้ศึกษาภาษาถิ่นอีสานและภาพพจน์ในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งอีสาน พ.ศ. 2544 – 2548 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาษาถิ่นอีสานและภาพพจน์ในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งอีสาน พ.ศ. 2544 – 2548 ข้อมูลที่นำมาศึกษาคือเนื้อเพลงซึ่งรวบรวมมาจากหนังสือเพลงลูกทุ่งอีสานและปกเทป จำนวน 100 เพลง โดยนำคำภาษาอีสานที่ปรากฏในข้อมูลเล่มมาจำแนกชนิดของคำอธิบายความหมาย ศึกษาความแตกต่างของภาษาถิ่นอีสานในเพลงลูกทุ่งอีสานกับภาษาไทยมาตรฐาน และศึกษาภาพพจน์ในเพลงดังกล่าว

ผลการศึกษาพบว่า มีคำภาษาถิ่นอีสานที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งอีสานรวม 7 ชนิด เรียงตามความถี่ได้ดังนี้ คำกริยา คำวิเศษณ์ คำนาม คำสรรพนาม คำสันธาน คำอุทาน และคำบุพบท ในการเปรียบเทียบความแตกต่างของภาษาอีสานในเพลงลูกทุ่งกับภาษาไทยมาตรฐาน มีความแตกต่างของเสียงพยัญชนะและเสียงสระ และผลการศึกษาภาพพจน์มีภาพพจน์ที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งอีสานรวม 10 ชนิด เรียงตามความถี่ ได้แก่ อุปมานามนัย บุคลาธิษฐาน อุปลักษณ์ อติพจน์ ปฏิพจน์ สัมพจน์ สมมติภาวะและอาวัตพากย์

ดารากร บุญสม (2559) ได้ศึกษาค้นคว้าอิสระเรื่อง การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้านจังหวัดอ่างทอง : กรณีศึกษาผลงานเพลงของพ่อเพลงมังกร บุญเสริม โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์เพลงพื้นบ้านจังหวัดอ่างทอง ของ เพลงมังกร บุญเสริม จำนวน 60 เพลง ประกอบด้วย เพลงเกี่ยวข้าว เพลงเรือ และเพลงรำโทน ทั้งหมดการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นสำคัญ คือ ในด้านศิลปะการใช้ภาษาและเนื้อหาในเพลงพื้นบ้านของพ่อเพลงมังกร บุญเสริม ทั้งนี้ผู้ศึกษาจะสรุปเพียง 1 ประเด็น คือ ในประเด็นด้านศิลปะการใช้ภาษาไทยในเพลงพื้นบ้านจังหวัดอ่างทอง พ่อเพลงมังกร บุญเสริม เพราะเกี่ยวข้องกับหัวข้อที่ผู้ศึกษาวางไว้

ผลการศึกษาพบว่า ในด้านศิลปะการใช้ภาษาไทยในเพลงพื้นบ้านจังหวัดอ่างทอง พ่อเพลงมังกร บุญเสริม มีการใช้คำเรียงง่ายตรงไปตรงมา ใช้โวหารภาพพจน์ที่มักจะนำคำที่ใช้ในชีวิตประจำวันมาเปรียบเทียบ ทำให้ผู้ฟังสามารถสร้างจินตนาการได้เป็นอย่างดี เช่น คำเรียกแทนผู้หญิงและผู้ชาย การใช้สำนวนและคำทับศัพท์ การใช้ถ้อยคำด้านเสียง การเล่นคำ การซ้ำคำ การเล่นเสียงสัมผัสในและสัมผัสนอก นอกจากนี้มีการใช้ภาพพจน์ ได้แก่ การใช้อุปมา อุปลักษณ์ สัพพจน์ อติพจน์ บุคลาธิษฐาน ความเปรียบประชดและสัญลักษณ์

สรุป จากการรวบรวมข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ในเบื้องต้นนั้นข้อมูล มีความน่าสนใจหลายประเด็นเกี่ยวกับหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ซึ่งเป็น ต้นแบบของศิลปินหมอลำในหลายด้าน ได้แก่ ด้านการเล่นเพลงหมอลำ ด้านการเป็นวิชาการ ด้านการประพันธ์กลอนลำ ฯลฯ ทั้งนี้ยังเป็นผู้สืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญากลอนลำอีสานอีกด้วย จนทำให้ผลงานเป็นที่ยอมรับของสังคมในปัจจุบัน ทำให้มีนักวิชาการและนักวิจัยด้านสังคม และวัฒนธรรมส่วนหนึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ในประเด็นต่างๆ ซึ่งในเอกสาร การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน สามารถจำแนกการวิเคราะห์ในการศึกษาได้ 2 ส่วนสำคัญ ดังนี้

ส่วนที่หนึ่งเกี่ยวกับการศึกษาตัวบุคคลและกระบวนการถ่ายทอดความเป็นศิลปินหมอลำ ของฉวีวรรณ ดำเนิน ศึกษาโดย ศิราภรณ์ ปทุม, นวรัตน์ รัตนศรีอ, วินัย ใจเอื้อ และราชนันท์ เจริญแก่นทราย

ส่วนที่สองการศึกษาด้านเนื้อเพลงพื้นบ้านหรือกลอนลำในประเด็นเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับ ภาพสะท้อนทางสังคมในแง่มุมที่หลากหลาย ศึกษาโดย พระชัยชนะ พิมพิศิริ, ศิราภรณ์ ปทุม และวินัย ใจเอื้อ

สำหรับประเด็นการศึกษากลอนลำโดยวิเคราะห์เชิงภาษาในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ยังไม่ปรากฏการศึกษาในเชิงลึก มีเพียงการศึกษาตัวอย่างกลอนลำบางส่วนที่จำแนกตาม ทำนองลำ 4 ทำนองเท่านั้นศึกษาโดยวินัย ใจเอื้อ สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีลักษณะเฉพาะตัวศิลปินในการถ่ายทอดกลอนลำและเป็นต้นแบบในการขับร้องหมอลำ ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งการใช้ถ้อยคำภาษาในกลอนลำด้วยการนำคำที่ใช้ในชีวิตประจำวันของคนท้องถิ่นโดยทั่วไป เป็นถ้อยคำภาษาเรียบง่าย ทำให้ผู้ฟังเข้าใจลึกซึ้งเกิดจินตภาพในการรับฟัง ซึ่งประกอบกับเนื้อหาของกลอนลำพื้นบ้านสะท้อนวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นได้อย่างน่าสนใจ

ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาจึงมีเจตนาเพื่อวิเคราะห์ภาษาในกลอนลำของหมอลำ ฉวีวรรณ ดำเนิน เพื่อให้เกิดความเข้าใจภาพสะท้อนวิถีชีวิตผ่านทางภาษาอันเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะตัว ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาทางภาษาและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ควรแก่การถ่ายทอด และสืบสานให้คงอยู่ต่อไป นอกจากนี้ยังสามารถนำองค์ความรู้ทางภาษาไปใช้ในการสื่อสารกับ คนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยได้อย่างเหมาะสม

บทที่ 2

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหมอลำและกลอนลำอีสาน

จากการศึกษาและรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหมอลำและกลอนลำอีสาน เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์นั้น พบเอกสารที่เกี่ยวข้องซึ่งผู้ศึกษาได้จำแนกเนื้อหาเป็น 3 หัวข้อ คือ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหมอลำอีสาน ประวัติของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน และความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับลักษณะของกลอนลำ โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหมอลำอีสาน

หมอลำ คือ ผู้ดำรงบทบาทสำคัญในการขับร้องและทำหน้าที่ถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ อย่างเป็นท่วงทำนองให้แก่ผู้ชม โดยใช้ “การลำ” หมายถึง การขับร้อง การเปล่งเสียงหรือถ้อยคำ ให้เป็นท่วงทำนองต่างๆ ตาม “กลอนลำ” ซึ่งเป็นบทร้องที่ถูกประพันธ์ขึ้นในลักษณะบทร้อยกรอง ไม่มีจังหวะตายตัว ใช้สำหรับลำให้ผู้ฟังได้รับรู้ถึงเนื้อความต่างๆ ไม่ว่าจะป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน นิทาน ชาดก คติสอนใจ คุณธรรม จริยธรรม จารีต ประเพณี ค่านิยม รวมไปถึงความเชื่อต่างๆ ของผู้คนในท้องถิ่น คุณสมบัติหมอลำที่ดี จะต้องมึน้ำเสียงดี สามารถจดจำทำนองและมีไหวพริบ ปฏิภาณดี หมอลำส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานในการลำ เพื่อให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อเรื่องราวของ กลอนลำ ซึ่งระหว่างเล่นเพลงหมอลำจะแสดงประกอบคลอไปกับเสียงแคน ตามจังหวะลีลาและความสามารถของหมอลำและหมอแคนเป็นสำคัญ (บุษกร บินทสันต์ และขำคม พรประสิทธิ์, 2553: 1)

การจำแนกประเภทของหมอลำพื้นบ้านอีสาน จะแตกต่างกันไปตามลักษณะการแสดง วัตถุประสงค์ในการแสดง และ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง ซึ่งประเภทหมอลำที่รู้จักโดยทั่วไปในภาคอีสาน ผู้ศึกษาได้จำแนกเป็น 9 ประเภท ได้แก่ หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำเพลิน หมอลำผีฟ้าหรือหมอลำพิธีกรรม ลำก๊ับก๊ับ หมอลำประยุกต์ ลำไทเลย (ลำแมงต๊อบเต่า) ลำเตี้ย และลำซิ่ง ดังนี้

1) หมอลำพื้น คือ หมอลำที่ลำเกี่ยวกับเรื่องนิทานต่างๆ โดยลำพื้นหรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า หมอลำเรื่อง ซึ่งคำว่า “พื้น” ในภาษาอีสานมีความหมายว่า “เรื่อง” ในการลำนั้นพยายามรักษาเรื่องราวเดิมของเรื่องไว้เป็นพื้น มีการแสดงบทบาทตามท้องเรื่องหากมีผู้แสดงหลายคนเรียกว่า ลำหมู่ หรือ หมอลำเรื่อง การลำประเภคนี้นิยมนำวรรณคดีและนิทานท้องถิ่นมาแสดง เช่น จำปาสีตัน ผาแดงนางไอ่ ชูลุนางอ้ว การะเกด ฯลฯ (กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2521: 12)

2) หมอลำกลอน คือ หมอลำผู้หญิงและผู้ชาย ที่ลำเกี่ยวกับเรื่องราวของความรัก ได้ต่อกันระหว่างชายหญิง การลำลักษณะนี้บางครั้งเรียกว่า “ลำคู่” ซึ่งลำกลอนแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ “ประเภทแรกหมอลำกลอนธรรมดา” ผู้แสดงจะเป็นชายหนึ่งหญิงหนึ่งโต้ตอบเกี่ยวพาราสีกัน “ประเภทที่สองหมอลำกลอนโจทก์แก้” เป็นการลำเพื่อประชันฝีปาก ประชันสติปัญญา โดยผลัดกันเป็นฝ่ายถามฝ่ายตอบ ส่วนใหญ่จะถามปัญหาคติโลก คติธรรม หมอลำฝ่ายใดแสดง ปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาจะได้รับความนิยมจากผู้ชม หมอลำกลอนประเภทนี้ผู้แสดงอาจจะเป็นชายกับชายหรือหญิงกับหญิงก็ได้ และ “ประเภทที่สามหมอลำกลอนชิงชู้และลำกลอนชิงชาย” เป็นการลำปะทะคารมระหว่างชายสองคนเพื่อแย่งหญิงสาวที่ผู้เป็นชู้รักหนึ่งคน โดยสมมุติให้ผู้ชายสองคนมีอาชีพต่างกันลำคู่โยธอวดเพื่อให้ผู้หญิงตัดสินใจว่าเลือกตนเป็นคู่ครองจะดีกว่า หากผู้แสดงเป็นหญิงสาวคนลำปะทะคารมกันเพื่อแย่งชิงผู้ชายคนเดียวกันเรียกว่า ลำชิงชาย เป็นต้น (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2521: 13) ทั้งนี้ หมอลำกลอนได้นำเรื่องราวต่างๆ ที่แต่งด้วยคำกลอนมาขับลำ เนื้อหาบทลำมีการคิดขึ้นมาใหม่เพื่อสื่อความหมาย มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับศีลธรรม สาระคติ หรือแม้กระทั่งบทเกี่ยวพาราสี ขึ้นอยู่กับโอกาสในการแสดงต่างๆ หรืองานสำคัญทางประเพณีเนื้อหาหมอลำจะเกี่ยวกับงานนั้นๆ เช่น งานบวชนาค งานศพ เป็นต้น (กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2521: 12)

3) หมอลำเพลิน เป็นคณะหมอลำเรื่องที่มีท่วงทำนองสนุกสนาน มีจังหวะเร็ว มีการเต้นและฟ้อนรำประกอบตลอดเรื่องทำรำส่วนใหญ่มีการกรีดข้อมือเป็นจังหวะโดยพร้อมเพรียง และหมอลำเพลินจะใช้แคนประกอบกับดนตรีสากลเพื่อทำให้เกิดความสนุกสนานยิ่งขึ้น (กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2521: 12)

4) หมอลำผีฟ้า หรือ หมอลำพิธีกรรม เป็นคณะหมอลำเพื่ออ้อนวอนผีสงเทวดาให้รักษาคนเจ็บไข้ (เจริญชัย ชนไพโรจน์, 2526: 17) การลำประเภทนี้จะต้องมีเครื่องเช่นบูชาด้วยบทกลอนที่ใช้ลำมักจะเป็นบทกลอนเกี่ยวกับคำสรรเสริญเยินยอเทวดา ส่วนมากหมอลำประเภทนี้ลำเรื่องท้าวจักริณพรหมรินทร์ ซึ่งเป็นตัวเอกในวรรณคดี ชาวบ้านเรียกพรหมจู้ย เป็นตัวเอกที่มีคาถาอาคม อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2521: 13) “หมอลำผีฟ้า” ภาคอีสานเรียกว่า หมอลำปัว (ปัว หมายถึง การรักษาพยาบาล ทำให้หายจากไข้) หรือ หมอลำส่อง (ส่อง หรือ ส่อง หมายถึง ทำพิธีทรงเจ้าเข้าผี) เพื่อดูเหตุการณ์รักษาคนป่วย คล้ายๆ กับคนทรงเจ้า เมื่อใครเจ็บป่วยก็จะไปหาผู้ที่สามารถเชิญให้ผีฟ้ามาเข้าทรงได้ ประการแรกก็จะลำส่องดูว่า ป่วยเป็นโรคอะไร ไปทำอะไรที่ผิดผี ผิดเทวดา จนท่านโกรธและลงโทษ ก็ต้องขอขมาต่อผีเทวดานั้นว่า ต้องการอะไรแทนเพื่อแลกกับการที่จะให้หายป่วยไข้ คนที่ลำผีฟ้าก็จะแต่งกายไปตามที่ผีเข้ามา เช่น ผีผู้ชายก็แต่งตัวผู้ชาย ผีผู้หญิงก็แต่งเป็นหญิง ผีที่เข้ามาทรงมาจากไหนยังไม่ทราบแน่นอนแต่เรียกกันว่า ผีฟ้า คงจะเป็นพวกผีเชื้อ (เชื้อสาย) วิธีการรักษาก็จะมีการขับลำและรำไปด้วย

มีแคนเป็นดนตรีประกอบ กล่าวกันว่าคนที่ล่าไม่เป็น เมื่อผีฟ้าเข้าทรงก็จะล่าไปได้เอง ลำผีฟ้านี้จะได้ผลอย่างไรนั้นไม่อาจทราบได้ แต่เป็นเรื่องของความเชื่อถือ และให้ผลด้านกำลังใจเป็นสำคัญ (กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2521: 12)

5) ลำก๊ับแก๊บ เป็นการล่าที่ผู้ล่าใช้ก๊ับแก๊บเป็นเครื่องให้จังหวะ ซึ่งก๊ับแก๊บเป็นเครื่องดนตรีที่ทำจากไม้เนื้อแข็ง มีลักษณะคล้ายกรับแต่มีขนาดเล็กกว่า การลำก๊ับแก๊บจึงเป็นการเรียกหมอลำตามลักษณะของเครื่องดนตรีให้จังหวะ ที่แตกต่างจากการแสดงหมอลำทั่วไปที่ใช้ แคนเป็นเครื่องดนตรีหลักประกอบการแสดงหมอลำ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2521: 13)

6) หมอลำประยุกต์ เป็นหมอลำที่คณะสุนทราภิมย์ในสมัยนั้นประยุกต์ขึ้นใหม่ เพื่อถ่วงดุลกับ “ลำเพลิน” ซึ่งกำลังกลายเป็นวงดนตรี นายสุนทร อภิสุนทรางกูร หัวหน้าหมอลำคณะสุนทราภิมย์ โดยให้ผู้แสดงแต่งกายแบบพื้นเมืองอีสาน มีการลำหลายจังหวะทั้งลำกลอน ขบวนพ็อน ขบวนเข็ง มาสลับกัน ส่วนใหญ่แล้วการลำประยุกต์จะแทรกสลับกับลำกลอน ทำให้น่าดูน่าชมมากขึ้น (กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2521: 15)

7) ลำไทเลย (ลำแมงต๊อบเต่า) เป็นหมอลำเฉพาะถิ่นของจังหวัดเลย โดยมีวิวัฒนาการมาจากหมอลำหมู่ เป็นการลำแบบเจรจาสลับกัน เนื้อหากลอนลำนิยมใช้นิทานพื้นบ้านประจำถิ่น เช่น จำปาสีต้น ท้าวกระเกด เป็นต้น เอกลักษณ์เฉพาะตัวของหมอลำนี้คือการขับร้องกลอนลำสำเนียงไทเลยซึ่งเป็นภาษาเฉพาะถิ่นของจังหวัดเลย เครื่องดนตรีประกอบการแสดง ได้แก่ ฆ้องวงเอก ฆ้องวงใหญ่ แคน ซอบังหรือซอไม้ไผ่ เตะหรือพิณ ตะโพนหรือกลองตุ้ม กลองกิ่งหรือกลองเส็ง ฉิ่ง การพ็อนของหมอลำไทเลยมี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะการพ็อนแบบ “หย่อนขา” เป็นการพ็อนแบบไม่เอียงศีรษะ เท้าข้างหนึ่งยื่นไปข้างหน้า อีกข้างหนึ่งแตะสลับไปมา และ พ็อนแบบ “ยื่นพ็อนหย่งหยก” เป็นการยุบเข้าตามจังหวะพ็อนในลักษณะแบมือออกโดยไม่จับมือให้เข้ากับจังหวะแคน เพลงประกอบการร้องแมงต๊อบเต่า ประกอบด้วย เพลงสับใบหรือเพลงสับไว เพลงระบำ เพลงมอญ เพลงเซ็ด และเพลงฤๅษีย่าเท้า ทั้งนี้เมื่อจบเพลงสับใบ คณะหมอลำไทเลยนิยมออกด้วยเพลงค่างควากินกล้วย ซึ่งเป็นทำนองเดียวกับที่ใช้ในภาคกลาง การแสดงเน้นความสนุกสนาน นิยมแสดงตามงานประเพณีและงานบุญต่าง ๆ (บุษกร บิณฑสันต์ และข้าคม พรประสิทธิ์, 2553: 29)

8) ลำเตี้ย เป็นลักษณะการย่อตัวให้ต่ำลงขณะพ็อนรำ การลำเตี้ยจะใช้กลอนผญาเป็นหลักในการลำประกอบคลอเสียงแคน มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเกี่ยวพาราสี เช่น กลอนลำสาละวัน เป็นต้น ทำนองลำเตี้ยมีความคล้ายกับทำนองเตี้ยหัวโนนตาล ปัจจุบันลำเตี้ยเป็นการแสดงหมอลำที่ใกล้จะสูญหายไปจากวัฒนธรรมของชาวอีสาน เพราะมีการเล่นน้อยลง ซึ่งลำเตี้ยนิยมแสดงประมาณเดือน 5 ของทุกปี โดยเฉพาะบริเวณบ้านโนนทัน จังหวัดขอนแก่น (บุษกร บิณฑสันต์ และข้าคม พรประสิทธิ์, 2553: 35)

9) ลำซิ่ง เป็นหมอลำที่เกิดขึ้นภายหลังเมื่อประมาณ 30 ปีมาแล้ว การแสดงไม่เน้นเรื่องราว ได้รับอิทธิพลการแสดงมาจากกระแสเพลงลูกทุ่งและวงดนตรีสดจริงในปัจจุบัน หมอลำซิ่งจึงเลียนแบบวงดนตรีลูกทุ่งแทบทุกด้าน โดยจะนำเครื่องดนตรีตะวันตกมาประกอบการแสดง เช่น กีตาร์ กลองชุด กลองทอมบา ฯลฯ ผสมกับดนตรีพื้นบ้าน เช่น แคน โหวด พิณไฟฟ้า ฉิ่ง แบบเป็นต้น หมอลำที่มีชื่อเสียงและเป็นต้นแบบของลำซิ่งในยุคต้นๆ คือ หมอลำราตรี ศรีวิไล ลำซิ่งมีรูปแบบการแสดงจะเน้นจังหวะเร็ว เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ลำดับการแสดงลำซิ่งมี 6 ยก ได้แก่ ยกที่ 1 ลำกลอนไหว้ครู ยกที่ 2 ประกาศศรัทธา ยกที่ 3 ทำข่าวทักทาย ยกที่ 4 ลำเรื่องตามงาน ยกที่ 5 เล่านิทาน และยกที่ 6 ลำลาจบการแสดง ด้วยลำซิ่งมีจังหวะที่สนุกสนานจึงทำให้เป็นที่นิยมแพร่หลายในปัจจุบัน (บุษกร บิณฑสันต์ และขำคม พรประสิทธิ์, 2553: 42)

ทั้งนี้ การเล่นเพลงหมอลำแต่ละประเภท แสดงถึงความนิยมหมอลำของชาวอีสาน และสะท้อนความหลากหลายทางวัฒนธรรมในการแสดงหมอลำอีสาน ที่แตกต่างกันไปตามลักษณะการแสดง วัตถุประสงค์ในการแสดง และเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง ทำให้การเล่นเพลงหมอลำเป็นศิลปะการแสดงพื้นเมืองที่มีคุณค่าอย่างยิ่งของภาคอีสาน เพื่อการเผยแพร่องค์ความรู้ทางโลก ทางธรรม และความบันเทิง ช่วยรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นอันดีงามให้คงอยู่สืบไป นอกจากนี้ ยังแสดงถึงภูมิปัญญาของผู้แสดงหมอลำที่มีปฏิภาณ ไหวพริบเฉลียวฉลาด ในการแก้โจทย์ที่โต้ตอบกันได้เป็นอย่างดี

2.2 ประวัติของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

การเล่นเพลงหมอลำเป็นการละเล่นพื้นบ้านของคนในท้องถิ่นอีสาน ที่ต้องใช้ผู้ขับร้องเรียกว่า “หมอลำ” ทำให้หมอลำเป็นที่นิยม รู้จักแพร่หลายตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งหมอลำที่มีคุณภาพและมีชื่อเสียงเป็นที่นิยมในภาคอีสานมีเป็นจำนวนมาก จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องของ ไพบุลย์ แพงเงิน (2534: 13-14) ซึ่งได้อธิบายเกี่ยวกับหมอลำที่มีชื่อเสียงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยแบ่งออก 4 รุ่น คือ หมอลำรุ่นโบราณซึ่งหมอลำที่มีชื่อเสียงรุ่นนี้ ได้แก่ “หมอลำเคน บ้านพระคือ” และ “นางผัด” กับ “นางอ้ว” เป็นต้น ส่วนหมอลำรุ่นต่อมาที่พบหลักฐานการบันทึกแผ่นเสียงเป็นรุ่นต้นๆ ช่วงประมาณปี พ.ศ. 2483 – 2499 ได้แก่ “หมอลำคำพอง” “หมอลำคุณ ถาวรพงษ์” “หมอลำชันทอง” “หมอลำจอมศรี” เป็นต้น ตามมาด้วยหมอลำรุ่นกลาง ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2500 - 2529 ได้แก่ “หมอลำอัมพร สง่าจิต” “หมอลำทองคำเพ็งดี” “หมอลำบุญเพ็ง ฝ้ายชัย” “หมอลำเคน ดาเหลา” เป็นต้น และ หมอลำรุ่นปัจจุบัน ที่มีความนิยมในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2530 – ปัจจุบัน ได้แก่ “หมอลำบานเย็น รากแก่น” “หมอลำ อังคนางค์ คุณไชย” “หมอลำ ป.ฉลาดน้อย” “หมอลำพรศักดิ์ ส่องแสง” เป็นต้น นอกจากนี้

ยังมีหมอลำรุ่นกลางที่มีคุณภาพ สร้างสรรค์ผลงานแสดงคุณค่าและเอกลักษณ์ซึ่งถือว่าเป็นมรดกอีสาน จนได้รับความนิยมนิยมชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายจนถึงยุคปัจจุบัน คือ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ซึ่งเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ปี พ.ศ. 2536

ศิลปินหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน หรือ หมอลำฉวีวรรณ พันธุ์ เกิดเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2488 เป็นบุตรของหมอลำชาลี และนางแก้ว ดำเนิน ณ บ้านหนองไหล ตำบลสร้างทอง อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอุบลราชธานี ปัจจุบันคือ จังหวัดอำนาจเจริญ สมรสกับนายโกมินทร์ พันธุ์ มีบุตรธิดา 2 คน หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นลูกศิษย์เรียนลำของหมอลำชาลี ดำเนิน ผู้เป็นบิดา จนอายุ 11 ขวบ และต่อมาบิดานำไปฝากตัวอยู่กับหมอลำบุญเพ็ง ฝัฝิวชัย ในปี พ.ศ. 2500 เริ่มออกแสดง จากนั้นเดินทางไปเรียนลำกับพี่สาวต่างมารดาที่นครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และก้าวเข้าสู่อาชีพศิลปินหมอลำอย่างแท้จริงในปี พ.ศ. 2504 (บุษกร บินทสันต์ และข้าคม พรประสิทธิ์, 2553: 124-125) ในช่วงที่ประสบความสำเร็จในชีวิต หมอลำ ได้ตั้งคณะหมอลำขึ้น ชื่อ “คณะรังสิมันต์” โดยร่วมมือกับหมอลำทองคำ เพ็งดี จนมีชื่อเสียงเป็นที่นิยมทั่วอีสานและประเทศลาว (ไพบุลย์ แพงเงิน, 2534: 36-38) หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นบุคคลตัวอย่างที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ราชินีหมอลำ” เกียรติประวัติสูงสุด คือ การแสดงถวายพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ นอกจากนี้ยังได้รับเชิญเข้าร่วมแสดงเผยแพร่วัฒนธรรม ณ ประเทศต่างๆ เช่น ประเทศญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา เป็นต้น

จุดเด่นของผลงาน คือ มีกลอนลำที่บรรยายสภาพของท้องถิ่นและชีวิตชนบทของอีสานได้อย่างน่าสนใจ โดยกลอนลำเป็นกลอนร่ำรำพันถึงท้องไร่ท้องนา กลอนเกี่ยว หรือกลอนเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือกลอนบรรยายธรรมะ ขนบธรรมเนียมโบราณพื้นบ้านเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะเด่นในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ที่แตกต่างจากหมอลำอื่นๆ คือ จะไม่ชอบลำกลอนที่ตกลงไปกฮาหรือ “สองแ่งสองง่าม” จึงทำให้คำกลอนดังกล่าวมีความไพเราะจับใจผู้ฟังเป็นอย่างยิ่ง (บุษกร บินทสันต์ และข้าคม พรประสิทธิ์, 2553: 125)

ตัวอย่างกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ที่มีชื่อเสียงไพเราะและน่าประทับใจ ดังนี้ “กลอนลำยาวประเพณีโบราณ” เป็นกลอนลำที่มีบันทึกสภาพความเป็นอยู่ การแต่งกาย การศึกษาที่มีคุณค่าไว้หลายอย่าง เปรียบเสมือนเป็น “พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน” ของอีสาน “กลอนลำยาวเฉลยปัญหา” เป็นคำกลอนโต้ตอบ หรือ เฉลยปัญหาธรรมะ เพื่อเป็นการสั่งสอน เตือนสติ ประชาชนผู้ฟังช่วยให้คนอีสานสามารถรักษาคุณความดี และ “ฮิตสิบสองคองสิบสี่” ไว้ได้อย่างเหนียวแน่น “กลอนลำยาวชีวิตชาวนา 1-2” เป็นกลอนลำที่บรรยายถึงชีวิตของคนทำนา และบรรยายอากาศภายในหมู่บ้านชนบทแบบดั้งเดิมของไทย ที่ครองชีวิตกันอยู่แบบ “พึ่งตนเอง” เช่น

การตำข้าว การแปรสภาพข้าวเปลือกให้เป็นข้าวสาร จะใช้วิธีการดั้งเดิม คือ ใช้ครกตำเปลือกข้าว (แกลบ) ออก ครกที่ใช้ตำส่วนมากก็คือ “ครกมอง” (ครกกระเดื่อง) สะท้อนภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนอีสานที่ควรแก่การศึกษาอย่างยิ่ง “กลอนลำยาวฟ้าสีทอง” และ “กลอนลำยาวสาวนาคอยเก้อ” ได้พรรณนาสภาพของท้องนาในระยະที่ต้นข้าวออกรวงเริ่มสุกเหลือง พร้อมกับสายลมเย็นพัดเฉื่อยฉิวต้นข้าวลู่เอนไปมาเป็นลูกคลื่น นกจับเฟืองและนกแจนแวนโฉบบินและส่งเสียงร้องอยู่แจแจ สะท้อนภาพชีวิตของชาวนาได้อย่างมีชีวิตชีวา และ “กลอนลำเพลินสีทันดร” หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นหมอลำที่ขับลำกลอนลำทำนองผู้ไทย และลำตั้งทวยได้อย่างไพเราะ ลำเพลินสีทันดร เป็นคำกลอนที่ชมธรรมชาติได้ดี เพราะมีการชมภูเขา น้ำตก และรุกขชาตินานาพรรณในป่า อีกสัณฐานที่ส่งเสียงกันอยู่อิงคะนิง ขณะนี้น้องนางเพลินชมธรรมชาติอยู่ในป่านั้นดวงใจก็กลับคิดประหวัดไปถึงยอดชายอันเป็นที่รัก ฟังแล้วสร้างอารมณ์โหยหาอารมณ์ได้เป็นอย่างดี (ไพบุลย์ แพงเงิน, 2534: 36-38)

ทั้งนี้ ประวัติของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ชำต้น แสดงให้เห็นว่าหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นหมอลำในยุคปัจจุบัน ที่สามารถบรรยายถึงสภาพของอีสานได้ดีที่สุด และมีจำนวนคำกลอนต่อเนื่องมากที่สุด ซึ่งกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นคำกลอนที่ใช้ถ้อยคำง่าย ๆ แต่สามารถสื่อความหมายและบรรยายสภาพชีวิตของท้องไร้ท้องนาได้ชัดเจนและมีชีวิตชีวา สะท้อนภาพความจริงของชีวิตได้อย่างน่าสนใจ

2.3 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกลอนลำ

กลอนลำ คือ บทร้องของหมอลำเป็นวรรณกรรมการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึกให้กับผู้ฟังเพื่อความบันเทิงและเป็นข้อคิดเตือนใจ (เจริญชัย ชนไพโรจน์, 2526: 17) เนื้อหา กลอนลำให้ความรู้ทางด้านคติโลกและศีลธรรม มีการบอกเล่าเหตุการณ์ต่างๆ รวมทั้งแสดงถึงการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ซึ่งภาษาที่ปรากฏในกลอนลำส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานที่เข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา กลอนลำจึงเป็นสิ่งที่จรรโลงใจ ให้ความสุขสร้างจิตสำนึกที่ดี ให้เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้ฟังและหล่อหลอมให้คนในสังคมนั้นๆ เกิดความรักสามัคคีกันภายในหมู่คณะ ซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมกลอนลำให้คงอยู่ต่อไป (ไพบุลย์ แพงเงิน, 2534: 36-38)

ลักษณะเด่นของกลอนลำอีสาน เป็นการเรียงร้อยคำอย่างเป็นระเบียบ มีสัมผัสคล้องจองร้อยเรียงต่อกันไปจนจบเนื้อความ เช่น การร้อยเรียงคำสัมผัสสระ และการร้อยเรียงสัมผัสพยัญชนะ เป็นต้น ภาษาไทยถิ่นอีสานจะเรียกคำสัมผัสในกลอนลำว่า “คำก่าย” ส่งผลให้กลอนลำมีจังหวะ ท่วงทำนอง และความไพเราะ (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2520: 73)

ด้านรูปแบบของกลอนลำอีสาน มี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบกลอนลำที่มีฉันทลักษณ์ชัดเจน จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2520: 74-77) ได้อธิบายเกี่ยวกับรูปแบบของกลอนลำอีสานว่า ตามธรรมเนียมแบบโบราณดั้งเดิมนั้น กลอนลำอีสานสามารถนำ กาพย์ กลอน หรือ โคลงทุกรูปแบบมาขับร้องได้ทั้งสิ้น และรูปแบบกลอนลำที่ไม่ปรากฏฉันทลักษณ์ชัดเจน ซึ่งการประพันธ์กลอนลำอีสานที่มีจำนวนคำวรรคในกลอนลำไม่สม่ำเสมอ ไม่สามารถนำมาจัดเข้าในรูปแบบผังฉันทลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งได้ชัดเจน กลอนลำลักษณะนี้จะเน้นการใช้คำส่งสัมผัสสระเกาะเกี่ยวกันไปตั้งแต่ต้นจนจบกลอนลำ จึงทำให้กลอนลำมีความไพเราะและประทับใจผู้ฟังจนให้ติดตามอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งลีลาการขับร้องกลอนลำของหมอลำในการเอื้อนเสียงร้องที่แตกต่างกันตามจังหวะทำนองอีกด้วย ทั้งนี้ รูปแบบของกลอนลำมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ขึ้นอยู่กับจังหวะและลีลาการขับร้องกลอนลำของหมอลำ ที่มีความแตกต่างกันไปตามลักษณะจังหวะพูดของท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนสภาพวัฒนธรรมทางภาษาในบริบทเฉพาะถิ่นของชาวอีสานเป็นสำคัญ (บุษกร บิณฑสันต์ และข้าคม พรประสิทธิ์, 2553: 1)

กลอนลำสะท้อนให้เห็นคุณค่าในด้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี ซึ่งสามารถจำแนกคุณค่าของกลอนลำที่ปรากฏได้ 3 ประการ คือ คุณค่าด้านเนื้อหา คุณค่าด้านวรรณศิลป์ และคุณค่าด้านสังคม ดังนี้

ประการที่หนึ่ง คุณค่าด้านเนื้อหาที่ปรากฏในกลอนลำเป็นการนำเสนอความรู้ ความคิดพร้อมไหวพริบและสติปัญญาในด้านต่างๆ ของหมอลำที่พิจารณาแล้วเห็นว่าเหมาะสมกับคนในสังคม ส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ความเชื่อ และแนวคิดประเพณีต่างๆ (ไพบุลย์ แพงเงิน, 2534: 36-38)

ประการที่สอง คุณค่าด้านวรรณศิลป์ที่ปรากฏในกลอนลำเน้นการใช้ถ้อยคำสัมผัสสระระหว่างวรรค การเล่นสัมผัสในและสัมผัสนอก ซึ่งในกลอนลำจะถือเสียงสัมผัสเป็นหลักในการแต่ง ชาวอีสานเรียกคำสัมผัสว่า “คำกาย” (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2521: 13) ทั้งนี้ ลักษณะเฉพาะตัวของกลอนลำอีสานที่ปรากฏเป็นวรรณศิลป์นั้นเรียกว่า “สุนทรียรส” เป็นรสแห่งความสะทกสะท้านชาวอีสานเรียกว่า “ความอ่อนซอน” การใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานที่มีความไพเราะสร้างความสุข และความสะทกสะท้านปะปนคลุกเคล้ากันอยู่อย่างแยกไม่ออกในกลอนลำนั้น ทำให้กลอนลำเข้าถึงผู้ฟังอย่างซาบซึ้งส่อนอารมณ์ ความรู้สึก เมื่อผู้ฟังได้ฟังกลอนลำที่ไพเราะนอกจากภาพบรรยายธรรมชาติ หรือตัวละครในกลอนลำนั้น ภาษาในกลอนลำยังสื่ออารมณ์ให้หวนรำลึกถึงความหลัง ระลึกถึงคนที่ตนรักซึ่งจากไปแดนไกล ระลึกถึงญาติพี่น้องที่เสียชีวิตลงไปจนทำให้น้ำตาหลังไหลโดยไม่ได้ตั้งใจซึ่งแสดงถึงความซาบซึ้งของผู้ฟังได้เป็นอย่างดี (ไพบุลย์ แพงเงิน, 2534: 36-38) ดังนั้น คุณค่าทางด้านสุนทรียรสที่ประกอบด้วยอารมณ์ความรู้สึกที่

สอดแทรกในหลายๆ เรื่องราวอันเกิดจากวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวอีสาน และเกิดความเข้าใจอย่างลึกทำให้ผู้ฟังประทับใจในกลอนลำอย่างจับจิตจับใจ

ประการที่สาม คุณค่าทางสังคมที่ปรากฏในกลอนลำอีสานสะท้อนภาพทางสังคม วัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับความรู้ แนวคิด วิถีชีวิตและประสบการณ์ของคนในสังคม ให้เห็นถึงคุณค่าเกี่ยวกับระเบียบการปกครองบ้านเมือง การประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม การประกอบอาชีพของชาวอีสาน ความเชื่อของคนในสังคมอีสาน รวมทั้งการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นประโยชน์เพื่อดำรงไว้ซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม ให้เป็นองค์ความรู้และเพื่อความสนุกสนานให้ผู้ฟังได้คติธรรมคำสอนนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตตามเหมาะสม (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2520: 3-21)

ทั้งนี้ การเล่นเพลงหมอลำของชาวอีสาน เป็นศิลปะการแสดงพื้นเมืองที่มีคุณค่าทางด้านเนื้อหา วรรณศิลป์ และสังคม ให้ความรู้และความบันเทิง อีกทั้งช่วยรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นอันดีงามให้คงอยู่สืบไป และสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นอีสานได้เป็นอย่างดี

สรุป ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหมอลำและกลอนลำอีสาน จะเห็นว่าหมอลำ เป็นคำเรียกบุคคลที่ขับร้องกลอนลำ ซึ่งเป็นวรรณกรรมการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึก เพื่อความบันเทิงและเป็นข้อคิดเตือนใจ การขับร้องหมอลำมีการเอื้อนเสียงสั้นยาวตามจังหวะลีลาของเสียงแคนเป็นสำคัญ ซึ่งหมอลำมีจำแนกตามลักษณะการแสดงวัตถุประสงค์ในการแสดง และ เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง เป็น 9 ประเภท ได้แก่ หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำเพลิน หมอลำผีฟ้าหรือหมอลำพิธีกรรม ลำกั๊กกับ หมอลำประยุกต์ ลำไทรเลย (ลำแมงต๊อบเต่า) ลำเตี้ย และลำซิ่ง แสดงถึงความนิยมหมอลำของชาวอีสาน ที่สะท้อนความหลากหลายทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับการแสดงหมอลำอีสานได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้หมอลำอีสานที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับ รู้จักแพร่หลายตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ได้แก่ หมอลำคำพอง หมอลำคุณ ถาวรพงษ์ หมอลำชั้นทอง หมอลำจอมศรี หมอลำอัมพร สง่าจิต หมอลำทองคำ เฟื่องดี หมอลำบุญเฟื่อง ฝูฝิวชัย หมอลำเคน ดาเหลา หมอลำบานเย็น รากแก่น หมอลำอังคนางค์ คุณไชย หมอลำ ป.ฉลาดน้อย หมอลำพรศักดิ์ ส่องแสง และหมอลำอวีร์วรรณ ดำเนิน ซึ่งเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขา ศิลปะการแสดง (หมอลำ) ปี พ.ศ. 2536 ซึ่งเป็นบุคคลตัวอย่างที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ราชินีหมอลำ” มีกลอนลำที่บรรยายสภาพของท้องถิ่นและชีวิตชนบทของอีสานได้อย่างน่าสนใจ มีการใช้ภาษาที่ไพเราะจับใจผู้ฟังเป็นอย่างยิ่ง ตัวอย่างผลงานที่มีชื่อเสียง เช่น กลอนลำยาวชีวิตชาวนา 1-2 และกลอนลำยาวฟ้าสีทอง เป็นต้น

ดังนั้น หมอลำและกลอนลำอีสาน จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน ทางด้าน ภาษา ภูมิปัญญา มีคุณค่าด้านเนื้อหา วรรณศิลป์ และสังคม ให้ความรู้และความบันเทิง อีกทั้ง ช่วยรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นอันดีงามให้คงอยู่สืบไป และสะท้อน อัตลักษณ์ความเป็นอีสานได้เป็นอย่างดี

บทที่ 3

การใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานและวรรณศิลป์ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

การวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ซึ่งรวบรวมจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ออนไลน์ www.youtube.com/user/siangsiamofficial/playlists โดยเสียงสยามออฟฟิเชียล เจ้าของลิขสิทธิ์ เสียงสยามแผ่นเสียง-เทป จำกัด (เสียงสยามออฟฟิเชียล, 2557) จำนวน 6 ชุด รวม 82 กลอนลำนั้น ผู้ศึกษาได้จัดกลุ่มการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานในกลอนลำออกเป็น 2 ประเด็นสำคัญ คือ ประเด็นที่หนึ่งการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน และ ประเด็นที่สองการใช้วรรณศิลป์ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ดังนี้

3.1 การใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานในกลอนลำ ของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

ภาษาไทยถิ่นอีสาน เป็นคำเรียกภาษาไทยถิ่นย่อยที่พูดในภาคอีสาน หรือพื้นที่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ซึ่งมีอาณาเขตชายแดนต่อเนืองกับประเทศลาว ทำให้มีความคล้ายคลึงกันทางภาษาคำคล้ายกับภาษาลาวเป็นส่วนใหญ่ สาลี รักสุทธี (2554: 1) ได้อธิบายข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะภาษาไทยถิ่นอีสานที่สอดคล้องประคอง นิมมานเหมินท์ (2547: 106-110) ความเป็นภาษาไทยถิ่นอีสานไม่มีเสียงควบกล้ำสำเนียงการออกเสียงจะออกเสียงสูงเป็นต่ำเสียงโทเป็นเอก พยัญชนะ /ช/ ออกเป็นเสียง /ซ/ พยัญชนะตัว /ร/ ออกเป็นเสียง /ล/ นอกจากนี้ การใช้คำวิเศษณ์ที่มีความหมายในลักษณะเดียวกัน แต่มีน้ำหนักของความสูงต่ำมากน้อยต่างกัน เช่น จิ้งปิ้ง – โจ่งโป่ง, แอดแปด – อาดปาด ฯลฯ และการออกเสียงอ่าน จะยึดพื้นเสียงภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นสำคัญ เช่น กินข้าว ก็จะเป็น กินเช่า กดข่ม ก็จะเป็น กัดข่ม ครึ่ง ก็จะเป็น เค็ง น้ำ ก็จะเป็น นาม เป็นต้น

อนึ่ง การใช้สำเนียงการออกเสียงพูดและศัพท์ในภาษาไทยถิ่นอีสานมีความแตกต่างกันจากภาษาไทยมาตรฐาน และภาษาไทยถิ่นของภาคอื่น เช่น ภาษาไทยถิ่นเหนือ ภาษาไทยภาคกลาง ภาษาไทยถิ่นใต้ ภาษาไทยถิ่นตะวันตก และ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น (ประภาศรี สีหอำไพ, 2550: 323) ภาษาไทยถิ่นอีสาน จึงเป็นวิธภาษาหนึ่งของภาษาไทย แยกจากภาษาไทยมาตรฐาน ภาษาไทยถิ่นกลาง ภาษาไทยถิ่นเหนือและภาษาไทยถิ่นใต้ (ธนานันท์ ตรงดี, 2557: 3) ซึ่งแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ทางภาษาที่ใช้เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ถิ่นอีสาน เพื่อสื่อสารกับคนในท้องถิ่นอีสานเป็นสำคัญ

จากการศึกษาการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานในกลอนลำ ของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสาน เพื่อสื่อความหมาย สื่ออารมณ์ความรู้สึก เพื่อสร้างจินตภาพ บอกรายละเอียดเกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพสังคมชนบทอีสานและวิถีชีวิตของชาวอีสาน นอกจากนี้ปรากฏคำเรียกบุคคลกับบทบาททางสังคมได้อย่างน่าสนใจ สำหรับสื่อสารและทำความเข้าใจกับคนในท้องถิ่นอีสานได้อย่างเหมาะสม ซึ่งผู้ศึกษาได้จัดกลุ่มการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานในกลอนลำเป็น 6 หัวข้อ คือ การใช้คำขยายในกลอนลำ การใช้คำซ้อน การใช้คำซ้ำ การใช้คำพญาอีสาน การใช้คำง่ายสื่อความหมาย และ ใช้คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมอีสาน ดังนี้

3.1.1 การใช้คำขยายในกลอนลำ

ชนานันท์ ตรงดี (2557: 176) ได้อธิบายเกี่ยวกับคำขยายในภาษาไทยถิ่นอีสานว่า การใช้คำขยายหรือวิเศษณ์ในภาษาไทยถิ่นอีสานเรียกว่า “คำอีตีโอโพน” เป็นคำที่ใช้พรรณนาภาพหรือเหตุการณ์ที่รับรู้จากประสาทสัมผัส 5 ประการ ได้แก่ คำที่พรรณนารูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส แสดงให้เห็นรายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น คำว่า เลือดแดงจิ้งคิง “เลือดแดงฉาน” เป็นการพรรณนาเกี่ยวกับสีแสง คำว่า อ้วนอึดปัด “อ้วนฉ” คำว่า นอนขาชีเกเด “นอนขาชีโตเด” เป็นการพรรณนาเกี่ยวกับรูปลักษณ์ เป็นต้น การใช้ถ้อยคำขยายในภาษาไทยถิ่นอีสานสามารถปรากฏหน้าหรือหลัง คำนาม คำสรรพนาม คำกริยา และ คำวิเศษณ์ ตรงกับคำประเภทวิเศษณ์หรือวิเศษณ์วลีในหลักภาษาไทยของพระยาอุปกิตศิลปสาร (2548: 87-96) ซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนขยายของคำ เพื่อบอกรายละเอียดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ผู้ศึกษาพบว่ามีการใช้คำขยายประกอบคำอื่นในกลอนลำ เพื่อแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ สร้างจินตภาพ และแสดงอารมณ์ความรู้สึกแก่ผู้ฟังให้คล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำนั้น โดยจำแนกตามลักษณะชนิดของคำที่ปรากฏได้ 4 ประเภท คือ คำขยายคำนาม คำขยายคำสรรพนาม คำขยายคำกริยา และ คำขยายคำวิเศษณ์ ดังนี้

3.1.1.1 คำขยายคำนาม

คำขยายคำนาม เป็นถ้อยคำที่ปรากฏหน้าหรือหลังคำนามเกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ โดยทำหน้าที่เป็นส่วนขยายพรรณนาบอกรูปลักษณ์ พรรณนาบอกขนาด พรรณนาเสียง เพื่อแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ ซึ่งจากการศึกษาคำขยายคำนามในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า สามารถจำแนกคำขยายคำนามได้

4 ประเภท คือ คำขยายคำนามเกี่ยวกับคน คำขยายคำนามเกี่ยวกับสัตว์ คำขยายคำนามเกี่ยวกับสิ่งของ และ คำขยายคำนามเกี่ยวกับธรรมชาติ ดังนี้

3.1.1.1.1 คำขยายคำนามเกี่ยวกับคน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำที่ปรากฏหน้าหรือหลังคำนามเกี่ยวกับคนหรือชื่อของบุคคล โดยทำหน้าที่เป็นส่วนขยายเพื่อพรรณนาบอกรูปลักษณ์และแสดงรายละเอียดของบุคคลเกี่ยวกับอายุ เพศ อาชีพ และสถานภาพทางสังคม ทำให้ของตัวละครหรือตัวบุคคลที่กล่าวถึงมีรายละเอียดเด่นชัดยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

...เอออันนี้ เม็ดแต่ลำทางสั้น ลำยาวแล้วขอก่าย บรรยายของ
ประวัติพระพุทธรเจ้า คนเฒ่าจงคอยฟัง ตั้งแต่ครั้งกรุงใหญ่เมืองกบิล
สิทธิ์ตะออกบรพพานั้น พิมพาน้องนวลละออง **คิ้วจ่องก่อง** ได้บรรทมอยู่
ห้องเตียงกว้างอยู่กะเชิง กอด **ลูกน้อยจอมราชราหุล** ทูลหัวเอยมแม่มกลม
นอนกินตู้ มือสองกำกำแขนลูกน้อยอ่อน นอนบ่ฝันตี้ๆ คีนั่นนอยุ่สบาย
ตะเว็นสายมาใกล้จวนสิเพลท่าโมงกว่า นายฉั่นนะบอกให้สู่อ้อมไ้หน่อ
ธรรม ออกบวชแล้วกะมาบ้านดอกกลางหนี...นางพิมพาได้แต่เดินล้มลงทางยี่น
เสียใจแจ้จเวรหยั่งจ้งค้อยเป็นคน **ฮ้าง**...ผิวถ่มดอกปล่อยป่า ไผเดนอสิมาเลี้ยง
ลูกหลานน้อยอ่อนพระราหุล คุณเอยคุณพ้อมมีไผสิเลี้ยง...ไผสิมากินข้าวพาน
ทอง **คิ้วก่องๆ** น้ำเย็นๆ รินใส่แก้วไผนอสิตี๋มกิน...เอย นอ

(05-05)

กลอนลำพิมพากับราหุล มีการใช้คำขยายคำนามเกี่ยวกับคน เพื่อแสดงให้เห็นรายละเอียดของนางพิมพาและพระราหุล เป็นตัวละครที่ถูกกล่าวถึงในกลอนลำ ซึ่งจากตัวอย่างมีการใช้คำขยายคำนามเกี่ยวกับคน โดยจำแนกเป็น 2 ประเด็น คือ การใช้คำขยายคำนามเพื่อพรรณนาลักษณะของบุคคล และ การใช้คำขยายคำนามชื่อบุคคล ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง มีการใช้คำขยายคำนามเพื่อพรรณนาลักษณะของบุคคล ด้วยคำว่า **คิ้วจ่องก่อง** ประกอบด้วยคำว่า “จ่องก่อง” เป็นภาษาไทยถิ่นอีสานมาจากคำว่า จ่อง ใช้บอกลักษณะดึงให้โน้มลงมา ส่วนคำว่า ก่อง หมายถึง ก่ง โค้ง คำว่า จ่องก่อง หรือ ก่องๆ แสดงลักษณะสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่โค้งงอนงาม ใช้ขยายคำว่า “คิ้ว” จากตัวอย่างข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นลักษณะเด่นของคิวนางพิมพาที่โค้งงอนได้รูปสวยงาม ซึ่งสะท้อนให้เห็นความงามของสตรีจากลักษณะคิ้วที่โค้งงอนได้อย่างสวยงาม เป็นต้น

อนึ่งมีการใช้คำขยายคำนามแสดงสถานภาพของบุคคลให้เด่นชัดยิ่งขึ้น โดยกล่าวถึงนางพิมพาใช้คำเรียกแทนตนเองเมื่อรู้ว่าเจ้าชายสิทธิ์ตะหนี่ไปผนวช ด้วยคำว่า **คนฮ้าง**

ประกอบด้วยคำว่า “ฮ้าง” ภาษาไทยถิ่นอีสาน ตรงกับคำว่า “ร้าง” ในภาษาไทยมาตรฐาน ใช้ขยายคำว่า “คน” แสดงให้เห็นลักษณะของคนที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว ให้ความรู้สึก สิ้นหวัง หมดหวังและไร้ค่า โดยหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ได้นำมาใช้ในกลอนลำนี้เพื่อแสดงให้เห็นสภาพและลักษณะของนางพิมพาที่ต้องอยู่อย่างอ้างว้างโดดเดี่ยวเมื่อถูกสามีทอดทิ้งไป ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกสงสารเห็นใจนางพิมพาคล้ายตามเนื้อหาในกลอนลำนั้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นสภาพของบุคคลที่ถูกทอดทิ้งไปให้อยู่เพียงลำพัง

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำนามเพื่อพรรณาลักษณะของบุคคล ในกลอนลำของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะรูปลักษณ์ของบุคคลตามการมองเห็น เช่น คิ้วจ๋อง ก่อง เป็นต้น และคำขยายคำนามเกี่ยวกับคนจะบอกสถานภาพบุคคลจากเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างชัดเจน เช่น คนฮ้าง โดยมีที่มาจากเหตุการณ์การถูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว เป็นต้น ซึ่งการใช้คำขยายคำนามเพื่อพรรณาลักษณะของบุคคล สามารถสร้างจินตภาพแก่ผู้ฟังให้เกิดความคิดคล้ายตามเรื่องราวในกลอนลำนั้นได้เป็นอย่างดี

ประเด็นที่สอง การใช้ถ้อยคำขยายคำนามชื่อบุคคล จากตัวอย่างข้างต้นมีการใช้ ถ้อยคำขยายคำนามชื่อพระราหุล ความว่า **ลูกหล้าน้อยอ่อนพระราหุล** ประกอบด้วยชื่อบุคคล คือ “พระราหุล” ส่วนคำขยายชื่อบุคคล ได้แก่ คำว่า “ลูกหล้า” คำเรียกลูกคนสุดท้าย คำว่า “น้อย” คำเรียกแสดงความรู้สึกน่ารักน่าเอ็นดู คำว่า “อ่อน” หากพิจารณาจากข้อความใช้บอก ลักษณะว่ายังเล็กหรือตัวเล็กๆ ดังนั้น “ลูกหล้าน้อยอ่อน” ปรากฏหน้าคำนามชื่อ “พระราหุล” แสดงให้ผู้ฟังทราบว่าพระราหุลเป็นลูกของนางพิมพาที่ยังเล็กอยู่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะของ บุคคลที่ยังเล็กอยู่และแสดงบทบาทความเป็นลูกของบุคคลให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

และความว่า **ลูกน้อยจอมราชราหุล** ประกอบด้วยชื่อบุคคล คือ “ราหุล” ส่วน ขยายคำขยายชื่อบุคคล ได้แก่ คำว่า “ลูกน้อย” ใช้เรียกลูกที่ยังเล็กด้วยความเอ็นดู คำว่า “จอม” ใช้เป็นคำเรียกยอดที่สูงที่สุดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และ คำว่า “ราช” หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน ดังนั้น “ลูกน้อยจอมราช” ปรากฏหน้าคำนามชื่อ “ราหุล” เพื่อแสดงให้ผู้ฟังทราบว่าพระราหุลผู้เป็น โอรสที่ยังเล็กอยู่ของพระเจ้าแผ่นดินผู้เป็นใหญ่ ซึ่งจากตัวอย่างได้สะท้อนให้เห็นลักษณะเด่นของเด็ก ที่ยังเล็กอยู่ บทบาทหน้าที่ความเป็นลูก และฐานะของบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระเจ้าแผ่นดิน เป็นสำคัญ

นอกจากนี้ปรากฏการใช้คำขยายคำนามชื่อบุคคลในกลอนลำอื่นๆ เพื่อพรรณาลักษณะและสถานภาพบุคคลที่น่าสนใจ เช่น กลอนลำนางละเวงใส่เสน่ห์ ความว่า **อ่อนน้อยหล้า อุ่นละเวงนาง** (04-03) ประกอบด้วยคำว่า “อ่อน” หากพิจารณาข้อความสามารถบอกลักษณะ ความ หมายถึง นุ่ม, ละมุนละม่อม สิ่งทีกล่าวได้ว่า “เนื้ออ่อนนุ่ม” บอกกิริยาท่าทางที่อ่อนช้อย บอบบาง น่าทูลถนอม ส่วนคำว่า “น้อย” ใช้แสดงความรู้สึกว่าน่ารักเอ็นดู สำหรับคำว่า “หล้า”

เป็นสรรพนามภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง น้องคนสุดท้องหรือเรียกลูกคนสุดท้อง และคำว่า “อุ่น” หากพิจารณาตามความหมายในภาษาไทยมาตรฐาน หมายถึง ทำให้ร้อน หรือหากเป็นความรู้สึก เช่น อุ่นใจ รู้สึกสบายใจ เป็นต้น แต่หากสันนิษฐานความหมายเป็นภาษาไทยถิ่นอีสาน จะใช้เป็นคำเรียกตัวตนหรือร่างกายของบุคคลนั้น แสดงถึงความรักและเอ็นดู ใช้ขยายคำนามชื่อบุคคล “ละเวง” เป็นชื่อตัวละครจากเรื่องพระอภัยมณีในกลอนลำนิทาน ทั้งนี้ มีคำว่า “นาง” ประกอบท้ายคำนามชื่อบุคคลบอกความเป็นเพศหญิง

จากตัวอย่างถ้อยคำว่า “อ่อนน้อยหล้าอ่อนละเวงนาง” เป็นการใช้ถ้อยคำขยายคำนามชื่อบุคคล “นางละเวง” ในกลอนลำนางละเวงใส่เสน่ห์ เพื่อแสดงให้ผู้ฟังทราบว่านางละเวงเป็นผู้หญิงสูงศักดิ์ มีกิริยาท่าทางอ่อนช้อย รูปร่างบอบบางน่าทูลนอมเป็นยิ่งนัก ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ความงามของสตรีผู้มีฐานะดีในสังคมหรือมีสถานภาพความเป็นผู้หญิงที่ความเกี่ยวข้องกับพระเจ้าแผ่นดินเป็นสำคัญ

ข้อสังเกตการใช้คำขยายชื่อบุคคล หากปรากฏคำว่า *อ่อนน้อย อ่อนหล้า* คำเหล่านี้ส่วนใหญ่นิยมนำมาใช้ขยายชื่อบุคคลที่มีอาวุโสอ่อนหรือมีสถานภาพทางสังคมสูงหรืออยู่ในชนชั้นสูง อาจมีความเกี่ยวข้องกับพระเจ้าแผ่นดิน ดังตัวอย่างในกลอนลำนางละเวงใส่เสน่ห์ของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ที่กล่าวมานี้

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำนามชื่อบุคคล ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะเด่นของชื่อตัวละครที่กล่าวถึง เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึกให้เชื่อมโยงกับตัวละครอื่นๆ หรือเหตุการณ์สำคัญของเรื่องในกลอนลำ เช่น พระราहुลผู้เป็นลูกเชื่อมโยงกับ นางพิมพาผู้เป็นแม่ ในกลอนลำนางพิมพากับราहुล ความว่า “...พิมพาน้องนวลละอองคว้งจ่องก่อง ได้บรรทมอยู่ห้องเตียงกว้างอยู่กะเชิง กอดลูกน้อยจอมราชราहुล...” จากเหตุการณ์ที่เจ้าชายสิทธิตถะออกผนวช ซึ่งทำให้ผู้ฟังเข้าใจบริบทสังคม ความคิด บทบาทหน้าที่ของบุคคลตามคำขยายคำนามเกี่ยวกับชื่อบุคคล สำหรับสื่อสารกับคนในท้องถิ่นอีสานให้เห็นรายละเอียดของชื่อตัวละครที่สัมพันธ์กับเรื่องราวในกลอนลำได้อย่างชัดเจน

การใช้คำขยายคำนามเกี่ยวกับคน อีกหนึ่งตัวอย่าง

(1) ...ให้นางทำนาถ้าชายเดอ**แก้มแป้นแว่น** ได้เงินแหวนอ้ายใส่ก้อย
อ้ายซื้อแหวนสีใส่ก้อย กะจอนน้อยซื้อใส่หู ชื่อฝากยอดชุกจิตจอบมีจ้าง ขอให้
คำสั่งจาท่อนางนวลน้อง..(04-10)

(2) **แก้มอ้ายเป็นเวิน** ละให้หงส์ลอยมา ละให้กาลอยเซิน มันโลด
เซินแต่เงาอยู่ควงควง....(06-02)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) เป็นการใช้ถ้อยคำขยายคำนามด้วยเสียงสระในภาษาไทยถิ่นอีสาน เพื่อบอกขนาดใหญ่เล็กเกี่ยวกับสิ่งของ ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายของ ประคอง นิมานเหมินท์ (2547: 23-36) ซึ่งให้เห็นความสัมพันธ์เกี่ยวกับความหมายและเสียงสระในคำขยายบางคำของภาษาไทยถิ่นอีสานว่า การใช้คำขยายด้วยเสียงสระในภาษาไทยถิ่นอีสาน ช่วยสร้างจินตภาพ แสดงความรู้สึก และบอกรายละเอียดเกี่ยวกับขนาด รูปร่างสัดส่วน และพจน์จากคำขยายนั้น ทั้งนี้ เมื่อเปลี่ยนเสียงสระจะทำให้คำขยายแสดงรายละเอียดของคำมีความแตกต่างกันด้านขนาด และรูปร่างสัดส่วนด้วยเช่นกัน

จากตัวอย่างจะเห็นว่ามีการใช้คำขยายด้วยเสียงสระ แสดงขนาดใหญ่เล็กในการชมแค้นของผู้หญิง โดยใช้เสียงสระ แอ และ สระ เออ ซึ่งเสียงสระแอ ใช้บรรยายลักษณะของสิ่งที่มีขนาดเล็ก ส่วนเสียงสระ เออ ใช้บรรยายลักษณะของสิ่งที่มีขนาดใหญ่ ดังนี้ (1) กลอนลำหนุ่มโรงงานทอผ้า ตัวอย่าง แค้นแป้นแวน คำว่า “แป้นแวน” บอกลักษณะหน้าตาสดใส เก๋เกี้ยวเกลาชวนมอง ใช้ขยายคำว่า แค้น แสดงให้เห็นลักษณะของแค้นที่ดีดูดี น่าชม สะอาดชวนมองใช้กับคนที่มิแค้นเล็ก เรียกว่า แค้นแป้นแวน สะท้อนให้เห็นลักษณะแค้นที่มีขนาดเล็ก และ (2) กลอนลำเมตตาคิด ตัวอย่าง แค้นอายเป็นเวิน คำว่า “เป็นเวิน” แสดงให้เห็นลักษณะชาวเก๋เกี้ยวเกลาขยาด คำว่า แค้น บอกลักษณะของแค้นที่ดีเก๋เกี้ยวเกลาใช้กับคนที่มิแค้นใหญ่ เรียกว่า แค้นเป็นเวิน สะท้อนให้เห็นลักษณะแค้นที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งตัวอย่างได้แสดงถึงภาพความงามของบุคคลชาวอีสาน ตามลักษณะแค้นและใบหน้าทีเก๋เกี้ยวเกลาใสสะอาด

ทั้งนี้ ประคอง นิมานเหมินท์ (2547: 33) ได้อธิบายเกี่ยวกับการใช้คำขยายเสียงสระไว้เป็นแนวทางการศึกษาในหนังสือ “มองภาษา: มองภาษาถิ่นและมองภาษาในวรรณคดีท้องถิ่น” ความว่า การเปลี่ยนแปลงเสียงสระเพื่อให้ได้ความหมายตามที่ต้องการ จะต้องมีความสัมพันธ์กับตำแหน่งหน้า – หลัง และ ระดับความสูง – ต่ำของลิ้น รวมทั้งการใช้ริมฝีปากในการออกเสียงสระเป็นสำคัญ ดังตัวอย่างที่ปรากฏในกลอนลำ แป้นแวน กับ เป็นเวิน คำว่า แป้นแวน เป็นเสียงสระแอ แอ ซึ่งเป็นสระกึ่งต่ำหน้า จะใช้บรรยายของที่มีขนาดเล็ก เมื่อจะบรรยายลักษณะของขนาดใหญ่จะเปลี่ยนเสียงสระเป็นสระเอออ หรือ เออ ซึ่งเป็นสระกึ่งสูงกลาง เหมือนคำว่า เป็นเวิน เป็นต้น

จากการศึกษาคำขยายคำนามเกี่ยวกับคน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นความสำคัญของการใช้คำขยายคำนามเกี่ยวกับคน เพื่อสื่อความหมาย แสดงรายละเอียดรูปลักษณะของบุคคล สถานภาพทางสังคม ระดับอายุ ความเป็นเพศชายเพศหญิง รวมทั้งบทบาทหน้าที่ให้มีความเด่นชัดยิ่งขึ้น อนึ่งการใช้คำขยายคำนามชื่อบุคคล แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของชื่อตัวละครที่เชื่อมโยงกับตัวละครอื่นหรือเหตุการณ์สำคัญในกลอนลำ ทำให้ผู้ฟังเห็นความ

ต่อเนื่องของเรื่องราวและเกิดความรู้สึกคล้อยตามเนื้อหาในกลอนนั้นได้เป็นอย่างดี อีกทั้งเป็นการสร้างภาพจำเกี่ยวกับชื่อบุคคลหรือตัวละคร ที่สัมพันธ์กับเนื้อหากลอนลำให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3.1.1.1.2 คำขยายคำนามเกี่ยวกับสัตว์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำที่ปรากฏหลังคำนามเกี่ยวกับสัตว์ โดยทำหน้าที่เป็นส่วนขยายเพื่อพรรณนารูปร่าง ลักษณะเสียง ลวดลาย สี สัน และบอกรายละเอียดของสัตว์ ทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพทางความคิดเกี่ยวกับสัตว์ในลักษณะต่างๆ ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ...นกกะเต็น **สีมันแหล่**บินแซๆ อยู่เลาะท่ง... (06-07)

(2) ...พ่อใหญ่ลูกสุ่มไฟอยู่เดินบ้าน หลานน้อยกะนั่งนำ ปากไล่กำ
ชำชีวไก่ทางโซ **หมาบักแดง**แหงมวอน **ไก่อีลาย**มาจิกข้าว คิวเอาแสตีไปเท็ง
ไล่ **ไก่บักจัน**แหงหลายอีลายน้อย แม่นแหงวอน... (01-07)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) มีการใช้ถ้อยคำขยายคำนามเกี่ยวกับสัตว์ตามลักษณะสี และเพศของสัตว์ ถ้อยคำที่ว่า **นกกะเต็นสีมันแหล่** ประกอบด้วยคำว่า “นกกะเต็น” (นกกะเต็น ตามสำเนียงการออกเสียง) เป็นชื่อเรียกนกชนิดหนึ่งในท้องถิ่นอีสาน ขยายด้วยคำว่า “สี” ตามด้วยคำว่า “มัน” เป็นสรรพนามใช้เรียกแทนสัตว์ และคำว่า “แหล่” ใช้เรียกสีที่มีลักษณะดำคล้ำ ดังนั้น “นกกะเต็นสีมันแหล่” จากตัวอย่างนี้แสดงภาพนกกะเต็นในท้องถิ่นอีสานที่มีสีดำคล้ำ นอกจากนี้ปรากฏคำขยายสัตว์ในลักษณะคล้ายกัน เช่น คำว่า “หมาบักแดง” แสดงให้เห็นลักษณะสุนัขตัวผู้ที่มีสีแดง และ “ไก่อีลาย” แสดงให้เห็นลักษณะไก่ตัวเมียที่มีลวดลาย เป็นต้น

สำหรับตัวอย่าง (2) มีการใช้ถ้อยคำขยายสัตว์โดยเรียกตามลักษณะเพศและการส่งเสียงร้องของสัตว์ ถ้อยคำที่ว่า **ไก่บักจัน** ในกลอนลำฟ้าสีทอง ประกอบด้วย คำว่า “ไก่” ขยายด้วยคำว่า “บัก” คำเรียกประกอบชื่อสำหรับผู้ชายหรือสัตว์ตัวผู้ และคำว่า “จัน” ภาษาไทยถิ่นอีสาน บอกลักษณะของน้ำที่ไหลอย่างแรงหรือบอกลักษณะเสียงที่ดังมาก ดังนั้น “ไก่บักจัน” จากตัวอย่างแสดงให้เห็นลักษณะของไก่ตัวผู้ที่ขันร้องเสียงดังอยู่ทั่วบริเวณ สะท้อนให้เห็นภาพบรรยากาศยามเช้าในชนบทอีสานได้อย่างน่าสนใจ

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำนามเกี่ยวกับสัตว์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ส่วนใหญ่แสดงให้เห็นความสำคัญของคำเรียกสัตว์ตามลักษณะเพศ สี สัน กิริยาท่าทาง และการส่งเสียงร้องของสัตว์ที่เห็นปรากฏจริง ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะนิสัยความตรงไปตรงมาของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี

3.1.1.1.3 คำขยายคำนามเกี่ยวกับสิ่งของ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำปรากฏหน้าหรือหลังคำนามเกี่ยวกับสิ่งของ โดยทำหน้าที่เป็นส่วน

ขยายเพื่อพรรณนารูปร่าง ขนาด ลวดลาย ลักษณะเสียง และรายละเอียดอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับ
สิ่งของเครื่องใช้ในท้องถิ่นอีสานให้มีความเด่นชัดยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

...มาเต็มทีแต่ผู้เนาไกลบ้าน ผัวเมียเดียวเลี้ยงลูกอ่อน ตื่นขึ้นมาผัว
ไปก่อน ไปไถนาคราดไว้ทำพอได้เค็งงาน แม่บักทำอยู่บ้านกะฟ้าวตื่นคือกัน
เตรียมเอาฟืนมาดงไฟ เปาฟูทั้งฟู เสียงวิไฟควันกุ่ม ในครัวลुकหอมๆ
กะบองก้อมเขี่ยไว้ เอาน้ำละลายม่วย...

(01-03)

กลอนลำชีวิตชาวนา 1 ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตชาวนาและบรรยากาศการดำเนินชีวิต
และการประกอบอาหารของชาวอีสานในชนบทได้อย่างน่าสนใจ ซึ่งมีการใช้ถ้อยคำขยายคำนาม
บอกขนาดเกี่ยวกับสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนของชาวอีสาน ด้วยคำว่า **กะบองก้อม**
ประกอบด้วยคำว่า “ก้อม” ในภาษาไทยถิ่นอีสาน แปลว่า สั้น, ขนาดเล็ก ใช้ขยายคำว่า “กะบอง”
ซึ่งใช้เรียก ใต้ ที่สำหรับจุดไฟทำมาจากเศษไม้ที่ผุแล้ว ประสมน้ำมันต้นยาง ห่อมัดเป็นก้อน
สำหรับจุดไฟ ดังนั้น “กะบองก้อม” ได้แสดงให้เห็นภาพของกะบองหรือใต้ที่มีขนาดสั้นหรือเหลือ
เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ คำว่า “กะบอง” เป็นสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนของชาว
อีสานประเภทเชื้อเพลิง ที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน ในการคิดค้นวิธีการก่อไฟและการเก็บ
รักษาเชื้อเพลิงของชาวอีสานที่มีมาอย่างช้านาน สะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิตชนบทและภูมิปัญญา
ท้องถิ่นอีสานได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ คำว่า ก้อม ยังสามารถใช้กับคำอื่นๆ เพื่อแสดงลักษณะหรือ
รูปร่างสั้นได้ เช่น ชาก้อม (ชาสั้น) มือก้อม (มือเล็ก) กอกยก้อม (ก้นบุหรี) เป็นต้น

นอกจากนี้ มีการใช้คำขยายคำนามเกี่ยวกับสิ่งของในกลอนลำอื่นๆ ที่น่าสนใจ
ดังนี้ กลอนลำชีวิตชาวนา 2 มีการใช้ถ้อยคำขยายคำนามบอกลักษณะสิ่งของที่ห้อยอยู่ คำว่า
กะต่าต่องต้อน (01-04) ประกอบด้วยคำว่า “ต่องต้อน” ภาษาไทยถิ่นอีสาน บอกลักษณะของชิ้น
เล็กๆ ที่ห้อยแขวนอยู่ ต่องต้อน ใช้ขยายคำว่า “กะต่า” ภาษาไทยถิ่นอีสาน ตรงกับคำว่า
“ตะกร้า” ภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งทำมาจากไม้ไผ่นำมาสานให้มีหูจับ แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น
ของชาวอีสานเกี่ยวกับการคิดค้นตะกร้าสานจากไม้ไผ่ สำหรับบรรจุใส่สิ่งของต่างๆ ที่สอดคล้อง
กับวิถีชีวิตของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี ดังนั้น “กะต่าต่องต้อน” จึงสะท้อนให้เห็นลักษณะของ
ตะกร้าที่ห้อยอยู่ในที่สูงได้อย่างชัดเจน

กลอนลำหนึกรุ่งมั่งอีสาน 2 มีการใช้ถ้อยคำขยายคำนามบอกลักษณะสิ่งของหรือ
สิ่งก่อสร้างที่มีส่วนโค้งมน คำว่า **โก่งโค้งโง่งทางจอตสถานี** (01-09) โดยใช้คำว่า “โก่งโค้งโง่ง”
ประกอบด้วยคำว่า “โก่ง” (ก่ง ตามสำเนียงการออกเสียง) บอกลักษณะที่ทำให้โก่ง, ทำให้โค้ง

คำว่า “โค้ง” และคำว่า “โน่ง” คำเหล่านี้เป็นคำซ้อนใช้บอกรูปลักษณะส่วนโค้ง ขยายคำว่า “ทางจอดสถานี” (สถานีผู้โดยสาร ในกลอนลำนี้หมายถึง สถานีรถไฟหัวลำโพงกรุงเทพมหานคร) แสดงให้ลักษณะของหลังคาสถานีขนส่งผู้โดยสารที่มีรูปร่างโค้งลงมาได้อย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพความเป็นเมืองที่ทันสมัยของกรุงเทพมหานครจากลักษณะรูปร่างหลังที่สร้างขึ้นอย่างสวยงาม เป็นสิ่งใหม่และแปลกตาสำหรับชาวอีสานเมื่อได้มาพบเห็นในยุคสมัยนั้น ทั้งนี้ คำว่า โกงโค้งโน่ง สามารถใช้กับสิ่งของที่มีลักษณะโค้งอื่นๆ ได้ เช่น รุ่งกินน้ำโกงโค้งโน่ง เป็นต้น

กลอนลำมนต์รักบ้านอีสาน มีการใช้ถ้อยคำขยายคำนามบอกลักษณะเสียงเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน คำว่า **เสียงแคนห่าว** (01-05) ประกอบด้วยคำว่า “ห่าว” ตามสำเนียงการออกเสียง “ห่าว” บอกอาการคึกคะนอง คึกคัก ดีใจ ขยายคำว่า “แคน” เป็นเครื่องดนตรีสำหรับเป่าทำจากไม้ซางขนาดต่างๆ ประกอบกันเข้าเป็นตัวแคน แคนเป็นเครื่องเป่ามีลิ้นโลหะเสียงเกิดจากลมผ่านลิ้นโลหะไปตามลำไม้ที่เป็นลูกแคน การเป่าแคนต้องใช้ทั้งเป่าลมเข้าและดูดลมออกด้วย จึงเป่ายากพอสมควรและแคนมีหลายขนาด ถือเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่ทำให้เสียงไพเราะ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวอีสาน ดังนั้น “เสียงแคนห่าว” จึงแสดงถึงลักษณะเสียงแคนที่ตั้งมามีจังหวะเร็ว คึกคัก สนุกสนาน และไพเราะ ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะจังหวะของเครื่องดนตรีที่สนุกสนานและภาพบรรยากาศแห่งความสุขของชาวอีสาน

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำนามเกี่ยวกับสิ่งของ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ คำเนิน แสดงให้เห็นความสำคัญของการใช้คำขยายคำนาม เพื่อบอกรายละเอียดสิ่งของในลักษณะต่างๆ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทางภาษาที่ใช้เฉพาะในท้องถิ่นอีสานให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น การพรรณนาให้เห็นสิ่งของขนาดใหญ่เล็กที่ใช้ในครัวเรือนของชาวอีสาน ลักษณะรูปลักษณะหลังคาสถานีขนส่งผู้โดยสารที่โค้งสวยงามโดดเด่นทันสมัย ลักษณะของเสียงแคนเครื่องดนตรีอีสานที่มีจังหวะสนุกสนานไพเราะ อีกทั้งลักษณะสิ่งของที่ห้อยในระดับสูง เป็นต้น ซึ่งสะท้อนภาพวิถีชีวิตชนบท ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย และการพึ่งพาธรรมชาติของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี

3.1.1.1.4 คำขยายคำนามเกี่ยวกับธรรมชาติ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ คำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำปรากฏหน้าหรือหลังคำนามเกี่ยวกับธรรมชาติ โดยทำหน้าที่เป็นส่วนขยายเพื่อพรรณารูปร่าง ลักษณะแสงสี ลักษณะเสียง สภาพแวดล้อมและบรรยากาศเกี่ยวกับธรรมชาติในชนบทอีสาน สำหรับสื่อความหมาย แสดงอารมณ์ความรู้สึกทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพทางความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติได้อย่างชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1) ...ออกม้บ้บ้านลงท่งนาโต เสียงขันคูนกเขาอยู่ปลายไม้
 ละเพิ่นจ้งว่านบ้ไกล จากบ้านพอประมาณเอิ้นกุกใส่ เห็นปลายไม้ซ่าย
 ล้าย เห็นปลายไม้ซ่ายล้าย ยายล้อมอยู่ฮ่อมเอือน.... (01-01)

(2) ...สุขขีฝอยคนเฒ่าอยู่ตีนโพน**ควันฮวดๆ** (03-05)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ปรากฏคำขยายคำนามเกี่ยวกับธรรมชาติ ดังนี้ (1) กลอนลำสาวนาเฝ้าคอย 1 มีการใช้ถ้อยคำขยายบอกลักษณะต้นไม้ที่เรียงกันเป็นแถวยาวตลอดแนว ด้วยคำว่า ปลายไผ่**ซ่ายล้าย** ประกอบด้วยคำว่า “ซ่ายล้าย” ภาษาไทยถิ่นอีสาน บอกลักษณะสิ่งที่เรียงเป็นแถวเป็นแนว ขยายคำว่า “ปลายไผ่” แสดงให้ผู้ฟังเห็นลักษณะปลายไผ่ที่เรียงรายกันเป็นแนวยาวต่อเนื่อง ที่มองเห็นได้จากระยะไกล ให้ความรู้สึกทอดยาวออกไปอย่างไม่สิ้นสุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพบรรยากาศและความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้ในชนบทอีสานที่ขึ้นเรียงรายอย่างต่อเนื่อง

สำหรับ (2) กลอนลำเตรียมตัวทำนา 1 มีการใช้คำขยายคำนามเกี่ยวกับธรรมชาติบอกลักษณะของควัน ด้วยคำว่า **ควันฮวดๆ** ประกอบด้วยคำว่า “ฮวดๆ” ขยายคำว่า “ควัน” แสดงรายละเอียดให้เห็นลักษณะควันที่ลอยขึ้นมาจำนวนมากคล้ายกับคำว่า “ควันโขม่ง” ในภาษาไทยมาตรฐาน จากตัวอย่างแสดงภาพวิถีชีวิตชาวนาในชนบทอีสาน ที่เฝ้ากองหญ้าจนควันโขม่งในที่โล่งแจ้งสำหรับเตรียมตัวทำนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะของควันที่ลอยขึ้นมาจำนวนมากแสดงถึงภาพบรรยากาศการเผาเศษหญ้าหรือไม้แห้งในชนบทได้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ มีการใช้คำขยายคำนามเกี่ยวกับธรรมชาติบอกลักษณะเสียงฟ้าอ้อง (ฟ้าร้อง) เพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกในกลอนลำ เช่น คำว่า ฟ้าอ้องค้อย ฟ้าอ้องห่าว ฟ้าอ้องฮ่วน และ ฟ้าอ้องล่าย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...โอ้ย...ฟ้าเอ๋ย **ฟ้าอ้องค้อย** เสียงโยนโยนดังไกล แล้วละเป็น
หยังเต้ ซังบ่ไปอ้องไกลหัวคันใด พอให้น้องนอนฮ่ำ สวมหมอลำคิดฮอดอ้าย
จนหลงให้ แม่นนังทรง.....

(01-14)

กลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 1 ข้างต้นนี้ ได้มีการกล่าวถึงเสียงฟ้าอ้องเบาทยมาในระยะไกล คล้ายกับเสียงร้องไห้คร่ำครวญของหญิงสาว ปรากฏถ้อยคำว่า **ฟ้าอ้องค้อย** ประกอบด้วย “ค้อย” ราชบัณฑิตยสถาน (2556: 869) ได้นิยามหมายความว่ ไม้ดิ่ง, เบา, เสียงเบา ขยายคำว่า “ฟ้าอ้อง” บอกลักษณะเสียงฟ้าอ้องเบามาเป็นระยะๆ ได้อย่างชัดเจน จากตัวอย่างนำมาใช้ประกอบการพรรณนาเรื่องราวของหญิงสาวหมอลำ (ศิลปินหมอลำ) ที่คร่ำครวญและอาลัยอาวรณ์ ถึงชายหนุ่มคนรักเมื่ออยู่ห่างไกลกัน ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะของเสียงฟ้าอ้องในธรรมชาติ ที่สื่ออารมณ์ความรู้สึกอาลัยอาวรณ์คนรักของบุคคลในกลอนลำ

...โอยฟ้าเอย **ฟ้าฮ้องห่าว**เสียงยาวๆฮ้องเจ็ดแซว โอ้ชีวิตรสสอง
 แถว หาเข้าคำกินรับจ้าง สตางค์น้อย แม่นค้อยทนมั่นค้อยทนม...

(05-13)

กลอนลำหนุ่มรสสองแถว 2 ข้างต้นนี้ ได้มีการกล่าวถึงเสียงฟ้าร้องที่ตั้งมาอย่าง ต่อเนื่องโดยพรรณนาเชื่อมโยงถึงวิถีชีวิตของคน ที่ประกอบอาชีพรสสองแถว ถึงจะเงินน้อยแต่ก็ อดทนทำงานอย่างต่อเนื่อง ปรากฏถ้อยคำว่า **ฟ้าฮ้องห่าว** ประกอบด้วยคำว่า “ห่าว” บอ กอาการคึกคะนอง คึกคัก ดีใจ ขยายคำว่า “ฟ้าฮ้อง” แสดงลักษณะเสียงฟ้าร้องดังยาวๆ ต่อเนื่อง มาเป็นระยะติดต่อกัน ทั้งนี้ จากตัวอย่างคำว่า ฟ้าฮ้องห่าว นำมาใช้ประกอบการพรรณนาแสดง วิถีชีวิตคนขับรถรับจ้างสองแถวที่ขยันทำงานอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากใดๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความอดทน ความขยันในการสู้ชีวิตและดิ้นรนทำงานของบุคคลชาวอีสาน

...โอย เหมันตราดูฮ้อน คิมหันตาเห็นว่า**ฟ้าฮ้องฮ่วน** คันผู้ได
 อยากม่วน ให้อ้ายป่าเมียมมา คันป่าเมียมมาแล้ว สตางค์แดงบให้แดง
 สตางค์แดงบให้ฮ้อน มานอนร่วมฮ่วมฮอนาง...

(05-10)

กลอนลำสังคณาสังขาร 1 ข้างต้นนี้ ได้มีการกล่าวเชิญชวนให้คนจากทุกที่มา ท่องเที่ยวชมวัฒนธรรมประเพณีเมื่อเปลี่ยนฤดูกาล ปรากฏถ้อยคำว่า **ฟ้าฮ้องฮ่วน** ประกอบด้วย คำว่า “ฮ่วน” มาจากคำว่า “ฮ่วนฮ่วน” บอกลักษณะฟ้าร้องมาแต่ไกล (สวาท ศรีอุตร, 2555: 144) ใช้ขยายคำว่า “ฟ้าฮ้อง” แสดงให้เห็นลักษณะเสียงฟ้าร้องที่ตั้งมาแต่ไกลจากทุกทิศทาง จาก ตัวอย่างนำมาใช้ประกอบการเกริ่นนำเพื่อเรียกร้องความสนใจให้กับผู้ฟัง ที่มาจากทุกทิศทาง มาร่วมเที่ยวชมงานเทศกาลอย่างมีความสุข ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะเสียงฟ้าร้องในธรรมชาติที่ สัมพันธ์กับบรรยากาศแห่งความสุขของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี

...ฟ้าเอย**ฟ้าฮ้องลัย** สีมายๆแดดพวมสอง ขอบฟ้าเป็นสีทอง
 มองไปน้ำเลาะฮ้าน สีลาท่าน ทานสูคน...

(01-06)

กลอนลำขึ้นอุราฟ้าสาง ข้างต้นนี้ ได้กล่าวถึงเสียงฟ้าร้องแห่งการจากลา เมื่อ ท้องฟ้าเริ่มมีสีสว่างขึ้นและการแสดงหมอลำจบลง ศิลปินจึงกล่าวอำลาท่านผู้ฟังทั้งหลายโดยใช้ ถ้อยคำแสดงการจากลาด้วยคำว่า **ฟ้าฮ้องลัย** ซึ่งประกอบด้วยคำว่า “ลัย” มาจากคำว่า “ลัย ลัย” บอ กอาการเดินตามกันเป็นแถว เป็นขบวน (สวาท ศรีอุตร, 2555: 112) ซึ่งออกเสียงคล้าย กับคำว่า ไล ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง การจากลา ใช้ขยายคำว่า “ฟ้าฮ้อง” แสดงให้เห็น

ลักษณะเสียงฟ้าร้องดังไปเรื่อยๆ อย่างต่อเนื่อง คล้ายเสียงร้องสั่งลาฟ้าฝนเพื่อเปลี่ยนฤดูกาลใหม่ จากตัวอย่างนำมาใช้ประกอบการพรรณนาเมื่อต้องกล่าวอำลาระหว่างศิลปินหมอลำกับผู้ฟังเมื่อการแสดงจบลงไป ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะของเสียงฟ้าร้องในธรรมชาติที่สื่อความรู้สึกการจากลาของบุคคลเมื่อต้องพรากจากกันไป

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำนามเกี่ยวกับธรรมชาติ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นความสำคัญของการใช้คำขยายคำนาม เพื่อบอกรายละเอียดของสภาพแวดล้อมและบรรยากาศชนบทอีสาน ในลักษณะต่างๆ ได้อย่างชัดเจน เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้ วิถีชีวิตชาวนาในชนบทอีสาน อีกทั้งแสดงให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกตามลักษณะเสียงฟ้าร้องในธรรมชาติได้อย่างน่าสนใจ เช่น ฟ้าฮ้องค่อยๆ ให้ความรู้สึกคร่ำครวญถึงคนรัก ฟ้าฮ้องล้าย ให้ความรู้สึกการจากลา เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพเกี่ยวกับบรรยากาศท้องถื่นอีสานและเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามเนื้อหากลอนลำอย่างเหมาะสม

สรุป คำขยายคำนามด้วยภาษาไทยถิ่นอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างจินตภาพ สื่อความหมาย แสดงอารมณ์ความรู้สึก และบอกรายละเอียดเกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติในลักษณะต่างๆ ให้เด่นชัดยิ่งขึ้น อาทิ คำขยายคำนามเกี่ยวกับคน แสดงให้ผู้ฟังเห็นรูปลักษณะของบุคคล สถานภาพและฐานะทางสังคม ระบุว่าอายุ ความเป็นเพศชายเพศหญิง และบทบาทหน้าที่ที่ตามบริบทที่ถูกกำหนดขึ้น เช่น คำว่า “นวลละอองควีจ่องก่อง” ใช้ขยายเพื่อชมความงามของผู้หญิงที่มีควีงาม “อ่อนน้อยหล้าอ่อนละเวง” นางละเวงผู้ทิ้งดงามนำทูลนอม เป็นต้น ทำให้ผู้ฟังกลอนลำเกิดความซาบซึ้ง และคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำนั้น มีคำขยายด้วยเสียงสระสื่อความหมายเพื่อแสดงขนาดใหญ่เล็ก เช่น สระแอ กับ สระเออ ในคำว่า “แก้มแป้นแ่วน” ใช้กับแก้มเล็ก และ “แก้มแป้นเวิน” ใช้กับแก้มใหญ่ เป็นต้น ซึ่งเป็นการสร้างภาพจำเกี่ยวกับตัวละครและเรื่องราวในกลอนลำให้แก่ผู้ฟัง

สำหรับ คำขยายคำนามเกี่ยวกับสัตว์ แสดงให้เห็นลักษณะเด่นของสัตว์ตามลักษณะเพศ สี และท่าทางของสัตว์ได้อย่างชัดเจน เช่น “ไก่อักจัน” บอกลักษณะไก่ตัวผู้ที่ขันร้องเสียงดัง นกกะเต็นสีแผล่ บอกลักษณะของนกกะเต็นตัวที่มีสีดำคล้ำ เป็นต้น ในส่วนคำขยายคำนามเกี่ยวกับสิ่งของ แสดงให้เห็นรายละเอียดของรูปร่าง ขนาดใหญ่เล็ก และลักษณะการนำไปใช้เกี่ยวกับสิ่งของโดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวอีสานได้อย่างชัดเจน เช่น “กะบองก้อม” บอกลักษณะได้จุดไฟที่ขนาดสั้นหรือมีน้อย “แคนห่าว” บอกลักษณะเสียงเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานที่ให้อังหะสนุกสนาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิตชนบท ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสาน

อนึ่ง คำขยายคำนามเกี่ยวกับธรรมชาติ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสภาพแวดล้อมและบรรยากาศชนบทอีสาน เช่น “ปลายไผ่ซ่ายล้าย” แสดง

ลักษณะต้นไผ่เรื่องรายเป็นแนวยาวต่อเนื่อง อีกทั้งแสดงให้เห็นลักษณะเสียงธรรมชาติเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึก เช่น “ฟ้าฮ้องค่อย” ลักษณะเสียงที่ตั้งเบามาเป็นระยะคล้ายคนร้องไห้คร่ำครวญ เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพบรรยากาศชนบทอีสานและการสื่ออารมณ์ความรู้สึกของบุคคลให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้ง

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่าคำขยายคำนามในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารกับผู้ฟังในท้องถิ่นอีสาน แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาทางภาษาของศิลปิน และความรุ่มรวยทางภาษาของชาวอีสาน ในการเลือกใช้คำได้อย่างเหมาะสมเพื่อสื่อสารกับผู้ฟังได้รับรู้และความเข้าใจลักษณะเกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติที่ปรากฏในท้องถิ่นอีสาน สะท้อนภาพวิถีชีวิตชนบทและความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายของชาวอีสานได้อย่างน่าสนใจ

3.1.1.2 คำขยายคำสรรพนาม

คำขยายคำสรรพนาม เป็นถ้อยคำที่ปรากฏหลังคำสรรพนามหรือหน้าสรรพนาม และทำหน้าที่ขยายคำสรรพนาม เพื่อแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับคำเรียกแทนบุคคล สัตว์ หรือ สิ่งของให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ซึ่งจากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบการใช้ถ้อยคำขยายคำสรรพนามเรียกแทนเกี่ยวกับบุคคลที่ถูกกล่าวถึง คำว่า เจ้า ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับ คำว่า คุณ หรือ เธอ ในภาษาไทยมาตรฐาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1) ...เจ้าหนุ่มน้อยกำลังตั้งเต็มตึงไผ่ทันมีเมียอย่าฟ้าวไลสิน้อง... (01-07)
- (2) ...ละเพื่อนว่า...เจ้าผู้ตุ่มตุ้ย กะยีนให้อยู่หิวเสียง เหลียวหาควายบักเล่
เฒ่า เขาเลเล่เห็นอีก เจ้าผู้ตุ่มตุ้ยกะเดินต่อต่อมต้อย ไปหาควายอยู่ในป่า
ทั้งมือเข็ดน้ำตา ขาเดินไปป่าไป ตกขุมบุลุ่มถ่วน คนกะแสงผู้ฮ้วนยีนให้อยู่ผ้ง
เพลิน อยู่ผ้งเพลิน โอย ละนา (06-04)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ปรากฏการใช้คำขยายคำสรรพนาม ดังนี้ (1) กลอนลำฟ้าสีทอง ได้มีการใช้ถ้อยคำขยายสรรพนามเกี่ยวกับบุคคลสำหรับเรียกชายหนุ่ม ความว่า **เจ้าหนุ่มน้อยกำลังตั้งเต็มตึง** ประกอบด้วยคำว่า “เจ้า” เป็นสรรพนาม ขยายด้วย คำว่า “หนุ่มน้อย” เรียกชายหนุ่มที่อยู่ในวัยรุ่น ส่วนคำว่า “กำลังตั้งเต็มตึง” จากบริบทเนื้อหาในกลอนลำผู้ศึกษาวิเคราะห์คำว่า “ตั้งเต็มตึง” บอกลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีความเต่งตึงหรือมีความสมบูรณ์แล้ว ดังนั้น เจ้าหนุ่มน้อยกำลังตั้งเต็มตึง จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นลักษณะรูปร่างหรือช่วงอายุของบุคคลที่โตเต็มวัยและพร้อมมีครอบครัวตามความเหมาะสม

ข้อความ (2) กลอนลำเหยยหยอก ได้มีการใช้ถ้อยคำขยายสรรพนามว่า **เจ้าผู้ตุ้มตุ้ม** ประกอบด้วยคำว่า “เจ้า” เป็นคำสรรพนาม ขยายด้วยคำว่า “ผู้” เป็นคำใช้แทนบุคคล ส่วนคำว่า “ตุ้มตุ้ม” ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง อ้วน ,คนอ้วน ดังนั้น “เจ้าผู้ตุ้มตุ้ม” แสดงให้เห็นลักษณะของบุคคลที่อ้วนท้วมได้อย่างชัดเจน จากตัวอย่างนำมาใช้ในเชิงเอ็นดูว่าคนอ้วนเป็นผู้ที่ชวนให้หัวเราะและมีความสุข ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ของคนอ้วนในสังคมอีสานว่าเป็นคนอารมณ์ดี มีอารมณ์ขัน ชวนให้หัวเราะอยู่เสมอ และทำให้คนรอบข้างมีความสุขคล้อยตามด้วย

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำสรรพนาม ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นความสำคัญของคำขยายคำสรรพนาม เพื่อสื่อความหมาย และสื่อสารกับคนในท้องถิ่นอีสาน ให้เห็นลักษณะคำเรียกแทนผู้ฟังหรือผู้ที่ถูกกล่าวถึง เกี่ยวกับรูปลักษณะของบุคคล ระดับอายุ ฐานะทางสังคม คล้ายกับคำขยายคำนามเกี่ยวกับคน หากแต่นำมาใช้เรียกแทนผู้ฟังหรือผู้ที่ถูกกล่าวถึงให้มีความเด่นชัดยิ่งขึ้นเท่านั้น เช่น เจ้าหนุ่มน้อยกำลังตั้งเต็มตึง (เจ้าหนุ่มน้อยที่กำลังโตเต็มวัย) และ เจ้าผู้ตุ้มตุ้ม (เจ้าคนอ้วน) เป็นต้น ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ตัวละครหรือบุคคลที่กล่าวถึงมีความเด่นชัดเป็นที่จดจำของผู้ฟังได้เป็นอย่างดี

3.1.1.3 คำขยายคำกริยา

คำขยายคำกริยา เป็นถ้อยคำที่ปรากฏหลังคำกริยาหรือหน้าคำกริยาและทำหน้าที่ขยายคำกริยานั้น เพื่อแสดงอาการที่เป็นการกระทำโดยบุคคล สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ ซึ่งจากการศึกษาการใช้คำขยายคำกริยา ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ผู้ศึกษาได้จัดกลุ่มตามลักษณะการแสดงอาการต่างๆ เป็น 11 กลุ่ม คือ คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการเดินและไป คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการนั่ง คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการบิน คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการวิ่ง คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการตายและนอน คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการล้มของคน คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการไหลของน้ำ คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการห้อยในที่สูง คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการพูด คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการเต้นรำ และคำขยายคำกริยาเพื่อแสดงกริยาอาการและท่าทางอื่นๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1.3.1 คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการเดินและไป ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำขยายคำกริยา “เดิน” ในภาษาไทยมาตรฐาน ตรงกับคำว่า “ย่าง” ในภาษาไทยถิ่นอีสาน แสดงอาการเดินเป็นก้าวไปข้างหน้าหรือข้างหลังโดยสลับเท้าไปอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ร่างกายเคลื่อนที่ไป และ คำขยายคำกริยา คำว่า “ไป” เป็นการเคลื่อนออกจากตัวผู้พูด เพื่อแสดงการเดินและไปในลักษณะที่แตกต่างกันของชาวอีสาน เช่น คำว่า

เดินดั้น เดินต่อต่อมต้อย อย่างคอมมอมม ไปคอมมอมม ไปจ้อย ไปตวงดั้น ไปหวังๆ ไปวอยๆ และไปแอนแซน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1) ...บางหมู่ย้ายขนหาบบั่นกันควาสามวันสองคืนเที่ยวคืนเดินดั้น... (05-01)
- (2) ...เจ้าผู้ต้อมต้อยกะเดินต่อต่อมต้อยไปหาควายอยู่ในป่า... (06-04)
- (3) ...จักหน้อยนี้สีได้อย่างคอมมอมมไปคอมมอมม... (01-04)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (3) มีการใช้ถ้อยคำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการเดินและไปของชาวอีสาน ดังนี้ (1) กลอนลำเขมรอพยพ ได้มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ผู้อพยพชาวเขมรเดินทางอย่างต่อเนื่องทั้งวันทั้งคืน โดยใช้คำว่า “เดินดั้น” ประกอบด้วยคำว่า “ดั้น” ขยายคำว่า “เดิน” แสดงอาการเดินบุกหรือเดินลุยไปข้างหน้าเรื่อยๆ โดยไม่หยุดพัก ซึ่งจากตัวอย่างในกลอนลำแสดงให้ผู้ฟังเห็นท่าทางการเดินของชาวเขมรที่อพยพหนีภัยอย่างต่อเนื่อง

สำหรับ (2) กลอนลำเหยียหยอก กล่าวถึงคนอ้วนกำลังเดินไปเรื่อยๆ เพื่อไปตามหาควายอยู่ในป่า โดยใช้คำว่า “เดินต่อต่อมต้อย” ประกอบด้วยคำว่า “ต่อต่อมต้อย” ขยายคำว่า “เดิน” แสดงอาการเดินไปเรื่อยๆ ซึ่งตัวอย่างในกลอนลำแสดงให้ผู้ฟังเห็นจังหวะการเดินไปเรื่อยๆ อย่างสม่ำเสมอของตัวละครที่ถูกกล่าวถึง และ (3) กลอนลำชีวิตชานา 2 กล่าวถึงศิลปินได้อำลาผู้ฟังเมื่อจบการแสดงเพื่อเดินทางกลับภูมิลำเนา ใช้คำว่า “อย่างคอมมอมม” ประกอบด้วยคำว่า “คอมมอมม” ขยายคำว่า “ย่าง” (เดิน) แสดงอาการเดินหรือเคลื่อนไหวยุติในระยะเวลาไกล (สวาท ศรีอุตร, 2555: 36) ทั้งนี้ คำว่า “คอมมอมม” ยังสามารถใช้ขยายคำว่า “ไป” เช่น ไปคอมมอมม แสดงอาการเคลื่อนที่ไปซึ่งสามารถมองเห็นได้ในระยะเวลาไกล เป็นต้น

จากตัวอย่าง (1) – (3) จะเห็นว่า การใช้ถ้อยคำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการเดินและไปของชาวอีสานในกลอนลำ คำว่า เดินดั้น เดินต่อต่อมต้อย อย่างคอมมอมม ได้สะท้อนให้เห็นลักษณะการเดินของบุคคลชาวอีสาน ที่แตกต่างกันตามเวลาและโอกาส สถานการณ์ และการมองเห็นการเดินทางได้จากระยะเวลา โดยสอดคล้องกับบริบทของเนื้อหาในกลอนลำเป็นสำคัญ

- (4) ...ละคิดฮอดแต่คิดฮอดซู้ผู้อยู่ไกล บั่นคุยกันคักละห่างไกลไปจ้อย... (04-09)
- (5) ...ประชาชนคันหนีสักกันเขาใส่ หนีไปตวงดั้นมาก้าดอกฝ้ายไทย... (05-01)
- (6) ...อย่าลืมคราวอัน้องสั่งอย่าได้ไปหวังๆ ให้ชายเอ็นสั่งอินาง.....เห็นแต่ครองรูปลอยเสียงเย็นจ้อยไปวอยๆ นางสีค้อยคงท่า....เสียงโหวดอ้ายคือสีล่ายคำจาคือสีเย็นไปแอนแซนเงียบปานบักหอยไข่.... (01-05)

กลอนลำข้างต้นนี้ (4) – (6) ได้มีการใช้ถ้อยคำขยายคำกริยาประกอบคำว่า “ไป” ในภาษาไทยถิ่นอีสาน เช่น คำว่า จ้อย ด่วงตั้น หวังๆ วอยๆ แอนแซน ดังนี้

ข้อความ (4) กลอนลำสาวโรงงานทอผ้า ได้มีการพรรณนาแสดงความคิดถึงคนรักที่อยู่ห่างไกลที่เจ็บหายไปโดยไม่หวนกลับคืนมา โดยใช้คำว่า “**ไปจ้อย**” ประกอบด้วยคำว่า “จ้อย” เป็นคำเสริมต่อท้ายเพื่อเน้นความหมาย ขยายคำว่า “ไป” เพื่อบอกอาการไปอย่างรวดเร็วโดยไม่หวนกลับคืนมาของบุคคล ซึ่งจากตัวอย่างการใช้คำขยายดังกล่าว แสดงให้ผู้ฟังรับรู้ความรู้สึกสื่ออารมณ์ของตัวละครที่ต้องพลัดพรากจากกันไป

ข้อความ (5) กลอนลำเขมรอพยพ ได้มีการกล่าวถึงผู้อพยพจากเขมรหนีไปต่างถิ่นหวังมาพึ่งแผ่นดินไทย คำว่า “**ไปด่วงตั้น**” ประกอบด้วยคำว่า “ด่วงตั้น” ขยายคำว่า “ไป” เพื่อบอกอาการเคลื่อนย้ายจากที่เดิมที่เคยอยู่ไปอีกที่อยู่แห่งใหม่อย่างมีจุดหมาย ซึ่งจากตัวอย่างการใช้คำขยายดังกล่าว แสดงให้ผู้ฟังเห็นลักษณะท่าทางการอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นของชาวเขมรเพื่อหนีภัยความวุ่นวายไปอย่างมีจุดหมายชัดเจน

ข้อความ (6) กลอนลำมนต์รักบ้านอีสาน ได้กล่าวถึงหญิงสาวที่รำพึงรำพันถึงชายหนุ่มคนรักที่จากกันไปอย่างรวดเร็ว โดยใช้ถ้อยคำขยายแสดงอาการอาการเจ็บหายไปของชายหนุ่ม ได้แก่ คำว่า “**ไปหวังๆ**” ประกอบด้วยคำว่า “หวังๆ” ขยายคำว่า “ไป” เพื่อบอกการไปเรื่อยๆ โดยไม่มีจุดหมายแน่ชัดหรือไปโดยไม่บอกไม่กล่าว จากตัวอย่างการใช้คำขยายดังกล่าว ซึ่งกล่าวถึงหญิงสาวขอร้องชายคนรักก่อนจากกันไปให้บอกกล่าวตนเองด้วยอย่าได้หนีไปหวังๆ นำมาใช้แสดงให้เห็นลักษณะการจากไปของชายหนุ่มโดยไม่รำลา และทำให้รับรู้ความรู้สึกของหญิงสาวที่เฝ้ารอคอยคนรักที่จากไปอย่างรวดเร็วจุดหมาย

สำหรับคำว่า “**ไปวอยๆ**” ประกอบด้วยคำว่า “วอยๆ” ขยายคำว่า “ไป” เพื่อแสดงอาการจากที่หนึ่งไปที่หนึ่งเรื่อยๆ โดยเร็วหรือไม่มีข่าวคราวกลับมา ซึ่งจากตัวอย่างการใช้คำขยายดังกล่าว ได้กล่าวถึงหญิงสาวที่เฝ้ารอคอยคนรักหวนกลับคืนมาอย่างรวดเร็ว นำมาใช้แสดงให้เห็นลักษณะอาการไปของชายหนุ่มโดยไม่ส่งข่าวคราว และทำให้รับรู้ความรู้สึกของหญิงสาวที่เฝ้ารอคอยคนรักที่ให้หวนกลับคืนมา

และคำว่า “**ไปแอนแซน**” ประกอบด้วยคำว่า “แอนแซน” ขยายคำว่า “ไป” เพื่อแสดงอาการพลัดจากกันไปแล้วไม่หวนกลับคืนมา ไม่ทราบข่าว ไม่ส่งข่าวคราวเจ็บหายไปเลย ซึ่งในท้องถิ่นอีสานได้เปรียบเทียบจากไปลักษณะนี้เหมือนบักหอยไซ้ คำว่า “บักหอยไซ้” เป็นคำใช้เปรียบคนหรืออาการที่นิ่งเฉยไม่มีการตอบโต้ตามลักษณะของหอยที่ไม่มีปากไม่สามารถพูดส่งเสียงได้จึงเปรียบเหมือนความเจ็บ ส่วนคำว่า “ไซ้” เป็นอาการเจ็บป่วย นำมาใช้ประกอบคำว่า “หอย” ดังนั้น คำว่า “บักหอยไซ้” ภาษาไทยถิ่นอีสาน จึงเป็นเหมือนสำนวนเปรียบเทียบความเจ็บหรือความนิ่งเฉย เป็นต้น จากตัวอย่างได้กล่าวถึงเสียงโหวดที่ดังมากคล้ายเสียงของชาย

คนรักจะกล่าววาทะ แต่เสียงนี้กลับเงียบหายไปไม่มีวีแวว ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะอาการจากไปของบุคคลโดยไม่ทราบข่าวคราว และทำให้รับรู้ความรู้สึกของบุคคลที่ผิดหวังจากการรอคอยคนรักให้หวนกลับคืนมา

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำกริยาเพื่อแสดงการเดินและไป ในกลอนของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของอาการเดินและไปที่แตกต่างกันตามเจตนาความมุ่งหวัง จังหวะความซ้ำเร็ว และระยะการมองเห็นใกล้ไกลของบุคคล เพื่อสื่อความหมายสร้างจินตภาพ แสดงอารมณ์ความรู้สึก และสื่อสารกับคนในท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน เช่น คำว่า “เดินตั้น” แสดงอาการเดินบุกหรือเดินลุยไปข้างหน้าเรื่อยๆ “เดินต่อต่อมต้อย” แสดงอาการเดินไปเรื่อยๆ “ไปหวังๆ” แสดงการไปเรื่อยๆ โดยไม่มีจุดหมายแน่ชัดหรือไปโดยไม่บอกไม่กล่าว “ไปวอยๆ” แสดงการจากที่หนึ่งไปที่หนึ่งเรื่อยๆ โดยไม่มีข่าวคราวกลับมา “ไปวอยๆ นางสิคอยคองท่า” สะท้อนให้เห็นความรู้สึกของหญิงสาวที่เฝ้ารอคอยชายคนรักได้เป็นอย่างดี เป็นต้น การใช้คำขยายแสดงกริยาทำทางการเดินและไปในกลอนลำ ได้แสดงถึงความรุ่มรวยทางภาษาของชาวอีสาน ในการเลือกใช้คำให้เหมาะสมกับเนื้อหาในกลอนลำได้เป็นอย่างดี

3.1.1.3.2 คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการนั่ง ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำขยายคำกริยา “นั่ง” เพื่อแสดงการนั่งในลักษณะต่างๆ ของชาวอีสาน เช่น คำว่า นั่งชงมง (ชงม้ง) และ นั่งเท่อเลอ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1) ...ข้าวและน้ำคืดนำรูปนางละเวง ละบ่เสวยอาหาร**นั่งชงมง**ลี
พระอภัยมณีเสรำเหงาชงมงได้กอดเข้า แม่นผู้ใดสิเฝ้าเสยจ้อยเจ้าบสน
น้ำตาตกจันๆ ลูกอ่อนสินธุ์สมุทร ทั้งสุวรรณมาลีอึ่งพระทัยนำเจ้า...(04-03)
- (2) ...สาวอีสานสิลากรุงสิส่งลาค่อนเต้อ้าย จนว่าถึงสะพานโค้ง
โยงหาหัน ทั้งสองฝั่งไ้อย้จอมจักรีนั่ง**เท่อเลอ**ประนมนิ้วสิส่งลา...(01-09)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ปรากฏการใช้คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการนั่งของชาวอีสาน ดังนี้ (1) กลอนลำนางละเวงใส่เสน่ห์ ได้กล่าวถึงพระอภัยมณีที่ไม่ยอมกินข้าวปลาอาหารได้แต่นั่งเซื่องซึมด้วยความอาลัยอาวรณ์คิดถึงนางละเวง โดยใช้คำว่า “**นั่งชงมง**” ประกอบด้วยคำว่า “ชงมง” คำภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง งง หรือมีอาการเซื่องซึม ขยายคำว่า “นั่ง” จากตัวอย่างการใช้คำขยายดังกล่าว แสดงให้เห็นลักษณะการนั่งด้วยอาการเซื่องซึมหรือโศกเศร้าของพระอภัยมณีที่กำลังครุ่นคิดถึงนางละเวงด้วยความอาลัยยิ่ง ซึ่งทำให้ผู้ฟังรับรู้ความรู้สึกของตัวละครที่ครุ่นคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา

สำหรับ (2) กลอนลำหนึกรุ่งมู่อีสาน 2 ได้กล่าวถึงบรรยากาศการเดินทางของสาวอีสานมาถึงบริเวณสะพานโค้งที่เชื่อมโยงหากันสองฝั่งแม่น้ำระหว่างฝั่งธนบุรีและฝั่งกรุงเทพมหานคร ซึ่งสามารถมองเห็นพระบรมรูปของจอมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี นั่งเด่นเป็นสง่าได้อย่างชัดเจน โดยใช้คำว่า “นั่งเท่อเล่อ” ประกอบด้วยคำว่า “เท่อเล่อ” มีความหมายว่าสูงจนต้องแหงนมอง (สวาท ศรีอุตร, 2555: 72) ขยายคำว่า “นั่ง” เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะการนั่งหรือตั้งอยู่บริเวณนั้นสูงจนมองเห็นชัดเจน จากตัวอย่างการใช้คำขยายดังกล่าว แสดงให้เห็นภาพท่าทางการนั่งที่โดดเด่นเป็นสง่าของอนุสาวรีย์เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะอาการนั่งของบุคคลที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่และการยกย่องสรรเสริญบุคคลสำคัญ

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำกริยาเพื่อแสดงการนั่ง ในกลอนของหมอลำฉวีวรรณดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญเกี่ยวกับท่าทางการนั่งของบุคคลชาวอีสาน เพื่อสื่อความหมายแสดงความรู้สึกให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น คำว่า “นั่งซงม่ง” แสดงความรู้สึกโศกเศร้าและอาลัยอาวรณ์ “นั่งเท่อเล่อ” แสดงลักษณะท่าทางการนั่งที่ดูเด่นเป็นสง่าแสดงถึงความยิ่งใหญ่ เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้ฟังเห็นรายละเอียดการนั่งของชาวอีสานที่แตกต่างกันตามการสื่ออารมณ์และลักษณะท่าทางการนั่งได้เป็นอย่างดี

3.1.1.3.3 คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการบินของสัตว์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำขยายคำกริยา “บิน” เพื่อแสดงอาการบินของนกในลักษณะต่างๆ ตามที่ปรากฏในท้องถื่นอีสาน เช่น คำว่า บินเจ็ย บินเขิน และ บินแซๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1) ...นกจิบเฟื่องบินเจ็ย... (01-01)
- (2) ...แมลงภู่กั้วบินเขินแสวงตอม หอมเกสรอ่อนระทวยบัดกวยก้าน... (05-09)
- (3) ...นกกะเต็นสีมันแหล่บินแซๆ อยู่เลาะท่ง... (06-07)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (3) ปรากฏการใช้คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการบินของนก ดังนี้ (1) กลอนลำสาวนาเฝ้าคอย 1 ได้มีการกล่าวลักษณะอาการบินไปบินมาเรื่อยๆ ของนกจิบเฟื่อง (นกกระจิบ) โดยใช้คำว่า “บินเจ็ย” ประกอบด้วยคำว่า “เจ็ย” มาจากคำว่า “เจ็ยเจ็ด” แสดงอาการฉวัดเฉวียน ผกผืน (นก) บินร่อน ใช้ขยายคำว่า “บิน” บอกลักษณะอาการบินไปบินมาเรื่อยๆ แล้วผ่านไปในระดับที่สูงได้อย่างชัดเจน ซึ่งจากตัวอย่างการใช้คำขยายดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นลักษณะอาการบินมาเรื่อยๆ ของนกในท้องถื่นอีสาน

สำหรับ (2) กลอนลำศิลปินเมื่อตกยาก ได้มีการกล่าวถึงแมลงภู่กั้วที่บินร่อนไปมาเพื่อตอมเกสรดอกไม้ โดยคำว่า “บินเขิน” ประกอบด้วยคำว่า “เขิน” หรือ “เสิ่น” อาการร่อน

หรือบินร่อน ขยายคำว่า “บิน” ซึ่งจากตัวอย่างการใช้คำขยายดังกล่าว สะท้อนให้เห็นลักษณะอาการบินร่อนเพื่อหาเป้าหมายของสัตว์โดยทั่วไป

และตัวอย่าง (3) กลอนลำอีสานบ้านเฮา ได้มีการกล่าวถึงนกกะเต็นตัวสีดำที่บินออกหากินเมล็ดข้าวอยู่ใกล้ๆ บริเวณชายทุ่งนา โดยใช้คำว่า “บินแซๆ” ประกอบด้วยคำว่า “แซๆ” คล้ายกับคำว่า “เซ” แสดงอาการไม่ตรงโค้งไปมา ขยายคำว่า “บิน” แสดงอาการบินอ้อมไปมาใกล้ๆ บริเวณที่อยู่ได้อย่างชัดเจน ซึ่งจากตัวอย่างการใช้คำขยายดังกล่าว สะท้อนให้เห็นลักษณะการบินใกล้บริเวณที่อยู่อาศัยของสัตว์ตามธรรมชาติ

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำกริยาเพื่อแสดงการบินของสัตว์ ในกลอนของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญเกี่ยวกับท่าทางการบินของสัตว์ที่แตกต่างกันได้อย่างชัดเจน เช่น คำว่า “บินเขิน” ลักษณะการบินเพื่อหาเป้าหมาย “บินเจ็ย” ลักษณะการบินผ่านไปบอกระดับความสูง “บินแซๆ” ลักษณะการบินเพื่อแสดงบริเวณตำแหน่งที่อยู่อาศัย เป็นต้น การใช้คำขยายกริยาเพื่อแสดงการบินของสัตว์ดังกล่าว สามารถนำไปใช้ได้กับสัตว์ปีกจำพวกนกและแมลงทั่วไปได้ ซึ่งสร้างจินตภาพแก่ผู้ฟังเกี่ยวกับลักษณะท่าทางการบินของนกและแมลงในท้องถิ่นอีสานได้เป็นอย่างดี

3.1.1.3.4 คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการวิ่ง ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำขยายคำกริยา “วิ่ง” ในภาษาไทยมาตรฐาน ตรงกับคำว่า “เล่น” ในภาษาไทยถิ่นอีสาน เพื่อแสดงอาการวิ่งในลักษณะต่างๆ ของชาวอีสาน เช่น คำว่า เล่นที่ลี และ เล่นจ้าว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ...เด็กน้อยเล่นที่ลีหักเอาहांแห่งแกตี้ตักแตนนำคันท... (05-10)

(2) ...ม้าเล่นจ้าวตัดใส่เมืองพลัก... (04-08)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ปรากฏการใช้คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการวิ่งของชาวอีสาน ดังนี้ (1) กลอนลำสังคณาสังขาร 1 ได้มีการกล่าวถึงเด็กเล็กๆ ในชนบทอีสานถือไม้วิ่งไล่จับตักแตนนำคันทไปเรื่อยๆ อย่างสนุกสนาน โดยใช้คำว่า “เล่นที่ลี” ประกอบด้วยคำว่า “ที่ลี” แสดงลักษณะตรงดิ่ง ขยายคำว่า “เล่น” จากตัวอย่างการใช้คำขยายดังกล่าว ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะอาการวิ่งตรงไปเรื่อยๆ ของบุคคลอย่างต่อเนื่อง และ (2) กลอนลำสุดสาครเสียวู้ ได้มีการกล่าวถึงม้านิลมังกรที่วิ่งไปด้วยความเร็ว ใช้คำว่า “เล่นจ้าว” ประกอบด้วยคำว่า “จ้าว” การกระทำอย่างรีบเร่ง ขยายคำว่า “เล่น” ซึ่งจากตัวอย่างการใช้คำขยายดังกล่าว สะท้อนให้เห็นลักษณะอาการวิ่งไปอย่างรวดเร็วของบุคคลและสัตว์ในกลอนลำได้อย่างชัดเจน

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการวิ่ง ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ เกี่ยวกับการวิ่งที่แตกต่างกันไปตามท่าทางและจังหวะความซ้ำเร็วได้อย่างชัดเจน เช่น การแสดงลักษณะการวิ่งไปเรื่อยๆ จะใช้คำว่า “แล่นที่ลี” และการแสดงลักษณะการวิ่งไปอย่างรวดเร็ว จะใช้คำว่า “แล่นจ้าว” ซึ่งสร้างจินตภาพให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจลักษณะการวิ่งของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี

3.1.1.3.5 คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการตายและนอน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำขยายคำกริยา “ตาย” และ “นอน” เพื่อแสดงอาการตายและนอนในลักษณะต่างๆ ของชาวอีสาน เช่น คำว่า ตายเหยียดแกแต่ ตายหล่องห่งนอนหล่องห่ง และ ขดขี้คู้นอน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1) ...ไผเดอนจิงมาเป็นมารฮ้ายพระองค์ตายเหยียดแกแต่...
จักไผนอเป็นมารฮ้ายพระองค์ตายสาหล่องห่ง... (05-07)
- (2) ...เด็กน้อยนอนหล่องห่ง... (06-01)
- (3) ...ถึงยามนอนพากันขดขี้คู้นอนแล้วก็บดิ่ง... (01-04)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (3) ปรากฏถ้อยคำขยายคำกริยาเพื่อแสดงการตายและการนอนของชาวอีสาน ได้แก่ คำว่า แกแต่ หล่องห่ง ขดขี้คู้ ดังนี้

ข้อความ (1) กลอนลำรำลึกความหลัง ได้มีการพรรณนาลักษณะการสวรรคตของกษัตริย์โดยที่ร่างกายเหยียดตรงและอยู่ในลักษณะท่าทางการนอนราบกับพื้นหรือที่นอน โดยใช้คำว่า “เหยียดแกแต่” ประกอบด้วยคำว่า “แกแต่” ขยายคำว่า “เหยียด” บอกลักษณะอาการตายโดยที่ร่างกายเหยียดตรงเท่านั้น และคำว่า “ตายหล่องห่ง” ประกอบด้วยคำว่า “หล่องห่ง” ขยายคำว่า “ตาย” บอกลักษณะอาการตายในท่าทางการนอนลงกับพื้นโดยไม่มีเคลื่อนไหว ซึ่งจากตัวอย่างการใช้คำขยายดังกล่าว สะท้อนให้เห็นลักษณะอาการตายของบุคคลที่ตายจากไปแล้วอย่างสงบ

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำว่า “หล่องห่ง” สามารถนำมาใช้ขยายแสดงการนอนได้ เรียกว่า “นอนหล่องห่ง” ประกอบด้วยคำว่า “หล่องห่ง” ขยายคำว่า “นอน” จากตัวอย่าง (2) ได้กล่าวถึงเด็กเล็กๆ ที่นอนราบกับพื้นหรือที่นอน ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะการนอนราบกับพื้นของบุคคลโดยทั่วไปในท้องถิ่นอีสาน

สำหรับตัวอย่าง (3) กลอนลำชีวิตชาวนา 2 ได้มีการกล่าวถึงลักษณะการนอนขดเอียงข้างใดข้างหนึ่ง แล้วงอเขาทั้งสองข้างเข้ามาหาตัวเพราะความหนาวหรือความกลัวของชาวนาในชนบทอีสาน โดยใช้คำว่า “ขดขี้คู้นอน” ประกอบด้วยคำว่า “ขดขี้คู้” เป็นลักษณะนอน

ขตเพราะความหนาวหรือความกลัว (สวาท ศรีอุตร, 2555: 26) ใช้ขยายคำว่า “นอน” ซึ่งจากตัวอย่างการใช้คำขยายดังกล่าว สะท้อนให้เห็นลักษณะอาการนอนของบุคคลด้วยความลำบาก

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำกริยาเพื่อแสดงการตายและการนอน ในกลอนของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นความสำคัญของคำขยายท่าทางการตายและการนอนในลักษณะที่แตกต่างกันได้อย่างชัดเจน เช่น ลักษณะอาการร่างกายเหยียดตรง จะใช้คำว่า “เหยียดแกแต่” การนอนหรือการตายในลักษณะราบกับพื้นหรือที่นอน จะใช้คำว่า “ตายหล่องห้อง” หรือ “นอนหล่องห้อง” และลักษณะอาการนอนด้วยความลำบาก จะใช้คำว่า “ขตซู้คู้นอน” เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้ฟังได้รับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะการตาย และการนอนของบุคคลชาวอีสานได้เป็นอย่างดี

3.1.1.3.6 คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการล้มของคน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำขยายคำกริยา “ล้ม” เพื่อแสดงอาการล้มแนบลงกับพื้นของชาวอีสาน ด้วยคำว่า ล้มถ่วน ดังตัวอย่าง

...เจ้าผู้ตุมต้อยกะเดินต้อต้อมต้อยไปหาควายอยู่ในป่า ทั้งมือเซ็ด
น้ำตาเดินไปป่าไปตกขุมปูล้มถ่วน...

(06- 04)

กลอนลำเหยียดหยอก ได้มีการใช้คำขยายเพื่อแสดงอาการล้มของคน โดยกล่าวถึงคนอ้วนเดินไปเรื่อยๆ ในป่าเพื่อตามหาควายของตนเอง ระหว่างเดินทางก็ได้มีน้ำมาเซ็ดน้ำตาจึงไม่ทันระวัง ทำให้เดินสะดุดล้มลงแนบลงกับพื้น โดยใช้คำว่า “ล้มถ่วน” ประกอบด้วยคำว่า ถ่วน หมายถึง กะทันหัน, ไม่ทันตั้งตัว ใช้ขยายคำว่า ล้ม แสดงให้เห็นลักษณะท่าทางการล้มลงไปกับพื้น โดยไม่ทันได้ตั้งตัว บางสำเนียงออกเสียงเป็นคำว่า “ล้มถ่าว” เพื่อบอกการล้มลงแนบลงกับพื้น ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นลักษณะอาการล้มลงแนบลงกับพื้นของบุคคลโดยไม่ทันตั้งตัว

3.1.1.3.7 คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการไหลของน้ำ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำขยายคำกริยา “ไหล” เพื่อแสดงอาการไหลของน้ำในลักษณะต่างๆ ของชาวอีสาน เช่น คำว่า ไหลลงหย่าวๆ และ ไหลย้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ...ป่าอินางเอาไว้น้ำตาไหลลงหย่าวๆ... (03-12)

(2) ...โลहितปนกับฝนเลือดจางไหลย้วย... (03-07)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ปรากฏการใช้คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการไหลของน้ำของชาวอีสาน ดังนี้ (1) กลอนลำหัวอกเมียทหาร ได้มีการใช้คำว่า “ไหลลงหย่าวๆ”

ประกอบด้วยคำว่า “หย่าวๆ” บอกลักษณะการไหลไปเสียงเกรียวกราว หรือเร่งขึ้น (สวาท ศรีอุตร, 2555: 129) ขยายคำว่า “ไหล” จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นลักษณะการไหลของน้ำตาอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องของผู้หญิงที่ถูกสามีทิ้งไป และ (2) กลอนลำประวัติน้ำตกลาลึก ได้มีการใช้คำว่า “ไหลย้วย” ประกอบด้วยคำว่า “ย้วย” บอกลักษณะของเหลวและค่อนข้างเหนียวหรือการเคลื่อนที่ไปอย่างช้าๆ ใช้ขยายคำว่า “ไหล” ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นลักษณะการไหลของเลือดอย่างช้าๆ ต่อเนื่องได้อย่างชัดเจน

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการไหลของน้ำ ในกลอนของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ เกี่ยวกับการไหลของน้ำ ที่แตกต่างกันไปตามปริมาณเล็กน้อย และระดับการไหลช้าเร็วของน้ำได้อย่างชัดเจน เช่น การแสดงลักษณะน้ำที่ไหลเร็วหรือมีปริมาณมาก จะใช้ คำว่า “ไหลลงหย่าวๆ” และการแสดงลักษณะน้ำที่ไหลช้าหรือมีปริมาณน้อย จะใช้คำว่า “ไหลย้วย” ซึ่งสร้างจินตภาพให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจลักษณะการไหลช้าเร็วของน้ำตามปริมาณของน้ำเล็กน้อยที่แตกต่างกันของชาวอีสานได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

3.1.1.3.8 คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการห้อยในที่สูง ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำขยายคำกริยา “หิ้ว” เพื่อแสดงอาการห้อยในที่สูงของชาวอีสาน เช่น คำว่า อ้อนต้อน ดังตัวอย่าง

...วิทยุหิ้วอ้อนต้อน สีไปพร้อมคันสู่วัน วิทยุนั้นบ่ห้อยอยู่กแก
ติดคันแท้เปิดสถานีไว้...

(01-01)

กลอนลำสาวนาเฝ้าคอย 1 ได้มีการใช้ถ้อยคำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการห้อยในที่สูงของชาวอีสาน ด้วยคำว่า “หิ้วอ้อนต้อน” ประกอบด้วยคำว่า “อ้อนต้อน” ใช้ขยายคำว่า “หิ้ว” จากตัวอย่างแสดงให้เห็นลักษณะวิทยุที่ห้อยอยู่ในระดับสูงติดไว้กับต้นแกข้างคันนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะสิ่งของที่ห้อยอยู่ในระดับที่สูงของชาวอีสาน

3.1.1.3.9 คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการพูด ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำขยายคำกริยา “เว้า” ภาษาไทยถิ่นอีสาน ตรงกับคำว่า “พูด” ภาษาไทยมาตรฐาน เพื่อแสดงอาการพูดและการส่งเสียงร้องของชาวอีสาน เช่น คำว่า ออกๆ เว้า และ พุ่มๆ เว้า ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ...สินธุ์สมุทรออกๆ เว้ากับเจ้าดอกพ้อคิง... (04-02)

(2) ...คนเฒ่าพุ่มๆ เว้าเสียงไอควกคาก... (01-07)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ปรากฏการใช้คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการพูดของชาวอีสาน ดังนี้ (1) กลอนลำนางผีเสื้อตามพระอภัย ได้มีการกล่าวถึงสินธุ์สมุทรพูดกับพ่อคิง (พ่อของตนเอง) ในที่นี้หมายถึงพระอภัยมณีพูดด้วยน้ำเสียงเบาในระยะที่ใกล้ ใช้ถ้อยคำขยายคำกริยา คำว่า “**ออดๆ เวย์**” ประกอบด้วยคำว่า “ออดๆ” คล้ายคำว่า “อ่อมอ่อม” บอกลักษณะการที่ได้ยินมาแต่เพียงเบาๆ (สวาท ศรีอุตร, 2555: 139) ขยายคำว่า “เวย์” แสดงให้เห็นลักษณะการพูดของคนที่อยู่ในระยะใกล้ชิด ซึ่งจากตัวอย่างการใช้คำขยายดังกล่าว สะท้อนให้เห็นภาพความใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างพ่อกับลูกหรือบุคคลในครอบครัวซึ่งเป็นตัวละครที่ถูกกล่าวถึงในกลอนลำ

สำหรับ (2) กลอนลำฟ้าสีทอง ได้มีการกล่าวถึงคนแก่พูดด้วยน้ำเสียงเบาจากระยะไกลใช้คำว่า “**พุ่มๆ เวย์**” ประกอบด้วยคำว่า “พุ่มๆ” ขยายคำว่า “เวย์” แสดงให้เห็นลักษณะการพูดเสียงเบาที่มาจากระยะไกล ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนภาพบรรยากาศการสนทนาของคนเฒ่าคนแก่ในชนบทอีสานที่มีเสียงเบาทยอยมาจากระยะไกล

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการพูดและการส่งเสียงร้อง ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญเกี่ยวกับการพูดและการส่งเสียงร้องของคนอีสานในลักษณะต่างๆ ได้อย่างชัดเจน เช่น การแสดงลักษณะอาการพูดของคนในระยะใกล้ ส่วนใหญ่ใช้กับคนใกล้ชิดสนิทสนม ด้วยคำว่า “ออดๆ เวย์” และ การแสดงลักษณะเสียงที่เบาทยอยมาจากระยะไกล จะใช้คำว่า “พุ่มๆ เวย์” ซึ่งสร้างจินตภาพให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจลักษณะกิริยาท่าทางการพูดด้วยน้ำเสียงหนักเบาและระยะใกล้ไกลของเสียงพูดของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี

3.1.1.3.10 คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการเดินรำ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำขยายคำกริยา “เดิน” เพื่อแสดงอาการเดินรำของชาวอีสาน เช่น คำว่า เดินแอ่น ดังตัวอย่าง

...อันนี้ อาชีพคนมีหลายแท้วิชาการมีหลายท่า การหากินมีหมื่น
 ชั้นพันมีดอกสูแนว อาชีพ**เดินแอ่น**ยอแซน ว่าศิลปินกล่อมใจให้คนปลื้ม
 ให้คนลิ้มความเศร้าความเหงาความทุกข์โศก บำรุงโลกสว่างแจ้งแสดงให้
 ดอกท่านชม ...

(02-04)

กลอนลำชีวิตเดินกินรำกิน ได้มีการทำทางการแสดงการรำรำของศิลปินอย่างงดงาม โดยใช้ถ้อยคำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการเดินรำ คำว่า “**เดินแอ่น**” ประกอบด้วยคำว่า “แอ่น” ขยายคำว่า “เดิน” แสดงรายละเอียดให้เห็นลักษณะการเดินของศิลปินด้วยท่าทาง

ยกแขนอ่อนช้อยได้อย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะการเดินหรือฟ้อนที่เป็นศิลปวัฒนธรรม การรำรำของชาวอีสานและแสดงถึงลักษณะนิสัยที่รักสนุกของชาวอีสาน

3.1.1.3.11 คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงกริยาอาการและท่าทางอื่นๆ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำขยายคำกริยาอาการและท่าทางอื่นๆ ของชาวอีสานที่น่าสนใจ นอกจากที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น เช่น คำว่า คิดอ้าวเอื้อ ต่อน้ำๆ ตีนน้ำๆ และ เจิกแกแต่ เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ...เสียงโปงกลางของอ้ายซังมาดั่งแท้นอนอฮ้ำเสียงโปงกลางต่อน้ำๆ ตีนน้ำๆ...(01-05)

(2) ...สาวโรงงานสืบคิดอ้าวเอื้อ... (04-09)

(3) ...หัวคั้นไต่เจิกแกแต่.. (01-15)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) - (3) ปราบการใช้คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงกริยาอาการและท่าทางอื่นๆ ของชาวอีสาน ดังนี้ (1) กลอนลำมนตร์รักบ้านอีสาน ได้มีการกล่าวถึงเสียงโปงกลางที่ตั้งมาจากการตีสม่าเสมอแสดงอาการตีโปงกลางที่ตั้งอย่างต่อเนื่องไม่ให้ขาดระยะ โดยใช้คำว่า “ต่อน้ำๆ”, “ตีนน้ำๆ” ประกอบด้วยคำว่า “น้ำๆ” บอกอาการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง สม่าเสมอ ใช้ขยายคำว่า “ต่อ” บอกการกระทำที่สัมพันธ์สิ่งใดสิ่งหนึ่ง และ ขยายคำว่า “ตี” แสดงรายละเอียดให้เห็นกริยาอาการตีไปเรื่อยๆ ได้อย่างชัดเจน ซึ่งจากตัวอย่างดังกล่าว สะท้อนให้เห็นลักษณะอาการตีโปงกลางไปเรื่อยๆ อย่างต่อเนื่องสม่าเสมอ

ข้อความ (2) กลอนลำสาวโรงงานทอผ้า ได้มีการกล่าวถึงสาวโรงงานที่มีความคิดกังวลใจในทุกๆ เรื่องที่ผ่านมา โดยใช้คำว่า “คิดอ้าวเอื้อ” ประกอบด้วย คำว่า “อ้าวเอื้อ” ขยายคำว่า “คิด” แสดงรายละเอียดให้เห็นลักษณะอาการคิดไปเรื่อยๆ คิดไม่หยุดหรือคิดทุกเรื่องได้อย่างชัดเจน ซึ่งจากตัวอย่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นลักษณะอาการคิดกังวลใจอย่างต่อเนื่อง

ข้อความ (3) กลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 2 ได้มีการถึงบันไดที่ตั้งชันขึ้น โดยใช้คำว่า “เจิกแกแต่” ประกอบด้วยคำว่า “แกแต่” หรือ “เก้แต่” ตามสำเนียงการออกเสียง หมายถึง ชี้ได้ ชี้ได้ (สวาท ศรีอุตร, 2555: 23) ใช้ขยายคำว่า “เจิก” แสดงรายละเอียดให้เห็นลักษณะของบันไดที่ตั้งตรงหรือตั้งพาดกับบ้านมีปลายโพล่เกินออกมาสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ คำว่า “แกแต่” สามารถนำไปขยายคำกริยาอื่นได้ ดังตัวอย่าง “ตายเหยียดแกแต่” คำว่า “แกแต่” ใช้ขยายคำว่า “เหยียด” บอกอาการแสดงการตายแล้วร่างกายเหยียดตรง เป็นต้น

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำกริยาเพื่อแสดงกริยาอาการและท่าทางอื่นๆ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ได้แสดงให้เห็นกริยาอาการและท่าทางในลักษณะต่างๆ ของชาวอีสานได้อย่างชัดเจน เช่น คำว่า คิดอ้าวเอื้อ ต่อน้ำๆ ตีนน้ำ และ เจิกแกแต่ เป็นต้น

ซึ่งสร้างจินตภาพทำให้แก่ผู้ฟังได้รับรู้และเข้าใจกิริยาอาการและท่าทางต่างๆ ของชาวอีสาน ได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาคำขยายคำกริยาในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ได้แสดงให้เห็นความสำคัญของกิริยาอาการต่างๆ ของคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ เพื่อสร้างจินตภาพสื่อความหมาย และแสดงอารมณ์ความรู้สึกของชาวอีสานในกลอนลำ ซึ่งการใช้คำขยายคำกริยาที่ปรากฏในกลอนลำที่โดดเด่นและน่าสนใจ อาทิ การใช้คำขยายกริยาเพื่อแสดงการเดินและไปของบุคคลที่แตกต่างกันตามเจตนาความมุ่งหวัง จังหวะความช้าเร็วของการเดินและไป ระยะใกล้ไกลของการมองเห็นท่าทางการเดินและไป เช่น คำว่า “เดินต้น” “เดินต่อต่อมด้อย” “ไปหวังๆ” “ไปวอยๆ” มีการใช้คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงการนั่งของชาวอีสานสำหรับสื่ออารมณ์และลักษณะท่าทางการนั่งที่มองเห็นได้อย่างเด่นชัด เช่น คำว่า นั่งขงมง นั่งเพ่อเล่อ มีการใช้คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงการบินของนกและแมลงทั่วไป เพื่อหาเป้าหมาย บอกระดับการบิน และตำแหน่งการบิน เช่น “บินเขิน” “บินเจ้ย” “บินแซๆ” มีการใช้คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงท่าทางการวิ่งและระดับความช้าเร็ว เช่น “แล่นทีลี” “แล่นจ้าว” เป็นต้น

อีกทั้งมีการใช้คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงการตายและการนอนของบุคคลในลักษณะต่างๆ เช่น คำว่า “เหยียดแกแด่” “ตายหล่องห่ง” หรือ “นอนหล่องห่ง” มีการใช้คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงการล้มลงแนบกับพื้นโดยไม่ทันตั้งตัวคำว่า ล้มถ่วน มีการใช้คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการไหลของน้ำบอกปริมาณมากน้อยและระดับการไหลช้าเร็วของน้ำ เช่น คำว่า “ไหลลงหย่าวๆ” “ไหลย้วย” การใช้คำขยายคำกริยาแสดงลักษณะสิ่งของที่ห้อยอยู่ในระดับที่สูง เช่น หัวอ่อนต้อน มีการใช้คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงอาการพูดและการส่งเสียงร้องด้วยน้ำเสียงหนักเบาและระยะใกล้ไกลของเสียงพูด เช่น คำว่า “ออดๆ เว้า” “พุมๆ เว้า” การบอกลักษณะการเดินของศิลปินด้วยท่าทางยกแขนอ่อนช้อยได้อย่างชัดเจน เช่น เดินอ่อน นอกจากนี้มีการใช้คำขยายคำกริยาเพื่อแสดงกิริยาอาการและท่าทางอื่นๆ เช่น คำว่า คิดอ้าวเอื้อต่อน้ำๆ ตีนน้ำ และ เง็กแกแด่ เป็นต้น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าคำขยายคำกริยา ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นคำที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวันของชาวอีสาน โดยนำมาใช้ในกลอนลำ เพื่อแสดงให้เห็นการเคลื่อนไหวด้วยอากัปกิริยาท่าทางต่างๆ เกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติตามบริบทของชาวอีสาน ให้ความรู้สึกมีชีวิตชีวาแก่ผู้ฟังกลอนลำ อีกทั้งการใช้คำขยายคำกริยาที่หลากหลายได้แสดงถึงความรู้มารวยทางภาษาของชาวอีสาน ซึ่งสะท้อนโลกทัศน์ของชาวอีสานที่เปิดกว้างทางความคิด สร้างจินตภาพให้ผู้ฟังได้รับรู้และเข้าถึงเกี่ยวกับกิริยาอาการในลักษณะต่างๆ ของชาวอีสานได้อย่างชัดเจน

3.1.1.4 คำขยายคำวิเศษณ์

คำขยายคำวิเศษณ์ เป็นถ้อยคำที่ปรากฏหลังคำวิเศษณ์หรือหน้าคำวิเศษณ์และทำหน้าที่ขยายคำวิเศษณ์ สร้างจินตภาพขึ้นในใจ เพื่อแสดงรายละเอียดของสี กลิ่น รส สัมผัส และความรู้สึกของบุคคล สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ ซึ่งจากการศึกษาการใช้คำขยายคำวิเศษณ์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน สามารถจำแนกได้ 4 ประเภท ได้แก่ คำขยายคำวิเศษณ์ เพื่อแสดงสี คำขยายคำวิเศษณ์เพื่อแสดงกลิ่น คำขยายคำวิเศษณ์เพื่อแสดงความรู้สึกและสัมผัส และ คำขยายคำวิเศษณ์เพื่อแสดงบอกสภาพและบรรยากาศ โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1.4.1 คำขยายคำวิเศษณ์เพื่อแสดงสี ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำขยายคำวิเศษณ์ “สี” เพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึก สร้างจินตภาพ และแสดงลักษณะสีต่างๆ ที่ใช้เฉพาะของชาวอีสาน เช่น คำว่า เหลืองอูยหุ่ย เหลืองเอ้อเฮ้อ เหลืองเลี่ยม เหลืองซุ้ง เขียวใสส่อง ชาวพอนๆ และ แดงเฝ้า ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1) ...หางนกยูงเหลืองอูยหุ่ย... (01-04)
- (2) ...เหลียวลงท่งเหลืองเอ้อเฮ้อ... (01-05)
- (3) ...เดี๋ยวนี้เมืองไทยงามสูงเฮืองเหลืองเลี่ยม... (01-10)
- (4) ...อารามหลวงเหลืองซุ้ง... (02-11)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (4) ได้มีการพรรณนารายละเอียดเกี่ยวกับคำขยายสีเหลืองในภาษาไทยถิ่นอีสาน บอกลักษณะความแตกต่างของสีเหลืองและความหมายจากถ้อยคำขยายสีเหลืองที่มีความคมคายเรียบง่ายเพื่อสร้างจินตภาพ ดังนี้

ข้อความ (1) กลอนลำชีวิตชาวนา 2 ได้มีการใช้คำว่า “เหลืองอูยหุ่ย” ประกอบด้วยคำว่า “อูยหุ่ย” คล้ายกับคำว่า “อ้อยห้อย” เป็นคำเรียกสีเหลืองอ่อน (สวาท ศรีอุตร, 2555: 139) ขยายคำว่า “เหลือง” จากตัวอย่างแสดงให้เห็นลักษณะสีเหลืองนวลของดอกหางนกยูงได้อย่างเด่นชัดและให้ความรู้สึกสบายตา ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะสีเหลืองนวลของดอกไม้กับภาพบรรยากาศชนบทอีสาน

ข้อความ (2) กลอนลำมนต์รักบ้านอีสาน ได้มีการใช้คำว่า “เหลืองเอ้อเฮ้อ” ประกอบด้วยคำว่า “เอ้อเฮ้อ” ขยายคำว่า “เหลือง” บอกปริมาณและรายละเอียดของวัตถุสิ่งของที่มีสีเหลืองเข้ม จากตัวอย่างแสดงให้เห็นลักษณะสีเหลืองเข้มของเมล็ดข้าวที่มีทั่วทุ่งนาได้อย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนภาพบรรยากาศทุ่งนาชนบทอีสาน ในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวของชาวอีสาน

ข้อความ (3) กลอนลำ ร.ป.ภ. หรือลูกเสือชาวบ้าน 1 ได้มีการใช้คำว่า “**เหลื่องเหลียม**” ประกอบด้วยคำว่า “เหลียม” ขยายคำว่า “เหลื่อง” หมายถึง สีเหลื่องสะท้อนแสงเป็นประกายเงา คล้ายลักษณะทองคำ คำว่า “เหลื่องเหลียม” ไม่ได้หมายถึงสีเหลื่องทองอย่างเดียว แต่มีความหมายโดยนัยหมายถึงความเจริญรุ่งเรืองด้วย จากตัวอย่างเป็นความหมายโดยนัยบอกว่าเป็นเมืองไทยตอนนี้มีความเจริญรุ่งเรือง ทำให้เกิดความรู้สึกตื่นตาตื่นใจงดงามและมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองที่มีความสวยงาม

ข้อความ (4) กลอนลำวัดพระแก้ว 2 ได้มีการใช้คำว่า “**เหลื่องสูง**” ประกอบด้วยคำว่า “สูง” ขยายคำว่า “เหลื่อง” หมายถึง สีเหลื่องดูสว่างให้ความรู้สึกตื่นตาตื่นใจ จากตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงเจริญรุ่งเรืองของวัดพระอารามหลวงที่ได้รับดูแลพัฒนาในทางที่ดียิ่งขึ้น ซึ่งสะท้อนภาพความงามของพุทธสถานและความเชื่อความศรัทธาของชาวอีสานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำวิเศษณ์เกี่ยวกับสีเหลื่องของชาวอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีปรากฏในหลายจุดได้แสดงให้เห็นความสำคัญถึงเจตนาในการสื่อสารและความหมายที่แฝงด้วยนัยสำคัญของสีเหลื่องได้อย่างชัดเจน เช่น “เหลื่องเหลียม” สีเหลื่องเป็นประกาย ความหมายโดยนัยคือ ความเจริญรุ่งเรือง เป็นต้น อีกทั้งแสดงลักษณะของสีเหลื่องที่แตกต่างกันตามระดับสี เช่น เหลื่องอูยหุ่ย (เหลื่องอ่อน) เหลื่องเอ้อเอ้อ (เหลื่องเข้ม) เป็นต้น สะท้อนภาพสีเหลื่องในลักษณะต่างๆ ได้อย่างเด่นชัด ซึ่งแสดงถึงความรู้ร่ายทางภาษาของชาวอีสาน ในการเลือกใช้คำที่เหมาะสมกับบริบทเนื้อหา และการสื่อความหมายของคำได้อย่างความคมคาย ให้เข้าถึงจิตใจของผู้ฟังกลอนลำชาวอีสาน

(5) ...มรดกคือแก้ว**สีเขียวใสส่อง**... (02-10)

(6) ...สมร**ขาวพอนๆ** ดวงจันทร์กั้นมณีให้จำไว้... (04-10)

(7) ...แสงไฟมา**แดงเม้า**ควันเป็นเลาสูบฮวดๆ... (06-01)

กลอนลำข้างต้นนี้ (5) – (7) ได้มีการใช้ถ้อยคำขยายวิเศษณ์บอกลักษณะสีอื่นๆ ของชาวอีสาน ดังนี้ (5) กลอนลำวัดพระแก้ว 1 ได้มีการใช้คำว่า “**สีเขียวใสส่อง**” ประกอบด้วยคำว่า “ใสส่อง” ขยายคำว่า “สีเขียว” แสดงรายละเอียดให้เห็นลักษณะสีเขียวที่มองเห็นทะลุผ่านวัตถุได้เพราะมีความใสมาก ให้ความรู้สึกโปร่งโล่งใสสบายตา จากตัวอย่างสะท้อนภาพความงดงามของพระแก้วมรกตที่มีสีเขียวสว่างใสได้เป็นอย่างดี สำหรับ (6) กลอนลำหนุ่มโรงงานทอผ้า ได้มีการใช้คำว่า “**ขาวพอนๆ**” ประกอบด้วยคำว่า “พอนๆ” (ขาวๆ) ขยายคำว่า “ขาว” จากตัวอย่างแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะผิวพรรณของหญิงสาวที่ขาวสะอาด ซึ่งสะท้อนภาพความงามของผู้หญิงได้อย่างชัดเจน และ (7) อำลาทุ่งรวงทอง ได้มีการใช้คำว่า “**แดงเม้า**”

ประกอบด้วยคำว่า “เม้า” มาจากคำว่า “เม้าเม้า” บอกลักษณะแสงที่เลื่อมสุกใส (สวาท ศรีอุตร, 2555: 120) ขยายคำว่า “แดง” แสดงรายละเอียดของสีแดงที่ค่อยๆ สว่างขึ้น จากตัวอย่างสะท้อนภาพแสงไฟจากกันบูหรือค้อยแดงสว่างขึ้นมาเรื่อยๆ ให้ความรู้สึกขยายออกทำให้สีแดงมีปริมาณมากขึ้นอย่างต่อเนื่องได้อย่างชัดเจน

จากการศึกษาคำขยายคำวิเศษณ์เพื่อแสดงสีของชาวอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญเกี่ยวกับสีต่างๆ ของชาวอีสานที่ใช้สำหรับสื่อสารกันในท้องถิ่นให้เห็นเด่นชัดยิ่งขึ้น เช่น เขียวใส่อง แดงเม้า (แดงสว่างขึ้น) ขาวพอนๆ (ขาวมาก) เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงความละเอียดลออทางภาษาในการเลือกใช้คำที่เหมาะสมตามบริบท ในการสื่อความหมาย สร้างจินตภาพ แสดงอารมณ์ความรู้สึกให้สามารถเข้าถึงจิตใจของผู้ฟังทำให้เกิดความรู้สึกคล้อยกลอนลำได้เป็นอย่างดี

3.1.1.4.2 คำขยายคำวิเศษณ์เพื่อแสดงกลิ่น ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำขยายคำวิเศษณ์ “กลิ่น” เพื่อสร้างจินตภาพทางความคิด บอกลักษณะเกี่ยวกับกลิ่นหอม กลิ่นเหม็น และกลิ่นอื่นๆ ของชาวอีสานได้อย่างน่าสนใจ เช่น คำว่า หอมอู้ๆ หอมอ่อนๆ หอมฮวยๆ หอมเอ้า หอมเกสรอุดเอ้า และ เหม็นเอ้า ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1)...ของกินล้วนขนุนนอมมีม่วงบักเฟืองไฟเอ้อพร้อมเต็มต้นดอโหล่นหอมอู้ๆ จับเบ็งไค้ชิมดู... (04-08)
- (2)...หอมใบเลาแฉมไ้สะเลเตหอมอ่อนๆ ... (01-01)
- (3)...ผักกะแยงบานแล้วอยู่แจนาหอมฮวยๆ ... (01-12)
- (4)...แนวดอกไม้เริ่มใหม่จู้จี้ คั้นสีสันเบ็งบานหอมเอ้า มาลาเปื้องใบหอมช่อนกลิ่น หอมเกสรอุดเอ้า ไผ่กะเว้าบ่อยากหนี... (05-09)
- (5)...อุสเลนหน้าก้ำๆ คำมีตหนักด่าๆ แยกแต่น้ำ เหม็นเอ้ากะลิ้มัน... (04-04)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (5) ปรากฏการใช้คำขยายคำวิเศษณ์เพื่อแสดงกลิ่นของชาวอีสาน ดังนี้ (1) กลอนลำสุดสครเสี้ยวรู้ ได้มีการกล่าวถึงกลิ่นหอมของผลไม้หลายชนิดที่หอมลอยมาจำนวนมาก ได้แก่ “มี” (ขนุน) “ม่วง”(มะม่วง) บักเฟือง (มะเฟือง) “ไฟ” (มะไฟ) เป็นต้น โดยใช้คำว่า “**หอมอู้ๆ**” ประกอบด้วยคำว่า “อู้ๆ” ในภาษาไทยถิ่นอีสาน ใช้เรียกลักษณะกลิ่นที่โชยมาจำนวนมาก ขยายคำว่า “หอม” แสดงปริมาณของกลิ่นหอมที่มีอยู่จำนวนมาก ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นลักษณะกลิ่นของผลไม้จำนวนมากที่มีปะปนกันอยู่หลายชนิด

ข้อความ (2) กลอนลำสาวนาเฝ้าค้อย ได้มีการกล่าวถึงกลิ่นหอมบางๆ ของดอกสะเลเต (ดอกมหาหงส์) ที่หอมคละคลุ้งลอยมาในระยะใกล้ทั่วบริเวณ โดยใช้คำว่า “**หอมอ่อนๆ**”

ประกอบด้วยคำว่า “อ่อนๆ” ขยายคำว่า “หอม” บอกลักษณะของกลิ่นหอมที่ลอยมาบางๆ ในระยะใกล้ให้ความรู้สึกผ่อนคลายสบายใจ ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นภาพดอกสะเลเตที่มีกลิ่นหอมอยู่ในระยะใกล้ตัวได้อย่างชัดเจน

ข้อความ (3) กลอนลำเกี่ยวข้าว 1 ได้มีการกล่าวถึงกลิ่นหอมของผักแขยงที่ลอยมาในระยะใกล้ทั่วบริเวณ โดยใช้คำว่า “หอมฮวยๆ” ประกอบด้วยคำว่า “ฮวยๆ” กลิ่นหอมระรวย ขยายคำว่า “หอม” บอกลักษณะกลิ่นใดกลิ่นหนึ่งที่หอมลอยมาในระยะไกลอย่างต่อเนื่อง สร้างจินตภาพให้กับผู้ฟังได้ระลึกถึงบรรยากาศแห่งท้องทุ่งนาในฤดูเกี่ยวข้าว ที่เต็มไปด้วยต้นผักแขยงหรือผักกะแยงที่ส่งกลิ่นหอมลอยมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนภาพวิถีชีวิตชาวนาให้ผู้ฟังได้หวนรำลึกถึงบรรยากาศในชนบทอีสานได้อย่างซาบซึ้งใจ

ข้อความ (4) กลอนลำศิลป์ินเมื่อตกยาก ได้มีการกล่าวถึงกลิ่นหอมของเกสรดอกไม้กระจายทั่วบริเวณ โดยใช้คำว่า “หอมเอ้า” และ “หอมอูดเอ้า” ประกอบด้วยคำว่า “เอ้า” มาจากสภาพอากาศที่อบอ้าว หรือเป็นร้อนรุ่มกุ่มใจ และ “อูดเอ้า” หรือ “อูด” มาจากลักษณะการรมด้วยควัน ใช้ขยายคำว่า “หอม” บอกลักษณะกลิ่นหอมที่อบอวนไปทั่วบริเวณ ให้ความรู้สึกถึงกลิ่นของเกสรดอกไม้ที่หอมมาก นอกจากนี้ คำว่า “เอ้า” ยังสามารถขยายกลิ่นในคำอื่นได้ เช่น คำว่า **เหม็นเอ้า** บอกลักษณะของกลิ่นเหม็นมาก ใน (5) กลอนลำพระอภัยมณี ขอความรัก ได้มีการกล่าวถึงกลิ่นตัวของอุสเสนที่เหม็นมากไม่น่าเข้าใกล้ โดยใช้คำว่า “เหม็นเอ้า” ให้ความรู้สึกไม่เป็นที่น่าพึงใจ ซึ่งสะท้อนให้ผู้ฟังได้รับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับกลิ่นที่มีอยู่ในปริมาณมาก ทั้งนี้สามารถใช้ประกอบได้ทั้งกลิ่นหอมและกลิ่นเหม็น ทำให้กลิ่นมีความเด่นชัดยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำวิเศษณ์เพื่อแสดงกลิ่นของชาวอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของกลิ่นแต่ละชนิดที่แตกต่างกันไป เช่น หอมฮวยๆ (หอมลอยมาจากระยะไกล) หอมอู้ๆ (กลิ่นหอมจำนวนมาก) หอมอ่อนๆ (หอมที่ลอยมาบางๆ ในระยะใกล้) หอมเอ้า หอมอูดเอ้า (หอมอบอวนไปทั่วบริเวณ) เหม็นเอ้า (เหม็นมาก) เป็นต้น ซึ่งสร้างจินตภาพและสื่ออารมณ์ความรู้สึก ให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับกลิ่นที่บอกปริมาณและจำนวนกลิ่น ระยะใกล้ไกลของกลิ่นได้เป็นอย่างดี อีกทั้งคำขยายคำวิเศษณ์เกี่ยวกับกลิ่นสะท้อนให้เห็นภาพบรรยากาศชนบทอีสานและวิถีชีวิตของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี

3.1.1.4.3 คำขยายคำวิเศษณ์เพื่อแสดงความรู้สึกและสัมผัส ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำขยายคำวิเศษณ์เพื่อบอกเกี่ยวกับความรู้สึกและสัมผัสของชาวอีสาน เช่น คำว่า เย็นวือๆ และ เย็นจ้อย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1)...ลมก็มาดำต้องนำตัว**เย็นวือๆ**... (01-01)

(2)...น้ำหมอกเหมยหยาดย้อย**เย็นจ้อย**ผ้าห่มนวม... (01-12)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ปรากฏการใช้คำขยายคำวิเศษณ์เพื่อแสดงความรู้สึก และสัมผัสของชาวอีสาน ดังนี้ (1) กลอนลำสาวนาเฝ้าคอย 1 มีการใช้ถ้อยคำขยายคำวิเศษณ์ เพื่อแสดงความรู้สึกเย็นสบายเมื่อลมพัดมา โดยใช้คำว่า “เย็นว๊อๆ” ประกอบด้วยคำว่า “ว๊อๆ” เป็นเสียงลมพัด ขยายคำว่า “เย็น” จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นภาพบรรยากาศในชนบทอีสานเมื่อลมพัดมาเรื่อยๆ ให้ความรู้สึกเย็นสบาย และ (2) กลอนลำเกี่ยวข้าว 2 ใช้คำว่า “เย็นจ้อย” ประกอบด้วย คำว่า “จ้อย” เป็นคำเสริมต่อท้ายเพื่อเน้นความหมาย (สวาท ศรีอุตร, 2555: 47) ขยายคำว่า “เย็น” จากตัวอย่างแสดงให้เห็นความรู้สึกหนาวหรือเย็นมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็น ลักษณะสัมผัสที่เย็นมากกับภาพบรรยากาศฤดูหนาวในชนบทอีสาน

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำวิเศษณ์เพื่อแสดงความรู้สึกและสัมผัส ในกลอนลำของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของความรู้สึกและสัมผัสที่แตกต่างกันได้อย่าง ชัดเจน เช่น การแสดงความรู้สึกเย็นสบายเมื่อลมพัดมาจะใช้คำว่า เย็นว๊อๆ และการบอกแสดง ความรู้สึกหนาวมากหรือเย็นมากจะใช้คำว่า เย็นจ้อย ซึ่งสร้างจินตภาพให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจ รายละเอียดเกี่ยวกับความรู้สึกและการสัมผัสของชาวอีสานได้อย่างชัดเจน อีกทั้งสะท้อนภาพ บรรยากาศชนบทอีสานในช่วงฤดูหนาวที่มีอุณหภูมิลดต่ำลงและมีลมหนาวพัดมาเรื่อยๆ ทำให้มี สภาพอากาศเย็นสบายถึงหนาวมากได้เป็นอย่างดี

3.1.1.4.4 คำขยายคำวิเศษณ์เพื่อแสดงสภาพและบรรยากาศ ในกลอนลำของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำขยายคำวิเศษณ์เพื่อแสดงสภาพแวดล้อมและ บรรยากาศในชนบทอีสานในลักษณะต่างๆ ได้อย่างน่าสนใจ เช่น การใช้ถ้อยคำขยายคำวิเศษณ์ พรรณนาบรรยากาศแสดงลักษณะความมืด ด้วยคำว่า มืดจุ่มจุ่ม มืดพุ่มพุ่ม มืดอึมคึม และ มืดอึ้งตั้ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ...เสียงฟ้าอึ้งตุ้มตุ้มฟ้าอย่างเมื่อเฮือน เสียงฝนมามีตมัวเมา
ฟ้า นำคันทาลีเมื่อบ้าน...มองมาบ้านเห็นโนนตาล**มืดจุ่มจุ่ม** เห็นแต่กอไผ่
บ้านถ่ายซ้ายใบหุ้มว่าห่อหน้า ฟ้าอย่างจ้ำเข้าป่าสอนลอน...เสียงถามกัน
เต็มบ้าน กลับจาก**นามืดพุ่มพุ่ม**... (01-04)

(2) ...**มืดอึมคึม**ก้อนเมฆใหญ่มาบัง... (01-12)

(3) ...พอปานเอามือจุ่มชมตามืดบ่สางไปนำทาง**มืดอึ้งตั้ง**...(04-13)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (3) มีการใช้ถ้อยคำขยายคำวิเศษณ์พรรณนาบรรยากาศ เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะความมืดของชาวอีสาน ดังนี้ (1) กลอนลำชีวิตชาวนา 2 ได้กล่าวถึง บรรยากาศใกล้ค่ำเมื่อพระอาทิตย์ตกดินชาวนาเสร็จจากการทำนาแล้วจึงเดินทางกลับบ้านของตน

เมื่อฟ้าเริ่มมืด โดยคำว่า “**มืดจุ่มจุ่ม**” ประกอบด้วยคำว่า “จุ่มจุ่ม” ขยายคำว่า “มืด” ซึ่งจากตัวอย่างการใช้คำขยายดังกล่าว แสดงให้เห็นลักษณะความมืดที่สามารถมองเห็นวัตถุหรือสิ่งของรอบๆ ช่างได้บางส่วนในระยะใกล้ ชาวอีสานส่วนใหญ่นิยมใช้คำว่า “มืดจุ่มจุ่ม” ในช่วงเวลาเย็นเมื่อพระอาทิตย์ใกล้ตกดิน

ทั้งนี้ปรากฏการใช้ถ้อยคำแสดงลักษณะความมืดสลัวในช่วงหัวค่ำหรือยามใกล้รุ่ง โดยใช้คำว่า “**มืดพุ่มพุ่ม**” ประกอบด้วยคำว่า “พุ่มพุ่ม” ขยายคำว่า “มืด” เพื่อบอกลักษณะความมืดที่ไม่สามารถมองเห็นวัตถุสิ่งของรอบๆ ช่างได้อย่างชัดเจน โดยมองเห็นได้เป็นเพียงลักษณะเงาดำ ส่วนใหญ่จะนิยมใช้คำว่า “มืดพุ่มพุ่ม” บอกเวลาใกล้ค่ำเมื่อพระอาทิตย์ตกแล้วแต่ยังพอมีสแสงเล็กน้อยเท่านั้น หรือ ใช้สำหรับบอกเวลาใกล้รุ่งสว่างของตอนเช้าเมื่อมีแสงของพระอาทิตย์รำไรขึ้นมาเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

ซึ่งจากตัวอย่าง (1) ช่างต้นนี้ สะท้อนให้เห็นภาพบรรยากาศชนบทอีสานกับวิถีชีวิตชาวนาในชนบทอีสานที่ต้องตื่นรีบทำงานจากเช้าจรดเย็น โดยใช้พระอาทิตย์เป็นสัญญาณบอกเวลา เมื่อเลิกจากการทำนาแล้วจึงเดินทางกลับบ้าน เพื่อพักผ่อนก่อนที่จะเริ่มทำนาอีกครั้งในเช้าวันงานใหม่ต่อไป

ข้อความ (2) กลอนลำเกี่ยวข้าว 1 ได้กล่าวถึงลักษณะความมืดเมื่อมีเมฆมาบังแสงอาทิตย์ โดยใช้คำว่า “**มืดอึมคึม**” ประกอบด้วยคำว่า “อึมคึม” ขยายคำว่า “มืด” บอกลักษณะความมืดที่มาชั่วขณะหนึ่งจาก ส่วนใหญ่นิยมใช้คำว่า มืดอึมคึม ในช่วงเวลามีลมพายุฝนหรือเวลาที่มีลมพัดเมฆก้อนใหญ่มาบังแสงอาทิตย์ไว้เพียงชั่วคราวแล้วพัดผ่านไป ซึ่งจากตัวอย่าง สะท้อนให้เห็นภาพบรรยากาศความมืดที่มีมาชั่วขณะหนึ่ง หรือบรรยากาศความมืดของเมฆฝนในฤดูฝนโดยทั่วไป

ข้อความ (3) กลอนลำห้วยกชาวนา 1 ได้แสดงลักษณะความมืดสนิท โดยใช้คำว่า “**มืดอึ้งตั้ง**” คำว่า “อึ้งตั้ง” ขยายคำว่า “มืด” บอกลักษณะความมืดสนิทไม่สามารถมองเห็นวัตถุสิ่งของได้เหมือนนำมือมาปิดตาไว้ ซึ่งจากตัวอย่างดังกล่าว สะท้อนให้เห็นภาพลักษณะความมืดสนิทเพียงอย่างเดียว

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำวิเศษณ์บอกลักษณะความมืดด้วยภาษาไทยถิ่นอีสานที่ปรากฏในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ เกี่ยวกับบรรยากาศความมืดในลักษณะต่างๆ สภาพบรรยากาศ ฤดูกาล และระยะใกล้ไกลของการมองเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น มืดจุ่มจุ่ม (ความมืดมองเห็นร่างๆ) มืดอึมคึม (ความมืดมาชั่วขณะหนึ่ง) มืดอึ้งตั้ง (ความมืดสนิท) เป็นต้น ซึ่งสร้างจินตภาพในผู้ฟังรับรู้และเข้าใจรายละเอียดเกี่ยวกับบรรยากาศความมืดของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ มีการใช้ถ้อยคำขยายคำวิเศษณ์เพื่อแสดงลักษณะรูปร่างขนาดของบุคคล สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติทั่วไปของชาวอีสานที่ปรากฏในกลอนลำ เช่น เกี้ยวอ้อยอ้อย แปนป้ายลาย มนอ้อมล้อม เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1) ...ป่าเหือนไร่ไฟเผาเกี้ยวอ้อยอ้อย... (05-01)
- (2) ...ลานแปนป้ายลาย... (01-12)
- (3) ...โนนเถียงนามนอ้อมล้อม... (01-12)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (3) ได้มีการใช้ถ้อยคำขยายคำวิเศษณ์เพื่อแสดงลักษณะรูปร่างขนาดของบุคคล สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติทั่วไปของชาวอีสาน ดังนี้ (1) กลอนลำเขมรอพยพ กล่าวถึงลักษณะของบ้านเรือนที่ปล่อยทิ้งไว้ถูกไฟไหม้เผาจนหมดสิ้น โดยใช้คำว่า “เกี้ยวอ้อยอ้อย” ประกอบด้วยคำว่า “อ้อยอ้อย” ขยายคำว่า “เกี้ยว” (เกลี้ยง) ใช้บอกลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่หมดสิ้นหรือว่างเปล่า ซึ่งจากตัวอย่างแสดงให้เห็นสภาพบ้านเรือนของชาวเขมรที่ถูกไฟเผาจนหมดเกลี้ยง สะท้อนภาพเหตุการณ์ความสูญเสียเกี่ยวกับบ้านเรือน จากภาวะสงครามความขัดแย้งของคนในสังคมชาวเขมร

สำหรับ (2) กลอนลำเกี่ยวข้าว 1 ใช้คำว่า “แปนป้ายลาย” ประกอบด้วยคำว่า “ป้ายลาย” ขยายคำว่า “แปน” บอกลักษณะของลานเป็นลานกว้างที่ว่างเปล่า ซึ่งจากตัวอย่างแสดงให้เห็นภาพลานที่มีขนาดกว้างขวางสำหรับเตรียมนวดข้าว สะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิตชาวนาในชนบทอีสานได้อย่างน่าสนใจ และ (3) ได้กล่าวถึงลักษณะพื้นที่บริเวณเถียงนา (กระท่อมปลายนา) เป็นเนินเล็กๆ ทรงกลมมน โดยใช้คำว่า “มนอ้อมล้อม” ประกอบด้วย คำว่า “ล้อมอ้อม” ขยายคำว่า “มน” หมายถึง กลม เป็นการบอกลักษณะพื้นที่หรือเขตเฉพาะบริเวณของสิ่งใดสิ่งหนึ่งกลมมนเท่านั้น ซึ่งจากตัวอย่างแสดงให้เห็นภาพลักษณะเนินเถียงนาในชนบทอีสานที่มีเล็กๆ สะท้อนวิถีชีวิตและการสร้างอยู่อาศัยของชาวอีสานลักษณะภูมิประเทศทั่วไป

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำขยายคำวิเศษณ์เพื่อแสดงรูปลักษณะ ที่ปรากฏในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญเกี่ยวกับรูปลักษณะของธรรมชาติ สถานที่ที่สำคัญ และวัตถุสิ่งของในแบบต่างๆ เช่น คำว่า เกี้ยวอ้อยอ้อย (หมดสิ้นหรือว่างเปล่า) แปนป้ายลาย (ว่างเปล่า) และ มนอ้อมล้อม (กลมมน) เป็นต้น ซึ่งสร้างจินตภาพให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจลักษณะของรูปลักษณะต่างๆ และบริบทสภาพแวดล้อมทั่วไปในชนบทของชาวอีสาน

จากการศึกษาการใช้คำขยายคำวิเศษณ์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ส่วนใหญ่จะปรากฏการใช้ถ้อยคำขยายคำวิเศษณ์แสดงระดับสี กลิ่น ความรู้สึกร้อนเย็นที่เกิดจากสัมผัส ความรู้สึกสุขและทุกข์ในจิตใจ และบรรยากาศชนบทอีสาน เพื่อสื่อความหมาย

สร้างจินตภาพ และบอกรายละเอียดเกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติในกลอนลำ เช่น เหลืองอูยหุ่ย (เหลืองอ่อน) เหลืองเอ้อเฮ้อ (เหลืองเข้ม) หอมฮวยๆ (หอมลอยมาจากกระยะไกล) เย็นจ้อย (เย็นมาก) มีดอ้มคิม (มีดมาชั่วขณะหนึ่ง) เป็นต้น ทำให้ผู้ฟังเห็นลักษณะเด่นของสิ่งต่างๆ ที่กล่าวมาได้อย่างชัดเจน และเกิดความซาบซึ้งในสุนทรียรสทางรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส ที่ศิลปินได้บรรจงสร้างสรรค์ขึ้นมาในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

สรุป การใช้คำขยาย ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ คำขยายคำนาม คำขยายคำกริยา คำขยายคำสรรพนาม และคำขยายคำวิเศษณ์ เป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสารกับผู้ฟังในท้องถิ่นอีสาน ที่แสดงให้เห็นเจตนาสำคัญของศิลปิน ในการนำคำขยายมาใช้ในกลอนลำ สำหรับเป็นจุดเด่นในการสร้างจินตภาพ สื่อความหมาย แสดงความรู้สึก ทำให้ผู้ฟังเห็นรายละเอียดลักษณะสำคัญเกี่ยวกับรูปลักษณ์ กิริยาการเคลื่อนไหว ขนาด และรูปร่างของคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติตามบริบทท้องถิ่นอีสาน สร้างสุนทรียรสทางรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัสในกลอนลำ ให้เข้าถึงสภาวะอารมณ์ภายในจิตใจของผู้ฟังที่เป็นชาวอีสาน ทำให้ผู้ฟังเกิดภาพทางความคิดและได้ทวนรำลึกถึงอดีตหรือประสบการณ์ที่ผ่านมาของชาวอีสานได้อย่างลึกซึ้ง

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการเลือกใช้ถ้อยคำขยายในกลอนลำที่หลากหลาย ด้วยภาษาไทยถิ่นอีสาน โดยสอดคล้องกับเนื้อหาอย่างเหมาะสม แสดงถึงภูมิปัญญาทางภาษาของศิลปิน ที่สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์ที่เปิดกว้างทางความคิด และความรู้มรรยทางภาษาของชาวอีสาน ส่งผลให้กลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีถ้อยคำขยายที่มีความไพเราะ คมคาย ชวนให้ติดตามรับฟังและเป็นที่ยินยอมของผู้ฟังในทุกยุคสมัย ที่สำคัญการใช้ถ้อยคำขยายด้วยภาษาไทยถิ่นอีสานในกลอนลำ ยังแสดงถึงอัตลักษณ์ทางภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะถิ่นอีสานได้เป็นอย่างดี

3.1.2 การใช้คำซ้อน

ธนินทร์ ตรงดี (2557: 285-296) ได้อธิบายเกี่ยวกับการใช้คำซ้อนในภาษาไทยถิ่นอีสาน โดยกล่าวอ้างถึงนิยามความหมาย “คำซ้อน” ตามที่ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ กล่าวไว้ว่า คำซ้อน เป็นการนำคำที่ความหมายเหมือนกัน ใกล้เคียงคล้ายกัน หรือแตกต่างกันนำซ้อนกันเป็นคู่ๆ มีทั้งแบบคำสัมผัสคล้องจองและไม่มีสัมผัส รวมทั้งคำซ้อนแบบกล่าวซ้ำคำ ซึ่งลักษณะคำซ้อนในภาษาไทยถิ่นอีสานมักจะซ้อนเป็นคู่ๆ เช่นกัน ได้แก่ คำซ้อนประเภท 2 คำ 4 คำ และ 6 คำ ซึ่งคำซ้อนส่วนใหญ่เป็นประเภทคำซ้อนสองคำ ดังตัวอย่าง “มิตรสหาย” “ถั่วขาม” “ดูแล” เป็นต้น และคำซ้อนแบบกล่าวซ้ำที่ปรากฏ เช่น “ที่รักที่ซึ้ง” “ไม่บอกไม่กล่าว” “เอาการเอางาน” เป็นต้น

จากการศึกษาการใช้คำซ้อนในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำซ้อนที่มีความหมายเหมือนกัน คำซ้อนที่มีความหมายใกล้เคียงกัน คำซ้อนที่มีความหมายตรงข้ามกัน ซึ่งมีตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปนำมาเรียงต่อกัน นอกจากนี้ปรากฏคำซ้อนแบบกล่าวซ้ำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกและเน้นย้ำความหมายของคำให้มีน้ำหนักมากขึ้น ให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจและคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวอีสานดังตัวอย่าง

...อันนี้เสียงลมดังจั่นจั่น ไบก่ล้วยอ่อนใบปลิว ไบजूชุมพัด น้ำหมอกเหย
หายเกลี้ยง เสียงระฆังดังก้องงูาคู**ตีต๋อย** เณรน้อยลูกแต่เข้าเอาผ้าเปียงคลุม ฮ่ม
 ฝ้าตุ้มทำวัตรประจำวัน...บ่ได้ขาดครองพระพุทเจ้า เขาได้ว่าใส่ทาน **หลานหลน**
หล่อนพากันจำจื่อ ถือไว้ครองพระเจ้าเฮลือได้อยู่เย็น เป็นจั้งซี่ลีลาก่อนเด้อคุณ
 ลาละเด้อคุณขา สิต่าวลาเมื่อบ้าน บาดหามิงงานหน้าจ้งไปหาฉวีใหม่ **เด้อพ่อใหญ่**
แม่ใหญ่ ทั้งแม่ป้าคุณน้ำกับพองอา...

(01-07)

กลอนลำฟ้าสีทอง ได้ปรากฏการใช้คำซ้อนเรียงกันจำนวน 2 คำ ดังนี้ การใช้คำซ้อนว่า “**ตีต๋อย**” ประกอบด้วยคำว่า “ตี” หมายถึง เอมือหรือไม้พาดหรือเข็นลงไป และคำว่า “ต๋อย” หมายถึงเอาของแข็งหรือของหนักตีหรือทุบ ดังนั้น “ตีต๋อย” เป็นคำซ้อนที่มีความหมายเหมือนกัน มีสัมผัสเสียงพยัญชนะ /ต/ ใช้ย้ำความหมายแสดงอาการตีให้มีน้ำหนักยิ่งขึ้น จากตัวอย่างแสดงการตีระฆังอย่างต่อเนื่องของพระสงฆ์จนทำให้เกิดเสียงดังก้องไปทั่วบริเวณ ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะอาการตีของบุคคล และวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาของคนในชนบทอีสาน

การใช้คำซ้อนว่า “**จำจื่อ**” ประกอบด้วยคำว่า “จำ” หมายถึง ระลึกได้ เก็บอยู่ไว้ในใจ และคำว่า จื่อ ภาษาไทยถิ่นอีสาน ตรงกับคำว่า จำ ในภาษาไทยมาตรฐาน (สวาท ศรีอุตร, 2555: 50) ดังนั้น “จำจื่อ” เป็นคำซ้อนที่มีความหมายเหมือนกัน มีสัมผัสพยัญชนะ /จ/ ใช้ย้ำความหมายแสดงการระลึกได้ให้มีน้ำหนักยิ่งขึ้น จากตัวอย่างแสดงถึงการอบรมสั่งสอนบุตรหลานของชาวอีสาน ให้จดจำระลึกถึงในสิ่งที่ดีงาม ตามคำสอนของพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของตนเอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะอาการระลึกได้ของบุคคลอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

การใช้คำซ้อนว่า “**ต่าวลา**” ประกอบด้วยคำว่า “ต่าว” เป็นภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง กลับมา, กลับคืนมา (สวาท ศรีอุตร, 2555: 64) และคำว่า “ลา” หมายถึง จากไปโดยแสดงให้เห็นทราบด้วยกิริยาท่าทาง คำพูด หรือด้วยหนังสือ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1050) ดังนั้น “ต่าวลา” เป็นคำซ้อนที่มีความหมายตรงข้ามกัน ใช้กล่าวเน้นย้ำความหมายแสดงการจากลาให้มี

น้ำหนักยิ่งขึ้น จากตัวอย่างแสดงให้เห็นภาพการกล่าวอำลาระหว่างศิลปินหมอลำกับผู้ฟังอย่างต่อเนื่องเมื่อการแสดงจบลงไป ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะอาการจากลาของบุคคลเมื่อต้องพลัดพรากจากกันไป

สำหรับการใช้คำซ้อนเรียงกันจำนวน 3 คำ จากตัวอย่างปรากฏคำซ้อนว่า “**หลานเหลนหล่อน**” ประกอบด้วย คำว่า “หลาน” ใช้เรียกลูกของลูก คำว่า “เหลน” ใช้เรียกลูกของหลาน และคำว่า “หล่อน” ภาษาไทยถิ่นอีสาน ใช้เรียกลูกของเหลน (สวาท ศรีอุตร, 2555: 130) ดังนั้น คำว่า “หลานเหลนหล่อน” ในกลอนลำฟ้าสีทอง เมื่อซ้อนกันจึงมีความหมายว่า “หลานเหลนลื้อ” เป็นคำซ้อนเกี่ยวกับคำเรียกญาตินับตามลำดับญาติ ดังนี้ **หลาน** เป็นลูกของลูก **เหลน** เป็นลูกของหลานที่เป็นลูกของลูก **หล่อน (ลื้อ)** เป็นลูกของเหลน (ชวนพิศ เชวรสกุล, 2552) ซึ่งใช้เพื่อบ่งชี้ความหมายแสดงลำดับเครือญาติของคนในครอบครัวให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จากตัวอย่างแสดงถึงภาพวิถีชีวิตชาวอีสานที่อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ โดยมีญาติพี่น้องอยู่โดยพร้อมหน้ากันจำนวนมากและมีการลำดับเครือญาติได้อย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะความเป็นเครือญาติและครอบครัวที่อบอุ่นของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี

การใช้คำซ้อนว่า “**เหยหายเกลี้ยง**” ประกอบด้วยคำว่า “เหย” ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง หมดเกลี้ยงไม่มีเหลือ คล้ายกับคำว่า ระเหย ในภาษาไทยมาตรฐาน ที่หมายถึง อาการที่ของเหลวกลายเป็นไอ ส่วนคำว่า “หาย” หมายถึง สูญ, หาไม่พบ, ไม่ปรากฏ, หมด, ลื่น และคำว่า “เกลี้ยง” หมายถึง หมดไม่มีเหลือไม่มีอะไรติดอยู่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 145) ดังนั้น “เหยหายเกลี้ยง” เป็นคำซ้อนที่มีความหมายเหมือนกัน เพื่อกล่าวเน้นย้ำความหมายแสดงการหมดไปหรือสูญสิ้นไปให้น้ำหนักมากยิ่งขึ้น ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นภาพบรรยากาศชนบทอีสานในหน้าแล้ง โดยหมอกในยามเช้าก็เหือดหายไปอย่างหมดสิ้น เป็นต้น

นอกจากนี้ ได้ปรากฏการใช้คำซ้อนที่มีความหมายใกล้เคียงกันเรียงกัน ความว่า “**เต๋อ พ่อใหญ่แม่ใหญ่ ทั้งแม่ป้าคุณน้ากับพองอ...**” ประกอบด้วยคำว่า พ่อใหญ่ (คุณตา) แม่ใหญ่ (คุณยาย) แม่ป้า (คุณป้า) น้า เป็นคำเรียกญาติที่เป็นน้องของแม่ และคำว่า ออ ซึ่งคำว่า “ออ” ในภาษาไทยถิ่นอีสานใช้เรียกน้องสาวพ่หรือน้องของสามีเท่านั้น ส่วนน้องชายพ่หรือน้องชายของสามีจะใช้คำเรียกว่า อาว เป็นต้น ซึ่งถ้อยคำซ้อนนี้แสดงถึงความเป็นเครือญาติ การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่ของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ การใช้ถ้อยคำซ้อนที่ปรากฏลักษณะยาวเช่นนี้ สามารถพบได้ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เพื่อบ่งชี้ความหมายของคำด้วยการใช้คำซ้อนทำให้กลอนลำมีความหมายที่เด่นชัดยิ่งขึ้น

ดังนั้น จะเห็นว่าจากตัวอย่างข้างต้นนี้ มีการใช้คำซ้อนเพื่อกล่าวเน้นย้ำความหมายที่สะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิตชนบทอีสานที่อยู่อย่างเรียบง่าย มีการนับถือพระพุทธศาสนา และการอยู่ร่วมกันในสังคมแบบเครือญาติได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่าง การใช้คำซ้อนเรียงกันจำนวน 4 คำขึ้นไป ดังนี้

...ขอทหารไทยจงตั้งระวางภัยอย่าประมาท รักษาเอกราชไว้แต่ผี พิษทหาร
อันนี้เมียอยู่บ้านเหงาห้วงทนต์ทุกซ์ นอนบ่หลับคิดเห็นแต่ผัวเกล้า ปานไตนอแพน
น้องสีโงคีนกลับตัว ปานไตนอสงครามจั่งสิแล้ว ผัวแก้วสิตัวมา...

(03-13)

กลอนลำหัวอกเมียทหาร 2 ได้แสดงการใช้คำซ้อนเรียงกันจำนวน 4 คำขึ้นไป โดยมีการกล่าวถึงเหตุการณ์หญิงสาวรอคอยสามีที่ทหารกลับคืนมา จึงใช้ประโยคคำถามว่าเมื่อไหร่คนรักของน้องจะหวนคืนกลับมา ปรากฏคำซ้อนว่า “โงคีนกลับตัว” ประกอบด้วย คำว่า “โง” (สวาท ศรีอุตร, 2555: 44) ภาษาไทยถิ่นอีสาน บอกลักษณะโคง, คด, งอ, วอกกลับ, คืนกลับมา คำว่า “คีนกลับ” และคำว่า “ตัว” ภาษาไทยถิ่นอีสาน แสดงการกลับมา, คืนกลับมา (สวาท ศรีอุตร, 2555: 64)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ คำว่า “โงคีนกลับตัว” เมื่อซ้อนกันจึงมีความหมายว่า “หวนคืนกลับมา” ใช้เพื่อเน้นย้ำแสดงการหวนคืนกลับมาให้มีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น ซึ่งจากตัวอย่างแสดงภาพบรรยากาศความคิดถึงและการรอคอยคนรักให้หวนกลับคืนมายังภูมิลำเนาบ้านเกิดของตนเมื่อต้องจากที่อยู่ไปในที่ห่างไกล

นอกจากคำซ้อนที่นำมาเรียงกันตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ได้มีการใช้คำซ้อนแบบซ้ำคำ เรียกว่า **คำซ้อนแบบกล่าวซ้ำ** เป็นการใช้คำซ้อนโดยกล่าวซ้ำคำเดิมเพื่อให้คำซ้อนมีความหนักแน่นยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

(1) ...เป็นแม่ฮ้างผัวถ่มเจ้าห่างป่า เกิดมาในชาตินี้แสนอาภัพหนักใจ บ่มีไผ
ไยดีต้องคอยทนนอนลี จำเป็นเลยนอนค้ำคือเฮืออยู่กลางแก่ง ลูก**แสนฮักแสนแพง**
ลูกเลยเป็นกำพร้าดอกหมู่เขา...(05-06)

(2) ...เสียงผู้สาวหัวสุชมเขยพ่อฮ้างหนุ่ม เลี้ยวไปเบิ่งเทิง **พองหัวพองยุ่ม**
เซ็นฝ้ายแกงแตโน... (01-06)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ปรากฏการใช้คำซ้อนแบบกล่าวซ้ำ ดังนี้ (1) กลอนลำแม่ฮ้างผัวถ่ม ได้มีการใช้คำซ้อนแบบกล่าวซ้ำแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับความรัก ด้วยถ้อยคำว่า “**แสนฮักแสนแพง**” ได้กล่าวซ้ำคำว่า “แสน” บอกลักษณะมากยิ่งขึ้นเหลือล้น ประกอบด้วย คำว่า “ฮัก” ภาษาไทยถิ่นอีสาน ตรงกับคำว่า รัก ในภาษาไทยมาตรฐาน และคำว่า **แพง** ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง หวงแหวน, รัก, สงวนไว้ ดังนั้น คำว่า **แสนฮักแสนแพง** ในกลอนลำแม่ฮ้างผัวถ่ม

เมื่อซ้อนกันจึงมีความหมายว่า “สุดรักสุดห่วง” เป็นคำซ้อนแบบกล่าวซ้ำเพื่อแสดงความรู้สึก รักมาก ซึ่งจากตัวอย่างแสดงให้เห็นความรักและห่วงใยของแม่ที่มีต่อลูกของตนเองเป็นอย่างดี

ส่วนข้อความ (2) กลอนลำขึ้นอุราฟ้าสาง ได้มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ชายหนุ่มหญิงสาว เกี่ยวพาราสีกันด้วยความเขินอาย ปรากฏคำซ้อนแบบกล่าวซ้ำคำว่า “พองหัวพองยิ้ม” กล่าวซ้ำ คำว่า “พอง” ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับคำว่า “ทั้ง” ในภาษาไทยมาตรฐาน หมายถึง หัว, รวมหมด, พร้อมด้วย ประกอบด้วย คำว่า “หัว” มาจากคำว่า หัวขวัน ในภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับ คำว่า หัวเราะ ในภาษาไทยมาตรฐาน และคำว่า “ยิ้ม” ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง ยิ้มหุบปาก เรียกว่า หัวยิ้มยิ้ม (สวาท ศรีอุตร, 2555: 108) ดังนั้น คำว่า พองหัวพองยิ้ม ในกลอนลำขึ้นอุรา ฟ้าสาง เมื่อซ้อนกันจึงมีความหมายว่า “ทั้งหัวเราะทั้งยิ้ม” เป็นคำซ้อนแบบกล่าวซ้ำเพื่อแสดง อากาการเขินอายให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งจากตัวอย่างการใช้คำซ้อนดังกล่าว แสดงให้เห็นกิริยาอาการ เขินอายกันของหนุ่มสาวที่เกี่ยวข้องพาราสีกันในชนบทอีสาน

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการใช้คำซ้อน ในกลอนลำของหมอลำ ฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็น ลักษณะสำคัญของการกล่าวเน้นย้ำความหมายของคำ ตามกลุ่มความหมายที่เหมือนกัน คล้ายกัน และตรงข้ามกัน เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก และสื่อสารกับคนในท้องถิ่น ทำให้ผู้ฟังกลอน ลำเห็นความหมายของคำที่มีน้ำหนักและมีความหนักแน่นยิ่งขึ้น ซึ่งมี 2 รูปแบบ คือ การใช้คำซ้อน ความหมายแบบเรียงคำ เช่น “จ้อจำ” “ต่าวลา” “เหยหายเกลี้ยง” “โง่คีนกลับต่าว” ฯลฯ และ การใช้คำซ้อนแบบกล่าวซ้ำ เช่น “แสนฮักแสนแพง” “พองหัวพองยิ้ม” เป็นต้น ซึ่งการใช้คำซ้อน ดังกล่าว ที่ปรากฏในกลอนลำส่วนใหญ่เป็นคำง่ายๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวอีสาน สะท้อน ให้เห็นลักษณะการใช้คำที่เน้นความหมายโดยสัมพันธ์กับเนื้อความในกลอนลำ ที่สะท้อนภาพวิถี ชีวิต สังคมวัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของชาวอีสานได้อย่างเหมาะสม

3.1.3 การใช้คำซ้ำ

ธนานันท์ ตรงดี (2557: 300-314) ได้กล่าวถึง ลักษณะของคำซ้ำในภาษาไทยถิ่นอีสานว่า เป็นการนำคำเดิมมาซ้ำกันอย่างน้อย 2 ครั้ง ที่สอดคล้องกับแนวคิดที่อ้างถึงในงานวิจัย ของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินและคณะ ในการจำแนกคำซ้ำในภาษาไทยมาตรฐานมี 5 ชนิด ได้แก่ คำนาม คำกริยา คำปริมาณ คำคุณศัพท์ และคำวิเศษณ์ ในการจำแนกชนิดคำซ้ำภาษาไทยถิ่นอีสานก็ เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ การซ้ำคำอาจทำให้คำซ้ำคงชนิดคำเดิมหรือคำซ้ำบางคำก็อาจที่เปลี่ยนชนิดของ คำเดิมก็ได้

ตัวอย่างการใช้คำซ้ำในภาษาไทยถิ่นอีสาน เช่น การซ้ำคำนาม คำว่า “อ้ายๆ น้องๆ” (พี่ๆ น้องๆ) การซ้ำคำนามบอกความเป็นพหูพจน์ การซ้ำคำกริยา คำว่า “ดมๆ เบิง” (ดมๆ ดู) ให้ความหมายการกระทำซ้ำๆ อย่างต่อเนื่อง การซ้ำคำคุณศัพท์ คำว่า “โตอื่นๆ ไปไสเม็ด” (ตัวอื่นๆ ไปไหนหมด) มีความหมายเพื่เน้นลำดับที่ หรือปริมาณ การซ้ำคำปริมาณ คำว่า “หลายๆ คนมาฮอดแล้ว” (หลายคนมาถึงแล้ว) มีความหมายเพื่เน้นการประมาณ และ การซ้ำคำวิเศษณ์ คำว่า “เจ้าเว้าคอยๆ แน” (คุณพูดเบาๆ น้อย) เพื่เน้นความหมาย เป็นต้น นอกจากนี้ในภาษาไทยถิ่นอีสานยังมีการใช้การซ้ำเสียง การซ้ำคำ หรือ การซ้ำความอยู่ติดกัน ซึ่งนิยมใช้ในวรรณคดีหรือวรรณกรรมอีสานทำให้เกิดความไพเราะ บรรยายภาพให้เห็นรายละเอียดชัดเจนมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

จากการศึกษาการกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำซ้ำคำนาม การซ้ำคำกริยา การซ้ำคำปริมาณ การซ้ำคำคุณศัพท์ และการซ้ำวิเศษณ์ เพื่สื่อความหมายเน้นย้ำให้เห็นความรู้สึก บอกปริมาณ และแสดงกริยาอาการเคลื่อนไหวต่างเกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ ทำให้ผู้ฟังสร้างจินตภาพ ที่สะท้อนภาพบรรยากาศและวิถีชีวิตของชาวอีสานในชนบทอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...เอออันนี้เพิ่นว่า เดือนสิบเอ็ดลมพานต้อง เดือนสิบสองลมมาเป่า ฮอดยาม
เฮ็ดข้าวเมา ผู้สาวเจ้าเกี่ยวข้าวขึ้นแล้วในทุ่งสุกโฮม เหลืองเต็มนาทั่วตามองเยี่ยม
นกจิบเฟื่องบินเจ้ย **นกแจนแวนฮ้องแจ๊กๆ** แดดออกยามมือเข้า...จูงงัวออกนอก
บ้าน ทั้งน้องกะขี่หลัง **เสียงลมอ่วยบั้งๆ** ปลายไผ่ปลายไผ่หางู...สาวชวานาบมิ่งวง
ฟังเพลงออกอากาศ วิทยุหิ้วอ่อนต้อน สีไปพร้อมคันสู่วัน...ได้ยินบ่แล้วเจ้า สาวบ่าว
ฟังลำกลอน ...ทั้งพุ่นเขาเคยเป็นหมู่ๆ **พวกผู้สาวทั้งผู้บ่าว** พากันเก็บเกี่ยวข้าว สี
เต็มท้อง แม่่นท้วนนา ตะเว็นคล้าย แห่งมวนยินแสงมวนยิน เออ เอย เอ้ย น้อ

(01-01)

กลอนลำสาวนาคอยเฝ้า 1 ข้างต้นนี้ ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตชาวนาและบรรยากาศชนบทอีสานในช่วงฤดูการเก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งปรากฏการใช้คำซ้ำสื่อความหมาย อารมณ์ความรู้สึก และแสดงกริยาอาการต่างๆ เกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ ดังนี้

คำว่า “นกแจนแวนฮ้องแจ๊กๆ” คำว่า “**แจ๊กๆ**” เป็นการใช้คำซ้ำเพื่บอกอากัปกริยานกร้องให้มีน้ำหนักรวมยิ่งขึ้น ปรากฏหลังคำกริยา คำว่า ฮ้อง คล้ายกับคำว่า ร้อง ในภาษาไทยมาตรฐาน จากตัวอย่างแสดงให้เห็นลักษณะเสียงร้องของนกแจนแวนที่ดังมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพบรรยากาศชนบทอีสาน และความอุดมสมบูรณ์ด้วยนกชนิดต่างๆ ในท้องถิ่นอีสาน

ความว่า “เสียงลมอ่วยปังๆ” คำว่า “ปังๆ” เป็นการใช้น้ำเสียงเลียนเสียงลมบอกลักษณะเสียงดังให้มีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น ปรากฏหลังคำกริยา คำว่า “อ่วย” ภาษาไทยถิ่นอีสาน ตรงกับคำว่า “วกกลับ” ในภาษาไทยมาตรฐาน จากตัวอย่างแสดงให้เห็นลักษณะลมเปลี่ยนทิศพัดวนไปมากระทบวัตถุทำให้เกิดเสียงดังขึ้นปังๆ ซึ่งสะท้อนภาพบรรยากาศชนบทอีสานในฤดูหนาวจะมีลมพัดแรงอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาในชนบทอีสาน

ความว่า “เป็นหมู่ๆ พวกผู้สาวทั้งผู้บ่าว” คำว่า “หมู่ๆ” เป็นการใช้น้ำเสียงเพื่อบอกการเน้นย้ำปริมาณการจำแนกกลุ่มหรือการอยู่เป็นกลุ่มๆ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ปรากฏหลังกริยาคำว่า “เป็น” แต่ทั้งนี้ ข้อสังเกตคำว่า “เป็น” เมื่อมีคำบอกปริมาณปรากฏตามหลัง เช่น คำว่า เป็นหมวดหมู่ เป็นหมวดเป็นหมู่ หรือ เป็นหมู่ คำเหล่านี้จะเป็นคำวิเศษณ์เพื่อบอกความเป็นหมวดหมู่ เช่น จัดหนังสือให้เป็นหมวดหมู่ เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 754) จากตัวอย่างแสดงให้เห็นภาพวิถีชีวิตชาวนาหนุ่มสาวที่อยู่กันเป็นกลุ่มๆ จำนวนมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพความสัมพันธ์ของชาวนาในชนบทอีสานที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกันช่วยกัน

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการใช้น้ำเสียง ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นความสำคัญของการใช้น้ำเสียงเดิม เพื่อสื่อความหมาย เน้นย้ำความรู้สึก บอกปริมาณ และแสดงกิริยาอาการเคลื่อนไหวต่างๆ เกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ ให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพและคล้อยตามเนื้อหากลอนลำ ซึ่งการใช้น้ำเสียงส่วนใหญ่ เป็นถ้อยคำสำหรับสนทนาในชีวิตประจำวันของชาวอีสาน ที่สะท้อนภาพบรรยากาศและวิถีชีวิตของชาวอีสานในชนบท ที่ปรากฏในกลอนลำได้อย่างน่าสนใจ

3.1.4 การใช้ “ คำผญาอีสาน ”

ไพบุลย์ แพงเงิน (2534: 13-14) ได้กล่าวอธิบายเกี่ยวกับ “ผญา” ตามสำเนียงการออกเสียงว่า “พะหย่า” หมายถึง คำคม, ภาษิต, ปรัชญา หรือ ปัญญา (สวาท ศรีอุตร, 2555: 144) ซึ่งใช้กันในหนังสือวรรณคดี กลอนลำ หรือคำพูดในชีวิตประจำวันของชาวอีสาน คำผญาเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึง ความเฉลียวฉลาด แหวมคมในทางสติปัญญาของคน อันเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงสติปัญญาที่จะประกอบสัมมาอาชีพในสังคมคนส่วนใหญ่รู้จัก “คำผญา” เป็นคำคมสำหรับเกี่ยวพาราสิทธิ์ระหว่างผู้ชายและผู้หญิง

การจำแนกหมวดหมู่ของคำผญา สิริวัฒน์ คำวันสา ได้กล่าวไว้ใน “หนังสือชุดความรู้อีสานคดี” โดยแบ่งประเภทของคำผญาหมวดต่างๆ เป็น 7 หมวด คือ หมวดเกี่ยวสาว หมวดภาษิต (ปรัชญา) หรือ คติสอนใจ หมวดคำสอนหรือแนะนำ หมวดคำถาม หมวดคำตลก หมวดธรรม และหมวดปัญหา (ไพบุลย์ แพงเงิน, 2534: 39) สำหรับการใช้น้ำเสียง “ผญา” ในคำกลอนอีสาน

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2521: 39-51) กล่าวว่า กลอนลำอีสานเป็นแหล่งความรู้ด้านคติโลกและคติธรรม ทำให้กลอนลำจะแทรกคำกลอนที่เป็นภาษิต คำคม “คำผญา” เพื่อเป็นข้อคิด คติเตือนใจ และเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ตัวอย่างคำผญาภาษาไทยถิ่นอีสาน เช่น “กินเข้าโต อย่าโสความเพิ่น” (อย่าไปยุ่งเรื่องของคนอื่น) “บ่อนดำให้คุณ บ่อนนูนให้ถาก” (ให้ถมที่ต่ำ ถากที่สูง) เป็นต้น

จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำผญาอีสานที่มีความหมายเชิงเปรียบเทียบ ให้ข้อคิด คติสอนใจในการดำเนินชีวิต ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา สังคมและวัฒนธรรมอีสาน และการเกี่ยวพาราสีแสดงความรักระหว่างชายหญิงชาวอีสาน เพื่อเป็นแนวทางการใช้ชีวิต โน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำนั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...อายุคนนับมือขึ้นอยู่ตามไป ไผ่กะคงบ่ว่าฉันหรือท่าน พวกขอทานหรือนายฮ้าง โต้งเฒ่าแก่ใหญ่ ไปบ่อนเดียวทอนั้น บ่มีโมมเชื่อว่าตาย ผิดตะว่าน้องอาย ไผ่ไปก่อนไผ่ไปลุน ละเพิ่นว่าคนมีบุญไปทีหลัง ผู้มีบาปไปนำหน้า มีแต่ดินกับฟ้า ของยีนยงอยู่คือเก่า ธรณีแม่เจ้าถมหน้าบาดเถื่อไป พวกหลานๆ นี้ได้เกิดใหม่ลุนหลัง ละเคยได้ฟังคำสอนบ่อนที่หลานได้ฟังไว้...ละเพิ่นจึงว่าจั่งซี่ บุญๆนี้บ่มีไผ่สืบแจก บ่มีแหกออกได้คือไม่เจ้าผ่ากลาง คือกับเฮากินข้าวเฮากินเอากะอิมบ่แม่นไปอิมท้องของท่านผู้บ่กิน หลานไต่ยีนคนเว้า เอาความจริงออกมาว่า ปัญหาธรรมเพิ่นว่าไว้ ไผ่ซี่เจ้าสุโต.....

(04-01)

กลอนลำเฉลยปัญหาธรรม ได้กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและการเวียนว่ายตายเกิดของชาวอีสาน โดยกล่าวว่าทุกชีวิตเกิดมาล้วนต้องตายจากกันไป ไม่มีใครหนีความตายไปได้ คนจะตายช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับผลกรรมที่ได้กระทำมา จากบริบทกลอนลำดังกล่าว ได้ปรากฏการใช้คำผญาอีสานแทรกในเนื้อหา เพื่อเป็นข้อคิดและคำสอนในการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน สร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าของการทำบุญและเข้าใจชีวิตมากยิ่งขึ้น ดังความว่า “คนมีบุญไปทีหลัง ผู้มีบาปไปนำหน้า มีแต่ดินกับฟ้าของยีนยงอยู่คือเก่า” จากถ้อยคำผญาดังกล่าว เพื่อมุ่งสอนให้ผู้ฟังได้เข้าใจธรรมชาติและความจริงของชีวิต โน้มน้าวจิตใจของผู้ฟังได้เห็นว่าความตายเป็นสัจธรรมของชีวิตที่ไม่มีใครล่วงรู้หรือกำหนดได้ ทุกคนล้วนต้องตายและสูญสลาย แต่สิ่งที่ยังคงอยู่ตลอดกาลมีเพียงฟ้าและดินเท่านั้น

ทั้งนี้ ถ้อยคำผญาข้างต้นได้มีการเปรียบเทียบ แสดงให้เห็นถึงความตายที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยใช้ถ้อยคำว่า “ธรณีแม่เจ้าถมหน้าบาดเถื่อไป” ซึ่งคำว่า ธรณีแม่เจ้า เป็นภาษา

ทั่วไปสำหรับสื่อสานกันคนท้องถิ่นอีสาน มีความหมาย พระแม่ธรณี จะเห็นว่าถ้อยคำผญาดังกล่าว ได้แสดงให้เห็นรูปธรรมของความตาย จากการพิธีกรรมการฝังศพที่ถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณ ดังนั้น จากตัวอย่างคำกล่าว “ธรณีแม่เจ้าถมหน้าบาดเถื่อไป” จึงแสดงให้เห็นให้ผู้ฟังได้รับรู้และเห็นว่า เมื่อความตายมาถึงคนเราจะรู้ตัวว่าตายแล้ว ก็ต่อเมื่อคนทั้งหลายนำร่างกายไปฝังดินเท่านั้น

ซึ่งการใช้คำผญาดังกล่าว จึงนำมาใช้เป็นคำสอนให้คนในสังคมได้ยึดถือปฏิบัติ ทำให้ผู้ฟังเห็นความจริงของชีวิตที่ไม่เที่ยงแท้และได้รับรู้ถึงความตายที่เป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น สะท้อนให้ผู้ฟังเห็นความเชื่อเกี่ยวกับเวรกรรม การเวียนว่ายตายเกิดและสัจธรรมของชีวิตประกอบกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของชาวอีสานที่มีมาอย่างช้านาน

นอกจากนี้ มีการใช้คำผญาเตือนสติให้หมั่นทำบุญสร้างกุศลไว้ ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการทำบุญให้ทาน เพื่อผลบุญนั้นจะส่งเสริมให้เรามีความสุขในภายหน้า ดังถ้อยคำผญาความว่า “บุญๆ นี้บมีไผลิบแจก บมีแหกออกได้คือไม้เจ้าผ่ากลาง คือกับเฮากิน ข้าวเฮากินเอากะอิม บ่แม่นไปอิมท้องของท่านผู้บ่กิน” แสดงให้เห็นว่าบุญกุศลเป็นนามธรรมเป็นความดี ไม่สามารถจับแบ่งครึ่งแจกจ่ายให้คนอื่นได้ เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้นด้วยการอุปมาเปรียบเทียบกับเรากินข้าวเราก็อิมท้องเฉพาะตนเท่านั้น ไม่สามารถทำให้ผู้อื่นอิมท้องเหมือนเราได้ เพื่อสร้างความตระหนักและให้ผู้ฟังชาวอีสานได้เห็นภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับการทำบุญสร้างกุศล และความเชื่อเกี่ยวกับภพชาติการเวียนว่ายตายเกิดของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น จะเห็นว่าจากตัวอย่างข้างต้น จึงมีการใช้ถ้อยคำผญาในภาษาไทยถิ่นอีสานข้างต้น โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ข้อคิดคำสอนแก่ผู้ฟังในท้องถิ่นอีสาน ที่สอดคล้องกับบริบทของกลอนลำเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องชาติภพและการเวียนว่ายตายเกิด ที่ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ทำให้ผู้ฟังสามารถรับรู้และเข้าใจเนื้อหาในกลอนลำกับข้อคิดหรือคำสอนได้อย่างเหมาะสม และนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวัน

ตัวอย่าง การใช้คำผญาอีสานเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมประเพณี

...เสียงดนตรีกล่อมใจให้คนชื่น ให้คนมีนตาแจ้งเป็นยาบำรุงขนานเอก
ไผได้รับความทุกข์ ได้รับความเดือดร้อนฟังแล้วกะชื่นบาน จังว่าบ้านมีข้อมีแป
มิดดนตรีกล่อมระงมว่าชมชื่น ทั้งกลางคืนกลางวันพร้อม เสียงดนตรีขับกล่อม
จอมภูบาลผ่านฟ้า กะยอหย่องดอกว่าดี การตีเต็นพร้อมโลกโลกา คนเกิดมา
ประกอบกันเสียงร้อง ดนตรีเสียงซ้องคนมองอยู่พึมพำ เสียงกลองดังตึ้งๆ คั่นแป
พร้อมกะพองกัน

กลอนลำชีวิตเดินกินรำกิน ได้กล่าวถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในการสร้างชาติให้เจริญ โดยกล่าวแสดงการชื่นชมสังคมที่มีความเจริญและพัฒนาว่า สังคมนั้นจะต้องมีกฎระเบียบที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติร่วมกันและมีการสร้างศิลปะเพื่อจรรโลงจิตใจของคนทั้งหลาย

จากตัวอย่างดังกล่าว ได้ปรากฏการใช้คำผญาอีสานเพื่อชี้ให้เห็นความเจริญทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณี ความว่า “**บ้านมีข้อมีแป มีดนตรีกล่อมระงมว่าชมชื่น ทั้งกลางคินกลาง เว้นพร้อม เสียงดนตรีขับกล่อม จอมภูบาลผ่านฟ้า กะยอหย่องดอกว่าดี**” หมายถึง บ้านเมืองมีระเบียบมีกฎหมาย มีศิลปะดนตรีขับกล่อมชาวเมือง จึงจะถือว่าเป็นบ้านเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรือง จากตัวอย่างผญาบทนี้สะท้อนให้ผู้ฟังเห็นข้อคิดเตือนใจ ที่สร้างความตระหนักถึงคุณค่าเกี่ยวกับระเบียบสังคม และศิลปวัฒนธรรมของชาติ อันแสดงถึงความเจริญของสังคมนั้น

ตัวอย่าง การใช้คำผญาอีสานกล่าวเกี่ยวกับสถานภาพบุคคล

(1)...บุญของน้องละเวงนางนี้มันต่ำ **แนวข้าวกำบ่สมเชื่อข้าวจ้าว**
นอนหนาวลื้ออยู่แต่ปาง...(04-03)

(2)...โอยเคนอ สาวชานาคิดอยากได้แฟนใหญ่สกุลสูง ยานบ่สมศักดิ์ดา
วาสนาของน้อง ยานบ่สมสกุลเจ้ากาต๋าๆ **รูปกำๆ บ่ไปสมเกลือกิ้วหงส์ฟ้าหมู่**
นกยูง...(04-14)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) - (2) ได้กล่าวถึงบริบทความแตกต่างของบุคคลในสังคมตามเชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ และฐานะ เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงมีการใช้ถ้อยคำผญาเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับบุคคลกับพืช สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ เพื่อเป็นข้อคิดเตือนใจเกี่ยวกับสถานภาพที่แตกต่างกันของคนในสังคม ดังนี้

จากตัวอย่าง (1) ได้กล่าวถึงนางละเวงที่ตัดพ้อตนเองว่าไม่คู่ควรกับพระอภัยมณีเพราะมีเชื้อชาติต่างกัน โดยในกลอนลำได้ใช้คำผญาถ้อยเปรียบเทียบเชื้อชาติของนางละเวงกับพระอภัยมณี ทำให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนด้วยการเปรียบเทียบกับพันธุ์ข้าวเหนียวดำและข้าวจ้าว ความว่า “**แนวข้าวกำบ่สมเชื่อข้าวจ้าว**” หมายถึง คนในท้องถิ่นชนบทที่ต่ำด้อย ไม่คู่ควรกับคนต่างถิ่นที่มีฐานะดีกว่า หรือ คนที่มีเชื้อชาติต่างกันไม่สมควรคู่กัน

ซึ่งหากพิจารณาการใช้ถ้อยคำผญาในกลอนลำดังกล่าว จะเห็นว่า ข้าวกำ ตามลักษณะของเมล็ดข้าวจะมีสีดำ เสมือนกลุ่มคนที่มีเชื้อชาติที่มองตนเองว่าต่ำด้อย ส่วนคำว่า ข้าวจ้าว ตามลักษณะเมล็ดข้าวจะมีสีขาวใส เสมือนกลุ่มคนที่ถูกมองว่ามีฐานะดีกว่า เมื่อนำข้าวทั้งสองชนิดนี้เทียบกันจะทำให้เห็นความแตกต่างของสีเมล็ดข้าวอย่างชัดเจน โดยนำมาใช้ในกลอนลำเพื่อแสดงการเปรียบเทียบให้เห็นว่า นางละเวงนั้นเป็นผู้ที่มีเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ที่แตกต่างจากพระอภัยมณี

สะท้อนให้เห็นแนวคิดของคนอีสาน ที่มีมุมมองเกี่ยวกับเชื้อชาติของคนในสังคม ซึ่งคนที่มีเชื้อชาติแตกต่างกันไม่สมควรคู่กัน จึงได้อุปมาเปรียบเทียบเมล็ดข้าวที่ต่างสายพันธุ์ ก็ย่อมมีสีข้าวหรือดำที่แตกต่างกันไปเช่นกัน

สำหรับ (2) กล่าวถึงหญิงสาวชานาแอบรักชายหนุ่มที่มีฐานะดีกว่าตนเอง จึงใช้คำผญาเปรียบเทียบฐานะที่ต่ำต้อยของบุคคลที่แตกต่างกันเหมือนกับกากกับหงส์ที่แตกต่างกัน ความว่า “กาต่างๆ รูปต่างๆ ไปผสมเกลือกัวหงส์ฟ้าหมุ่นกยุง” หมายถึง กาดำไม่ควรมาอยู่ในฝูงหงส์หรือนกยุง เปรียบคนที่มีฐานะต่ำต้อยต่ำไม่ควรคบกับคนที่มีฐานะร่ำรวยหรือดีกว่าตนเอง

ซึ่งจากตัวอย่างถ้อยคำผญาดังกล่าว พบว่า หญิงสาวชานาอีสานที่ถูกกล่าวถึงในกลอนลำ ได้เปรียบเทียบตนเองเป็นเหมือน กาดำ ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีสีดำ มีความหมายโดยนัยแทนผู้ที่มีฐานะหรือชาติตระกูลที่ต่ำต้อยต่ำ ส่วนคำว่า หงส์หรือนกยุง เป็นสัตว์ที่มีสีสันสวยงาม จึงมีความหมายโดยนัยแทนผู้ที่มีฐานะดีร่ำรวยหรือชาติตระกูลสูง นำมาใช้เป็นคำเรียกชายหนุ่มคนรักที่หญิงสาวใฝ่ฝันหา ทั้งนี้ การใช้ถ้อยคำผญาดังกล่าว ได้แสดงให้เห็นฐานะของบุคคลที่แตกต่างกันนำไปใช้เป็นข้อคิดเตือนใจของชานาในชนบทอีสาน ให้รู้จักถ่อมตนไม่คิดรักคนที่มีฐานะดีสูงกว่าตนเอง

ดังนั้น จากตัวอย่างข้างต้นนี้ (1) – (2) การใช้ถ้อยคำผญาอีสาน ทำให้ผู้ฟังที่เป็นชาวอีสาน ได้รับรู้และเข้าใจเรื่องราวความแตกต่างของบุคคลเกี่ยวกับเชื้อชาติและฐานะในสังคมตามที่กล่าวถึงในกลอนลำได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่าง การใช้คำผญาอีสานเกี่ยวกับการเกี่ยวพาราสีของชายหนุ่มถึงหญิงสาว
... มักแต่เจ้าลูกเฒ่าแก่เงินแสน ยอแขนแต่บ่ตั้งคิงเจ้า ยานบ่เอาชายซ้อน
กรรมกรขับรถแล่น รถบาดนี้บ่ได้ บ่สมเจ้าคั่นตอนตัน พักบ่นางคนละชั้น ฟ้าต่ำดิน
สุด แสนสิมาสมมติแอบอิงอ้อมอ้าง ไปคนทางละทีน่อง รถสองแถวหน้ามันต่ำ ไผเด
ทองคำ ป่านไตนอรตสองแถวจั่งสิยื้อ ถึงน้องตอนเสนห์ รูปของอ้ายบ่เท่ ลูกเฒ่าแก่
เขาเกิน เขาเดินก่ายอยากอายุเขาซ้า พออยากกำแขนน้องตั้งมาปากชำเบ็งเด
หล่าทองคำโตดำๆรถสองแถว หัวใจรักท่อฟ้า บ่ลืมห่ล่าดอกตอนคำ

(05-13)

กลอนลำหนุ่มรถสองแถว 2 ได้ปรากฏการใช้คำผญาอีสาน แสดงการเกี่ยวพาราสีของชายหนุ่มกับหญิงสาว โดยกล่าวถึงความแตกต่างของหนุ่มรถสองแถว ที่หลงรักกับสาวลูกเฒ่าแก่คำชาย แต่ความยากจนเป็นอุปสรรคต่อความรัก ทำให้หนุ่มรถสองแถวหลงรักอยู่เพียงฝ่ายเดียว เพราะตนเองมีฐานะครอบครัวต่ำต้อยต่ำกว่า เนื้อเรื่องกลอนลำนี้ได้พรรณนาแสดงถ้อยคำเกี่ยวพาราสีหนุ่มรถสองแถวถึงหญิงสาว ดังนี้

ชายหนุ่มกล่าวคำผญาถึงหญิงสาว ความว่า “**มักแต่เจ้าลูกเฒ่าแก่เงินแสน ยอแขนแต่บ่
ตึงคิงเจ้า ย่านบ่เอาชายช้อน กรรมกรขั้บรถแล่น รถบาดนี้บ่ได้ บ่สมเจ้าคั่นตอนตัน พี่กับนาง
คนละชั้น ฟ้ำตำดินสุด แสนสิมาสมมุติแอบอิงอมอ้าง**” หมายถึง ชายหนุ่มรักแต่น้องสาว
คนเดียว แต่กลัวเธอไม่สนใจเพราะฐานะของเราต่างกันราวฟ้ากับดิน จึงไม่คู่ควรกันอาจเป็นได้
เพียงเรื่องสมมุติ ผญาบทนี้สะท้อนให้เห็นความจริงใจและฐานะที่ด้อยต่ำของผู้พูด

ความว่า “**ไปคนทางละทีน้อง รถสองแถวหน้ามันตำ ไม้เตทองคำ ป่านไตนอรถสอง
แถวจั่งสิย้อ ถึงน่องตอนเสน่ห้ รูปของอ้ายบ่เท่ ลูกเฒ่าแก่เขาเกิน เขาเดินก่ายอยากอายุเขา
ช้ำ**” หมายถึง พี่คนขั้บรถสองแถวธรรมดา หาเข้ากินคำ สาวสวยที่ไหนใครจะมาสนใจ รูปของพี่
ไม่หล่อ ไม่คู่ควรกับหญิงสาวลูกเฒ่าแก่ แค่เดินผ่านก็ยั้งอายที่จะมองดู ผญาบทนี้สะท้อนให้เห็น
ความรู้สึกน้อยใจของผู้พูดและความแตกต่างของสถานภาพระหว่างชายหนุ่มกับหญิงสาว

ความว่า “**พ่อยากกำแขนน้อง ตึงมาปากขำเบ็งเตหล่าทองคำโต ตำๆ รถสองแถว
หัวใจรักท้อฟ้า บ่สิมหลาดอกตอนคำ**” หมายถึง ถ้าเป็นไปได้หวังจะพูดคุยกับเธอ และดูแลใกล้ชิดๆ
ถึงชายหนุ่มรถสองแถวจะตัวดำๆ แต่หัวใจรักเพียงคุณคนเดียวไม่มีวันลืมหญิงสาวได้เลย ผญาบท
นี้สะท้อนให้เห็นความรักจริงของชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาวเพียงคนเดียว จากตัวอย่างนี้ ทำให้ผู้ฟัง
ชาวอีสาน เห็นการใช้คำผญาในการเกี่ยวพาราสิระหว่างชายหนุ่มถึงหญิงสาว เพื่อแสดงความรักที่มี
ให้กันได้อย่างซาบซึ้งใจ

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการใช้คำผญาอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็น
ความสำคัญของคุณค่าด้านเนื้อหาเกี่ยวกับคำสอน ข้อคิด คติเตือนใจ เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต
ของชาวอีสาน การใช้คำผญาส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวันของชาวอีสาน
ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมประเพณี ระเบียบข้อปฏิบัติของคนในสังคม รวมทั้งการ
เกี่ยวพาราสิระหว่างหนุ่มสาวชาวอีสาน ซึ่งแสดงถึงภูมิปัญญาทางภาษาของศิลปิน ในการ
สอดแทรกถ้อยคำสอนผญาอีสาน ส่งผลให้กลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีความโดดเด่น
เรื่องคำสอน สร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าในกลอนลำให้แก่ผู้ฟังได้เป็นอย่างดี

3.1.5 การใช้คำง่ายสื่อความหมาย

การใช้คำง่ายสื่อความหมาย เป็นการเลือกใช้คำให้ตรงความหมาย โดยเหมาะสมกับ
เนื้อความและบริบทข้อความเพื่อใช้ในการสื่อสาร ให้ผู้รับสารรับรู้และเข้าใจความหมายของคำ
ตามรูปนั้น (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และ วีรวัฒน์ อินทรพร, 2556: 28) จากการศึกษากลอนลำของ
หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำง่ายสื่อความหมายเป็นการใช้คำทั่วไปในชีวิตประจำวัน
สำหรับสื่อสารกับคนในท้องถิ่นอีสาน ให้ได้รับรู้และเข้าใจความหมายของคำโดยตรง ทำให้เกิด

จินตภาพได้อย่างชัดเจนและเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกในกลอนลำได้เป็นอย่างดี ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่จะเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวอีสานและบรรยากาศในชนบทอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...ถึงเวลาตอนเช้า เคาตาเตรียมกะต่า หาบใส่ป่าอ่อนต้อน หาบใส่ป่าอ่อนต้อน คอนพร้อมเจ้าสู่นว เสียงปากเอ็นแจ้วๆ ใส่แม่บักทำหุย ซ่อยสิพายเอาขวาน เลื่อยไปดอนพุ่น สามโมงเช้าเตรียมเอาเตอทั้งยาสูบ ก้อตองเหน็บ อยู่นั่น เสียมพร้อมว่าแน่เด้อ อันนี้เมียกะเอ้อตอฮับผัวโต ให้เจ้าไปไวๆ ซ่อยสิไปนำกัน ไปเซาโพนกๆ พุ่น ฮิมครีมมันฮ่มใหญ่ บัดฮาฮิน้อยให้ เฮาสีได้เจ้าฮ่มนอน แดดแฮงฮ้อนพันโฮ่ชุดดิน ชีวิตการหากินปากกัดตีนที่น บได้มีนตาเซอซิ่งเอาเตอ พวกพ่อแม่ ชาวไฮ่ดำกำแหล่ สีหน้าเจ้าหม่นหมอง ผิวบ่เกียงใสสะอาดคือขุนมือกะตำมอมแมมแดดเผาผ่านกล้า

(01-14)

กลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 1 ช้างต้นนี้ มีการใช้คำยาสื่อความหมาย พรรณนาแสดงให้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายของชาวไร่ในชนบทอีสาน กิจวัตรประจำวันของชาวอีสาน การดิ้นรนและอดทนทำงานหนักของชาวอีสานเพื่อฐานะที่ดียิ่งขึ้น จากตัวอย่างมีการใช้คำยาสื่อความหมาย เช่น คำอุทานเพื่อแสดงการตอบรับ คำว่า “เอ้อ” คำกริยาแสดงอาการเร่งรีบไป คำว่า “ไปไว” คำสื่ออารมณ์ความรู้สึกแสดงลักษณะเสียงพูด คำว่า “เสียงแจ้วๆ” รวมทั้งคำสื่อความหมายเพื่อบอกลักษณะของชาวนาในชนบทอีสานว่ามีผิวพรรณดำคล้ำไม่เกลี้ยงเกลา คำว่า “ดำกำแหล่” (ดำคล้ำ) “หม่นหมอง” “บ่เกียงสะอาด” (ไม่สะอาดดูสกปรก) และ “ตำมอมแมม” (สกปรก) เป็นต้น

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำยาสื่อความหมาย ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นความสำคัญของคำธรรมดาหรือคำยาสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก และสื่อสารกับคนในท้องถิ่นที่เข้าใจง่าย ส่วนใหญ่เป็นคำทั่วไปในชีวิตประจำวัน ที่สะท้อนภาพวิถีชีวิตชาวอีสาน การทำงานของชาวไร่ในชนบทอีสานได้อย่างชัดเจน อนึ่งการเลือกใช้คำยาสื่อความหมายในกลอนลำนี้ ทำให้เนื้อหากลอนลำสามารถเข้าถึงจิตใจผู้ฟังชาวอีสานได้อย่างลึกซึ้งและมีอารมณ์ความรู้สึกร่วมในกลอนลำได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ พบว่ากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ปรากฏการใช้คำยาสื่อความหมายร่วมกับคำราชาศัพท์ เพื่อสื่อสารและทำความเข้าใจกับผู้ฟังในท้องถิ่นอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...จักไผนอเป็นมารฮ้ายพระองค์ตายสาหล่องง่อง โย้ยน้อย พระองค์ตายสา
หล่องง่องคั้นปิ่นต้องได้ลั่นไกล....พระองค์ดับแด่บองบตึงบตึงบตึง เสียงนี้ให้
สะอื้นน้ำตาย้อยดอกหยาวไหล....องค์ราชามาสวรรคตลดพระองค์หนีจ้อย
ลมวอยๆกุ่มเส้าเหงาขงเอยทั้งประเทศ ทุกเขตทุกหมู่บ้านระงมให้คั่นจมน้ำ..

(05-07)

กลอนลำรำลึกความหลังข้างต้นนี้ ได้กล่าวพรรณนาแสดงความอาลัยและรำลึกถึง เหตุการณ์การสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ในกลอนลำ รำลึกความหลังของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ซึ่งปรากฏการใช้คำง่ายสื่อความหมายร่วมกับคำราชาศัพท์ สำหรับสื่อสารและทำความเข้าใจกับผู้ฟังในท้องถิ่นอีสาน ได้แก่ คำว่า “ตายสาหล่องง่อง” เป็นถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานบอกลักษณะท่าทางการนอนตายกับพื้น โดยไม่เคลื่อนไหว ใช้สื่อความหมายเหมือนกับคำว่า “ดับแด่บองบตึงบตึงบตึง” เป็นถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสาน บอกอาการนอนตายอย่างแน่แนบ ซึ่งถ้อยคำว่า “ตายสาหล่องง่อง” และ “ดับแด่บองบตึงบตึงบตึง” เป็นคำใช้ทั่วไปของคนในท้องถิ่นอีสาน ตรงกับราชาศัพท์ คำว่า “สวรรคต” หมายถึง ไปสู่สวรรคต ตาย ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี หรือผู้ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเป็นการเฉพาะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1184) ซึ่งได้นำมาใช้ในกลอนลำเพื่อสื่อสารให้ผู้ฟังได้รับรู้และเข้าใจถึงเหตุการณ์สวรรคตของพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 8 ได้อย่างซาบซึ้ง ทั้งนี้ได้ปรากฏคำอื่นๆ ที่แสดงถึงการสวรรคตและการจากไป เช่น คำว่า “หนีจ้อย” หมายถึง หนีไปแล้ว, จากไปแล้ว เป็นต้น ซึ่งประกอบด้วยคำว่า “หนี” และ คำว่า “จ้อย” ภาษาไทยถิ่นอีสาน ใช้เป็นคำเสริมต่อท้าย เพื่อเน้นความหมาย เพื่อแสดงถึงการจากไปโดยไม่คาดคิด เป็นต้น ซึ่งการใช้คำง่ายสื่อความหมายนี้ทำให้ผู้ฟังที่เป็นชาวอีสานเข้าใจเรื่องราวเกี่ยวกับกลอนลำได้เป็นอย่างดี

การใช้คำง่ายสื่อความหมายร่วมกับคำราชาศัพท์ อีกหนึ่งตัวอย่าง

...พระผ่านฟ้าจอมหนอพระราชา พระหากพาคนไทยสู่ได้ดีลั่น พระทรง
อดทนกลั่นพระทัยหาญแสนอย่าง พระบาททางภาคใต้ไปแท้เจ้าสู่แดน เสด็จไปสู่
แคว้นเขื่อนหมู่ประชากร พระบาทนอนแรมคั่นป่าดงพงไม้ ภูผาไปนอนค้ำบรรทม
บมีหวัน ขึ้นผาชันฮอมห้วยบุ่ม้างเจ้าป่าพง...

(02-12)

กลอนลำสวดคือองค์ราชาข้างต้นนี้ ได้กล่าวพรรณนาเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ซึ่งปรากฏการใช้คำง่ายสื่อความหมายร่วมกับคำราชาศัพท์ สำหรับสื่อสารและทำความเข้าใจกับผู้ฟังในท้องถิ่นอีสาน ได้แก่ การใช้คำง่ายคำว่า “ย่าง” ภาษาไทยถิ่นอีสาน ตรงกับคำว่า “เดิน” ในภาษาไทยมาตรฐาน

ใช้ร่วมกับคำราชาศัพท์ คำว่า “เสด็จ” หมายถึง ไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1251) ทั้งนี้ ในกลอนลำนำได้นำคำว่า “เสด็จ” กับ คำว่า “ไป” มาใช้เป็นคำซ้อนที่มีความหมายเหมือนกันว่า “เสด็จไป” เพื่อเน้นความหมายการไปซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนิน ทั่วทุกแคว้นได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ ปรากฏการใช้คำว่า “นอน” ร่วมกับคำราชาศัพท์ คำว่า “บรรทม” ซึ่งหมายถึง นอน เช่นกัน นำไปใช้เพื่อแสดงให้เห็นถึงกิริยาการนอนได้อย่างชัดเจน สำหรับการใช้คำง่ายอื่นๆ ที่ปรากฏ ได้แก่ คำว่า “บุ๋ม้าง” เป็นภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง การบุกลุยไป แสดงให้เห็นถึงการเสด็จพระราชดำเนินออกไปทรงงานดูและพสกนิกร ในถิ่นทุรกันดารได้อย่างชัดเจน

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการใช้คำง่ายสื่อความหมาย ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นความสำคัญ ของการใช้คำง่ายที่ใช้ทั่วไปในชีวิตประจำวันของชาวอีสาน สำหรับสื่อความหมายโดยตรง ซึ่งในกลอนลำพบว่ามีการใช้คำธรรมดาร่วมกับคำราชาศัพท์ สะท้อนให้เห็น ภูมิปัญญาทางภาษาของศิลปิน ในการเลือกใช้คำราชาศัพท์ร่วมกับคำสนทนาที่เข้าใจง่าย ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันของชาวอีสาน ซึ่งสามารถทำให้ผู้ฟังกลอนลำที่เป็นชาวอีสาน ได้รับรู้และเข้าใจเรื่องราวเกี่ยวกับเนื้อหาในกลอนลำนั้นได้เป็นอย่างดี

3.1.6 การใช้คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมอีสาน

คำว่า วัฒนธรรม ตามความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 หมายถึง สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ ประกอบด้วย วัฒนธรรมการแต่งกาย วิถีชีวิต ของคนในสังคม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1103) ซึ่งภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมในสังคมส่วนใหญ่ได้ถ่ายทอดแนวคิดในรูปแบบของวรรณกรรมต่างๆ ด้วยถ้อยคำภาษาของตนเอง เพื่อการสื่อสารกับคนในสังคมเป็นสำคัญ

จากการศึกษากลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมอีสาน เกี่ยวกับวิถีชีวิต การแต่งกาย อาหาร รวมทั้งวัฒนธรรมประเพณีอีสาน ซึ่งผู้ศึกษาจัดกลุ่ม การใช้คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมอีสานเป็น 6 ประเด็น ได้แก่ คำสะท้อนภาพวิถีชีวิตเกษตรกรรมอีสาน คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมการทอผ้าและการแต่งกายของอีสาน คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมการกินและอาหารพื้นบ้านอีสาน คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมของอีสาน และ คำสะท้อนภาพ วัฒนธรรมการเรียกขานบุคคลของชาวอีสาน ดังนี้

3.1.6.1 คำสะท้อนภาพวิถีชีวิตเกษตรกรรมอีสาน

การใช้คำสะท้อนภาพวิถีชีวิตเกษตรกรรมอีสาน ในกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำที่สะท้อนภาพสังคมเกี่ยวกับวิถีชีวิตของเกษตรกร วัฒนธรรมคำเรียกข้าวของชาวอีสาน รวมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวอีสาน โดยจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ภาพสะท้อนวัฒนธรรมคำเรียกข้าวของอีสาน ภาพสะท้อนวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อการทำนาของชาวอีสาน และ ภาพสะท้อนวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนอีสาน ดังนี้

3.1.6.1.1 ภาพสะท้อนวัฒนธรรมคำเรียกข้าวของอีสาน เนื่องด้วยวิถีชีวิตของชาวอีสานส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการทำนาเป็นหลัก ชาวอีสานจึงมีความผูกพันกับข้าวและมีวัฒนธรรมการเรียกข้าวด้วยภาษาไทยถิ่นอีสาน จากการศึกษากลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน สามารถจัดกลุ่มคำเรียกข้าวเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 วัฒนธรรมคำเรียกประเภทข้าว กลุ่มที่ 2 วัฒนธรรมคำเรียกผลผลิตจากข้าว และ กลุ่มที่ 3 วัฒนธรรมคำเรียกชนิดอาหารที่เป็นผลผลิตจากข้าว ดังนี้

กลุ่มที่ 1 วัฒนธรรมคำเรียกประเภทข้าวของอีสาน ในกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำเรียกประเภทข้าวตามระยะเวลาการเก็บเกี่ยว เช่น คำว่า ข้าวดอ ข้าวกลาง และ ข้าวใหญ่ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...เดือนสิบเอ็ดเปิดแล้ว เดือนสิบสองผัดเขยต่อ เปิด **ข้าวดอ**

ข้าวกลาง ข้าวใหญ่แล้ว เดือนอ้ายกะต่อมา...

(06-05)

กลอนลำอาลัยอาวรณ์ 1 ช่างต้นนี้ ได้มีการกล่าวว่าเมื่อถึงเดือนสิบสอง ชาวนาจะเริ่มเกี่ยวข้าวดอ ข้าวกลาง และข้าวใหญ่ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการใช้คำเรียกข้าวตามระยะเวลาการเก็บเกี่ยว โดยคำว่า **ข้าวดอ** คล้ายกับคำว่า ข้าวเบา ในภาษาไทยมาตรฐาน เป็นข้าวที่มีอายุการเก็บเกี่ยวที่สั้นและได้ผลผลิตเร็วกว่าพันธุ์ข้าวชนิดอื่นซึ่งจะเก็บเกี่ยวช่วงเดือนตุลาคม (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2558: 80) คำว่า **ข้าวกลาง** เป็นข้าวที่มีอายุการเก็บเกี่ยวหลังข้าวดอหรือข้าวเบา ซึ่งเก็บเกี่ยวได้ในช่วงกลางเดือนพฤศจิกายนถึงปลายเดือนพฤศจิกายน และ คำว่า **ข้าวใหญ่** เป็นข้าวที่มีอายุการเก็บเกี่ยวช้าที่สุดในบรรดาพันธุ์ข้าวทั้งหมด ซึ่งจากตัวอย่างวัฒนธรรมการใช้คำเรียกประเภทข้าวตามระยะเวลาเก็บเกี่ยวที่มีตามลำดับก่อนหลังของพันธุ์ข้าวแต่ละชนิด สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาด้านวิถีชีวิตเกษตรกรรมเกี่ยวกับช่วงระยะเวลาที่เหมาะสมในการเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวของชาวอีสานโดยทั่วไป

กลุ่มที่ 2 วัฒนธรรมคำเรียกผลผลิตจากข้าว ในกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำเรียกผลผลิตจากข้าวหลังจากการเก็บเกี่ยวจะเรียกตามการนำไปใช้และกรรมวิธีการผลิต เช่น คำว่า ข้าวปลูก และ ข้าวเฒ่า ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1) ...แนว**ข้าวปลูก**เลือกไว้ปีหน้าสีหว่านหนอง... (01-12)
- (2) ...เดือนสิบสองลมมาเป่า ฮอดยามเฝ้า**ข้าวเฒ่า**ผู้สาวเจ้าเกี่ยวกำ...(01-01)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ปรากฏวัฒนธรรมการใช้คำเรียกผลผลิตจากข้าว ดังนี้ (1) กลอนลำเกี่ยวข้าว 1 ใช้คำเรียกพันธุ์ข้าวสำหรับเตรียมนำไปเพาะปลูกในนาปีหน้า คำว่า **“ข้าวปลูก”** ซึ่งเป็นข้าวเปลือกที่เก็บไว้สำหรับทำพันธุ์ แสดงให้เห็นวัฒนธรรมคำเรียกข้าวตามการนำไปใช้ (2) กลอนลำสาวนาเฝ้าคอย 1 ใช้คำเรียกข้าวว่า **“ข้าวเฒ่า”** ซึ่งเป็นข้าวที่เก็บเกี่ยวขณะที่ยังไม่แก่จัดนำมาคั่วแล้วตำเอาเปลือกออก แสดงให้เห็นวัฒนธรรมคำเรียกข้าวตามวิธีการผลิต ซึ่งจากตัวอย่าง (1) และ (2) สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตชาวนาและภูมิปัญญาด้านกระบวนการผลิต การแปรรูปผลผลิตจากข้าวของชาวอีสานที่สืบทอดกันมาอย่างช้านาน

กลุ่มที่ 3 วัฒนธรรมคำเรียกชนิดอาหารที่เป็นผลผลิตจากข้าว ในกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำเรียกชื่ออาหารที่มีส่วนประกอบจากข้าวที่ปรากฏในกลอนลำ เช่น คำว่า ข้าวต้ม ข้าวปุ้น และ ข้าวจี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1)...ห่อ**ข้าวต้ม**กลืนตั้งต่อบุญ มีข้าวจ้าวเฝ้า**ข้าวปุ้น** อีแม่บอกสูเอ๊ยไปทำทานช่วยกันชาวบ้าน... (01-05)
- (2) ...ข้าวขึ้นเฝ้าบุญ**ข้าวจี**สีมาหา... (01-08)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ปรากฏวัฒนธรรมการใช้คำเรียกข้าวเกี่ยวกับอาหาร ดังนี้ (1) กลอนลำมนต์รักบ้านอีสาน ได้กล่าวถึงหญิงสาวชาวบ้านช่วยการห่อข้าวต้มและการทำข้าวปุ้นในงานเทศกาลบุญกฐิน โดยใช้คำเรียกอาหารจากข้าวว่า **ข้าวต้ม** ตรงกับคำว่า ข้าวต้มมัด ในภาษาไทยมาตรฐาน เป็นอาหารประเภทของหวานทำจากข้าวเหนียวห่อด้วยใบตองนำไปต้มให้สุกนำมารับประทาน ส่วนคำว่า **ข้าวปุ้น** ตรงกับคำว่า ขนมจีน ในภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งอาหารทั้งสองชนิดนี้ส่วนใหญ่จะนิยมทำขึ้นในงานบุญประเพณีสำคัญ

สำหรับ (2) กลอนลำหนีกรุงมั่งอีสาน 1 ใช้คำเรียกอาหารที่มาจากข้าวว่า **ข้าวจี** ใช้เป็นคำเรียกข้าวเหนียวนี้สุกนำมาอย่างไรให้แห้งสุกเกรียมนำไปรับประทาน นิยมทำในช่วง

เดือนสามเรียกว่า บุญข้าวจี เป็นต้น จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี และพิธีกรรมของชาวอีสานที่ผูกพันกับข้าวมาอย่างช้านาน

3.1.6.1.2 ภาพสะท้อนวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อการทำนาของชาวอีสาน

ในกลอนลำของหมอลำวีรธรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการทำนาของชาวอีสาน ประกอบด้วย การเตรียมตัวทำนา การลงมือทำนา และการเก็บเกี่ยวข้าวของชาวอีสาน ซึ่งแฝงด้วยพิธีกรรมความเชื่อของชาวนา เช่น การเลี้ยงนา และพิธีสูขวัญข้าว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...พ่อเฒ่าจ้บอกลูกบ้านสิพากันเลี้ยงเจ้าปู่ตา ให้สุหาเตรียมไว้
เฮือนละโตเอาเต๋อไก่ เบ็งคางไก่คั้นมันชั้นทลี ปีนีสิบตี คั้นปีโตคางไก่คั้ง
ยาวๆคือเกี่ยว พ่อเฒ่าจ้บอกลไว้ป็นนัจงสิตี...

(01-03)

กลอนลำชีวิตชาวนา 1 ข้างต้นนี้ ได้มีการกล่าวถึงการเตรียมตัวทำนาของชาวอีสาน ก่อนเริ่มทำนาจะทำพิธีบวงสรวง เรียกว่า **เลี้ยงนา** หรือ **เลี้ยงเจ้าปู่ตา** ซึ่งคำว่า เจ้าปู่ตา เป็นคำเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือ ผีบรรพบุรุษ ที่ดูแลผืนนาอันตามความเชื่อของชาวอีสาน โดยให้พ่อเฒ่าจ้บ ซึ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชาวอีสาน ทำการประกอบพิธีบวงสรวงบูชาเจ้าปู่ตา เพื่อบอกกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระแม่โพสพ พระแม่ธรณี เทวดาผู้รักษาผืนนา ให้ปกป้องคุ้มครองดูแลรักษาชาวนาให้อยู่เย็นเป็นสุข และเพื่อความเป็นสิริมงคลก่อนเริ่มทำนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิตชาวนากับพิธีกรรม และภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี

...แล้วข้าวขึ้นแล้วอัดแกลบลงกอง บ่ทันไขฝักตูสูขวัญบ่ทันแล้ว
แม่โพสพบ่ทันได้บายศรีผู้เฒ่าว่า **สูขวัญข้าว**ก่อนนาสุเอ้อยจ้งดำ มันจ้งค้ำ
คุณอยู่มีแสง...

(01-04)

จากกลอนลำเกี่ยวข้าว 2 ข้างต้นนี้ ได้กล่าวถึงพิธีการทำขวัญข้าว ในภาษาไทยถิ่นอีสาน เรียกว่า **สูขวัญข้าว** เมื่อนำข้าวขึ้นยุ้งฉางเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เพื่อความเป็นสิริมงคลและบูชาพระแม่โพสพ ที่ดูแลปกป้องรักษาให้การทำนาสำเร็จด้วยดี จะทำให้ชาวนาอยู่ดีมีความสุขตลอดไป ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิตชาวนา ภูมิปัญญาเกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อของชาวอีสาน เพื่อการรับรู้คุณค่าของสิ่งต่างๆ รู้เคารพธรรมชาติ และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติด้วยความเข้าใจ

3.1.6.1.3 ภาพสะท้อนวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสาน เรียกสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือนและการดำเนินชีวิตของอีสาน สะท้อนภาพสังคมอีสานได้เป็นอย่างดี ซึ่งจากการศึกษาได้จัดกลุ่มเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 วัฒนธรรมคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ของคนอีสาน และ กลุ่มที่ 2 วัฒนธรรมคำเรียกสัตว์ของชาวอีสาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มที่ 1 วัฒนธรรมคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ของคนอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีวัฒนธรรมการใช้คำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ของชาวอีสานด้วยภาษาไทยถิ่นอีสาน เช่น คำว่า กะบอง มวย หวด จอง ต่า ครกมอง ก่องข้าว และ กะบวยไปปักพร้าว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...เสียงวีไฟวันกุ่ม ในครัวลุกฮอมๆ กะบองก้อมเขี้ยวไว้ เอน้ำละลายมวย น้ำฮ้อนแล้วเอาเข้าหมามาชาว สองมือจับหวดมาสูบหม้อ เสียงลูกอ้อให้ ไวไวควยลูกแม่ พอลูกหลับแม่ผัดฟ้าวหาถ้วยฟองจอง ตักปลาแดกใส่ถ้วย เกลือตีแม่มน้ำ สิบได้ไปนาเซฟ้อปักห้าไปแล้ว เสียงเอียนใกล้แซวๆ กะฟ้าวตื่น เอ็นใส่กันฟองเว้า กระทั่งเฒ่าผองอะเอี่ยม ผองอาเอี่ยม เอย เฮย อ้อละน่า อันนี้ละพื่อเมื่อตาเว็นขึ้นสีมายๆ พื่อพุมภู บ่ากะหอบตาได้ทั้งฟ้าวฟองเดิน มือหนึ่งอุ้มลูกน้อยฟ้าวเล่งลงนา ผัวกะผัวทั้งโดกะพลอยกินข้าว เสรีจดีแล้วลงดำจ้าวไหวๆ แขนอุลुकน้อยไว้เสียงให้กะช่างมัน...

(01-03)

กลอนลำชีวิตชาวนา 1 ช่วงต้นนี้ ได้มีการกล่าวถึงวิธีการดำเนินชีวิตของชาวนาในชนบทอีสานอย่างเรียบง่าย โดยปรากฏคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ ดังนี้

คำว่า “กะบอง” ตรงกับคำว่า “ไต้” ในภาษาไทยมาตรฐาน เศษไม้แห้งป่นทำให้ละเอียดคลุกด้วยน้ำมันยาง ห่อด้วยใบตองแห้ง ใช้สำหรับเป็นเชื้อเพลิงจุดไฟ ใช้ในการก่อไฟเพื่อเตรียมการนึ่งข้าวเหนียวด้วย ใช้คำเรียกอุปกรณ์สำหรับนึ่งข้าวเหนียวว่า “หวด” ทำมาจากไม้ไผ่ โดยนำไม้ไผ่มาผ่าทำให้เป็นแผ่นบางๆตามความยาวของไม้ แล้วนำมาสานให้ขึ้นรูปเป็นทรงสามเหลี่ยมหงาย ใช้คำเรียกทัพพีในภาษาไทยถิ่นอีสานว่า “จอง” เป็นทัพพีที่ทำด้วยไม้ใช้สำหรับตัก เช่น ตักปลาร้าใส่ถ้อยเตรียมอาหารสำหรับไปทำนา เป็นต้น ใช้คำเรียกภาชนะสานทำจากไม้ไผ่สำหรับใส่สิ่งของมีหูหิ้วว่า “ต่า” หรือ “กะต่า” ตรงกับคำว่า ตะกร้า ในภาษาไทยมาตรฐาน และใช้คำเรียกเปลนอนว่า “อุ” เครื่องสำหรับนอนใช้ไกวหรือโยกได้ ชาวอีสานนิยมนำผ้าขาวม้ามัดหัวท้ายด้วยเชือกผูกที่เสาสองข้างสำหรับนอน เป็นต้น ซึ่งจากตัวอย่างในกลอนลำชีวิตชาวนา

1 สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตชนบทที่เรียบง่าย ภูมิปัญญาอีสานเกี่ยวกับเครื่องใช้ และวัฒนธรรมการใช้ คำเรียกสิ่งของเครื่องใช้เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์อีสานได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ปรากฏคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ที่น่าสนใจอีกมากมาย เช่น คำว่า **ครกมอง** เป็นเครื่องตำข้าว คล้ายกับคำว่า “ครกกระต๋อง” ในภาษาไทยมาตรฐาน คำว่า **ก่องข้าว** (กล่องข้าว) หรือเรียกว่า **กระต๋ิบข้าวเหนียว** เป็นเครื่องใช้สำหรับใส่ข้าวเหนียวที่นึ่งสุกสำหรับเก็บรักษาถนอมข้าวเหนียวไม่ให้แห้ง ทำจากไม้ไผ่สานเป็นรูปทรงกระบอกมีฝาปิดมิดชิด และคำว่า **กะบวยโป้บักพร้าว** ซึ่งคำว่า “โป้” หรือ “กะโป้” หมายถึง “กะลา” ภาษาไทยมาตรฐาน คำว่า “กะบวยโป้บักพร้าว” เป็นเครื่องใช้ทำมาจากกะลามะพร้าว มีด้ามจับทำด้วยไม้สำหรับตักน้ำ เป็นต้น

ทั้งนี้ จะเห็นว่าวัฒนธรรมคำเรียกสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ในครัวเรือนทั่วไปของ ชาวอีสาน สะท้อนภาพวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รู้จักคิดค้น เครื่องมือเครื่องใช้ อันเป็นภูมิปัญญาของชาวอีสานที่มีมาอย่างช้านานได้เป็นอย่างดี

กลุ่มที่ 2 วัฒนธรรมคำเรียกสัตว์ของชาวอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีวัฒนธรรมการใช้คำเรียกสัตว์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและวิถีชีวิตเกษตรกร ชาวอีสาน ซึ่งวิถีชีวิตเกษตรกรรมส่วนใหญ่จะเป็นวิถีแบบดั้งเดิม มีการใช้ควายไถนา มีการเลี้ยง สัตว์ จึงทำให้มีวัฒนธรรมคำเรียกสัตว์ ด้วยภาษาไทยถิ่นอีสาน ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของ ชาวอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1)...เกี่ยวข้าวดอกกะบ่ไต้นอนเล่นว่าอยู่เถียงจุงควายตู่ นำคันทนา
กะเป่าปี... (06-06)

(2) ...ละเพินว่าเจ้าผู้ตู่ตู่ตู่เจ้าผู้ขี่ควายเล็ก บาดว่าควายพาขึ้น
โนนชันๆค้อยกิ่งหริ่ง เจ้าผู้ตู่ตู่ตู่กะเลยจับผูกไว้ ดึงควายลงบ่ออยู่ เจ้าผู้
ตู่ตู่ตู่ กะตักซ้าแมนต่วนตอ คันทองอแซงแข็ง เหลียวหาคนให้หิว เจ้า
ผู้ตู่ตู่ตู่ กะยีนให้อยู่หิวเสียง เหลียวหาควายบักเล่เฒ่า เขาเลเลบเห็น
อีก... (06-04)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ปรากฏการใช้คำเรียกควายด้วยภาษาไทยถิ่นอีสาน
ดังนี้ (1) กลอนลำอาลัยอาวรณ์ 2 ใช้คำเรียกควายว่า **ควายตู่** ไซ้เรียกควายเขาสั้น มาจากคำว่า
“ตู่” ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับคำว่า “สั้น” ภาษาไทยมาตรฐาน ดังนั้น “ควายตู่” หรือ
“ควายเขาตู่” จะใช้เป็นคำเรียกควายตามลักษณะเขาที่งอกออกมา และ (2) กลอนลำเย้ยหยอก
ใช้คำเรียกควายว่า **ควายเล็ก** ใช้สำหรับเรียกควายตัวผู้ มาจากคำว่า “เล็ก” (สวาท ศรีอุตร,

2555: 70) ใช้เรียกสัตว์เพศผู้ ดังนั้น จะใช้เป็นคำเรียกควายตามลักษณะของเพศ และคำว่า “ควายบักเล” คล้ายกับคำว่า **ควายเล** หรือ **ควายเขาเล** เป็นคำเรียกชื่อควายตามที่มีเขาโค้งยาวยื่นออกมา ซึ่งคำว่า “เล” ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับคำว่า โค้ง,ไม่ตรง ในภาษาไทยมาตรฐาน เป็นต้น สะท้อนภาพวิถีชีวิตชาวนาที่มีความผูกพันกับควายในชนบทอีสานได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ในกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีการใช้คำเรียกสัตว์ที่สะท้อนวิถีชีวิตของชาวอีสานอื่นๆ เช่น คำว่า **ปลาช่อน** ในกลอนลำอาลัยอาวรณ์ 2 ใช้เรียกลักษณะปลาที่อยู่รวมกันในพื้นที่ที่มีน้ำปริมาณน้อยหรือที่แคบๆ มาจากคำว่า “ปลา” และ คำว่า “ช่อน” ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง รวมกันในพื้นที่น้อย, น้อยมาก, ใกล้เข้ามาแล้ว ดังนั้น จึงเรียกปลาชนิดนี้ว่า ปลาช่อน ส่วนใหญ่มักพบในช่วงหน้าแล้งที่มีปริมาณน้ำน้อยในชนบทอีสาน เป็นต้น จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นภาพบรรยากาศความแห้งแล้งในชนบทอีสานได้อย่างชัดเจน

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการใช้คำสะท้อนภาพวิถีชีวิตเกษตรกรรมอีสาน แสดงถึงวิถีชนบทอีสานความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย มีวิถีชีวิตผูกพันกับข้าวและธรรมชาติเป็นสำคัญ พบได้จากวัฒนธรรมการใช้คำเรียกข้าวของชาวอีสาน ได้แก่ ประเภทข้าว ผลผลิตจากข้าว และอาหารที่เป็นผลผลิตจากข้าว ฯลฯ วัฒนธรรมการใช้คำเรียกเครื่องใช้ในครัวเรือน วัฒนธรรมคำเรียกพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวอีสาน และวัฒนธรรมคำเรียกสัตว์ในชนบทอีสาน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงถึงภูมิปัญญาทางภาษาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสานเกี่ยวกับเกษตรกรรมที่มีมาอย่างช้านาน

3.1.6.2 คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมการทอผ้าและการแต่งกายของอีสาน

การใช้คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมการทอผ้าและการแต่งกายของอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีวัฒนธรรมการใช้คำเรียกเกี่ยวกับการทอผ้าและการแต่งกายของชาวอีสาน ซึ่งผู้ศึกษาได้จำแนกเป็น 2 กลุ่ม คือ วัฒนธรรมคำเรียกอุปกรณ์การทอผ้าและวิธีการทอ และ วัฒนธรรมคำเรียกการแต่งกายและเครื่องประดับของชาวอีสาน ดังนี้

3.1.6.2.1 วัฒนธรรมคำเรียกอุปกรณ์การทอผ้าและวิธีการทอผ้า ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีวัฒนธรรมการใช้คำเรียกอุปกรณ์การทอผ้าและวิธีการทอผ้าด้วยคำภาษาไทยถิ่นอีสาน ตามวิถีชนบทการทอผ้าแบบดั้งเดิมของสตรีชาวอีสาน โดยผ้าที่นำมาทอส่วนใหญ่ได้มาจากดอกฝ้าย ซึ่งสามารถปลูกและหาได้ในท้องถิ่น ผ่านกรรมวิธีขั้นตอนต่างๆ โดยใช้เครื่องมือที่คิดค้นขึ้นมา จนเป็นวัฒนธรรมคำเรียกอุปกรณ์การทอผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ...เสียงตบมือพึ้นนาหฺมูใหญ่ๆเป็นชาวๆ อันนี้พวกผู้สาวเตรียมตัวแกง**หลาทังอิ้ว** เห็นเป็นทิวปลายไม้ลมหนาวปิดเป่า... (01-05)

(2) ...ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นจู้พื้นดินล่ำมดิน ซิ่นกะซิ่นหมี่เอื้อ**พิม**ตำทำเอง ฝ่ายกะเขินด้วยมือเล่น**หลา**เฮานั้น มือ**เขินฝ้าย**ให้พากันลงบ่วง เก็บฝ้ายอยู่เดินบ้านไฟได้กะบมี มีกะบมีไฟตั้งพื้นสู่มต่อ เอาแสงเดือนอยู่ฟ้ามาใช้เจ้าช้อยแสง อยู่กันเป็นคุ่มๆ ลงควงโหมกัน... (04-05)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ปรากฏว่าวัฒนธรรมการใช้คำเรียกอุปกรณ์การทอผ้าและวิธีการทอผ้า ดังนี้ (1) กลอนลำมนตร์รักบ้านอีสาน ได้มีกล่าวถึงหญิงสาวเตรียมเครื่องมือการทอผ้า หลา อิ้ว เพื่อจับกลุ่มทอผ้าในยามเย็น ใช้คำเรียกอุปกรณ์การทอผ้าว่า หลา สำหรับใช้เรียกไม้ปั่นด้าย เป็นเครื่องมือที่ใช้เขินฝ้ายให้เป็นเส้นด้าย มีลักษณะเป็นกงมีแกนหมุนได้ หลาจะมีขาสำหรับวางตั้งกับพื้น โดยขาข้างหนึ่งสูงกว่าอีกข้างหนึ่งเล็กน้อย ระหว่างขาจะมีไม้แกนหลักเป็นโครงยาวยื่นออกมา ซึ่งปลายไม้แกนหลักนี้จะมีแท่งเหล็กสำหรับเสียบไม้ปั่นด้าย การหมุนของเครื่องปั่นด้ายจะใช้ด้ายเป็นตัวเดิน ส่วนคำว่า อิ้ว เครื่องสำหรับแยกฝ้าย ทำจากไม้เนื้อแข็งมีขาตั้งเป็นรูปตัวที ตัวอิ้วจะตั้งขึ้นจากขาส่วนต้นตั้งขนานกัน จากนั้นจะมีแกนไม้กลมเจาะรูพาดระหว่างกลางจำนวน 2 ท่อน สำหรับแยกเนื้อฝ้ายกับเมล็ดออกจากกัน นำไปสู่กระบวนการเขินฝ้ายและทอผ้าต่อไป

ตัวอย่าง (2) กลอนลำประเพณีโบราณ ได้มีการกล่าวถึงกระบวนการของชาวอีสาน ที่ทอมือ ใช้คำเรียกอุปกรณ์การทอผ้าว่า พิม เป็นวัฒนธรรมคำเรียกเครื่องทอผ้าใช้สำหรับกระแทกให้ผ้าที่ทอแล้วแน่นขึ้น ตัวพิมทำจากไม้เนื้อแข็ง เป็นกรอบสี่เหลี่ยม มีฟันซี่เล็กๆ เรียงกันเป็นตัวยูอยู่กลางและระยะห่างของฟันเป็นที่ใช้สำหรับสอดเส้นไหมผ่านได้ จากนั้นกล่าวถึงกระบวนการเตรียมเส้นด้าย โดยเรียกว่า เขินฝ้าย ตรงกับคำว่า ปั่นฝ้าย ในภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งเป็นหนึ่งในวิธีการทอผ้าฝ้าย โดยเริ่มจากเป็นการนำฝ้ายที่เก็บจากต้นนำมา “อิ้ว” แยกเพื่อเมล็ดกับฝ้าย เมื่อได้ฝ้ายแล้วให้นำ “ติด” เรียกว่า การติดฝ้าย เพื่อให้เนื้อฝ้ายเป็นปุย แล้วใช้ “ไม้ล้อมฝ้าย” ให้เกาะเป็นก้อนจึงนำไปสู่การ “เขินฝ้าย” โดยใช้หลาเป็นเครื่องเขินฝ้าย ทำให้เป็นเส้นด้าย เมื่อได้เส้นด้ายจึงนำไป “เปียด้าย” ทำให้เป็นใจเมื่อเปียเสร็จ จากนั้นนำด้ายที่เปียแล้วไปขึ้น “กง” ไว้เพื่อรอนำไปกวักและขึ้นใจหรือกรอด้ายกับหลอดด้วยไม้ไผ่สำหรับนำไปสู่กระบวนการทอผ้าต่อไป

ทั้งนี้ จะเห็นว่าวัฒนธรรมการใช้คำเรียกการทอผ้าของชาวอีสานแสดงถึงเอกลักษณ์ทางภาษาเกี่ยวกับการทอผ้าและวิธีการทอผ้า แสดงให้เห็นบทบาทหน้าที่ของสตรีชาวอีสานในการทอผ้า ที่ต้องใช้ความละเอียดลออ ทำอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ งานทอผ้าจึง

เหมาะสมกับบทบาทสตรีมากกว่าบุรุษ ซึ่งสะท้อนการทำงานตามบทบาทหน้าที่ และวิถีเพศของบุคคลในสังคมอีสาน

3.1.6.2.2 วัฒนธรรมคำเรียกการแต่งกายและเครื่องประดับของชาวอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ คำเนิน พบว่า มีการใช้คำภาษาไทยถิ่นอีสานบรรยายลักษณะการแต่งกายสำหรับผู้ชายและผู้หญิง รวมถึงคำเรียกเครื่องประดับต่างๆ ซึ่งผู้ศึกษาได้จำแนกเป็น 2 ประเด็น คือ ภาพสะท้อนวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวอีสาน และ ภาพสะท้อนวัฒนธรรมคำเรียกเครื่องประดับของอีสาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประเด็นที่ 1 ภาพสะท้อนวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ คำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำบรรยายลักษณะการแต่งกาย ของคนในท้องถิ่นอีสานที่มีเอกลักษณ์ตามวิถีเพศของตนเอง ซึ่งการแต่งกายสำหรับผู้ชายจะแสดงถึงความเป็นผู้นำและความแข็งแรง ส่วนการแต่งกายสำหรับผู้หญิงจะแสดงถึงความสุภาพและสวยงาม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตัวอย่าง การแต่งกายสำหรับผู้ชายชาวอีสานที่ปรากฏในกลอนลำ

...**ผู้ชายสักลายใส่ผ้าไหมขงเฮ้** ลางคนสักลายไว้ นำโตเต็มอยู่
ลายมังกรสักกายเกี่ยวกะทั่งไว้ใส่แขน หมุ่มักเฮ้สักนกกลายนกน กนกกะจิบ
สักลงระหว่างคางทั้งแก้ม เออกะสักลายไว้ตามใจผู้อยากใส่...

(04-05)

กลอนลำประเพณีโบราณข้างต้นนี้ ได้มีการกล่าวถึงการแต่งกายสำหรับผู้ชายชาวอีสาน โดยผ้าที่นำมาสวมใส่จะเป็นผ้าไหมและผ้าฝ้าย ที่เป็นผ้าพื้นเมืองของชาวอีสาน นอกจากนี้ผู้ชายส่วนใหญ่จะนิยมสักลายตามขาตามตัวหรือตามส่วนอื่นของร่างกายเป็นลวดลายต่างๆ ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของบุคคลนั้นเป็นสำคัญ เช่น การสักลายมังกร ลายนกน ลายนกกระจิบ เป็นต้น จากตัวอย่างจะเห็นว่า ได้กล่าวถึงการสักลายมังกรที่แขน ซึ่งผู้ศึกษาสันนิษฐานว่าการสักลายมังกรที่แขนของผู้ชายชาวอีสานนั้น อาจจะแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้นำและความแข็งแรงของบุคคล การสักลายนกนเพื่อแสดงให้เห็นลวดลายที่อ่อนช้อยงดงาม และการสักลายนกกระจิบนั้น เพื่อแสดงถึงความสวยงามและความผูกพันระหว่างคนกับสัตว์ในท้องถิ่นอีสาน

ทั้งนี้ การสักลายตามส่วนต่างๆ ในร่างกายของชาวอีสานในอดีต เช่น บริเวณส่วนหลัง ข้างแก้ม หรือส่วนแขนและขา ฯลฯ จะเป็นการสักเพื่อทดสอบความเข้มแข็งของจิตใจสำหรับผู้ชาย ซึ่งชายที่มีลายสักส่วนใหญ่จะได้รับการยอมรับและการนับถือจากคนในสังคมของชาวอีสาน นอกจากนี้การสักลายยังเป็นการสักเพื่อความสวยงามของชายหนุ่มอีกด้วย อนึ่งการสักลายบริเวณต้นขาของผู้ชายเมื่อนุ่งผ้าถุงจะมีรอยสักมีความสวย คล้ายสนับเพลาของเจ้านายผู้ใหญ่ที่มี

ฐานะสูงที่ควรเคารพยำเกรง (วัชรวิ กมลเสวีรัตน์, 2555) ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิดการให้ความนับถือเจ้านายผู้ใหญ่ของชาวอีสาน และความเป็นผู้นำสำหรับผู้ชายจากลาย ดั้งนั้น จากตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าความนิยมสีกายของผู้ชายชาวอีสาน จึงเป็นวัฒนธรรมการแต่งกายสำหรับชายชาวอีสานแบบดั้งเดิมที่มีมาอย่างช้านาน แสดงให้เห็นแนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับการยกย่องนับถือความเป็นผู้นำของผู้ชายชาวอีสานเป็นสำคัญ

ตัวอย่าง การแต่งกายสำหรับผู้หญิงชาวอีสาน

...พวกผู้หญิงได้สักใส่ไว้คือตั้งดอกตั้งชาย เว้าพื้นผมนั้นกะเกล้า
ม้วนขอตให้เป็นจุก...การแต่งโตสมัยนั้นธรรมเนียมแบบเก่า ผู้หญิงนุ่ง
 ผ้าขึ้นจู้พื้นดินล่ำมตีน ขึ้นกะ**ขึ้นหมี**เอื้อพิมตำทำเอง...ยามเอาบุญพะเหวด
แพร่ลายเอามาเปียงเลื้อกะแล้งใส่เข้า ผมตั้งคั้นบ่ยาว ผมกะบังเป็นเว้า
 ดอกกระพุ่มแกมสับ...นอกจากขึ้นหมีเอื้อ ผ้าไหมผืนคั้นตัวเอง...สระผมนั้น
 กะชานเอาน้ำข้าวหม่า น้ำมันงาเอาเนียงคั้นมาไว้ทำใส่ผม พวก**ต้นไธ้ม**ทั้ง
 หมูกระดิงงา หาเอามาหมกไฟผสมกันแห้งหอมคาวนั้น...

(04-05)

กลอนลำประเพณีโบราณข้างต้นนี้ ได้มีการกล่าวถึงการแต่งกายสำหรับผู้หญิงชาวอีสาน ส่วนใหญ่จะนิยมนุ่งผ้าขึ้นยาวถึงเท้า ซึ่งคำว่า “ผ้าขึ้น” หมายถึง “ผ้าถุง” ในภาษาไทยมาตรฐาน ความว่า “ผู้หญิงนุ่งผ้าขึ้นจู้พื้นดินล่ำมตีน” คำว่า “จู้” หมายถึง ยาวถึง, สิ้นสุด บอกลักษณะความยาวของผ้าถุงที่คลุมถึงพื้น เพื่อแสดงถึงสภาพเรียบร้อยของการแต่งกาย ทั้งนี้เครื่องแต่งกายของชาวอีสานส่วนใหญ่ จะนิยมสวมผ้าฝ้ายหรือผ้าไหม เพราะสามารถผลิตได้เองในท้องถิ่น สำหรับการคิดค้นลายผ้า นั้น ชาวอีสานจะมีลวดลายและกรรมวิธีการผลิตที่เป็นเอกลักษณ์สวยงาม ซึ่งคำเรียกลวดลายหรือลายทอผ้าของชาวอีสานส่วนใหญ่ จะเรียกตามกรรมวิธีการทำเรียกว่า **การมัดหมี** ซึ่งคำว่า “หมี” ในภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง เส้นด้าย การมัดหมีจึงเป็นกรรมวิธีการมัดเส้นด้ายให้เป็นลวดลาย อันเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดมาช้านาน

การมัดหมี เป็นวิธีการมัดลวดลายบนเส้นด้ายก่อนนำไปทอเป็นผืน สำหรับลวดลายการมัดหมีไม่มีกำหนดแน่นอน ขึ้นอยู่กับความชอบและจินตนาการของบุคคล เช่น ลายนาค ลายดอกไม้ เป็นต้น ขั้นตอนการมัดหมีจะมีความยุ่งยากซึ่งต้องใช้ความอดทนสูง ตั้งแต่การเตรียมเส้นด้าย การมัด นำไปสู่การย้อมสี จนกระทั่งได้สีที่ต้องการครบถ้วน ซึ่งต้องย้อมหลายครั้งด้วยกัน แล้วจึงนำมาทอด้วยมือโดยใช้ **กี่** หรือ **หูก** ซึ่งเป็นเครื่องสำหรับทอผ้าเป็นผืนผ้า จากนั้นจึงนำไปตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าและผ้านุ่งตามต้องการ ทั้งนี้ วัฒนธรรมคำเรียกผ้านุ่งของชาย

และหญิงจะแตกต่างกัน กล่าวคือ หากเป็นผ้าถุงสำหรับผู้ชายจะเรียกว่า **โสร่ง** การนุ่งโสร่งเป็นวัฒนธรรมการนุ่งผ้าสำหรับผู้ชายที่ปรากฏทั่วไปในท้องถิ่นอีสาน ปัจจุบันมีการนุ่งโสร่งน้อยลง เพราะมีความนิยมกางเกงมากยิ่งขึ้น แต่หากเป็นผ้าถุงสำหรับสตรีจะเรียกว่า **ซิ่น** หรือ **ซิ่นมัดหมี่** คำว่า “ซิ่น” ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับคำว่า “ผ้าถุง” ในภาษาไทยมาตรฐาน

สำหรับ คำเรียกเสื้อผ้าสำหรับสตรีชาวอีสานจะใช้คำว่า **เสื่อกะแล้ง** หรือ **เสื่อหมากกะแล้ง** ในภาษาไทยถิ่นอีสาน ตรงกับคำว่า “เสื่อคอกกระเช้า” ในภาษาไทยมาตรฐาน และผ้าที่นิยมนำมาใช้พาดไหล่ของผู้หญิงจะเรียกว่า **แพร** หรือ **ผ้าแพร** ดังที่ปรากฏในกลอนลำว่า **แพรหลาย** ใช้เรียกผ้าผืนบางสำหรับปกติดตัวของผู้หญิง ส่วนใหญ่นิยมสวมใส่เมื่อมีงานบุญหรือเทศกาลสำคัญ โดยผู้หญิงจะนิยมสวมเสื่อกะแล้งและใช้ผ้าเปียง (ผ้าคลุมเฉียง) ซึ่งในกลอนลำประเพณีโบราณ ได้กล่าวถึงการแต่งกายของผู้หญิงในงานบุญผะเหวดจะใส่ผ้าแพรหลาย (ผ้าบางหลายสำหรับคลุมไหล่) และสวมเสื่อกะแล้ง (เสื่อคอกกระเช้า) มาพึ่งเทศที่วัดยามบุญ เป็นต้น แสดงถึงความสุภาพเรียบร้อยและวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของสตรีชาวอีสาน

ในส่วนการจัดแต่งทรงผม สำหรับผู้หญิงชาวอีสานที่มีผมสั้นจะนิยมจัดเป็นทรงดอกกระพุ่มสับ มีลักษณะมนกลม และสำหรับผู้หญิงที่มีผมยาวจะนิยมเกล้าม้วนขอด (ขด) ให้เป็นจุก การดูแลรักษาเส้นผมและสระผมนั้น ในกลอนลำประเพณีโบราณ ได้กล่าวว่าผู้หญิงอีสานจะใช้ “น้ำข้าวหม่า” หรือ “น้ำมวก” (น้ำข้าวข้าว) สระผมแล้วหมักด้วย “น้ำมันงา” “ใบโอม” รวมทั้ง “ดอกกระดังงา” ซึ่งเป็นไม้ที่ให้กลิ่นหอม โดยนำมาหมักไฟผสมเป็นเครื่องหอมจากธรรมชาติ ทั้งนี้ การแต่งกายของชาวอีสานที่ปรากฏในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน สะท้อนภาพวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนท้องถิ่นอีสานที่ผูกพันกับธรรมชาติ รู้จักคิดสร้างสรรค์เครื่องแต่งกายอย่างพิถีพิถันตามของธรรมชาติ ที่แฝงด้วยแนวคิดความเชื่อและการพึ่งพาธรรมชาติ

ประเด็นที่ 2 ภาพสะท้อนวัฒนธรรมคำเรียกเครื่องประดับของอีสาน ในกลอนลำของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำเรียกเครื่องประดับของชาวอีสาน เช่น คำว่า **กะจอน** (เครื่องประดับหู) **ข้อแขน** (กำไล) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...ประเพณีไทยแท้คือกันหลายอย่าง อีสานทุกหัวหน้าเป็นจิ้งจี้
ครวนี้ดอกเก๋าเต็ม ชุดแต่เริ่มผู้หญิงใส่**กะจอนหู ข้อแขน**เงินมาสุบคอแขน
แหวนพร้อม...

(04-05)

กลอนลำประเพณีโบราณข้างต้นนี้ ได้มีการกล่าวถึงการแต่งกายของสตรีชาวอีสานจะสวมเครื่องประดับหูหรือตุ้มหูของผู้หญิงเพื่อความสวยงาม โดยใช้คำเรียกเครื่องประดับว่า **กะจอน**, **กะจอนหู** ใช้เรียกเครื่องประดับที่สำหรับใส่ที่หูของผู้หญิงหรือตุ้มหูของผู้หญิงเพื่อ

ความสวยงาม (สวาท ศรีอุตร, 2555: 12) คำว่า “กะจอน” ประกอบด้วย คำว่า “กะ” เป็นเสียงหน้าเข้ามาประกอบคำอื่น และคำว่า “จอน” เป็นเครื่องประดับหูอยู่ด้านหน้ากรรเจียก อีกหนึ่งความหมายคำว่า “จอน” หรือ “จอนหู” ใช้เรียกชายผมบริเวณข้างหูที่ระลงมาที่แก้ม เป็นต้น

สำหรับคำเรียกเครื่องประดับสำหรับสวมใส่ข้อมือจะเรียกว่า “ข้อแขน” เป็นคำเรียกเครื่องประดับลักษณะเป็นวงสำหรับสวมใส่ที่ข้อมือ คล้ายกับคำว่า “กำไล” ในภาษาไทยมาตรฐาน ทั้งนี้ วัฒนธรรมการเรียกชื่อเครื่องประดับในภาษาไทยถิ่นอีสาน สะท้อนให้เห็นการใช้คำเรียกสิ่งของที่เป็นการกล่าวแบบตรงๆ ตามการสวมใส่เป็นสำคัญ เช่น กระจอนหู (เครื่องประดับหู) ข้อแขน (เครื่องประดับแบบสวมใส่ข้อมือ) เป็นต้น

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการใช้คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมการทอผ้าและการแต่งกายของอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมคำเรียกอุปกรณ์การทอผ้า วิธีการทอผ้า คำเรียกผ้า ลวดลายผ้าที่ผลิตด้วยกรรมวิธีการมัดหมี่ รวมทั้งวัฒนธรรมการแต่งกายและเครื่องประดับตามการสวมใส่ของชาวอีสาน เช่น ผู้ชายนิยมสักลาย แสดงถึงความเป็นผู้นำและความแข็งแรง ส่วนผู้หญิงนุ่งผ้าถุงยาวสวมเสื้อหมากกะแล้ง แสดงถึงคุณภาพและสวยงามตามแบบของชาวอีสาน เป็นต้น ทำให้ผู้ฟังกลอนลำเห็นภาพความผูกพันของวิถีชีวิตกับธรรมชาติภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสาน ในการคิดค้นสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าและการแต่งกายของชาวอีสาน โดยมีคำเรียกเฉพาะท้องถิ่นสำหรับสื่อสารและแสดงอัตลักษณ์ทางภาษาไทยถิ่นอีสานได้อย่างน่าสนใจ

3.1.6.3 คำสะท้อนวัฒนธรรมการกินและอาหารพื้นบ้านอีสาน

การใช้ถ้อยคำภาษาแสดงวัฒนธรรมเกี่ยวกับอาหารพื้นบ้านและวิถีการรับประทานอาหารของชาวอีสาน ในกลอนลำของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ซึ่งจำแนกได้ 3 ประเด็น คือ วัฒนธรรมคำบอกเวลาการรับประทานอาหารของชาวอีสาน วัฒนธรรมวิถีการรับประทานอาหารของชาวอีสาน และ วัฒนธรรมคำเรียกอาหารพื้นบ้านอีสาน ดังนี้

3.1.6.3.1 วัฒนธรรมคำบอกเวลาการรับประทานอาหารของชาวอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำเรียกบอกเวลาต่างๆ ที่แตกต่างกัน ได้แก่ คำว่า “ยามงาย” ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง “ช่วงเช้า” และ “ยามแลง” ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง “ช่วงเย็น” ทำให้มีวัฒนธรรมการใช้คำเรียกเวลารับประทานอาหารแตกต่างกันไป เช่น คำว่า ข้าวงาย และ ข้าวแลง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ...สวยมาตะเว็นโงไค้งอ่วย กินข้าวงายอิมแล้ว คันนอนเล่น

คันอยู่เถียง... (05-11)

(2) ...มือเข็นฝ้าย ให้พากันลงบ่วง เก็บฝ้ายอยู่เดิ่นบ้านไฟได้กะบ่ มี มีกะบ่มีไฟตั้งพื้นสู่มต่อ เอาแสงเดือนอยู่ฟ้าม่าใช้เจ้าชอยแสง อยู่กันเป็น คุ่มๆ ลงควงโฮมกัน กินข้าวแลงแล้วลงโฮมหมู่ฝูงเต้า ปักเด็กหรือเฒ่าเอา แคนลงมาเป่า ทั้งดีดซุงขลุ่ยพร้อมซออยู่เจ้าคู่กัน... (04-05)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ปรากฏวัฒนธรรมคำบอกเวลาการรับประทาน อาหารของชาวอีสาน ดังนี้ (1) กลอนลำสังคณาสังขาร 2 ได้มีการใช้คำเรียกอาหารเข้าว่า “ข้าววาย” ประกอบด้วยคำว่า “ข้าว” และคำว่า “วาย” ใช้บอกเวลายามเช้า ดังนั้น คำว่า “ข้าววาย” จากตัวอย่างจึงเป็นคำสำหรับเรียกอาหารมื้อเช้าของชาวอีสาน และ (2) กลอนลำ ประเพณีโบราณ ได้มีการกล่าวถึงความนิยมรวมกลุ่มกันของชาวอีสานในยามเย็นหลังอาหารเย็น โดยใช้คำเรียกอาหารเย็นว่า “ข้าวแลง” ประกอบด้วยคำว่า “ข้าว” และคำว่า “แลง” บอกเวลายามเย็น แต่หากนับเวลาเปรียบเทียบกับปัจจุบันจะเริ่มตั้งแต่ เวลาสิบสามนาฬิกาสามสิบนาทีถึง เวลาสิบห้านาฬิกา เรียกเวลานี้ว่า “ยามแลง” (สวาท ศรีอุตร, 2555: 80) ดังนั้น “ข้าวแลง” จึงใช้เป็นคำเรียกสำหรับเวลาอาหารมื้อค่ำของชาวอีสาน จากตัวอย่างได้แสดงให้เห็นวิถีชีวิต ชาวอีสานที่นิยมอยู่กันเป็นกลุ่มใหญ่ เพื่อสนทนาพูดคุยผูกสัมพันธ์ไมตรีอย่างเป็นมิตร คำที่แสดง การอยู่ร่วมกันของชาวอีสาน จะใช้คำว่า “โฮม” หมายถึง รวมกัน การโฮมกันหรือรวมตัวกันของ ชาวอีสานมีหลายลักษณะ เช่น โฮมบุญ ช่วยกันทำบุญ โฮมงาน ช่วยกันทำงาน เป็นต้น

นอกจากนี้ ในชนบทอีสานมีวัฒนธรรมการรับประทานอาหารร่วมกันที่เรียกว่า “ชุมข้าว” สำหรับการชุมข้าวเป็นวัฒนธรรมการรับประทานอาหารร่วมกันเป็นหมู่ใหญ่โดยพร้อมเพรียงกันของชาวอีสาน ซึ่งสะท้อนภาพสังคมแบบเครือญาติที่ทุกคนเปรียบเสมือนคนใน ครอบครัวเดียวกัน

สำหรับการเปรียบเทียบการบอกเวลาในปัจจุบันกับอดีตอาจมีความคลาดเคลื่อน ไปบ้างเล็กน้อย เพราะคนโบราณจะฟังเสียงกลองเช้าและกลองเย็นเป็นสัญญาณการนบยามใน ท้องถิ่นอีสาน แต่ปัจจุบันจะยึดเวลาจากนาฬิกาเป็นสำคัญ สำหรับการใช้คำศัพท์บอกเวลาจะ แตกต่างกันไป ทั้งนี้ กลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ได้สะท้อนวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกัน ของคนในสังคมตามช่วงเวลาต่างๆ ในท้องถิ่นอีสานได้อย่างน่าสนใจ

3.1.6.3.2 วัฒนธรรมวิถีการรับประทานอาหารของชาวอีสาน ในกลอนลำของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำเรียกเกี่ยวกับวิถีการรับประทานอาหารของชาว อีสาน ซึ่งส่วนใหญ่จะนิยมรับประทานอาหารแบบปูเสื่อล้อมวงกันและนั่งรับประทานบนพื้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...ถึงเวลากินข้าวเขาสาตะเว็นบาย แดตออกแล้วเขาถ่อน
 พ่ออินาง แล้วผัวกะฟ้าวจับตำมาหา ยอพามานั่งกินกับพื้น...

(01-15)

กลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 2 ช้างต้นนี้ ได้มีการกล่าวถึงวิธีการรับประทานอาหารของชาวอีสานแบบนั่งบนพื้น โดยกล่าวว่าเมื่อถึงเวลากลางวันภรรยาได้เรียกสามีว่า “พ่ออินาง” (พ่อของลูกสาว) ให้มารับประทานอาหารกลางวัน สามีจึงรีบยก “ตำ” (ตะกร้า) มาวางไว้จากนั้นจึง “ยอพา” (ยกสำหรับอาหาร) มานั่งรับประทานอาหารกับพื้น ซึ่งคำว่า “พา” ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง สำหรับอาหาร มาจากคำว่า “พาข้าว” คล้ายกับ ถาดใส่อาหาร ในภาษาไทยมาตรฐาน ส่วนถ้อยคำว่า “นั่งกินกับพื้น” เป็นวิธีการรับประทานอาหาร โดยนั่งล้อมวงแบบนั่งกินบนพื้น โดยพร้อมเพรียงกันเป็นครอบครัว ซึ่งวิธีการรับประทานอาหารแบบนั่งกินบนพื้นจะพบมากในท้องถิ่นอีสาน แสดงถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ครอบครัวความอบอุ่น และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมใหญ่แบบเครือญาติของชาวอีสาน

3.1.6.3.3 วัฒนธรรมคำเรียกอาหารพื้นบ้านอีสาน ในกลอนลำของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำเรียกอาหารพื้นบ้านที่มีอยู่ทั่วไปในท้องถิ่น ซึ่งชาวอีสานนิยมนำมาแปรรูปและถนอมอาหาร ทำให้สามารถเก็บไว้ได้นาน โดยมีวัฒนธรรมคำเรียกอาหารแตกต่างกันไปตามชนิดของอาหารนั้น แสดงถึงที่มาและการเก็บรักษาอาหารได้อย่างน่าสนใจ เช่น คำว่า ต้มป่น ปลาแดก จ่อมปลา และ เมียงหัวสิงโค ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ...อันนี้ละเพินจั่งว่า พอตะเว็นเงยขึ้น สามโมงแดดทั้งแก่
 เก็บบักถั่วอยู่ค้ำมาไว้จ่อมตำ จ่อมปลาหม่าทั้งแจวหัวสิงโคผักกะแยง
 ผักเม็กห่อปลาตุกปิ้ง หัวสิงโคตำเมียง... (01-02)

(2) ...พอลูกหลับแม่ผัดฟ้าหาถั่วยพองจอง ตักปลาแดกใส่ถ้วย
 เกลือต้มแกมนำ สิได้ไปนาเซพอบักทำไปแล้ว... (01-03)

(3) ...แม่สิตั้งไฟถ้าเอาปลามาต้มป่น... (01-04)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (3) ปรากฏวัฒนธรรมการใช้คำเรียกอาหารพื้นบ้านอีสาน ดังนี้ (1) กลอนลำสาวนาคอยเฝ้า 2 ได้มีการกล่าวถึงบรรยากาศการจัดเตรียมอาหารเข้าซึ่งเป็นอาหารพื้นบ้านอีสาน ได้แก่ จ่อมปลา หม่า ตำเมียง เป็นต้น ซึ่งคำว่า **จ่อมปลา** หรือ **ปลาจ่อม** เป็นอาหารหมักคล้ายปลาร้า ได้จากการนำปลาขนาดเล็กมาล้างทำความสะอาด หมักกับเกลือผสมข้าวคั่ว และกระเทียมบด บรรจุในภาชนะบรรจุที่ปิดสนิท หมักในระยะเวลาที่เหมาะสมจนมีรสเปรี้ยวควรทำให้สุกก่อนบริโภค คำว่า **หม่า** เป็นการนำเนื้อสัตว์มาสับรวมกับ

เครื่องใน กระเทียม ข้าวคั่ว เกลือ นำไปยัดไส้หรือลუნน้ำดี หมักไว้ 5-6 วันจนมีรสเปรี้ยว เหมือนไส้กรอก (สวาท ศรีอุตร, 2555: 128) และ **หัวสิงโคตำเมียง** หรือ **เมียงหัวสิงโค** คำว่า “หัวสิงโค” ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง ตะไคร้ ในภาษาไทยมาตรฐาน ตำเมียงหัวสิงโค เป็นอาหารประเภทตำโดยการตำตะไคร้แล้วปรุงรสด้วยกระเทียม น้ำปลาร้า น้ำมะนาว และอื่นๆ ตามใจชอบคล้ายกับการตำส้มตำ

ข้อความ (2) กลอนลำชีวิตชาวนา 1 ได้มีการกล่าวถึงหญิงชาวนาเตรียมอาหารที่บ้านและตากปลาร้าไปรับประทานด้วย โดยใช้คำว่า “ปลาแดก” ซึ่งเป็นวิธีการถนอมอาหารด้วยการหมัก ซึ่งคำว่า **ปลาแดก** เป็นปลาหมักสำหรับทำเครื่องปรุงรสอาหาร (ประจักษ์ บุญอารีย์, 2544: 64) ตรงกับคำว่า “ปลาร้า” ในภาษาไทยกลางมาตรฐาน วิธีการหมักปลาร้าของอีสานมีกระบวนการดังนี้ เริ่มจากการนำปลามาทำให้สะอาดควักขี้ปลาและเครื่องในออกในสะอาด จากนั้นนำใส่เกลือและรำข้าวคลุกเคล้าให้เข้ากัน นำไปหมักทิ้งไว้ในไหใช้เวลา 1-2 ปี ขึ้นไป จึงสามารถนำมารับประทานได้

ข้อความ (3) กลอนลำชีวิตชาวนา 2 ได้มีการกล่าวถึงแม่ที่กำลังก่อกองไฟในครัวเพื่อประกอบทำอาหาร “ต้มปนปลา” ซึ่งคำว่า **ต้มปน** เป็นอาหารพื้นบ้านที่ตำอย่างละเอียดใส่น้ำปลาร้าต้มคลุกเคล้าให้เข้ากัน เช่น ปนปลา ปนกบ ปนแมงดา เป็นต้น อาหารประเภทปนของท้องถิ่นอีสานมีลักษณะคล้ายน้ำพริก มีวิธีการทำโดยเริ่มจากนำวัตถุดิบหลักเช่น ปลา กบ หรือแมลงต่างๆ อย่างใดอย่างหนึ่ง ต้มในน้ำปลาร้าขั้นตอนนี้เรียกว่า “ต้มปน” เมื่อเนื้อสัตว์สุกแล้วจะนำมา “ปั่น” หมายถึงการนำเนื้อแยกออกจากก้างหรือกระดูกก่อนนำมาตำให้ละเอียด จึงนำน้ำปลาร้าที่ต้มไว้มาคลุกเคล้าปรุงรสตามใจชอบ สำหรับการปนแมลงนั้น จะนำแมลงไปคั่วก่อนและต้มน้ำปลาร้าแยกต่างหากแล้วนำแมลงมาตำให้ละเอียด จากนั้นให้นำน้ำปลาร้าที่ต้มไว้มาคลุกให้เข้ากัน ก็จะได้ปนแมลงตามต้องการ รับประทานพร้อมผักสดและข้าวเหนียว

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการใช้คำสะท้อนวัฒนธรรมการกินและอาหารพื้นบ้านอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงถึงวัฒนธรรมคำบอกเวลาเข้าเย็น วิธีการรับประทานอาหารแบบนั่งพื้นอย่างเรียบง่าย และคำเรียกอาหารพื้นบ้าน สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวอีสาน ในการถนอมอาหารและสร้างสรรค์อาหารที่ทำได้ตามท้องถิ่นนำมารับประทานอย่างหลากหลาย ซึ่งการเรียกชื่ออาหารของชาวอีสาน ส่วนใหญ่เรียกชื่อตามกระบวนการทำ และลักษณะอาหารเป็นสำคัญ เช่น ต้มปน อาหารที่นำมาต้มน้ำก่อนแล้วต้มให้ละเอียด เป็นต้น ทั้งนี้ สะท้อนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย การพึ่งพาธรรมชาติและการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมแบบเครือญาติเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังสะท้อนภาพความอุดมสมบูรณ์ของอาหารตามสภาพท้องถิ่นอันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวอีสาน

3.1.6.4 คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน

การใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานเกี่ยวกับดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านของชาวอีสาน ที่ปรากฏในกลอนลำของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน สามารถจำแนกได้ 3 ประเด็น คือ วัฒนธรรมคำเรียกดนตรีพื้นบ้าน วัฒนธรรมคำเรียกศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน และ วัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านอีสาน ดังนี้

3.1.6.4.1 วัฒนธรรมคำเรียกดนตรีพื้นบ้านอีสาน ในกลอนลำของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำเรียกเครื่องดนตรีพื้นบ้านของท้องถิ่นอีสาน เพื่อแสดงถึงเอกลักษณ์ของเครื่องดนตรีแต่ละชนิดที่มีความแตกต่างกัน สำหรับสร้างความบันเทิงและประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวอีสาน เช่น คำว่า แคน โหวด โปงกลาง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...ฟังแต่เสียงแคนห่าว กลายไปแล้วกะบ่อน ยังแต่บ่าวพ่อฮ้าง
 แถมซำบ่าวเซียง เสียงแซวๆกำลังพี ฟังดนตรีประจำบ้าน เสียงจารย์เรา
 เป่าโหวด มาม่วนโปกกะด้อ โหว โว โหวด วิ โว บ่าวโอย โอยนำซู้ ขอซูลี
 ได้บ่ ย่านอิพ้อดาข่อยเสียงเว้าใส่ผู้ชาย เสียงโหวดอ้ายคือสียลายคำจา คือจิ
 สียเย็นไปแอนแซน เจียบปานบักหอยไข่ ไปทางใต้อ่าลิมน้องข้าวโฮมลอม
 แล้วตัวพี บัดข้าวจี ข้าวขึ้นแล้ว ไผสียช่วยอินาง ดั่งนำทางมาพูน เสียง
 หยิ่งน้อ ดั่งปุงปิง เสียงนุ่งนิง หน่งหนิง คนิงอ้ายผ่านมา เสียงโปงกลางพูน
 นา สังกามวนแทนอชวย เสียงโปงกลางของไผดั่งช่วยมาทั้งพูน ว่าโอ่น้อ
 เสียงโปงกลางของอ้าย ซังดั่งมาแทนอฮำ เสียงโปงกลางเตาะน่าๆ ติน่าๆ ใจ
 แห่งซำ ระกำขึ้นหวันไหว...

(01-05)

กลอนลำมนต์รักบ้านอีสานข้างต้นนี้ ได้มีการกล่าวถึงเครื่องดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ แคน โหวด และ โปงกลาง เพื่อให้ความบันเทิงโดยนำเสียงของเครื่องดนตรีมาใช้ในการพรรณนาแสดงอารมณ์ความรู้สึก ดังนี้

การพรรณนาความรู้สึกของหญิงสาวที่รอคอยคนรักกลับคืนมา เป็นเสียง “แคน” ความว่า “ฟังแต่เสียงแคนห่าว กลายไปแล้วกะบ่อน ยังแต่บ่าวพ่อฮ้าง แถมซำบ่าวเซียง เสียงแซวๆ กำลังพี” กล่าวได้ว่าเสียงแคนห่าวเป็นเสียงแคนที่ไพเราะให้ความรู้สึกสนุกสนาน

ซึ่งคำว่า แคน เป็นเครื่องดนตรีสำหรับเป่าทำจากไม้ซางขนาดต่างๆ ประกอบกันเข้าเป็นตัวแคน แคนเป็นเครื่องเป่ามีลิ้นโลหะ เสียงเกิดจากลมผ่านลิ้นโลหะไปตามลำไม้ที่เป็นลูกแคน การเป่าแคนต้องใช้ทั้งเป่าลมเข้าและดูดลมออกด้วย จึงเป่ายากพอสมควรและแคนมีหลายขนาด ถือเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่ทำให้เสียงไพเราะ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวอีสาน

ต่อไปกล่าวถึงเสียง “โหวด” ความว่า “โหว โว โหวด วี โว บ่าวโอย โอยนำชู้
ขอชู้ได้บ่ ย้านอีพอด่าช้อยเสียงเว้าใส่ผู้ชาย เสียงโหวดอ้ายคือสืลายคำจา” ได้กล่าวว่าเสียงโหวด
นี้ที่ตั้งมามีความไพเราะ น่าฟังคล้ายกับเสียงคำพูดของคนรักที่เอ่ยคำลา

ซึ่งคำว่า **โหวด** เป็นเครื่องดนตรีสำหรับเป่าหรือแกว่ง มีรูปร่างเป็นทรงกระบอก
คล้ายกับบั้งไฟ ทำจากไม้กู่แคนซึ่งเป็นไม้ช่างชนิดเดียวกับที่ใช้ทำแคน ด้านบนมีชันโรง (ขี้สูด) ใน
สมัยโบราณมักจะใช้ผูกกับเชือกแล้วแกว่งให้เกิดเสียงที่ไพเราะ

สุดท้ายปรากฏเสียงดนตรี “โปงลาง” ความว่า “เสียงหยิ่งน้อย ดั่งปุงปิง เสียงนุ่ง
นิง นุ่งนิง คินงอ้ายผ่านมา เสียงโปงลางพุ่นนา สังกามวนแท้นอชาย เสียงโปงลางของไผ่ตั้งช้วย
มาทั้งพุ่น ว่าโอ่นอ เสียงโปงลางของอ้าย ซึ่งตั้งมาแท้นอฮ่า เสียงโปงลางเตาะน้ำๆ ตีน่าๆ ใจแห่ง
ซ้า ระกำขึ้นห้วนไหว” กล่าวว่า เสียงโปงลางที่ตั้งมามีความไพเราะน่าฟัง และยิ่งชวนให้สงสัยว่า
เป็นเสียงของใคร หรือเป็นเสียงของคนรักของตน เป็นต้น

ซึ่งคำว่า **โปงลาง** เป็นเครื่องดนตรีสำหรับตี ทำมาจากไม้เนื้อแข็งมีไม้สำหรับ
เคาะให้เกิดเสียงทำเป็นแพรวติดกันไล่ตามลำดับเสียง โปงลางไม้ซึ่งประกอบด้วยลูกโปงลาง
ประมาณสิบสองลูกเรียงตามลำดับเสียงสูง ต่ำ ใช้เชือกร้อยเป็นแผงระนาด นำมาแขวนกับที่แขวน
ซึ่งยึดส่วนปลายกับส่วนโคนให้แผงโปงลางทำมุมกับพื้น 45 องศา สำหรับไม้ตีโปงลางทำด้วยแก่น
ไม้มีหัววงอนคล้ายค้อนผู้บรรเลงใช้ตีดำเนินทำนอง 1 คู่ และอีก 1 คู่สำหรับผู้ช่วยใช้เคาะทำให้เกิด
เสียงประสานและจังหวะตามลักษณะของดนตรีพื้นเมืองอีสานที่มีเสียงประสาน

ทั้งนี้ จากตัวอย่างกลอนลำมนต์รักบ้านอีสาน ได้แสดงให้เห็นเกี่ยวกับอารมณ์
ความรู้สึกของหญิงสาวที่รอคอยคนรัก โดยสอดคล้องกับเสียงดนตรีพื้นบ้านได้เป็นอย่างดี อีกทั้ง
การใช้คำศัพท์ทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับดนตรี แสดงให้เห็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น ในการคิด
สร้างสรรค์เสียงดนตรี ทำให้เกิดเสียงไพเราะและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวอีสานได้อย่าง
น่าสนใจ

3.1.6.4.2 วัฒนธรรมคำเรียกศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน ในกลอนลำของ
หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำที่สะท้อนวัฒนธรรมการแสดงศิลปะพื้นบ้านใน
ท้องถิ่นอีสาน โดยจำแนกได้ 3 กลุ่ม คือ คำเรียกศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน คำเรียกประเภท
และทำนองการเล่นเพลงหมอลำอีสาน และ คำเรียกท่าทางการแสดงของอีสาน ดังนี้

กลุ่มที่ 1 คำเรียกศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน ในกลอนลำของ หมอลำฉวีวรรณ
ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำศัพท์เกี่ยวกับศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน เช่น คำว่า หมอลำ
ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...จวนแจ้งสว่างมา ดั่งไฟสาเดอหล้า ถึงเวลาตีตกบาตร เสียงฮื้อ
 สาดควคาคกตั่ง ตีแปนกะต้อยดำ หมอลำจวนลงฮ้าน วันดีสี่สอง เด็ก
 น้อยนอนหล่องหง่อง ให้ปลุกน้องเจ้าเกียเมื่อ...

(06-01)

กลอนลำอำลาทุ่งรวงทองข้างต้นนี้ ได้มีการกล่าวเกี่ยวกับบรรยากาศยามเช้า
 ขณะที่หมอลำได้ทำการแสดงทั้งคืน จึงได้เวลาบอกลาผู้ฟังและให้เตรียมข้าวปลาอาหารทำบุญตัก
 บาตร พร้อมเตรียมปลุกน้องๆที่มาร่วมการแสดงหมอลำให้กลับบ้าน ซึ่งคำเรียกศิลปะการแสดง
 พื้นบ้านอีสาน คำว่า “หมอลำ” ประกอบด้วยคำว่า “หมอ” หมายถึง ผู้มีความชำนาญ และคำว่า
 “ลำ” หมายถึง การบรรยายเรื่องราวต่างๆ ด้วยทำนองอันไพเราะ ดังนั้น คำว่า “หมอลำ” จึง
 หมายถึง ผู้ที่มีความชำนาญในการบรรยายเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยทำนองเพลง ทั้งนี้ คำว่า หมอลำ
 สามารถใช้เรียกได้บุคคลที่ทำการแสดงว่า หมอลำฝ่ายชาย หมอลำฝ่ายหญิง และใช้เรียกเกี่ยวกับ
 ชุดการแสดง เรียกว่า การเล่นเพลงหมอลำ เป็นต้น สะท้อนบรรยากาศของอีสานที่นิยมชม
 การแสดงหมอลำที่เป็นการแสดงพื้นบ้านของชาวอีสาน

กลุ่มที่ 2 คำเรียกประเภทและทำนองการเล่นเพลงหมอลำอีสาน ในท้องถิ่น
 อีสานมีการเล่นหมอลำโดยมีทำนองลำมากมาย พบว่า มีวัฒนธรรมการใช้คำเรียกเกี่ยวกับ
 ประเภทและทำนองเพลงของหมอลำ เช่น คำว่า ลำล่อง (ลำทางยาว) ลำทางสั้น ลำนิทาน และ
 ลำเตี้ย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ...อันนี้ เม็ดแต่ลำทางสั้น หันมาลำมาดอกทางล่อง ลำนิทาน
 เฝินแต่งไว้คั่นพอให้มันหู... (04-06)

(2) ...เอออันนี้ละพ่อแม่เอ๋ย ละเพิ่นว่าเด็กมาแล้วววิวรรณสีลำ
 ล่อง ลำล่องคล่อง ล่องห้วยลำเตี้ยเจ้าเอ๋ยเสียง... (01-10)

(3) ...โอยพี่ชายเอ๋ย จังหวะนั้นละพี่ชายเอ๋ย เปิดจากลำทางสั้น
 หันมาลำเตี้ยสัก่อน พวกคนฟังละสีลำสิลูกพ็อนลงย่อนใส่ลำ...(02-01)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (3) ปรากฏคำเรียกประเภทและทำนองการเล่นเพลง
 หมอลำอีสาน ดังนี้ (1) กลอนลำสุดสครตามหาพ่อ 1 ได้มีการกล่าวถึงทำนองกลอนลำว่า
 เมื่อหมดทำนอง “ลำทางสั้น” แล้วก็หันมาลำทำนอง “ลำทางยาว” ลำตามนิทานที่ท่านแต่งไว้
 อย่างไพเราะและสนุกสนาน สำหรับ (2) กลอนลำ ร.ป.ภ.1 หรือลูกเสือชาวบ้าน ได้มีการกล่าวว่
 เมื่อได้เวลาตีกลมาแล้วศิลปินจะได้ “ลำล่อง” หรือ “ลำทางยาว” สลับ “ลำเตี้ย” ที่ให้จังหวะ
 สนุกสนาน และ (3) กลอนลำแนวหลังสู่แนวหน้า ได้กล่าวว่าเมื่อหมดกลอน “ลำทางสั้น” แล้วจะ

ต่อด้วย “ลำเตี้ย” เพื่อให้ผู้ฟังสามารถลุกขึ้นมาพ้องประกอบจังหวะในทำนองนี้ได้ เป็นต้น จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นจังหวะกลอนลำที่หลากหลายที่ดึงดูดความสนใจแก่ผู้ฟัง ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำอีสานได้อย่างน่าสนใจ

ทั้งนี้ จากตัวอย่างข้างต้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาจึงอธิบายเกี่ยวกับทำนองกลอนลำอีสานเพิ่มเติม ตามแนวทางการอธิบายของ ไพบุลย์ แพงเงิน (2534: 44-91) ดังนี้ คำว่า **ลำทางยาว** หรือ **ลำล่อง** เป็นกลอนลำทำนองจังหวะของการลำช้า มีการเอื้อนเสียงยาวสะอึกสะอื้นลากเสียงให้ยาว การเปล่งเสียงออกเป็นเสียงยาว การลำประเภทนี้เป็นลักษณะการลำปล่อยอารมณ์ให้ล่องลอยไป ทำให้กลอนลำเกิดความไพเราะจับใจผู้ฟังลำ เหมาะกับการบรรยาย หรือ พรรณนาอารมณ์ความรู้สึก พรรณนาสภาพของธรรมชาติ หรือบางครั้งนำนิทานมาขับลำก็จะเรียกกลอนลักษณะนี้ว่า **ลำนิทาน** สำหรับ **ลำทางสั้น** เป็นทำนองกลอนลำที่มีจังหวะเร็ว กระชับ ไม่มีการเอื้อนเสียง เหมาะสำหรับใช้บรรยายเนื้อความที่ต้องการความรวดเร็ว โดยมุ่งถึงเนื้อหาสาระของกลอนลำมากกว่าจะมุ่งความไพเราะ บางครั้งใช้ลำคละก้นไปกับคำพูดซึ่งไม่มีทำนองเป็นลักษณะของ “กลอนตัน” ปนกับ “คำพูด” ส่วนใหญ่ใช้ทำนองลำทางสั้นที่เป็นการตอบปัญหาหรือสอบถามปัญหา เล่าประวัติหรือนิทานวรรณคดี บรรยายเนื้อหาทางคติโลกหรือคติธรรม และ **ลำเตี้ย** เป็นทำนองลำที่มีจังหวะการเอื้อนเสียงคล้ายลำยาวหรือลำล่อง แต่กลอนที่นำมาใช้ลำเป็นกลอนสั้น ๆ กระชับ เนื้อหามักเป็นการพูดเกี่ยวหรือผูกเกี่ยวสาว กลอนลำเตี้ยจะให้จังหวะสนุกสนานเป็นสำคัญ ซึ่งสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำอีสานที่มีมาอย่างช้านาน

กลุ่มที่ 3 คำเรียกท่าทางการแสดงของอีสาน ในกลอนลำของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำเรียกเกี่ยวกับท่าทางการแสดงประกอบจังหวะและการขับร้องของชาวอีสาน เช่น คำว่า พ้อง และ ร้องแอ่ว ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...การตีตื้นยอแข่งทั้งแขน การแสดงคือกันทั่วโลกากว้าง คนทั้ง
ปวงจ้งยอไว้ พวกคนตรี**ร้องแอ่ว** ตัดความทุกข์โศกได้สบายบ้างดอกสุคน...
ในนิทานบอกไว้กะหย่งได้ดอกกล่อมนอน พระอินทรอยู่ฟ้าจอมราช
เทวดา กะยังมีเสียงพิณตีดกลมระงมระบ่าเต้น ผุ่ นางฟ้ามารำ**พ้องแอ่**
แอ่น มือสองแขนแอ่น**พ้อง**ถวายเจ้าดอกสุหยาม...

(02-04)

กลอนลำชีวิตเต็นกินรำกินข้างต้นนี้ ได้มีการใช้คำเรียกท่าทางการแสดงของอีสาน ด้วยการรำรำที่งดงามโดยใช้คำเรียกท่าทางการรำรำว่า **พ้อง** เป็นท่าทางการรำรำมีแปล่าประกอบจังหวะเพลงใช้เรียกได้ทั้งภาคเหนือและภาคอีสาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556:

857) บอกรายราด้วยท่าทางที่อ่อนช้อย เป็นต้น ส่วนคำว่า **ร้องแอ่ว** (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1439) มาจากคำว่า “แอ่ว” ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง การพูดคุยกันใช้กับหนุ่มสาว คำว่า “ร้องแอ่ว” จึงเป็นการขับร้องเพลงประกอบทำนองแคนของชาวอีสาน มีชื่อขึ้นต้นด้วยคำว่า แอ่ว เช่น แอ่วลาว แอ่วเคล้าขอ เป็นต้น ใช้สำหรับขับร้องโต้ตอบกันระหว่างหนุ่มสาว เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิดการสร้างความสุขด้วยศิลปะดนตรี การรำร่าและการขับร้องของชาวอีสาน ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านหมอลำอีสานที่มีมาอย่างช้านาน

3.1.6.4.3 วัฒนธรรมการเล่นพื้นบ้านอีสานอื่นๆ ในกลอนลำของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานเรียกการเล่นพื้นบ้านของชาวอีสาน เช่น คำว่า บ่าว หรือ บ่าวสะนู ตรงกับคำว่า ว้าว หรือ ว้าวธนู ในภาษาไทยมาตรฐาน ดังตัวอย่าง

...ยามกลางคืนฟังเสียงดังตุ้มตุ้ม กองข้าวเจ้าอยู่ลาน แล้วพวกอยู่บ้านพากันก่อไฟผิง ยามลมหนาวแสบๆ ผู้อยู่นานอนลี เอาหัวชั้นกองเฟือง จนว่าอุ่น ก่อกองไฟไว้ยู่ซุ่มคว้นกุ่มเจ้าหัวลาน เสียงใบตาลลมตีต้องวือๆ เสียงวิกุ่มแข่งแซ้ว ประสงกั๊วแซวตอม จนตีตั้งเท่งฟ้า พวกนอนนาปล่อย แต่**บ่าว** เสียง**ธนู**ว่าวมันพัดตั้งต้อๆ ทั้งต้อเจ้าต้อตั้ง ลมพัดตั้งต้อๆ ผัดแสบต้อตั้งดี ปานมโหรีสับกล่อมกันอยู่เท่งฟ้า พวกชวานาสนุกกล้าเหลือเกินหลังเก็บเกี่ยว...

(01-12)

กลอนลำเกี่ยวข้าว 2 ช่วงต้นนี้ ได้มีการกล่าวถึง “ธนูว่าว” หรือ “สะนูว่าว” มีเสียงดัง “ต้อๆ” ในภาษาไทยถิ่นอีสานเรียกว่า **บ่าว** (สวาท ศรีอุตร, 2555: 119) ตรงกับคำว่า “ว้าว” ในภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งลักษณะเด่นของ “ว้าว” ในท้องถิ่นอีสานนี้จะมี “ธนู” หรือ “สะนู” เป็นส่วนประกอบกับ “ว้าว” เรียกว่า **ธนูว่าว** ธนูหรือสะนูทำด้วยใบตาลหรือหวายด้วยติดไว้ที่หัวว่าว รูปร่างคล้ายธนูซึ่งเป็นเครื่องทำให้เกิดเสียงดังเมื่อพัดต้องลม “ต้อๆ” ตัวอย่างความว่า “เสียงธนูว่าวมันพัดตั้งต้อๆ”

สำหรับการเล่นว่าวสะนูนี้ ส่วนใหญ่จะนิยมเล่นในช่วงเก็บเกี่ยวข้าวของชาวอีสาน เพราะเป็นช่วงที่มีลมหนาวพัดผ่าน หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ชาวนาจะตั้งกองไฟให้ความอบอุ่น เมื่อมีลมหนาวพัดมาชาวนาที่นอนนาก็จะเล่นว่าวธนู ดังนั้น การเล่นว่าวธนู จึงเป็นการเล่นพื้นบ้านอีสาน นิยมเล่นในช่วงหน้าหนาวของปี และมีลักษณะเด่นคือ เสียงสะนูว่าวที่ดังมาตามแรงลมพัดจะให้จังหวะไพเราะ สนุกสนาน สร้างความเพลิดเพลินได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นภูมิปัญญาการสร้างความเป็นเทิงและความสุข ของคนในสังคมท้องถิ่นอีสานได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการใช้คำสะท้อนวัฒนธรรมดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน แสดงให้เห็นวัฒนธรรมคำเรียกดนตรีพื้นบ้านของชาวอีสาน ที่สร้างความบันเทิงและประกอบในพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวอีสาน คำเรียกศิลปะการแสดงพื้นบ้านตามประเภทและทำนองการเล่นเพลงหมอลำอีสาน ให้เห็นจังหวะกลอนลำที่หลากหลาย คำเรียกท่าทางการแสดงของอีสาน และคำเรียกการเล่นพื้นบ้านอีสาน เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิต การสร้างความสุขและความบันเทิงของชาวอีสาน ตามวิถีชีวิตชนบทและคติความเชื่อของคนในท้องถิ่น แสดงถึงภูมิปัญญาทางภาษาของชาวอีสาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการสร้างสรรค์ดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานได้อย่างชัดเจน

3.1.6.5 คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมของอีสาน

มีการใช้ถ้อยคำที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมของชาวอีสาน แสดงภาพวิถีชีวิตและความผูกพันกับธรรมชาติ การเกษตรกรรมและการทำนา การนับถือพระพุทธศาสนา และความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นต้น จากการศึกษากลอนลำของหมอลำอีวรรณ ตำเนิน สามารถจำแนกได้ 2 ประเด็น คือ วัฒนธรรมคำเรียกเกี่ยวกับประเพณีของชาวอีสาน และ วัฒนธรรมคำเรียกเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของชาวอีสาน ดังนี้

3.1.6.5.1 วัฒนธรรมคำเรียกเกี่ยวกับประเพณีของชาวอีสาน ในกลอนลำของ

หมอลำอีวรรณ ตำเนิน พบว่า มีการใช้คำเรียกเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมและประเพณีของชาวอีสานภาษาไทยถิ่นอีสาน แสดงถึงความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตเกษตรกร ซึ่งในภาษาไทยถิ่นอีสานมีวัฒนธรรมเกี่ยวกับประเพณีด้วยคำว่า **ฮีดคอง** มาจากคำว่า “ฮีดสิบสอง คองสิบสี่” คำว่า “ฮีด” ตรงกับคำว่า “จารีต” ซึ่งหมายถึง ความประพฤติ ธรรมเนียม ประเพณี ความประพฤติที่ดี (สวาท ศรีอุตร, 2555: 147) และ “สิบสอง” หมายถึง สิบสองเดือน ทำให้ท้องถิ่นอีสานมีประเพณีและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงความเชื่อต่างๆ ตลอดทั้งปี

ประเพณีท้องถิ่นอีสานทั้ง 12 เดือน ได้แก่ เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม เดือนยี่บุญคูณลาน เดือนสามบุญข้าวจี เดือนสี่บุญพระเวส เดือนห้าบุญสงกรานต์ เดือนหกบุญบั้งไฟ เดือนเจ็ดบุญซำฮะ เดือนแปดบุญเข้าพรรษา เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษา และ เดือนสิบสองบุญกฐิน

สำหรับคำว่า “คองสิบสี่” หมายถึง ข้อปฏิบัติของสังคม 14 ประการ ได้แก่ ฮีดเจ้าคองขุน ฮีดท้าวคองเพี้ย ฮีดไพร่คองนาย ฮีดบ้านคองเมือง ฮีดผัวคองเมีย ฮีดพ่อคองแม่ ฮีดลูกคองหลาน ฮีดไม้คองเขย ฮีดป่าคองลุง ฮีดปู่คองย่า ฮีดเฒ่าคองแก่ ฮีดปีคองเดือน ฮีดไฮ่คองนา

และ ฮีตวัตคองสงฆ์ เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2558: 118-129) ซึ่งในกลอนลำได้กล่าวถึงบุญประเพณีของชาวอีสานทั้ง 12 เดือน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

... เดือนสิบเอ็ดเปิดแล้ว เดือนสิบสองผัดเขยต่อ เปิดข้าวตอก ข้าว
กลาง ข้าวใหญ่แล้ว เดือนอ้ายกะต่อมา **ข้าวโหมลาน**เสียงกลุ่ม เต็มเถียง
นาเตรียมฟาด ฮอดเดือนยี่เกี่ยวข้าวแล้ว เปิดถ่านว่าสุคน กองข้าวเต็มลาน
แล้ว หาเกวียนขนแเก่ หาบเอาขึ้นใส่เกล้าทั้งยุ่งกะผ่องสาบ เดือนสามมาถึง
แล้ว ลมวอยวอย**บุญข้าวจี** ฮอดเดือนสี่**บุญพระเวส**ตั้ง กันหลอนพร้อมว่า
แหแหน คนในแดนโขงใกล้ มาโหมกันจนม่วน พระเสียดิเทศน์ มธิมราช
ใส่พร้อม ยอมม่วนใส่นคร **ตรุษสงกรานต์**ตีมาใกล้ เมษายนแดดเผาเกี่ อันนี้
เอาพระลงใส่หน้า สรงล้างว่าสู่งค์ ยามกลางวันตักน้ำ เทก้นสาดใส่ หดน้ำ
กันเปียกเปีย สนุกช่วงขุ่สูคน ฮือ ขุ่สูคน เฮอ ละนา...

(06-06)

กลอนลำอาลัยอาวรณ์ 2 ข้างต้นนี้ ได้ปรากฏคำเรียกเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ ของ
ชาวอีสานที่น่าสนใจ ดังนี้ คำว่า **ข้าวโหมลาน** ซึ่งชาวอีสานจะเรียกว่า ทำบุญคุณลาน เพราะเป็น
ช่วงที่ชาวนาเก็บเกี่ยวและนวดข้าวเสร็จแล้วจะส่งขวัญข้าวก่อนนำขึ้นเกล้าจัดขึ้นในเดือนสองช่วง
เดือนมกราคมของทุกปี **บุญข้าวจี** ซึ่งเป็นบุญข้าวใหม่เพื่อนำไปถวายพระจัดขึ้นในเดือนสามช่วง
เดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี **ประเพณีบุญพระเวส** (บุญพระเวศ) เป็นเทศกาลงานบุญใหญ่ของชาว
อีสานเพื่อเตรียมเครื่องบูชาแห่พระเวสเข้าเมือง มีการเทศมหาชาติพร้อมแห่กันหลอนซึ่งเป็นการ
แห่หน้าตั้นเงินไปถวายวัด ซึ่งเป็นบุญประจำปีของชาวอีสานจัดขึ้นในเดือนสี่ช่วงเดือนมีนาคม
ประเพณีตรุษสงกรานต์ หรือ บุญสงกรานต์ ชาวอีสานจะนำพระลงสรงน้ำ ตอนกลางวันก็เล่น
สาดน้ำกันสนุกสนานจัดขึ้นในเดือนห้าช่วงเดือนเมษายนของทุกปี

นอกจากนี้ ในกลอนลำอาลัยอาวรณ์ 2 ได้มีการกล่าวถึงวัฒนธรรมประเพณีตั้งแต่
เดือนหกช่วงเดือนพฤษภาคมช่วงต่อเดือนมิถุนายน จะเริ่มเข้าสู่หน้าฝนเพื่อเตรียมไถหว่าน มีการ
บวชลูกหลานและทำบุญเบิกบ้านในเดือนนี้ด้วย ตามความเชื่อเรื่อง แถน เทพแห่งความอุดม
สมบูรณ์ชาวอีสานจึงจัดประเพณีบุญบังไฟเพื่อบูชาพระยาแถนที่อยู่บนฟ้าให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล
และเตรียมการแฮกนา (แรกนา) เลี้ยงผีปู่ตา และ ไถแฮก เพื่อความเป็นสิริมงคลก่อนเริ่มทำนา
พอเข้า**เดือนแปด** ช่วงเดือนกรกฎาคมเป็นประเพณี **เข้าพรรษา** หรือ **บุญพรรษา** เอกลักษณ์ของ
ท้องถิ่นอีสาน คือ การทอดเทียนและการขบร้องสรภัญญะก่อนวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 สำหรับ
เดือนเก้าถึงเดือนสิบอยู่ระหว่างพรรษา ซึ่งเดือนเก้าทำบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบบุญข้าวสาก
และเดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษา เป็นต้น

ทั้งนี้ การใช้ถ้อยคำเรียกวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีชาวอีสาน ที่ยึดถือปฏิบัติทางสังคมตามจารีตประเพณีปรากฏทั้ง 12 เดือน สะท้อนให้เห็นถึงความรักสามัคคี วิถีชีวิตเกษตรกรรมที่เรียบง่าย ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนอีสานมาอย่างช้านาน

3.1.6.5.2 วัฒนธรรมคำเรียกเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของชาวอีสาน
 ในกลอนลำของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำภาษาเรียกบุคคล สิ่งของ พิธีกรรม และสิ่งเหนือธรรมชาติ แสดงถึงการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชนบทของชาวอีสาน เช่น คำว่า พ่อเฒ่าจ้ำ แถน บั้งไฟ ผลา และ สายแนน ดังนี้

ตัวอย่าง การใช้คำเรียกบุคคลเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรม

...สูเฮยฮอดม้ออื่น พ่อเฒ่าจ้ำบอกลูกบ้านสิพาเลี้ยงเจ้าปู่ตา ให้สูหาเตรียมไว้เฮือนละโตเอาเต๋อไก่ เบ็งคางไก่คั้นมันชันทีลี ปีนีสิปติ คั้นปีโตคางไก่คั้งยาวๆ คือเกี่ยว พ่อเฒ่าจ้ำบอกไว้ป็นันจั่งสิตี...

(01-03)

กลอนลำชีวิตชานา 1 ซ้ำงต้นนี้ ได้มีการกล่าวถึง “พ่อเฒ่าจ้ำ” บอกให้ชานาเตรียมไก่สำหรับทำพิธีบวงสรวงก่อนเริ่มทำนา ซึ่งคำว่า พ่อเฒ่าจ้ำ เป็นคำศัพท์เฉพาะเรียกบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความเชื่อในภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง ผู้นำจิตวิญญาณผู้สามารถเข้าทรงและสื่อสารกับผีปู่ตาตามความเชื่อ ลักษณะของเฒ่าจ้ำต้องเป็นคนอยู่ในศีลธรรม ปฏิบัติดีงาม เป็นผู้มีเมตตาคอยให้คำแนะนำหรือทำนายทายทัก ให้ชานาเตรียมพร้อมสำหรับการทำนาตลอดทั้งปี โดยให้ผีปู่ตาคอยปกป้องรักษาข้าวในนาและชานาให้ได้ข้าวสมปรารถนา สร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ชานาในการทำนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาด้านความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่เป็นคุณค่าทางจิตใจของชาวอีสาน

ตัวอย่าง การใช้คำเรียกเกี่ยวกับความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

.....อันนี้เดือนหกฝนลงแล้ว ไถนากล้าหว่าน บวชลูกหลานตั้งบั้งไฟพร้อมว่าแห่แหน บูชาแถนเท็งฟ้า ให้ฝนมาฮ้างง ฝนตกลงหว่านกล้า.....

(06-06)

กลอนลำอาลัยอาวรณ์ 2 ซ้ำงต้นนี้ ได้มีการกล่าวถึงประเพณีบุญเดือนหกของชาวอีสาน เมื่อเข้าสู่ฤดูฝนชานาจะเตรียมตัวทำนาและเตรียมบวชลูกหลาน พร้อมกันนี้ได้แห่บั้งไฟบูชาแถนบนฟ้า เรียกว่า บุญบั้งไฟ เพื่อขอฝนให้ตกลงมาตามฤดูกาล ซึ่งคำว่า แถน เป็น

วัฒนธรรมคำเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวกับความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยชาวอีสานเชื่อว่า “แถน” หรือ “พญาแถน” เป็นเทวดาผู้เป็นใหญ่ที่ปกครองเมืองสวรรค์ที่ประทานความอุดมสมบูรณ์ให้กับชาวนาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้กำหนดฝนฟ้าให้ตกต้องตามฤดูกาล “แถน” จึงเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวอีสานให้ความเคารพนับถือมาเป็นระยะเวลาช้านาน คล้ายกับ “พระอินทร์” ในภาษาไทยมาตรฐาน ส่วนคำว่า **บั้งไฟ** คือ บั้งไฟเป็นกระบอกยาวมีหางยาวภายในบรรจุดินประสิวที่ทำให้เกิดประกายไฟได้ จุดประสงค์ของบั้งไฟเพื่อจุดเพื่อบูชาแถนบนฟ้าให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล (สวาท ศรีอุตร, 2555: 79) ซึ่งสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาด้านความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ในการให้ความเคารพนับถือแถนเทวดาผู้เป็นใหญ่ของชาวอีสาน เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารในท้องถิ่นอีสาน

ตัวอย่าง การใช้คำเรียกเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องกรรมและชาติภพ

...เป็นจิงได้บุพเพสันเพ็นกลันมาแต่เมืองฟ้า ถึงเวลากินข้าว
อวรณ์เอยตั้งแต่แม่ เสียงอ้อเอยน้อย ยามสีเข้าดอกบ่อนนอน ละกาเหว่า
วอนยามเดือนห้าเหม็นตายนามเลี้ยงชอยบมี แถนเอย แถนเอย แถนลงปุ้น
สายแนนบคือหมู่ ออกกูเอยคาคสิเป็นแม่ฮ้าง ผลาสร้างหน่วยบมี หน่วยบมี
เออ อิม เอย นอ...

(05-06)

กลอนลำแม่ฮ้างผู้ล้มข้างต้นนี้ ได้มีการพรรณนาเกี่ยวกับบุพเพสันนิวาสนิเวศน์ที่ผูกพันกันมาในเรื่องคู่ครองของชายหญิง โดยใช้คำว่า **สายแนน** มาจากคำว่า “สายหนึ่งสายแนน” เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องคู่ครองที่มีความผูกพันกันมาตั้งแต่ชาติภพก่อน แล้วย่นามาสู่ชาติภพในปัจจุบัน (สวาท ศรีอุตร, 2555: 121) และ คำว่า **ผลา** คล้ายกับคำว่า บุพเพวาสนา, พรหมลิขิต ในภาษาไทยมาตรฐาน หมายถึง โชคชะตา หรือ ชะตากรรมของมนุษย์ที่ถูกกำหนดไว้ เป็นความเชื่อเกี่ยวเวรกรรมและการกระทำในชาติภพต่างๆ ที่ได้กระทำมาส่งผลให้ภพชาติปัจจุบันจึงต้องมีโชคชะตาที่แตกต่างกัน ดังตัวอย่างหญิงหม้ายที่ถูกสามีทิ้ง โดยกล่าวถึง “แถน” (เทวดา) บนสวรรค์ว่าไม่ได้กำหนดบุพเพสันนิวาสนิเวศน์ของคนที่ให้มีต่อกัน หรือด้วยบุญตัวเองมีน้อย จึงต้องอยู่อย่างเปล่าเปลี่ยว ใจเป็นแม่หม้ายที่สามีเลิกรา ซึ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติและภพชาติของชาวอีสานที่เกิดจากบุญกรรมที่ได้กระทำมาในภพชาติอดีต

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการใช้คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวอีสาน แสดงให้เห็นวัฒนธรรมคำเรียกประเพณีชาวอีสานที่ยึดถือปฏิบัติทางสังคมตาม “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” (จารีตประเพณี 12 เดือน) และ คำเรียกเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมของชาวอีสานที่ผูกพันกับวิถีชีวิตชนบทของชาวอีสาน อันเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนใน

ท้องถิ่นอีสาน สะท้อนให้เห็นแนวคิด ความเชื่อและคุณค่าทางจิตใจของคนในท้องถิ่นอีสาน ที่มีความผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ ความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ความรักสามัคคีของคนในสังคม ซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานมาอย่างช้านาน

3.1.6.6 คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมการเรียกขานบุคคลของชาวอีสาน

ธนานันท์ ตรงดี (2557: 72) ได้อธิบายเกี่ยวกับการใช้คำบุรุษสรรพนามและคำเรียกบุคคลในภาษาไทยถิ่นอีสานว่า เป็นการใช้คำเรียกบุคคลเกี่ยวกับชื่อของบุคคลหรือสรรพนามแทนบุคคล ด้วยภาษาไทยถิ่นอีสาน ซึ่งอยู่ในกลุ่มของคำนามประเภทหนึ่งที่สามารถปรากฏตามลำพังได้ และปรากฏหน้าคำนามจำนวนและคำลักษณะนามได้ เพื่อแสดงความเฉพาะเจาะจงบุคคลนั้น

อนึ่งการใช้สรรพนามเรียกแทนบุคคลในภาษาไทยถิ่นอีสาน เป็นการใช้คำเรียกแทนบุคคลสำหรับสื่อสารและเชื่อมความสัมพันธ์กับคนอื่นในสังคม เช่น คำว่า “ข่อย” คล้ายกับคำว่า “ฉัน” หรือ “ข้าพเจ้า” ในภาษาไทยมาตรฐาน เป็นสรรพนามแทนผู้พูด สำหรับ คำว่า “เจ้า” คล้ายกับคำว่า “คุณ” หรือ “เธอ” ในภาษาไทยมาตรฐาน เป็นสรรพนามแทนผู้ฟัง และคำว่า “เพิ่น” คล้ายกับคำว่า “ท่าน” หรือ “เขา” ในภาษาไทยมาตรฐาน เป็นสรรพนามแทนผู้ที่ถูก อ้างถึง เป็นต้น

นอกจากคำบุรุษสรรพนามที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ในภาษาไทยถิ่นอีสานยังมีการใช้คำเรียกบุคคลตามสถานภาพของบุคคล สอดคล้องกับแนวคิดของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2545: 60-71) ที่อธิบายเกี่ยวกับปัจจัยความแตกต่างบุคคลตามลักษณะทางสังคม ได้แก่ เพศ อายุ ชั้นสังคม ชาติพันธุ์ อาชีพ และการศึกษา ทำให้เกิดภาษาย่อยที่เรียกว่า ภาษาย่อยตามเพศ ภาษาย่อยตามอายุ ภาษาย่อยตามชั้นสังคม ภาษาย่อยตามอาชีพ ภาษาย่อยตามชาติพันธุ์ และภาษาย่อยตามการศึกษา ซึ่งภาษาย่อยเหล่านี้ยังสามารถแบ่งย่อยให้เฉพาะเจาะจงลงไปอีก เช่น ภาษาผู้หญิง ภาษาผู้ชาย ภาษาวัยรุ่น เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นสถานภาพของบุคคลได้อย่างชัดเจน

จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ผู้ศึกษาพบคำสะท้อนภาพวัฒนธรรมการเรียกขานบุคคลของชาวอีสาน ด้วยภาษาไทยถิ่นอีสาน สำหรับสื่อสารกับคนในท้องถิ่นอีสาน เพื่อแสดงสถานภาพ เพศ อายุ และบทบาทหน้าที่ของคนในสังคมอีสานได้อย่างเหมาะสม ซึ่งผู้ศึกษาจัดกลุ่มเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ คำเรียกสรรพนามแทนบุคคลของชาวอีสาน คำเรียกนำหน้าชื่อบุคคลของชาวอีสาน คำเรียกบุคคลบอกสถานภาพ คำเรียกบุคคลตามลำดับอาวุโส คำเรียกนักบวชหรือพระสงฆ์ และ คำเรียกบุคคลอันเป็นที่รัก โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มที่ 1 คำเรียกรสรพนามแทนบุคคลของชาวอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำเรียกรสรพนามแทนบุคคล สำหรับสื่อสารและเชื่อมความสัมพันธ์กับคนอื่นในสังคม เพื่อแสดงสถานภาพผู้พูด ผู้ฟัง และผู้ที่อ้างถึง แสดงถึงความใกล้ชิดและสนิทสนมของบุคคล เช่น การใช้คำเรียกแทนบุคคลในครอบครัวชนบทอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...ถึงเวลาตอนเช้า เตาดาทเตรียมกะต๋า หาบใส่บ่าอ่อนต้อน หาบใส่บ่าอ่อนต้อน คอนพร้อมเจ้าสู่แนว เสียงปากเอ็นแจ้วแจ้ว ใส่แม่**บักทำทุย** ข่อยสียายเอาหวานเลื่อยไปดอนพูน สามโมงเช้าเตรียมเอาเดอทั้งยาสูบ ก้อตองเหน็บอยู่นั้น เสียมพร้อมว่าแน่เด้อ อันนี้เมียกะเอ้อตอฮับฝัวโต ให้เจ้าไปไวไว ข่อยสียไปนำกัน ไปเซาโพนกกพูน ฮิมคริมมันฮ่มใหญ่ บัดฮา**อิน้อย**ให้ เฮาสีได้เจ้าฮ่มนอน แดดแสงฮ้อนพันไฮ่ชุดดิน ชีวิตการหากินปากกัดตีนถีบ ปีได้มันตาเซอฟังเอาเด้อพวก**พ่อแม่** ชาวไฮ่ดำกำแหล่สีหน้าเจ้าหม่นหมอง ผิวบ่เกียงใสสะอาดคือขุน มือกะด้ามอมแมมแดดเผาผ่านกล้า หากินคนเฮานั้นพรหมลิขิตคนละอย่าง คั้นพ่อแม่แต่งบได้ คั้นเอาแท้ ตั้งแต่บุญเด้น้อ เออ เอย นอ

(01-14)

กลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 1 ข้างต้นนี้ ได้กล่าวถึงสามีและภรรยาชาวอีสานคู่หนึ่งมีวิถีชีวิตเป็นชาวไร่ สามีได้สนทนากับภรรยาของตนเอง โดยใช้คำเรียกแทนภรรยาตนเองว่า “แม่**บักทำทุย**” หมายถึง หญิงที่มีลูกชายชื่อทุย ประกอบด้วยคำว่า “แม่” รวมกับคำว่า “บักทำ” คำเรียกผู้ชายหรือเด็กผู้ชายเพื่อแสดงความเอ็นดู และตามด้วยคำว่า “ทุย” เป็นชื่อเฉพาะของบุคคล ใช้เรียกลูกชายตนเองผู้ที่ถูกอ้างถึง คำว่า ทุย ในภาษาไทยถิ่นอีสานไม่ปรากฏชัดเจนถึงที่มาของชื่อ แต่หากพิจารณาตามความหมายในพจนานุกรมไทย หมายถึง ลักษณะกลมรีหรือเป็นคำเรียกควายที่มีเขาสั้นหรือหงิกว่า ควายทุย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 577) ตามความหมายที่กล่าวมานี้ จึงนำมาใช้ตั้งเป็นชื่อบุคคล คำว่า “บักทำทุย” จึงเป็นคำเรียกแทนบุคคลเพื่อแสดงสถานภาพความเป็นแม่ของผู้หญิงที่มีลูกชาย ใช้สำหรับสนทนาระหว่างบุคคลในครอบครัวหรือญาติพี่น้องที่สนิทสนมกัน เช่น สามีเรียภรรยา เป็นต้น

อนึ่ง สามีได้ใช้สรพนามเรียกแทนตนเองด้วยคำว่า “ข่อย” (ฉัน) เมื่อสนทนากับภรรยาตนเอง ซึ่งแสดงถึงความสนิทสนม คู่กันเคย ความเป็นกันเองระหว่างสามีและภรรยาได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ปรากฏการใช้คำเรียกแทนลูกสาวที่ถูกกล่าวถึง โดยใช้คำว่า “อิน้อย” เป็นคำเรียกเด็กผู้หญิงที่ยังเล็กอยู่ ซึ่งจากบริบทข้างต้น นำมาใช้สำหรับเรียกลูกสาวของผู้พูด แสดงถึง

ความรักและความเอ็นดูของผู้พูดที่มีต่อลูกของตนเองเป็นอย่างดี ซึ่งสะท้อนให้เห็นสถานภาพของผู้ฟังที่มีอายุน้อยกว่าผู้พูดได้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ปรากฏการใช้สรรพนามคำเรียกแทนผู้ฟังหมอลำว่า “พ่อแม่” เพื่อแสดงการทักทาย ความว่า “บ่ได้มี้นตาเซอฟังเอาเคื่อพวก**พ่อแม่**” เป็นการกล่าวทักทายผู้ฟังเมื่อเล่าเรื่องราวของตนเองให้ผู้อื่นฟัง แสดงให้เห็นวัฒนธรรมการทักทายด้วยคำเรียกญาติของชาวอีสาน ที่สะท้อนสังคมแบบเครือญาติของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำเรียกสรรพนามแทนบุคคลของชาวอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูด ผู้ฟัง และผู้ที่อ้างถึง เพื่อสื่อสารกับคนในท้องถิ่นแสดงถึงบทบาทหน้าที่ ความใกล้ชิดและสนิทสนมของบุคคลในสังคมอีสานได้เป็นอย่างดี เช่น การใช้คำเรียกแทนบุคคลในครอบครัวชนบทอีสาน ด้วยคำว่า “แม่บักท่าทุย” “บักท่า” “ซ่อย” (ฉัน) “อีน้อย” อีนางน้อย อีนางน้อย อีน้อง อีน้องน้อย อีนาง เป็นต้น ซึ่งสะท้อนสถานภาพของบุคคลในครอบครัว เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ความเป็นสามีภรรยา พ่อแม่ลูก และญาติพี่น้อง เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 คำเรียกนำหน้าชื่อบุคคลของชาวอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำประกอบนำหน้าชื่อบุคคลในภาษาไทยถิ่นอีสาน ด้วยคำว่า “อี” และ “บัก” ดังนี้ การใช้คำว่า “อี” ในภาษาไทยถิ่นอีสาน ส่วนใหญ่เป็นคำขึ้นต้นประกอบคำนามหรือชื่อบุคคลสำหรับผู้หญิงเพื่อแสดงความสุภาพและเอ็นดู เช่น คำว่า อีนาง อีหล้า อีน้อง อีน้อย อีนางน้อย เป็นต้น ทั้งนี้ สามารถใช้คำว่า “อี” เป็นคำเรียกญาติเพื่อแสดงความนับถือ ปรากฏนำหน้าคำนามได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย เช่น คำว่า อีแม่ อีพ่อ หมายถึง แม่พ่อ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...เอออันนี้ ออกพรรษาลาพระเจ้า ถึงเวลากลับแล้วสินอนนาฟ้า
 ย่า มีข้าวกำห่อข้าวต้ม กฐินตั้งต่อบุญ มีข้าวจ้าวเฮ็ดข้าวปุ้น **อีแม่**บอกสุ
 เอย พอได้ไปทำทานช่วยกันชาวบ้าน กลางคืนลมหนาวต้อง เสียงตีตั้งว๊อๆ
 เสียงว๊อว๊อผู้เฒ่าเฒ่าเสียงอ้ายก็จ่มพุม...ฟังดนตรีประจำบ้าน เสียงจารย์เรา
 เป่าโหวด มาม่วนโหดกะด้อ โหว โว โหวด วี โว บ่าวโอย โอยนำชู ขอซูสิ
 ได้บ่ ย่าน**อีพ่อ**ด่าข่อยเสียงเว้าใส่ผู้ชาย เสียงโหวดอ้ายคือสียายคำจา....

(01-05)

กลอนลำมนตร์รักบ้านอีสานข้างต้นนี้ ปรากฏการใช้คำว่า “อี” ประกอบนำหน้าคำนามเป็นคำเรียกญาติสำหรับชายและหญิง โดยผู้หญิงจะใช้คำว่า “อีแม่” คล้ายกับ “คุณแม่” ภาษาไทยมาตรฐาน ส่วนคำเรียกญาติสำหรับผู้ชายจะใช้คำว่า “อีพ่อ” คล้ายกับ “คุณพ่อ”

ภาษาไทยมาตรฐาน จากตัวอย่างใช้เป็นคำเรียกบิดาและมารดาของตนเอง ในภาษาไทยถิ่นอีสาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการใช้คำนำหน้าชื่อบุคคล เป็นคำเรียกญาติสำหรับผู้ชายและผู้หญิง ของชาวอีสาน ที่แสดงถึงการให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่ของชาวอีสาน

นอกจากนี้ ปรากฏการใช้คำนำหน้าชื่อ โดยใช้คำว่า “บัก” ส่วนใหญ่จะใช้เป็นคำประกอบชื่อบุคคลเฉพาะผู้ชายเท่านั้น ซึ่งแสดงความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏเฉพาะในท้องถิ่นอีสาน เช่น คำว่า บักทิดเคน บักเชียงน้อย บักห้า บักหล้า เป็นต้น คำว่า “บัก” จะใช้เป็นคำนำหน้าชื่อที่ผู้ใหญ่เรียกเด็กผู้ชายลูกหลานหรือเพื่อนสนิท แต่ถ้าเด็กใช้เรียกผู้ใหญ่ หรือผู้สูงอายุถือว่าเป็นการสบประมาทอย่างรุนแรง

ทั้งนี้ การใช้คำว่า “บัก” เรียกนำหน้าชื่อบุคคลที่พบในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ได้แก่ คำว่า “บักห้าทวย” ในกลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 1 ความว่า “...เสียงปากเอ็นแจ้วๆ ใส่แม่บักห้าทวย...” จากตัวอย่างมีการใช้คำว่า “บัก” เป็นคำนำหน้าชื่อปรากฏหน้าคำว่า “ห้า” ซึ่งเป็นคำเรียกเด็กผู้ชายแสดงความเอ็นดู จากนั้นตามด้วยชื่อเฉพาะของบุคคลคำว่า “ทวย” คำว่า “บักห้าทวย” จึงหมายถึง “เด็กชายชื่อทวย” จากบริบทที่นำมาแสดงข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าคนชื่อ “ทวย” หรือ “บักห้าทวย” เป็นเด็กผู้ชายที่มีฐานะน้อยกว่าผู้พูด ผู้พูดจึงใช้คำว่า “บัก” เรียกนำหน้าชื่อเพื่อแสดงความรักความเอ็นดูต่อเด็กชายทวยว่าเป็นลูกหลานที่รักและเมตตา

ดังนั้น จะเห็นว่าคำเรียกนำหน้าชื่อบุคคล ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นความสำคัญของการใช้คำประกอบนำหน้าชื่อบุคคลในภาษาไทยถิ่นอีสานสำหรับผู้ชายและผู้หญิง จะใช้ให้เหมาะสมกับเพศกำเนิดของบุคคล เช่น การใช้คำนำหน้า “อี” สำหรับผู้หญิง ได้แก่ คำว่า อีหล้า อีนาง อีน้อง นอกจากนี้จะมีบางคำที่กำหนดให้สามารถใช้เป็นคำเรียกเฉพาะบุคคลได้ เช่น คำว่า “อีพ่อ” (คุณพ่อ) ส่วนการใช้คำนำหน้า “บัก” ชาวอีสานจะใช้เฉพาะสำหรับผู้ชายหรือสัตว์เพศผู้เท่านั้น เช่น บักหล้า บักห้าทวย เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นการกำหนดเพศของบุคคลจากคำนำหน้าชื่อได้อย่างชัดเจน อีกทั้งทำให้ผู้ฟังกลอนลำชาวอีสานให้รับรู้และเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของบุคคลตามเพศที่กล่าวถึงอย่างเหมาะสม

กลุ่มที่ 3 คำเรียกบุคคลบอกสถานภาพ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำเรียกบุคคลเพื่อแสดงให้เห็นบุคคลที่มีสถานภาพโสด สมรสและมีบุตร และหย่าร้างของบุคคลในสังคมอีสาน ดังนี้

การใช้คำเรียกบุคคลที่มีสถานภาพโสด ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เพื่อแสดงให้เห็นการใช้คำเรียกเฉพาะสำหรับผู้ชายและผู้หญิงที่มีสถานภาพโสดโดยยังไม่มีคู่ครองหรือคู่สมรส ทั้งนี้ สำหรับการเรียกผู้ชายที่มีสถานภาพโสดจะใช้คำว่า “บ่าว” (ชายหนุ่ม)

และสำหรับผู้หญิงที่มีสถานภาพโสด จะใช้คำว่า “สาว” หรือ “ผู้สาว” ซึ่งจะนำมาประกอบคำเรียกขาน เช่น คำว่า บ่าวคะนอง บ่าวจารย์ ผู้สาวสำน่อย สาวสำน่อย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ...เป็นคุ่มๆสาวบ่าวยามหนาว **บ่าวคะนอง**หาเลาะเรื่อยชม
สาวเล่น เสียงทราโนดังจ้า **สาว**อีสานอีสานตั้งแต่ก่อน นั่งเป็นบ่อนก่อกอง
 ไฟไว้แล้วมือน้าวแกงทรา...**สาว**พันพลูกลิบหมากไว้ ค่อยท่าแต่**บ่าวจารย์**
 เสียงผู้บ่าวเลาะบ้าน เป็นหมู่เดือนหงาย **ผู้สาว**หลายลงเป็นเข็นดวงแสม
 เปียฝาย ดังมาหลายทางพัน... (01-05)

(2) ...**สาวสำน่อย**ขึ้นใหม่มาฟังลำ บาดกลับเมื่อทิวอนตื่นสวยบ่
 พันข้าว ฟังแต่เสียงพิมพ์เว้าเป็นแม่จ๋ม ลูกขึ้นมาหน้าปล้างทางข้าวกะ
 แห่งเหลือง... (01-06)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ปรากฏการใช้คำเรียกบุคคลที่มีสถานภาพโสด ดังนี้
 (1) กลอนลำมนตร์รักบ้านอีสาน ได้ใช้คำเรียกชายหนุ่มวัยรุ่นที่มีความอยากรู้อยากลองกำลังเที่ยว
 ชมและเกี้ยวพาราสีหญิงสาวด้วยความคึกคะนองว่า “**บ่าวคะนอง**” ซึ่งประกอบด้วยคำว่า “บ่าว”
 และคำว่า “คะนอง” เป็นคำกริยาแสดงอาการร่าเริง คึก แสดงถึงอายุและช่วงวัยของชายหนุ่มที่
 กำลังสนุกร่าเริง จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นกิริยาท่าทางและช่วงอายุของชายหนุ่มวัยรุ่นที่อยากรู้
 อยากลอง สำหรับการใช้คำว่า “**บ่าวจารย์**” แสดงว่าชายคนรักเคยบวชและลาสิกขาจากความ
 เป็นพระมาแล้ว สันนิษฐานได้ว่า คำว่า “จารย์” มาจากคำศัพท์ว่า พระอาจารย์ ซึ่งเป็นคำเรียก
 ลำดับสมณะศักดิ์ของพระสงฆ์ที่ชาวอีสานนับถือ สะท้อนให้เห็นช่วงอายุของชายหนุ่มมีสถานภาพ
 เคยผ่านการบวชมาแล้ว

จะเห็นว่ากลอนลำได้มีการพรรณนาเกี่ยวกับบริบทการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มของ
 หนุ่มสาวในชนบทอีสาน สะท้อนภาพวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการเป็นอยู่ของชาวอีสานแบบสังคม
 ใหญ่ อีกทั้งมีวัฒนธรรมการเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาวในชนบทสมัยก่อนที่นิยมทำกันแบบเปิดเผย
 และเป็นที่รับรู้ของพ่อแม่ ญาติพี่น้องของหนุ่มสาวด้วย แต่การกระทำทั้งหมดจะต้องให้อยู่ใน
 กรอบของฮีดคองหรือประเพณี โดยที่ชายหญิงนั้นห้ามล่วงเกินซึ่งกันและกันเป็นอันขาด สิ่งนี้เป็น
 ค่านิยมเกี่ยวกับการเลือกคู่ของหนุ่มสาวตามความชอบใจ ในสังคมอีสานแบบดั้งเดิม

ตัวอย่าง (2) กลอนลำขึ้นอุราฟ้าสาธ ได้กล่าวถึงหญิงสาวที่อยู่ในวัยรุ่น ซึ่งกำลัง
 แรกเนื้อสาว โดยใช้คำเรียกหญิงสาวด้วยคำว่า “**สาวสำน่อย**” เป็นคำเรียกสาวรุ่นหรือหญิงที่อยู่ใน
 วัยรุ่นที่กำลังแรกเนื้อสาวขยายด้วยถ้อยคำว่า “**ขึ้นใหม่**” หมายถึง กำลังเริ่มขึ้น ฟังเริ่มต้น

ดังนั้น คำว่า “**สาวน้อยขึ้นใหม่**” จึงใช้เรียกหญิงสาวที่กำลังเริ่มแตกเนื้อสาวเข้าสู่วัยรุ่น สะท้อนให้เห็นช่วงอายุของหญิงสาววัยรุ่น

จากการศึกษาการใช้คำเรียกบุคคลที่มีสถานภาพโสดสำหรับผู้ชายและผู้หญิงด้วย ภาษาไทยถิ่นอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ คำเนิน เป็นถ้อยคำที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวันของชาวอีสาน ที่แสดงถึงความละเอียดอ่อนทางภาษาในการใช้คำเรียกบุคคลตาม ความเป็นเพศชายหญิง ระดับอายุ และบทบาทหน้าที่ของคนให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม อีสานที่เหมาะสม

สำหรับการใช้คำเรียกบุคคลที่มีสถานภาพสมรสและมีบุตร ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ คำเนิน แสดงให้เห็นคำเรียกบุคคลของผู้ชายและผู้หญิงที่มีสถานภาพสมรสและมีบุตร ส่วนใหญ่จะใช้ คำว่า พ่อบักहां (พ่อของลูกชาย) แม่บักहां (แม่ของลูกชาย) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

....มาเต็มทีแต่ผู้เนาไกลบ้าน ผัวเมียเดียวเลี้ยงลูกอ่อน ตื่นขึ้นมาผัว
ไปก่อน ไปไหนคราดไว้ทำพอได้เค็งงาน แม่บักहांอยู่บ้านกะฟ้าวต้นคือ
กัน เตรียมเอาพินมาดงไฟ เป่าพู่ทั้งพู่ เสียงวีไฟควันกุ่ม ในครวัลูกฮอมๆ
กะบองก้อมเขยไว้ เอาน้ำละลายม้วย น้ำฮ้อนแล้วเอาข้าวหมามาชาว สอง
มือจับหวดมาสูบหม้อ เสียงลูกออให้ไวไวกวยลูกแน่ พอลูกหลับแม่ผัดฟ้า
วหาถ้วยพองจอง ตักปลาแดกใส่ถ้วย เกลือตีมถมนัก สีได้ไปนาเซ**พ่อบัก**
हांไปแล้ว เสียงเฮือนใกล้แซวแซว กะฟ้าวต้น เอ็นใส่กันพองเว้า กระทั่ง
เต่าผ่องอะเฮ้ม ผ่องอาเฮ้ม...

(01-03)

กลอนลำชีวิตชาวนาข้างต้นนี้ ได้กล่าวถึงสามีใช้คำเรียกภรรยาตนเองว่า “แม่บักहां” และภรรยาใช้คำกล่าวถึงสามีตนเองว่า “พ่อบักहां” เช่นกัน ทั้งนี้ คำว่า “บักहां” เป็นคำพูดของผู้ใหญ่ใช้เรียกเด็กชายด้วยความเอ็นดู นำมาใช้ประกอบคำว่า “พ่อ” หรือ “แม่” เพื่อแสดงให้ผู้ฟังทราบว่าสามีและภรรยาคู่นี้มีลูกชาย อนึ่งสำหรับบุคคลที่มีบุตรสาวจะใช้คำเรียกว่า “พ่ออีนาง” และ “แม่อีนาง” ซึ่งคำว่า “อีนาง” เป็นคำพูดของผู้ใหญ่ใช้เรียกเด็กผู้หญิงด้วยความเอ็นดู เป็นต้น

ดังนั้น การใช้คำเรียกสามีและภรรยาที่มีลูก ด้วยคำว่า “แม่บักहां” “พ่อบักहां” “แม่อีนาง” และ “พ่ออีนาง” แสดงให้เห็นถึงความเป็นเครือญาติและครอบครัวเดียวกัน บทบาทหน้าที่ความเป็นพ่อและแม่ ความเป็นสามีภรรยา บทบาทความเป็นผู้นำครอบครัวของผู้ชาย และ บทบาทความเป็นแม่บ้านของผู้หญิง และแสดงถึงความใกล้ชิดสนิทสนมกันของคนในครอบครัว สะท้อนภาพวิถีชีวิตและค่านิยมการให้ความสำคัญกับลูกคนแรกของคนในสังคมอีสาน

สำหรับการใช้คำเรียกบุคคลสถานภาพหย่าร้าง ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ
ดำเนิน ด้วยภาษาไทยถิ่นอีสาน ส่วนใหญ่จะนิยมใช้คำว่า “ฮ้าง” ในภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับ
คำว่า “ร้าง” ในภาษาไทยมาตรฐาน ประกอบคำเรียกขานบุคคล เช่น คำว่า พ่อฮ้าง บ่าวพ่อฮ้าง
แม่ฮ้าง และ ผู้สาวแม่ฮ้าง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...เอออันนี้ละพ่อแม่เอ๋ย ละเห็นว่าเด็กรๆ ขอนหัวลมวอนพดยอด
ไผ่ เบ่งใบบง ใบโล่ลมมาพดยอดปิ่นใบกวยว่าอวยหาง เอือน **ผู้สาวแม่
ฮ้าง**พวมเล่นบ่าวกะมีน้อ ฟังเสียงจอละเจียวหูซิ่นซุ่มซู่ เสียงผู้สาวหัวสุ
ชมเชย **พ่อฮ้าง**หนุ่ม เลี้ยวไปเบิ่งเทิงพองหัวพองยุ่ม เข็นฝ้ายแกงแต่น...

(01-06)

กลอนลำชิ้นอุราฟ้าสว่างข้างต้นนี้ ได้มีการกล่าวถึงชายหญิงที่คู่ครองเลิกราไปใน
ชนบทอีสาน โดยใช้คำเรียกผู้หญิงว่า “ผู้สาวแม่ฮ้าง” ใช้เป็นคำเรียกผู้หญิงเลิกรากับสามีแล้ว
ส่วนการใช้คำเรียกผู้ชายว่า “พ่อฮ้างหนุ่ม” ใช้เป็นคำเรียกผู้ชายที่เลิกรากับภรรยาแล้ว ซึ่งกำลัง
เกี่ยวพาราสักกันอย่างมีความสุขด้วยความเขินอาย สังเกตได้จากข้อความบริบทแวดล้อมว่า
“เลี้ยวไปเบิ่งเทิงพองหัวพองยุ่ม เข็นฝ้ายแกงแต่น” มองดูทั้งเขินอายเขินฝ้ายไม่มีเส้นตายก็หมุน
ไปเรื่อยๆ จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นภาพบรรยากาศชนบทอีสาน การแสดงความรัก กิริยา
ท่าทางการเขินอาย วิถีชีวิตและความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายของชายหญิงในชนบทอีสาน

ทั้งนี้ การใช้คำว่า “พ่อฮ้าง” “แม่ฮ้าง” ใช้เรียกบุคคลเฉพาะกรณีที่เคยแต่งงาน
มาแล้ว แต่เลิกรากับสามีหรือภรรยาในภายหลังเท่านั้น ไม่รวมกรณีคู่ครองตายจากกัน กรณี
คู่ครองตายจากกันไป ในภาษาไทยถิ่นอีสานจะใช้ คำว่า แม่หม้าย และ คำว่า พ่อหม้าย คล้ายกับ
ในภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งสะท้อนแนวคิดและโลกทัศน์ของคนอีสานต่อผู้หญิงแม่ฮ้างหรือแม่หม้าย
ได้เป็นอย่างดี (อภิศักดิ์ โสมอินทร์, 2534: 52)

จากการศึกษาการใช้คำเรียกบุคคลที่มีสถานภาพหย่าร้าง ในภาษาไทยถิ่นอีสาน
ด้วยคำว่า แม่ฮ้าง พ่อฮ้าง แม่หม้าย พ่อหม้าย แสดงให้เห็นถึงสถานภาพของบุคคลเกี่ยวกับที่มา
ของคู่ครองที่เลิกราหรือตายจากกัน ที่นำมาใช้ในกรณีที่มีความแตกต่าง ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ
เนื้อหามากยิ่งขึ้น ซึ่งสะท้อนแนวคิดและโลกทัศน์ของคนอีสานต่อบุคคลที่มีสถานภาพหย่าร้าง

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำเรียกบุคคลบอกสถานภาพ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ
ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของบุคคลตามสถานภาพโสด สมรสและมีบุตร และหย่าร้างใน
สังคมอีสานที่แตกต่างกันได้อย่างชัดเจน โดยที่คำเรียกบุคคลที่มีสถานภาพสมรสและมีบุตร จะใช้
คำเรียกบุตรตามเพศประกอบคำขึ้นต้น “พ่อแม่” เช่น พ่อบักห้า (พ่อของลูกชาย) แม่บักห้า

(แม่ของลูกชาย) พ่ออีนาง (พ่อลูกสาว) แม่อีนาง (แม่ของลูกสาว) สะท้อนภาพวิถีชีวิตและค่านิยม การให้ความสำคัญกับลูกคนแรกของคนในสังคมอีสาน

สำหรับคำเรียกบุคคลที่สถานภาพโสดที่ปรากฏสำหรับผู้ชายจะใช้คำว่า “บ่าว” หรือ “ผู้บ่าว” ประกอบคำอื่นเรียกบุคคล เช่น บ่าวคนอง บ่าวจารย์ ส่วนผู้หญิงจะใช้คำว่า “สาว” หรือ “ผู้สาว” ประกอบคำอื่นเรียกบุคคล เช่น สาวสำน้อย ผู้สาวสำน้อย เป็นต้น ซึ่ง สะท้อนให้เห็นกิริยาท่าทางและช่วงอายุของบุคคลได้อย่างชัดเจน อนึ่งการใช้คำเรียกบุคคล สถานภาพหย่าร้าง ในภาษาไทยถิ่นอีสาน ส่วนใหญ่จะนิยมใช้คำว่า “ฮ้าง” ประกอบคำเรียกขาน บุคคล เช่น คำว่า พ่อฮ้าง บ่าวพ่อฮ้าง แม่ฮ้าง และ ผู้สาวแม่ฮ้าง นอกจากนี้ใช้คำว่า “หม้าย” ใน กรณีที่คู่ครองตายจากกันไป เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นสถานภาพของบุคคลตามลักษณะของ คู่ครองนั้นเป็นสำคัญ ดังนั้น คำเรียกบุคคลบอกสถานภาพ จึงเป็นวัฒนธรรมคำเรียกขานบุคคล ของชาวอีสานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทำให้ผู้ฟังรู้และเข้าใจสถานภาพของบุคคลที่แตกต่างกันใน สังคมอีสาน

กลุ่มที่ 4 คำเรียกบุคคลตามอาวุโส ในกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำเรียกบุคคลตามลำดับอายุ ด้วยภาษาไทยถิ่นอีสาน ซึ่งประกอบด้วย คำเรียกบุคคลที่ อาวุโสเล็กน้อย และคำเรียกบุคคลที่อาวุโสมาก โดยมีรายละเอียดดังนี้

การใช้คำเรียกบุคคลที่มีอาวุโสเล็กน้อย ในกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำเรียกเด็กหรือผู้ที่อายุน้อยกว่าผู้พูดด้วยความเอ็นดู ส่วนใหญ่มักจะใช้คำว่า “หล้า” ตามสำเนียงการออกเสียงในภาษาไทยถิ่นอีสานว่า หล้า ใช้ประกอบคำเรียกขานบุคคลที่มีอายุ น้อยกว่า เพื่อแสดงความรักและเมตตา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1)...ลูกผัดยั้งน้อยๆ อายุบ่ทันหลาย สามปีเต็มเกิดมาเป็นกำพริ้า
สงสารเต้สงสารหล้าทารกอ่อน... (03-12)
- (2)...พ่อใหญ่ผู้อยู่บ้านอะฮือฮ้องว่าผ่องถาม น้ำบ่ท่วมบ่อิหล้าไฮ้
ใหญ่กกระแวง ดินบ่แข็งบ้ออีนางไฮ้เค็มโพนนัน...(01-04)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ปรากฏการใช้คำเรียกบุคคลที่อาวุโสเล็กน้อย ดังนี้ (1) กลอนลำหัวอกเมียทหาร 1 ได้กล่าวถึงแม่ใช้คำเรียกลูกของตนเองที่ยังเล็กอยู่ โดยใช้คำว่า “หล้าทารกอ่อน” ประกอบด้วยคำว่า “หล้า” เป็นคำเรียกเด็กเล็กๆ หรือผู้อายุน้อยกว่า ตาม ด้วยคำว่า “ทารก” มาจากคำว่า “ทารก” หมายถึง เด็กเล็กๆ และคำว่า “อ่อน” มีความหมาย ว่า ยังเล็กอยู่ ดังนั้น คำว่า “หล้าทารกอ่อน” จึงใช้เรียกเด็กที่ยังเล็กอยู่ในกลอนลำหัวอกเมีย

ทหาร 1 แสดงให้เห็นว่าลูกของตนนั้นยังเล็กมาก จากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นถึงความรักของแม่ที่มีต่อลูกน้อยด้วยความเอ็นดูสงสารและทนุถนอม

ข้อความ (2) กลอนลำชีวิตชาวนา 2 ได้กล่าวถึง“พ่อใหญ่” (คุณตา) สนทนากับผู้หญิงที่อายุน้อยกว่าโดยใช้คำเรียกว่า **อีหล้า** ซึ่งประกอบด้วยคำว่า “อี” ซึ่งใช้เป็นคำประกอบชื่อสำหรับผู้หญิง และคำว่า “หล้า” ใช้คำเรียกคนที่มีอายุน้อยด้วยความรักและเอ็นดู อีกทั้งปรากฏคำว่า **อินาง** ซึ่งนำไปใช้คล้ายกับคำว่าอีหล้าตามที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นถึงความรักและเมตตาของผู้ใหญ่ที่มีต่อลูกหลานที่อายุน้อยกว่าด้วยความเอ็นดูยิ่ง

ทั้งนี้ จะได้เห็นว่ คำว่า “หล้า” ในภาษาไทยถิ่นอีสาน เมื่อปรากฏตามลำพังหรือใช้ประกอบคำอื่นได้ ซึ่งมักปรากฏตอนต้นหรือตอนท้ายคำอื่น เช่น คำว่า หล้าอ่อน อ่อนหล้า น้องหล้า บักหล้า บักหล้า (คำเรียกเด็กผู้ชาย) อีหล้า (คำเรียกเด็กผู้หญิง) ทำให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับคำเรียกสำหรับบุคคลที่ความอาวุโสน้อยกว่าในสังคมอีสาน

สำหรับการใช้คำเรียกบุคคลที่มีอาวุโสมาก ในกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำภาษาเรียกบุคคลที่มีอาวุโส ด้วยภาษาไทยถิ่นอีสาน เพื่อแสดงการให้เกียรติและเคารพนับถือผู้ใหญ่ของชาวอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

....เอออันนี้ละพ่อแม่เอ๊ย ละเป็นจิงใต้พระคุณท่านยังจำหลานได้

อยู่บ่ พวกพ่อตาแล้วพ่อโซ่นคนเฒ่าแก่ชรา หลายปีมาแล้วลำร้องในแหลม
ทองออกหาเที่ยว สัปสนไกลเที่ยวเที่ยวร้องอยู่จังกา.....

(02-02)

กลอนลำฉวีวรรณรำพันข้างต้นนี้ ได้กล่าวถึงศิลปินสนทนากับผู้ฟังที่มีอาวุโสมาก โดยใช้ถ้อยคำเรียกผู้ฟังที่มีอาวุโสว่า “พวกพ่อตาแล้วพ่อโซ่นคนเฒ่าแก่ชรา” จากถ้อยคำดังกล่าว มีการเรียงลำดับความอาวุโสจากน้อยไปมาก คือ คำว่า “**พ่อตา**” ใช้เรียกผู้เป็นบิดาของคุณแม่ คำว่า “**พ่อโซ่น**” นำมาใช้กับบุคคลผู้มียุมากหรือผู้ที่เป็นบิดาของตา ซึ่งประกอบด้วยคำว่า พ่อ ใช้เรียกบิดาผู้ให้กำเนิดหรือเรียกผู้ชายที่มีอายุแล้วเพื่อแสดงความนับถือ และคำว่า “**โซ่น**” ในภาษาไทยถิ่นอีสาน ไม่ปรากฏที่มาของความหมายที่แน่นอน แต่มีลักษณะการออกเสียงคล้ายกับคำว่า “**โซะ**” ที่หมายถึง เก่าแก่ ชำรุด ทรดโทรม (สวาท ศรีอุตร, 2555: 57) จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นอีสาน คำว่า “**โซ่น**” จะนิยมนำมาใช้กับบุคคลผู้มียุมากหรือผู้ที่เป็นบิดาของ คุณตา ในภาษาไทยถิ่นอีสานเรียกว่า พ่อใหญ่ ส่วน คุณยาย ในภาษาไทยถิ่นอีสานเรียกว่า แม่ใหญ่ เป็นสำคัญ (เนาวิ สุวรรณสุข, 2562) ดังนั้น คำว่า พ่อโซ่น คล้ายกับคำ คุณตาทวด ในภาษาไทยมาตรฐาน นอกจากนี้ปรากฏ คำว่า “**คนเฒ่า**” “**แก่**” และ “**ชรา**” เป็นการใช้นำถ้อยคำเรียกผู้ที่มีอาวุโส

ดังกล่าว เพื่อแสดงให้เห็นลำดับอายุและคำเรียกบุคคลที่มีผู้อาวุโสมาก ที่ควรแก่การเคารพนับถือของชาวอีสานตามความเหมาะสม

คำเรียกบุคคลที่มีอาวุโสมากอีกหนึ่งตัวอย่าง

...อันนี้เพิ่นจั่งว่าสิเข้าบ่อน **พ่อใหญ่**เสียงอู้เอิ้น ฟังไว้แม่อินาง แล้วละบ่ก่อไผ่ตีนภู สู่เก็บมันหรือพีกแพง ถั่งลิสงยังบ้อ หรือสุชายเมิดแล้วแพงไว้เคื้อเงินไปฝาก อย่าสุรุ่นสุร่ายแพงไว้ถ้าจ่ายเงิน เสียงตอบเอิ้นยังอยู่ บ่ทันเหมิด อีจักสองสามวันจั่งสิเห็นมันช่อน ตาออนซอนชาวฮัวทำสอน ชาวไฮ่ เกษตรกรเมืองไทย นับแต่มีมือสิก้าวเจริญเรื่อย นำทวิ นำทวิ...

(01-15)

กลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 2 ช่างต้นนี้ มีการใช้คำเรียกผู้อาวุโสด้วยคำว่า **“พ่อใหญ่”** ประกอบด้วยคำว่า **“พ่อ”** เป็นคำเรียกบิดาผู้ให้กำเนิดหรือเรียกผู้ชายที่มีอายุแล้วเพื่อแสดงความนับถือ กับคำว่า **“ใหญ่”** หมายถึง โต ,คนโต ดังนั้น คำว่า **“พ่อใหญ่”** ในภาษาไทยถิ่นอีสาน เป็นคำเรียกชายผู้อาวุโสที่นับถือทั่วไปหรือบิดาของแม่ คล้ายกับคำว่า **“คุณตา”** ในภาษาไทยมาตรฐาน บางท้องถิ่นในอีสานจะเรียกว่า พ่อตู้ หรือ พ่อไซ่น ก็ได้ สำหรับหญิงผู้สูงอายุจะเรียกว่า **“แม่ใหญ่”** คล้ายกับ **“คุณยาย”** ในภาษาไทยมาตรฐาน เช่นกัน ซึ่งการใช้คำว่า **“พ่อใหญ่”** ในกลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 2 แสดงให้เห็นถึงความอาวุโสของบุคคล ที่ควรแก่การเคารพนับถือของคนทั้งหลายในสังคมอีสาน

จะเห็นว่าคำเรียกบุคคลตามอาวุโส ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นความสำคัญของลำดับอายุและบทบาทของบุคคล ในสังคมของวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานที่แตกต่างกันได้อย่างชัดเจน เห็นได้จากคำเรียกบุคคลที่มีอาวุโสน้อยส่วนใหญ่จะใช้คำว่า **“หล้า”** หรือ **“น้อย”** ประกอบคำเรียกชื่อด้วย เช่น คำว่า หล้าอ่อน อ่อนหล้า น่องหล้า บักหล้า บักหล้า (คำเรียกเด็กผู้ชาย) อีหล้า (คำเรียกเด็กผู้หญิง) ส่วนคำเรียกที่บุคคลผู้มีอาวุโสมากส่วนใหญ่จะใช้คำว่า **“แม่”** หรือ **“พ่อ”** ประกอบคำเรียกชื่อด้วย เช่น คำว่า พ่อใหญ่ แม่ใหญ่ พ่อไซ่น เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลำดับความอาวุโสและการให้ความเคารพผู้ใหญ่ของชาวอีสาน

กลุ่มที่ 5 คำเรียกนักบวชหรือพระสงฆ์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ด้วยภาษาไทยถิ่นอีสาน พบว่า ส่วนใหญ่จะนิยมใช้คำว่า **ญาครู** ตามสำเนียงการออกเสียงว่า ยาครู เป็นคำเรียกพระภิกษุสงฆ์ที่อาวุโสและมีพรรษามาก เพื่อแสดงความนับถือคล้ายกับคำว่า **พระครู** ในภาษาไทยมาตรฐาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...หมอกเหยหายเกลี้ยง เสียงระฆังดังก้อง **ญาครุ** ตีตอย เณรน้อย
 ลูกแต่เข้าเอาผ้าเปียงคลุม ผ้าเปียงคลุม ฮ่มผ้าตุ้มทำวัตรประจำวัน...

(01-07)

กลอนลำฟ้าสีทองข้างต้นนี้ ได้กล่าวถึงบรรยากาศยามเช้าในชนบทอีสาน พระสงฆ์ได้ตีระฆังเพื่อเตรียมทำวัตรประจำวันออกบิณฑบาตยามเช้า โดยใช้คำเรียกพระสงฆ์ว่า “ญาครุ” ซึ่งคำว่า “ญาครุ” (อีสานร้อยแปด, 2562) ในภาษาไทยถิ่นอีสานไม่ปรากฏที่มาอย่างแน่นอน ซึ่งในท้องถิ่นอีสานมีการใช้เรียกพระจำนวนมาก เช่น สำเร็จ ยาชา ยาคุ ราชคุ คำเหล่านี้เป็นคำเรียกสมณศักดิ์สำหรับพระสงฆ์ซึ่งปัจจุบันของไทยไม่มีแล้ว แต่ยังมีใช้สำหรับสื่อสารในบางพื้นที่ของท้องถิ่นอีสานและยังมีทางฝั่งลาว

ทั้งนี้ หากพิจารณาความหมายคำว่า ญาครุ ตามคำที่ประกอบ คำว่า “ญา” ตามสำเนียงการออกเสียงว่า “ยา” ในภาษาไทยถิ่นอีสานนั้น หากพิจารณาจากความหมายตามพจนานุกรม คำว่า “ยา” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 947) ที่ใช้ในภาษาใช้มาตรฐาน สามารถนำไปใช้ประกอบคำ พี่ น้อง ลูก ว่า พี่ยา น้องยา ลูกยา หรือใช้ในคำราชาศัพท์หมายความว่า เพศชาย เช่น พระเจ้าลูกยาเธอ ส่วนคำว่า “ครุ” หมายถึง ครูผู้สอน ดังนั้น คำว่า “ญาครุ” ในภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง คุณครู สมภารหรือพระเถระผู้เป็นใหญ่ที่เคารพนับถือ ซึ่งมีอายุ 50 ปีขึ้นไปซึ่งคล้ายกับคำว่า “ครูบา” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 235) ในภาษาไทยถิ่นเหนือเช่นกัน และคล้ายกับคำว่า พระครู ในภาษาไทยมาตรฐานด้วย

จะเห็นว่าคำเรียกนักบวชหรือพระสงฆ์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นความสำคัญของพระสงฆ์ ซึ่งได้สะท้อนภาพทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับศาสนาพุทธที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานมาอย่างช้านานและการให้ความเคารพนับถือที่ควรแก่การนับถือเป็นอย่างดี

กลุ่มที่ 6 คำเรียกบุคคลอันเป็นที่รัก ในกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่าส่วนใหญ่จะใช้คำว่า แพง หรือ คำแพง ประกอบคำเรียกบุคคล เพื่อแสดงความรัก ความห่วงใย และอยากดูแล ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...แม่นสืออยู่ถิ่นกำเหินห่างพันกิโล ใจของชายบ่ห่างไกลพอก้าว ขอ
 แต่สาวนวนน้อง เข้มทองสอดแซว เคี่ยมันแก้วอย่าเป็นเคือบักบวบฮ้าง
 อย่าเป็นเคือบักบวบแห้ง แพงเอยอย่าเฉย คอยทำรับอ้ายทุกอาทิตย์จิต
 สมร จดหมายเลยสิคอยรับมีวันวัน...

(04-10)

กลอนลำหนุ่มโรงงานทอผ้าข้างต้นนี้ ได้กล่าวถึงชายหนุ่มที่อาลัยอาวรณ์หญิงคนรักเมื่อต้องอยู่ห่างไกลกัน โดยชายหนุ่มกล่าวเรียกคนรักของตนว่า **คำแพง** หรือ **แพง** ซึ่งประกอบด้วยคำว่า “คำ” ภาษาไทยถิ่นอีสาน ใช้เรียกทองคำหรือเปรียบของรักมีค่ามากดังทองคำ และคำว่า “แพง” หมายถึง หวงแหน รัก สงวนไว้ ดังนั้น คำว่า คำแพง จึงนิยมใช้กับบุคคลที่รักมากและหวงแหนมาก เพื่อแสดงความรักและปรารถนาดีต่อบุคคลอื่นเป็นสำคัญ เช่น แม่พูดกับลูก สามีใช้กับภรรยา หรือคู่รักหนุ่มสาว เป็นต้น จากตัวอย่างสะท้อนภาพความรักความคิดถึงของชายหนุ่มกับหญิงคนรักได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำสะท้อนภาพวัฒนธรรมการเรียกขานบุคคลของชาวอีสาน ที่พบในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ คำเนิน ส่วนใหญ่จะเป็นคำสนทนาทั่วไปในชีวิตประจำวันของชาวอีสาน นำมาใช้เพื่อสื่อสารกับคนในท้องถิ่นและทำความเข้าใจให้แก่ผู้ฟังได้รับรู้และเห็นความสำคัญของบุคคลจากการใช้คำเรียกที่แตกต่างกันไป ตามสถานภาพบุคคล ระบุอายุ ฐานะทางสังคม และบทบาทหน้าที่ของชายหญิงในสังคมอีสาน เช่น การใช้คำเรียกสรรพนามเรียกแทนบุคคลแสดงความสนิทสนมของคนในครอบครัว การใช้คำเรียกญาติกล่าวแสดงการทักทาย การใช้คำเรียกตามลำดับอาวุโสแสดงความนับถือ การใช้คำนำหน้านามแสดงความเป็นเพศชายและหญิง คำเรียกตามสถานภาพโสด สมรสและมีบุตร และหย่าร้าง สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของคำเรียกบุคคลที่กำหนดบทบาทของคนในท้องถิ่นอีสาน อีกทั้งการใช้คำเรียกบุคคลที่หลากหลายแสดงถึงความละเอียดลออในการเลือกใช้คำให้เหมาะสมกับบุคคลได้เป็นอย่างดี ซึ่งคำเรียกบุคคลดังกล่าวสะท้อนให้ผู้ฟังกลอนลำได้เห็นภาพวิถีชีวิตและวัฒนธรรมคำเรียกขานบุคคลของชาวอีสานที่สัมพันธ์กับสถานภาพของบุคคลในสังคมและบริบทเนื้อหากลอนลำได้เป็นอย่างดี

สรุป การใช้คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ คำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสาน เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก และสื่อสารกับคนในท้องถิ่น ให้เห็นเกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวอีสาน ประกอบด้วย คำสะท้อนภาพวิถีชีวิตเกษตรกรรมอีสาน คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมการทอผ้าและการแต่งกายของอีสาน คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมการกินและอาหารพื้นบ้านอีสาน คำสะท้อนวัฒนธรรมดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวอีสาน และคำสะท้อนวัฒนธรรมกับคำเรียกบุคคลของชาวอีสาน

ซึ่งจะเห็นได้ว่าคำสะท้อนภาพวัฒนธรรมอีสาน ตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นการนำเสนอภาพลักษณ์ความเป็นอีสาน ให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับภาพสะท้อนสังคม และวัฒนธรรมอีสานในแง่มุมต่างๆ โดยแทรกอารมณ์ความรู้สึก ที่เข้าถึงจิตใจผู้ฟังชาวอีสาน ได้อย่างซาบซึ้งและคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำได้เป็นอย่างดี ทำให้กลอนลำมีคุณค่าทางด้านเนื้อหาที่สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวอีสานได้อย่างเด่นชัด

ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพสังคมวิถีชีวิตชนบท ความผูกพันกับธรรมชาติ การพึ่งพากันแบบสังคมใหญ่ ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย รวมทั้งศาสนาและความเชื่อของชาวอีสานมาได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น จากการศึกษาการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสาน ในกลอนลำของหมอลำ ฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า การใช้คำขยายในกลอนลำ การใช้คำซ้อน การใช้คำซ้ำ การใช้คำง่ายสื่อความหมาย การใช้คำพญาอีสาน และการใช้คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมอีสาน เป็นกลวิธีการใช้ภาษาที่แสดงถึงอัตลักษณ์ ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะถิ่นอีสาน สำหรับสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก สร้างจินตภาพ และสื่อสารกับคนในท้องถิ่นอีสาน ให้ได้รับรู้และเข้าใจเรื่องราวต่างๆ ในกลอนลำนั้นได้อย่างลุ่มลึก ซึ่งกลวิธีการใช้ถ้อยคำที่หลากหลายในกลอนลำ แสดงถึงความรุ่มรวยทางภาษาของชาวอีสาน และภูมิปัญญาทางภาษาของศิลปิน ในการนำเสนอภาพลักษณ์ความเป็นอีสาน ที่สะท้อนภาพวิถีชีวิต ความรู้ แนวคิด สังคมและวัฒนธรรม ของชาวอีสาน ส่งผลให้กลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีคุณค่าด้านเนื้อหาและการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสาน ที่ไพเราะ คมคาย เป็นที่ยอมรับของผู้ฟังโดยทั่วไปและได้รับความนิยมจากผู้ฟังในทุกยุคสมัยอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

3.2 การใช้วรรณศิลป์ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

คำว่า วรรณศิลป์ ตามความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้นิยามความหมายว่า เป็นศิลปะในการประพันธ์หนังสือหรือเป็นหนังสือที่ได้รับการยกย่องว่า แต่งดี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1100) ซึ่งคำว่าศิลปะจากนิยามที่กล่าวมาข้างต้นเป็นสิ่งที่ผู้อ่านสามารถรับรู้ด้วยรสสัมผัสทั้งห้าประการ คือ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส ด้วยการใช้อ้อยคำภาษาเพื่อสื่อความหมาย เร้าอารมณ์ความรู้สึก โน้มน้าวใจให้เกิดความคล้อยตาม และเกิดจินตภาพทางความคิดอีกด้วย (พระยาอนุমানราชธน, 2546: 17)

จากการศึกษาการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสาน ที่เป็นวรรณศิลป์ในกลอนลำของหมอลำ ฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำสื่อความหมาย อารมณ์ความรู้สึก โน้มน้าวใจ และสร้างจินตภาพให้ผู้ฟังเกิดภาพทางความคิด ทำให้เห็นแง่มุมของวรรณศิลป์ ด้วยกลวิธีการเล่นคำ การสัมผัสสระและพยัญชนะให้เกิดความไพเราะจำนวนมาก ซึ่งผู้ศึกษาได้จำแนกการใช้วรรณศิลป์ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนินเป็น 5 หัวข้อ คือ การใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพ การใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ การซ้ำคำ การเล่นคำสลับตำแหน่ง และ การเล่นคำสัมผัส ดังนี้

3.2.1 การใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพ

ยุวพาส์ ชัยศิลป์วัฒนา (2552: 22) ได้อธิบายเกี่ยวกับคำสร้างจินตภาพว่า เป็นการใช้อถ้อยคำให้เหมาะสมกับเนื้อความ ตามบริบทของตัวละคร สถานที่ ธรรมชาติ เป็นต้น ที่ถ่ายทอดประสบการณ์ออกมาเป็นภาพหรือรับรู้ในมโนคติ ทำให้ผู้ฟังมองเห็นและรู้สึกเกี่ยวกับรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ความรู้สึก และการเคลื่อนไหว จากการศึกษาในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำสร้างจินตภาพเกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึกของบุคคล วิถีชีวิตของคนในชนบทอีสาน สภาพสังคมอีสาน และบรรยากาศชนบทอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...อันนี้ละพอเมื่อตะเว็นขึ้นสีมายๆ พอพุมพู่บ่กะหาบตาได้ทั้ง

ฟ้าวฟ่องเดิน มือหนึ่งอุ้มลูกน้อยฟ้าวเล่งลงนา ผัวกะผัวทั้งโตกะพลอยกิน

ข้าว เสรีจดีแล้วลงดำจ้าวไหวๆ แขนอุ้กลูกน้อยไว้เสียงให้กะช่างมัน...

(01-03)

กลอนลำชีวิตชาวนา 1 ข้างต้นนี้ ได้ปรากฏการใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพแสดงลักษณะพระอาทิตย์ขึ้นและบรรยากาศยามเช้า ความว่า **ตะเว็นขึ้นสีมายๆพอพุม** ประกอบด้วยคำว่า ตะเว็น หรือ ตะวัน ในภาษาไทยมาตรฐาน คำว่า สีมายๆ ซึ่งว่า “มายๆ” บอกลักษณะคล้ายออกทุเลาลง คลื่นออกไป (สวาท ศรีอุตร, 2555: 102) บอกลักษณะแสงเริ่มมีสีสว่างขึ้น เริ่มคลี่คลายหรือเคลื่อนออกไป ส่วนคำว่า **พุมพู่** บอกลักษณะความมืดที่ไม่สามารถมองเห็นวัตถุสิ่งของรอบๆ ช่างได้อย่างชัดเจนเป็นลักษณะเงาดำ ดังนั้น ตะเว็นขึ้นสีมายๆ พอพุม ในกลอนลำชีวิตชาวนา 1 จึงทำให้ผู้ฟังเห็นลักษณะของท้องฟ้าที่มีมืดดำ เริ่มมีแสงสว่างขึ้นมาเรื่อยๆ และความมืดดำที่มีอยู่เดิมก็ค่อยๆ คลี่คลายหายไปกลายเป็นแสงสว่างของพระอาทิตย์ยามเช้าได้อย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพบรรยากาศแห่งความหวังของเช้าวันใหม่ และลักษณะพระอาทิตย์ขึ้นในยามเช้า

นอกจากนี้ ได้มีการใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพแสดงกิริยาอาการเคลื่อนไหวอย่างเร่งรีบตามวิถีชาวนาในชนบทอีสาน โดยใช้คำว่า **ฟ้าว** ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับคำว่า ต่วน, เร่งรีบ ในภาษาไทยมาตรฐาน นำมาใช้ประกอบข้อความต่างๆ เช่น “**ฟ้าวฟ่องเดิน**” แสดงอาการเดินด้วยความรีบเร่ง ความว่า “**ฟ้าวเล่งลงนา**” แสดงอาการรีบเร่งไปทำนา ความว่า “**ฟ้าวไปอย่าช้า**” แสดงอาการรีบเร่งไปอย่าช้า นอกจากนี้ยังมีคำอื่นที่แสดงอาการรีบเร่ง เช่น คำว่า “**จ้าวไหวๆ**” แสดงการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างรีบเร่งต่อเนื่อง เป็นต้น จากตัวอย่างทำให้ผู้ฟังเห็นกิริยาอาการการเคลื่อนไหวอย่างเร่งรีบของชาวนาระหว่างเดินไปทำนา ด้วยการหาบตะกร้าพร้อมอุ้มลูกน้อยแล้วรีบเดินอย่างรวดเร็ว และรีบลงมือทำนาปักดำกล้าด้วยความรวดเร็วได้อย่าง

ชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพความขยันขันแข็งของบุคคล ภาพวิถีชีวิตชาวนาในชนบทอีสาน และ ภาพบรรยากาศชนบทอีสานได้อย่างลึกซึ้ง

การใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพ อีกหนึ่งตัวอย่าง เพื่อแสดงบรรยากาศยามเย็น ในชนบทอีสาน ดังตัวอย่าง

...เสียงฟ้าฮ้อง**ตุ้มตุ้ม**ฟ้าอย่างเมื่อเชือน เสียงฝนมาเม็ดเม็ดมาฟ้า
นำคันทาลิเมื่อบ้าน เขียดจนาฮ้อง**ฮ็อกแอ๊ก** เหลียววอกแวกเบ้งน้ำ ลีเป็น
คลิ่นจิ่งทะเล มองมาบ้านเห็นโนนตาล**มิดจุ่มกุ่ม** เห็นแต่กอไผ่บ้าน**ลัย**
ซ้ายใบหุ้มว่าท่อน่า ฟ้าอย่างจำเข้าป่าสอนลอน เสียง**วอนๆ** เรไรส่งเสียง
แมงง่วง เห็นเป็นพวงกันหน้าทางนกยูง**เหลื่องอุยหุย** เสียงคนคุยสิเข้าบ้าน
เย็นแล้วสิต่าวเมื่อ ...

(01-04)

กลอนลำชีวิตชาวนา 2 ข้างต้นนี้ ได้มีการกล่าวถึงบรรยากาศยามเย็นและวิถีชีวิต ชาวนาในชนบทอีสานได้อย่างน่าสนใจ โดยปรากฏถ้อยคำสร้างจินตภาพทำให้ผู้ฟังเห็นภาพ บรรยากาศชนบทอีสานฤดูฝนมีเสียงฟ้าร้องดัง “**ตุ้มตุ้ม**” โดยบริเวณรอบๆ มีเสียงเขียดจนา ร้อง ระงม “**ฮ็อกแอ๊ก**” ให้ความรู้สึกเพลินใจ ในช่วงเวลายามเย็นหลังพระอาทิตย์ตกดินแต่ยังพอมีแสง เล็กน้อยบรรยากาศ “**มิดจุ่มกุ่ม**” มีเสียงเรไรและแมงง่วง² ร้องดังกังวานจำนวนมาก ที่บนต้นไม้ มีดอกหางนกยูงสีเหลืองนวล “**เหลื่องอุยหุย**” เบ่งบานเต็มต้น และบริเวณรอบข้างทางมีต้นไผ่ที่ เรียงรายกันเป็นแนวยาวต่อเนื่อง “**ลัยซ้าย**” แสดงจินตภาพให้ความรู้สึกมองทอดยาวออกไปได้ อย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพแห่งความเศร้าของบรรยากาศยามเย็นในชนบทของอีสาน และภาพความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้อันและสัตว์ชนิดต่างๆ ในท้องถิ่นอีสาน

การใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพ อีกหนึ่งตัวอย่าง เพื่อแสดงสภาพความหน้าแล้งใน ชนบทอีสาน ดังตัวอย่าง

...เมิดฤดูทำนาแล้ว ราศีมีนกะมาฮอด แดดกะจอดๆฮ้อน ดินแห้ง
ว่าไผง ฝนก็ลงฮ้ายฮ้อยปะพายหยดหยาด น้ำขาดหนองขาดห้วยบึงกว้าง
กะปาวแปน องค์จอมแถนเท็งฟ้า เขาไปรยฝนเพินพักเมื่อย **เหมยหมอก**
ฮ้อยเหยแห้งกะปมี ใบตองเหลื่องซุ่ยย้าย ผัดใบสีปิงใหม่ ฮอดกอไผ่ป่าฮ้อ

² คำว่า แมงง่วง ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง จักจั่นชนิดหนึ่งตัวใหญ่ ซึ่งสัตว์เหล่านี้ส่งเสียงร้องวอนๆ ดังกังวานไกล จำนวนมาก (สวาท ศรีอุตร, 2555: 104)

ทั้งแห้งเจ้าหล่นลง ฝนตงโงงเตี้ยพื้นถางเพินชุกกัน บ่อนเป็นโพนชาวไฮ่
ชุกกันนั้นดินแห้งก็โงง...

(01-14)

กลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 1 ข้างต้นนี้ ได้มีการใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพ แสดงภาพ
บรรยากาศหน้าแล้งในชนบทอีสาน มีสภาพอากาศร้อนดินแห้งแต่กระแงเป็นฝุ่นผง ฝนตกลงมา
เพียงเล็กน้อย น้ำในห้วย หนอง บึง แห้งขอดว่างเปล่า ต้นไม้แห้งเหี่ยวผลัดใบร่วงหล่นทั่วพื้นดิน
น้ำหมอกที่หายไปหมดเกลี้ยงไม่มีเหลือ ดังข้อความว่า “เหมยหมอกย้อยเหยแห้งกะบมี” แสดง
ภาพความแห้งแล้งได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ ชาวอีสานเชื่อว่า “แถน” เทวดาแห่งความอุดมสมบูรณ์
บนสวรรค์ที่ชาวอีสานนับถือได้หยุดไปรยจึงทำให้เกิดความแห้งแล้งนี้ จากตัวอย่างทำให้ผู้ฟังให้
เห็นบรรยากาศในช่วงฤดูแล้งของอีสานที่มีสภาพอากาศร้อน น้ำในแหล่งน้ำเหือดแห้ง ต้นไม้ก็
ผลัดใบร่วงหล่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพความแห้งแล้งของชนบทอีสาน ภาพความยากลำบากและ
ขาดแคลนน้ำ และภาพความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติของชาวอีสาน

การใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพ อีกหนึ่งตัวอย่าง เพื่อแสดงวิถีชีวิตความยากลำบาก
ของชาวนาชาวไร่ในชนบทอีสาน ดังตัวอย่าง

(1) ...แดดแรงแฮ่นพื้นไฮ่ชุกดิน ชีวิตการหากินปากกัดตีนถีบ
บได้มี้นตาเซอพึ่งเอาเดื่อพวกพ่อแม่ ชาวไฮ่ดำกำแหล สีนหน้าเจ้า
หม่นหมอง ผิวบ่เกียงใสสะอาดคือขุน มือกะดำมอมแมมแดดเผาผ่าน
กล้า... (01-14)

(2) ...ชีวิตโตช่างแร้นแค้นตทุกข์อับจน เกิดเป็นสาวชานาทุกข์
ระทมกะเหลือล้ำ มามีกำแท้คราวนี้ สาวชานาหน้ากำๆหน้าดำๆ นี้
จิงทุกข์ยากฮ้อนทางฝนฟ้าเจ้าแข่งน้ำ หาความสุขได้ดอกพอใหญ่
กรรมกร นางอดหลับอดนอนตรากตรำกะทนสู้ ชุกคูไถนาพร้อมตำนา
กล้าหวาน เฮ็ดนาเป็นข้าวสารบได้สีหน้าจ้งบ่นวล การศึกษากะด้อยด้อย
ต่ำจบประณม...(04-13)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) มีการใช้ถ้อยคำภาษาสร้างจินตภาพแสดงภาพ
ความยากลำบากของชาวนาชาวไร่ในชนบทอีสาน แสดงภาพการดิ้นรนสู้ชีวิตทนทำงานอยู่เสมอ
ปากกัดตีนถีบในการทำงานของชาวไร่ ความว่า “แดดแรงแฮ่นพื้นไฮ่ชุกดิน ชีวิตการหากินปากกัด
ตีนถีบ” นอกจากนี้ แสดงภาพลักษณะชาวนาว่าดำกร้านไม่สะอาด เช่น ถ้อยคำว่า “ดำกำแหล”
(ดำกล้า) “หม่นหมองบ่เกียงสะอาด” (ไม่สะอาดดูสกปรก) “ดำมอมแมม” (สกปรก)

“สีหน้าจ้งบ่นวล” เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิตการต่อสู้ดิ้นรน การอดทนต่อความลำบาก และความทุกข์ในใจของชาวไร่ ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกสงสารเห็นใจในความทุกข์ยากลำบากของชาวนาและชาวไร่ในชนบทอีสาน

อนึ่ง ปรากฏการใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพ แสดงอารมณ์ความรู้สึกของชาวนาและชาวไร่ที่ทุกข์ยากลำบาก โดยใช้ถ้อยคำว่า “**แร้นแค้นตกทุกข์อัปจน**” ประกอบด้วยคำว่า แร้นแค้น ตกทุกข์ อัปจน แสดงให้ผู้ฟังเห็นภาพความทุกข์ความยากลำบากของชาวนาชาวไร่ในชนบทอีสานได้อย่างชัดเจน อนึ่งการใช้ถ้อยคำแสดงภาพความรู้สึกเป็นทุกข์ของชาวนาในแง่มุมอื่นๆ ได้แก่ คำว่า “**ทุกข์ระทมกะเหลือล้ำ**” ประกอบด้วยคำว่า ทุกข์ ระทม แสดงให้เห็นความรู้สึกเป็นทุกข์ใจที่เกิดจากความคิดระทมขุ่นในจิตใจ การใช้ถ้อยคำว่า “**ทุกข์ยากฮ้อน**” ประกอบด้วยคำว่า ทุกข์ (ความทุกข์) ยาก (ความยากลำบาก) ฮ้อน (มาจากอากาศร้อน) แสดงให้เห็นความรู้สึกเป็นทุกข์ที่เกิดจากการการทำงานหนักต้องทนแดดฝนทั้งวัน การใช้ถ้อยคำว่า “**หาความสุขไม่ได้**” แสดงความรู้สึกทุกข์ที่ไม่เคยได้รับความสุขสบายในวิถีชีวิตของชาวนาชาวไร่ การใช้ถ้อยคำว่า “**กรรมกร**” แสดงให้เห็นความรู้สึกเป็นทุกข์ด้วยการใช้แรงงานหนัก และ ถ้อยคำว่า “**การศึกษากะด้อยต่อจอบประลม**” แสดงให้เห็นความรู้น้อยใจในโชคชะตาของตนเอง ที่ไม่มีโอกาสทางการศึกษาหรือมีการศึกษาน้อยในสังคมเพราะความยากจน ซึ่งเป็นการใช้ถ้อยคำกระตุ้นความรู้สึกของผู้ฟังคล้ายตามจากประสบการณ์ตนเอง สะท้อนภาพวิถีชีวิตชาวไร่ชาวนาที่มีความเป็นอยู่อย่างยากลำบากและขยันอดทนในการทำงานได้อย่างลึกซึ้ง

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพ ในกลอนลำของหมอลำวีรกรรมดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของการใช้ถ้อยคำที่เหมาะสมกับเนื้อความในกลอนลำ เพื่อสร้างจินตภาพ แสดงอารมณ์ความรู้สึก และสื่อสารกับคนในท้องถิ่นให้เห็นภาพวิถีชีวิตชาวอีสาน บรรยากาศชนบทอีสาน สภาพสังคมอีสาน และรายละเอียดของเนื้อกลอนลำตามบริบทของตัวละคร สถานที่ และธรรมชาติได้อย่างเป็นเอกภาพเดียวกันทั้งหมด การใช้คำสร้างจินตภาพในกลอนลำ ทำให้ผู้ฟังเกิดภาพความคิดในใจ โน้มน้าวใจให้ผู้ฟังมีอารมณ์ความรู้สึกคล้ายตามเนื้อกลอนลำ และสร้างสุนทรียรส ทางรูป กลิ่น เสียง และสัมผัสร่วมในกลอนลำได้เป็นอย่างดี

3.2.2 การใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์

ไพบุลย์ แพงเงิน (2534: 40) ได้อธิบายแนวคิดที่สอดคล้องกับการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ในกลอนลำว่า การใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์เป็นลักษณะเฉพาะตัวของกลอนลำอีสานที่ปรากฏเป็นวรรณศิลป์ เรียกว่า “สุนทรียรส” เป็นรสแห่งความสะทกสะท้านชาวอีสานเรียกว่า “ความอ่อนช้อน” ด้วยการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานที่มีความไพเราะสร้างความสุข และความ

สะทกสะท้านปะปนคลุกเคล้ากันอยู่อย่างแยกไม่ออกในกลอนลำนั้น ทำให้กลอนลำเข้าถึงผู้ฟังอย่างซาบซึ้ง สะท้อนอารมณ์ความรู้สึก เมื่อผู้ฟังได้ฟังกลอนลำที่ไพเราะ นอกจากภาพบรรยายธรรมชาติ หรือตัวละครในกลอนลำนั้น ภาษาในกลอนลำยังสื่ออารมณ์ให้หวนรำลึกถึงความหลัง ระลึกถึงคนที่ตนรักซึ่งจากไปแดนไกล ระลึกถึงญาติพี่น้องที่เสียชีวิตลงไป จนทำให้น้ำตาหลังไหล โดยไม่ได้ตั้งใจซึ่งแสดงถึงความซาบซึ้งของผู้ฟังได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ด้วยภาษาไทยถิ่นอีสาน ที่สะท้อนอารมณ์ความรู้สึก และสร้างจินตภาพในกลอนลำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้ายตามเนื้อหาในกลอนลำนั้น ซึ่งผู้ศึกษาได้จัดกลุ่มถ้อยคำสื่ออารมณ์ในกลอนลำเป็น 8 หัวข้อ ได้แก่ ถ้อยคำแสดงความสุขและความสนุกสนาน ถ้อยคำแสดงความโศกเศร้า ถ้อยคำแสดงความสงสารและเห็นใจ ถ้อยคำแสดงความคิดถึงและห่วงใย ถ้อยคำแสดงความชื่นชมยินดี ถ้อยคำแสดงความสบายใจ ถ้อยคำแสดงความพลัดพราก และถ้อยคำแสดงความผิดหวัง ดังนี้

3.2.2.1 ถ้อยคำแสดงความสุขและความสนุกสนาน

ในกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์แสดงความสุขและสนุกสนาน เพื่อแสดงให้เห็นความรู้สึกและกิริยาอาการต่างๆ ของบุคคลชาวอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...ของดีไทยคุณ คำประเพณีได้สืบต่อ ทางภาคเหนือตรุษสงกรานต์ ได้เล่นน้ำดำหัวเกี่ยวกายกัน คนแทบนั้นเชียงใหม่ไทยงาม แม่น้ำปิงทรายขาวสะอาดแท้ดำน้า คนไปชมสนุกเล่นเมษายนจนแน่นอ้ง... ละไปเบิ่งแ่ม่วนกะม่วนกะด้อ ปีใหม่ไทยเดิม หันหลบมาภาคอีสาน ทางนั้น...ปั้งไฟแสนคันหมื่นพร้อมคนพ็อนละแห่น้ำ เสียงดนตรีม่วนซำ แคนเป่านำทาง...คนกะเนืองแ่มยโสธรฟ้าหย่อนๆ...สนุกพ็อนว่าหย่อน แขน แอ้แอ้นพ็อนหย่อนใส่สาวสวย ใส่ผ้าถุงลายจ้งแ่มงามสาวเอ้ย... คนกะรวมกันนั้นวันสงกรานต์เพิ่นกะว่า ละแห่เทียนเฮาพูนนา ออกพรรษา ตั้ง แสงม่วนยีน อุบลกว้าง อย่าได้ลืม อย่าได้ลืม เอ้ย

(02-05)

กลอนลำเชิญชมวัดอุโบสถ 1 ข้างต้นนี้ ได้มีการกล่าวถึงความสุขและสนุกสนานเกี่ยวกับบุญประเพณีของชาวไทยในภูมิภาคต่างๆ โดยใช้ถ้อยคำว่า “ม่วน” ตรงกับคำว่า สนุก หรือ ไพเราะ ในภาษาไทยมาตรฐาน สำหรับสื่ออารมณ์แห่งความสุข เช่น ความว่า “ม่วนกะม่วน

กะด้อ” คำว่า กะด้อ ปรากฏเป็นคำลงท้ายเพื่อให้ข้อความมีน้ำหนักยิ่งขึ้น แสดงให้เห็นว่า สนุกสนานที่มากยิ่งขึ้น คำว่า “ม่วนยิน” ประกอบด้วยคำว่า “ม่วน” กับ “ยิน” ที่มาจากคำว่า ยินดี แสดงให้เห็นความรู้สึกมีความสุขและยินดีเป็นอย่างยิ่ง “ม่วนซี้” แสดงให้เห็นความสนุกที่ยังมีต่อไม่จบสิ้น เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นอารมณ์แห่งความสุขและสนุกสนานของบุคคลเกี่ยวกับ เทศกาลประเพณีไทย

ทั้งนี้ มีการใช้ถ้อยคำที่แสดงอาการมีความสุข ในกลอนลำโดยใช้คำว่า “ฟ้อน” เป็นท่าทางการร่ายรำของชาวอีสานที่แสดงความสุข เช่น คำว่า “สนุกฟ้อน” แสดงท่าทางการฟ้อนรำอย่างมีความสุข คำว่า “แอ่แอ่นฟ้อน” แสดงท่าทางการร่ายรำด้วยความอ่อนช้อยอย่างมีความสุข และคำว่า “สนุกเล่น” แสดงท่าทางการเล่นสนุกสนานอย่างมีความสุข เป็นต้น ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นกิริยาอาการร่ายรำอย่างมีความสุขและสนุกสนานของบุคคลในงาน บุญประเพณีได้อย่างชัดเจน

การใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์แสดงความสุขและความสนุกสนาน อีกหนึ่งตัวอย่าง

...อันนี้จัดแจงได้ ของแจกแพทาน ขอสวรรค์นิรพานสู่คนมวน
พร้อม บัดนี้หันมาเว้าคนเฮอะห่าวซิ่น พากันตื่นตั้งแต่เช้า คนเฒ่าอะ
ซิ่นบาน...

(06-05)

กลอนลำอาลัยอาวรณ์ 1 ข้างต้นนี้ ได้กล่าวแสดงความรู้สึกดีใจและเบิกบานใจของคนชราในชนบทอีสานเมื่อได้ทำบุญ โดยใช้คำว่า “ห่าวซิ่น” แสดงให้เห็นความดีใจมีความสุข เบิกบานใจ มาจากคำว่า “ห่าว” คล้ายคำว่า คึกคะนอง คึกคัก หรือดีใจ ในภาษาไทยมาตรฐาน ประกอบกับคำว่า “ซิ่น” เสียงพยัญชนะ /ซ/ เป็นสำเนียงการออกเสียงในภาษาไทยถิ่นอีสาน ตรงกับคำว่า “ซิ่น” เสียงพยัญชนะ /ซ/ ภาษาไทยมาตรฐาน หมายถึง เบิกบาน แจ่มใส ยินดี เป็นต้น นอกจากนี้ ปรากฏคำว่า ซิ่นบาน คล้ายกับคำว่า ซิ่นบาน ในภาษาไทยมาตรฐาน แสดงความรู้สึกดีใจเบิกบานใจ เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นความรู้สึกดีใจมีความสุขของบุคคล ที่ได้ทำบุญสร้าง ความดี

ทั้งนี้ จะเห็นว่าถ้อยคำแสดงความสุขและความสนุกสนาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ เกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก และสื่อสารกับคนในท้องถิ่น ให้เห็นกิริยาอาการความสุขและสนุกสนานของบุคคลได้อย่างชัดเจน โดยส่วนใหญ่จะใช้คำว่า ม่วน ม่วนยิน ม่วนกะด้อ ห่าว ห่าวซิ่น ซิ่นบาน แอ่แอ่นฟ้อน ฯลฯ เช่น ความสุขและสนุกสนานเกี่ยวกับบุญประเพณี ในกลอนลำ

เชิญชมวัตถุโบราณ 1 ความสุขเมื่อได้ทำบุญ ในกลอนลำอาลัยอาวรณ์ 1 เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกเพลิดเพลินและมีความสุข ของบุคคลในกลอนลำได้อย่างชัดเจน

3.2.2.2 ถ้อยคำแสดงความโศกเศร้า

ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ คำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์แสดงความรู้สึกโศกเศร้าและอาลัยอาวรณ์ เพื่อแสดงให้เห็นกิริยาอาการและท่าทางต่างๆ ของบุคคลชาวอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1)...นางเงือกได้ลูกน้อยนามว่าสุดสาคร พระอภัยมณีหนีลวงหนีไปแล้วป่าให้นางอยู่เกาะแก้วพิสดาร **น้ำตาหลัง** จนว่าท้องแก่แล้วนางน้องได้ **ฮ่ำฮอน**...(04-06)

(2)...ข้าวและน้ำคืดน้ำรูปนางละเวง ละบ่เสวยอาหาร **นั่งขงมงลิ** พระอภัยมณีเศร้าเหงา **ขงมง** ได้กอดเข้า แม่นผู้ใดสิเว้าเสยจ้อยเจ้าบ่สน น้ำตาตกจันๆ ลูกอ่อนสินธุ์สมุทร ทั้งสุวรรณมาลีอิงพระทัยนำเจ้า...(04-03)

(3)...นางผีเสื้อ **ระทมทวย** คิดฮอดพี่ **แสนโศกโศกเศร้า** เป็นบ้าง ปวงละเมอ กรรมหยิ่งนอแต่ก็ **ทนทุกข์** ได้ตามหา รูปของนางเกิดเป็นดังผีเสื้อ เหลือใจได้จอมให้พระอภัยจอมราช **ใจลิขาด** คิดฮอดเจ้าอีนางหล้า ปวงละเมอ...(04-02)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (3) ได้ปรากฏการใช้ถ้อยคำแสดงความโศกเศร้า ดังนี้ (1) กลอนลำสุดสาครตามหาพ่อ ได้กล่าวแสดงความรู้สึกโศกเศร้าคร่ำครวญของนางเงือกถึงพระอภัยมณีผู้เป็นสามี โดยใช้คำว่า “**ฮ่ำฮอน**” ประกอบด้วยคำว่า “ฮ่ำ” ภาษาไทยถิ่นอีสาน บอกลักษณะของเสียงร้องไห้ สำหรับคำอื่นที่มีลักษณะคล้ายกันในภาษาไทยถิ่นอีสาน ได้แก่ คำว่า **ฮ่ำไฮ** หรือ **ฮ่ำเพิง** แสดงอาการคร่ำครวญ หวนไห้ และรำพึงรำพัน (สวาท ศรีอุตร, 2555: 147) เป็นต้น ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความรู้สึกโศกเศร้าและอาการร้องไห้คร่ำครวญของบุคคลเมื่อคิดถึงคนรักที่อยู่ห่างไกลกัน

ข้อความ (2) กลอนลำนางละเวงใส่เสน่ห์ ได้มีการกล่าวถึงพระอภัยมณีไม่ยอมกินข้าวปลาอาหารได้แต่นั่งซึมเศร้าอาลัยอาวรณ์ถึงนางละเวง โดยใช้คำว่า “**ขงมง**” แสดงท่าทางซึมเศร้าและอาลัยอาวรณ์ คล้ายกับคำว่า **นั่งซึมเศร้า** ในภาษาไทยมาตรฐาน เป็นต้น ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความรู้สึกโศกเศร้าอาลัยอาวรณ์ของตัวละครหรือบุคคลในกลอนลำเมื่อคิดถึงคนรักเป็นอย่างยิ่ง

ข้อความ (3) กลอนลำนางผีเสื้อตามพระอภัยมณี ได้มีการแสดงความรู้สึก โศกเศร้าเสียใจและอาลัยอาวรณ์ของนางผีเสื้อในการตามหาพระอภัยมณี โดยใช้ถ้อยคำว่า “ระทมทวย” แสดงให้เห็นความรู้สึกคร่ำครวญคิดถึงเป็นอย่างยิ่ง ถ้อยคำว่า “แสนโศกโศกเศร้า” แสดงให้ความโศกเศร้าเป็นอย่างมาก คำว่า “ทนทุกข์” แสดงให้เห็นความรู้สึกเป็นทุกข์อย่างยิ่ง และ คำว่า “ใจลิซาด” แสดงให้เห็นความรู้สึกเป็นทุกข์ ทรมานที่คิดถึงคนรักแทบขาดใจ เป็นต้น ในกลอนลำนางผีเสื้อตามพระอภัยมณี ได้ใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์แสดงเรื่องราวของนางผีเสื้อสมุทร ที่ทุกข์ทรมานในการตามหาพระอภัยมณีและสินธุ์สมุทร ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความรู้สึก โศกเศร้า และอาการทุกข์ใจ เสียใจ อาลัยอาวรณ์ของบุคคลได้เป็นอย่างดี

การใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์แสดงความรู้สึก โศกเศร้า อีกหนึ่งตัวอย่าง

...สุครีพให้สะอื้น สุครีพให้สะอื้น ทางأيดำประจำ สุครีพออก
จากบ้านเข้าป่าวงกต ไปถึงจอบบรรพตนั่งลงทางให้ น้ำตาไหลรินหยอ
อยู่เทิงตอยนั้นให้ฮ่ำ เอย ไอ้ย นอ ไหลผากๆ บ่เอื้อนน้ำตาหยอหยอคันหยาว
ลง น้ำตาตกฟาดฟิงแสนเสาบระทมทุกข์ จักลีไปทางใต้เพ็งไฟตอนนี้ ...

(03-08)

กลอนลำประวัติน้ำตกสาธิตา 2 ช่วงต้นนี้ ได้กล่าวถึงสุครีพในตำนานน้ำตก สาธิตาที่ร้องไห้คร่ำครวญด้วยความเสียเป็นอย่างยิ่ง โดยใช้ถ้อยคำแสดงความรู้สึก โศกเศร้า คำว่า “ให้สะอื้น” และ “ให้ฮ่ำ” แสดงอาการร้องไห้สะอื้นคร่ำครวญ “ระทมทุกข์” แสดงความรู้สึก ทุกข์ใจ นอกจากนี้ ยังปรากฏคำอื่นที่แสดงอาการโศกเศร้า เช่น “น้ำตารินไหลหยอหยอ” “น้ำตาตก” “น้ำตาหยอหยอ” เป็นต้น ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความรู้สึกโศกเศร้าและอาการ ร้องไห้คร่ำครวญของบุคคลที่กล่าวถึงในกลอนลำได้อย่างซาบซึ้ง

ทั้งนี้ จะเห็นว่าถ้อยคำแสดงความรู้สึก โศกเศร้า ในกลอนลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ เกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก และ สื่อสารกับคนในท้องถิ่น ให้เห็นลักษณะกิริยาอาการร้องไห้คร่ำครวญ ของตัวละครในกลอนลำได้ อย่างชัดเจน โดยส่วนใหญ่นิยมใช้ คำว่า ฮ่ำฮอน ฮ่ำโฮ ฮ่ำเพ็ง ชงม่ง ให้สะอื้น ให้ฮ่ำ น้ำตาตก น้ำตาไหลริน ระทมทุกข์ ฯลฯ เช่น ความโศกเศร้าของตัวละคร ในกลอนลำนิทานสุดสาครตามหา พ่อ กลอนลำนางละเวงใส่เสน่ห์ กลอนลำนางผีเสื้อตามพระอภัยมณี และกลอนลำประวัติน้ำตก สาธิตา เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจความรู้สึกโศกเศร้า และคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำ ได้เป็นอย่างดี

3.2.2.3 ถ้อยคำแสดงความสงสารและเห็นใจ

ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ คำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์แสดงความรู้สึกสงสารและเห็นใจ เพื่อแสดงให้เห็นความรู้สึกและกิริยาอาการสงสารและเห็นใจของบุคคลชาวอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...ผิวเมียบอกเมียลูกตื่นแล้ว ฟังพุ่นสติตื่นมา...ลูกบ่ได้เดมือใส่โจม
เอา โขมบุตราคูดนมอมเต้า ถึงเวลากินข้าว **เขาสา**ตะเว็นบ้าย แดดออก
แล้ว **เขาก่อน**พ้ออินาง แล้วผิวกะฟาวจับตำมาหา ยอพามานั่งกินกับพุ้น
ถึงเวลากลับบ้าน แสงตะเว็นแดดอ่อน อ่อน แสงรอนรอนคำคายปลายไม้
เจ้าเลี่ยมบัง ผิวบอกให้เมียย่างกับ **สา**...หนูนารีกัดพินสู่ม้า **หลูโตน**บ่ได้ย่อน
...

(01-15)

กลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 2 ข้างต้นนี้ มีการใช้ถ้อยคำแสดงความรู้สึกสงสารและเห็นใจลูกน้อยที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ โดยใช้คำว่า “**โขม**” หรือ “**ขอม**” ตามสำเนียงการออกเสียงภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง เข้ารับไว้ ยกไว้ ประคองไว้ แสดงให้เห็นกิริยาอาการช่วยเหลือคนอื่นด้วยความเห็นใจ และได้กล่าวถึงภรรยาเห็นใจสามีที่ทำงานหนักจึงให้หยุดพักกลางวันเพื่อรับประทานอาหาร โดยใช้คำว่า “**เขาสา**” และ “**เขาก่อน**” ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับคำว่าหยุดก่อน และ หยุดเถอะ ในภาษาไทยมาตรฐาน ใช้แสดงการขอร้องคนอื่นด้วยความเห็นใจให้ทำตามที่ตนเองมุ่งหวัง และใช้คำว่า “**หลูโตน**” (สงสาร) เพื่อแสดงความสงสารเช่นกัน ข้อสังเกตเกี่ยวกับคำที่ลงท้ายด้วยคำว่า “**สา**” ส่วนใหญ่จะนำมาใช้เพื่อแสดงความเห็นใจ ในภาษาไทยถิ่นอีสาน เช่น เขาสา (พักก่อน, หยุดก่อน) ดังตัวอย่างที่กล่าวมานี้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความรู้สึกสงสารและเห็นใจบุคคลอื่นได้เป็นอย่างดี

การใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์แสดงความสงสารและเห็นใจ อีกหนึ่งตัวอย่าง
...อยู่กะอยู่บ่ได้ลัทธิใหม่ลาวมี...เขาฆ่าดอกข่มเหง ละเสียงปิ่นดั่ง
เป้งป้างยิงไล่ให้คนหนี ดับชีวีล่องไปน่าน้ำ **โอย**สงสารลาว **เต** **โอย**สงสาร
ลาว **เต** คันเจ้ามาพักค้ายหนาแน่นอั้งอ้อ ลาวนั้นทุกข์กะดื้อบ้านแตก
เฮือนเพ..

(05-08)

กลอนลำลาวอพยพข้างต้นนี้ มีการใช้ถ้อยคำแสดงความสงสารชาวลาวอพยพหนีภัย โดยใช้คำว่า “**โอย**” ภาษาไทยถิ่นอีสาน เป็นคำอุทาน คล้ายกับคำว่า ไ้ ภาษาไทยมาตรฐาน

ใช้เป็นถ้อยคำสื่ออารมณ์แสดงความสงสารขอความเห็นใจ ความว่า “โอยสงสารลาวเด” ซึ่งผู้ศึกษาได้พิจารณาจากบริบทเนื้อหาถ้อยคำ ได้แสดงให้เห็นความรู้สึกสงสารลาวลาวได้เป็นอย่างดี อีกทั้ง ในส่วนท้ายข้อความ ปรากฏคำว่า **เด** หรือ **เต้** ภาษาไทยถิ่นอีสาน เป็นคำลงท้ายเพื่อแจ้งเนื้อความแก่ผู้ฟังว่าเป็นความจริงหรือย้ำว่าเนื้อความนั้นเป็นจริงแล้วอย่างยิ่ง (ธนานันท์ ตรีงติ ,2557: 163) ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นลักษณะน้ำเสียงการอุทานแสดงความรู้สึกสงสารและเห็นใจผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม

ทั้งนี้ จะเห็นว่าถ้อยคำแสดงความสงสารและเห็นใจ ในกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ เกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก และสื่อสารกับคนในท้องถิ่น ให้เห็นความรู้สึกสงสารและเห็นใจ ด้วยการใช้คำอุทาน “โอย” (โ้) เช่น “โอยสงสารลาวเด” และคำลงท้าย “สา” เช่น เขาสา เพื่อเน้นย้ำความรู้สึกสงสารและเห็นใจได้อย่างชัดเจน อนึ่งโดยส่วนใหญ่นิยมใช้ คำว่า หลูโตน เหลือโตน โขม เขาอ่อน ฯลฯ เช่น การแสดงความสงสารและเห็นใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวอีสาน ในกลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 2 การแสดงความสงสารลาวลาวอพยพ ในกลอนลำลาวอพยพ เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจความรู้สึกสงสารและเห็นใจ และคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำได้เป็นอย่างดีซาบซึ้ง

3.2.2.4 ถ้อยคำแสดงความรักคิดถึงและห่วงใย

ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ที่แสดงความรู้สึกคิดถึงและห่วงใย เพื่อแสดงให้เห็นความรู้สึกและกิริยาอาการของบุคคลชาวอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

จากหัวลำโพง หัวใจหุ้มแห้งๆ อยากเห็นหน้าห่วงพี่ชาย สาว
อีสาน **คิดฮอด**อ้ายเจ้าบ่าวคนกรุง บุญสูงเทียมยศเปรียบกับมีได้...ทาง
รถไฟผ่านนั้นมาก้าสู่อีสาน บ้านน้องอยู่โขงๆ เลียบท่งเมืองอุบล...แสง
ตะเว็นส่องทั่วถึงแล้วถิ่นอีสาน น้องฮอดบ้าน **สิส่งข่าวมาหา** อย่าได้มีหลาย
ใจให้พี่ชายคอยน้อง สาวอีสานกลับห้องบ่ทันโดนน้อง **สิต่าว** บ่าวคนกรุง
อยู่ที่ ให้คอยน้อง...

(01-09)

กลอนลำหานี้กรุ่นมุงอีสาน 2 ข้างต้นนี้ ได้กล่าวถึงหญิงสาวแสดงความคิดถึงและห่วงหาอาวรณชชายหนุ่มคนรักในยามที่อยู่ห่างไกลกัน โดยใช้คำว่า “**คิดฮอด**” (คิดถึง) บอกแสดงความคิดถึงทั่วไป คำว่า “**ห่วง**” ความว่า “อยากเห็นหน้าห่วงพี่ชาย” แสดงให้เห็นความคิดถึงและห่วงใยที่ต้องการเจอชายคนรัก ” **สิส่งข่าวมาหา** ” แสดงให้เห็นความคิดถึงด้วยการส่งข่าว

คราวให้ทราบ “**สิตาว**” คำว่า ต่าว ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับคำว่า คีนกลับ ภาษาไทยมาตรฐาน จากตัวอย่างแสดงให้เห็นความคิดถึงว่าจะหวนคืนกลับมาหาคนรัก เป็นต้น ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นลักษณะอาการถามด้วยความเป็นห่วง เกี่ยวกับคนรักและถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง ที่แสดงความรู้สึกคิดถึงและความห่วงใยของบุคคลเมื่อต้องอยู่ห่างไกลสิ่งที่รัก

การใช้ถ้อยคำแสดงความรักคิดถึงและห่วงใย อีกหนึ่งตัวอย่าง

...อันนี้ฤดูหนาวมาแล้ว ละเวงวันลานอนบ่อุ่น หัวใจวนเกิดวุ่น

ละเมอเพื่ออยู่บ่เซา...พระอภัยมณีรูปงามถวายท่าน พระภูมิบาลเอาไต่
หลงกลอยู่นารูปนาง ลูบคำอยู่สู้มือเป็น**บ้ำปวงละเมอ** ข้าวและน้ำ**คิตนำ**
รูปนางละเวง...พระอภัยมัวแต่หลงกลเสน่ห์สาวกอดชมดมแก้ม...พระอภัย
สะเพอหลงรูปเสน่ห์ อันฉันทขอจบลาลงสิกราบลาไว้เพียงนี้ ฉวีขอลาแล้ว
ศรัทธาไทยพวกพ่อแม่ เตอเตมาแก้คันพี่น้อง คันใจไว้เรื่องนิทาน...

(04-03)

กลอนลำนางละเวงใส่เสน่ห์ข้างต้นนี้ ได้กล่าวถึงนางละเวงรำพึงรำพันถึงพระอภัยมณี โดยมีการใช้ถ้อยคำแสดงความคิดถึง คำว่า “**ละเมอเพื่อ**” มาจากคำว่า “ละเมอ” รวมกับคำว่า “เพื่อ” แสดงอารมณ์ความรู้สึกคิดถึงของนางละเวงที่มีต่อพระอภัยมณีเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้มีการใช้ถ้อยคำแสดงความคิดถึงของพระอภัยมณีที่มีต่อนางละเวง ด้วยคำว่า “**บ้ำปวงละเมอ**” ประกอบด้วยคำว่า บ้ำ ใช้เรียกคนเสียดสีไม่สามารถควบคุมตนเองได้ ส่วนคำว่า ปวง ภาษาไทยถิ่นอีสาน แสดงอาการคนโรครจิตทำอะไรโดยไร้สติ ส่วนใหญ่ใช้ร่วมกับคำว่า บ้ำ เช่น บ้ำปวง หรือ ปวงบ้ำ ส่วนคำว่า ละเมอ บอกอาการพูดออกมาโดยไม่รู้ตัว และคำว่า “**สะเพอ**” ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับคำว่า ละเมอ ภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งถ้อยคำดังกล่าว จากตัวอย่างได้สะท้อนให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกและกิริยาอาการความคิดถึง ของพระอภัยมณีและนางละเวงในกลอนลำนิทานนางละเวงใส่เสน่ห์ได้อย่างซาบซึ้ง

ทั้งนี้ จะเห็นว่าถ้อยคำแสดงความรักคิดถึงและห่วงใย ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ เกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ เพื่อสื่อความหมายแสดงความรู้สึก และสื่อสารกับคนในท้องถิ่น ให้เห็นลักษณะกิริยาอาการรัก คิดถึง และห่วงใยของบุคคลได้อย่างชัดเจน โดยส่วนใหญ่นิยมใช้คำว่า คิตฮอด คิตนำ ละเมอเพื่อ สะเพอ ห่วง ฯลฯ เช่น การแสดงความคิดถึงระหว่างหนุ่มสาว ในกลอนลำหนิกรุ่งมุงอีสาน 2 การแสดงความรักและคิดถึงของตัวละคร ในกลอนลำนิทานนางละเวงใส่เสน่ห์ เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจความรู้สึกของความรัก ความคิดถึง และความห่วงใยของบุคคลในกลอนลำได้อย่างน่าสนใจ

3.2.2.5 ถ้อยคำแสดงความชื่นชมยินดี

ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ที่แสดงความชื่นชมยินดี เพื่อแสดงให้เห็นความรู้สึกและกิริยาอาการชื่นชมยินดีของบุคคลชาวอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ...ซีเปื่อยเปรตใหญ่ มั่นนั้นบ่แงผ้าผมนั้นเจ้าย่อนลง แต่หนดนั้นถึงเขายาวลง เคราถึงตีนย่อนลงคั่นถึงพื้น มายืนดูท้าวสุดสาครลูกอ่อนๆ มั่น**สะออน**ฮอดไม้เท้า อยากรอเอม้ามักันซีไป... (04-08)

(2) ...เอออันนี้ ดินแดนไทยเฮายังกว้าง ประชาชนยัง**ชมชื่น**ประเทศอื่นฮอดสิสู้บ่ได้ ไทยพร้อมคั่นสู้อัน ขอแบ่งเป็นชั้นๆทั่วถิ่นแดนไทย ทางภาคกลางภาคเหนือภาคอีสานลงใต้ ของดีไทย**คุณค่า**ประเพณีได้สืบต่อ ทางภาคเหนือตรุษสงกรานต์ ได้เล่นน้ำดำหัวเกี่ยวกายกัน คนแทบนั้น เชียงใหม่ไทยงาม...ไฟไปเห็นบ่อยากกลับตัวบ้านสนุกพื่อนว่าหย่อนแขน แอ้อ่อนพื่อนหย่อนใส่สาวสวย ใส่ผ้าถุงลายจิ้งแม่มงามสาวเอ๋ย **ออนซอน**ได้ประเพณีทางนั้น... (02-05)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) มีปรากฏการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์แสดงความชื่นชม ดังนี้ (1) กลอนลำสุดสาครเสี้ยวรู้ ได้มีการกล่าวถึงซีเปื่อย ฝ้ามองดูสุดสาครและไม้เท้าด้วยความชื่นชม โดยใช้คำว่า “สะออน” แสดงความชื่นชม สำหรับ (2) กลอนลำเชิญชมวัดอุโบสถ 1 ได้มีการกล่าวชื่นชมประเพณีวัฒนธรรมที่งดงามของไทย โดยใช้คำว่า “ออนซอน” แสดงการชื่นชม ซึ่งคำว่า สะออน และ คำว่า ออนซอน ทั้งสองคำมีความหมายใกล้เคียงกันมีความหมายว่า ชื่นชม, น่าชื่นชม, ยินดีนิยมชมชอบ นอกจากนี้ ปรากฏการใช้คำอื่นแสดงการชื่นชม คำว่า “ชมชื่น” และ คำว่า “คุณค่า” ซึ่งจากตัวอย่างแสดงให้เห็นการชื่นชมเกี่ยวกับประเพณีอันดีงามของบุคคล

การใช้ถ้อยคำแสดงความชื่นชมยินดี อีกหนึ่งตัวอย่าง

...เสียงดนตรีโบราณกะม่วนดีพอใช้...การแสดงคือกันทั่วโลกากว้าง คนทั้งปวงจ้งฮอไว้ พวกดนตรีร้องแหว ตัดความทุกข์โศกได้สบาย บ้างดอกสุคน เสียงดังแตกจันๆ **คนกะหลังไปชม เสียงตบมือตบดินชอบ** พระทัยได้**ยอฮ้อง** การหากินของน้องฉวีวรรณรูปก่าๆ ตอนทองคำจ้งน้อง แสดงได้ทั่วไป...

(02-04)

กลอนลำชีวิตเดินกินรำกินข้างต้นนี้ ได้มีการใช้ถ้อยคำกล่าวชื่นชมยกย่องเกี่ยวกับดนตรีและศิลปะการแสดงด้วยความชอบใจ โดยใช้ถ้อยคำว่า “ยอ” และ “ยอย้อย” ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับคำว่า ชื่นชม ยกย่อง สรรเสริญ ในภาษาไทยมาตรฐาน นำมาใช้ในการกล่าวยกย่องชื่นชมเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าดีมาก งามมาก สวยมาก นอกจากนี้ ได้ปรากฏถ้อยคำอื่นๆ แสดงความชื่นชมที่น่าสนใจ ได้แก่ “คนกะหลังไปชม” แสดงถึงผู้ชมที่สนใจจำนวนมาก “เสียงตบมือตบตีน” แสดงถึงเสียงปรบมือชอบใจจำนวนมาก ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความรู้สึกชื่นชมยินดีและกิริยาอาการชื่นชอบการแสดงของบุคคลอย่างซาบซึ้งใจ

ทั้งนี้ จะเห็นว่าถ้อยคำแสดงความชื่นชมยินดี ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ เกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก และสื่อสารกับคนในท้องถิ่น ให้เห็นกิริยาอาการกล่าวชื่นชม การปรบมือด้วยความชื่นชอบของบุคคลได้อย่างชัดเจน โดยส่วนใหญ่จะนิยมใช้ คำว่า สะออน ออนซอน ยอย้อย ชมชื่น คุณค่า ฯลฯ เช่น การกล่าวชื่นชมไม้เท้า ในกลอนลำสุดสาครเสี้ยว การกล่าวชื่นชมวัฒนธรรมประเพณีอีสาน ในกลอนลำเชิญชมวัดภูโบราณ 1 และการกล่าวชื่นชมศิลปะการแสดงดนตรี ในกลอนลำชีวิตเดินกินรำกิน เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจความรู้สึกชื่นชมยินดีของบุคคลในกลอนลำได้อย่างเหมาะสม

3.2.2.6 ถ้อยคำแสดงความสบายใจ

ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ที่แสดงความสบายใจ เพื่อแสดงให้เห็นความรู้สึกและกิริยาอาการสบายใจของบุคคล ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ...สนามหลวงเคยเล่นเดินชมเกาะตลาด งามสะอาดเรียบร้อย
เรียบร้อย กรุงกว้างกะ**ขวางใจ**... (01-08)

(2) ...ประเพณีอีสานเขาช่วยกันเหลือนั้น เสียงคนเฮมาเหล่านำ
ลานกินต้มไก่ ไผ่ได้ข้าวกุ่มใหญ่ผืนซำกันตั้งๆ บุญกุ่มเจ้าหน้า แล้วข้าวขึ้น
เล่าอัดแกบลงกอน บ่ทันไผ่ผักตูสู่วัญบ่ทันแล้ว แม่โพสพบ่ทันได้บายศรีผู้
เผ่าว่า สู่วัญข้าวก่อนนาสู่อัยจั่งตำ มันจั่ง**คำคุณอยู่มีแสง** ฮอดมือเดือน
สามเพ็งบ่ให้ไผ่ผักตูเล่า บัดคนเฮาเด็ยวันนี้อ้อกันแล้วละพ่อ ฮิตสิบสอง
คองเพ็งบ่ให้ ช่างพากันละเว็น ช่างลิมได้ นั้นช่างมีอีสานเพ่แมนที่เฮา
แมนที่เฮา... (01-13)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ได้มีการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์แสดงความรู้สึกสบายใจ ดังนี้ (1) กลอนลำหนึกรุ่งมั่งอีสาน 1 ได้มีการกล่าวถึงความรู้สึกสบายใจที่ได้เที่ยวชมท้องสนามหลวง โดยใช้คำว่า “**ซวงใจ**” ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับคำว่า สบายใจ ในภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งคำว่า ซวงใจ ให้ความรู้สึกโล่งสบายใจไม่มีความกังวล ส่วน (2) กลอนลำเกี่ยวข้าว 2 ได้มีการกล่าวถึงการทำขวัญข้าวหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งเป็นความเชื่อเพื่อความเป็นสิริมงคลทำให้เกิดความสุขความเจริญแก่เจ้าของข้าว โดยใช้คำว่า “**คำคุณ**” คำนิยมที่ใช้ในการอวยพรเพื่อความสบายใจและเจริญก้าวหน้า และ คำว่า “**มีแฮง**” แสดงความสุขสบายเมื่อเสร็จจากการเก็บเกี่ยวข้าว แสดงความความรู้สึกหายเหนื่อยจากการทำงานหนัก เป็นต้น ซึ่งจากตัวอย่าง (1) และ (2) ซึ่งสะท้อนให้เห็นความรู้สึกสบายใจของบุคคลและวิถีชีวิตชาวนาอีสาน

ทั้งนี้ จะเห็นว่าถ้อยคำสื่ออารมณ์แสดงความสุขสบายใจ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ เกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ เพื่อสื่อความหมายแสดงความรู้สึก และสื่อสารกับคนในท้องถิ่น ให้เห็นความรู้สึกสบายใจของบุคคลได้อย่างชัดเจน โดยส่วนใหญ่จะใช้คำว่า ซวงใจ มีแฮง คำคุณ ฯลฯ เช่น ความสบายใจที่ได้เที่ยวชมสถานที่ในกรุงเทพมหานคร ในกลอนลำหนึกรุ่งมั่งอีสาน 1 ความสบายใจเมื่อเสร็จจากการเกี่ยวข้าว ในกลอนลำเกี่ยวข้าว 2 เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจความรู้สึกสบายใจของบุคคล และคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำได้อย่างซาบซึ้ง

3.2.2.7 ถ้อยคำแสดงความปลัดพราก

ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ที่แสดงความปลัดพราก เพื่อแสดงให้เห็นความรู้สึก และกิริยาอาการความปลัดพรากของบุคคลชาวอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...อันนี้ หลานขอลาเดอค๊ะ ฉวีวรรณลาไปก่อน ยามตะเว็นอ่อนๆ
 สิไปยืนที่ลี เอามือชี้ใส่ผู้ใด ฉวีวรรณนางมาเสียใจ ตั้งแต่บ้านห่างบ้าน
 อยู่คนที่ตำบลพ่อแม่เอย ส่าง่วนเวียนมา กะอยู่น่ากันพี่ อันฉวีวรรณน้อง
 บ่อยากไกลพรากห่าง แต่หลานรอบได้ งานหน้ากระจันมา ปีหน้าพูนสิโค้ง
 อวยมาหา ขอศรัทธาเฮ็ด กะแต่งบุญหนุนไว้ คันลูกไปหาเหล่า ฉวีวรรณ
 ก่อนหมู่ หลานสิมาโอ้ร้อง ฉลองให้ค่าบ่แพง มีอนี้ศรัทธาเจ้า ทำบุญ
 แจกจ่าย ตะเว็นสายส่องแจ้ง มาพูนสิห่างหนี บ่อยากปลัดจากเว็นเวรมา
 จ้องจำไป บ่อยากไกลสายพอ พ่อเวรหากมาเว็น จำเป็นแห้วเวลาหากมา
 ไล่ ขอไลพวกพี่น้อง สิลาท่าน ท่านผู้ฟัง ท่านผู้ฟัง...

กลอนลำอาลาทุ่งรวงทองข้างต้นนี้ ได้กล่าวถึงศิลปินหมอลำเมื่อทำการแสดงเสร็จแล้วต้องบอกลาท่านผู้ฟังทั้งหลาย โดยใช้ถ้อยคำกล่าวแสดงการพลัดพราก ได้แก่ คำว่า โไล ภาษาไทยถิ่นอีสาน ความหมายถึง ละเลย ทิ้ง หรืออีกความหมายหนึ่ง คือ ลาจากกัน (สวาท ศรีอุตร, 2555: 114) ซึ่งคำว่า “ไล” สามารถใช้ตามลำพังได้ และสามารถใช้ประกอบคำอื่นเพื่อให้เกิดความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น โไลหลง (หลงลืม) หรือ โไลลืม (หลงลืม) เป็นต้น

นอกจากนี้ มีการใช้ถ้อยคำอื่นๆ ที่แสดงความรู้สึกพลัดพราก ในกลอนลำอาลาทุ่งรวงทอง ดังนี้ การใช้คำว่า “ลา, ลาไป” แสดงถึงการลาจากไป คำว่า “บ้านห่างบ้าน” แสดงถึงบ้านที่อยู่ห่างกันไกลออกไป คำว่า “ไกลพรากห่าง” แสดงความรู้ยิ่งห่างกันไกลออกไป คำว่า “รอบได้” แสดงความรู้สึกไม่รอเมื่อถึงเมื่อจากกัน คำว่า “ห่างหนี” แสดงถึงการจากลาที่ต้องแยกย้ายกันไปคนละทาง คำว่า “พัดจากเว้น” เป็นสำเนียงภาษาไทยถิ่นอีสาน กล่าวแสดงถึงความพลัดพรากจากกัน และ คำว่า “ไกล” แสดงถึงการจากลาที่ห่างไกล เป็นต้น ซึ่งการใช้คำศัพท์สื่ออารมณ์แสดงพลัดพรากจากกันในกลอนลำ สะท้อนให้เห็นความรู้สึกของการลาจากระหว่างบุคคลกับบุคคล หรือ บุคคลกับสถานที่ที่ต่างกันตามบริบทเนื้อหากลอนลำนั้นได้อย่างซาบซึ้งใจ

ทั้งนี้ จะเห็นว่าถ้อยคำแสดงการพลัดพราก ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ เกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก และสื่อสารกับคนในท้องถิ่น ให้เห็นความรู้สึกและกิริยาอาการ การพลัดพรากของบุคคลในกลอนลำได้อย่างชัดเจน โดยส่วนใหญ่นิยมใช้ คำว่า โไล โไลพรากห่าง ห่างหนี พัดจาก บ้านห่างบ้าน ฯลฯ เช่น การจากลาในกลอนลำอาลาทุ่งรวงทอง เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจความรู้สึกและอาการการพลัดพรากของบุคคล และคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำได้เป็นอย่างดี

3.2.2.8 ถ้อยคำแสดงความผิดหวัง

ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ที่แสดงความรู้สึกผิดหวัง เพื่อแสดงให้เห็นความรู้สึกและกิริยาอาการผิดหวังของบุคคลชาวอีสาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1)...กลางวันหมอลำเต้ย เสียงเลยเลย คิดฮอดบ่าว ใจผู้สาวสำ
น้อย ทั้งฮ้างบ่ต่างกัน ปานไต้เลสิเห็นหน้า จดหมายมากะไคแน่ ผู้กลางคน
บาดอยู่ไกล ปักขี้ไต้แห่งอยู่ไกล ผู้กลางคนไปหาค้า หาทำงานมิดจี้ลี้ คอย
จดหมายกะมิดจ้อย นอนคอยแล้ว ได้แต่คอย ได้แต่คอย...(06-05)

(2)...เลขหอยคันแทงเล่น มันเป็นเวรนำฮ้างจ้วควายอยู่เตล่ง
 เม็ดฮอดคู้ฮ้างๆของใช้ใส่แต่เบอร์ ลางเถื่อนนั้นกะผัดเพื่อผินต่างในจิต
 กะผัดเอามาคิดเลขผินนั้นไว้ ตกลงใจแป้ได้เป็นโตคักแน้ ซื่อแล้วบ่ถึก **จ้อย**
 ง้อยเศร้าดอกง่มนำ ละทุกข์ท้อโต้แสงติมซ้า...(04-12)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ได้มีการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์แสดงความผิดหวัง โดยใช้คำลงท้ายว่า **จ้อย** ภาษาไทยถิ่นอีสาน เพื่อแจ้งเนื้อความคาดหวัง ดังนี้ (1) กลอนลำอาลัย อารมณ์ 1 ได้กล่าวถึงหญิงสาวผู้รอคอยจดหมายจากคนรักส่งมาหาแต่กลับเงียบหายไป ความว่า “คอยจดหมายกะมิด **จ้อย**” ซึ่งสะท้อนให้เห็นความรู้สึกผิดหวังและคาดหวังไม่ถึงเกี่ยวกับจดหมาย จากคนรัก ส่วน (2) กลอนลำหอยใต้ดิน 2 ได้กล่าวถึงชาวบ้านซื้อหอยใต้ดิน โดยเสียเงินทองและ สิ่งของมีค่ามากมาย แต่ก็ต้องผิดหวังเมื่อผลรางวัลไม่เป็นตามที่หวังไว้ ความว่า “ซื่อแล้วบ่ถึก **จ้อย** ง้อยเศร้าดอกง่มนำ” ซึ่งสะท้อนให้เห็นความรู้สึกผิดหวังของบุคคล เกี่ยวกับหอยใต้ดินได้อย่าง ชัดเจน

ทั้งนี้ จะเห็นว่าถ้อยคำแสดงความผิดหวัง ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ เกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ ด้วยการใช้น้ำคำลงท้าย **จ้อย** เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก และสื่อสารกับคนในท้องถิ่น ให้เห็นความรู้สึกผิดหวัง และคาดหวังไม่ถึงอย่างชัดเจน เช่น ความผิดหวังจากการรอคอยจดหมายคนรัก ในกลอนลำอาลัย อารมณ์ 1 และผิดหวังจากการซื้อหอยใต้ดิน ในกลอนลำหอยใต้ดิน 2 เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้ฟังเห็น ความรู้สึกผิดหวัง ในกลอนลำได้อย่างเข้าใจลึกซึ้ง

สรุป การใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นกลวิธีการใช้ภาษาที่สร้างสุนทรียรสทางด้านอารมณ์ความรู้สึกในกลอนลำ เพื่อแสดงให้เห็น อารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร เหตุการณ์สำคัญ และการดำเนินเรื่องราวต่างๆ ตามบริบทของ กลอนลำ ให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้ง สร้างความสะเทือนอารมณ์ และคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำ อีกทั้งการใช้คำถ้อยคำสื่ออารมณ์ด้วยภาษาถิ่นอีสาน ทำให้กลอนลำสามารถเข้าถึงจิตใจผู้ฟัง ชาวอีสานได้อย่างลึกซึ้ง สร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าเกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึกในกลอนลำ ให้เป็นที่ประทับใจแก่ผู้ฟังกลอนลำได้เป็นอย่างดีซาบซึ้ง

3.2.3 การซ้ำคำ

ธเนศ เวศร์ภาดา (2549: 38) ได้อธิบายเกี่ยวกับการซ้ำคำว่า เป็นการใช้คำหรือถ้อยคำ เดียวกันกล่าวซ้ำหลายแห่ง เพื่อกล่าวเน้นย้ำให้ความหนักแน่นขึ้น จากการศึกษาการซ้ำคำใน

กลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ซึ่งผู้ศึกษาจัดกลุ่มการซ้ำคำได้ 2 กลุ่ม คือ การซ้ำคำหรือซ้ำข้อความเพื่อกล่าวเน้นความ และ การซ้ำคำหรือซ้ำข้อความเพื่อเล่นจังหวะในกลอนลำ ดังนี้

3.2.3.1 การซ้ำคำหรือซ้ำข้อความเพื่อกล่าวเน้นความ

การซ้ำคำหรือซ้ำข้อความเพื่อกล่าวเน้นความ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการซ้ำคำหรือซ้ำข้อความ เพื่อกล่าวเน้นคำเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น การซ้ำคำเพื่เน้นย้ำแสดงการถาม การซ้ำคำเพื่อแสดงความรู้สึก หรือ การซ้ำคำเพื่อบอกลักษณะ ทำให้เนื้อความมีความชัดเจนหนักแน่นยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

...อันนี้เมียอยู่บ้านเหงาห้วงทนต์ทุกซ์ นอนบ่หลับคิดเห็นแต่ผ้าเคล้า **ปานไต้นอ**แพนน้องสีงคีนกลับดาว **ปานไต้นอ**สงครามจั่งสิแล้ว
 ฝัวแก้วสิตาวมา นอนกลางคีน กอดลูกน้อยแพนพ้อของมัน ยามหนาวๆ
 พี่สิควัไผตุ้ม **ไผแต้นอ**สิหีบเอาผ้าผืนผ้าสียายๆ ให้พี่ห่มแต้นอ **ไผแต้นอ**สิ
 เหล้าใส่แก้วผสมอ้ายเจ้านั่งกิน น้องนอนคิดฮอดพี่ฝัวมิ่งที่แสนดี กลางคีนตี
 ออกผางคินาบมีเว้น กลางวันมาได้นอนให้จิตใจน้องเป็นหวง พี่ทหารคัน
 อยู่พุ้นเมียอ้าย บ่เปลี่ยนเลย บ่เปลี่ยนเลย...

(03-13)

กลอนลำหัวอกเมียทหาร 2 ได้มีการกล่าวถึงภรรยาเฝ้ารอคอยสามีที่เป็นทหาร กลับคืนมา จากตัวอย่างข้างต้นนี้ มีการซ้ำคำเพื่อกล่าวเน้นย้ำแสดงการถาม โดยใช้คำว่า **ปานไต้นอ** ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายคำว่า “เมื่อไหร่ละ” ในภาษาไทยมาตรฐาน เป็นการใช้คำซ้ำเพื่อกล่าวเน้นย้ำการถาม หรือมีความสงสัยเกี่ยวกับวันเวลา ความว่า “ปานไต้นอแพนน้องสีงคีนกลับดาว” กล่าวถามว่า เมื่อไหร่จะคนรักของตนจะคืนกลับมาหา จากนั้นใช้คำถามกล่าวซ้ำการรอคอย ความว่า “ปานไต้นอสงครามจั่งสิแล้ว ฝัวแก้วสิตาวมา” กล่าวเน้นย้ำว่า เมื่อไหร่ที่สงครามจะจบลง และคนรักจะคืนกลับมาหา เป็นต้น แสดงถึงการรอคอยคนรักกลับมาได้อย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นการใช้ถ้อยคำกล่าวเน้นย้ำความแสดงความสงสัยของบุคคลได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ ปรากฏการซ้ำคำ คำว่า **ไผแต้นอ** ในภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับ “ใครกันละ” ในภาษาไทยมาตรฐาน เป็นการใช้คำซ้ำเพื่อกล่าวเน้นย้ำการถาม หรือมีความสงสัยเกี่ยวกับบุคคล ความว่า “ยามหนาวๆ พี่สิควัไผตุ้ม **ไผแต้นอ**สิหีบเอาผ้าผืนผ้าสียายๆ ให้พี่ห่มแต้นอ” เมื่อถึงยามหนาวใครกันละจะหีบผ้าผืนลายให้พี่ห่ม จากนั้นใช้คำถามกล่าวซ้ำการถาม ด้วยความว่า “ไผแต้นอสิเหล้าใส่แก้วผสมอ้ายเจ้านั่งกิน” ใครกันละจะรินเหล้าผสมใส่แก้วให้พี่นั่งดื่ม เป็นต้น

ซึ่งจากตัวอย่างการซ้ำคำหรือซ้ำข้อความ เพื่อกล่าวเน้นความนี้ แสดงให้เห็นการถามเกี่ยวกับเวลา และบุคคล สะท้อนให้เห็นความรู้สึกรอคอยและห่วงใยคนรักเมื่ออยู่ห่างไกล

จะเห็นได้ว่าการซ้ำคำหรือซ้ำข้อความเพื่อเน้นความ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ทำให้ถ้อยคำมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น นำมาใช้ในการสื่อความหมาย และแสดงอารมณ์ความรู้สึกในกลอนลำได้เป็นอย่างดี

3.2.3.2 การซ้ำคำหรือซ้ำข้อความเพื่อเล่นจังหวะในกลอนลำ

การซ้ำคำหรือซ้ำข้อความเพื่อเล่นจังหวะ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการซ้ำหรือข้อความตามจังหวะกลอนลำ ส่วนใหญ่มักปรากฏส่วนท้ายกลอนลำของแต่ละช่วง เพื่อให้กลอนลำเกิดความไพเราะ ดังตัวอย่าง

...จะให้หวังใจคุณหรือ ก็โลกเขาสื่อว่าคุณมีเมีย จะให้ฉวีคลอเคลียร์ อยู่กับคุณทำไม น้องนี้เชื่อไม่ไหว ก็แสนเสียใจพี่มาลวงล่อ นั่งทำพะเน้าพะนอ โอ้หวีขอบอกว่าพอกันที โอ้หวีขอบอกว่าพอกันที ผู้หญิงหลงลม ก็เพราะคารม ผู้ชายนั้นหวาน ผู้หญิงหลงลมก็เพราะคารมผู้ชายนั่นหวาน หลอกลวงกันหน้าบานๆ โส่หวานน้ำตาลก็ยังไม่เท่า หวานๆน้ำตาลก็ยังไม่เท่า หลอกเขา หลอกเขา เจ้าพูดไม่จริง หลอกเอาเจ้าพูดไม่จริง ตัวให้หญิงหลงหลม ตกสนมทางยาง เป็นแม่ฮ้างหลายเถื่อ ซาดีที่แนวดอกเตื่อ มันบ่หวานนั้นละมันแมนอยู่ต้น คั่นอิน้องบ่เชื่อคน กกสนมันมีหลายก้าน กกตาลมันมีหลายไส้ ใจคนมันมีหลายง่า สัจจาอิน้องได้มาแล้ว ว่าแล้วสิว่า แล้วว่าแล้ว มายม้างบ่เป็น นั้นละน่านิवलในนี้้นา ละน่านิवलในนี้้นา รักกันหนาสัญญากันไว้ รักกันหนาสัญญากันไว้ อย่าป่าอย่าไล่กันหนา อย่าป่าอย่าไล่กันหนา กันหนา กันหนา กันหนา อยู่กันหนา...

(06-03)

กลอนลำวันเพ็ญ ได้มีการกล่าวถึงเชิญชวนเกี่ยวกับความรักที่จริงใจต่อกันไม่หลอกลวงกัน ซึ่งในกลอนลำได้มีการใช้ถ้อยคำซ้ำ ตามจังหวะทำนองกลอนลำเต้ย เป็นทำนองกลอนลำที่มีจังหวะเร็ว กระชับสนุกสนาน ซึ่งในถ้อยคำสุดท้าย มีใช้คำซ้ำเสียง /น/ และข้อความซ้ำเดิมทำให้กลอนลำไพเราะยิ่งขึ้น

จากตัวอย่างข้างต้น ความว่า “นั้นละน่านิवलในนี้้นา ละน่านิवलในนี้้นา รักกันหนาสัญญากันไว้ รักกันหนาสัญญากันไว้ อย่าป่าอย่าไล่กันหนา อย่าป่าอย่าไล่กันหนา กันหนา

กันหนา กันหนา กันหนา อยู่กันหนา” ได้แสดงให้เห็นจังหวะในกลอนลำเสียงพยัญชนะ /น/ และซ้ำคำว่า “กันหนา” เป็นการปิดท้ายจังหวะด้วยการซ้ำคำ อันเป็นเอกลักษณ์ของกลอนลำอีสาน ซึ่งการซ้ำคำหรือถ้อยคำเดิมตอนท้ายของข้อความ ทำให้ผู้ฟังเกิดความสุข เพลิดเพลินกับคำร้อง และสนุกสนานตามทำนองของกลอนลำนั้น

นอกจากนี้ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีการซ้ำคำเพื่อเล่นจังหวะ และสื่ออารมณ์ความรู้สึกในกลอนลำ โดยส่วนใหญ่จะใช้คำซ้ำว่า “กะ” สลับกับคำอื่นๆ เพื่อเน้นความให้มีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

...เสียงดังมาทางฟูนแคนไผ่นอจ้งว่าม่วน ว่าโอ น้อ ม่วนกะม่วน

กะด้อ ม่วนกะม่วนกะด้อ คือสิเฒ่าเจ้าบ่เป็น คิดฮอดเต้ คิดฮอดซู้ ผู้ที่อยู่
ทางไกลลงไปไทยบ่ทันมา คิดหลายสิตายเต้ เดือนหงายๆเท็งฟ้า เมฆาบ่
มาผ่าน เห็นแต่ดาวอยู่ล้อม บ่มีเศร้างะหม่นหมอง งามกะงามกะดั่ง
กะด้อ เดือนส่องพสุธา...

(01-05)

กลอนลำมนต์รักบ้านอีสาน ได้มีการกล่าวถึงเสียงแคนที่ดังมาอย่างไพเราะและมีจังหวะสนุกสนาน โดยใช้การซ้ำคำเพื่อเล่นจังหวะ และสื่ออารมณ์ความรู้สึก โดยมีการใช้คำว่า กะ แทรกคั่นระหว่างคำว่า ม่วน (มีความสุข ไพเราะ สนุกสนาน) ซึ่งปิดท้ายความด้วยคำว่า กะด้อ คล้ายกับคำว่า “กะด้อกะเตี้ย” หรือ “กะดัดกะด้อ” มีความหมายว่า ที่สุด เหลือเกิน มากมาย หรือ เหลือเกินจริงๆ ส่วนใหญ่นิยมใช้เป็นคำลงท้ายข้อความ เพื่อเน้นย้ำความหนักแน่นของข้อความให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากตัวอย่างข้างต้น ความว่า “ม่วนกะม่วนกะด้อ ม่วนกะม่วนกะด้อ” แสดงให้เห็นอารมณ์แห่งความสุขและสนุกสนานเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ ปรากฏความว่า “งามกะงามกะดั่ง กะด้อ” แสดงให้เห็นความรู้สึกชื่นชมยินดีในความงามเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งการใช้คำซ้ำว่า “กะ” สลับกับคำอื่นๆ แสดงให้ความไพเราะของถ้อยความ มีการเล่นจังหวะคำที่มีความสม่ำเสมอ และเน้นการสื่ออารมณ์ความรู้สึกของบุคคลได้อย่างชัดเจน

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการซ้ำคำ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญเกี่ยวกับการกล่าวเน้นย้ำคำหรือข้อความให้เด่นชัดยิ่งขึ้น เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึกในกลอนลำ เช่น การกล่าวเน้นความเพื่อแสดงการถาม “ปานไต้่น้อ” “ไผ่ไต้่น้อ” ในกลอนลำหัวอกเมียทหาร 2 นอกจากนี้ มีการซ้ำคำเพื่อเล่นจังหวะในกลอนลำให้เกิดความไพเราะ เช่น การเล่นจังหวะตามเสียงตัวละคร /น/ ความว่า “ละน่านินวลในนี้้นา” คำว่า “กันหนา” ในกลอนลำวันเพ็ญ และการซ้ำคำว่า กะ ระหว่างคำ เป็นต้น ทำให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับการ

ซ้ำคำหรือข้อความในกลอนลำ ที่สื่อความหมายและแสดงให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลในกลอนลำได้เป็นอย่างดี

3.2.4 การเล่นคำสลับตำแหน่ง

การเล่นคำสลับตำแหน่ง ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นการนำคำมาเรียงสลับตำแหน่งคำจากหน้ามาเป็นคำหลังและคำหลังมาเป็นคำหน้า อาจทำให้เกิดคำใหม่หรือคงคำมูลความหมายเดิมไว้ สำหรับการใช้น้ำคำสลับตำแหน่ง ทำให้ทราบเจตนาของคำที่แตกต่างกัน ที่ปรากฏในกลอนลำ เช่น คำว่า “อยู่ชอย” สลับเป็น “ชอยอยู่” คำว่า “หลบหนี” สลับเป็น “หนีหลบ” และ คำว่า “เบ่งบาน” สลับเป็น “บานเบ่ง” ดังตัวอย่าง

...จอมพระคุณคณาตจงอยู่ยืนยาวหมั่น เมืองสวรรค์เมืองฟ้าไหล
ลงมายู่ชอย ขอให้มาชอยอยู่ชื่นดอกดั่งหวัง...

(02-11)

กลอนลำวัดพระแก้ว 2 ได้มีการกล่าวถึงตำนานการสร้างองค์พระแก้วมรกตที่เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของไทยว่า ได้มีเหล่าเทพเทวดาสี่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจากสรวงสวรรค์ มาช่วยสร้างพระแก้วมรกตขึ้นอย่างงดงามและให้มีความมั่นคงตลอดไป ปรากฏการใช้คำว่า “ชอยอยู่” สลับตำแหน่งคำเป็น “อยู่ชอย” ซึ่งคำว่า ชอย ในภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับคำว่า ช่วย, ช่วยเหลือ (สวาท ศรีอุตร, 2555: 54) และ คำว่า อยู่ ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับคำว่า ผลัก, ทำให้เคลื่อนออกจากที่ (สวาท ศรีอุตร, 2555: 108)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นว่า คำว่า ชอยอยู่ หรือ อยู่ชอย เมื่อสลับตำแหน่งแล้วทำให้เกิดความหมายใหม่แต่คงคำมูลความหมายเดิม กล่าวคือ การใช้คำว่า ชอยอยู่ หมายถึง ขอให้มาช่วยเหลือ แสดงเจตนาในเชิงกล่าวขอร้อง ดังตัวอย่าง แสดงให้เห็นการอ้อนวอนขอร้องให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้มาช่วยสร้างพระแก้วมรกต ส่วนการใช้คำว่า อยู่ชอย หมายถึง อยู่เพื่อที่จะช่วยเหลือ แสดงเจตนาในเชิงเชิญชวนอาสาช่วยเหลือ ดังตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่า เหล่าเทวดาและสิ่งศักดิ์ทั้งหลายกำลังอยู่ช่วยกันสร้างพระแก้วมรกตให้สำเร็จด้วยดี

ดังนั้น คำว่า ชอยอยู่ หรือ อยู่ชอย จึงแสดงให้เห็นเจตนาสำคัญในการทำงานของบุคคลได้อย่างชัดเจน ซึ่งจากตัวอย่างสะท้อนภาพความสามัคคี การร่วมมือร่วมใจกันทำงานของคนจำนวนมาก รวมทั้งความศรัทธาต่อพระพุทธรูป ทศนคติความเชื่อของชาวอีสานเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้เป็นอย่างดี

อนึ่ง มีการเล่นคำสลับตำแหน่ง ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน คำว่า “หลบหนี” สลับเป็น “หนีหลบ” ดังตัวอย่าง

...การปกครองแบบสังคมนิยมข่มน้ำใจประชาเชื้อ ทั้งลาวเหนือ ลาวใต้บ่พอใจได้แตกตื่น ให้ชาติอื่นเขาบีบคั้น ลาวนั้นอยู่บ่ไหว ลาวจึงได้อพยพหลบภัย ข้ามลำโขงมาหาไทยส่วนบ่มีอัน ทั้งกลางวันกลางคืนได้ **หลบหนี**ไปบ่อ่วย ป่าจ้วควยข้างม้า เอือนพ้อมเจ้าโฮ่นา **หนีหลบ**มาทางก้ำทางหนองคายได้แตกตื่น ฮอดพระสงฆ์องค์เจ้าได้มาเข้าพึ่งไทย...

(05-08)

กลอนลำลาวอพยพ ได้กล่าวถึงการหนีภัยของชาวลาวเข้ามาประเทศไทยทางจังหวัดหนองคาย มีการใช้คำว่า “หลบหนี” สลับตำแหน่งคำเป็น “หนีหลบ” (หนีไปหลบ) โดยคำว่า หลบ หมายถึง หลีก, เลี่ยงไปไม่ให้พบ, เลี่ยงไม่ให้เกิด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1311) ส่วนคำว่า หนี หมายถึง ไปให้พ้น, หลีกไปให้พ้น(ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1292)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นว่า คำว่า หลบหนี หรือ หนีหลบ เมื่อสลับตำแหน่งแล้ว ทำให้เกิดความหมายใหม่แต่คงเค้ามูลความหมายเดิม กล่าวคือ การใช้คำว่า “หลบหนี” หมายถึง การหลบเพื่อจะหนีไปสถานที่แห่งใหม่ ใช้สำหรับบอกลักษณะการจากที่อยู่เดิมไปดังตัวอย่าง ได้กล่าวถึงประชาชนลาวที่กำลังข้ามแม่น้ำโขงจากประเทศลาวที่อยู่เดิมไปที่ประเทศไทยที่อยู่ใหม่ สำหรับการใช้คำ “หนีหลบ” หมายถึง การหนีมาเพื่อหลบภัยในสถานที่แห่งใหม่ ใช้สำหรับบอกลักษณะการเข้ามาในสถานที่แห่งใหม่ ดังตัวอย่าง ได้กล่าวถึงประชาชนชาวลาวที่อพยพเข้ามาลี้ภัยในประเทศไทยซึ่งเป็นสถานที่แห่งใหม่

ดังนั้น คำว่า หลบหนี หรือ หนีหลบ ในกลอนลำลาวอพยพ จึงได้แสดงให้เห็นเจตนาการจากสถานที่อยู่เดิมไปและย้ายเข้ามาในสถานที่อยู่ใหม่ของคุณคนได้อย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพความหวาดกลัว ความยากลำบากของประชาชนชาวลาว ในการอพยพย้ายถิ่นฐานเพื่อหนีภัยความวุ่นวาย เข้ามาลี้ภัยในประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ปรากฏการเล่นคำสลับตำแหน่ง ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน คำว่า “เบ่งบาน” สลับเป็น “บานเบ่ง” ดังตัวอย่าง

...แนวดอกไม้เริ่มใหม่จู่จี้ คันสีสันเบ่งบานหอมเอ้า มาลาเปื้องใบ
หอมช่อนกลิ่น หอมเกสรอุดเอ้า ไผ่กะเว้าบ่อยากหนี ละแมลงภู่กั้วบินเขิน
แสวงตอม หอมเกสรอ่อนระทวยบัดกวยก้าน อุบ่ไมยคือช้อยฉวีวรรณนั้น
มักแอ้ว กะคือกันนั้นแล้วมาลากานคันเบ่งบาน เหลือแต่อายุบ่อ่วยวัยหนุ่ม
คะนองแขน สังขารยังมัดไว้ลำแนวแขนพ็อน คนออนซอนคือฟังได้คือ
มาลา**บานเบ่ง** บาดมาเฒ่าแก่แล้วคันใบแห้งดอกหล่นชู...”

(05-09)

กลอนลำศิลป์เมื่อตกยาก ได้กล่าวถึงศิลป์เมื่อกำลังมีชื่อเสียงเหมือนดอกไม้ที่กำลังเบ่งบานใหม่อย่างงดงามคนต่างชื่นชมเมื่อเวลาผ่านไปก็ร่วงโรยสังขารเป็นธรรมดาเหมือนดอกไม้ที่บ้านเบ่งแล้วก็ร่วงโรยไป มีการใช้คำว่า “เบ่งบาน” สลับตำแหน่งคำเป็น “บานเบ่ง” คำว่า เบ่ง หมายถึง การพยายามขบขันสิ่งใดสิ่งหนึ่ง, ทำให้พองตัวขึ้นหรือขยายตัวออก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 681) ส่วนคำว่า บาน หมายถึง เผยออก, คลี่ออก, ขยายออก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 668)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นว่า คำว่า เบ่งบาน หรือ บานเบ่ง เมื่อสลับตำแหน่งแล้ว ทำให้เกิดความหมายใหม่แต่คงเค้ามูลความหมายเดิม กล่าวคือ การใช้คำว่า “เบ่งบาน” หมายถึง ลักษณะบานออกหรือขยายออก จะใช้สำหรับดอกไม้ที่กำลังบานออกใหม่ ดังตัวอย่าง ความว่า “แนวดอกไม้เริ่มใหม่จู่จี้ คันสีสันเบ่งบานหอมเอ้า” (05-09) ได้บอกลักษณะของดอกไม้ที่กำลังเริ่มคลี่บานใหม่ส่งกลิ่นหอมอบอวน แสดงให้เห็นภาพดอกไม้ที่เริ่มเบ่งบานอย่างต่อเนื่อง

สำหรับการใช้คำว่า “บานเบ่ง” หมายถึง บานออกหรือขยายออกเต็มที่ จะใช้สำหรับดอกไม้หรือสิ่งที่บานออกมาแล้วเต็มที่พร้อมที่จะร่วงโรยไป ดังตัวอย่าง ความว่า “สังขารยังมัดไว้ลำแนวแขนพ้อน คนอ่อนซนคือฟังได้คือมาลาบานเบ่ง บาดมาเฒ่าแก่แล้วคันใบแห้งดอกหล่นชู” (05-09) ได้กล่าวว่าสังขารของคนเราเมื่อเวลาผ่านไปก็เหมือนดอกไม้ที่บ้านเต็มที่และร่วงโรยไป แสดงให้เห็นภาพการร่วงโรยของดอกไม้หรือสังขารของคนได้อย่างชัดเจน

ดังนั้น การใช้คำว่า “เบ่งบาน” และ “บานเบ่ง” ในกลอนลำศิลป์เมื่อตกยาก จึงได้แสดงให้เห็นเจตนาสำคัญ ในการเปรียบเทียบชื่อเสียง เงินทอง และอายุสังขารของมนุษย์ที่เคยดีและรุ่งเรืองยอมเสื่อมสูญหรือสลายไปเป็นธรรมดา กับดอกไม้ที่กำลังเบ่งบานและร่วงโรยไปตามกาลเวลา

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าการเล่นคำสลับตำแหน่ง ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของการเปลี่ยนตำแหน่งคำที่สัมพันธ์กับความหมายของคำและเจตนาของศิลปิน ในการสื่อสารกับผู้ฟังให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น คำว่า “ข้อย่อย” แสดงเจตนาการเชิญชวนให้ช่วยเหลือ สลับเป็น “ขอย่อย” แสดงเจตนาการขอร้องให้ช่วยเหลือ ในกลอนกลอนลำวัดพระแก้ว 2 เป็นต้น ซึ่งการเล่นคำสลับตำแหน่ง ทำให้ผู้ฟังได้รับรู้และเข้าใจความหมายและเจตนาสำคัญ ที่ศิลปินต้องการสื่อสารให้แก่ผู้ฟังกลอนลำได้เป็นอย่างดี

3.2.5 การเล่นคำสัมผัส

จากรูรณ ธรรมวัตร (2521: 35-39) ได้อธิบายลักษณะการใช้ถ้อยคำที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์เกี่ยวกับการเล่นคำสัมผัสว่า เป็นการเล่นคำสัมผัสเสียงสระและพยัญชนะที่เหมือนกัน ทำให้บทประพันธ์มีสัมผัสคล้องจองและเกิดความไพเราะ ทั้งนี้การเล่นคำสัมผัสที่มีเสียงเหมือนกันในวรรคเดียวกันเรียกว่า การเล่นสัมผัสใน ส่วนการเล่นคำสัมผัสที่มีเสียงเดียวกันระหว่างวรรคเรียกว่า การเล่นสัมผัสนอก สำหรับลักษณะการเล่นคำสัมผัสนั้นส่วนใหญ่ประกอบด้วย การสัมผัสพยัญชนะ และการสัมผัสสระ อนึ่งการเล่นคำสัมผัสที่ไพเราะขึ้นอยู่กับฉันทลักษณ์ที่กำหนดในคำประพันธ์ชนิดนั้นเป็นสำคัญ สอดคล้องกับแนวคิดของ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2520: 54-58) ซึ่งได้จำแนกคำสัมผัสเป็น 2 ลักษณะ คือ การเล่นคำสัมผัสพยัญชนะ และ การเล่นคำสัมผัสสระ ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง การเล่นคำสัมผัสสระ คือ การเล่นคำที่มีเสียงสระเดียวกัน มี 4 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่หนึ่ง การเล่นคำสัมผัสสระ “เคียง” คือ สระเดียวกันเรียงกันอยู่ 2 คำ เช่น น้อง-มอง เป็นต้น รูปแบบที่สอง การเล่นคำสัมผัสสระ “เทียบเคียง” คือ สระเดียวกันเรียงกันอยู่ 3 คำ เช่น หว่าง-วาง-ทาง เป็นต้น รูปแบบที่สาม การเล่นคำสัมผัสสระ “ทบเคียง” คือ สองสระเรียงกันสระละ 2 คำ เช่น ฟันฟัน-เกี่ยวเหนียวนำ และ รูปแบบที่สี่ การเล่นคำสัมผัสสระ “เทียบแอก” คือ สระเดียวกันในตอนท้ายวรรค 3 คำ มีสระอื่นคั่นกลาง 1 คำ เช่น ก้านก่าย นกาย, ดินดียวดั้นดียว เป็นต้น

ประเด็นที่สอง การเล่นคำสัมผัสพยัญชนะ คือ การเล่นคำที่มีเสียงพยัญชนะตัวเดียวกัน หรือมีเสียงคล้ายกัน เรียกว่า อักษรคู่เป็นคำสัมผัส เช่น ข ค, ถ ท, ส ซ, ผ พ, ฝ ฟ, ห ฮ, และ หล ล, หว ว, หย ย, เหล่านี้เป็นต้นตั้งแต่ 2 ถึง 3 ตำแหน่งอาจอยู่ชิดกันหรือมีเสียงอื่นคั่น มี 8 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่หนึ่ง การเล่นคำสัมผัสพยัญชนะ “คู่” คือ พยัญชนะเดียวเรียงกัน 2 คำ เช่น ลง-ลา เป็นต้น รูปแบบที่สอง การเล่นคำสัมผัสพยัญชนะ “เทียบคู่” คือ พยัญชนะตัวเดียวเรียงกัน 3 คำ เช่น แพง-พัด-พาก เป็นต้น รูปแบบที่สาม การเล่นคำสัมผัสพยัญชนะ “เทียบมรณ” คือ พยัญชนะตัวเดียวเรียงกันอยู่ 4 คำ เช่น หมาย-หมั้น-หมาย-มา เป็นต้น รูปแบบที่สี่ การเล่นคำสัมผัสพยัญชนะ “เทียบมรณ” คือ พยัญชนะตัวเดียวกันเรียงกันอยู่ 5 คำ 6 คำ หรือ 7 คำ ขึ้นไป เช่น กา-ก่อง-ก้าน-แกม-กึ่ง หรือ ชม-ส้อย-ชม-สอง-สม-สู่ เป็นต้น รูปแบบที่ห้า การเล่นคำสัมผัสพยัญชนะ “ทบคู่” คือ พยัญชนะ 2 ตัว เรียงกัน ทีละ 2 คำ เช่น พ่างพ่าง-ฟ้าฟ้า เป็นต้น รูปแบบที่หก การเล่นคำสัมผัสพยัญชนะ “เทียบคู่” คือ สองพยัญชนะเรียงกัน ทีละ 3 คำ เช่น ฮมฮม-เดินแต่ง-ดีดา เป็นต้น และ รูปแบบที่เจ็ด การเล่นคำสัมผัสพยัญชนะ “แซกคู่” คือ สองหรือสามพยัญชนะเรียงกันแล้วมีพยัญชนะอื่นคั่นกลางอีกหนึ่ง เช่น คอ น คี ด ชูล ว ง เลย หรือ

แจ้จ็ยรฟ้่าส่่องใส และ รูปแบบที่แบด การล่นค้่าส้่มฝ้สพ้ญชนะ “แซกรถ” ค้ือ สอองพ้ญชนะ เรียงกันแล้วมีพ้ญชนะอื่นค้่นกลาง 2 ค้่า เช่น กองกันลุดมอดโดยดอม เป็นตัน

ทั้งนี้ ในภาษาไทยถิ่นอีสานจะเรียกค้่าส้่มฝ้สว่า “ค้่ากาย” ซึ่งแสดงลักษณะสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ มีความส้่มพันธ์หรือเชื่อมโยงถึงกัน ซึ่งการใช้ค้่าส้่มฝ้สในกลอนล้่าของอีสานทั่วไป สามารถปรากฏ ได้ทั้งการล่นค้่าส้่มฝ้สสระ และ การล่นค้่าส้่มฝ้สพ้ญชนะ เพื่อให้กลอนล้่ามีค้่าส้่มฝ้สที่เกาะเกี่ยว ต่อเนื่องกันไปตลอดกลอนล้่า ทำให้กลอนล้่ามีความไพเราะน่าฟ้งยิ่งขึ้น อีกทั้งแสดงถึง ความสามารถทางภาษาของผู้ประพันธ์กลอนล้่า ที่สร้างความประทับใจแก่ผู้รับฟ้ง ซึ่งควรค่าแก่ การอ่านและการเลือกสรรถ้อยค้่ามาใช้ได้อย่างสร้างสรรค์อีกด้วย

จากการศึกษาการล่นค้่าส้่มฝ้ส ในกลอนล้่าของหมอล้่าฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ ค้่าส้่มฝ้สที่ไพเราะเกาะเกี่ยวกันตลอดกลอนล้่า โดยไม่เคร่งฉ้นลักษณะ ซึ่งผู้ศึกษาได้จำแนกการ ล่นค้่าส้่มฝ้สในกลอนล้่าเป็น 2 ประเภท คือ การล่นค้่าส้่มฝ้สสระ และ การล่นค้่าส้่มฝ้ส พ้ญชนะ ดังนี้

3.2.5.1 การล่นค้่าส้่มฝ้สสระ

จารุบุตร เรืองสุวรรณ (2520: 54-58) ได้อธิบายเกี่ยวกับการล่นค้่าส้่มฝ้สสระ ว่าเป็นการล่นส้่มฝ้สสระเสียงเดียวกัน ในกลอนล้่าของหมอล้่าฉวีวรรณ ดำเนิน จากการศึกษา พบว่า นอกจากการล่นส้่มฝ้สสระเสียงเดียวกันแล้ว จะมีการล่นเสียงส้่มฝ้สสระเสียงคล้ายคลึง กันอีกด้วย เช่น ถ้อยค้่าว่า “ปลายฝ้่าซ้่ายล้่าย” ค้่าว่า ซ้่าย-ล้่าย เป็นค้่าส้่มฝ้สสระเสียงเดียวกัน เป็นสระเสียงยาวสระอา และมีเสียงพ้ญชนะท้่าย /ย/ จากตัวอย่างข้อความเดียวกัน ค้่าว่า ปลาย-ฝ้่า เป็นค้่าส้่มฝ้สสระที่เสียงคล้ายกันแต่ต่างสระกัน กล่าวคือ ค้่าว่า ปลาย เป็นสระเสียงยาว สระอา และมีเสียงพ้ญชนะท้่าย /ย/ ส่วน ค้่าว่า ฝ้่า เป็นสระเสียงสั้นสระอะ มีเสียงพ้ญชนะ ท้่าย /ย/ ซึ่งการใช้ค้่าที่เสียงสระเหมือนกันและคล้ายกัน ทำให้กลอนล้่ามีเสียงส้่มฝ้สคล้่องกัน ได้อย่างไพเราะยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ กลวิธีการล่นเสียงส้่มฝ้สสระ ที่เป็นเสียงเดียวกันและเสียงคล้ายคลึงกัน มีปรากฏอยู่เนืองๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากลอนล้่าของหมอล้่าฉวีวรรณ ดำเนินนั้น ให้ความสำคัญกับ เสียงส้่มฝ้สทั้งรูปสระเสียงเดียวกันโดยตรงและเสียงสระที่คล้ายกัน ทำให้กลอนล้่ามีความไพเราะ ฟ้งรื่นหูด้วยเสียงคล้่องจองต่อเนื่อง สำหรับรูปแบบการล่นเสียงส้่มฝ้สสระในกลอนล้่านั้น ผู้ศึกษา วิเคราะห์จากเสียงสระเดียวกันเป็นสำคัญจำแนกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่หนึ่งการล่น ส้่มฝ้สสระแบบเคียง และ รูปแบบที่สองการล่นส้่มฝ้สสระแบบแทรกค้่า ดังนี้

รูปแบบที่ 1 การเล่นสัมผัสสระแบบ “เคียง” คือ การเล่นสัมผัสสระเดียวกัน เรียงกันอยู่จำนวน 2 คำ ดังตัวอย่าง

...เสียงลมอ่วยปั๋งๆ ปลายไผ่หางงู เสียงมันกุกันออกออดังอ้อ
เสียงคือซอกกับไม้ ยามลมตีต้อง**ใบไผ่** อันนี้ใบมันชูหล่นถ่ม เต็มพื้นเจ้า
แผ่นดิน ออกหม่อมบ้าน**ลงท่ง**นาโต เสียงชั้นคุณกเขาอยู่ปลายไม้ ละเพินจั่ง
ว่า นาบไกลจากบ้าน พอประมาณเอ็นกุกใส่ เห็นปลายไผ่**ซ้ายซ้าย** เห็น
ปลายไผ่**ซ้ายซ้าย** ยายล้อมอยู่ฮอมเฮือน...

(01-01)

กลอนลำสาวนาคอยเฝ้า 1 ได้กล่าวถึงบรรยากาศชนบทอีสาน ที่รายล้อมด้วย ต้นไผ่จำนวนมาก และสามารถมองเห็นต้นไม้อื่นเรียงรายตลอดแนว

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นว่ามีการเล่นสัมผัสสระเดียวกันเรียงกันอยู่ 2 คำ โดยนำคำที่มีเสียงสัมผัสมาใช้เพื่อสื่อความหมาย เช่น คำว่า **ใบ - ไผ่** ซึ่งเป็นชื่อเฉพาะของต้นไผ่ มีการเล่นสัมผัสสระเสียงยาว /สระโอ/ ให้ความรู้สึกถึงการเคลื่อนไหวที่ดำเนินไปเรื่อยๆ ดังความว่า “เสียงมันกุกันออกออดังอ้อ เสียงคือซอกกับไม้ ยามลมตีต้อง**ใบไผ่**” ได้แสดงให้เห็นลีลาความพลิ้วไหวของใบไผ่เมื่อลู่ลม และเสียงของต้นไผ่ที่เสียดสีกันเป็นจังหวะได้อย่างชัดเจน

อนึ่งมีการเล่นสัมผัสสระเดียวกัน คำว่า **ซ้าย - ซ้าย** คำภาษาไทยถิ่นอีสาน ใช้บอกลักษณะสิ่งที่เป็นแถวหรือแนวยาว ซึ่งมีสัมผัสสระเสียง /สระอา/ และมีเสียงพยัญชนะท้าย /ย/ ให้ความรู้สึกเชิงขยับยาวออกไปหรือเนิบนาบ ดังความว่า “เห็นปลายไผ่**ซ้ายซ้าย**” นำมาใช้บอกลักษณะการเรียงรายของต้นไผ่ที่เป็นแนวยาวต่อเนื่อง

จะเห็นได้ว่าการใช้คำที่มีสัมผัสสระอยู่แล้ว เมื่อนำมาใช้ในวรรคกลอนลำ จะแสดงให้เห็นการเล่นสัมผัสสระที่ทำให้เกิดเสียงไพเราะ มีคล้องจองภายในวรรค และทำให้ผู้ฟังได้ทราบความหมายที่สมบูรณ์ของคำนั้นได้ชัดเจน

ทั้งนี้ปรากฏการใช้สัมผัสสระเพื่อแสดงให้เห็นลีลาการเคลื่อนไหวที่เร่ร่อนของบุคคล ด้วยคำว่า **ลง - ท่ง** (คำว่า ท่ง ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับคำว่า ทุง ในภาษาไทยมาตรฐาน) เป็นสัมผัสสระเสียงสั้น /สระโอะ/ โดยมีเสียงพยัญชนะท้าย /ง/ ให้คำมีความหนักแน่นมีน้ำหนักกระชับ รวดเร็วทันที ดังความว่า “ออกหม่อมบ้าน**ลงท่ง**นาโต” นำมาใช้เพื่อสร้างจินตภาพ ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะจังหวะการเดินหรือการเคลื่อนที่ไปเรื่อยๆ ด้วยความเร่ร่อน

นอกจากนี้มีการใช้คำสัมผัสสระ เพื่อให้เห็นการเชื่อมสัมผัสจังหวะระหว่างวรรค ในกลอนลำให้มีความต่อเนื่องยิ่งขึ้น คำว่า **ว่า - นา** เป็นการเล่นสัมผัสสระเสียงยาว /สระอา/ ให้ความรู้สึกยืดยาวออกไป ดังความว่า “...ละเพินจั่ง**ว่า** นาบไกลจากบ้าน พอประมาณเอ็นกุก

ใส่...” (01-01) ซึ่งนำมาใช้เชื่อมคำสัมผัสสระระหว่างวรรค ทำให้จังหวะคำกลอนของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีการเล่นเสียงสัมผัสสระที่ไพเราะ มีความรื่นไหล และต่อเนื่องตลอดกลอนลำ สำหรับตัวอย่าง การเล่นสัมผัสสระเพื่อเชื่อมสัมผัสสระระหว่างวรรค ด้วยสระเสียงเดียวกันเรียงกันอยู่จำนวน 2 คำ ในกลอนลำอื่นๆ ของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ดังนี้

...อันนี้ละเพิ่นจั่งว่า พอดะเวินเงยขึ้น สามโมงแดดทันแก่
 แบกันหลาวใส่ป่าจ้อ จ้งย่อข้าวเสียบหลาว สาวชานาทำงานท่า แฟนๆ
 บ่ทันตำว ข้าวจอมบ่ส่งน้อง หมองเศร้าเฝ้าศรี อุปมาคือข้าวคือตอนตำ
 ลงใหม่ๆ เบิงปลายไผ่ปง ฮั่วเขี้ยวตำว่าตั้งเทา....

(01-02)

กลอนลำสาวนาคอยเฝ้า 2 ได้ปรากฏการใช้คำสัมผัสสระเพื่อสื่อความหมาย แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของคำสัมผัส และเชื่อมสัมผัสสระระหว่างวรรคให้มีความต่อเนื่อง ดังนี้

คำว่า หลาว - สาวชานา เป็นการเล่นเสียงสัมผัสสระเสียงยาว /สระอา/ มีเสียงพยัญชนะท้าย /ว/ ให้ความรู้สึกยืดยาวออกไป นำมาใช้เล่นสัมผัสสระเพื่อเน้นการสื่อความหมายเกี่ยวกับเกษตรกรรม จากตัวอย่างข้างต้นได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของชานากับอุปกรณ์สำหรับหาบพอนข้าวหรือมัดข้าว ทำมาจากลำไม้ไผ่ที่เสียมให้แหลมทั้งต้นและปลาย เรียกว่า หลาว หรือ คันหลาว ซึ่งมีใช้ทั่วไปในท้องถิ่นอีสาน เป็นต้น

ส่วนคำว่า ตำว - ข้าว เป็นการสัมผัสสระเพื่อสื่อความหมายเกี่ยวกับการส่งสารและรับสาร แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของคำว่า ตำว หมายถึง การหวนคืนมา กับคำว่า ข้าว หรือข้าวคราว จากตัวอย่างข้างต้นนี้ ได้แสดงให้เห็นการรอคอยข้าวคราวจากคนรักให้หวนคืนกลับมา และ คำว่า น้อง - หมองเศร้า เป็นการเล่นเสียงสัมผัสสระเสียงยาว /สระออ/ มีเสียง /ง/ สะกด ให้ความรู้สึกสะกดหรือติดขัด แสดงให้เห็นลักษณะของที่สัมพันธ์กับความรู้สึกเศร้าหมองได้อย่างชัดเจน จากตัวอย่างข้างต้นสะท้อนให้เห็นลักษณะของคนที่มีความทุกข์ใจ เศร้าหมอง และอาลัยอาวรณ์ถึงคนรักเมื่ออยู่ห่างไกล

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการเล่นสัมผัสสระแบบ “เคียง” ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ การใช้คำสัมผัสสระเดียวกันเรียงกันจำนวน 2 คำ เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก ให้เห็นการเชื่อมคำสัมผัสสระภายในวรรค ระหว่างวรรคได้อย่างชัดเจน เช่น คำว่า ไบ - ไผ่ ซ้าย - ล้าย ลง - ท่ง ว่า - นา หลาว - สาวชานา ตำว - ข้าว และ น้อง - หมองเศร้า เป็นต้น ซึ่งทำให้กลอนลำมีคำสัมผัสสระคล้องจอง มีความไพเราะที่สัมพันธ์กัน ร้อยเรียงกันต่อเนื่องตลอดกลอนลำ

รูปแบบที่ 2 การเล่นสัมผัสสระแบบ “แทรกคำ” คือ การเล่นสัมผัสสระเดียวกันโดยมีสระอื่นขึ้นกลางระหว่างคำแทรกอยู่ สามารถปรากฏแทรกได้ตั้งแต่ 1 คำ เป็นต้นไป แทรกคั่นระหว่างสัมผัสสระเชื่อมสัมผัสในวรรค หรือ ระหว่างวรรค เพื่อให้เกิดความไพเราะ สื่อความหมาย แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของคำสัมผัส และแสดงอารมณ์ความรู้สึกในกลอนลำ ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นความแตกต่างของคำแทรกที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาจึงใช้สัญลักษณ์ “_____” ชิดเส้นใต้คำสัมผัสแทรกคั่นกลาง 1 คำ และ ใช้สัญลักษณ์ “=====” ชิดเขียนใต้คำสัมผัสแทรกคั่นกลางตั้งแต่ 2 คำ เป็นต้นไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...ใบทองหลางกำลังป้ง เหลียวลงท่งเหลืองเอ้อเอ้อ ต่อเฟื่องล้มเจ้า
 ทั่วนา...กลางคืนลมหนาวต้อง เสียงตีตังว๊อๆ เสียงว๊อๆ ผู้เฒ่าเฒ่า เสียงฮ้ายก็
จ่มพุ่ม เป็นคุ่มๆสาวบ่าวยามหนาว บ่าวคะนองหาเลาะ เรียมชมสาวเล่น
 เสียงทราในดั่งจ้าว สาวอีสานตั้งแต่ก่อน นั่งเป็นปอนก่อกองไฟไว้ แล้วมือน้ำ
 แก่งทรา เสียงดังมาทางพูน แคนไผ่เอ็งจ้งว่าม่วน ว่าโอ น้อ ม่วนกะม่วนกะด้อ
 คือสิเฒ่าเจ้าบ่เป็น...คิดหลายสืตายได้ เดือนหงายๆ เท็งฟ้า เมฆาบ่มาผ่าน
 เห็นแต่ดาวอยู่ล้อม บ่มีเศร้างะหม่นหมอง...วาโยพัดไผ่เอนเอียงเน่อ ใจของ
 อ้ายอย่าเอียงเตื่อคือต้นไผ่ อ้ายอยู่ไกลช่างบ่คิดฮอดน้อง จดหมายข้าบ่ส่งมา
 เหมิดแต่เสียงแคนแล้ว ชุ่มไผ่มาต่อต่อย แม่นผู้ใดมาด้อมนกะด้อ ใจน้องโสด
 วิวอน ว่าโอ่น้อ อดเตื่อใจอดไว้ อย่าไปนำลูกชายเฟิ่น ใจสาวเอ็นไปกวางๆ
 ปานล้อเจ้าเลือนวน.....

(01-05)

กลอนลำมนตร์รักบ้านอีสาน ได้กล่าวถึงบรรยากาศชนบท วิถีชีวิตของคนในชนบทอีสาน และการพรรณนาความรู้สึกของหญิงสาวที่อาลัยอาวรณ์คนรักเมื่ออยู่ห่างไกล

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ ได้มีการเล่นสัมผัสสระเดียวกัน โดยมีสระอื่นคั่นแทรกกลาง ระหว่างเสียงสัมผัสสระตลอดกลอนลำ เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก ให้จังหวะการเล่นเสียงสัมผัสสระที่มีความไพเราะ ทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามในกลอนลำนั้นได้เป็นอย่างดี ซึ่งหากพิจารณาการเล่นคำสัมผัสสระในกลอนลำ ตามแนวทางการวิเคราะห์ของดวงมน จิตรจางง (2527: 19-37) พบว่า มีการเล่นสัมผัสสระเดียวกันโดยการแทรกสระอื่นคั่นกลาง 1 คำ เป็นต้นไป ทำให้เสียงของคำมีน้ำหนักสูงต่ำตามเสียงสระที่คั่นกลางได้อย่างชัดเจน อันเป็นศิลปะการเล่นสัมผัสในกลอนลำที่น่าสนใจ ดังนี้

ได้ปรากฏการเล่นคำสัมผัสสระเดียวกัน โดยการแทรกสระอื่นคั่นกลาง 1 คำ เพื่อให้เกิดจังหวะการฟังที่ไพเราะ และแสดงให้เห็นบรรยากาศชนบทอีสาน ความว่า “เสียงฮ้ายก็ **จ่มพุ่มเป็นคุ่มๆ** สาวบ่าวยามหนาว” (01-05) คำว่า **จ่มพุ่ม – คุ่มๆ** สัมผัสด้วยสระเสียงสั้น

/สระอุ/ และมีเสียง /ม/ สะกด เป็นเสียงในระดับต่ำให้ความรู้สึกเบา นุ่มนวล แทรกคั่นด้วยคำว่า “เป็น” เป็นสระเสียงยาว /สระเอ/ มีเสียง /น/ สะกด ให้ความรู้สึกทอดยาวออกไป นำมาใช้คั่นสัมผัสสระเสียงสั้น ให้เห็นจังหวะคำตามระดับ เสียงต่ำ – เสียงสูง – เสียงต่ำ ซึ่งแสดงให้เห็นลีลาของน้ำเสียงพูดของคน ที่ดังและเบาทยอยมาจากกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นบรรยากาศการสนทนาของบุคคลในชนบทอีสาน

ทั้งนี้ ปรากฏคำสัมผัสสระ คำว่า **สาวบ่าว – หนาว** มีการเล่นสัมผัสด้วยสระเสียงยาว /สระอา/ มีเสียง /ว/ สะกด ให้ความรู้สึกยืดยาวและจังหวะเนิบช้า คั่นแทรกด้วยคำว่า “ยาม” เป็นสระเสียงยาว /สระอา/ มีเสียง /ม/ ทำให้มีจังหวะขึ้นลงของเสียงที่นาสิกให้จังหวะที่นุ่มนวลรื่นไหล นำมาใช้แทรกคั่นคำสระเสียงยาว ให้เห็นจังหวะคำตามลักษณะ เสียงยาว – เสียงยาว – เสียงยาว แสดงให้เห็นลีลาของการทอดเสียงยาวออกไปอย่างต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นบรรยากาศที่อบอุ่นของยามหนาวในชนบทอีสาน ผู้คนทั้งหลายมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย คนอีสานส่วนใหญ่นิยมจับกลุ่มสนทนาและสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี อีกทั้งจังหวะการแทรกสระอื่นระหว่างคำสัมผัสสระ ทำให้ผู้ฟังเห็นระดับเสียงสระที่สูงต่ำ และลักษณะเสียงสระสั้นยาวที่แตกต่างกัน เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึกของบุคคลในกลอนลำตามเนื้อหานั้น

นอกจากนี้ ปรากฏคำสัมผัสสระเดียวกันที่แทรกคั่นสระอื่นคั่นกลาง 1 คำ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน จากตัวอย่างความว่า “**อดเด้อใจอดไว้ อย่านำลูกชาย** **เพื่อน**” (01-05) ให้ความรู้สึกการหักห้ามใจตนเองไม่ให้คล้อยตามบุคคลอื่น และ ความว่า “เดือนหงายๆ เท่งฟ้า **เมฆาปูมาผ่าน** เห็นแต่ดาวอยู่ล้อม บ่มีเศร้างะหม่นหมอง” แสดงให้เห็นภาพดวงจันทร์ที่สว่างสวยงาม ไร้เมฆหมอกมาบดบัง แต่ให้ความรู้สึกหม่นหมอง เศร้าใจเมื่อยามได้ชม ซึ่งสะท้อนให้เห็นความกังวลใจของบุคคลได้อย่างชัดเจน

จะเห็นว่าการสัมผัสสระแทรกคั่นกลาง 1 คำ แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของการแทรกคั่นคำอื่นระหว่างคำสัมผัส เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก จะให้จังหวะที่สั้น กระชับ และมีการดำเนินเรื่องที่รวดเร็ว ดังตัวอย่างที่กล่าวมานี้

สำหรับตัวอย่างข้างต้น ได้ปรากฏการเล่นสัมผัสสระเดียวกันโดยการแทรกสระอื่นคั่นกลาง 2 คำ ได้แก่ คำว่า **ต้นไผ่อายอยู่ไกล** **เพ็ญใจสาวเอิ้น** **แก่งหრაเสียงดังมา** เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นรายละเอียดระหว่างคำสัมผัสสระที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ยิ่งจำนวนคำที่แทรกคั่นกลางมีจำนวนมากขึ้น ส่งผลให้จังหวะการเล่นคำสัมผัสสระตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป มีความเนิบช้ากว่าการเล่นสัมผัสสระแบบแทรกคั่น 1 คำ เช่นกัน

จากการศึกษาการเล่นคำสัมผัสสระตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปนั้น แสดงให้เห็นการพรรณนารายละเอียดระหว่างการเล่นคำสัมผัสสระที่นุ่มนวลไพเราะ ตามระยะความห่างของเสียงสัมผัสสระที่เชื่อมโยงถึงกันได้อย่างชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...เอออันนี้ละพ่อแม่เอ๋ย แล้วพินิจว่า ฟังแต่เสียงบ่เห็นหน้า
 ผากลมมาได้ลากล่อม ถึงทหารตำรวจกล้า อาสาพร้อมแม่นอยู่ภัย ผู้อยู่
 ไกลอยู่ใกล้ ไกลสถานบ่อนเคยอยู่ พืดทนต่อสู เขาได้อยู่สบาย...

(02-02)

จากตัวอย่างกลอนลำฉวีวรรณรำพันข้างต้นนี้ ได้มีการเล่นสัมผัสสระเดียวกันโดย
 แทรกสระอื่นคั่นตั้งแต่ 4 คำเป็นต้นไป เพื่อสื่อความหมาย พรรณนาบอรายละเอียดเรื่องราว
 แสดงความรู้สึกคล้อยตามเนื้อหากลอนลำ และให้เห็นจังหวะที่เนบซ้ำของกลอนลำยิ่งขึ้น ดังนี้

คำว่า **จั่งว่า - หน้า** สัมผัสด้วยสระเสียงยาว /สระอา/ ให้ความรู้สึกโล่งสบาย
 ทอดยาวออกไป แทรกด้วยถ้อยคำว่า “ฟังแต่เสียงบ่เห็น” เป็นการถามข่าวคราวความเป็นอยู่
 เพื่อให้คลายจากความคิดถึงไม่ได้เห็นหน้าได้ฟังเสียงก็มีความสุข เมื่อนำมาใช้ในกลอนลำ ทำให้
 เห็นการเล่นสัมผัสต่อเนื่องเสียงสระอา ซึ่งสะท้อนให้เห็นจังหวะความเนบซ้ำระหว่างคำสัมผัส
 สระ ให้เห็นน้ำเสียงที่แผ่วเบาตามสายลม ในการเอื้อนเอ่ยความคิดถึงของตนเอง ไปถึงคนรักเมื่อ
 อยู่ห่างไกลได้เป็นอย่างดี

อนึ่ง คำว่า **กล่อม - พร้อม** สัมผัสด้วยสระเสียงยาว /สระออ/ มีเสียง /ม/
 สะกด เป็นเสียงนาสิก ให้ความรู้สึกนุ่มนวลชวนให้รู้สึกคล้อยตาม แทรกด้วยถ้อยคำว่า “ถึงทหาร
 ตำรวจกล้าอาสา” บอกให้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเกี่ยวกับทหารตำรวจ
 อาสาที่กำลังปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง เมื่อนำมาใช้ในกลอนลำ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความรู้สึกเชิญ
 ชวน และการกล่อมใจให้เพลิดเพลินถึงบุคคลที่อยู่ห่างไกลได้อย่างซาบซึ้ง

และ คำว่า **อยู่ - สู** สัมผัสด้วยเสียง /สระอู/ ให้ความรู้สึกมีพลังอำนาจ แทรก
 ด้วยถ้อยคำว่า “พืดทนต่อ” เป็นถ้อยคำแสดงถึงการให้กำลังใจในการต่อสู้ เมื่อนำมาใช้ในกลอน
 ลำ ทำให้เห็นการเล่นสัมผัสต่อเนื่องของคำเสียงสระอู ซึ่งสะท้อนให้เห็นลีลาจังหวะที่หนักหน่วงของ
 เหล่าทหารตำรวจกล้าที่เฝ้ารักษาเขตประเทศ และให้ความอดทนต่อสู้กับความยากลำบากของ
 บุคคลได้อย่างชัดเจน

ทั้งนี้ การเล่นสัมผัสสระเดียวกัน ที่ปรากฏในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ
 ดำเนิน มีการเล่นสัมผัสสระที่เด่นชัด 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่หนึ่ง การเล่นสัมผัสสระแบบเคียง
 แสดงให้เห็นความต่อเนื่องของคำสัมผัสสระที่เรียงกัน 2 คำได้อย่างชัดเจน เช่น คำว่า ไบ-ไผ่
 ซ้าย-ซ้าย ลง-ท่ง ว่า-นา หลาว-สาวชานา ต่าว-ข้าว และ น่อง-หมองเศร้า เป็นต้น

รูปแบบที่สอง การเล่นสัมผัสสระแบบแทรกคำ ปรากฏการแทรกคั่นสระเดียวกัน
 โดยมีสระอื่นมาคั่นกลาง 1 คำ เช่น **จ่มพุมเป็นคุ่มๆ** **สาวบ่าวยามหนาว** **ใจอดไว้อย่าไปนำลูก**
 ชายเฟิ่น **เมฆาบุมาผ่าน** เป็นต้น ทำให้เห็นการเว้นจังหวะสั้น กระชับ และรวดเร็ว และการ

แทรกคั่นสระเดียวกันโดยมีสระอื่นมาคั่นกลางตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป เช่น ต้นไผ่อายอยู่ไกล เพ็ญใจสาวเฒ่า แก่งทราเสียงดังมา จิ้งจกฟังแต่เสียงบ่นเห็นหน้า ลักลอบถึงทหารตำรวจกล้าอาสาพร้อม และ อยู่พืดทนต่อสู้ เป็นต้น ทำให้เห็นการพรรณนารายละเอียดของคำแทรกคั่นกลางได้อย่างชัดเจน เพิ่มจังหวะความต่อเนื่องในการเชื่อมสัมผัสในกลอนลำยัตถ์ยาวออกไป แสดงถึงจังหวะการเอื้อนเสียงคำสัมผัสสระที่เนิบช้าและนุ่มนวลยิ่งขึ้น

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าการเล่นคำสัมผัสสระดังกล่าว ส่วนใหญ่ปรากฏในทุกกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ซึ่งเป็นสัมผัสที่ร้อยเรียงอย่างต่อเนื่อง โดยในหนึ่งกลอนลำมีการเล่นสัมผัสสระปรากฏมากกว่าหนึ่งรูปแบบ เพื่อเชื่อมสัมผัสภายในวรรค ระหว่างวรรค ทำให้ตลอดกลอนลำที่มีคำสัมผัสคล้องจองที่ไพเราะ สามารถโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลินและสนุกสนานได้เป็นอย่างดี

3.2.5.2 การเล่นคำสัมผัสพยัญชนะ

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2520: 54-58) ได้อธิบายเกี่ยวกับการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะ เป็นการนำพยัญชนะตัวเดียวกันหรือมีเสียงคล้ายกัน เรียกว่า อักษรคู่เป็นคำสัมผัส เช่น ข ค, ถ ท, ส ซ, ผ พ, ฝ ฟ, ห ฮ, และ หล ล, หว ว, หย ย เป็นต้น จากการศึกษาการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะในกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ผู้ศึกษาได้จำแนกการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะเป็น 6 รูปแบบ คือ รูปแบบที่หนึ่งการเล่นสัมผัสพยัญชนะ “คู่” รูปแบบที่สองการเล่นสัมผัสพยัญชนะ “เทียมคู่” รูปแบบที่สามการเล่นสัมผัสพยัญชนะ “เทียมรถ” รูปแบบที่สี่การเล่นสัมผัสพยัญชนะ “ทบคู่” รูปแบบที่ห้าการเล่นสัมผัสพยัญชนะ “แซกคู่” และ รูปแบบที่หกการเล่นสัมผัสพยัญชนะ “แซกรถ” โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

รูปแบบที่ 1 การเล่นสัมผัสพยัญชนะ “คู่” คือเสียงพยัญชนะเดี่ยวเรียงกัน 2 คำ ที่ปรากฏในกลอนลำ ดังตัวอย่าง

....ฟังเสียงจอละเจียวหูชื่นชุ่มชุ่ม เสียงผู้สาวหัวสุ **ชม** **เขย** พ้ออ้าง
 นุ่ม เลี้ยวไปเบิ่งเทิงพ่องหัวพ่องยุ่ม เซ็นฝ้ายแกงแต่นเิน ฟังยินลมพัดไม้ใบ
 ไผ่ไว้วกวิโว ฟังยินลมพานไม้ใบโพธิ์ไว้วกวิเวก ลมพัดใบไม้กวยใบนั้นกะ **ปิ่น**
เปียง เด็กมาฟังเสียงเค้า ชันคอกกาละเวก โอ้เสียงนกเค้าฟังแล้วกะชื่นใจ
 อันนี้ละเพินว่าไกลลี้สแจ้งเสียงไก่อ้นั้นชันฮวย ผุงสัตว์สากะ **ซั่ว** **แขว** ยามเช้า
 เหลียวไปคูเทิงฟ้าดาวเดือนมันกะอ่วย น้ำหมอกย้อนพรหมพินผัดแสงหนาว
 ละเพินว่าลูกแต่เข้าผู้เฒ่านั่งฟังไฟ เสียงติ่มอง **แมน** ผู้สาวดำข้าว **จอ** **แจง** **เว้า**
 คนเฮาฮวมตื่น **ปก** **เป๊ก** เสียงผู้เฒ่ากลางบ้านว่าหันพิน **พิม** **พ่า** เสียงคนเว้า

จอแจไปโคก **อุมอิม**เสียงผู้เฒ่ากลางบ้านที่ท่าหลาน ฟังเสียงจันทโแจ้ง
เสียงคอนั่นแมนไก่อ **เป้งป้ง**เสียงถอกน้ำเทจันใส่อ่างกิน **พิมพำ**เสียงคน
เว้าโสกันยามตื่น **โวกเวก**เสียง**พินพิน** ผู้เฒ่าลูกแต่เช้าหุงข้าวแห่งบ่ทัน
เนืองนันตักนไหยามนอนตื่นขึ้นใหม่ ผู้ใดหิวลูกแต่เช้าหุงข้าวแห่งบ่ทัน
แห่งบ่ทัน เออ...เออ...ละน่า....

(01-06)

กลอนลำขึ้นอรุราฟ้าสง ได้กล่าวถึงบรรยากาศชนบทและวิถีชีวิตชาวอีสาน
ซึ่งจากตัวอย่างข้างต้นนี้ ได้ปรากฏการเล่นคำสัมผัสแบบพยัญชนะ “คู่” ดังนี้

การเล่นสัมผัสเสียงพยัญชนะ /ช/ และ /ซ/ เป็นเสียงเสียดแทรกมักใช้ในคำที่บ่ง
ความหมายถึงการเคลื่อนไหว การแสดงความรู้สึกหรือแทรกซึม คำว่า **ชม-เชย** ดังความว่า “เสียง
ผู้สาวหัว**สุขชมเชย**พ้ออ้างนุ่ม” (01-06) คำว่า “ชมเชย” เป็นเสียงหัวเราะชื่นชมระหว่างชายหญิง
ซึ่งแสดงให้เห็นบรรยากาศแห่งความสุข และกิริยาท่าทางอาการหัวเราะชื่นชมของบุคคล สะท้อน
ภาพบรรยากาศการเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาวในชนบทอีสาน และการใช้น้ำเสียงเสียดแทรกให้
เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกชอบใจของบุคคล

คำว่า **ซัว-แซว** จากตัวอย่าง “ฝูงสัตว์สากะ**ซัวแซว**ยามเช้า” (01-06) คำว่า
“ซัวแซว” ได้กล่าวถึงเสียงสัตว์ที่ร้องแทรกสลับกันในยามเช้า ซึ่งแสดงให้เห็นจังหวะและลีลา
ของเสียงสัตว์ที่ร้องแทรกสลับกันอยู่เป็นจำนวนมาก ดังก้องไปทั่วบริเวณ ซึ่งเป็นน้ำเสียงเสียด
แทรกที่กระดุนหรือปลุกให้ผู้คนตื่นจากความหลับไหล พร้อมกับบรรยากาศยามเช้าของวันใหม่

ทั้งนี้ มีการเล่นสัมผัสเสียงพยัญชนะ /ป/ และ /พ/ ตามแนวทางการอธิบายของ
พระยาอุปกิตศิลปสาร (2548: 10) เป็นเสียงระเบิดที่เกิดแต่ฟันและริมฝีปากเข้าอีก ซึ่งสอดคล้อง
กับการวิเคราะห์ ของดวงมน จิตรจางง (2527: 22) ว่าเสียง /ป/ และ /พ/ ให้ความรู้สึกแข็ง
กระด้าง หรือสัมผัสที่เกิดจากการปะทะที่หนักและเกิดเสียงดัง ดังนี้

คำว่า **ปิ่น-เปียง** จากตัวอย่าง “ลมพัดใบไม้กวายใบนั้นกะ**ปิ่นเปียง**” (01-06)
บอกลักษณะใบไม้ปลิวเมื่อต้องลม ซึ่งแสดงให้เห็นลีลาความอ่อนไหวของใบไม้ การเคลื่อนไหว
และพลิกหมุนไปมาของใบไม้เมื่อต้องลมพัดแรงอย่างต่อเนื่อง

คำว่า **ปก-เป๊ก** จากตัวอย่าง “**ปกเป๊ก**เสียงผู้เฒ่ากลางบ้านว่าหั่นพิน” (01-06)
บอกลักษณะเสียงหั่นพินในชนบท ซึ่งแสดงให้เห็นลีลาและจังหวะความหนักเบาของไม้ที่กระทบ
กับวัตถุ ในระหว่างการหั่นพินที่สลับกันดังมาเป็นจังหวะที่สม่ำเสมอต่อเนื่อง

คำว่า **เป้ง-ป้ง** จากตัวอย่าง “**เป้งป้ง**เสียงถอกน้ำเทจันใส่อ่างกิน” (01-06) บอก
ลักษณะเสียงดังที่เกิดจากการเทน้ำลงในอ่าง ซึ่งแสดงให้เห็นจังหวะของการเทน้ำลงในอ่างอย่าง
ต่อเนื่องได้เป็นอย่างดี และ คำว่า **พิม-พำ** จากตัวอย่างความว่า “**พิมพำ**เสียงคนเว้าโสกันยาม

ต้น” บอกลักษณะเสียงเบาลอยมา ซึ่งแสดงให้เห็นจังหวะน้ำเสียงพูดของบุคคลในชนบทที่ลอยมาเบาๆ ได้อย่างชัดเจน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการเล่นสัมผัสพยัญชนะ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน คำว่า ปิ่น-เปียง ปก-เป๊ก เปง-ป้ง พิม-พำ ได้แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของการเล่นสัมผัสเสียงพยัญชนะ เพื่อเน้นสื่อความหมาย สร้างจินตภาพให้ผู้ฟังเห็นลีลา จังหวะ การเคลื่อนไหวและน้ำเสียงของสิ่งต่างๆ เกี่ยวกับคน วัตถุสิ่งของ และธรรมชาติได้อย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพบรรยากาศชนบท และวิถีชีวิตของอีสาน

อนึ่ง มีการเล่นสัมผัสเสียงพยัญชนะ /ต/ เป็นเสียงที่เกิดจากปุ่มเหงือกมีเสียงก้องขึ้นศีรษะ ให้ความรู้สึกก้องกังวาน แจ่มใสและแสดงความเคลื่อนไหว คำว่า **ดาว-เดือน** ดังตัวอย่าง “เหลียวไปดูเทิ่งฟ้า**ดาวเดือน**มันกะอ่วย” (01-06) บอกลักษณะดาวเดือนบนฟ้าเริ่มเคลื่อนย้ายไปตามเวลา ซึ่งสะท้อนให้เห็นลีลาจังหวะ การเคลื่อนที่ไปของดวงดาวและดวงเดือนอย่างช้าๆ ได้อย่างชัดเจน

การเล่นสัมผัสเสียงพยัญชนะ /ม/ และ /น/ เป็นเสียงนาสิก ให้ความรู้สึกนุ่มนวลสุภาพ คำว่า **มอง-แม่่น** จากตัวอย่างความว่า “เสียง**ตีมองแม่่น**ผู้สาวตำข้าว” บอกลักษณะเสียงที่ดังเป็นเสียงตำข้าว ซึ่งแสดงให้เห็นจังหวะของครกกระเดื่อง และลีลาของหญิงสาวที่กำลังตำครกกระเดื่องได้อย่างชัดเจน สะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี และ /น/ คำว่า **เนือง-นััน** ดังตัวอย่าง ความว่า “**เนืองนััน**ตีกันให้ยามนอนตื่นขึ้นใหม่” (01-06) บอกลักษณะของเสียงตำข้าวที่ดังมาเข้าเป็นจำนวนมาก ซึ่งแสดงให้เห็นน้ำเสียงและจังหวะของครกกระเดื่องที่ดังสนั่นมาจำนวนมาก เราอารมณ์ผู้ฟังให้ตื่นขึ้นและกระตุ้นให้เห็นบรรยากาศยามเช้าในชนบทอีสาน แบบดั้งเดิมที่ใช้ครกกระเดื่องในการตำข้าว

การเล่นเสียงพยัญชนะ /จ/ เป็นเสียงนาสิก ให้ความรู้สึกเบา คำว่า **จอ-แจง** ดังตัวอย่าง ความว่า “**จอแจง**เว้าคนเฮาฮวมตื่น” (01-06) บอกลักษณะเสียงคนคุยกันในระดับที่เบา ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะน้ำเสียงพูดของบุคคลที่ลอยมามีจำนวนมาก เราอารมณ์ให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพ ให้เห็นบรรยากาศการสนทนากันของคนในชนบทอีสาน

นอกจากนี้ มีการเล่นเสียงพยัญชนะ /อ/ เป็นเสียงก้อง เบาสบาย ให้ความรู้สึกอ่อนโยน คำว่า **อุม-อิม** ดังตัวอย่าง “**อุมอิม**เสียงผู้เฒ่ากลางบ้านก็ตำหลาน” (01-06) บอกลักษณะเสียงคนคุยกันในระดับเบา แสดงให้ผู้ฟังเห็นลักษณะน้ำเสียงของของคนที่ตำหนิ ลูกหลาน ลอยมาในระดับเบาได้อย่างชัดเจน และมีการเล่นเสียงพยัญชนะ /ว/ เป็นเสียงก้องมีลมเสียดแทรก ให้ความรู้สึกนุ่มนวล เช่น คำว่า **โวก-เวก** ดังตัวอย่าง “**โวกเวก**เสียง**พินพิน**” เป็นเสียงวัตถุกระทบกันเกิดเสียงดัง เช่น เสียงของการหันพินในชนบทอีสาน เป็นต้น

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าการเล่นสัมผัสแบบพยัญชนะ คู่ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ ของการใช้คำหรือถ้อยคำที่มีพยัญชนะเดียวกัน ต่อเนื่องกันจำนวน 2 คำ เพื่อสื่อความหมาย แสดงอารมณ์ความรู้สึก มีการเล่นสัมผัสพยัญชนะ สร้างจินตภาพทางเสียงเกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ เช่น คำว่า ชั่ว-แช่ว เสียงสัตว์ร้อง จำนวนมาก เปง-ปัง เสียงเทน้ำ พิม-พำ จอ-แจง และ อุม-อิม เสียงพูดของคน เนือง- นั้น เสียงสิ่งของที่มีจำนวนมาก เป็นต้น มีการเล่นสัมผัสพยัญชนะแสดงให้เห็นลีลาอาการเคลื่อนไหว เช่น คำว่า ปืน-เปียง ใบไม้ไหวเมื่อลมพัด เป็นต้น มีการเล่นสัมผัสแสดงให้เห็นความรู้สึก เช่น คำว่า ชม-เชย แสดงการชอบใจ ฟังใจ เป็นต้น มีการสัมผัสแสดงให้เห็นภาพบรรยากาศ เช่น คำว่า ดาว-เดือน เป็นต้น ซึ่งการเล่นสัมผัสพยัญชนะ คู่ ที่มีความต่อเนื่องกัน ทำให้กลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีเสียงสัมผัสพยัญชนะภายในวรรค ระหว่างวรรค ที่สร้างความไพเราะตลอดกลอนลำ ซึ่งสะท้อนภาพวิถีชีวิตชาวอีสาน บรรยากาศชนบทอีสาน รวมทั้งกิริยาอาการของบุคคลให้ผู้ฟังเกิดคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำได้เป็นอย่างดี

รูปแบบที่ 2 การเล่นสัมผัสพยัญชนะ “เทียมคู่” คือพยัญชนะตัวเดียวเรียงกันจำนวน 3 คำ ที่ปรากฏในกลอนลำ ดังตัวอย่าง

...จับเกี่ยวชวนแล้วท้อ ขอข้าวแล้วเกี่ยวกำ เต็มกำแล้ววางลงไว้

เป็นฟอน แดดเผาหัวแมบมาบไหม้ ไคล้อยเจ้าเหงื่อซิม...(01-12)

กลอนลำเกี่ยวข้าว 1 ได้มีการเล่นพยัญชนะ /ม/ เป็นเสียงนาสิกเสียงก้องให้ความรู้สึกนุ่มนวลกังวานมักใช้ในการเน้นย้ำความหมายบอกลักษณะให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนี้ คำว่า **แมบ - มาบ - ไหม้** ประกอบด้วยคำว่า “แมบ” คำภาษาไทยถิ่นอีสาน บอกลักษณะแสงกะพริบหรือแสงวูบวาบ ใช้บอกลักษณะแสงที่มีปริมาณน้อย (สวาท ศรีอุตร, 2555: 105) คำว่า “มาบ” มาจากคำว่า มาบมาบ ภาษาไทยถิ่นอีสาน บอกลักษณะแสงวาบๆ สายฟ้าแลบ ให้กับแสงสว่างที่มีปริมาณมาก เมื่อนำมาใช้ร่วมกัน “แมบมาบ” แสดงให้เห็นลักษณะของแสงสว่างที่วาววับสลับกันได้อย่างชัดเจน (สวาท ศรีอุตร, 2555: 102) ส่วนคำว่า ไหม้ บอกลักษณะที่เกิดจากการเผาไหม้

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ “แดดเผาหัวแมบมาบไหม้ ไคล้อยเจ้าเหงื่อซิม” ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตชาวนาที่ต้องทำงานกลางแดดเผาท่ามกลางสภาพอากาศร้อน คำว่า **แมบมาบไหม้** แสดงให้ผู้ฟังได้เห็นลักษณะลีลาท่าทางการเคลื่อนไหวร่างกายของชาวนา ในระหว่างทำงานท่ามกลางแดดแผดเผา เมื่อมีแสงสว่างมาตกกระทบที่ศีรษะประกอบกับการเคลื่อนไหว ทำให้มี

แสงแดดที่วาววับมากน้อยสลับกันไปมา ตามการเคลื่อนไหวเร็วช้าของบุคคลได้อย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความทุกข์ยากลำบากในการทำนาของชาวนาในชนบทอีสาน

การเล่นสัมผัสพยัญชนะ “เทียบคู่” อีกหนึ่งตัวอย่าง

...เสียงคณิงยามเข้าเสียงติมองทั้งด้อย **โป๊กปากเป็ยง**เสียงจิ้ม

ว่าด้อยมอง...(01-07)

กลอนลำฟ้าสีทอง ได้มีการเล่นสัมผัสเสียงพยัญชนะ /ป/ คำว่า **โป๊ก - ปาก - เป็ยง** ตามแนวทางการอธิบาย ของ พระยาอุปทิศศิลปสาร (2548: 10) เป็นเสียงระเบิดที่เกิดแต่ฟันและริมฝีปากเข้าออก ให้ความรู้สึกปะทะเป็นเสียงดังหนักแน่น คำว่า **โป๊กปากเป็ยง** ประกอบด้วยคำว่า โป๊ก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 765) เป็นคำตายประกอบด้วยสระเสียงยาว /สระโอ/ และมีพยัญชนะท้ายเสียง /ก/ บอกลักษณะเสียงดังที่เกิดจากการกระทบของวัตถุ ส่วน คำว่า ปาก เป็นคำตายประกอบด้วยสระเสียง /สระอา/ และมีพยัญชนะท้ายเสียง /ก/ และคำว่า เป็ยง ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับคำว่า เบ็ยง ในภาษาไทยมาตรฐาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 755) เป็นคำเป็นประกอบด้วยสระเสียงยาว /สระเอีย/ และมีพยัญชนะท้ายเสียง /ง/ บอกลักษณะของเสียงที่ดังมากอย่างเสียงฟ้าผ่า

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นว่าการเล่นสัมผัส **โป๊กปากเป็ยง** เป็นการเล่นคำสัมผัสที่ไล่ตามระดับเสียงของสระ เพื่อบอกขนาดใหญ่เล็กของคำให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ตามลำดับ ได้แก่ คำว่า โป๊ก เป็นเสียง สระโอะ บอกระดับเสียงเบา ส่วน คำว่า ปาก เป็นเสียง สระอา บอกระดับเสียงดัง เป็นต้น ใช้สื่อความหมายบอกลักษณะเสียงที่ดังต่อเนื่องมีเสียงดัง และเสียงเบา เป็นจังหวะดังสลับกันต่อเนื่องไปเรื่อยๆ แสดงให้เห็นลักษณะน้ำเสียงหนักเบาตามจังหวะการดำข้าวด้วยครกกระเดื่องของชาวนา ทำให้เห็นลีลาการเคลื่อนไหว และจังหวะของการเหยียบยกเท้าในการดำข้าวได้อย่างชัดเจน ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิต การดำข้าวของชาวนาแบบดั้งเดิม

รูปแบบที่ 3 การเล่นสัมผัสพยัญชนะ “เทียบมรด” คือ พยัญชนะตัวเดียวเรียงกันอยู่ 4 คำ หรือ 5 คำ ดังตัวอย่าง

....คิดฮอดเต้ คิดฮอดอ้าย ชายพีสีห่างกัน สองสามปีท่อนั้น คือสี
จอบคองคอย สองสามปีท่อนั้น **คั่นคอบคอยคอง** ตัวให้นางคอยหาพี่ชายบ
มาจ้อ...

(01-05)

กลอนลำมนต์รักบ้านอีสาน ได้มีการกล่าวถึงหญิงสาวที่รอคอยชายคนรักกลับมาปรากฏการเล่นสัมผัสพยัญชนะตัวเดียวเรียงกันอยู่ 4 คำ โดยมีการเล่นสัมผัสพยัญชนะ /ค/ เป็นเสียงเบา ให้ความรู้สึกคร่ำครวญ รอคอย คำว่า **คั้น-คอบ-คอย-คอง** ประกอบด้วยคำว่า คั้น เป็นคำขึ้นต้นในภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับคำว่า หาก ในภาษาไทยมาตรฐาน คำว่า คอบ มาจากคำว่า คอบว่า ภาษาไทยถิ่นอีสาน มีความหมายว่า “เพราะว่า” (สวาท ศรีอุตร, 2555: 37) และคำว่า คอย กับคำว่า คอง เป็นคำซ้อนภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง รอคอย รอ หรือ คอย (สวาท ศรีอุตร, 2555: 36)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ “สองสามปีท่อนั้น**คั้นคอบคอยคอง**” (01-05) คำว่า **คั้นคอบคอยคอง** แสดงให้เห็นถึงการกล่าวเน้นย้ำความหมายการรอคอยคนรักกลับมา ซึ่งเราอารมณ์ความรู้สึกให้ผู้ฟังเห็นกริยาอาการรอคอย และความรู้สึกผิดหวังของบุคคล

การเล่นสัมผัสพยัญชนะ “เทียบมรด” อีกหนึ่งตัวอย่าง

...ขอให้เห็นใจอ้าย ชายคอบบมีคู่แน่เดอ เห็นใจบาดห่างซู้ เห็นใจ
อ้ายอย่าหน่ายหนี พี่บ่มีไปซ่อน**ลี้หลบหลิกลิมไล** ชายบ่มีลวงหลงรัก
ดอกคืดลิมซู้ จอมพธูคองซู้อย่าเอาใหม่ ยามพี่ไกลจากน้อง อย่าหมองเศร้า
ให้คิดนำ เอ้อ ให้คิดนำ เฮอ เอย นอ...”

(04-10)

กลอนลำหนุ่มโรงงานทอผ้า ได้มีการกล่าวถึงชายหนุ่มรำพึงรำพันถึงหญิงคนรักที่จากมา ปรากฏพยัญชนะตัวเดียวเรียงกันอยู่ 5 คำ โดยมีการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ /ล/ เป็นเสียงกึ่งสระ ให้ความรู้สึกกระซิบมีจังหวะของคำที่เร็ว ถ้อยคำว่า **ลี้-หลบ-หลิก-ลิม-ไล** ประกอบด้วยคำว่า “ลี้” ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง หลบ แอบ หลิกหนีไป หลบหนีไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1064) ส่วนคำว่า “หลบหลิก” เป็นคำซ้อน หมายถึง หลิกเลี้ยงไม่ให้พบ สำหรับ คำว่า “ลิม” บอกรายการหายไปจากความทรงจำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1064) และคำว่า “ไล” ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง ละเลย,ทิ้ง (สวาท ศรีอุตร, 2555: 114)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นว่าการเล่นสัมผัส **ลี้หลบหลิกลิมไล** ได้แสดงให้เห็นกริยาอาการเคลื่อนไหวของบุคคล เพื่อหลบหลิกหนีไปได้อย่างชัดเจน ซึ่งนำมาใช้ในกลอนลำเพื่อประกอบการพรรณนาแสดงความรักของชายหนุ่มที่มีต่อหญิงคนรัก ถึงแม้ชายหนุ่มจะห่างไกลหญิงคนรัก ก็ขอให้มั่นคงในความรักที่มีให้ต่อกันไม่เปลี่ยนแปลงไป สะท้อนให้เห็นถึงความรักที่มั่นคงและซื่อสัตย์ต่อกันของบุคคลเมื่อต้องอยู่ห่างไกลคนรัก

รูปแบบที่ 4 การเล่นสัมผัสพยัญชนะ “ทบคู่” คือพยัญชนะ 2 ตัวเรียงกันที่ละ 2 คำ ดังตัวอย่างที่ปรากฏในกลอนลำ

...อันนี้เพินจ้งว่าการศึกษาบ่ทันแล้ว เมืองไทยกำลังเด่น เขาไป
เห็นชาติอื่นการศึกษา ให้ลวง ล้า เกิน ก้าว เพินลวงไกล เขาจ้งได้เร่งรัด
จัดการ ให้ลูกหลานของไทยเด่นดิทันไว้...

(03-01)

กลอนลำชีวิตครูบ้านนอก ได้มีการใช้คำว่า ลวง ล้า - เกิน ก้าว เป็นการเล่นสัมผัส
พยัญชนะ 2 ตัว เรียงกันทีละ 2 คำ คือเสียง /ล/ และ /ก/ ดังนี้ เสียงพยัญชนะ /ล/ เป็นเสียงกึ่ง
สระ มักให้จ้งหะสั้นกระชับ คำว่า ลวง ล้า ประกอบด้วยคำว่า ลวง มาจากคำว่า ลู ลวง ใน
ภาษาไทยมาตรฐาน แสดงอาการสำเร็จ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1065) และคำว่า ล้า แสดง
ลวงเข้าไปเกินเขตที่กำหนด และการเล่นสัมผัสเสียงพยัญชนะ /ก/ เป็นเสียงเบา คำว่า เกิน ก้าว
ประกอบด้วยคำว่า เกิน บอกลักษณะที่พ้นเลยไป และคำว่า ก้าว มาจากคำว่า ก้าว หน้า บอก
อาการเปลี่ยนแปลงของเดิมให้ดีขึ้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 120)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นว่าการเล่นสัมผัส ลวง ล้า เกิน ก้าว แสดงให้เห็น
จ้งหะลีลา การเล่นสัมผัสที่ต่อเนื่อง ทำให้กลอนลำมีจ้งหะเนิบช้า ให้ความรู้สึกนุ่มนวลและ
ไพเราะยิ่งขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นความพยายาม ในการสร้างชาติด้านการศึกษาให้เจริญก้าวหน้า
ทัดเทียมกับนานาชาติ

รูปแบบที่ 5 การเล่นสัมผัสพยัญชนะ “แซกคู่” คือ สองหรือสามพยัญชนะ
เรียงกันแล้วมีพยัญชนะอื่นคั่นกลางอีกหนึ่งคำ ดังตัวอย่าง

...องค์จอมแดนเทิงฟ้า เขาโปรยฝนเพินพักเมื่อย เหมยหมอก
ย้อย เหย แห้ง กะ บ่ มี ไบตองเหลืองชู้ย้าย ผัดใบสีปิงใหม่ ฮอดก่อไผ่ป่าอ้อ
ทั้งแห้งเจ้าหล่นชู...ชีวิตการหากิน ปากกัดตีนถีบ บ่ได้มันตาเซอ ฟังเอา
เดื่อพวกพ่อแม่ ชาวไฮ่ดำกำແທ່ สี่หน้าเจ้าหม่นหมอง ผิวบ่เกียงใสสะอาด
คือขุน มือกะด้ามอมแมม แดด เผา ผ่าน กล้า หากินคนเฮานั้น พรหมลิขิต
คนละอย่าง คั้นพ่อแม่แต่งบ่ได้ คั้นเอาแท้ ตั้งแต่บุญเด้น้อ...

(01-15)

กลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 1 ได้มีการเล่นสัมผัสพยัญชนะสองหรือสามพยัญชนะ
เรียงกันแล้วมีพยัญชนะอื่นคั่นกลางอีกหนึ่ง เพื่อแสดงให้ถึงสภาพบรรยากาศของหน้าแล้งใน
ชนบทอีสานมีแหล่งน้ำแห้งขอด หมอกยามเช้ากลับเหือดแห้งไปหมด ด้วยถ้อยคำว่า เหมยหมอก
ย้อย เหย แห้ง กะ บ่ มี มีการเล่นเสียงพยัญชนะ /ม/ คือคำว่า เหมย-หมอก ซึ่งคำว่า เหมย
ภาษาไทยถิ่นอีสาน บางท้องถิ่นออกเสียงว่า เมย หรือ เบย หมายถึง เบาบางลง คลายลง หรือ

ระเหยไป ส่วนคำว่า หมอก หมายถึง ลักษณะของละอองน้ำขนาดเล็กในยามเช้าพรมทั่วบริเวณ แทรกคั่นด้วยเสียงพยัญชนะ /ย/ คำว่า ย้อย (หย้อย ตามสำเนียงการออกเสียงภาษาไทย ถิ่นอีสาน) แสดงลักษณะการหยดลงของน้ำ ระหว่างการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ /ห/ คำว่า เหย-แห้ง ซึ่งแสดงลักษณะการระเหยไปของน้ำไม่มีเหลือ

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นว่าการเล่นสัมผัส **เหมยหมอกย้อยเหยแห้ง** จะมี เป็นการเล่นสัมผัสพยัญชนะ ที่เน้นการสื่อความหมาย สร้างจินตภาพพรรณนาให้ผู้ฟังเห็น ภาพบรรยากาศที่หมอกเคลื่อนที่ลอยหายไปใ้อากาศอย่างรวดเร็วไม่มีเหลือ ซึ่งแสดงให้เห็นสภาพ บรรยากาศความแห้งแล้งในชนบทอีสาน

นอกจากนี้ ปรากฏการเล่นสัมผัสพยัญชนะสองหรือสามพยัญชนะเรียงกันแล้วมี พยัญชนะอื่นคั่นกลางอีกหนึ่ง ความว่า “ชาวไฮดำกำแหง สีหน้าเจ้าหม่นหมอง ผิวบ่เกียงใส สะอาดคือขุน มือกะด้ามอมแมมแดดเผาผ่านกล้า” (01-05)

จากตัวอย่างส่วนนี้ มีการเล่นเสียงพยัญชนะ /ม/ คำว่า มอมแมม บอกลักษณะ เปื้อนเปรอะ สกปรก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 890) แทรกคั่นด้วยเสียงพยัญชนะ /ด/ คำว่า แดด คำเรียกแสงอาทิตย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 446) แทรกคั่นระหว่างเสียงพยัญชนะ /ผ/ คำว่า เผาผ่าน ประกอบด้วยคำว่า เผา บอกลักษณะอาการทำให้ไหม้ หรือทำให้สุกด้วยไฟ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 788) ส่วนคำว่า ผ่าน บอกลักษณะอาการเคลื่อนผ่านไป ผ่านไป

ทั้งนี้ จะเห็นว่าคำว่า เผาผ่าน ในกลอนลำ ได้แสดงการเล่นสัมผัสพยัญชนะ เพื่อเน้นการสื่อความหมาย ให้ผู้ฟังเห็นลักษณะการทำงาน ของชาวนาในชนบทอีสาน ท่ามกลาง สภาพอากาศร้อน ด้วยความร้อนนี้จึงเผาไหม้ร่างกายให้หมองคล้ำ

นอกจากนี้ ปรากฏคำว่า กล้า ต่อท้ายข้อความ ซึ่งเป็นคำสื่อความหมาย ที่บอก ถึงประสบการณ์การทำงาน และวิถีชีวิตความเป็นชาวนาในชนบทอีสาน ต้องความลำบาก ตรากตรำทำงานหนักอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การเล่นสัมผัสในกลอนลำ ความว่า “มือกะด้ามอมแมมแดดเผาผ่านกล้า” (01-05) จึงแสดงให้เห็นการเล่นสัมผัสพยัญชนะที่ไพเราะ ที่เน้นการสื่อความหมายของถ้อยคำ สัมผัส โดยใช้คำแทรกคั่นด้วยพยัญชนะอื่น สำหรับเร้าอารมณ์ความรู้สึก สร้างจินตภาพ ให้ผู้ฟัง คล้อยตามเนื้อหากลอนลำ ได้เห็นภาพวิถีชีวิตชาวนาที่อดทนทำงานท่ามกลางสภาพอากาศร้อน ด้วยความยากลำบาก ซึ่งชวนให้ผู้ฟังหวนรำลึกถึงอดีต เกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวนาในชนบทอีสาน

การเล่นสัมผัสพยัญชนะ “แซกคู่” อีกหนึ่งตัวอย่าง

...แสงรอนรอนคำคาย ปลายไม้เจ้าเลี่ยมบัง ผิวบอกให้เมียอย่างกับ
สา ให้เจ้าเอากองยา กะต่าคอนเมื่อพร้อม ตะเว็นเส้าทางเมื่อ เจ้าเริ่มห่าง

อันทางเลาะป่าไม้ ตินเจ้าสิต้อยดำ ตินสิต้อยต้อย ตินสิแตกดำตอ เมีย
 กะยอขายก ยางไวเท็งฟ้า ฝัวเมียชวากัน เมียนหัวมันพีชไฮ เมียเอ็นใส่
 เจ้าอย่าช้า เจ้าอย่าลืมหองข้าว เอาพร้อมเจ้าครกดำ ฝัวสังข์ชำ บลิมดอกสี
 ไวๆ เสียงเรไรยามเย็น ส่งเสียงดังก้อง...

(01-05)

กลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 2 ได้มีการเล่นสัมผัสพยัญชนะสองหรือสามพยัญชนะ
 เรียงกันแล้วมีพยัญชนะอื่นคั่นกลางอีกหนึ่งคำ ดังนี้ ถ้อยคำว่า ตินเจ้าสิต้อยดำ ตินสิต้อยต้อย
ตินสิแตกดำตอ เป็นการเล่นสัมผัสเสียงพยัญชนะ /ต/ พยัญชนะเสียงก้อง ให้ความรู้สึกมีพลังซึ่ง
 ประกอบด้วย คำว่า ติน - ต้อยดำ, ติน - ต้อยต้อย, ติน - แตกดำตอ ซึ่งคำว่า “ต้อย” แสดง
 อาการแตะต้องหรือสัมผัสเพียงเบาๆ คำว่า “ดำ” บอกลักษณะอาการสะดุดหรือชน คำว่า “ติน”
 เป็นคำเรียกอวัยวะปรากฏต่อท้าย คำว่า “ต้อย” ภาษาไทยถิ่นอีสาน มาจากคำว่า “แตะต้อง”
 คล้ายกับคำว่า “ดำ” ดังที่กล่าวมาแล้ว คำว่า “แตก” บอกอาการแยกออกจากกัน และคำว่า
 “ตอ” ใช้เรียกโคนต้นไม้ที่ลำต้นถูกตัดแล้วหรือหักแล้ว แทรกคั่นด้วยเสียงพยัญชนะ /ส/ คำว่า ส
 ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายกับ คำว่า จะ ภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งเป็นสระเสียงสั้น /สระอิ/
 ให้จังหวะสั้น กระชับ และรวดเร็ว ให้ความรู้สึกหยุดลงหรือชะงักไว้

จากตัวอย่าง ความว่า “ตะเว็นเส้าทางเมื่อ เจ้าเริ่มห่าง อันทางเลาะป่าไม้ ตินเจ้า
สิต้อยดำ ตินสิต้อยต้อย ตินสิแตกดำตอ เมียกะยอขายก ยางไวเท็งฟ้า” (01-05) ได้แสดงให้เห็น
 เห็นลีลาและจังหวะการเดินของบุคคลได้อย่างชัดเจน ในตอนท้ายข้อความปรากฏ ถ้อยคำว่า
 “เมียกะยอขายก ยางไวเท็งฟ้า” ซึ่งแสดงให้เห็นจังหวะการยกย่างเท้าเดินไปอย่างเร่งรีบ ด้วย
 ความระมัดระวัง ข้อความข้างต้น จะเห็นว่ามีคำซ้ำ “ติน” ซึ่งเป็นคำง่ายในการสื่อสารกับคน
 ในท้องถิ่น ปรากฏขึ้นต้นวรรคเพื่อกล่าวเน้นคำให้เห็นภาพ “ติน” (เท้า) ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อแสดง
 ความสัมพันธ์ในการเชื่อมสัมผัสกับคำอื่น ให้เห็นกิจการเดินของบุคคลมีน้ำหนักชัดเจนยิ่งขึ้น

อนึ่งหากพิจารณาการเล่นสัมผัสที่ละวรรค พบว่า ตินเจ้าสิต้อยดำ มีคำสัมผัสคำ
 ว่า ติน-ต้อย-ดำ คั่นด้วยคำว่า เจ้า (คุณ) และ ส (จะ) ซึ่งแสดงให้เห็นจังหวะลีลาการเดินอย่าง
 รวดเร็ว สะท้อนให้เห็นน้ำเสียงแสดงความรู้สึกสงสารเห็นใจและห่วงใยคนรัก เพื่อแจ้งให้
 ระมัดระวังในการเดินได้เป็นอย่างดี ส่วน ตินสิต้อยต้อย มีสัมผัสคำว่า ติน-ต้อย-ต้อย คั่นด้วยคำว่า
 ส ซึ่งแสดงให้เห็นจังหวะการเดินที่เร่งรีบ เพื่อแจ้งให้ระมัดระวังเท้ากระแทกที่เท้าโดยไม่ทันตั้งตัว
 คล้ายกับข้อความแรกที่กล่าวมา และ ตินสิแตกดำตอ มีการเล่นสัมผัสคำว่า ติน-แตก-ดำ-ตอ
 ซึ่งแสดงให้เห็นจังหวะการเดินที่เร่งรีบคล้ายกับข้อความที่ผ่านมาแล้ว แต่ที่แตกต่างคือการบอก
 รายละเอียดของเท้าที่ถูกกระแทกด้วยตอไม้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพเท้าถูกระแทกได้รับบาดเจ็บ
 ได้อย่างชัดเจน

ทั้งนี้ ตัวอย่างในกลอนลำข้างต้นนี้ ได้แสดงให้เห็นการใช้ถ้อยคำพรรณนา บรรยายากายามเย็น เมื่อพระอาทิตย์ตกดินแล้ว ทางเดินก็เริ่มมืดลง ระหว่างทางเดินระวังต่อไม้กิ่ง ไม้หัก ต้องสัมผัสเท้าได้รับบาดเจ็บ ได้มีการเลือกใช้ถ้อยคำที่แสดงให้เห็นกิจการเดินที่เด่นชัด ด้วยคำว่า ตีน - ต้อยดำ ตีน - ต้อยตอง ตีน - แดกดำตอ นำมาใช้ในลักษณะคำสัมผัสพยัญชนะ /ต/ เพื่อแสดงให้เห็นลีลาการเดินอย่างเร่ร่อนของชานา โดยแทรกคั่นด้วยพยัญชนะอื่น คำว่า เจ้าสี, สี ให้จังหวะที่สั้น กระชับ รวดเร็ว เสริมให้เห็นจังหวะการเดินยกเท้าที่รีบเร่งยิ่งขึ้นได้อย่าง ชัดเจน อีกทั้งเร้าอารมณ์ความรู้สึก ให้ผู้ฟังเห็นน้ำเสียงความหวังโยของบุคคลในกลอนลำ

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าการเล่นสัมผัสพยัญชนะดังกล่าว ในกลอนลำของหมอลำ ฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ ของการใช้ถ้อยคำที่มีพยัญชนะเดียวกันเรียงกัน จำนวนมาก โดยแทรกคั่นด้วยคำอื่น เพื่อให้จังหวะการเว้นคำและเน้นย้ำถ้อยความให้มีน้ำหนักมากขึ้น เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก และสร้างจินตภาพในกลอนลำได้เป็นอย่างดี

รูปแบบที่ 6 การเล่นสัมผัสพยัญชนะ “แทรกธ” คือสองพยัญชนะเรียงกันแล้ว มีพยัญชนะอื่นคั่นกลาง 2 คำ ดังตัวอย่าง

...อันนี้เพิ่นจ้งว่าการศึกษาบ่ทันแล้ว เมืองไทยกำลังเด่น เขาไป
เห็นชาติอื่นการศึกษา ให้ลวงล้ำเกินก้าวเพิ่นลวงไกล เขาจ้งได้เร่งรัด
จัดการ ให้ลูกหลานของไทยเด่นดีทันไว้...”

(03-01)

กลอนลำชีวิตครูบ้านนอก ได้มีการเล่นสัมผัสพยัญชนะกันแล้วมีพยัญชนะอื่น คั่นกลาง 2 คำ ได้แก่ ถ้อยคำว่า **ลูกหลาน-ของไทย-เด่นดี** เป็นการเล่นเสียงพยัญชนะ /ล/ คำว่า ลูกหลาน เป็นคำซ้อนที่มีความหมายในกลุ่มคำเรียกญาติ แทรกคั่นด้วยเสียงพยัญชนะ 2 ตัว คือ เสียงพยัญชนะ /ช/ คำว่า ของ คำบอกสิ่งต่างๆ ระหว่างเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ /ต/ คำว่า เต้น ดี ประกอบด้วยคำว่า เต้น คำบอกลักษณะให้เห็นว่าดีกว่าเด่นกว่า และคำว่า ดี คำบอกลักษณะ ว่าเป็นที่พอใจ

จากตัวอย่างข้างต้น ความว่า “อันนี้เพิ่นจ้งว่าการศึกษาบ่ทันแล้ว เมืองไทยกำลัง เต้น เขาไปเห็นชาติอื่นการศึกษา ให้ลวงล้ำเกินก้าวเพิ่นลวงไกล เขาจ้งได้เร่งรัดจัดการ ให้ **ลูกหลานของไทยเด่นดีทันไว้**” (03-01) ได้กล่าวเกี่ยวกับการศึกษาของเมืองไทยกำลังเด่นแต่เมื่อ ประเทศอื่นมีความก้าวหน้าไปมากจึงเน้นย้ำการจัดการศึกษาให้ลูกหลานดีเด่นไว้

ทั้งนี้ จากการศึกษากการเล่นสัมผัสพยัญชนะ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ทั้ง 6 รูปแบบ ประกอบด้วย รูปแบบที่หนึ่งการเล่นสัมผัสพยัญชนะ “คู่” เช่น ชั่ว-แซว เป้ง-ป้ง พิม-พำ จอ-แจง อุม-อิม ปิ่น-เปียง ชม-เชย ดาว-เดือน เป็นต้น รูปแบบที่สองการเล่น

สัมผัสพยัญชนะ “เทียบคู่” เช่น แมบ-มาบ-ไหม้ โป๊ก-ป๊าก-เปี้ยง เป็นต้น รูปแบบที่สามการเล่นสัมผัสพยัญชนะ “เทียบมรด” เช่น คั้น-คอบ-คอย-คอง ลี้-หลบ-หลีก-ลิม-ไล เป็นต้น รูปแบบที่สี่การเล่นสัมผัสพยัญชนะ “ทบคู่” เช่น ล่วงล้ำ – เกินก้าว เป็นต้น ทั้ง 4 รูปแบบที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นลำดับความต่อเนื่องของการเล่นสัมผัสพยัญชนะเดียวกันตั้งแต่ 2 คำขึ้นไปได้อย่างชัดเจน ทำให้กลอนลำมีความไพเราะน่าฟังยิ่งขึ้น ในส่วนรูปแบบที่ห้าการเล่นสัมผัสพยัญชนะ “แซกคู่” เช่น เหมยหมอกย่อยเหยแห้ง มอมแมมแอดเผาผ่านกล้า ดินเจ้าสึด้อยดำ ดินสึด้อยด้อย ดินสึด แดกดำตอ เป็นต้น และ รูปแบบที่หกการเล่นสัมผัสพยัญชนะ “แซกรถ” เช่น ลูกหลาน-ของไทย-เด่นดี เป็นต้น แสดงให้เห็นจังหวะการเล่นสัมผัสด้วยการแทรกคำอื่นคั่นกลาง เพื่อรื้ออารมณ์ความรู้สึกและเน้นความหมายของคำให้มีน้ำหนักมากขึ้น ทำให้กลอนลำมีคำสัมผัสคล้องจองต่อเนื่องตลอดกลอนลำ

สรุป การเล่นคำสัมผัส ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มี 2 ประเภท ได้แก่ การเล่นคำสัมผัสสระ และ การเล่นคำสัมผัสพยัญชนะ ในส่วนการเล่นคำสัมผัสสระมี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่หนึ่งการเล่นสัมผัสสระแบบเคียง และ รูปแบบที่สองการเล่นสัมผัสสระแบบแทรกคำ สำหรับการเล่นคำสัมผัสพยัญชนะมี 6 รูปแบบ คือ รูปแบบที่หนึ่งการเล่นสัมผัสพยัญชนะ “คู่” รูปแบบที่สองการเล่นสัมผัสพยัญชนะ “เทียบคู่” รูปแบบที่สามการเล่นสัมผัสพยัญชนะ “เทียบมรด” รูปแบบที่สี่ การเล่นสัมผัสพยัญชนะ “ทบคู่” รูปแบบที่ห้าการเล่นสัมผัสพยัญชนะ “แซกคู่” และ รูปแบบที่หกการเล่นสัมผัสพยัญชนะ “แซกรถ” จะเห็นได้ว่าการเล่นคำสัมผัสดังกล่าว เป็นคุณค่าทางด้านวรรณศิลป์ แสดงให้เห็นการเชื่อมสัมผัสของถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสาน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของศิลปินหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน โดยไม่เคร่งครัดลักษณะการใช้คำสัมผัสที่ร้อยเรียงอย่างต่อเนื่องทั้งกลอนลำ ทำให้ตลอดกลอนลำมีถ้อยคำสัมผัสคล้องจองที่ไพเราะ โนม่น่าฟังให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลินและสนุกสนานอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ จากการศึกษาการใช้วรรณศิลป์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า การใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพ การใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ การซ้ำคำ การเล่นคำสลับตำแหน่ง และ การเล่นคำสัมผัส เป็นกลวิธีการใช้ภาษา ที่แสดงให้เห็นศิลปะความงาม ของถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสาน สำหรับสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก สร้างจินตภาพ และสื่อสารกับคนในท้องถิ่น ทำให้กลอนลำมีความไพเราะ คมคาย สร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้ง และเกิดอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้ฟังได้เป็นอย่างดี กลวิธีการใช้ภาษาดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของศิลปินหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ด้านการใช้ถ้อยคำที่ไพเราะซึ่งเป็นคุณค่าทางวรรณศิลป์ ที่แตกต่างจากหมอลำคนอื่น ๆ ในการเลือกสรรคำที่สร้างจินตภาพและสื่ออารมณ์ที่สอดคล้องกับเนื้อหาได้อย่างลุ่มลึก ส่งผลให้กลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นที่รู้จักของคนทั้งหลาย เข้าถึงจิตใจของผู้ฟังชาวอีสาน และสร้างความประทับใจแก่ผู้ฟังได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานและวรรณศิลป์ ในกลอนลำ ของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นกลวิธีการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน ที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ทาง ภาษาความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะถิ่น สำหรับสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก สร้างจินตภาพ และสื่อสารกับกลุ่มคนในท้องถิ่นอีสานเป็นสำคัญ โดยใช้วรรณกรรมเพลงพื้นบ้าน “หมอลำ” ในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก แนวคิด ความรู้ และประสบการณ์ ที่สะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นอีสาน เพื่อให้เข้าถึงภายในจิตใจของผู้ฟังอย่างลึกซึ้ง เกิดความรู้สึกซาบซึ้งและคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำนั้น ซึ่งกลวิธีการใช้ภาษาดังกล่าว แสดงให้เห็นลีลาการประพันธ์และภูมิปัญญาทางภาษาของศิลปินหมอลำฉวีวรรณ ดำเนินได้เป็นอย่างดี อีกทั้งได้สร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าของภาษาไทยถิ่นอีสาน ในการรักษาสืบสานภาษาไทยถิ่นอีสานที่เป็นเอกลักษณ์นี้ให้คงอยู่คู่สังคมไทยตลอดไป

บทที่ 4

กลวิธีการใช้โวหารและภาพพจน์ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

การวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน รวบรวมจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ www.youtube.com/user/siangsiamofficial/playlists โดยเสียงสยามออฟฟิเชียล เจ้าของลิขสิทธิ์ เสียงสยามแผ่นเสียง-เทป จำกัด จำนวน 6 ชุด รวม 82 กลอนลำ สำหรับการศึกษากลวิธีการใช้โวหารและภาพพจน์ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ผู้ศึกษาได้จัดกลุ่มการศึกษาเป็น 2 ประเด็น คือ กลวิธีการใช้โวหารในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน และ กลวิธีการใช้ภาพพจน์ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ดังนี้

4.1 กลวิธีการใช้โวหารในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

คำว่า “โวหาร” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต พ.ศ. 2554 หมายถึง ชั้นเชิงหรือสำนวนแต่งหนังสือหรือพูด หรือถ้อยคำที่เล่นเป็นสำบัดสำนวน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1134) สอดคล้องกับคำอธิบายเกี่ยวกับโวหารของวินัย ปันมณี (2531: 114) โดยกล่าวว่า เป็นการเรียบเรียงโดยใช้ถ้อยคำภาษาทางวรรณศิลป์ของกวีให้เกิดความสละสลวย ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความเข้าใจเรื่องราวได้อย่างชัดเจน การใช้โวหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ในการใช้ภาษาพูดและภาษาเขียน ซึ่งลักษณะเด่นของการใช้โวหารในวรรณคดีและวรรณกรรมทุกประเภทในเรื่องหนึ่งๆ สามารถปรากฏโวหารแทรกอยู่ในข้อความนั้นๆ ได้มากกว่าหนึ่งโวหาร ขึ้นอยู่กับลีลาในการประพันธ์และความสามารถของกวีที่ต้องการสื่อสารกับผู้อ่านเป็นสำคัญ โวหารจึงเป็นเครื่องมือสำคัญอีกประการหนึ่งที่นิยมนำมาใช้ตกแต่งเนื้อความกวีนิพนธ์ ให้มีความไพเราะจนกลายเป็นวรรณคดีและวรรณกรรม ที่ผู้อ่านสามารถท่องจำได้จนเป็นที่ประทับใจได้เป็นอย่างดี (ธเนศ เวศร์ภาดา, 2549: 54)

การจำแนกประเภทของโวหารส่วนใหญ่ที่ปรากฏในวรรณคดีและวรรณกรรมทั่วไปสามารถจำนวน 4 ประเภท หรือ 5 ประเภท ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และมุมมองแนวคิดของนักวิชาการที่แตกต่างกันไป อาทิ กาญจนา นาคสกุล และคณะ (2560: 30) ได้แบ่งโวหารเป็น 4 ประเภท ได้แก่ บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร อธิบายโวหาร และเทศนาโวหาร สำหรับพระยาอุปกิตศิลปสาร (2548: 342) ได้แบ่งโวหารเป็น 5 ประเภท คือ อุปมาโวหาร บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร เทศนาโวหาร และสาธกโวหาร นอกจากนี้ ได้มีการจัดกลุ่มโวหารเป็น 5 ประเภทที่แตกต่างออกไปโดยไม่รวมอุปมาโวหาร ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น บรรยายโวหาร พรรณนา

โวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และ อธิบายโวหาร (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และวีรวรรณ อินทรพร, 2556: 65)

จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ซึ่งผู้ศึกษาพบกลวิธีการใช้โวหารในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน โดยได้จัดกลุ่มเป็น 5 ประเภท ได้แก่ บรรยายโวหาร อธิบายโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และ พรรณนาโวหาร ดังนี้

4.1.1 บรรยายโวหาร

กาญจนา นาคสกุล และคณะ (2560: 39-40) ได้อธิบายเกี่ยวกับบรรยายโวหารว่าเป็นลักษณะการเขียนด้วยวิธีการเล่าเรื่องให้ผู้อ่านเข้าใจและติดตามเรื่องราวได้โดยตลอด สิ่งที่บรรยายอาจเป็นเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง บรรยายโวหารเป็นการเล่าเรื่องราวตรงๆ ประวัติต่างๆ และตำนานต่างๆ ว่าสิ่งนั้นมีลักษณะอย่างไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ที่ไหน หรือใครทำอะไร เมื่อไร อย่างไร ซึ่งเล่าเหตุการณ์อย่างละเอียดเป็นขั้นตอนตามลำดับชัดเจน เพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังสนใจและสนุกสนานได้เป็นอย่างดี

ซึ่งจากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบการใช้บรรยายโวหาร ในกลอนลำเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน ตำนานและประวัติของบุคคล หรือสถานที่สำคัญในท้องถิ่นอีสาน เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวให้มีลำดับความต่อเนื่องตลอดกลอนลำนั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่าง การบรรยายโวหารเพื่อบอกเล่าเรื่องราวในกลอนลำนิทาน

....นางเงือกได้ลูกน้อยนามว่าสุดสาคร พระอภัยมณีหนีล่องหนีไปแล้ว
 ป่าให้นางอยู่เกาะแก้วพิสดารน้ำตาหลัง จนว่าท้องแก่แล้วนางน้องได้ฮ้อฮอน
 เอาลูกน้อยฝากพ่อพระฤๅษี หนูนารีฝากฝังเอาไว้ ฤๅษีให้แขวนแปลกวยกล่อม
 ประทานชื่อให้หล้าหลานน้อยดอกชื่อนาม อายุได้สามขวบแข็งแรง ลงวารี
 ล่องลอยไปตามน้ำ ขนานนามเอาไว้สุดสาครเป็นชื่อ สุดสาครแห่งดื่ลงน้ำเจ้าโล่
 ปลา มือหนึ่งนั้นได้ลาพ่อพระฤๅษี สีได้ลงวารีล่องลอยไปตามเรื่อง พอได้ลาจอม
 เจ้าทรงธรรมจอมปู สุดสาครล่องล้าถ้าดอกโล่ปลา น้อยบ่เข้าสู่แต่ตามองไป
 เห็นสัตว์สามกมายเหลือล้า..คั่นหมายไว้ต่อนิทาน ต่อนิทาน เอย นอ

(04-06)

กลอนลำสุดสาครตามหาพ่อ 1 เป็นการบรรยายโวหารเกี่ยวกับกลอนลำนิทาน เพื่อแสดงให้เห็นการดำเนินเรื่อง อย่างมีลำดับเหตุการณ์และเรื่องราวต่อเนื่องของเนื้อเรื่อง โดยได้มีการบรรยายเรื่องราวอย่างต่อเนื่องในนิทานเรื่องพระอภัยมณี กล่าวถึงเหตุการณ์นางเงือกได้ให้กำเนิดสุดสาคร จึงได้ยกไว้ให้ท่านฤๅษี อบรมสั่งสอนวิชาความรู้ที่เกาะแก้วพิสดาร ในวัยเด็กสุด

สาครอายุได้สามขวบ ได้ลงเล่นน้ำจับปลาอย่างสนุกสนาน ซึ่งตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นเรื่องราว
กลอนลำนิทานสุดสครตามหาพ่อ ได้อย่างต่อเนื่องไปตลอดกลอนลำ

ตัวอย่าง การบรรยายโวหารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของสถานที่

...ละบัดนี้หันมาแว้นนิทานเดิมประวัติศาสตร์ นักปราชญ์เขียนขีดไว้
สมัยพูนได้เล่ามา ปราสาทหินใหญ่กว้างฟังก่อนเคื้อคุณยาย เมืองพิมายได้ก่อ
แปลงหอกว้าง เอาก้อนหินเทินกันขึ้นเป็นศิลาก้อนใหญ่ สมัยขอมก่อตั้งได้ฝังแน่น
คันแข่งกัน วรรณผู้สร้างปราสาทใหม่เมืองพิมาย คนทั้งหลายไปชมบ่ขาดสายป็น
มือ มันบ่คือหินสร้างปัจจุบันดอกคุณพ่อ เอาหินก่อๆตั้งอันเป็นถ้ำดอกถ้ำถัน ก่อกัน
เป็นชั้นๆปราสาทนครหลวง มีสามวังก่อสร้างมือหินก้อน อัจฉรย์ใจไอ้คนโบราณ
สมัยเก่า คะเจ้าขอมนั่งอันเมืองบ้านคั่นอยู่เย็น...

(02-07)

กลอนลำประวัติปราสาทหินพิมาย 1 เป็นการบรรยายโวหารเกี่ยวกับประวัติ
ความเป็นมาของปราสาทหินพิมาย เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับตำนานพื้นบ้านปราสาทหินพิมาย ตาม
ตำราที่นักปราชญ์ผู้รู้ได้บันทึกไว้ว่า ปราสาทหินพิมายเป็นปราสาทหินสมัยขอมที่มีพื้นที่กว้างขวาง
ใหญ่โต มีคนมาเที่ยวชมกันอย่างมากมาย ตัวปราสาทนั้นก่อสร้างด้วยการนำหินมาเรียงก่อเป็น
ชั้นๆ อย่างพิถีพิถัน เป็นปราสาทของนครหลวง มีสามวังด้วยกันซึ่งวังทั้งหมดสร้างด้วยหิน สร้าง
ความอัจฉรย์ใจให้กับผู้มาพบเห็นเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งกลอนลำตัวอย่างได้แสดงให้เห็นถึงเรื่องราวที่
เป็นตำนานทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับปราสาทหินพิมายที่มีความยิ่งใหญ่ และเคยรุ่งเรืองในอดีต
ได้อย่างน่าสนใจ

ตัวอย่าง การบรรยายโวหารเกี่ยวกับบุคคล

...เอออันนี้ วันที่นี้ เป็นวันคล้ายจอมราชาสมภพขึ้นมาตุ้มไพร่
พล องค์เอกเจ้าจอมโลกบาล ภูมิพลราชารัชกาลจอมไ้ กษัตริย์ไทยองค์ล้ำ
พระจอมธรรมโลกนาถ เนนาปราสาทตุ้มไพร่ฟ้าให้มีหน้าได้ขึ้นบาน ตุ้มไพร่บ้านใน
เขตอาณาจักร เพ็นได้ครองบัลลังก์นั่งกรองครองตุ้ม นี่คือวันที่ 5 ธันวาคมวัน
ประสูติ จัดเฉลิมส่งให้ไท้พร้อมเจ้าคันสุคน โลกกะแตกตื่นจันเฉลิมหนอกษัตริย์
ตรา เกิดมาได้ปกครองเมือง ไพร่พลได้ย่อนิว้ ติดธงทิวประดับไว้ โคมไฟได้ตกแต่ง
มีสีแแดงและสีสิวดกแต่งเจ้าต่อเดิม ตกแต่งเพิ่มเฉลิมเกียรติพระราชา ทั้งในเมือง
นอกนาประจักษ์พร้อม

(02-12)

กลอนลำสุดต้องคร่ำครา เป็นการบรรยายโวหารเกี่ยวกับบุคคล เพื่อบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของบุคคล ซึ่งได้มีการบรรยายเกี่ยวกับพระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในหลวงรัชกาลที่ 9 พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีที่มีคล้ายวันพระราชสมภพในวันที่ 5 ธันวาคมของทุกปี และในทุกปีประชาชนทุกหมู่เหล่าทั่วทั้งแผ่นดิน ได้พร้อมใจกันจัดเตรียมประดับธงและโคมไฟให้แสงสว่างตกแต่งไว้อย่างงดงาม เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ กลอนลำนี้แสดงให้เห็นถึงการเทิดพระเกียรติพระมหากษัตริย์ที่เป็นบุคคลสำคัญของชาติ เป็นศูนย์รวมใจชาวไทยทั้งชาติที่ควรเคารพและเทิดทูนไว้สูงสุด

ตัวอย่าง การบรรยายโวหารเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญ

...การปกครองแบบสังคมนิยมข่มน้ำใจประชาชนเชื้อ ทั้งลาวเหนือลาวใต้บ่พอใจได้แตกตื่น ให้ชาติอื่นเขาบีบคั้น ลาวนั้นน้อยบ่ไหว ลาวจึงได้อพยพหลบภัยข้ามลำโขงมาหาไทยสู้วันบ่มีอัน ทั้งกลางวันกลางคืนได้ หลบหนีไปบ่อวย ป่างวควยข้างม้า เอือนพ้อมเจ้าเฮือนา หนีหลบมาทางกำทางหนองคายได้แตกตื่นฮอดพระสงฆ์องค์เจ้าได้มาเข้าพึ่งไทย ...

(05-08)

กลอนลำลาวอพยพ เป็นการบรรยายโวหารเหตุการณ์ความขัดแย้ง ทางการเมืองการปกครองแบบสังคมนิยมในประเทศลาว การใช้ต่างชาติเข้ามามีบทบาทสำคัญ บีบคั้นประชาชนให้เดือดร้อน ทำให้ประชาชนหลายคน ต้องอพยพย้ายถิ่นเข้ามีอาศัยเขตชายแดนประเทศไทย แสดงให้เห็นเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของชาติลาว เกี่ยวกับความขัดแย้งและการอพยพของประชาชนลาว เพื่อให้ข้อคิดผู้ฟังเป็นแนวทางในการรักษาชาติให้มั่นคงตลอดไป

ทั้งนี้ จะเห็นว่าบรรยายโวหาร ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นเรื่องราวความต่อเนื่องของกลอนลำ ซึ่งสะท้อนภาพวิถีชีวิตของบุคคลในสังคม เหตุการณ์สำคัญ ดำเนินพื้นบ้านท้องถิ่นอีสาน ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับบุคคล และสถานที่สำคัญได้อย่างน่าสนใจ อีกทั้ง ทำให้ผู้ฟังรับรู้ เข้าใจ เรื่องราวในเนื้อหากลอนลำได้อย่างต่อเนื่อง

4.1.2 อธิบายโวหาร

กาญจนา นาคสกุล และคณะ (2560: 39-40) ได้อธิบายความรู้เกี่ยวกับอธิบายโวหารว่าเป็นลักษณะการเขียนขยายเนื้อความที่ทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้ความเข้าใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างชัดเจน โดยใช้วิธีการอธิบายตามลำดับขั้น การอธิบายด้วยการให้คำนิยามหรือคำจำกัดความ

การอธิบายด้วยวิธีการเปรียบเทียบ การอธิบายด้วยวิธีการยกตัวอย่าง และการอธิบายด้วยการชี้สาเหตุและผลลัพธ์ที่สัมพันธ์กัน เช่น การอธิบายวิธีการประกอบอาหาร วิธีการปฐมพยาบาล อธิบายความหมายของคำที่บัญญัติขึ้น เป็นต้น ซึ่งการอธิบายโวหารสามารถปรากฏได้ตามลำพัง หรือผสมผสานกับการเขียนโวหารแนวอื่นก็ได้

ซึ่งจากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบการใช้โวหารเพื่อบอกลักษณะเนื้อความในกลอนลำเกี่ยวกับขั้นตอนการทำงาน ขั้นตอนการเกี่ยวข้าว และการใช้ชีวิตประจำวันของคนในท้องถิ่นอีสาน อีกทั้งการอธิบายเกี่ยวกับความภาคภูมิใจของชาวนาในกลอนลำได้อย่างละเอียดชัดเจน ซึ่งผู้ศึกษาได้จัดกลุ่มเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ การอธิบายโวหารตามลำดับขั้น การอธิบายโวหารเชิงเปรียบเทียบ และการอธิบายโวหารความสัมพันธ์เหตุและผล ดังนี้

4.1.2.1 อธิบายโวหารตามลำดับขั้น ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นการใช้ถ้อยคำภาษาบอกลำดับเนื้อหาตามลำดับก่อนหลังอย่างมีขั้นตอน เกี่ยวกับการอธิบายลำดับการเตรียมตัวทำนาของชาวนา ในกลอนลำเตรียมตัวทำนา 1 ดังตัวอย่าง

(ก) “...ออกจากบ้านลงทุ่งเตรียมไถ เอาคามาตัดกตี่ซีลิม ไบไถพร้อมขอม่าฝืนคั่ว หลังแอกเฮ็ดเรียบร้อยควายน้อยสี่สี่ไถ คันมันตันบได้ให้เอาม่าเป็นมา อดเอาสาพ้อบักห่ามันยังน้อยน้อย” (ข) “สูมซี่ฝอยคนเฒ่าอยู่ตีนโพนควันงวดๆ พ้อใหญ่่นวดปลุกเอ็น สู้เอี้ยให้ค้อยท่าถางพุ่มไม้ฟ้าใหม่ฝนมา ทอคันนากับจกค้อยไถจำไว้ เดือนเพ็งแล้วคอยมาพ้ออ่วยๆ” (ค) “เอากะบวยไปบักพรว้าตักน้ำดอกใส่ไห เอาข้าวปลุกหมาไว้สาก่อนจักสองทอ พ้อวันดีจั่งแฮกนวันหน้าพากันไชปะตุเลาเอาแนวดีอีกาก่า ข้าวอีดำอีดาวพร้อม ลงไว้ใส่กะเซอ ทางลูกสาวว่าเออ อีพ้อกำลังเอา ทางผู้ฝัวผัดเมาพันตอดินเตรียมไเฮ เอาคันโตมาให้ข่อนงอยซาน ซองเบ็งแน พ้อบักห่าบ่าบ่าแบกคันไถ เอาไปทีทามท่ามัดแล้ว เมียกะย่องเข้าตักเอาแนวข้าวปลุก ข้าวเจ้าขาวไว้เอาใส่ไห เอาน้ำฝนใส่ไว้ได้ตะลางเต้อีนาง อีจักสองสามคินจั่งค้อยเททอไว้ อยู่ในไผเปิดแล้วแนวนี้ อีต่างไว้ตะลาง พอสามคิน ออกหน่อกล้าหว่านนา ฝนกะตกจากฟ้าหยดหยาดเป็นสาย แสนสบายชาวนา กระจุกหลังเมืองบ้าน ฝัวเมียอีมตีใจฟ้าฝนใหม่ พ้อเฒ่าใหญ่ปลุกเอ็นอยู่บ้านจ้งหว่านไถ อังคารหน้าจ้งหว่านไถ โอ้ยน้อยนา”

(03-05)

กลอนลำเตรียมตัวทำนา 1 ได้มีการอธิบายโวหารตามลำดับขั้นตอนการเตรียมตัวทำนาของชาวนาและการเตรียมข้าวสำหรับปลูก แบ่งออกได้เป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่หนึ่ง (ก) ได้อธิบายถึงการเตรียมอุปกรณ์และเครื่องมือสำหรับทำนา โดยกล่าวเกี่ยวอุปกรณ์ทำนา ได้แก่ “**คันไถ**” เป็นเครื่องมือทำด้วยการไปเลือกหากิ่งไม้เนื้อแข็งที่มีลักษณะความโค้งงอตามที่ต้องการ ออกแบบไว้ เช่น พอกไม้ประดู่ ชิงชัน พยุง เป็นต้น นำมาตากแห้งเป็นคันไถตามที่ต้องการ เหมาะสมกับขนาดของสัตว์ที่ใช้เทียมลาก การไถนาเพื่อพลิกดินจากข้างล่างขึ้นข้างบน เพื่อให้ดินร่วน กำจัดวัชพืช “**ตัวไถ**” จะเป็นไม้สามชั้น ได้แก่ คันไถส่วนที่ยื่นออกไปด้านหน้า เพื่อเชื่อมต่อกับส่วนที่ผูกควาย หางไถส่วนที่ชาวนาใช้จับเวลาไถ และ หัวหมูส่วนที่ใช้ไถดินประกอบพานไถเหล็กทรงแหลมกลวงไถดิน ประกอบกันด้วยการเข้าลิ้ม และส่วนที่ผูกติดกับควายอีก ส่วนปลายสองข้างไว้ผูกเชือกต่อกับ “**พองไถ**” เป็นไม้ท่อนกลมๆ มีขอเหล็กติดอยู่ตรงกลางเพื่อยึดเข้ากับขอเหล็กของคันไถ ส่วนหัวทั้งสองข้างจะทำเป็นปมหยัก เพื่อใช้ผูกเชือกติดกับปลายที่แฉกคอกควาย “**แฉก**” คือไม้ชิ้นที่ทำเพื่อวางบนคอกควาย มีลักษณะเหมือนเขาควายกางออก ตรงกลางสูงขึ้นเพื่อรับพอดีกับคอกควาย “**ใบคราด**” เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ทำสำหรับทำให้ดินที่ไถแล้วละเอียด ประกอบด้วยตัวคราด ลูกคราด คันคราด และเสาจับคราด และมี้อจับ และ “**คาว**” เป็นเชือกที่ทำมาจากปอใช้สำหรับมัดติดควายกับแฉกไถให้ติดกันระหว่างไถนา เพื่อบังคับทิศทางไถนาและควายให้ไปในแนวเสมอกัน ในส่วนการเตรียมควายสำหรับไถนาโดยใส่แฉกหลังและอุปกรณ์สำหรับทำนาเพื่อเตรียมการไถ

ขั้นตอนที่สอง (ข) ได้อธิบายการเตรียมพื้นที่สำหรับทำนา โดยทำความสะอาดถางหญ้าให้เรียบร้อย พอถึงเดือนเพ็ญพระจันทร์ดวงให้เตรียมตักข้าวปลูกแช่น้ำ พอถึงวันดีแล้วจึงทำพิธีแรกนา ภาษาไทยถิ่นอีสานเรียกว่า ไถแฮกนา หรือการไถนาครั้งแรกเพื่อความเป็นสิริมงคล

ขั้นตอนที่สาม (ค) ได้อธิบายเกี่ยวกับการเตรียมเมล็ดข้าวสำหรับปลูกและการหว่านข้าวของชาวนา ซึ่งจำแนกได้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนแรก ตักข้าวเปลือกที่เตรียมไว้สำหรับทำข้าวปลูกเทลงในไห ดังความว่า “เมียกะย่องเข้าตักเอาแนวข้าวปลูก ข้าวเจ้าขาวไว้เอาใส่ไห” (03-05)

ขั้นตอนที่สอง ใส่น้ำฝนลงในไหแช่ข้าวเปลือกไว้ประมาณ สองสาม คืน จึงค่อยเทน้ำออกจากไห ดังความว่า “เอาน้ำฝนใส่ไว้ได้ตะลางเต้อีนาง อีจักสองสามคืนจั่งค่อยเทออไว้” (03-05)

ขั้นตอนที่สาม หลังจากที่เทน้ำออกจากข้าวเปลือกแล้วเปิดฝาไหทิ้งไว้พัก ข้าวในไหเรียกว่า ข้าวปลูก จึงนำข้าวเปลือกที่แช่ไปหว่านได้ ดังความว่า “อยู่ในไหเปิดแล้วแนวนี้ อีต่างไว้ตะลาง พอ 3 คืน ออกหน่อกล้าหว่านนา ฝนกะตกจากฟ้าหยดหยาดเป็นสาย แสนสบายชาวนา กระจุกหลังเมืองบ้าน ผัวเมียยิ้มดีใจฟ้าฝนใหม่ พ่อเฒ่าใหญ่ปลูกเอ็นอยู่บ้าน จั่งหว่านไถ อังคารหน้าจั่งหว่านไถ โอ้ย่นอนา” (03-05) จากที่กล่าวมาก็จะได้ข้าวปลูกสำหรับเป็นเมล็ดพันธุ์ต่อไป

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการอธิบายขั้นตอนการทำงาน การเตรียมพื้นที่ และการเตรียมอุปกรณ์สำหรับทำนา ในกลอนลำเตรียมตัวทำนา 1 ได้สะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิตและความผูกพันของชาวอีสานกับธรรมชาติ แสดงถึงภูมิปัญญาชาวบ้านในการคิดค้นเครื่องมือและอุปกรณ์ตลอดจนการเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวของชาวนาในท้องถิ่นอีสานได้เป็นอย่างดี

4.1.2.2 อธิบายโวหารเชิงเปรียบเทียบ เป็นการใช้อ้อยคำภาษาเปรียบเทียบ ลักษณะการใช้อ้อยคำภาษาเปรียบเทียบสิ่งใดสิ่งหนึ่งกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่ออธิบายให้เห็นถึงความเหมือนและความแตกต่างสร้างความเข้าใจให้ชัดเจน เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ได้พบว่า มีการอธิบายเปรียบเทียบความแตกต่างตามยุคสมัยของสังคมอีสานอดีตกับปัจจุบัน ในกลอนลำประเพณีโบราณ ดังตัวอย่าง

...เอออันนี้ละพ่แม่เอ๋ย ละคนว่าคนเดียวนี้บ่คือคนรุ่นเก่า ยุคสมัยสู่มือนี่
บ่คือก็ดอกเก๋หลัง แต่อดีตเก๋ฟุ่นคุณปู่คุณตา คนไปมาหากันบ่รวดเร็วไวฟ้าว
การแต่งโตสมัยนั้นธรรมเนียมแบบเก่า ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นจู้พื้นดินล่ำมดิน ซิ่นกะ ซิ่น
หมี่เอื้อพื้ตำทำเอง ... ยามเอาบุญพะแหวดแพร่ลายเอามาเปียง เสื่อกะแล้งใส่เข้า
ผมตั้งคันบ่ยาว ผมกะบังเป็นว่าดอกกระทุ่มแถมสับ...เกือกสั้นสูงมีบ่สุขหย่างไป
กะงามไต่ เกือกผ้าใบพองน้ำซัดมันบมีใส่ ขนตาปลอมกะบมี ตะกั้ครีมไล่ดอกใส่
ผม เฮย ละอีกอันหนึ่งเครื่องสำอาง แต่งหน้าทาเล็บผมตัด บ่เคยมีไฟเสื่ออดีตกาล
นานพุ่น กระโปรงยาวกระโปรงสั้น จิกโกบ่มีดอก นอกจากซิ่นหมี่เอื้อ ผ้าไหมผืนคัน
ตัวเอง ละอย่างเก่งแท้ผ้าปาน้ำแจ็ก ละผู้มีเงินหลายๆ จังค้อยเอามาใช้.....

(04-05)

กลอนลำประเพณีโบราณ ได้อธิบายเปรียบเทียบความแตกต่างการแต่งกายของผู้หญิงชาวอีสาน สมัยเก่ากับยุคสมัยปัจจุบันเมื่อมีงานเทศกาล กล่าวว่า เดิมสาวชาวอีสานสมัยเก่า ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นยาว เป็นผ้าอยู่แบบผ้าฝ้ายที่ทอใช้เอง สวมกะจอนหูหรือตุ้มหู กำไลหรือข้อแขน ผ้าแพรลายและสวมเสื่อกะแล้ง ไว้ผมสั้นตั้งไหลหรือทรงดอกกระทุ่ม เป็นต้น สำหรับการแต่งกายยุคปัจจุบัน ผู้หญิงจะนิยมสวมใส่กระโปรงสมัยใหม่แทนการนุ่งผ้าถุง มีการแต่งหน้าเขียนคิ้วเขียนตาตามยุคสมัย การเลือกใช้เครื่องสำอางที่ทันสมัย เช่น น้ำยาทาเล็บ เครื่องเสริมความงาม เป็นต้น จากตัวอย่างสะท้อนภาพความเจริญ ความทันสมัยที่เข้ามาสู่ชาวอีสานที่เคยสงบ ได้มีการปรับตัวตามสมัยนิยมแสดงให้เห็นถึงความนิยมสมัยใหม่ในสังคมอีสานแบบดั้งเดิม ซึ่งทำให้วิถีชีวิตมีความสะดวกสบายยิ่งขึ้น

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นว่าการอธิบายเชิงเปรียบเทียบความแตกต่างที่ปรากฏในกลอนลำประเพณีโบราณ เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนยุคสมัยเก่าและยุคสมัยปัจจุบัน

ทำให้ผู้ฟังทราบและเข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ของชาวอีสานแบบดั้งเดิมกับปัจจุบัน ที่นำเสนอ ภาพความเจริญทางวัตถุ ความสะดวกสบาย รวดเร็ว ทันสมัย และกำลังเข้ามาอย่างแพร่หลายใน สังคมอีสานปัจจุบัน สะท้อนภาพสังคมที่แตกต่างของยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

4.1.2.3 อธิบายโวหารแบบความสัมพันธ์เหตุและผล ในกลอนลำของหมอลำ ฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำภาษาอธิบายบอกความเป็นเหตุผล ซึ่งคำสำคัญที่แสดง ความเป็นเหตุและผล โดยทั่วไปส่วนใหญ่นิยมใช้คำว่า “เพราะ” “เพราะฉะนั้น” เป็นต้น สำหรับ ภาษาไทยถิ่นอีสานส่วนใหญ่จะนิยมใช้คำว่า “คอบ” หรือ “คอบว่า” คล้ายกับคำว่า “เพราะว่า” ในภาษาไทยมาตรฐาน มาใช้ประกอบการอธิบายความสัมพันธ์เหตุและผล ดังตัวอย่าง

....โตด่าๆ กะขานนาหวานไถดินลั่น เม็ดกะบวนไถแล้ว ขานนาได้ด่าต่อ
ข้าวอยู่น่าบงซ้อเนย เกี่ยวเกี่ยวดอกก่ายกัน ทุกข์ของหนุ่มหมื่นชั้นกะทนต่ออดฟัน
มือกำคันไถคอยดึงเอาพร้อม สุริโยแสงกล้าขานนาต้องอาบแดด แสงแดดเผาอยู่สู้
มือ กะทนสู้บ่จุ่มเลย บ่จุ่มเลย เอย นอ อันนี้ คอบอยากได้ข้าวใส่ในฉาง
เป็นอาหารประกอบการปรุงเลี้ยง เหลือกินแล้วนำไปแจกจ่าย ได้เงินหลายฝากไว้
สียอให้ดอกค้ำตอง....

(05-14)

กลอนลำหัวอกหนุ่มขานนา ได้มีการอธิบายความสัมพันธ์เหตุและผล ที่หนุ่ม ขานนาที่มีเนื้อตัวดำคล้ำที่เกิดจากความขยันและการทำงานหนัก เพราะอยากมีข้าวไว้รับประทาน และมีฐานะที่ดียิ่งขึ้น จึงต้องทำนา ไถนา หวานข้าว ด้วยความทุกข์ยากลำบากผ่านแดดทนฝนก็ไม่ ย่อท้อ มุ่งหน้าอดทนฝ่าฟันอุปสรรคโดยไม่บ่นเลย โดยใช้คำเชื่อมว่า “คอบ” (เพราะว่า) อยากมี ข้าวไว้ในยุ้งฉาง สำหรับประกอบอาหารทำกินในครัวเรือน หากมีเหลือก็แจกจ่าย หรือนำไปขาย เพื่อหวังขออน้อง (หญิงสาว) แต่งงาน เป็นต้น

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นการอธิบายความเป็นเหตุและผลของหนุ่ม ขานนา กับความตระหนักรู้คุณค่าของข้าว จึงทำให้ออดทนต่อสู้เรื่อยมา สะท้อนภาพวิถีชีวิตของ ขานนาที่อดทนทำงาน เพื่อเลี้ยงปากท้องได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ จะเห็นว่าอธิบายโวหาร ที่ปรากฏในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ การใช้ถ้อยคำภาษาเพื่อแสดงการอธิบายลำดับเหตุการณ์ที่มีความ ต่อเนื่อง มีลำดับขั้นตอน มีการเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่าง แสดงความเป็นเหตุ และผลที่สะท้อนภาพวิถีชีวิต แนวคิด และความเป็นอยู่ของชาวอีสาน ดังนั้น การใช้ถ้อยคำภาษา เชิงอธิบายโวหารในกลอนลำจึงมีความสำคัญ เพื่อทำความเข้าใจให้กับผู้ฟังรับรู้ เข้าใจเรื่องราว เนื้อหากลอนลำ และสร้างความน่าเชื่อถือให้ผู้ฟังเกิดความคล้อยตามได้อย่างซาบซึ้ง

4.1.3 เทศนาโวหาร

กอบกุล อิงคุทานนท์ (2545: 60) ได้อธิบายเกี่ยวกับเทศนาโวหารว่า เป็นการใช้ถ้อยคำ ภาษาโดยหยิบยกขึ้นมาในการชี้แจงเหตุผล แนะนำสั่งสอน อธิบายความถึงคุณและโทษ รวมทั้ง พิสูจน์ข้อเท็จจริงหรือเสนอให้เห็นสังขรณ์ของชีวิต เพื่อโน้มน้าวในผู้อ่าน ผู้ฟัง รู้ถูกหรือผิด สอดคล้องกับคำอธิบายของ ซึ่งการเทศนาโวหารมักจะมีตัวอย่างประกอบเพื่อให้เข้าใจคำสอน และเห็นคล้อยตามทำให้เกิดความกระจำจั่งเข้าใจง่าย เทศนาโวหารจึงมักจะมีโวหารอื่นๆ ประกอบอยู่เสมอ

ซึ่งจากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้เทศนาโวหาร เพื่อสั่งสอนผู้อ่านหรือผู้ฟังได้รับข้อคิด หลักธรรมแนวทางในการปฏิบัติตนที่ถูกต้องเหมาะสม โดยมีแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและศาสนา คุณธรรมความรักชาติ การเตือนสติ และให้ข้อคิดในการดำเนินชีวิต ดังตัวอย่าง การเทศนาโวหารเพื่อให้ข้อคิดคติเตือนใจและบอกโทษของการพนันในกลอนลำห้วยใต้ดิน 2 ความว่า

...ฉวีลำคั่นขอเตือน เลขห้วยคั่นแทงเล่น มันเป็นวนนำฮ้างว้วควายอยู่ตะ
 ล่าง เม็ดฮอดคู้ฮ้างๆ ของใช้ใส่แต่เบอร์ ลางเถื่อนนั้นกะผัดเพื่อผืนต่างในจิต กะผัด
 เอามาคิดเลขผืนนั้นไว้ ตกลงใจแป้ได้เป็นโตคักแน้ ซื่อแล้วปลีกจ๋อยง่อยเสร้างดอก
 จ่มนำ ละทุกข์ท้อไต่แสงตี๋มซ้า ไปยืมหมู่เขามา ความฉิบหายดอกดวงกะมีพร้อม
 ขายทั้งเฮื่อนชานใช้บ่พอใจตัดนาตี๋ม อาจารย์ให้ดอกสู่มื้อกะไปเผ้าดอกสูวัน
 อาจารย์ผืนเห็นแล้วโตงามแน่นแน้ บ่มีแวงเถื่อเวนคราวนี้ดอกบ่หนี เลขอยู่หลัก
 ท่อนี้บ่หนีแวงทางไต่ พากันลงปักใจใส่เบอร์คราวนี้ มีเงินสองสามร้อยยืมเขามา
 ผัดป้อมใส่ บ่ทันไต่หมู่ผัดผืนจ้งสันหมู่ผัดเว้าจ้งสี่ซี้ โตนี้ดอกแห่งคือตกลงซื้อแกม
 นำทีสอง สามกับโตมันเกินฮาลงให้กันไว้ ไปทางไต่คือจ้อออกันเป็นหมู่ๆ อยู่กัน
 คนละป้างคั่น เทียวยื่อดอกยงอยาง คอบอยากไต่เงินหมื่นนำห้วย คอบอยากรวย
 เงินแสนแล่นบ่เซากะจนล่า อดสาเอาฉวีนี้้อง คอบอยากไต่เงินหมื่นนำห้วย
 คอบอยากรวยเงินแสนแล่นบ่เซากะจนล่า อดสาเอาฉวีนี้้อง ขอวิงวอนพวกคุณพี
 ขอวิงวอนพวกคุณพ่อ ห้วยใต้ดินสิพาพวกพื่อน้องลงไต่เจ้าลุ่มจ่ม เอ้ย ละเซาสาเด้อ
 คั่นว่าเซากะสิ โม่่มทุกข์ยากอับจน พากันทำนาสวนไฮ่ภูด้พัน พากันถ่มเก็บไว้เงิน
 ทองบ่ต้องจ่าย เงินขายหมู่ บักต่างน้อย ให้เก็บไว้อย่าจ่ายมัน อย่าจ่ายมัน เออ
 เออ เฮอ อี้ม เออ นอ

จากตัวอย่างกลอนลำห้วยใต้ดิน 2 ได้มีการกล่าวเตือนสติผู้ฟังบอกโทษการพนันเกี่ยวกับการเล่นการพนันห้วยใต้ดิน โดยไม่ให้หลงมกยในการซื้อห้วยใต้ดิน เพราะเป็นหนทางแห่งความเสื่อม ทำให้เสียเงินเสียทองหรือทรัพย์สินมีค่าก็สูญหายจนหมดเกลี้ยง

การใช้เทศนาโวหารข้างต้นนี้ เป็นการแนะนำเชิงขอร้องคนที่หลงมกยในห้วยใต้ดินได้เห็นโทษความล่มจมดังกล่าว โดยได้กล่าวสารกแสดงผลกรรมของการเล่นพนันห้วยใต้ดินให้เห็นถึงความทุกข์ยากจำต้องขายวัว ขายควาย อันเป็นเครื่องมือทำมาหากิน ขายบ้าน ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัย และขายนา ที่ดินทำกินไปจนหมดเกลี้ยง ดังความว่า “ซื้อแล้วบ่ถึกจ้อยง่อยเศร้าดอกจ่มนำ ละทุกข์ท้อไต่แสงตีมิซ้า ไปยืมหมู่เขามาความฉิบหายดอกดวงกะมีพร้อม ขายทิ้งเฮือนชานใช้บ่พอใจตัดนาตีมิ” (04-12) ซึ่งแสดงให้เห็นโทษของการพนันได้อย่างชัดเจน

ทั้งนี้ การเล่นพนันห้วยใต้ดินยังทำให้ชีวิตล่มจมหมดตัวได้ ดังบริบทตัวอย่างตอนหนึ่งความว่า “ห้วยใต้ดินสีพาวกพี่น้องลงใต้เจ้าลุ่มจ่ม” (04-12) โดยเนื้อหากลอนลำดังกล่าวแสดงให้เห็นการใช้เทศนาโวหารอบรมสั่งสอน ให้เห็นโทษของการพนันได้อย่างชัดเจน ซึ่งข้อคิดนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม

การเทศนาโวหาร อีกหนึ่งตัวอย่าง

“...เดี๋ยวนี้ภรรยาอบบ้านเขตถิ่นไทยเฮา ทั้งสี่ทีศรอบกายมารฮ้าย เขาขยายมาแล้วเขมรแกวตะเวีนออก ฉันทบอกให้ฮู้เตรียมไว้ดอกอย่าเปลอ คั้นเฮาเซอนิหนอยหลงกล บ่พันโค่นมันงับลอมตีหลอนฆ่า เห็นบ่มันมาปล้นยิงไทยตั้งหลายเถือ เขตปราจีนโนนมาพันมันฆ่าเข้าไลยิง พอไทยเปลอมันโอ้วางระเบิดตุมตาม ทหารไทยเฮาเปลอจอบยิงเอาจนได้ เพราะหัวใจเขานั้นบ่ตรงกันกับปากทางสัญญาว่าไว้แต่ใจนั้นหากบ่นำ ทั้งเขมรนี้อีกฆ่าแสงตำดอกมันตัว ทั้งเวียงจันทน์กะผัดยิงหวางไทยเฮานั้น ลาวกะจอมมันเบี้ยวแนวแกวคั้นยุใส่ ยูยิงไทยข้ามแม่น้ำโขงกันดอกบ่รอ...เออละเพราะฉะนั้น สัญชาติไทยเฮา อย่าพากันใจเบาจคงอยฟังจำไว้ คั้นไผมาหาญสู้ศัตรูในยิงผ่า ศัตรูมาอย่าให้ย่านเตรียมไว้ดอกไทย อย่าได้ย่านทหารเหล่าสามทัพ จับปืนกลคั้นทุกคนให้เตรียมไว้ ตามชายแดนทางใต้ทางเหนือดอกออก บอกว่าไทยบ่ได้ย่าน เตรียมพร้อมออกสู่ทางศัตรูมาลั่นปางทั้งจรวดอาพีจี ไทยเฮามีหมดครบสูอันสิขันสู ศัตรูมาบ่มีย่านทหารไทยใจจ่อ ความสามารถแกร่งกล้าคั้นใจบ่คั้นนำ เลย...”

(03-09)

กลอนลำปลุกใจชาวไทย 1 มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักชาติ โดยกล่าวถึงแผ่นดินไทยในตอนนี้ แวดล้อมไปด้วยภัยคุกคาม ที่เกิดจากความขัดแย้งของประเทศเพื่อนบ้าน

กำลังขยายอาณาเขต และบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติไทย ด้วยกลอุบายเพื่อทำให้คนในชาติแตกพ่ายไป

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ ในบางช่วงของกลอนลำ ได้มีการใช้เทศนาโวหารแนะนำสั่งสอนเกี่ยวกับความมั่นคงไม่ลุ่มหลงอำนาจจนทำให้ตนเองต้องลำบากและไม่ตกอยู่ในอำนาจของผู้อื่น ดังความว่า “สัญชาติไทยเฮา อย่าพากันใจเบาจงค่อยฟังจำไว้” (03-09) แสดงให้เห็นคำสอนที่เน้นย้ำให้คนไทยมีจิตใจเข้มแข็งและมั่นคงหนักแน่นได้อย่างชัดเจน

อนึ่งความว่า “คั่นไผมหาญสู้ศัตรูในยิงผ่า ศัตรูมาอย่าให้ย่านเตรียมไว้ดอกไทย อย่าได้ย่านทหารเหล่าสามทัพ จับปืนกลคันทุกคนให้เตรียมไว้” (03-09) แสดงให้เห็นคำสอนที่เตือนใจให้รักชาติและป้องกันประเทศของตนได้อย่างชัดเจน และ ความว่า “ตามชายแดนทางใต้ ทางเหนือตอกอก บอกว่าไทยบ่ได้ย่าน เตรียมพร้อมออกสู้ทาง” (03-09) เป็นการใช้อ้อยคำเพื่อปลุกจิตสำนึกให้รักชาติ เตรียมความพร้อมในการป้องกันประเทศไทยได้อย่างชัดเจน

ดังนั้น จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นถึงการใช้เทศนาโวหาร เพื่อกล่าวเน้นย้ำให้คนไทยตั้งมั่นอยู่ในความมั่นคงรักษาเอกราชอันดีของไทยเอาไว้ให้คงอยู่สืบไป สร้างจิตสำนึกที่ดีและตระหนักให้เห็นคุณค่าของคำสอนได้เป็นอย่างดี

จะเห็นว่าเทศนาโวหาร ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ การใช้ถ้อยคำภาษาเพื่อสร้างความตระหนักให้เห็นคุณค่าของชีวิต โดยสอดแทรกคุณธรรม ข้อคิดเตือนใจ ทำให้ผู้ฟังสามารถนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ซึ่งส่วนใหญ่สะท้อนแนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือคำสอนทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ความรักสามัคคีของคนในชาติ และการสั่งสอนด้วยกรอบวัฒนธรรมประเพณีของสังคมท้องถิ่นอีสานเป็นสำคัญ

4.1.4 สาธกโวหาร

พระยาอุปกิตศิลปสาร (2548: 342) ได้อธิบายเกี่ยวกับสาธกโวหารว่า เป็นวิธีการยกตัวอย่างประกอบหรือกล่าวอ้างอิงในข้อความที่เขียนขึ้น อาจเป็นการกล่าวพาดพิงด้วยคำที่ยกมาประกอบเป็นหลักธรรมะ ภาษิต คำพังเพยหรือตำนาน นิทาน เป็นต้น เพื่อสนับสนุนเรื่องราวให้เข้าใจง่ายและเป็นที่ยึดถือของผู้ฟังยิ่งขึ้น และข้อความที่เป็นสาธกโวหารจะปรากฏร่วมกับโวหารชนิดอื่น เช่น เทศนาโวหาร หรือ อธิบายโวหาร เป็นต้น

ทั้งนี้ สาธกโวหารที่ปรากฏในภาษาไทยถิ่นอีสาน ส่วนใหญ่จะมีคำเชื่อมสำคัญเพื่อประกอบการยกตัวอย่าง เช่น เพิ่นว่า (เขาว่่ากันว่่า) อีกตอนหนึ่ง คนกลางคนว่่า (คนบางคนว่่า) ฯลฯ ดังนั้น การพิจารณาสาธกโวหารในภาษาไทยถิ่นอีสาน จำเป็นต้องใช้ประสบการณ์ การ

พิจารณาบริบทโดยรวมของกลอนลำ คำเชื่อมในภาษาไทยถิ่นอีสาน และการตีความอย่างละเอียด เพื่อให้ทราบการยกตัวอย่างได้อย่างถูกต้อง

จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้สาธกโวหาร เพื่อแสดงตัวอย่างประกอบการพรรณนา การบรรยาย หรือการอธิบาย ทำให้ผู้ฟังเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องราว หรือ เหตุการณ์สำคัญ อย่างใดอย่างหนึ่งในกลอนลำได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่าง

...ละเพิ่นจั่งว่าทุกหมื่นล้าน ขึ้นชื่อว่าคนไทย ให้มีใจเคารพต่อกันมวล
พร้อม บ่ยอมให้ไผ่กล้าให้มากายเหยียบย่ำ พระจอมธรรมสั่งไว้ให้ไทยก้าวกาย ไป
บทบัญญัติบอกไว้มีระเบียบ พ.ร.บ. ลูกเสือมีกฎหมายแบบแผนแสนสิ้น
ความสัมพันธ์วางไว้คนไทยทุกเหล่า อยู่ภาคเหนือ ภาคใต้ เขาขึ้นลั่นภู นอนในฮู
ในถ้ำ ในเมืองหรือทางนอก อยู่บางกอกกะบ่เว่นหรือกำฝ้ายอีสาน ผู้ใหญ่บ้าน
ตำรวจหรือทหาร เป็นนายพล นายพัน จำกอง นายร้อย บ่ว่า ดอยสูงชั้นแดน
มูเซอ พวกกะเหรี่ยง ตลอดฮอดอีก็้อ นอท่านเจ้าสุคน ...

(01-11)

กลอนลำ ร.ป.ภ. 2 หรือ ลูกเสือชาวบ้าน 2 ได้มีการใช้สาธกโวหารปรากฏร่วมกับการบรรยายโวหาร โดยใช้การบรรยายโวหารเพื่อแจ้งให้ทราบรายละเอียดเนื้อความเกี่ยวกับพระราชบัญญัติลูกเสือ ที่ครอบคลุมไปแล้วทุกพื้นที่และทั่วถึงประชาชนทุกเหล่า จากนั้นจึงได้ยกตัวอย่างพื้นที่ต่างๆ และกลุ่มประชาชนเป็นตัวอย่าง ได้แก่ พื้นที่ภาคเหนือ ภาคใต้ รวมทั้งกลุ่มประชาชน ได้แก่ ทหาร ตำรวจ กลุ่มชาวเขา เป็นต้น

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ ได้แสดงให้เห็นลักษณะการใช้การบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับลูกเสือ พร้อมยกตัวอย่างกลุ่มคนที่มีส่วนร่วมได้อย่างชัดเจน อนึ่ง จะเห็นว่าในส่วนของข้อความที่เป็นกลุ่มพื้นที่และประชากรที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง สำหรับใช้เป็นสาธกโวหาร ได้สะท้อนให้เห็นภาพการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมใหญ่ ที่มีหลากหลายทางชาติพันธุ์ ฐานะอาชีพ ตามวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตน โดยอยู่ภายใต้กฎระเบียบและข้อปฏิบัติร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุขได้เป็นอย่างดี

อนึ่งในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีปรากฏสาธกโวหารที่ใช้ร่วมกับการพรรณนาโวหาร ดังตัวอย่าง

... ละลมพัดเขยเย็นเฉื่อยโพธิ์ชัยใบป้านป้าน คั้นลูกขาหงาเตี้ยบ่มีต้องกับ
กุ่มใบ เพิ่นว่าธรรมชาติไม้ต้นใหญ่ใบแข็ง ต้องหัวลมแสงพัดทวีบ่มีหยั่ง อุปมาคือ
ดั่งตัวฉนั้นฉวีวรรณกระสันอ่าว เจ็บในทรวงปวดร้าวไต่ย็นเรื่องข่าวบ่ดี **ละบางคน**
ว่าฉวีวรรณฮ้างวางวงบ่ไค้งอ่วย บางคนว่าหนีไปเป็นแม่ค้าทอดก๊วย เอาเงินซื้อ

ข่าวลือ ผู้จ้งหนึ่งนั้นมุงอยากขายชื่อทำลาย ว่าฉวีวรรณตายซึ่รถยนต์พาป็น ว่า
เขาโกมินกินเหล้าเมาสุราบ้าประสาท สาธุเต้อ ฮือ เออ โอน้อ อำนาจความกล่าว
ร้ายให้หนีฝ่ายเจ้าห่างคิง...

(02-03)

กลอนลำชีวิตฉวีวรรณ ได้มีการพรรณนาแสดงความรู้สึกทุกซอกซี้ใจและกังวลใจของ
หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เมื่อถูกใส่ร้ายป้ายสีหรือได้ยินเรื่องไม่ดีของตนเอง โดยเปรียบตนเอง
เหมือนต้นไม้เล็กที่ต้องลมแรง ทำให้ต้นไม้ที่นั้นยอมโอนเอนเป็นธรรมดา เหมือนกับจิตใจที่ถูกบั่น
ทอน ทำให้ได้รับความเจ็บช้ำ ด้วยคำพูดของคนอื่น ดังนี้

ความว่า “เพิ่นว่าธรรมชาติไม้ต้นใหญ่ใบแข็ง ต้องหัวลมแสงพัดทวิบมีหยิ่ง อุปมา
คือดั่งตัวฉนั้นฉวีวรรณกระสันอ่าว เจ็บในทรวงปวดร้าวได้ยินเรื่องข่าวบตี” (02-03) ซึ่งแสดงให้
ผู้ฟังเห็นการพรรณนาความรู้สึกที่เป็นทุกข์และเจ็บปวดของศิลปินได้เป็นอย่างดี

จากนั้นได้มีการกล่าวยกตัวอย่างคำพูด ที่เป็นสาเหตุของความทุกข์ใจ โดยใช้
คำเชื่อมแสดงให้เห็นการยกตัวอย่าง ด้วยคำว่า “ละบางคนว่า” “บางคนว่า” และ “ผู้จ้งหนึ่ง”
(ผู้จ้งหนึ่ง ในภาษาไทยมาตรฐาน คล้ายกับคำว่า อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง หรือ อีกทั้ง ใน
ภาษาไทยมาตรฐาน) ดังความว่า “ละบางคนว่าฉวีวรรณฮ้างว่างวงบโคงอ่วย” (02-03) แสดงให้
เห็นตัวอย่างคำกล่าวว่าศิลปินว่างมือจากวงการได้อย่างชัดเจน ความว่า “บางคนว่าหนีไปเป็น
แม่ค้าทอดกล้วย เอาเงินซื้อข่าวลือ” (02-03) แสดงให้เห็นตัวอย่างคำกล่าวว่าศิลปินไปเป็นแม่ค้า
ขายของ และความว่า “ผู้จ้งหนึ่งนั้นมุงอยากขายชื่อทำลาย ว่าฉวีวรรณตายซึ่รถยนต์พาป็น ว่า
เขาโกมินกินเหล้าเมาสุราบ้าประสาท สาธุเต้อ ฮือ เออ โอน้อ” (02-03) แสดงให้เห็นตัวอย่างคำ
กล่าวว่าศิลปินได้รับอุบัติเหตุหรือเสื่อมเสียชื่อเสียงได้อย่างชัดเจน

ซึ่งจากตัวอย่างกลอนลำชีวิตฉวีวรรณข้างต้นนี้ ได้แสดงให้เห็นอารมณ์ความรู้สึก
ของบุคคลที่ปรากฏในกลอนลำ และเห็นการลำดับการยกตัวอย่างคำพูดที่บั่นทอนจิตใจของศิลปิน
ได้อย่างชัดเจน สะท้อนให้เห็นการใช้สารกโหวทปรากฏร่วมกับพรรณนาโหวท

ทั้งนี้ จะเห็นว่าสารกโหวท ที่ปรากฏในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ได้
แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของการยกตัวอย่างประกอบในกลอนลำ นิยมใช้ประกอบการ
ยกตัวอย่าง ด้วยการใช้คำเชื่อม ได้แก่ เพิ่นว่า (เขาว่ากันว่า) อีกตอนหนึ่ง คนกลางคนว่า (คนบาง
คนว่า) ฯลฯ คำเหล่านี้ส่วนใหญ่มักจะแสดงตัวอย่างตอนท้ายเสมอ ทำให้ผู้ฟังได้รับรู้และเข้าใจ
รายละเอียดของเนื้อหาในกลอนลำได้อย่างชัดเจน อีกทั้งการใช้สารกโหวทมักปรากฏร่วมกับ
โหวทอื่นๆ เช่น เทศนาโหวท หรือ อธิบายโหวท เพื่อเสริมรายละเอียดและแสดงอารมณ์
ความรู้สึกในกลอนลำ ทำให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นอย่างดี

4.1.5 พรรณนาโวหาร

กาญจนา นาคสกุล และคณะ (2560: 39-40) ได้อธิบายเกี่ยวกับพรรณนาโวหารว่า เป็นลีลาการเขียนเนื้อความอย่างลึกซึ้งให้เห็นภาพในจินตนาการ เป็นการใช้อ้อยคำภาษาพรรณนาภาพ เหตุการณ์ ฉาก หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เห็นภาพชัดเจนโดยละเอียดอย่างพิถีพิถัน ให้ภาพลักษณ์ชัดเจนกระจ่างแจ้งเป็นรูปธรรม ซึ่งจะต้องเลือกใช้ถ้อยคำที่ให้รายละเอียด แสดงการเคลื่อนไหวเพื่อโน้มน้าวอารมณ์หรือความรู้สึก ให้ผู้อ่านผู้ฟังเห็นภาพจินตนาการ เรียกว่า ภาพพจน์ และรู้สึกคล้อยตามไปด้วย เช่น การพรรณนาสถานที่ การพรรณนาบุคคล และการพรรณนาอารมณ์ของบุคคล เป็นต้น

จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้พรรณนาโวหารเพื่อสื่อความหมาย อารมณ์ความรู้สึก และโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดความคล้อยตามเนื้อหากลอนลำนั้น อนึ่งการเรียบเรียงถ้อยคำโดยใช้พรรณนาโวหารที่ปรากฏมีความต่อเนื่องตลอดกลอนลำ ส่งผลให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพในใจได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนได้เป็นอย่างดี ซึ่งผู้ศึกษาได้จัดกลุ่มการใช้พรรณนาโวหารเป็น 3 ประเด็น คือ การพรรณนาเกี่ยวกับสถานที่ การพรรณนาเกี่ยวกับบุคคล และการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึก ดังนี้

4.1.5.1 การพรรณนาเกี่ยวกับสถานที่ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้อ้อยคำพรรณนาเกี่ยวกับสถานที่สำคัญ เพื่อชมความงาม และบอกลักษณะสำคัญของสถานที่นั้น โดยพรรณนาแสดงรายละเอียดของสถานที่พร้อมทั้งสอดแทรกด้วยคติความเชื่อของชาวอีสานเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพทางความคิดได้อย่างชัดเจน เช่น การพรรณนาชมความงามวัดพระแก้ว ในกลอนลำวัดพระแก้ว 2 ดังตัวอย่าง

(ก) “...แล้วต่อจากนี้สิได้ลำต่อกลอนสอง ละเพื่อสืลองลำติดจิ้งค้อย ฟังเด้อท่าน เนรมิตบอกให้สิสร้างก่อวางแปลง สีวางแบบแผนสังสีมา เขตคามได้ ผิงแน่น องค์จอมแกนเทิงฟ้า เทวดากะมาชอย ผิงเสมานิมีตพร้อมจอมให้เจ้าหน่อไท สร้างโบสถ์ได้ประตูใหญ่เนรมิต ติดลิมลายส่องใสงามแจ่ง งามเป็นแสงสับซ้อน ตาออนซอนงามระหงสนาค เสากะถากแต่งไค้งคั่นโง้งดอกโก่งแขน ลายสายบัว สอดซ้อน งามอ่อนลายไท มรกตประดับเสาแต่งงามเหลือล้น อยู่ทางบนหลังคานั้นนาคานาคราช เป็นปราสาทใหญ่กว้างวิมานฟ้ากะบ่ปาน มุงกระเบื้องประดับใส่ทองเหลือง กระดิ่งทองมาแขวนใส่ใบระกาพร้อม มรกตหันหน้าบุรพา ตะวันออก มีความหมายบอกไว้หันหน้าใส่พระจันทร์”(ข).... “สาธุเด้อ เอ๊ย วัดพระแก้วองค์เอกมรกต จอมพระคุณคฤคาคงอยู่ยืนยาวหมั่น เมืองสวรรค์ เมืองฟ้าไหลลงมาอยู่ชอย ขอให้มาชอยอยู่ชู้ขึ้นดอกดั่งหวัง วัดพระแก้วให้งามงด

สดใส คือวิมานเมืองแมนตั้งแถบสวรรค์ฟ้า ศรีธามี่ถอลองให้ร่วมกันกับกรุงเทพฯ
 เว้าสังเขปพอย่อยๆ คั้นพอแล้ว สิตาวลง สิตาวลง เออ เอย นอ”

(02-11)

กลอนลำวัดพระแก้ว 2 ได้มีการพรรณนาชมความงามขององค์พระแก้วมรกต และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ดังนี้ ข้อความ (ก) โดยพรรณนาชมความงามของโบสถ์ที่ประดิษฐานองค์พระแก้วมรกตว่างดงามประดับด้วยหงส์และนาคอยู่ เสาเป็นลวดลายไทยงดงามประดับด้วยมรกตรอบเสาโค้งสวยงามเป็นลวดลายดอกบัว บนหลังคาโบสถ์นั้นงดงามด้วยปูนปั้นของนาคราชที่สง่างาม เป็นปราสาทใหญ่กว้างงดงามยิ่งกว่าวิมานบนสวรรค์ มุงกระเบื้องประดับด้วยทองเหลือง มีกระดิ่งแขวนประดับด้วยใบระกา สีเขียวประดับไว้ที่ด้านหน้าทางทิศบูรพางดงามเมื่อต้องแสงจันทร์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นรายละเอียด ความงดงามของพระอุโบสถวัดพระแก้วได้เป็นอย่างดี

ส่วนข้อความ (ข) ในการพรรณนาความงามของวัดพระแก้ว โดยได้สอดแทรกแนวคิดทางความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพนับถือ ว่าความงดงามนี้สวยงามราวกับวิมานของเทวดาบนสวรรค์ วัดพระแก้วว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่งดงามเป็นอย่างยิ่ง โดยใช้ความเปรียบทำให้ผู้ฟังเห็นภาพความงามนี้ได้โดยละเอียด ความว่า “**เมืองสวรรค์เมืองฟ้าไหลลงมายู่ชอย ขอให้มาชอยอยู่ชู้ขึ้นดอกดั่งหวัง**” (02-11) แสดงความเชื่อที่องค์พระแก้วมรกตเป็นพระที่เหล่าเทพเทวดาบนสวรรค์ ลงมาช่วยสร้างจนสำเร็จ ความว่า “**วัดพระแก้วให้งามดสดใส คือวิมานเมืองแมนตั้งแถบสวรรค์ฟ้า**” (02-11) แสดงให้เห็นว่าองค์พระแก้วมรกตนี้ มีความงดงามสดใสราวกับวิมานของ “**แดน**” ซึ่งสะท้อนความเชื่อของชาวอีสานเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเชื่อว่า “**แดน**” คือเทวดาผู้เป็นใหญ่แห่งสวรรค์ ที่ปกปักรักษาและคุ้มครองทุกคน ให้เจริญรุ่งเรืองอยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป

4.1.5.2 การพรรณนาเกี่ยวกับบุคคล ในกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนินพบว่า มีการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานพรรณนาเพื่อแสดงรายละเอียด สื่ออารมณ์ความรู้สึกเกี่ยวกับความงามของตัวละครหรือบุคคลที่กล่าวถึงให้เกิดความเด่นชัดมากยิ่งขึ้น เช่น การพรรณนาชมความงามของนางอรพิมแห่งเมืองพิมาย ในกลอนลำประวัติปราสาทหินพิมาย 1 ดังตัวอย่าง

...อรพิมหน้าหล่างามหยอดดอกดั่งเสี้ยน ละบมีบ่อนแปดเปื้อนรูปสง่างาม
 ขำ มวยผมดำจิ้งเทาอยู่ในน้ำ เป็นสาวงามเสมอหน้ากิริยาเป็นกว่าคอน ตาทั้งสอง
 ปานดังทรายพายซ้ายงามฮ้ายกว่านที อยู่ในทีปที่วี่ที่หนึ่งบมีสอง คอแขวน
 ทองเพชรนิลแหวนนาว สาวพิมายงามหย่องบมีสองสมส่า งามปานเทพประทาน

ไว้เมืองฟ้ากะบ่ปาน เสียงดังไปสะท้านเขมรใหญ่ นครทมแขวชานชาติ
ดั่งดั่ง...

(02-07)

กลอนลำประวัติปราสาทหินพิมาย 1 ได้มีการพรรณนาความงามนางอรพิม
ตำนานแห่งปราสาทหินพิมาย กล่าวว่า

นางอรพิมนั้นงดงามเหมือนหล่อม้าหรือเกลากลิ้งมาเป็นอย่างดี ความว่า
“อรพิมหน่อหล่างามหยอดดอกดั่งเสียน” (02-07) ซึ่งคำว่า “เสียน” ภาษาไทยถิ่นอีสาน
บอกลักษณะของการกลิ้งไม่ให้กลมด้วยการหมุน (สวาท ศรีอุตร, 2555: 123) ซึ่งเป็นการเปรียบ
ความงามของบุคคลกับกิริยาอาการหล่อหรือเกลากลิ้งวัตถุสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคลได้อย่างชัดเจน
ซึ่งสะท้อนให้เห็นรายละเอียดของความงาม ที่ถูกสร้างขึ้นมาอย่างประณีตบรรจง

ความงามของเส้นผมว่าดำยาวเป็นเส้นเรียงสวยเหมือนเทาในน้ำ ความว่า
“ละบมีบ่อนแปดเปื้อนรูปสง่างามขำ มวยผมดำจ้งเทาอยู่ในน้ำ” (02-07) ซึ่งคำว่า “เทา”
ภาษาไทยถิ่นอีสาน คำเรียกสาหร่ายสีเขียวเป็นเส้นใยคล้ายเส้นผม (สวาท ศรีอุตร, 2555: 73)
ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบความงามของบุคคลกับธรรมชาติ แสดงให้เห็นลักษณะความงามของเส้นผมที่มี
ความละเอียดลออ โดยเรียงเส้นดำเป็นประกายเงางาม เปรียบกับสาหร่ายในน้ำที่มีความพริ้วไหว
และเงางาม

นางอรพิมเป็นหญิงสาวที่งดงามทั้งกิริยาท่าทางยิ่งกว่าคนทั่วไป ความว่า
“เป็นสาวงามเสมอหน้ากิริยาเป็นกว่าคอน” (02-07) คำว่า คอน ภาษาไทยถิ่นอีสาน เป็นคำ
เรียกไม้ที่ทนไฟไปจับหรือไม้ที่ทำให้หนักจับ ที่ออกแบบให้มีกิ่งก้านรูปลักษณะต่างๆ (สวาท ศรีอุตร,
2555: 36) แต่หากพิจารณาความหมายคำว่า คอน ตามบริบทกลอนลำนั้นจะคล้ายกับคำว่า
คน ที่สามารถแสดงกิริยาท่าทางต่างๆได้ ผู้ศึกษาจึงสันนิษฐานว่ากิริยาความงามของนางอรพิมที่
ใช้เปรียบกับ คอน มีสองความหมายคือ หนึ่งหมายถึง กิริยาท่าทางของคน ที่ได้รับการอบรมมาดี
และ สองหมายถึง กิริยาท่าทางลักษณะของไม้คอนที่หนักบิ่นไปจับ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงกิริยาที่งดงาม
กว่าสิ่งที้นำมาเปรียบได้เป็นอย่างดี

ดวงตาทั้งสองของนางเป็นประกายงดงามดั่งเม็ดทราย ประกายในดวงตาของ
นางใสเป็นประกายยิ่งกว่าน้ำ ความว่า “ตาทั้งสองปานดั่งทรายปายซ้ายงามฮ้าย กว่านที”
(02-07) แสดงให้เห็นความงามของดวงตาที่สวยงามเป็นประกายมีเสน่ห์ อีกทั้ง เครื่องแต่งกาย
ประดับด้วยแก้วมณีมีค่าอย่างงดงามความว่า “อยู่ในทีปที่วี่ที่หนึ่งปมีสอง คอแขวนทองเพชรนิล
แหวนนาว สาวพิมายงามหย่องปมีสองสมสา” (02-07) และความงามของนางนั้นงดงามดังเทพ
ประทานลงมา ความว่า “งามปานเทพประทานไว้เมืองฟ้ากะบ่ปาน” (02-07) จนทำให้ชื่อเสียง
ความงามของนางอรพิมเลื่องลือไปทั่วนคร

ซึ่งจากตัวอย่างข้างต้นนี้ เป็นการใช้พรรณนาโวหารชมความงามเกี่ยวกับบุคคล โดยใช้อุปมาภาพพจน์เปรียบเทียบให้เกิดรายละเอียดของความงามได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น การพรรณนาความงามของคนในท้องถิ่นอีสานกับธรรมชาติ ส่วนใหญ่จะนิยมนำธรรมชาติที่อยู่ใกล้ตัว มาพรรณนาความเปรียบแสดงความงามนั้น ได้แก่ ผมเงางามกับเทาในน้ำ ตาที่มีประกายกับเม็ดทราย การพรรณนาความงามกับกิริยาอาการของบุคคล ได้แก่ ความงามกับการเลียน นอกจากนี้ พรรณนาความงามกับความเชื่อ เช่น ความงามกับเทพประทานมา เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นการพรรณนาความงามของบุคคลของชาวอีสาน ที่มีความผูกพันกับธรรมชาติ ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ และกิริยาอาการของบุคคล เพื่อให้เห็นรายละเอียดของความงาม ในลักษณะต่างๆ ตามความเป็นจริง และให้ความรู้สึกชื่นชมความงามได้อย่างน่าสนใจ

จะเห็นว่าการพรรณนาโวหารเกี่ยวกับบุคคล ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ตามที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นรายละเอียดสำคัญ เกี่ยวกับความงามของคนในลักษณะต่างๆ เพื่อสื่ออารมณ์ให้ผู้ฟังคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำและเห็นภาพความงามของคน ที่ชัดเจนยิ่งขึ้นได้เป็นอย่างดี

4.1.5.3 การพรรณนาแสดงความรู้สึก ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำพรรณนาแสดงความรู้สึกทางด้านรูป รส กลิ่น เสียง และ สัมผัส เพื่อให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์แห่งความสุขที่เรียกว่า “สุนทรียรส” ซึ่งเป็นรสแห่งความซาบซึ้ง สำหรับสื่อความหมาย สร้างภาพทางความคิด และโน้มน้าวใจผู้ฟังให้เกิดความรู้สึกคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำได้เป็นอย่างดี เช่น การพรรณนาแสดงความรู้สึกของบุคคล ในกลอนลำชีวิตแม่หม้าย 1 ดังตัวอย่าง

... โอย ความทุกข์กะเดือดร้อน พอแก้ดอกสู่นแว แก้วแล้วแก้วแม่บ่เมิด
เป็น ความทุกข์เชี่ยในใจท่อกูมาตั้งไว้ ไปทางใต้บ่สดล้นยามสิกินดินนั้ง มาแน่น
อั้งท้อลื้อตันตั้งอยู่ทรวง แน่นอั้งตั้งคือยั้งแสนชนิด คั้นเหลียวไปทางวัดบาดแห่ง
ตันดำตึง เห็นแต่เจตีย์สร้างวางอัฐิวางกระดูก ธาตุบรรจุใส่ไว้บ่เห็นหน้าพ้ออินาง...

(03-03)

กลอนลำชีวิตแม่หม้าย 1 ได้มีการพรรณนาแสดงความรู้สึกทุกขใจและอาลัยอาวรณ์ของหญิงหม้ายถึงสามีที่เสียชีวิตไป ดังนี้ มีการพรรณนาโดยใช้คำอุทานแสดงความสงสารตนเอง ความว่า “โอย ความทุกข์กะเดือดร้อน พอแก้ดอกสู่นแว แก้วแล้วแก้วแม่บ่เมิดเป็น” (03-03) มีการใช้คำอุทาน “โอย” ขึ้นต้นข้อความเพื่อแสดงความรู้สึกสงสารและเห็นใจหญิงหม้าย และพรรณนาถึงความทุกข์ความเดือดร้อนใจที่เป็นสิ่งที่แก้ไขไม่มีวันหมดสิ้นไปได้เป็นอย่างดี

การพรรณนาแสดงความรู้สึกถึงความทุกข์ภายในจิตใจของหญิงหม้ายที่มีอยู่มากมาย โดยการใช้อุปลักษณ์เปรียบเทียบปริมาณความทุกข์มากกับภูเขา ความว่า **“ความทุกข์เข็ญในใจต่อภูมาตั้งไว้”** (03-03) แสดงให้ผู้ฟังได้เห็นความทุกข์ที่มีอยู่มากมายราวกับภูเขามาทับถมไว้ ถ้อยคำนี้ ให้ความรู้สึกถึงการแบกรับความทุกข์ไว้เพียงลำพังได้อย่างชัดเจน

การพรรณนาให้เห็นกิริยาอาการ ที่แสดงความรู้สึกทุกข์ใจเป็นกังวลใจ ความว่า **“ไปทางใต้บ่ตลิ่งนยามลิกินดินนั้ง มาแน่นอังก์อ้อตันตั้งอยู่ทรวง แน่นอังก์ตั้งคือยั้งแสนชนิด”** (03-03) กล่าวถึงกิริยาอาการเดิน การนั่ง และการเคลื่อนไหวด้วยอาการต่างๆ ไม่รำเริงสดไสจิตใจห่อเหี่ยว ให้ความรู้สึกเป็นทุกข์และกังวลใจอย่างยิ่ง ทั้งนี้ ปรากฏการใช้ถ้อยคำแสดงให้เห็นปริมาณ ด้วยคำว่า “แน่น” “อังก์อ้อ” (มีอยู่จำนวนมาก) “ตันตั้ง” (เต็ม, ถึงที่สุดแล้ว) “แน่นอังก์ตั้ง” (แน่นมาก, จำนวนมาก) “ยั้ง” (อึด เช่น ยั้งท้อง คือ ท้องอึด) “แสนชนิด” (จำนวนมาก) ซึ่งคำเหล่านี้ได้นำมาใช้ประกอบการพรรณนาความรู้สึก เพื่อแสดงให้เห็นความทุกข์และกังวลใจของหญิงหม้ายมีมากเต็มที่

การพรรณนาแสดงความรู้สึกสะเทือนใจเมื่อหวนคำนึงถึงสามีที่เสียชีวิต ความว่า **“คั้นเหลียวไปทางวัดบาดแห่งตันตำตึง เห็นแต่เจตีย์สร้างวางอัฐิวางกระดูก ธาตุบรรจุใส่ไว้บ่เห็นหน้าพ่ออินาง”** (03-03) กล่าวถึงหญิงหม้ายมีความรู้สึกสะเทือนใจทุกครั้งที่หวนนึกถึง หรือมองเห็นธาตุบรรจกระดูกของสามีที่เสียชีวิตไปแล้ว ซึ่งคำว่า “ตำตึง” ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง สะเทือนใจอย่างยิ่ง ทำให้ผู้ฟังเห็นอารมณ์ความรู้สึกสะเทือนอารมณ์ทุกข์ใจ เป็นกังวลใจและอาลัยอาวรณ์คนรักที่จากไป

จากตัวอย่างที่กล่าวมา ได้แสดงให้เห็นการพรรณนาแสดงอารมณ์ความรู้สึกเกี่ยวกับบุคคลได้อย่างชัดเจน ซึ่งสร้างความสะเทือนอารมณ์ ความรู้สึก ให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพและมีความรู้สึกคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำได้อย่างซาบซึ้ง

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการพรรณนาโวหาร ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญ ในการเรียบเรียงถ้อยคำ สื่อความหมาย อารมณ์ความรู้สึก และโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดความคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำ และบอกรายละเอียดสำคัญได้อย่างแจ่มแจ้ง เช่น การพรรณนาชมความงามวัดพระแก้ว ในกลอนลำวัดพระแก้ว 2 การพรรณนาชมความงามของนางอรพิมแห่งเมืองพิมาย ในกลอนลำประวัติปราสาทหินพิมาย และ การพรรณนาแสดงความรู้สึกของบุคคล ในกลอนลำชีวิตแม่หม้าย 1 เป็นต้น ส่งผลให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพในใจได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจน เกี่ยวกับการพรรณนาเกี่ยวกับสถานที่ การพรรณนาเกี่ยวกับบุคคล และการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกได้เป็นอย่างดี

สรุป จากการศึกษาทฤษฎีการใช้โวหาร ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีพรรณนาโวหารพบมากที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่เน้นการสื่ออารมณ์ความรู้สึก โนม่น้ำใจให้ผู้ฟัง คล้อยตามกลอนลำและสร้างจินตภาพในใจได้อย่างชัดเจน สำหรับทฤษฎีการใช้โวหารที่พบรองมาได้แก่ การบรรยายโวหาร การอธิบายโวหาร สาธกโวหาร และ เทศนาโวหาร ซึ่งทฤษฎีการใช้โวหารทั้ง 5 ประเภทตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ นำมาใช้ในกลอนลำ เพื่อแสดงให้เห็นการพรรณนารายละเอียด สื่อความหมายแทรกอารมณ์ความรู้สึก ส่งผลให้กลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีถ้อยความภาษามีความไพเราะ สละสลวย จรรโลงใจ โนม่น้ำใจ และมีเนื้อหาที่ดึงดูดความสนใจผู้ฟังให้ติดตามอย่างต่อเนื่อง สะท้อนภาพวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ สถานภาพของคนในสังคม ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมอีสานได้อย่างชัดเจน จนกลายเป็นวรรณคดีของกลอนลำ ให้ผู้ฟังสามารถท่องจำได้จนเป็นที่ประทับใจอย่างต่อเนื่อง

4.2 ทฤษฎีการใช้ภาพพจน์ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

คำว่า ภาพพจน์ ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 หมายถึง ถ้อยคำที่เป็นสำนวนโวหารทำให้นักเห็นเป็นภาพ หรือ ถ้อยคำที่เรียงเรียงขึ้นอย่างมีชั้นเชิงเป็นโวหาร มีเจตนาให้มีประสิทธิผลต่อความคิด ความเข้าใจ ให้จินตนาการและถ่ายทอดอารมณ์ได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้งกว่าการบอกเล่าที่ตรงไปตรงมา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 867) อนึ่ง การใช้ภาพพจน์ช่วยขยายความสิ่งที่ เป็นนามธรรม โดยเปรียบกับสิ่งที่ เป็นรูปธรรมให้เกิดความเข้าใจง่ายขึ้น ทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้รส คำ ความ อารมณ์ และความรู้สึกในงานนั้นๆ อย่างแจ่มแจ้งและชัดเจนได้เป็นอย่างดี (กอบกุล อิงคุทานนท์, 2545: 59)

สำหรับการจำแนกประเภทของภาพพจน์นั้น ยูวาลส์ ชัยศิลป์วัฒนา (2552: 21) ได้กล่าวว่า การระบุประเภทของภาพพจน์ส่วนใหญ่จัดกลุ่มตามลักษณะวิธีที่ใช้ในการเปรียบเทียบ เช่น “อุปมา” การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนอีกสิ่งหนึ่ง “อุปลักษณ์” การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง “บุคคลวัต” หรือ “บุคลาธิษฐาน” สมมุติสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติมีกิริยาอาการคล้ายมนุษย์ “สัทพจน์” การเลียนเสียงธรรมชาติ “สัญลักษณ์” เพื่อกล่าวสิ่งใดสิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง “นามนัย” การแสดงความหมายโดยนัยเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่ “สัมพจน์” การแสดงลักษณะส่วนย่อยของส่วนทั้งหมด “อติพจน์” การกล่าวเกินจริง “การอ้างถึง” การกล่าวถึงบุคคลหรือวรรณคดีวรรณกรรม “ปฏิพจน์” การใช้ถ้อยคำแสดงให้เห็นเนื้อความที่ดูขัดแย้งกันมาประสานกลมกลืน และ “คำถามเชิงวาทศิลป์” การถามโดยไม่ต้องการคำตอบ เป็นต้น ซึ่งภาพพจน์เหล่านี้สามารถปรากฏได้ในวรรณกรรมและวรรณคดีทั่วไป รวมทั้งปรากฏในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เช่นกัน

จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ผู้ศึกษาพบกลวิธีการใช้ภาพพจน์ตามลักษณะวิธีที่ใช้เปรียบเทียบกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ โดยสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบกับส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่พบได้ทั่วไปในท้องถิ่นอีสาน มีการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานที่เป็นเอกลักษณ์สำหรับสื่อสาร สร้างความเข้าใจกับคนในท้องถิ่น และแสดงรายละเอียดของสิ่งต่างๆ ให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งสะท้อนภาพวิถีชีวิตของชาวอีสานได้อย่างน่าสนใจ ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้จัดกลุ่มภาพพจน์เป็น 10 ประเภท ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐานหรือบุคคลวัต อติพจน์ นามนัย สัทพจน์หรือการเลียนเสียงธรรมชาติ ปฏิพจน์ คำถามเชิงวาทศิลป์ สัญลักษณ์ และการกล่าวอ้างถึง ดังนี้

4.2.1 อุปมา

ชเนศ เวศร์ภาดา (2549: 44) ได้อธิบายเกี่ยวกับอุปมา (simile) ว่าเป็นการใช้คำแสดงการเปรียบสิ่งหนึ่งเหมือนหรือคล้ายกับอีกสิ่งหนึ่งที่มีความแตกต่างกันโดยธรรมชาติ แต่มีลักษณะเด่นร่วมกัน โดยใช้คำเชื่อมว่า “เหมือน ราว รวากับ เปรียบ ตูจ ประดุง ดั่ง ดั่ง เฉก เช่น เพียง เพียง ประหนึ่ง ถนัด กล เล่ห์ ปีมว่า ปาน ปูน พาง ละม้าย แม้น ฯลฯ เพื่อเชื่อมโยงสิ่งที่เปรียบเทียบกับสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบกับให้เกิดภาพชัดเจนยิ่งขึ้น

จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ผู้ศึกษาพบการใช้ภาพพจน์ประเภทอุปมา กล่าวเปรียบสิ่งหนึ่งเหมือนอีกสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะเด่นร่วมกัน ในภาษาไทยถิ่นอีสานมีคำเชื่อมอุปมาที่เป็นเอกลักษณ์แตกต่างจากภาษาไทยมาตรฐาน ได้แก่ คำว่า “คือ” (ตามสำเนียงการออกเสียง คือ) คล้ายกับคำว่า เหมือน ในภาษาไทยมาตรฐาน คำว่า “จ้ง” (ตามสำเนียงการออกเสียง จ้ง) คล้ายคำว่า ดั่ง ดั่ง ในภาษาไทยมาตรฐาน นอกจากนี้ยังมีคำอื่นๆ ได้แก่ ปาน ปานดั่ง เป็นดั่ง คือจ้ง คือกับ เหมือนดั่ง พอปาน ฯลฯ ซึ่งผู้วิจัยได้จัดกลุ่มเป็น 4 ประเภท คือ อุปมาเปรียบเทียบกับคน อุปมาเปรียบเทียบกับสัตว์ อุปมาเปรียบเทียบกับสิ่งของ และ อุปมาเปรียบเทียบกับสถานที่ ดังนี้

4.2.1.1 อุปมาเปรียบเทียบกับคน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้อุปมาเปรียบเทียบกับคนเพื่อบอกความเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่งในลักษณะต่างๆ ได้แก่ การบอกลักษณะความงาม ผิวพรรณ พฤติกรรม ความรู้สึก สถานภาพของบุคคล สามารถจำแนกได้ 3 กลุ่ม ประกอบด้วย อุปมากล่าวเปรียบเทียบกับธรรมชาติ อุปมากล่าวเปรียบเทียบกับคนกับสัตว์ และ อุปมากล่าวเปรียบเทียบกับสิ่งของ ดังนี้

4.2.1.1.1 อุปมากล่าวเปรียบเทียบกับธรรมชาติ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีการนำธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นอีสานมาใช้เปรียบเทียบกับบุคคล เช่น

ดวงจันทร์ ดวงดาว สายน้ำ ดินทราย ข้าว ต้นไม้ สายน้ำ ฯลฯ เพื่อกล่าวเปรียบเทียบความงาม และกล่าวเปรียบเทียบแสดงอารมณ์ความรู้สึกของบุคคล ดังตัวอย่าง

...อรพิมหน่อหล่างามย้อยดอกรดงเสียน ละม่อม่อนแปดเปื้อนรูปสง่างาม
 ข้า มวยผมดำจิ่งเทาอยู่ในน้ำ เป็นสาวงามเสมอหน้ากิริยาเป็นกว่าคอน ตาทั้งสอง
ปานดังทรายปายซ้ายงามฮ้ายกว่านที อยู่ในทีปที่วิที่หนึ่งบมีสอง คอแขวนทอง
 เพชรนิลแหวนนาว สาวพิมายงามหย่องบมีสองสมสา งามปานเทพประทานไว้
 เมืองฟ้ากะบปาน..

(02-07)

กลอนลำประวัติปราสาทหินพิมาย 1 ได้กล่าวถึงนางอรพิมในตำนานเรื่อง ปราสาทหินพิมาย เป็นผู้หญิงที่มีความงดงามเป็นอย่างยิ่งทั้งรูปร่างหน้าตา กิริยามารยาทก็ดู แ่มช้อย ได้มีการเปรียบนางอรพิมด้วยภาพพจน์อุปมาไว้หลายตอน ดังนี้

ความว่า “มวยผมดำจิ่งเทาอยู่ในน้ำ” อุปมากล่าวเปรียบเทียบ มวยผมดำดั่งเทา ในน้ำ คำว่า “เทา” ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง สหารายสีเขียวเป็นเส้นใยคล้ายเส้นผม ซึ่ง “ผม” กับ “เทา” เป็นสิ่งที่แตกต่างกันโดยธรรมชาติ แต่มีลักษณะเด่นร่วมกัน คือ ความเป็นเส้น ใย ดังนั้น คำว่า “เทาอยู่ในน้ำ” เป็นคำอุปมา ส่วนคำว่า “มวยผมดำ” เป็นสิ่งที่นำไปเปรียบเทียบ เรียกว่า อุปไมย เพื่อแสดงความงามของผมที่ดำเงาเหมือนเทาที่เงางาม เมื่อสะท้อนแสงในน้ำ ทำให้เห็นความงามเส้นผมที่พลิ้วไหวและเงางามของบุคคลได้อย่างชัดเจน

ความว่า “ตาทั้งสองปานดังทราย” อุปมากล่าวเปรียบเทียบ ตาทั้งสองราวกับเม็ด ทราย คำว่า “ทราย” หรือ “เม็ดทราย” ในกลอนลำนี้หมายถึง วัตถุเศษหินขนาดเล็กละเอียดเป็น ปรกาศเมื่อต้องแดด ซึ่ง “ตา” กับ “เม็ดทราย” เป็นสิ่งที่แตกต่างกันโดยธรรมชาติ แต่มีลักษณะ เด่นร่วมกัน คือ ความเงางามเป็นปรกาศ ดังนั้นคำว่า “ทราย” เป็นคำอุปมา ส่วนคำว่า “ตาทั้ง สอง” เป็นสิ่งที่นำไปเปรียบเทียบ เรียกว่า อุปไมย เพื่อแสดงความงามของดวงตาที่มีปรกาศแว วาวเหมือนเม็ดทรายในแม่น้ำ ทำให้เห็นความงามดวงตาของบุคคลที่มีปรกาศสวยงาม

ทั้งนี้ อุปมากล่าวเปรียบเทียบคนกับธรรมชาติ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน สะท้อนภาพแนวคิด ความเชื่อ เพื่อสื่ออารมณ์และความรู้สึก โดยนำธรรมชาติ เช่น ข้าว ต้นไม้ ฯลฯ มาใช้เปรียบเทียบการแสดงความรู้สึกของบุคคล ให้ผู้ฟังเกิดความคล้อยตามกลอนลำ ได้เป็นอย่างดี

4.2.1.1.2 อุปมากล่าวเปรียบเทียบคนกับสัตว์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีการใช้อุปมากล่าวเปรียบเทียบคนกับสัตว์ โดยส่วนใหญ่จะนิยมเปรียบเทียบกิริยาอาการ

ท่าทาง และการแสดงออกต่างๆ ของบุคคลกับพฤติกรรมของสัตว์ เพื่อให้เห็นลักษณะบางสิ่งบางอย่างที่มีจุดเด่นร่วมกัน ทำให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

...ถึงเวลาสมควรตีตัวลาเด้อค่ะ หวีลีลาเด้อค่ะสิขอลาไปก่อน พวกพ่อ
 เฒ่าแม่ลูกอ่อน หลานสิขอจากแล้ว คุณป้ากะผ่องอาจักหน้อยนี้สิได้*อย่างคอมมอม*
ไปคอมมอมตั้งกะปอมงอยไม้ หลานสิไลเมื่อบ้านหนองไหลคำมีตจุ่มกุ่ม เห็นแต่
 กอไผ่หุ้มสิเมื่อบ้าน แม่นก่อนเด้อ ...

(01-04)

กลอนลำชีวิตชาวนา 2 ได้กล่าวเปรียบเทียบท่าทางการเดินของคนที่มีมองเห็นได้จากระยะไกลเหมือนท่าทางของกิ่งก่าที่มองเห็นได้ในระยะไกล

ความว่า “*อย่างคอมมอมไปคอมมอมตั้งกะปอมงอยไม้*” คนกับกิ่งก่าเป็นสิ่งที่ต่างกันโดยธรรมชาติ แต่มีลักษณะเด่นร่วมกัน คือ อาการที่มองเห็นได้ในระยะไกล

จากตัวอย่างอธิบายได้ว่า คำว่า “คอมมอม” ในภาษาไทยถิ่นอีสาน ใช้เรียกบอกลักษณะที่มองเห็นอยู่แต่ไกล เช่น ย่างคอม เดินในระยะที่เห็นแต่ไกล เป็นต้นส่วนคำว่า “กะปอมงอยไม้” มาจากคำว่า “กะปอม” ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง กิ่งก่า ในภาษาไทยมาตรฐาน และคำว่า “งอย” ภาษาไทยถิ่นอีสาน บอกลักษณะนั่งยองๆ บนขอนไม้ แสดงให้เห็นภาพลักษณะท่านั่งของกิ่งก่าเมื่อมองเห็นในระยะไกลๆ

ดังนั้น “กะปอมงอยไม้” เป็นอุปมา ส่วน “*อย่างคอมมอม ไปคอมมอม*” เป็นสิ่งที่นำไปเปรียบเทียบเรียกว่า อุปไมย เพื่อแสดงให้เห็นเกี่ยวกับสิ่งของอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่สามารถมองเห็นได้ในระยะไกล ทั้งนี้ การใช้อุปมาเปรียบการมองจากระยะไกลในกลอนลำนี้ ทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของที่อยู่ในระยะไกลได้อย่างชัดเจน

อุปมากล่าวเปรียบเทียบคนกับสัตว์ อีกหนึ่งตัวอย่าง

...ละเพิ่นจั่งว่าแนวเกิดเป็นผู้ใหญ่บ้าน แสนยากแสนถึงขนาด จักทางการ
 ทางวัดชูแนวกะเต็มตั้ง จักตั้งหลังหรือตั้งหน้าจังกันพันส่อง รักษาพวกพี่น้องลุง
 ป้าดอกสูคน ทุกข์บ่พันทนต่อกรงาน คั้นทางการมา*แล่นซ้ำพอปานม้า* เก็บค่านา
 บำรุงไว้ภาชีทะเบียนราษฎร ขาดบ่ได้ตีๆเต็มที่เจ้าพ่อใหญ่เอ...

(05-03)

กลอนลำชีวิตผู้ใหญ่บ้าน ได้กล่าวเปรียบเทียบการทำงานของคนที่มีความรีบเร่งเหมือนกับท่าทางของม้า

ความว่า “เล่นซ้ำพอบานม้า” มีลักษณะเด่นร่วมกัน คือ อากาการวิ่งอย่างรวดเร็ว หรือทำด้วยความรวดเร็ว จากตัวอย่างอธิบายได้ว่า คำว่า เล่น ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง วิ่ง ส่วนคำว่า “ซ้ำ” ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง เท่า, เท่ากับ, และคำว่า “พอบาน” เป็นคำเชื่อมอุปมา คล้ายกับคำว่า รวากับ ในภาษาไทยมาตรฐาน ดังนั้น คำว่า “เล่นซ้ำพอบานม้า” จึงแสดง อากาการวิ่งทำงานรวากับม้า

ทั้งนี้อุปมาข้างต้น คำว่า “ม้า” จึงใช้เป็นอุปมา ส่วนคำว่า “เล่น” ซึ่งมีความหมาย โดยนัยแทนการทำงาน” เป็นสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบเรียกว่า อุปไมย เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะเด่น ของการทำงานที่ต้องวิ่งเหมือนคุณสมบัติของม้า สะท้อนให้เห็นความอดทนขยันในการทำงานของ บุคคลได้เป็นอย่างดี และแสดงให้ผู้ฟังสามารถรับรู้และเข้าใจการทำงานของผู้ใหญ่บ้านได้อย่าง ชัดเจนยิ่งขึ้นด้วย

4.2.1.1.3 อุปมากล่าวเปรียบเทียบคนกับสิ่งของ ในกลอนลำของหมอลำ ฉวีวรรณ ดำเนิน มีการใช้อุปมากล่าวเปรียบเทียบคนกับสิ่งของเครื่องใช้ที่มีอยู่ทั่วไปในท้องถิ่น อีสาน ซึ่งเป็นสิ่งของมีค่าและสิ่งของเครื่องใช้ทั่วไป เช่น ทองคำ อัญมณี เรือ อุปกรณ์ครัวเรือน ของใช้ทางการเกษตร เป็นต้น โดยส่วนใหญ่จะใช้เพื่อเปรียบเทียบความงาม และแสดงอารมณ์ ความรู้สึกต่างๆ ตามลักษณะคุณสมบัติของสิ่งนั้นๆ ดังตัวอย่าง

...สาวนครมิวเหลืองอ่อนดั่งทอง ยามสาวลงลอยล่อง ริมฝั่งโขงยามแลง...

(06-09)

กลอนลำเป็นนครพนม ได้กล่าวเปรียบเทียบผิวพรรณของหญิงสาวนครพนมที่มี ผิวเหลืองดั่งทองคำ ความว่า “ผิวเหลืองอ่อนกับทอง” ซึ่งคำว่า “ผิวเหลืองอ่อน” กับ “ทอง” เป็นสิ่งที่แตกต่างกันโดยธรรมชาติ แต่มีลักษณะเด่นร่วมกัน คือ สีเหลืองคล้ายกันยิ่งเมื่อผิวสัมผัส น้ำลักษณะเด่นที่ชัดเจนคือประกายของผิวงดงามดั่งทอง

ดังนั้น “ทอง” เป็นอุปมา ส่วนคำว่า “ผิวเหลืองอ่อน” เป็นสิ่งที่นำไป เปรียบเทียบเรียกว่า อุปไมย เพื่อแสดงลักษณะของผิวพรรณ ที่มีประกายแวววาวดูผุดผ่องสะอาด และสวยงามเหมือนทองคำ

การกล่าวเปรียบเทียบคนกับสิ่งของ อีกหนึ่งตัวอย่าง

...มาอาลัยอาวรณ์คาวที่เป็นแม่ฮ้างผัวลิมเจ้าห่างป่า เกิดมาในชาตินี้
แสนอาภัพหนักใจ บ่มีไผ่ไยดีต้องคอยทนนอนลี จำเป็นเลยนอนค้ำ *คือ* เฮื้ออยู่
กลางแก่ง...

(05-06)

กลอนลำแม่ฮ้างผิวถ้ำ ได้กล่าวเปรียบเทียบบุคคลกับสิ่งของ เพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกของหญิงหม้าย อยู่กับความขมขื่นเพียงลำพัง อุปมาเปรียบเทียบคล้ายกับเรือที่ติดอยู่กลางแก่งอย่างไร้ทิศทาง

ความว่า “นอนค้ำคือเฮืออยู่กลางแก่ง” ส่วนคำว่า “เฮือ” ภาษาไทยถิ่นอีสาน คล้ายคำว่า “เรือ” ในภาษาไทยมาตรฐาน ตัวอย่าง อุปมาเปรียบเทียบท่าทางการนอนอยู่เพียงลำพังของหญิงหม้าย กับ เรือติดแก่ง ซึ่งคำว่า “นอนค้ำ” กับ “เฮืออยู่กลางแก่ง” เป็นสิ่งของที่ต่างกันโดยธรรมชาติ แต่ทั้งสิ่งมีลักษณะเด่นที่ร่วมกัน คือ ลักษณะอาการที่อยู่เพียงลำพังไร้คนเคียงข้างเหมือนเรือลอยอยู่เพียงลำพัง

ดังนั้น “เฮืออยู่กลางแก่ง” เป็นคำอุปมา ส่วนคำว่า “นอนค้ำ” เป็นสิ่งที่นำไปเปรียบเทียบเรียกว่า อุปไมย เพื่อเปรียบเทียบผู้หญิงที่สามีเลิกรักก็เหมือนกับคนที่ไร้ทิศทางขาดที่พึ่งพิง คล้ายกับ เรือที่ลอยอยู่กลางแก่งลอยไปไม่มีทิศทางเช่นกัน สะท้อนให้ภาพสังคมที่ให้ความสำคัญกับผู้ชายเป็นใหญ่ ในครอบครัวของสังคมชนบทอีสาน และการใช้อุปมาข้างต้นนี้ เน้นการพรรณนาแสดงอารมณ์ความรู้สึก ให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพและมีความรู้สึกคล้อยตามได้เป็นอย่างดี

4.2.1.2 อุปมาเปรียบเทียบเกี่ยวกับสัตว์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้อุปมาเปรียบเทียบสัตว์กับอีกสิ่งหนึ่งในลักษณะต่างๆ โดยส่วนใหญ่นิยมนำลักษณะของสัตว์ไปเปรียบเทียบกับลักษณะสิ่งของตามทัศนคติความเชื่อของชาวอีสาน ดังตัวอย่าง

...พ่อเฒ่าจ้ำบอกลูกบ้านสิพาล้างเจ้าปู่ตา ให้สุหาเตรียมไว้เฮือนละโต
เอาเต๋อไก่ เบ็งคางไก่คั้นมันชั้นที่ลิ้ ปีนีสิบตี คั้นปีโตคางไก่โค้งยาวๆ คือเกี้ยว พ่อ
เฒ่าจ้ำบอกไว้ป็นันจั่งสิตี...

(01-03)

กลอนลำชีวิตชาวนา 1 เป็นการกล่าวอุปมาเปรียบเทียบคางไก่ที่กับเคี้ยวเกี่ยวข้าว ความว่า “คางไก่โค้งยาวๆ คือเกี้ยว” การกล่าวเปรียบเทียบ คางไก่โค้งเหมือนเคี้ยว ซึ่ง “คางไก่โค้งยาวๆ” กับ “เคี้ยว” เป็นสิ่งของที่ต่างชนิดกันแต่มีลักษณะเด่นร่วมกัน คือ ส่วนโค้ง โดยลักษณะส่วนโค้งของคางไก่เหมือนกับลักษณะส่วนโค้งของเคี้ยว

ดังนั้น คำว่า “เคี้ยว” เป็นคำอุปมา ส่วน “คางไก่โค้งยาวๆ” เป็นสิ่งที่นำมาเปรียบเทียบเรียกว่า อุปไมย สะท้อนความเชื่อที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชาวนา โดยการนำสัตว์มาใช้ในการเปรียบเทียบกับอุปกรณ์ในการทำนา ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวอีสาน แสดงให้เห็นวิถีชีวิตของคนอีสานที่ผูกพันกับอาชีพทำนา ความเชื่อพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

4.2.1.3 อุปมาเปรียบเทียบเกี่ยวกับสิ่งของ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้อุปมากล่าวเปรียบเทียบสิ่งของกับพฤติกรรมของคน โดยแสดงให้เห็น

ลักษณะเด่นของเสียงของธนูว่าวที่คล้ายกับน้ำเสียงคำพูดของคน ในกลอนลำมนต์รักบ้านอีสาน
ดังตัวอย่าง

... สะออนเต้ สะออนเสียงธนูห่าว อย่าลืมคราวอื่น้องสั่ง อย่าได้ไปหวังๆ
ให้ชายเอ็นสั่งอินาง บ้านบ่ฮ้างสิมาห่างกันหนอ เสียงธนูหมุนไปเปลี่ยนแปรคือลั่น
คารมเว้าของชายบ่มีแม่่น เว้าผัดแลนแล้วกะป็น ธนูนั่นก็ดั่งกัน...

(01-05)

กลอนลำมนต์รักบ้านอีสาน ได้ใช้อุปมากล่าวเปรียบเสียงของสะนูว่าว หรือ ธนู
ว่าว ที่มีเสียงเบาสลับเสียงดังตามแรงลม เหมือนกับคำพูดคนที่เชื่อถือไม่ได้

ความว่า “เสียงธนูหมุนไปเปลี่ยนแปรคือลั่น” อุปมาเปรียบเทียบ เสียงว่าวธนูที่
ดังมาเหมือนคำพูดที่เชื่อไม่ได้ จากตัวอย่างอธิบายได้ว่า คำว่า ธนู หรือ สะนู ภาษาไทยถิ่นอีสาน
เป็นเครื่องทำให้เกิดเสียงดังตืดที่หัวว่าว รูปร่างคล้ายธนู ทำด้วยใบตาลหรือหวาย ซึ่งเสียงธนูมี
หนักเบาตามแรงลม ทำให้เกิดเสียงที่ไพเราะน่าฟังแต่น้ำเสียงนั้นไม่มีความเสมอดันเสมอปลาย
ส่วน คำว่า ลั่น เป็นอวัยวะที่มีความอ่อนสามารถพลิกไปมาได้ มีความหมายโดยนัยหมายถึงคำพูด
ที่ไม่แน่นอนเชื่อถือไม่ได้ ซึ่ง “เสียงธนูหมุนไปเปลี่ยนแปร” เสียงธนูว่าวที่ดังหนักเบาตามแรงลม
ไม่แน่นอน กับ “ลั่นคารมเว้าของชายบ่มีแม่่น” คำพูดผู้ชายที่ไม่แน่นอน เป็นสิ่งที่แตกต่างกันโดย
ธรรมชาติ แต่มีลักษณะเด่นเหมือนกันคือ นามธรรมชาติไม่แน่นอนของเสียงหรือคำพูด

ดังนั้น คำว่า “ลั่นคารมเว้าของชายบ่มีแม่่น” เป็นคำอุปมา ส่วน “เสียงธนูหมุน
ไปเปลี่ยนแปร” เป็นสิ่งที่นำไปเปรียบเทียบเรียกว่า อุปไมย เพื่อแสดงลักษณะเสียงหนักเบาของ
ธนูคล้ายกับคำพูดที่เชื่อถือไม่ได้ สะท้อนแนวคิดคำสอนในการพิจารณาในการดำเนินชีวิตเกี่ยวกับ
คำพูดของคนได้เป็นอย่างดี

4.2.1.4 อุปมาเปรียบเทียบเกี่ยวกับสถานที่ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ
ดำเนิน พบว่า มีการใช้อุปมาเปรียบเทียบสถานที่สำคัญกับความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติของชาว
อีสาน ได้แก่ วัด พระราชวัง แหล่งประวัติศาสตร์ ฯลฯ กับอีกสถานที่อื่นๆ ในโลกความเชื่อทาง
อุดมคติ ดังตัวอย่าง

...สาธุด่อ เอ้ย วัดพระแก้วองค์เอกมรกต จอมพระคุณคาคาตจงอยู่ยี่น
ยาวหมั่น เมืองสวรรค์เมืองฟ้าไหลลงมาอยู่ชอย ขอให้มาชอยอยู่ชู้ขึ้นดอกดั่งหวัง วัด
พระแก้วให้งามดสดใส คือวิมานเมืองแมนดั่งถนสวรรค์ฟ้า...

(02-10)

กลอนลำวัดพระแก้ว 1 เป็นการใช้อุปมาเปรียบเทียบความงามของวัดพระแก้ว กับวิมานของเทพหรือพระอินทร์ ความว่า “วัดพระแก้วให้งามงดสดใส คือวิมานเมืองแมน” คำว่า “แมน” ในภาษาไทยมาตรฐาน เป็นคำโบราณหมายถึงเทวดา อาจกล่าวได้ว่า คำว่า “เมืองแมน” จึงเป็นที่อยู่ของเหล่าเทวดา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 925) ซึ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผู้ศึกษาสันนิษฐานได้ว่าอาจจะได้รับอิทธิพลแนวคิดสำคัญบางส่วน มาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับนรกสวรรค์ ในวรรณกรรมไทยเรื่องไตรภูมิพระร่วง ที่กล่าวถึงความงามของสวรรค์ซึ่งเป็นที่อยู่ของเหล่าเทวดาทั้งหลาย ไว้อย่างงดงาม

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าคำว่า แมน ในภาษาไทยมาตรฐาน ที่ปรากฏในกลอนลำจะมีความสอดคล้องกับคำว่า “แดน” ภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึง เทวดาผู้เป็นใหญ่หรือพระอินทร์ ผู้อยู่บนสวรรค์ ซึ่งเป็นความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติของชาวอีสาน โดยเชื่อว่า แดน หรือ พญาแดน เป็นเทพผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ รวมทั้งปกป้องรักษาคุ้มครองคนทั้งหลายในอยู่ดีมีสุข (อภิศักดิ์ โสมอินทร์, 2537: 132) ชาวอีสานจึงเชื่อว่าที่อยู่แดนหรือเมืองสวรรค์ จะต้องเป็นสถานที่ที่มีความงดงาม สมควรให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่ง

ในการนี้กลอนลำได้นำคำว่า “วิมานเมืองแมน” เป็นอุปมากล่าวเปรียบเทียบ วัดพระแก้วมรกตที่สวยงามเหมือนวิมานของเทวดา ซึ่ง “วัดพระแก้ว” กับ “วิมานเมืองแมน” เป็นสิ่งที่แตกต่างกันตามสภาพความจริงกับภาพความคิด แต่ลักษณะเด่นร่วมกัน คือ ภาพความงามของสถานที่ โดยวัดพระแก้วมีความสวยงามที่เป็นรูปธรรม ส่วนวิมานเมืองแมนเป็นความสวยงามที่เป็นนามธรรมเป็นสิ่งสวยงามแห่งอุดมคติ

ดังนั้น “วิมานเมืองแมน” เป็นคำอุปมา ส่วน “วัดพระแก้วให้งามงดสดใส” เป็นสิ่งที่นำไปเปรียบเทียบความงามเรียกว่า อุปไมย สะท้อนให้เห็นภาพความงามของสถานที่ในโลกแห่งอุดมคติ จากสถานที่ที่มีความงามในโลกแห่งความจริงได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ จะเห็นว่าอุปมา ที่ปรากฏในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของกลวิธีการเปรียบเทียบของสิ่งที่มีคุณสมบัติคล้ายกันระหว่างคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติในท้องถิ่นอีสาน ให้เห็นภาพชัดเจนยิ่งขึ้น ประกอบด้วย การใช้อุปมา เปรียบเทียบเกี่ยวกับคน การใช้อุปมาเปรียบเทียบเกี่ยวกับสัตว์ และ การใช้อุปมาเปรียบเทียบเกี่ยวกับสิ่งของ ทำให้ผู้ฟังเห็นภาพความงามของบุคคล กิริยาอาการของคนกับพฤติกรรมหรือท่าทางของสัตว์ นอกจากนี้ มีการใช้อุปมาเปรียบเทียบสถานที่กับความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติของชาวอีสาน ได้แก่ การเปรียบเทียบความงามของวัดพระแก้วกับวิมานของเทพหรือพระอินทร์ เป็นต้น ซึ่งสะท้อนภาพวิถีชีวิตชาวอีสาน ทศนคติความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติชาวอีสาน ความผูกพันกับธรรมชาติของชาวอีสาน โดยใช้กลวิธีการเปรียบเทียบจุดเด่นที่คล้ายกัน ให้ผู้ฟังเกิดจิตภาพที่ชัดเจนและเน้นการสื่ออารมณ์ในกลอนลำได้อย่างซาบซึ้ง

4.2.2 อุปลักษณ์

กาญจนา นาคสกุล และคณะ (2560: 37) ได้อธิบายเกี่ยวกับอุปลักษณ์ (metaphor) ว่าเป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง ที่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกัน โดยมักใช้คำแสดงการเปรียบเทียบว่า “คือ” และ “เป็น” เช่น ครูคือเรือจ้าง ทหารเป็นรั้วของชาติ เป็นต้น

อุปลักษณ์อีกประเภทหนึ่ง นิยมใช้กันแพร่หลายในวรรณคดีและสำนวน คือ อุปลักษณ์โดยนัย ตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษคำว่า implicit metaphor ซึ่งมักจะเปรียบเทียบคล้ายอุปลักษณ์แต่ไม่มีคำเชื่อมอุปลักษณ์ว่า “เป็น” หรือ “คือ” ปรากฏในข้อความ แต่ผู้อ่านจะต้องตีความเอาเองว่าสิ่งที่นำไปเปรียบเทียบบนนั้นคือสิ่งใด เช่น *ภาษาของอกงาม* ข้อความนี้ดูเผินๆ จะเข้าใจว่าเป็นบุคคลวิธ แต่พิจารณาอย่างถี่ถ้วน ในที่นี้ กล่าวเปรียบภาษาเหมือนต้นไม้หรือดอกไม้ที่อกงามได้ *เราเสียเวลาไปมากแล้ว* เปรียบเวลาเป็นเงินเป็นทองที่เสียไปแล้วไม่คุ้มค่า *ฝนดาวตก* เปรียบดาวตกมาพร่างพรายเป็นสายฝน *หัวใจกระดาศ* เปรียบหัวใจที่ไม่หนักแน่นเหมือนกระดาศที่บางเบาพร้อมจะปลิวไปตามสายลม *ศึกฟุตบอล* เปรียบการแข่งขันฟุตบอลเหมือนศึกสงคราม *ตะเข็บชายแดน* เปรียบร่องรอยต่อชายแดนของสองประเทศเหมือนตะเข็บ เป็นต้น (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และวิวัฒน์ อินทรพร, 2556: 69)

จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ผู้ศึกษาพบการใช้ภาพพจน์ประเภทอุปลักษณ์ เพื่อแสดงการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง ได้จัดกลุ่มเป็น 2 ประเภท คือ อุปลักษณ์แบบกล่าวโดยตรง และ อุปลักษณ์แบบกล่าวโดยนัย ดังนี้

4.2.2.1 อุปลักษณ์แบบกล่าวโดยตรง ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้อุปลักษณ์แบบกล่าวโดยตรง เพื่อเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยใช้คำเชื่อม “เป็น” ดังตัวอย่าง

...เสียงดนตรีกล่อมใจให้คนชื่น ให้คนมีนตาแจ่มเป็นยาบำรุงขนานเอก
ไม่ได้รับความทุกข์ ได้รับความเดือดร้อนฟังแล้วจะชื่นบาน...

(02-04)

กลอนลำชีวิตเดินกินรำกิน ได้กล่าวเปรียบเสียงดนตรีที่ขับกล่อมจิตใจให้คนหายจากความทุกข์โศกมีความชื่นบาน ขับกล่อมให้คนได้ตื่นลืมตา (ภาษาไทยถิ่นอีสานใช้คำว่า มีนตา) เหมือนเป็นยารักษาชั้นดี หากใครได้รับความทุกข์ ความเดือดร้อนมา ถ้าได้ฟังเสียงดนตรีก็มีกำลังใจได้ โดยได้มีการใช้อุปลักษณ์กล่าวเปรียบเทียบ “เสียงดนตรี” เป็นเหมือน “ยาบำรุงขนานเอก” แสดงให้เห็นคุณค่าของเสียงดนตรีกับการบำบัดรักษาจิตใจ ซึ่งสะท้อนให้ผู้ฟังเห็นคุณประโยชน์ของเสียงดนตรีได้เป็นอย่างดี

4.2.2.2 อุปลักษณโดยนัย ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้อุปลักษณ์โดยนัยกล่าวเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยไม่มีคำเชื่อมอุปลักษณว่า “เป็น” หรือ “คือ” ปรากฏในข้อความ ซึ่งผู้ศึกษาได้จัดกลุ่มอุปลักษณโดยนัยเป็น 2 กลุ่ม คือ การใช้อุปลักษณโดยนัยกล่าวเปรียบเทียบเกี่ยวกับคน และ การใช้อุปลักษณโดยนัยกล่าวเปรียบเทียบสัตว์ ดังนี้

4.2.2.2.1 การใช้อุปลักษณโดยนัยกล่าวเปรียบเทียบเกี่ยวกับคน ในกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้อุปลักษณ์โดยนัยกล่าวเปรียบเทียบคนกับสิ่งของมีค่า ธรรมชาติและความเชื่อ เพื่อแสดงถึงคุณค่า ความงาม ให้เป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

การใช้อุปลักษณโดยนัยกล่าวเปรียบเทียบคนกับสิ่งของมีค่า

(1) ...เปิดงานแล้วสาวอีสานสีลาสอง เตรียมข้าวของแต่งไว้ลงเป้เจ้าสู
แนว คิดฮอด*แก้ว*พอกับแม่ทั้งสอง ละความซราคงคงอยู่คอยทางพี...

(01-08)

(2) ...ปาจิตเห็นอ่อนไห้จอบสองคั่นมองดู อุเอ้ยภูสิดาใจวันนี สั่งมา
งามแท้เด้น้อง*ทองกอนก้อนคำ* สาวในวังหากบไกล้น้องพระนาง สองฝ่ายข้างสอง
เนตรสบกัน อรพิมกะขวยเงินหน่วยตามองหน้า...

(02-07)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) เป็นการใช้อุปลักษณ์โดยนัยกล่าวเปรียบเทียบคนกับสิ่งของมีค่า เช่น แก้ว มณี ทองคำ ฯลฯ เพื่อแสดงให้เห็นคุณค่าของบุคคลนั้น ดังนี้ (1) กลอนลำหนึกรุ่งมั่งอีสาน ความว่า “คิดฮอด*แก้ว*พอกับแม่ทั้งสอง” คำว่า “*แก้ว*” เป็นคำนามใช้เรียกหินแข็งใส ที่ตลอดไปข้างในได้ จำนวนเพชรพลอย หรือใช้ประกอบคำนามเพื่อบอกคุณค่า ตัวอย่างข้างต้น คำว่า “*แก้ว*” เป็นอุปลักษณโดยนัย หมายถึง “พ่อแม่” โดยเปรียบพ่อแม่ของตนเองเป็น*แก้วอันมีค่า*

ข้อความ (2) กลอนลำประวัติปราสาทหินพิมาย 1 ได้กล่าวถึง ท้าวปาจิตพบนางอรพิมจึงหลงรักและชื่นชมในความงามในตำนานปราสาทหินพิมาย โดยใช้ความเปรียบว่า “น้องทองกอน*ก้อนคำ*” คำว่า “ทองกอน” หรือ “ทองกร” หมายถึง กำไลมณี (ราชบัณฑิตสถาน, 2556: 549) ส่วนคำว่า “*ก้อนคำ*” ประกอบด้วยคำว่า “*ก้อน*” กับ คำว่า “*คำ*” ภาษาไทยถิ่นอีสาน มาจากคำว่า “ทองคำ” เป็นวัตถุโลหะที่มีค่าสูง นำมาใช้เปรียบของรักของหวงที่มีค่า จากตัวอย่างคำว่า “ทองกอน” และ “ทองคำ” เป็นอุปลักษณโดยนัย หมายถึง “น้อง” โดยเปรียบนางอรพิมเป็นทองคำที่มีค่า

ตัวอย่าง การใช้อุปลักษณ์โดยนัยกล่าวเปรียบเทียบคนกับธรรมชาติ

... กะจิงว่าเหลียวเห็นหน้า ละสายตาพ่อเจ้ารูปเด่น ละผู้จันทร์วันเพ็ญ
 ละใสส่องแจ่ม แฉ่งแล้วเปิดบ่เป็น...กกสนมันมีหลายก้าน กกตาลมันมีหลายไส้ใจ
 คนมันมีหลายง่า สัจจาอิน้องได้ว่าแล้ว ว่าแล้วสิว่า แล้วว่าแล้ว มายม้างบ่เป็น นั้น
 ละน่านินวลในนี้นา ละน่านินวลในนี้นา รักกันหนาสัญญากันไว้ รักกันหนาสัญญา
 กันไว้ อย่าป่าอย่าไล่กันหนา อย่าป่าอย่าไล่กันหนากันนา...

(06-03)

กลอนลำวันเพ็ญ เป็นการใช้อุปลักษณ์โดยนัยกล่าวเปรียบเทียบคนกับสิ่งที่เป็น
 ธรรมชาติ เช่น ดวงจันทร์ ข้าว ต้นไม้ ฯลฯ เพื่อแสดงรูปลักษณ์ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น การพรรณนาโดย
 ใช้อุปลักษณ์โดยนัย ดังนี้

อุปลักษณ์โดยนัยเปรียบเทียบคนรูปร่างเป็นดวงจันทร์ ความว่า “พ่อเจ้ารูปเด่น
 ละผู้จันทร์วันเพ็ญใสส่องแจ่ม” (06-03) คำว่า จันทรวันเพ็ญ หมายถึง พระจันทร์เต็มดวงที่ส่อง
 สว่าง จากตัวอย่าง “จันทรวันเพ็ญ” ซึ่งเป็นอุปลักษณ์โดยนัย หมายถึง “พ่อเจ้ารูปเด่น” คำเปรียบ
 ชายหนุ่มที่หล่อเหลาเกลาเกลี้ยงเป็นจันทรวันเพ็ญที่ส่องสว่าง สะท้อนแนวคิดของคนอีสานที่มีต่อ
 ธรรมชาติ โดยนำมาเปรียบเทียบเพื่อแสดงให้เห็นความงามเป็นดั่งดวงจันทร์

อุปลักษณ์โดยนัยเปรียบเทียบคนที่มีหลายใจเป็นต้นไม้ ความว่า “กกสนมันมี
 หลายก้าน กกตาลมันมีหลายไส้ใจคนมันมีหลายง่า” (06-03) คำว่า “กกสน” (ต้นสน) เป็นพืชที่
 มีหลายกิ่งก้านหลายสาขา ส่วนคำว่า “กกตาล” (ต้นตาล) เป็นพืชที่มีพวงห้อยระย้าลงมาหลายไส้
 ดังนั้น คำว่า “กกสน” และ “กกตาล” จึงเป็นอุปลักษณ์โดยนัย หมายถึง คนที่มีหลายใจหรือคน
 เจ้าชู้ อุปลักษณ์โดยนัยข้างต้นนี้ เป็นการกล่าวเปรียบนามธรรมเกี่ยวกับความรักหลายใจ ให้เป็น
 รูปธรรมผ่านการใช้ต้นไม้เป็นอุปลักษณ์เปรียบเทียบว่า ชายหนุ่มที่พูดตีโพยระอาอาจมีความรักมาก
 หลายใจก็เป็นได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นทัศนคติของผู้หญิงมีต่อผู้ชายเจ้าชู้ในสังคมอีสานได้อย่างชัดเจน

การใช้อุปลักษณ์โดยนัยกล่าวเปรียบเทียบคนกับธรรมชาติ อีกหนึ่งตัวอย่าง

...โอ้ยพี่ชายเอ้ย จังหะนั่นละพี่ชายเอ้ย บทจากลำทางสั้นหันมาละदैย
 สาก่อน พวกคนฟังละสิล่ำสิลูกพ็อนลงย่อนใส่ล่ำ เจ้าละผู้อวดดอกกล้านั้นเชื้อข้าว
นาหนอง เจ้าละผู้แนวทองค่าควรเจ้าขอหลาย นางอยากเอาไปบ้านเมืองละอุบล
 นั้นให้คนสำ เก็บรักษานั้นไว้ใส่ตู้ไว้ดูเล่นสู่วัน

(02-01)

กลอนลำจากแนวหลังสู่แนวหน้า ได้มีการพรรณนาเกี่ยวกับการเกี่ยวพาราสีของ
 หญิงสาวกับชายหนุ่ม โดยเปรียบชายหนุ่มเป็น “ข้าวก่านาหนอง” บอกลักษณะว่าเป็นข้าวพันธุ์ดี

นาตี ใช้เป็นอุปลักษณ์โดยนัย หมายถึง ชายหนุ่มรูปงาม ส่วนคำว่า “ทอง” ใช้เป็นอุปลักษณ์โดยนัย หมายถึง สิ่งที่มีค่ามาก ที่รักมากมีค่ามาก อุปลักษณ์โดยนัยข้างต้น เป็นการกล่าวเปรียบเทียบผู้ชายอันเป็นที่รักกับพันธุ์ข้าวอย่างดี ที่เหมาะสำหรับนำไปหว่านทำนา แสดงให้เห็นภาพการเปรียบเทียบบุคคลกับธรรมชาติที่อยู่ใกล้ตัวของชาวอีสาน คือ พันธุ์ข้าวสำหรับเพาะปลูก ทำให้ผู้ฟังรับรู้ เข้าใจ และเห็นภาพความงามของชายหนุ่มได้เป็นอย่างดี

4.2.2.2.2 การใช้อุปลักษณ์โดยนัยกล่าวเปรียบเทียบเกี่ยวกับสัตว์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้อุปลักษณ์โดยนัยกล่าวเปรียบเทียบสัตว์ในธรรมชาติ แสดงนามธรรมให้เป็นรูปธรรมชัดเจน เช่น การเปรียบหอยกับความเจ็บ ดังตัวอย่าง

...อันนี้จันว่าข้าวขึ้นเหล่า ค่อยเจ้ากะเปาแปน สาวนานอนคอยท่า
เมษาจันว่าฮอดปีใหม่ จักอยู่ไกลอยู่ไกล **บักหอยไข้กะบปาน...**

(01-02)

กลอนลำสาวนาเฝ้าคอย 2 ได้กล่าวถึงสาวชานาที่รอคอยคนรักกลับมาแต่ก็เจ็บไป โดยใช้อุปลักษณ์โดยนัยคำว่า “บักหอยไข้” หมายถึง ความเจ็บ คำเปรียบเทียบอาการเจ็บไปโดยไม่ส่งข่าวคราว ลักษณะของหอยที่นิ่งไม่มีการตอบโต้ไม่สนใจกับสิ่งใดเลย ไม่มีปากที่ส่งเสียงได้ จึงไม่มีใครทราบหรือเข้าใจความรู้สึกของหอยได้ หากใครพูดหรือแสดงกิริยาใดๆ หอยก็ไม่ตอบสนอง ดังนั้น การนิ่งเฉย การไม่ตอบโต้ หรือไม่ตอบสนองจึงนำมาเปรียบกับ “บักหอย” (หอย) และเมื่อมีคำว่า ไข้ ปรากฏต่อท้าย เสมือนหอยที่ไม่สบาย ยิ่งตอกย้ำว่าชายคนรักเจ็บหายไยอย่างไร้แว่ว จึงใช้เป็นอุปลักษณ์เป็นความเจ็บที่หายไยโดยไม่มีข่าวคราว

การใช้อุปลักษณ์โดยนัยการเปรียบเทียบเกี่ยวกับสัตว์ อีกหนึ่งตัวอย่าง

... เพินจั่งว่าให้ทำทาน มีของหวานดาวให้ส่งทานถวายท่าน บ่แม่นเฮาสี
ทานให้ทางสูงดอกแม่ ทานคนเฒ่าทานคนแก่ ทานคนทุกซี่ยากฮ้ายกายพ้อหย่อน
ใส่มือ คือจั่งพ้อคนเฒ่ามีศรัทธาเขา**หัวเต่า** อยากให้เข้ากะผ่องนั้นตั้งตั้งไว้กะทอ
กัน...

(02-13)

กลอนลำสังขารไม่เที่ยง เป็นการใช้อุปลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์ โดยใช้คำว่า หัวเต่า แสดงความไม่แน่นอน สิ่ง que เชื่อถือไม่ได้ เปรียบเทียบตามลักษณะของหัวเต่าที่เข้าออกโดยคาดเดาไม่ได้ ความว่า “คนเฒ่ามีศรัทธาเขาหัวเต่า” กล่าวถึงคนชราที่มีศรัทธาทำบุญมากแต่มีทรัพย์น้อย ทำให้เกิดความนึกเสียดายในทรัพย์เมื่อต้องการทำบุญ ไม่กล้าตัดสินใจเหมือนกับหัวเต่า คำว่า

“หัวเต่า” เป็นอุปสรรคณ์ หมายถึง ความไม่แน่นอนในตนเอง เปรียบเทียบ แสดงให้เห็นความไม่แน่นอนเหมือนกับหัวเต่าที่หดสั้นออกยาวที่ไม่มีความแน่นอนเช่นกัน

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการใช้ภาพพจน์อุปสรรคณ์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นกลวิธีการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง เพื่อสื่อความหมายและแสดงรายละเอียดให้ชัดเจน ซึ่งมี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่หนึ่ง มีการใช้อุปสรรคณ์ที่ปรากฏการใช้คำเชื่อม “เป็น” เรียกว่า อุปสรรคณ์แบบกล่าวโดยตรง และ รูปแบบที่สอง มีการใช้อุปสรรคณ์ที่ไม่ปรากฏคำเชื่อม เรียกว่า อุปสรรคณ์แบบกล่าวโดยนัย

ในส่วนอุปสรรคณ์โดยนัยนี้ ประกอบด้วย การเปรียบเทียบคนกับสิ่งของที่มีค่าด้วยทองคำ หรือ แก้วมณี เพื่อแสดงคุณค่าของบุคคล เช่น การเปรียบคนรักเป็นทองคำ ในกลอนลำปราสาทหินพิมาย 1 เป็นต้น สำหรับการเปรียบเทียบคนกับธรรมชาติด้วยต้นไม้ ข้าว หรือ สัตว์ เพื่อแสดงรูปลักษณะความงามและพฤติกรรมของบุคคล เช่น การเปรียบชายหนุ่มรูปงามเป็นข้าวพันธุ์ดี ในกลอนลำจากแนวหลังสู่แนวหน้า เป็นต้น นอกจากนี้ ปรากฏการเปรียบเทียบเกี่ยวกับสัตว์ เพื่อแสดงนามธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เช่น “บักหอยไซ้” เป็นอุปสรรคณ์หมายถึงความเจียบ “หัวเต่า” เป็นอุปสรรคณ์แทนความไม่แน่นอน เป็นต้น ซึ่งการใช้ภาพพจน์ดังกล่าว ทำให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งได้อย่างแจ่มแจ้ง เกิดจิตภาพที่ชัดเจน สะท้อนภาพสังคม วิถีชีวิตชนบทอีสาน และความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ทำให้ผู้ฟังเห็นภาพที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

4.2.3 สัทพจน์ หรือ การเลียนเสียงธรรมชาติ

กาญจนา นาคสกุล และคณะ (2560: 37) ได้อธิบายเกี่ยวกับ สัทพจน์ หรือ การเลียนเสียงธรรมชาติ (onomatopoeia) ว่า เป็นการใช้อุปสรรคณ์เลียนเสียงธรรมชาติ เพื่อแสดงเสียงสิ่งต่างๆ เช่น เสียงสัตว์ เสียงธรรมชาติ เสียงดนตรี เครื่องมือเครื่องใช้ เช่น เสียงกลองดังปะทะงังปะ เสียงระฆังดังหังหัง เสียงน้ำตกไหลจ๊อก ๆ โครม ๆ เสียงนกยูงร้องก๊อก ๆ ก๊อก ๆ กะไต้งโฮง เสียงฟ้าร้องเปรี้ยงปร้าง เป็นต้น เพื่อสื่ออารมณ์ ให้รายละเอียด และทำความเข้าใจเสียงต่างๆ ได้อย่างชัดเจน

จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ผู้ศึกษาพบการใช้ภาพพจน์ประเภทของ สัทพจน์ หรือ การเลียนแบบเสียงธรรมชาติของคน สัตว์ สิ่งของ และเสียงที่เกิดขึ้นเองในธรรมชาติ ส่วนใหญ่สะท้อนภาพสังคมอีสาน ความคิด และวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นอีสาน ซึ่งผู้ศึกษาจัดกลุ่มเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ การเลียนเสียงคน การเลียนเสียงสัตว์ การเลียนเสียงวัตถุสิ่งของ การเลียนเสียงเครื่องดนตรี และ การเลียนเสียงในธรรมชาติ ดังนี้

4.2.3.1 สัทพจน์เลียนเสียงคน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่ามีการใช้สัทพจน์ที่เลียนเสียงคนโห่ร้อง คำพูด การอุทาน เพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึก และสื่อ

ความหมายให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้นสะท้อนภาพสังคมและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นอีสาน
ดังตัวอย่าง

...ผิวเมียบอกเมียบลูกตื่นแล้ว ฟังพุ่นสีตื่นมา เจ้าฟ้าไปอย่าช้า ลูกกะตื่น
เสียงออ เห็นลูกย่อคอกยกกะอุแพรแขวนไว้ ไปไวๆ เสียงให้ ไปไวๆ ลูกเจ้าสิตกอุ
แม่จักผองอุผองอุเอเอ๊ะแกล่นไป ลูกบได้เดมือใส่โจมเอาชอมบุตราดูคนมอมเต้า..

(01-15)

กลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 2 มีการใช้ศัพท์เลียนเสียงเด็กร้อง คำว่า “ออ” เป็น
การใช้คำเลียนเสียงเด็กร้องตื่นนอนเพื่อเรียกความสนใจจากผู้ใหญ่ การเลียนเสียงขับกล่อมเด็ก
คำว่า “อุ้อเอเอ้” เพื่อปลอบเด็กที่กำลังตื่นนอน หรือร้องไห้ให้สงบลงไป เป็นการใช้น้ำเสียงเพื่อ
สื่อสาร โดยระดับเสียงสูงต่ำตามระดับวรรณยุกต์ ทำให้เด็กคล้อยหลับได้ สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต
ความเป็นอยู่ ในการเลี้ยงดูบุตรของชาวอีสานและการขับกล่อมเพื่อปลอบเด็ก แสดงให้ผู้ฟังได้เห็น
ภาพบรรยากาศ และการใช้น้ำเสียงสื่ออารมณ์และความหมายจากเสียงร้องของเด็กเพื่อเรียก
ความสนใจ

ศัพท์การเลียนเสียงคน อีกหนึ่งตัวอย่าง

...พ่อใหญ่ลูกสมไฟอยู่เดิ่นบ้าน หลานน้อยกะนั่งนำ ปากไล่กำขำชีวไก่
ทางไซ หมายักแดงแห่งมาวนไก้อีลายมาจิกข้าว คิวเอาแสตไปเพ็งไล่ ไก่บักจัน
แห่งหลายอีลายน้อย แม่นแห่งวน แม่นแห่งวน อือ เออ ละนา

(01-07)

กลอนลำฟ้าสีทอง ปรากฏศัพท์เลียนเสียงคนร้องอุทาน เพื่อสื่อความหมาย
สำหรับขับไล่สัตว์ โดยใช้คำว่า “ชีว” ซึ่งจากตัวอย่างนำมาใช้สำหรับสื่อความหมายส่งเสียงขับไล่
ไก่ทำให้เกิดความตลกใจแล้วหันไป

4.2.3.2 ศัพท์เลียนเสียงสัตว์ ในกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มี
การใช้ถ้อยคำภาษาเลียนแบบเสียงของสัตว์ชนิดต่างๆ เช่น นก ไก่ กบ เขียด เป็นต้น เพื่อแสดง
ความรู้สึก บอกพฤติกรรม เวลา และพรรณนาบรรยากาศชนบทอีสาน ซึ่งในกลอนลำปรากฏเสียง
ร้องของสัตว์ในลักษณะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวอีสาน เช่น การเลียนเสียงกบและเขียด
เพื่อแสดงบรรยากาศชนบทอีสาน ดังตัวอย่าง

(1) โอโย นอ แล้วต่อจากนี้ฟังกาจตอนสอง เก็บไปตามฤดูกาลเปลี่ยนมา
พอได้ ตามองหาปลายไม้ ฮังมดแดงเอาไม้แก่นำต้นแก พุ่มหว่าน้อยพอสิได้อ้อมใส่

งาย แล้วกะได้ลัดใส่ ลงหนองตอน ไต่กะลงสรงสาอาบใสไค้อยย ลงลอยเล่นใน
หนองเก็บผักอ่อม บัวอีแป่จอกแหนพร้อมคั้นพองเทา เก็บใส่ไว้ตองห่อดิบตี ลง
วาริคั่นล่องลอยเย็นเนื้อ สวยมาแล้วตะเว็นโจ้โค้งอ่วย กินข้าววายอิมแล้ว คั่นนอน
เล่นคั่นอยู่เลียง **เสียงเขียดฮ้องอืดแอตแจนา** ตามภาษาซิ่นซมได้ลายน้า...

(05-11)

(2) ...อันนี้ถึงฤดูทำนาแล้ว เดือนหกมาฟ้าฮ้องล่ง ฝนกะตกหยาดย่อย
ฮ่าพื้นได้ชุ่มเย็น ต้นไม้หญ้าเขียวอ่อนใบดก สาลิกาฝูงนก เขียดจนาอยู่หนองน้า
เสียงระมกบฮ้องในหนองดั่ง เอ็บ เอ็บ...

(05-14)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (2) ปรากฏการเลียนเสียงสัตว์ประเภท กบ เขียด คือ
คำว่า “อืดแอต” เป็นเสียงเขียดร้องตามหนองน้ำในธรรมชาติ และ คำว่า “เอ็บเอ็บ” เป็นเสียง
กบร้องในทุ่งนาจำนวนมาก เสียงเอ็บเอ็บๆ ยังแสดงถึงขนาดของกบที่ตัวใหญ่อีกด้วย ซึ่งกลอนลำ
ได้กล่าวถึงบรรยากาศฝนตก ทำให้มีเสียงกบเขียดร้องระมกไปทั่วทุ่งนา สะท้อนภาพวิถีชีวิต
บรรยากาศฤดูฝน และความผูกพันกับธรรมชาติของชาวอีสาน

ศัพท์เลียนเสียงสัตว์ อีกหนึ่งตัวอย่าง

โอ้ย...โอ้ย...ฟ้าเอ้ยฟ้าฮ้องสะโดด ฟ้าโอ้ยเดโน ฟ้าฮ้องสะโดดดง ไผ
ยินตีไปส่งสาวหมอลำฮอดบ้าน ลียอมให้อ้ายแต่งงาน อ้ายแต่งงาน อือ...เอย...
โอ้ย...ละนา เอออันนี้ละพ่อแม่เอย ละสวยม่ายมาแล้ว แสงอรุณพันโพ^โอ็อก
^โโต ^โอ็อกอ้ากจ้าวขันโจ้นว่าอยู่คอนแม่ลูกอ่อนกะปลุกลูกออก แล้วพือปีกเสียง^กูก
เอาปีกพือห่อคลุมทั้งดุ่ม...

(01-07)

กลอนลำฟ้าสีทอง ปรากฏการเลียนเสียงไก่ คำว่า “อ็อกอืดโ อ็อกอ้าก” เป็นเสียง
ไก่ขันยามเช้าดังมาต่อเนื่องสามารถได้ยินในระยะไกล และ คำว่า “กูก” เป็นเสียงแม่ไก่ร้องเรียก
หาลูกไก่ แล้วใช้ปีกปกคลุมลูกไว้ใกล้ๆ ตัว เพื่อเตรียมตัวออกหากินเป็นเสียงที่ร้องเบาให้ได้ยินใน
ระยะใกล้ๆ ทำให้ผู้ฟังเห็นภาพบรรยากาศยามเช้าในชนบทอีสาน

4.2.3.3 ศัพท์เลียนเสียงวัตถุสิ่งของ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน
พบว่า มีการใช้ถ้อยคำภาษาที่เลียนเสียงของวัตถุสิ่งของต่างๆ เช่น สิ่งของเครื่องใช้ทั่วไป เพื่อบอก
ชนิดของวัตถุสิ่งของที่สะท้อนภาพวิถีชีวิตของชาวอีสาน ดังตัวอย่าง

(1) ...เสียงครกมองสักกะลั่นสนั่นเนื่องตำตึง เสียงคณิงยามเข้าเสียงตี
มองทั้งด่อย **โป๊กปีกเปียงเสียงจิ้มว่าด่อยมอง...**

(01-07)

(2) ...ย่านบ่ทันฤดูกาล สีชอบบุงวงข้าว ยามมือแลงเอาหลาวชวนมา
เถียงนาเทข้าวใส่ ลานกะเฮ็ดเรียบร้อยกองกุมเจ้าท้อโพน เสรีจการแล้วมาตีเท็ง
นวด ยามกลางคืนฟังเสียงดั่งตุ้มตุ้ม กองข้าวเจ้าอยู่ลาน...

(01-13)

(3) ...ละเพิ่นว่าลูกแต่เข้าผู้เฒ่านั่งฟังไฟ เสียงตีหม้อแม่ผู้สาวตำข้าว จอ
แจงเว้าคนเฮาฮวมตื่น ปกเป๊กเสียงผู้เฒ่ากลางบ้านว่าหั้นพิน พิมพ่าเสียงคนเว้า
จอแจสไปโคก อุมอิมเสียงผู้เฒ่ากลางบ้านก็ตำหลาน ฟังเสียงจันโทแจ้ง เสียง
คอนั่นแม่ไก เปงปังเสียงลอกน้ำเทจันใส่อ่างกิน...

(01-06)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (3) ปรากฏศัพท์พจน์เลียนเสียงวัตถุสิ่งของ ดังนี้
(1) กลอนลำฟ้าสีทอง ได้พบว่า “โป๊กปากเปี้ยง” ซึ่งเป็นคำเลียนเสียงครกมองสำหรับตำข้าวที่ตั้ง
เนื่องๆ ในยามเช้าของทุกวัน ส่วน (2) กลอนลำเกี่ยวข้าว 2 ได้พบว่า “ตุ้มตุ้ม” ซึ่งเป็นคำเลียน
เสียงตีและนวดข้าวของชาวนาในเวลากลางคืน สะท้อนภาพวิถีชีวิตชาวนาที่ทำงานตลอดเวลา
อย่างเต็มกำลังแม้ในยามกลางคืน และ ตัวอย่าง (3) กลอนลำขึ้นอุราฟ้าสาง ได้พบว่า “ปกเป๊ก”
เป็นคำเลียนเสียงผ่าพินที่ดังมาในระยะไกล สะท้อนวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับการประกอบอาหาร เป็นวิธี
ที่เรียบง่ายและอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก และ คำว่า “เปงปัง” เป็นคำเลียนเสียงน้ำที่เทลงในตุ้ม

ซึ่งจากตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นว่าการเลียนเสียงสิ่งของ จะเน้นการ
สื่อความหมาย สร้างจินตภาพ ให้ผู้ฟังกลอนลำเห็นภาพบรรยากาศ และวิถีชีวิตประจำวันใน
ชนบทของชาวอีสานแบบดั้งเดิม เช่น การตำข้าว การตีข้าว นวดข้าว การประกอบอาหาร และ
การหบน้ำมาเพื่อการบริโภค ทำให้ผู้ฟังเกิดภาพวิถีชีวิตชนบทอีสานได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจน

4.2.3.4 ศัพท์พจน์เลียนเสียงเครื่องดนตรี ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ
ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำภาษาเลียนเสียงของเครื่องดนตรีพื้นบ้านของชาวอีสาน เช่น โหวด
โปงลาง แคน เป็นต้น เพื่อบอกชนิดของเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ที่มีเสียงเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ
และนำมาใช้เพื่อประกอบการพรรณนาแสดงอารมณ์ความรู้สึกในกลอนลำ ดังตัวอย่าง

...ฟังดนตรีประจำบ้าน เสียงจารย์เราเป่าโหวด มาม่วนโปกตะด้อ โหว
โว โหวด วิ โว บ่าวโอย โอยนำชู ขอชูสิได้บ่ ย่านอ้อพ้อดาห้อยเสียงเว้าใส่ผู้ชาย
เสียงโหวดอ้ายคือสลายคำจา คือจิสีเย็นไปแอนแซน เจียบปานขักหอยไข่ ไปทาง
ไต้อย่าลีม้องข้าวโหมลอมแล้วตัวพี บัดข้าวจี ข้าวขึ้นเหล้า ไผลช่วยอินาง ดั่งนำ
ทางมาพุ่น เสียงหยั่งน้อ ดั่งปุงปัง เสียงนุ่งนิง นุ่งนิง คนิงอ้ายผ่านมา เสียง
โปงลางพุ่นนา สังกามวนแท้นอชาย เสียงโปงลางของไผดั่งช่วยมาทั้งพุ่น ว่า

โอน้อ เสียงโปงกลางของอ้าย ชังดั่งมาแท้นอฮ่า เสียงโปงกลางเตาะน่าๆ ตีน่าๆ ใจ
 แห่งซ้า ระกำขึ้นห้วนไหวไปทางใต้ ผัวป่าถ่มเต็มทีเลี้ยงลูกอ่อน บมีไผ่สืออยู่เลี้ยง
 เป็นกำพร้า พ่อบมี พ่อบมี เอ้อ...เอ้อ...เออ...นอ...

(01-05)

กลอนลำมนต์รักบ้านอีสาน ได้ปรากฏสัทพจน์เลียนเสียงเครื่องดนตรีโหวด คำว่า
 “โหว โว โหวด วิ โว” โหวดเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านสำหรับเป่าให้เกิดเสียง ซึ่งในกลอนลำได้นำ
 เสียงโหวดมาประกอบการพรรณนา เพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกการรอคอยคนรักให้หวนคืนมา
 และ คำว่า “ปุงปิง นุ่งนิง หุ่งหนิง” ซึ่งเป็นคำเลียนเสียงโปงกลาง เป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน
 ประเภทตีให้เกิดเสียง คล้ายเครื่องดนตรีไทย ระนาด ในกลอนลำได้เลียนเสียงเครื่องดนตรี
 โปงกลาง เพื่อพรรณนาการรอคอยคนรักให้เดินผ่านไปอย่างมีความหวัง โดยระดับเสียงสูงต่ำของ
 โปงกลาง แสดงให้เห็นระยะห่างใกล้ไกลของเสียงดนตรี ทำให้ผู้ฟังเห็นเกิดจินตภาพตามระดับเสียง
 ของโปงกลางได้อย่างชัดเจน

สัทพจน์เลียนเสียงเครื่องดนตรี อีกหนึ่งตัวอย่าง

...เอออันนี้ละพ่อแม่เออ แล้วเพิ่นว่าเดือนสิบเอ็ดลมพานต้อง เดือนสิบ
 สองลมมาผ่า น้ำหมอกเหมยหยาดย้อยเย็นจ้อยผ้าห่มนวม กลางคืนเดือนหงาย
 แจ้ง เสียงแคนดั่งแจ้งแจ้ง เป่ามาแวคุ่มนั้นแล้ว กะมาแวคุ่มนี้ตบมือพร้อมผู้บ่าว
 ฮาม...

(01-12)

กลอนลำเกี่ยวข้าว 1 ได้ปรากฏสัทพจน์เลียนเสียงแคน คำว่า “แจ้งแจ้ง” เป็นคำ
 เลียนเสียงแคนตามจังหวะทำนอง สำหรับ แคน เป็นเครื่องดนตรีใช้สำหรับเป่า เป็นเครื่องดนตรี
 พื้นเมืองของภาคอีสานในประเทศไทย ทำจากไม้กู่แคนหรือไม้เอี้ยน้อยขนาดต่างๆ ประกอบกัน
 เข้าเป็นตัวแคน แคนจะมีลิ้นโลหะ สำหรับเป่าให้เกิดเสียงไล่ระดับไปตามลำไม้ที่เป็นลูกแคน การ
 เป่าแคนต้องใช้ทั้งเป่าลมเข้าและดูดลมออกด้วย

ซึ่งจากตัวอย่างในกลอนลำเกี่ยวข้าว 1 ได้กล่าวถึงเสียงแคนที่ดังมา แสดงให้เห็น
 ภาพบรรยากาศชนบทอีสาน ที่ชายหญิงส่วนใหญ่จะมีวัฒนธรรมการรวมกลุ่มเพื่อพูดคุยสนทนา
 กันเป็นหมู่คณะและเกี่ยวพาราสี โดยใช้เสียงแคนเป็นสื่อกลาง เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ของคนใน
 ท้องถิ่นอีสาน ทั้งนี้ จะเห็นว่าการเลียนเสียงดนตรีในกลอนลำ แสดงให้เห็นวัฒนธรรม วิถีชีวิต
 อารมณ์ความรู้สึกในกลอนลำให้ผู้ฟังคล้อยตามได้เป็นอย่างดี

4.2.3.5 สัทพจน์เลียนเสียงธรรมชาติ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน
 พบว่า มีการใช้ถ้อยคำภาษาเลียนเสียงที่เกิดขึ้นเองในธรรมชาติ เช่น เสียงฟ้าร้อง เสียงฝนตก

เสียงลมพัด เป็นต้น เพื่อบอกชนิดและลักษณะของเสียงตามลักษณะของแหล่งการเกิดเสียง และนำมาใช้เพื่อประกอบพรรณนาแสดงความรู้สึกและบรรยากาศชนบทอีสาน ดังตัวอย่าง

สัทพจน์เลียนเสียงธรรมชาติ “เสียงลม”

...ยามลมหนาวแสดๆ ผู้อยู่นานอนลี่ เอาหัวซันกองเพื่องจนว่าอุ่น ก่อ
กองไฟไว้อยู่ซุ้มคว้นกุ่มเจ้าทั่วลาน เสียงใบตาลลมตีต้องวือๆ เสียงวี๋กุ่มแข่งแซ้ว
ประสงเกี่ยวแสวตอม...

(01-13)

กลอนลำเกี่ยวข้าว 2 ได้ใช้ถ้อยคำเลียนเสียงลม คำว่า “วือๆ” และ คำว่า วี่ เป็นคำเลียนเสียงลมที่พัดผ่านวัตถุหรือใบไม้มาอย่างต่อเนื่องในฤดูหนาว เสียงที่แตกต่างกันทำให้ทราบปริมาณของลมหรือสิ่งของที่มากระทบกับลมนั้น ดังตัวอย่าง คำว่า “วี่” เป็นเสียงลมพัดมาเบา มีปริมาณน้อย ส่วน คำว่า วือๆ เป็นเสียงลมพัดมาแรง มีปริมาณมาก โดยใช้เสียง /สระอี/ และ เสียง /สระอือ/ บอกระดับเสียงที่ต่างกัน ซึ่งเป็นการเลียนเสียงลมพัดผ่านใบไม้ช่วงฤดูกลาง สหุอันภาพบรรยากาศชนบทอีสานได้อย่างชัดเจน

สัทพจน์เลียนเสียงธรรมชาติ “เสียงฟ้าร้อง”

...ฟังเสียงฮ้องโต้ง ฝนตกสาดบมึนตา...ฟังเสียงฟ้าฮ้อง โทม โทม คำราม
โหดอยู่เทิงบน คนแสงมีใจทุกซบสลายดี ฝนบ่ปราณีซ้ำกรรมของเฮาวิโยค
ปวดร้าวหนึ่กัยน้ำไปอยู่เขา...

(02-14)

กลอนลำหยดน้ำตาชานา ได้ปรากฏการใช้ถ้อยคำเลียนเสียงฟ้าร้องเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึก คำว่า ฟ้าฮ้องโต้ง และ เสียงฟ้าฮ้อง โทม โทม เป็นการเลียนเสียงฟ้าร้องเวลา ฝนตกสื่ออารมณ์ให้รู้สึกหวาดกลัว ซึ่งนำมาใช้ในกลอนลำเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึก ทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพเกี่ยวกับเสียงฟ้าร้องได้อย่างชัดเจน

สัทพจน์เลียนเสียงธรรมชาติ “เสียงฝน”

...เอออันนี้ละพ่อแม่เอย เมษายนกายไปแล้ว พฤษภาผันมาต่อ ฝนตก
ลงจ้ำกๆ จัน ใบหญ้ากะบ่งมา พวกชานากะเตรียมไว้ทั้งไถกับคราด ผันเชือกไว้
สิไถต้นว่าฮุดนา...

(01-01)

กลอนลำสาวนาเฝ้าคอย 1 ได้ปรากฏศัพท์พจน์เลียนเสียงฝนว่า “จ้ำกๆ” เป็นคำเลียนเสียงฝนตก ขยายด้วยคำว่า “จั้น” หมายถึงลักษณะของน้ำที่ไหลอย่างแรง ซึ่งแสดงให้เห็นบรรยากาศฝนที่ตกลงมาอย่างหนัก ทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพบรรยากาศฝนตกในชนบทกับวิถีชีวิตของชาวอีสานได้อย่างชัดเจน

ทั้งนี้ จะเห็นว่าการใช้ศัพท์พจน์หรือการเลียนเสียงธรรมชาติ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้ความสำคัญในการใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพทางเสียง เพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึก สื่อความหมาย และโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์คล้อยตามกลอนลำนั้นได้อย่างชัดเจน ศัพท์พจน์ที่ปรากฏส่วนใหญ่ ได้แก่ การเลียนแบบเสียงของคน เช่น “อ้อ” แสดงเสียงเด็กร้อง “อู้อู้ออเอ้” เสียงกล่อมเด็ก และ “ซิ่ว” คำอุทานทำให้ใจตกใจหนีไป เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นความรู้สึกของบุคคลและภาพวิถีชีวิตชนบทอีสานได้เป็นอย่างดี สำหรับการเลียนแบบเสียงสัตว์ เช่น “อืดแอต” “เอ็บเอ็บ” แสดงเสียงกบ เขียดร้องในทุ่งนาจำนวนมาก “โ๊กอืด โ๊กอ้าก” เป็นเสียงไก่ขันยามเช้า และ “ก๊วก” เป็นเสียงแม่ไก่ร้องเรียกหาลูกไก่ เป็นต้น ทำให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจลักษณะเสียงร้องของสัตว์ชนิดต่างๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพบรรยากาศในชนบทอีสานวิถีชีวิตของชาวอีสานที่ผูกพันกับสัตว์และธรรมชาติ

มีการเลียนแบบเสียงวัตถุสิ่งของ เช่น “โป๊กป้ากเปี้ยง” คำเลียนเสียงक्रमองสำหรับตำข้าวที่ดังเรื่อยๆ ในยามเช้าของทุกวัน “ตุ้มตุ้ม” คำเลียนเสียงตีและนวดข้าวของชาวนา “ปกเป๊ก” คำเลียนเสียงฝ่าฟัน และ คำว่า “เป่งปัง” เป็นคำเลียนเสียงน้ำที่เทลงในตุ้ม เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพบรรยากาศชนบทอีสาน และวิถีชีวิตของชาวอีสานที่เรียบง่าย มีการพึ่งพาตนเองและมีความขยันทำงานได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ปรากฏคำเลียนเสียงเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน เช่น คำว่า “โหว โว โหวด วิ โว” เสียงเครื่องดนตรีโหวด “บุงปัง นุ่นึง หนุ่นึง” เสียงเครื่องดนตรีโปงลาง และ คำว่า “แง้นแง” เสียงเครื่องดนตรีแคน เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพบรรยากาศและวิถีชีวิตของชาวอีสานที่ผูกพันกับเครื่องดนตรีพื้นบ้านได้อย่างน่าสนใจ สำหรับการเลียนแบบเสียงในธรรมชาติ เช่น คำว่า “วือๆ” และ “วี่” คำเลียนเสียงลม “โด้ง” และ “โตม โตม” คำเลียนเสียงฟ้าร้องเวลาฝนตกให้รู้สึกหวาดกลัว “จ้ำกๆ” ขยายด้วยคำว่า “จั้น” คำเลียนเสียงฝนตก แสดงให้เห็นความสำคัญของสังขารธรรมชาติ เพื่อเร้าความรู้สึกโดยนำมาใช้พรรณนาแสดงความรู้สึกและบรรยากาศชนบทอีสาน ให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำนั้น เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าศัพท์พจน์หรือการเลียนเสียงธรรมชาติ เป็นคุณค่าทางวรรณศิลป์ ที่นำมาใช้ในกลอนลำเพื่อสร้างจินตภาพทางเสียง สื่อความหมาย เร้าความรู้สึกให้ผู้ฟังคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำ ทำให้กลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน สามารถเข้าถึงความรู้สึกและ

ความคิดภายในจิตใจของผู้ฟังชาวอีสาน อีกทั้งสะท้อนภาพวิถีชีวิต สังคมชนบทอีสาน และภาพบรรยากาศในท้องถิ่นอีสานได้เป็นอย่างดี

4.2.4 นามนัย

ยุพาส์ ชัยศิลป์วัฒนา (2552: 33) ได้อธิบายเกี่ยวกับนามนัย (metonymy) ว่า เป็นการใช้คำหรือวลีที่บ่งลักษณะหรือคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาแสดงความหมายแทนสิ่งนั้นทั้งหมด เช่น ใช้ มงกุฎ แทน กษัตริย์, แก้วอี๋ แทน ตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหาร เป็นต้น จากการศึกษา กลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ผู้ศึกษาพบการใช้ภาพพจน์ประเภทนามนัย บ่งบอกลักษณะหรือคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความหมายแทนสิ่งนั้นทั้งหมด ซึ่งผู้ศึกษาได้จัดกลุ่ม เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ นามนัยแทนบุคคล และ นามนัยแทนสถานที่ ดังนี้

4.2.4.1 การใช้นามนัยแทนบุคคล ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำหรือวลีด้วยภาษาไทยถิ่นอีสาน บอกลักษณะหรือคุณสมบัติของบุคคลส่วนใดส่วนหนึ่ง เป็นความหมายแทนบุคคลทั้งหมด ดังตัวอย่าง

...ละคิดแน่เต้อยามเมื่อฟ้าฮ่อมต้อมต้า ฟ้าใหม่ฝนฮวย จัวควายไถหวาน
ดำนากล้า ให้นางทำนาก่าชายเดอแก้มแป้นแว่น ได้เงินแหวนฮ้อยใส่ก้อย ฮ้อยฮ้อย
แหวนใส่ก้อย กะจอนน้อยฮ้อยใส่หู....

(04-10)

กลอนลำหนุ่มโรงงานทอผ้า ได้ปรากฏการใช้นามนัยแทนบุคคลอันเป็นที่รัก ตัวอย่างในกลอนลำชายหนุ่มใช้คำเรียกแทนหญิงสาวคนรัก ด้วยคำว่า “แก้มแป้นแว่น” เป็นนามนัย หมายถึง หญิงคนรัก เป็นการให้ความหมายตามลักษณะของแก้มของหญิงสาวที่ดูสะอาดเกลี้ยงเกลา ซึ่งคำว่า “แป้นแว่น” หมายถึง บอกลักษณะหน้าตาสดใส เกลี้ยงเกลา ชวนมอง ใช้ขยายคำว่า แก้ม บอกลักษณะของแก้มที่ดูดี น่าชม สะอาดชวนมองใช้กับคนที่มีแก้มเล็ก เรียกว่า แก้มแป้นแว่น จึงใช้เป็นนามนัยแทนหญิงคนรักตามลักษณะรูปร่างและเพศของบุคคล

4.2.4.2 การใช้นามนัยแทนสถานที่ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำหรือวลีบอกลักษณะหรือคุณสมบัติของเกี่ยวกับสถานที่ส่วนใดส่วนหนึ่ง เป็นความหมายแทนสถานที่ทั้งหมด ดังตัวอย่าง

...เอออันนี้ละพ่อแม่เอ๋ย ละเป็นจิงใต้พระคุณท่านยังจำหลานได้อยู่บ่
พวกพ่อตาแล้วพ่อโชนคนเฒ่าแกชรา หลายปีมาแต่ลำร้องใน **แหลมทอง**ออกหา

เที่ยว สัปสนไกลเกี่ยวเที่ยวร้องอยู่จังกา คืดฮ้อฮอนในตอนนีตัวฉวีจั่งร้องปาว ชาว
อีสานทุกๆซ่ง คงจำได้แต่ผ่านมา...

(02-02)

กลอนลำฉวีวรรณรำพัน ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของศิลปิน ที่เดินทางแสดงหมอลำไป
ทั่วไทย โดยใช้นามนัยว่า “แหลมทอง” เป็นนามนัยแทนสถานที่ หมายถึง แผ่นดินของประเทศไทย
ทั้งหมด กล่าวคือ หากพิจารณาลักษณะแผนที่ของไทยทั้งหมดจะมีรูปลักษณะคล้ายขวาน
ยื่นแหลมออกมา เป็นแผ่นดินมีคุณค่าอุดมด้วยทรัพยากรมากมายจนเรียกว่าดินแดนแหลมทอง
สะท้อนให้เห็นคุณค่าของสถานที่และความอุดมสมบูรณ์

ทั้งนี้ จะเห็นว่ากลวิธีการใช้ภาพพจน์นามนัย ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ
ดำเนิน ที่นิยมนำมาเปรียบเทียบ ส่วนใหญ่มักใช้บอคนามนัยเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่ ซึ่งนามนัย
เกี่ยวกับบุคคลจะเรียกตามอวัยวะของร่างกาย เช่น แก้มแป้นแว่น สำหรับนามนัยหมายถึงสถานที่
จะเรียกเป็นชื่อตามลักษณะภูมิประเทศ เช่น แหลมทอง เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการใช้นามนัยที่
ปรากฏในกลอนลำ เกิดจากความเข้าใจร่วมกันในสังคม ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจตรงกันตาม
เจตนาในการสื่อสารของชาวอีสานได้อย่างชัดเจน

4.2.5 บุคลาธิษฐาน หรือ บุคคลวัต

ธเนศ เวศร์ภาดา (2549: 44) ได้อธิบายเกี่ยวกับบุคคลวัต หรือ บุคลาธิษฐาน
(personification) ว่า เป็นการสมมุติเปรียบเทียบสิ่งไม่มีชีวิต สิ่งที่เป็นความคิด สิ่งที่เป็น
นามธรรมหรือสัตว์ ให้มีลักษณะกิริยาอาการต่างๆ เหมือนสิ่งมีชีวิต สามารถกระทำการต่างๆ หรือ
แสดงอารมณ์ความรู้สึกได้เหมือนมนุษย์ จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน
ผู้ศึกษาพบการใช้ภาพพจน์ประเภทบุคคลวัต หรือ บุคลาธิษฐาน โดยนำสัตว์และธรรมชาติ
ที่ปรากฏในท้องถื่นอีสาน ทำให้มีกิริยาอาการเหมือนมนุษย์ ซึ่งผู้ศึกษาได้จัดกลุ่มเป็น 2 กลุ่ม คือ
การใช้ถ้อยคำสมมุติให้สัตว์แสดงกิริยาอาการเหมือนมนุษย์ และ การใช้ถ้อยคำภาษาสมมุติสิ่ง
อยู่ในธรรมชาติแสดงกิริยาอาการเหมือนมนุษย์ ดังนี้

4.2.5.1 การใช้ถ้อยคำสมมุติให้สัตว์แสดงกิริยาอาการเหมือนมนุษย์ ในกลอน
ลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำสมมุติให้สัตว์แสดงกิริยาอาการเหมือน
มนุษย์ เพื่อเน้นการสื่ออารมณ์ความรู้สึกเกี่ยวกับสัตว์และบรรยากาศในกลอนลำให้ชัดเจนยิ่งขึ้น
ดังตัวอย่าง

...ด้วยเดชแมนเมฆาอยู่เทิงแดนฟ้า ตกลงมาเต็มเนื้อพระพิรุณจนเต็มโห่ง
ผักแว่นผักอีฮีนปล่องซ้องหนองน้ำเจิมได้เจิมนอง หนองใหญ่ๆ น้อยๆ ล้นเปี่ยมเต็ม

เมียด ปลาชิวปลาช้วน กะเด็ดแข็งทั้งกุ้ง พากันหลูไหลขึ้นมารวมกันโหมไข่ เอาไข่
 ดักปลากางพอได้ดอกอ่อมหงาย เมฆทั้งบนแล่นย้ายโง่อวยดอกโหมกัน แสงตะวัน
 บังมิคชุ่มเย็นกายเนื้อ **สัตว์บกน้ำดีใจวิ่งไล่** เด็กน้อยถือเชือกคองนำกันอีตอนเล
 ลงไปเซฮอมห้วยฝูงงัวควายเต็นตั้น นอนเกือกต่มชนพุ่มไม้หัวห่าวดอกใส่กัน...

(05-10)

กลอนลำสังคณาสังขาร 1 ได้ปรากฏบุคคลวัต หรือ บุคคลาธิฐาน โดยมีการใช้
 ถ้อยคำสมมุติให้ฝูงงัวควายแสดงกริยาอาการหัวเราะมีความสุขเหมือนมนุษย์ ความว่า “**สัตว์บก
 น้ำดีใจวิ่งไล่**” ซึ่งคำว่า “ดีใจ” บอกแสดงอาการยินดี พอใจหรือชอบใจ นำมาใช้แสดงกับสัตว์ให้มี
 ความรู้สึกยินดีมีความสุขใจเมื่อเวลาฝนตก อีกหนึ่งข้อความว่า “ฝูงงัวควายเต็นตั้น นอนเกือกต่มชน
 พุ่มไม้หัวห่าวดอกใส่กัน” ได้กล่าวถึง “ฝูงงัวควายที่นอนคลุกโคนตมหัวเราะชอบใจอย่างมี
 ความสุข” คำแสดงบุคคลาธิฐานคือคำว่า “หัวห่าว” เป็นภาษาไทยถิ่นอีสาน ประกอบด้วยคำว่า
 “หัว” มาจากคำว่า “หัวขวัน” ภาษาไทยถิ่นอีสาน ตรงกับคำว่า หัวเราะ ในภาษาไทยมาตรฐาน
 ส่วนคำว่า “ห่าว” ภาษาไทยถิ่นอีสาน แสดงอาการคึกคะนอง คึกคัก ดีใจ ดังนั้นจากตัวอย่าง
 “หัวห่าว” ได้นำมาใช้กับฝูงงัวควายในธรรมชาติแสดงอาการตื่นเต็นและหัวเราะชอบใจอย่างมี
 ความสุขอยู่ในหนองน้ำ ทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพและมีอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามเนื้อหาในกลอน
 ลำนั้น

การใช้ถ้อยคำสมมุติให้สัตว์แสดงกริยาอาการเหมือนมนุษย์ อีกหนึ่งตัวอย่าง
 ... ละถึงเดือนห้าเดือนหก ฝนตกฟ้าฮ้อง เสียงโจกจีโลจก เขียด
 จะนางออยโพน อึ่งบักแดงลงน้ำ ฝูงงัวควายห่าว ปูปลาผโยงปีก **เปิดไก่อ๊พอน
 ประสงค์ เอ้วใส่ฝน ...**

(06-04)

กลอนลำเหยยหยอก ได้มีการใช้ถ้อยคำภาษาสมมุติให้เปิดและไก่อ๊แสดงกริยา
 อาการร้ายรำเหมือนมนุษย์ ความว่า “เปิดไก่อ๊พอนประสงค์เอ้วใส่ฝน” กล่าวถึง คำว่า พอน เป็น
 การแสดงท่าทางการร้ายรำประกอบจังหวะ นำมาใช้กับเปิดไก่อ๊พอนรำเมื่อเวลาฝนตก เหล่าเปิดไก่อ๊
 จะสยายปีกรับน้ำฝน ซึ่งแสดงถึงความดีใจเมื่อเวลาฝนตก ทำให้ผู้ฟังเกิดภาพความคิดเชื่อมโยง
 ความรู้สึกและพฤติกรรมของสัตว์ให้เหมือนกับมนุษย์ได้อย่างชัดเจน

**4.2.5.2 การใช้ถ้อยคำภาษาสมมุติสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติแสดงกริยาอาการ
 เหมือนมนุษย์** ในกลอนลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า เป็นการใช้เพื่อเน้นการสื่ออารมณ์ความรู้สึกให้
 สิ่งที่อยู่ในธรรมชาติแสดงกริยาอาการเหมือนมนุษย์ ดังตัวอย่าง

...ละเพิ่นจั่งว่าเมษายนเอยมาแล้ว ตรุษสงกรานต์ได้พ้นผ่าน สาดน้ำหอม
สรงพระเจ้าตีลั่นคั่นสู่แนว พฤษภามาฮอดแล้วฝนใหม่ได้รินไหล **เมโฆเกาะก่อกัน**
กันเป็นก้อน อวรณ์ฝนเทิงฟ้า โปรยลงมาอำท่ง ไปไม้ป้งกิ้งก้านบานขึ้นขึ้น
หญ็ย....

(03-05)

กลอนลำเตรียมตัวทำนา ได้มีการใช้ถ้อยคำภาษาสมมุติให้ก่อนเมฆที่อยู่บน
ท้องฟ้า แสดงความรู้สึกอาลัยอวรณ์ฝนที่ตกลงมา ความว่า “เมโฆเกาะก่อกันเป็นก้อน อวรณ์ฝน
เทิงฟ้า โปรยลงมาอำท่ง ไปไม้ป้งกิ้งก้านบานขึ้นขึ้นหญ็ย” จากตัวอย่างกล่าวถึงก่อนเมฆเกาะกลุ่ม
ก้อนบนท้องฟ้าเมื่อมีจำนวนมากก็จะตกลงมาเป็นฝน โดยใช้คำว่า “อวรณ์” แสดงอาการห่วงใย
อาลัย คิดกังวลถึง ส่วนใหญ่นิยมใช้คู่กันกับคำว่า อาลัยอวรณ์ ดังข้อความตัวอย่าง ก่อนเมฆแสดง
ความรู้สึกอาลัยอวรณ์ต่อน้ำฝนตก ซึ่งฝนที่ตกลงมาคล้ายกับจากลากล่อนเมฆบนท้องฟ้าลงมาสู่
พื้นดิน ทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพและความรู้สึกอาลัยอวรณ์ตามกลอนลำนั้นได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ได้ปรากฏการใช้ถ้อยคำภาษาสมมุติสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติแสดงกิริยา
อาการเหมือนมนุษย์ เพื่อเน้นการสื่ออารมณ์ความรู้สึกเกี่ยวกับธรรมชาติ ในกลอนลำอื่นๆ ของ
หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เช่น กลอนลำจากแนวหลังสู่แนวหน้า ความว่า “**แล้วเพิ่นจั่งว่าฟังแต่**
เสียงบ่เห็นหน้า ฝากลมมาได้ลากล่อม ถึงทหารตำรวจกล้าอาสาพร้อมแมนอยู่ภัย” (02-01)

จากข้อความข้างต้นนี้ กล่าวถึงศิลปินหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ได้ขับร้องกลอนลำ
ส่งไปถึงเหล่าทหาร ตำรวจ รวมทั้งเหล่าอาสาสมัครที่ปฏิบัติหน้าที่รักษาชายแดนของชาติ โดยขับ
กล่อมฝากผ่านไปกับสายลมให้ถึงบุคคลดังกล่าว ทั้งนี้ การใช้คำว่า ฝากลม เพื่อแสดงให้สายลม
เป็นสื่อกลางในการรับฝากสารจากศิลปินหมอลำ (ผู้ส่งสาร) เป็นเสียงร้องกลอนลำ (สาร) ส่งถึง
ทหารตำรวจและอาสาสมัครที่เฝ้าระวังภัย (ผู้รับสาร) ซึ่งสะท้อนให้เห็นความรู้สึกคิดถึงห่วงใยของ
ศิลปินถึงทหารตำรวจและอาสาสมัครที่อยู่ห่างไกล

ทั้งนี้ จะเห็นว่ากลวิธีการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน หรือ บุคคลวัต ในกลอนลำ
ของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของการใช้ถ้อยคำที่สมมุติสิ่งต่างๆ
ในธรรมชาติ เกี่ยวกับสัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ ให้มีชีวิตชีวา มีกิริยาอาการและอารมณ์
ความรู้สึกเหมือนมนุษย์ โดยใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสาน โนม่น้าวใจผู้ฟังให้เกิดภาพทางความคิด
รับรู้เข้าใจ และเกิดความรู้สึกคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำ สะท้อนให้เห็นความผูกพันของชาว
อีสานกับธรรมชาติ การรู้จักเคารพธรรมชาติ และรู้สึกกับธรรมชาติเหมือนมีชีวิตจิตใจคล้ายมนุษย์

4.2.6 อติพจน์

ธเนศ เวศร์ภาดา (2549: 46) ได้อธิบายเกี่ยวกับอติพจน์ (hyperbole) ว่าเป็นการใช้คำพรรณนาเปรียบเทียบข้อความที่กล่าวเกินจริง โดยมีเจตนาเพื่อต้องการย้ำความหมาย เน้นอารมณ์ความรู้สึกให้มีน้ำหนักยิ่งขึ้น เช่น ร้อนตับแตก คอแห้งเป็นผง รักคุณเท่าฟ้า รอดั่งโกฏิปีแล้ว ใจดีเป็นบ้า ออกใหม่ไฉ่ขม เหนื่อยสายตัวแทบขาด เป็นต้น

จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ผู้ศึกษาพบการใช้ภาพพจน์ประเภทอติพจน์ โดยใช้ถ้อยคำภาษาเปรียบเทียบ การกล่าวข้อความเกินจริง เกี่ยวกับความเชื่อ คน สัตว์ สิ่งของ สถานที่ และธรรมชาติ ซึ่งผู้ศึกษาได้จัดกลุ่มเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ อติพจน์กล่าวเกินจริงเกี่ยวกับคน และอติพจน์กล่าวเกินจริงเกี่ยวกับธรรมชาติ ดังนี้

4.2.6.1 อติพจน์กล่าวเกินจริงเกี่ยวกับคน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้ถ้อยคำกล่าวเกินจริงแสดงความรู้สึกของคน เพื่อเน้นการสื่ออารมณ์ความรู้สึกและโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังคล้อยตามความรู้สึกนั้น ดังตัวอย่าง

(1)...นางผีเสื้อระทมทวยคิดฮอดพี่ แสนโศกก็โศกเศร้าเป็นบ้างปวง
ละเมอ กรรมหยิ่งนอแต่ก็ทนทุกข์ได้ตามหา รูปของนางเกิดเป็นดังผีเสื้อเหลือ
ใจเด็จอมไ้พระอภัยจอมราช **ใจลิขิตคิดฮอดเจ้าอินางหล้าปวงละเมอ.**(04-02)

(2)**ความทุกข์มีหมื่นชั้น**ก้าวผ่านอดทนเอา ทรมานปานใดกะบ่ถอย
ครูท่าน...(03-01)

(3) ...นางเอามือขุมไว้หัวใจยันมันแตก **ย่านอกแยกแตกตุ้ม ขุมไว้**
ดอกยังคืน...(03-03)

กลอนลำข้างต้นนี้ (1) – (3) ได้มีการใช้ถ้อยคำภาษากล่าวเกินจริงเพื่อเน้นย้ำแสดงอารมณ์ความรู้สึกของคน ดังนี้

ข้อความ (1) กลอนลำนางผีเสื้อตามพระอภัย ความว่า “**ใจลิขิตคิดฮอดเจ้าอินางหล้าปวงละเมอ**” ใช้การกล่าวเกินจริงแสดงถึงความคิดถึงมาก ด้วยความอาลัยอาวรณ์คนรักเป็นอย่างมาก “ความคิดถึง” นี้เหมือนกับจะสิ้นใจลงไปในทันทีให้ได้

ข้อความ (2) กลอนลำชีวิตครูบ้านนอก 1 ความว่า “**ความทุกข์มีหมื่นชั้น**” ใช้การกล่าวเกินจริงเกี่ยวกับความทุกข์ที่เป็นนามธรรม ให้เห็นเป็นรูปธรรมว่าความทุกข์ที่มีมากมายเป็นหมื่นๆ ชั้น คล้ายกับวัตถุสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทับถมเป็นชั้นๆ เพื่อเน้นการสื่ออารมณ์ความรู้สึกทุกข์มากแสดงให้เห็นความทุกข์ที่ต้องแบกรับไว้จำนวนมาก

ข้อความ (3) กลอนลำชีวิตแม่หม้าย 1 ความว่า “**หัวใจย่านมันแตก ย่านอก แยกแตกต้อม**” ได้มีการกล่าวเกินจริงเกี่ยวกับ ผู้หญิงที่กำลังมีความทุกข์ใจมากมายและรู้สึกกลัวว่าจะทนต่อทุกข์นั้นไว้ไม่ได้ รวากับหัวใจจะแตกระเบิดออกมา ต้องกลุ้มหัวใจตนเองไว้ กลัวความหวนไหวทำให้อกแยกแตกระเบิดออกมา จากตัวอย่างสามารถอธิบายได้ว่า “หัวใจ” ของเราไม่สามารถแตกหรือแยกออกมามีเสียงได้ดังนั้น ซึ่งคำว่า “หัวใจแตก” หรือ “อกแยก” จึงเป็นอติพจน์ โดยมีเจตนาเพื่อบอกอาการแสดงความรู้สึกว่าเป็นทุกข์ยิ่งนัก เป็นการกล่าวเกินจริงเพื่อนำอารมณ์ความรู้สึกกลัวของคน

ทั้งนี้ การใช้ถ้อยคำภาษากล่าวเกินจริงเพื่อนำมาแสดงอารมณ์ความรู้สึกของคน ตัวอย่างข้างต้น เน้นการสื่ออารมณ์ของบุคคลแสดงให้เห็นทั้งความสุขและความทุกข์ ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกซาบซึ้งเนื้อหาในกลอนลำได้เป็นอย่างดี

4.2.6.2 อติพจน์กล่าวเกินจริงเกี่ยวกับธรรมชาติ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้อติพจน์กล่าวเกินจริงเกี่ยวกับธรรมชาติ เพื่อนำมาสื่อความหมายและความรู้สึก และแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับรูปลักษณะต่างๆ ในธรรมชาติ โดยนำธรรมชาติมาใช้ในการกล่าวเกินจริง ดังตัวอย่าง

...น้องละคิดฮอดหน้าแก้วโก่งวงพระจันทร์ ฉันทึไปดอกสองคั่นสีห่างหาย
ดอกความเศร้า นางบเซาสิขอเว้าขอเอาบแห่งหนาย **ฟ้าบ่หงายแผ่นดินทรายบ่
ปิ่น หรือแมนหินอยู่น้ำพุขึ้นจั่งสิไล** แมนว่าชายฮูปโก้มาติดต่อขอถาม นางบ่หัว
ซามันกินใจปานนี้ อย่าได้มีใจน้อยคำพอยน้องขอฝาก แม้ลำปากหมื่นชั้นนวลน้อง
สิอยู่ทน...

(04-09)

กลอนลำสาวโรงงานทอผ้า ได้มีการใช้ถ้อยคำแสดงอติพจน์กล่าวเกินจริงเกี่ยวกับธรรมชาติ ความว่า “**ฟ้าบ่หงายแผ่นดินทรายบ่ปิ่น หรือแมนหินอยู่น้ำพุขึ้นจั่งสิไล**” เป็นอติพจน์กล่าวเปรียบเทียบว่า “ฟ้าบ่หงาย” หากฟ้าไม่พลิกจากคว่ำเป็นหงายขึ้น หรือ “แผ่นดินทรายบ่ปิ่น” แผ่นดินไม่พลิกจากหงายเป็นคว่ำลง หรือ “หินอยู่น้ำพุขึ้น” หินในน้ำลอยขึ้นมา จึงจะขอจากที่คนรักไป เพื่อแสดงเจตนาในความรักที่มั่นคงตลอดไป ซึ่งจากตัวอย่างทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นการใช้ถ้อยคำภาษากล่าวเกินจริงเกี่ยวกับธรรมชาติที่ขัดแย้งกับความเป็นจริงของธรรมชาติ ทำให้เห็นถึงความเป็นไปได้จริง

ทั้งนี้ จะเห็นว่ากลวิธีการใช้ภาพพจน์อติพจน์ ที่ปรากฏในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นการใช้ความเปรียบเทียบที่กล่าวเกินจริงเกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ สถานที่ และธรรมชาติ เพื่อสร้างจินตภาพ สื่ออารมณ์ความรู้สึก และแสดงปริมาณทำให้ข้อความมีน้ำหนัก

มากขึ้น เช่น การใช้ถ้อยคำภาษากล่าวเกินจริงเพื่อเน้นย้ำแสดงอารมณ์ความรู้สึกของคน ในกลอน
 ลำนางผีเสื้อตามพระอภัย ที่คิดถึงคนรักมากแทบขาดใจ เป็นต้น สำหรับการใช้อธิพจน์กล่าวเกิน
 จริงเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น ในกลอนลำสาวโรงงานทอผ้า ที่แสดงเจตนาที่ยึดมั่นในความรักตลอดไป
 จนกว่าหินจะลอยน้ำได้หรือจนกว่าแผ่นฟ้าทะเลายลงไป เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้ฟังเกิดภาพความคิด
 เกิดอารมณ์ความรู้สึกซาบซึ้งต่อเนื่องหากกลอนลำได้อย่างลึกซึ้ง

4.2.7 ปฏิพจน์

จูไรต์นั ลักษณะศิริ และวีรวัดน์ อินทรพร (2556: 72) ได้อธิบายเกี่ยวกับปฏิพจน์
 (oxymoron) ว่า เป็นการใช้คำที่มีความหมายขัดแย้งกันมาคู่กันได้อย่างกลมกลืน เพื่อให้มี
 ความหมายที่ให้ความรู้สึกขัดแย้งกัน หรือเพื่อเพิ่มน้ำหนักให้แก่ความหมายของคำแรก เช่น ไฟ
 เย็นสันติภาพร้อน หรือ ชัยชนะของผู้แพ้ เป็นต้น จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ
 ดำเนิน ผู้ศึกษาพบการใช้ภาพพจน์ประเภทปฏิพจน์ โดยใช้คำขัดแย้งหรือไม่สอดคล้องกันมาไว้
 ด้วยกัน ส่วนใหญ่นำมาใช้เพื่อเน้นการสื่อความหมาย และการแสดงความรู้สึกที่ขัดแย้งกัน
 ดังตัวอย่าง

...บัดข้าวจี ข้าวขึ้นเหล้า ไผ่ลิช่วยอินาง ดึงนำทางมาพูน เสียงหยั่งน้อ
 ดั่งปุงปิง เสียงนุ่งนิง หนุ่งหนิง คนิงอ้ายผ่านมา เสียงโป่งกลางพูนนา สังกมามวนแท้
 นอชาย เสียงโป่งกลางของไผ่ดั่งช่วยมาทั้งพูน ว่าโอ่นอ เสียงโป่งกลางของอ้าย ซังดั่ง
 มาแท้ขอฮ้า เสียงโป่งกลางเตาเนาๆ ตีนน้ำๆ ใจแห่งซ้า **ระกำขึ้น**ห้วนไหว ไปทางใด
 ผัวป่าถ่ม เต็มทีเลียงลูกอ่อน บ่มีไผ่สืออยู่เลียงเป็นกำพร้า พ่อบ่มี พ่อบ่มี เออ..เออ
 ...เออ...นอ...

(01-05)

กลอนลำมนตร์รักบ้านอีสาน ได้มีการใช้ปฏิพจน์ที่มีความหมายขัดแย้งกันนำมาคู่
 กันสื่ออารมณ์ความรู้สึก โดยใช้คำว่า “ระกำขึ้น” ประกอบด้วยคำว่า “ระกำ” หากพิจารณาตาม
 บริบทเป็นค่านาม แสดงความลำบาก ความตรมใจ ความทุกข์ ส่วนคำว่า “ขึ้น” เป็นได้ทั้ง
 คำกริยาและคำวิเศษณ์ ถ้าเป็นคำกริยา แสดงอาการแจ่มใส ปลื้มใจ ส่วนคำวิเศษณ์ บอก
 ลักษณะเบิกบาน สดใส เป็นต้น ดังนั้นคำว่า “ระกำขึ้น” จึงหมายถึง ความทุกข์ที่แฝงด้วย
 ความสุขแจ่มใส ซึ่งตัวอย่างได้มีการกล่าวถึงเสียงโป่งกลาง “ปุงปิง เสียงนุ่งนิง หนุ่งหนิง” ที่ตั้งมา
 นั้นมีความไพเราะทำให้เกิดความรู้สึกเพลินเพลินมีความสุข แต่ขณะเดียวกันก็นึกถึงคนรักที่จาก
 ไปปล่อยให้ตนเองเลียงลูกเพียงลำพังทำให้เกิดความทุกข์ตรมใจเพราะไม่มีใครช่วยดูแลลูก
 ที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นการใช้คำที่มีความหมายขัดแย้งกันนำมาคู่กันได้อย่างกลมกลืน ของภาวะ

อารมณ์แห่งเปลितเปลื่นกับเสียงโปงกลาง และความรู้สึกเป็นทุกข์ของตัวบุคคลที่กล่าวถึง ได้อย่างชัดเจน

การใช้ปฏิพจน์คำที่มีความหมายขัดแย้งกัน อีกหนึ่งตัวอย่าง

...คิดฮอดเจ้าเคยนอนกล่อมอยู่บนเตียง ผัวพระนางเคยนอนเฮียงบัตผ่าย
หนีแห่งเว้น จักแมนเวรหยังนอ กรรมหยังนอได้พากลูก สิ้นธุสมุทรลูกอ่อนหล่า
โตเจ้าสือยู่โส ผีเสื่อยักข้งให้ทนทุกข์แสนถนัด สลบลงเกือกทรายทั้งตายดิน
พระอินทราเทิงฟ้ากรณาลูกอ่อนๆแน่เด้อ ตั้งแต่ก่อนที่นางได้ อยู่ซ้อนเตี้ยวนี่สิห่าง
เหิน นางผีเสื่อผูกเอ็นจอมราชาราชัน บ่ได้มีเสียงขานรับ ระทวยบรรทมเศร้า ผีเสื่อ
เหงาบ่กินข้าวโสตายไปดีกว่า ตายจากผัวลูกน้อยสาข้าให้ชวงกรรม...

(04-02)

กลอนลำนางผีเสื่อตามพระอภัย ได้มีการใช้ปฏิพจน์คำที่มีความหมายขัดแย้งกัน นำมาคู่กันได้อย่างกลมกลืน โดยใช้คำว่า “ตายดิน” แสดงอาการตายของนางผีเสื่อที่ตามหาพระอภัยมณี ด้วยความเจ็บปวดทุกข์ทรมาน ซึ่ง คำว่า “ตายดิน” ประกอบด้วยคำว่า “ตาย” เป็นคำกริยาแสดงอาการสิ้นใจ แน่เนิ่งไป ไม่ไหวติง สิ้นใจ หรือ ไม่เป็นอยู่ต่อไป เป็นต้น และใช้ตรงข้ามกับคำว่า “ดิน” เป็นคำกริยาแสดงอาการที่สับสนหรือพาดตัวไปมาอย่างแรง หรือ แสดงอาการไม่อยู่นิ่ง เป็นต้น ดังนั้น คำว่า “ตายดิน” จึงหมายถึง การแสดงอาการสิ้นใจอย่างเจ็บปวดทุกข์ทรมาน ซึ่งตัวอย่างที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นการใช้คำที่มีความหมายขัดแย้งกันนำมาคู่กันได้อย่างกลมกลืน โดยนำมาใช้ในกลอนลำเพื่อเน้นความหมายการตาย ว่าแสดงอาการสิ้นใจอย่างทุกข์ทรมานของนางผีเสื่อสมุทร ทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพในกลอนลำ

ทั้งนี้ จะเห็นว่ากลวิธีการใช้ปฏิพจน์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของการใช้ถ้อยคำที่มีความหมายขัดแย้งกัน นำมาคู่กันได้อย่างกลมกลืน เพื่อเร้าอารมณ์ความรู้สึก แสดงกริยาอาการต่างๆ และบอกลักษณะรูปร่างของบุคคลให้เด่นชัดยิ่งขึ้น เช่น คำว่า “ระกำขึ้น” ที่แสดงความทุกข์ที่แฝงด้วยความสุข ในกลอนลำมนต์รักบ้านอีสาน และ คำว่า “ตายดิน” ที่แสดงอาการสิ้นใจอย่างเจ็บปวดทุกข์ทรมาน ในกลอนลำนางผีเสื่อตามพระอภัย เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพความขัดแย้งจากถ้อยคำภาษา สำหรับสื่อสารกับคนในท้องถิ่น ได้รับรู้และเข้าใจสภาวะความขัดแย้งในตนเองของบุคคลในกลอนลำได้อย่างชัดเจน

4.2.8 คำถามเชิงวาทศิลป์

กาญจนา นาคสกุล และคณะ (2560: 39) ได้อธิบายเกี่ยวกับการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ (rhetorical question) คือ การใช้คำถามเพื่อเร้าอารมณ์ผู้อ่านหรือเพื่อสื่อความหมายและแง่คิดที่ต้องการ การตั้งคำถามนี้จึงมิได้หวังคำตอบ เพราะเป็นคำถามที่รู้คำตอบอยู่แล้ว หรือ ถ้ามีคำตอบก็เป็นคำตอบที่ผู้ถามและผู้ตอบรู้อยู่แล้ว เพียงแต่ถามเพื่อเร้าอารมณ์ความรู้สึก หรือ สื่อความหมายแต่ละข้อคิดที่ต้องการ เช่น หากสยามพินาศลง ไทยอยู่ได้ฤ เราจะยอมให้มีการฉ้อราษฎร์บังหลวงต่อไปอีกหรือ เป็นต้น

จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ผู้ศึกษาพบการใช้ภาพจน์ประเภทคำถามเชิงวาทศิลป์ ใช้ถ้อยคำแสดงการตั้งคำถาม โดยไม่ได้หวังคำตอบหรือหากมีคำตอบก็เป็นคำตอบที่ผู้พูดรู้อยู่แล้ว เพื่อเร้าอารมณ์ สื่อความหมาย หรือบอกข้อคิดที่ต้องการ ซึ่งผู้ศึกษาได้จัดกลุ่มเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อเร้าอารมณ์ และ การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อกระตุ้นความคิด ดังนี้

4.2.8.1 การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อเร้าอารมณ์ ที่ปรากฏในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์สื่ออารมณ์ความรู้สึกของตัวละครหรือบุคคล ให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกคล้อยตาม ดังตัวอย่าง

...ทหารไทยทนสู้ระวังแนวตามเขต ประเทศใดลูกกล้าค้นปืนจ้อดอกจ้อย
 เมียอยู่บ้านเป็นห่วงดอกผัวหลาย ถึงยามแลงลูกถามมาว่า ปานไต่เต้ ปานไต่โน
ปานไต่เต้พ่อสิตาว ปานไต่เต้จั่งสิได้พ่อเจ้าบิดาแห่ง้าน้อยใส พ่ออยู่ไกลเขตถิ่น
 ดินไต่ ลูกกะออยหาถามปากเป็นเหลือลัน...

(03-10)

กลอนลำปลุกใจชาวไทย 2 ได้มีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์แสดงความคิดถึง และ รอคอย โดยใช้คำถามความว่า “ปานไต่เต้ ปานไต่โน ปานไต่เต้พ่อสิตาว ปานไต่เต้จั่งสิได้พ่อเจ้าบิดาแห่ง้าน้อยใส พ่ออยู่ไกลเขตถิ่นดินไต่” จากตัวอย่างกล่าวว่า “เมื่อไหร่จะ เมื่อไหร่จะ เมื่อไหร่จะพ่อจะกลับมา เมื่อไหร่พ่อจะกลับมาหรือพ่อไปอยู่ที่ไหน พ่ออยู่ ณ แห่งใด” ดังตัวอย่างปรากฏคำว่า ปานไต่โน (เมื่อไหร่) ซ้ำเดิมเพื่อเร้าอารมณ์ให้เห็นถึงการรอคอยบิดาของตนเอง กลับมาบ้าน สะท้อนอารมณ์ความคิดถึงและห่วงหาอาวรณ์เป็นอย่างยิ่ง

ทั้งนี้ ได้ปรากฏการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อเร้าอารมณ์ ในกลอนอื่นๆ เช่น

กลอนลำลาวอพยพ ได้มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ชาวลาวอพยพหนีภัยความไม่สงบในประเทศลาวมาอาศัยประเทศไทย ซึ่งได้บรรยายถึงความยากลำบากของชาวลาว ซึ่งใช้คำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อเร้าอารมณ์แสดงความรู้สึกและเห็นใจ โดยใช้คำถามความว่า “เฮ็ดจั่งไต่จั่ง

เป็นได้ มาเสียใจแทนได้” (05-08) จากตัวอย่างกล่าวว่า “ทำอย่างไรถึงเป็นเช่นนี้ได้ นึกเสียใจแทนนะ” การใช้คำถ้อยคำนี้ผู้พูดมีเจตนาเพื่ออยากรู้และเสียใจแทนชาวลาวที่ต้องอพยพถิ่นฐานเพราะความไม่สงบ โดยใช้คำว่า “เสียใจ” แทรกระหว่างการถามเร้าอารมณ์ให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกสงสารและเห็นใจชาวลาวมากยิ่งขึ้น

กลอนลำนางผีเสื้อตามพระอภัย ได้กล่าวถึงนางผีเสื้อสมุทรออกตามหาพระอภัยมณีไม่พบ จึงเกิดความทุกข์และอาลัยอาวรณ์เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งใช้คำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อเร้าอารมณ์ แสดงความรู้สึกผิดหวัง เป็นทุกข์ เสียใจ และอาลัยอาวรณ์ โดยใช้คำถามความว่า “กรรมหยั่งนอแต่ก็ทนทุกข์ได้ตามหา” (04-02) จากตัวอย่างกล่าวว่า “กรรมอะไรนะตั้งแต่ชาติที่แล้วจึงต้องทนทุกข์ได้ตามหา” คำบ่งชี้แสดงความรู้สึกคือคำว่า “ทนทุกข์” หมายถึง ความยากลำบาก คำนี้เร้าอารมณ์ให้เห็นถึงความยากลำบาก นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้คำถามความว่า “จักแม่นเวรหยั่งนอ กรรมหยั่งนอได้พากลูก สิ้นธุสมุทรลูกอ่อนเหลาโตเจ้าสืออยู่ไส...” (04-02) กล่าวว่า “ด้วยเวรกรรมอะไรจึงต้องพลัดพราจากลูก สิ้นธุสมุทรลูกอยู่ที่ไหน” คำถามนี้ใช้ถ้อยคำแสดงความรู้สึกเสียใจและอาลัยอาวรณ์ ซึ่งเร้าอารมณ์ให้ผู้ฟังเห็นใจและสงสารนางผีเสื้อสมุทรที่ต้องพราจากลูกได้อย่างชัดเจน

4.2.8.2 การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อกระตุ้นความคิด ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบว่า มีการใช้คำถามสำหรับสื่อสื่อความหมายกระตุ้นความคิด ให้ผู้ฟังเกิดความรู้ ข้อคิด คติเตือนใจนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เนื้อหาการใช้ถ้อยคำเชิงวาทศิลป์นี้ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ดังตัวอย่าง

...เพิ่นยังว่าหูด้าเฮาแต่ยังน้อย มองไปไกลกะเห็นอยู่ หูฟังเสียงหมู่เอิ้นบ่
เงินเก้อได้รับฟัง สังขารเฮาแก่แล้ว แหว่กะหล่อนพันชู้ หูด้าเฮาเคยมองเห็นม่วน
ยินแต่ยังน้อย บาดเถื่อเป็นคนเฒ่าเฮาฟังหยั่งไต่ยิบบอ แม่นว่าลูกสิเอิ้น พ่อ
เอิ้นว่า พ่อ เขาโลดเด้อหมู่เจ้า คั้นเฮาเฒ่าคั้นแก่หลาย มีคนชายซ้อบเอามันไว้
ดอก ขายออกเมดบ่งไว้ ขายเอาให้ส่งฮอดเฮือน หลานขอเตือนพิน้องให้เข้าวัด
จำศีล ให้กินทานไปนำซาใต้กะทานได้ แม่นทานสิบหรือทานห้า ตามศรัทธา
บริจาค คือฝากเงินไว้สู่มื้อ ซ้อทานให้แบ่งปัน ศาสนาว่านั่นเป็นหลักใหญ่ประจำ
ใจ ศาสนาใต้กะคือกัน เพิ่นแนะแนวทางให้ **พวกเฮาเป็นคนใช้จะทำจริงหรือว่า**
บอ ขอแต่เฮายึดมั่นบ่หันซ้ายคั่นแลขวา ตัวฉันท่าอยู่นี้กะคือตั้งเดียวกัน บ่หันเห
ไปไสสืออยู่ไปพอดตามแง่ สิขอแปลสิขอห้อยตามฮอยพุทธบาท องค์พระศาสดา องค์
สัมมาเพิ่นว่า ไว้ไผคงฮู้ อยู่สุคน อยู่สุคน...

(02-09)

กลอนลำปลงสังขาร ได้มีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อกระตุ้นความคิดเกี่ยวกับสังขารของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา โดยใช้คำถามเชิงวาทศิลป์เพื่อแนะนำบอกข้อความว่า “บาดเถื่อเป็นคนเฒ่าเฮาฟังหยั่งไต่ยินบอ” จากตัวอย่างกล่าวว่า “ถ้าหากเราเป็นคนแก่ชราเราฟังเสียงอะไรจะได้ยินไหม” ตัวอย่างนี้ให้ข้อคิดแนะนำให้พิจารณาสังขารที่แก่ชราแม้แต่เสียงอะไรที่ฟังมากก็ไม่อาจได้ยิน

นอกจากนี้ยังได้กล่าวแนะนำให้มันทำบุญทำทานสะสมไว้ในเบื้องต้นให้เริ่มทำที่ตนเองก่อน โดยใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ความว่า “เพิ่นแนะนำแนวทางให้ พวกเฮาเป็นคนใช้จะทำจริงหรือว่าบอ” กล่าวว่า “ท่านแนะนำทางให้นี้พวกเราทั้งหลายเป็นคนนำไปใช้จะทำจริงหรือไม่ทำจริง” ข้อสังเกตคำถามนี้ปรากฏคำลงท้ายว่า “บอ” แสดงการถามแบบตอบรับปฏิเสธ ใช้แสดงการถามแบบตอบรับหรือปฏิเสธโดยที่ผู้พูดมิได้คาดเดาคำตอบไว้ก่อน แต่จะตอบเชิงว่าเห็นพ้องด้วยหรือไม่ คล้ายกับ ไหม ในภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งตัวอย่างนี้ให้คำถามเพื่อสื่อความที่ต้องการแนะนำให้ข้อคิดเกี่ยวกับสังขารและร่างกาย สะท้อนมุมมองความคิดของคนต่อสังคมาภายใต้กรอบของพระพุทธศาสนา

ทั้งนี้ จะเห็นว่ากลวิธีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นการใช้ถ้อยคำถามที่เป็นข้อสงสัยเพื่อสื่อความหมาย เ้าอารมณ์ความรู้สึกหรือกระตุ้นความคิดให้ผู้ฟังคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำ และ แนะนำข้อคิด คติเตือนใจ เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งการใช้ภาพพจน์ดังกล่าว ทำให้ผู้ฟังรู้สึกมีส่วนร่วมจากการคิดคำถามหรือข้อสงสัย เพื่อหาคำตอบในกลอนลำนั้นได้เป็นอย่างดี

4.2.9 การกล่าวอ้างถึง

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และวีรวัดน์ อินทรพร (2556: 73) ได้อธิบายเกี่ยวกับการกล่าวอ้าง (allusion) ว่า เป็นการกล่าวอ้างถึงหรือกล่าวพาดพิงถึงเรื่องอื่น เช่น การกล่าวอ้างอิงถึงบุคคลสถานที่ นิทานเหตุการณ์ในวรรณกรรมอื่นๆ หรือการกล่าวอ้างข้อความตอนหนึ่งตอนใดจากวรรณกรรมเรื่องนั้นๆ ทั้งโดยตรงหรือดัดแปลงมา เช่น “ถ้าผมเป็น**ทศพัทธ์**จะลักพานุช” อ้างถึงวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ เป็นเหตุการณ์เมื่อทศพัทธ์หรือทศกัณฐ์ลักพานางสีดาไปจากพระราม เป็นต้น

จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ผู้ศึกษาพบการใช้ภาพพจน์ประเภทการกล่าวอ้างถึง โดยมีการกล่าวอ้างถึงวรรณกรรมพื้นบ้านท้องถิ่นอีสาน เรื่อง ชูลุนางอ้ว ในกลอนลำหนุ่มโรงงานทอผ้า ดังตัวอย่าง

...ละคิดแน่เด้อยามเมื่อฟ้าฮ้อมตี้มต่ำ ฟ้าไม่ฝนฮวย จัวควายไถหวาน
 ดำนากล้ำ ให้ทำนาท่าชายเดอแก้มแปนแว่น ได้เงินแหวนอ้ายใส่ก้อย อ้ายซื้อ
 แหวนสีใส่ก้อย กะจอนน้อยซื้อใส่หู ซื้อฝากยอดชู้จิตจอบมีจ่าง ขอให้คำสัจจาต่อ
 นางนวนน้อง คั้นเงินเหลือกะสิหาแนวเพิ่ม กระโปรงลาทั้งสร้อยคอ เกือกสันสูง
 อ้ายสิซื้อมาไว้ใส่วิวา ขอบอกไว้ก่อนเถาะหลายอดฮักสลักใจ เป็นคำจริงจื่อจำคำ
 เว้า คั้นนางเอาผิวแล้วอย่าหวังเลย คิดว่าอ้ายสิกะดาว พี่สิหาซื้อเชือกควาผูก
 ขึ้นคือตาย เห็นบ่หล่าเห็นบ่ชูลู คือนิทานอ่านมาดอกขานฮู้ ชูลูนั้นแขวนคอตาย
 ดอกอุ้น ตายล่องง่องคือแท้ดอกดั่งกัน อย่าให้เป็นจิงจันเดออ่อนดวงสมร ชาว
 พอนๆดวงจันทร์กันมณีให้จำไว้ พี่สิหวังคั้นมาชอนคั้นนอนนำขอสู้ ขอกินดอง
 ฮ่วมน้อง นอนห้องเจ้าอนเฮียง พี่สิขอล้อมเกลี้ยง กลิ้งกล่อมจอมจิต ชายบ่ไล
 ลืมคิดปล่อยหนีแห่งเว้า จำไว้เดอคำเว้า ชายสิเอาแน่นแน คำเอยคำ อ้ายบ่ได้
 คิดแวสิปตัวหลอกตี้ม คั้นสมแล้ว พี่สิคินโอยมาบ้าน จังแต่งงาน จังแต่งงาน เอย
 โอย ละนา

(04-10)

กลอนลำหนุ่มโรงงานทอผ้า ได้มีการกล่าวถึงชายหนุ่มที่จากผู้หญิงคนรักไป
 ทำงานในเมืองหลวง เก็บเงินเพื่อขอคนรักแต่งงาน และขอให้หญิงคนรักมั่นคงในสัญญาที่ให้กันไว้
 หากวันใดที่หญิงคนรักแต่งงานมีคนใหม่ โดยไม่รอชายหนุ่มดังที่สัญญา ชายหนุ่มก็คงใช้เชือก
 แขนวนคอตตนเอง ให้ตายไปพร้อมความผิดหวังในความรัก แต่ชายหนุ่มก็คงมั่นในรักที่มีต่อผู้หญิงคน
 รักเสมอ เหมือนดังกับนิทานท้าวชูลูที่รักนางอ้ว ชายหนุ่มได้ใช้การกล่าวอ้างถึง วรรณกรรม
 พื้นบ้านท้องถิ่นอีสานอันเป็นตำนานความรักที่ไม่สมหวังระหว่างท้าวชูลูกับนางอ้ว แต่ด้วยความ
 รักที่ชูลูมีต่อนางอ้วมากนั้น และนางอ้วก็มีใจรักต่อท้าวชูลูมากเช่นกัน จึงตัดสินใจทำร้ายตัวเอง ถึง
 แก่ความตายทั้งคู่เพราะไม่สมหวังในความรัก เพราะถูกกีดกันด้วยญาติผู้ใหญ่ดังกล่าว ซึ่งข้อความ
 ตอนหนึ่งที่ปรากฏในกลอนลำว่า “เห็นบ่หล่าเห็นบ่ชูลู คือนิทานอ่านมาดอกขานฮู้ ชูลูนั้นแขวนคอ
 ตายดอกอุ้น ตายล่องง่องคือแท้ดอกดั่งกัน” เนื้อหากลอนลำนี้ แสดงให้เห็นความรักที่ยิ่งใหญ่
 ของชายหนุ่มที่มีต่อหญิงสาว และปรารถนาได้เป็นคู่ครองรักกันตลอดไป จึงนำคำกล่าวที่ปรากฏ
 ในนิทาน เรื่อง ชูลู-นางอ้ว มากกล่าวอ้างถึงตามที่กล่าวมานี้

ทั้งนี้ จะเห็นว่ากลวิธีการใช้การกล่าวอ้างถึง ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ
 ดำเนิน แสดงให้ผู้ฟังเห็นเรื่องราววรรณกรรมพื้นบ้านของอีสาน และตำนานความเชื่อที่เล่าขานมา
 อย่างช้านาน นำมาใช้เป็นกรอบความคิดในการดำเนินชีวิต ตามวิถีความเชื่อในท้องถิ่น
 เพื่อเชื่อมโยงวรรณกรรมในสอดคล้องกับเหตุการณ์หรือเนื้อในกลอนลำให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

4.2.10 สัญลักษณ์

ธเนศ เวศร์ภาดา (2549: 52) ได้อธิบายเกี่ยวกับสัญลักษณ์ในภาพพจน์ (symbol) ว่าเป็นการเปรียบเทียบที่เรียกสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยใช้คำอื่นแทนอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งคำหรือวลีที่ใช้มีความหมายในตัวเองและเวลาเดียวกันก็มีความหมายอื่น ๆ ด้วย ทั้งนี้คำที่ใช้เรียกนั้นเกิดจากการเปรียบเทียบและตีความซึ่งใช้กันมานานจนเกิดความเข้าใจตรงกันโดยทั่วไป เช่น คำว่า ดอกไม้ใช้แทนผู้หญิง เพราะมีคุณสมบัติร่วมกัน คือความสวยงามและบอบบาง ราชสีห์แทนผู้มีอำนาจ เพราะราชสีห์และผู้มีอำนาจต่างมีคุณสมบัติร่วมกันคือความน่าเกรงขาม เป็นต้น

จากการศึกษากลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ผู้ศึกษาพบการใช้ภาพพจน์ประเภทสัญลักษณ์ กล่าวเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยใช้คำอื่นแทนเกี่ยวกับบุคคล เช่น การใช้คำว่า “สีเขี้ยว” โดยใช้แทนคำเรียกบุคคล ในกลอนลำหัวออกเมียทหาร 1 ดังตัวอย่าง

...อันนี้ ละเพิ่นจั่งว่าเดียนี่สงครามเคี้ยว **สีเขี้ยว**บได้อู่พวกทหาร
 หมวดหมู่ พีบพิบพร้อมเตรียมไว้สู้สนาม คำสั่งได้ประกาศเป็นทางการ นายทหาร
 ถึงนายพลเหล่าใดกะไปพร้อม ตามชายแดนรักษาไว้ทหารไทยได้กล้ากล้า
 อยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน นอนชนดอกป่าตอง เสียงฟ้าฮ้องแสดส่งฝนสิดก กะบ่พากัน
 ยกกันผ่ายหนีไปได้ ทหารไทยทนสู้ระวังแนวตามเขต ประเทศใดลูกกล้าคั้นปืน
 จ้อดอกจอยิง...

(03-12)

กลอนลำหัวออกเมียทหาร 1 ได้กล่าวถึงทหารผู้เป็นรั้วของชาติ ที่เฝ้าระวังภัยตามเขตชายแดน จากข้าศึกหรือศัตรูประเทศอื่นเข้ามารุกราน ล่วงล้ำอธิปไตยของชาติได้ ซึ่งคอยรับคำสั่งและเตรียมพร้อมการรบอยู่เสมอ โดยใช้ถ้อยคำว่า “สีเขี้ยว” เป็นสัญลักษณ์เรียกแทน “ทหาร” ดังบริบทตัวอย่างตอนหนึ่งความว่า “ละเพิ่นจั่งว่าสงครามเคี้ยว **สีเขี้ยว**บได้อู่” กล่าวถึงทหารที่เตรียมพร้อมรบทำสงครามอยู่เสมอ แสดงให้เห็นการใช้คำเรียกสีแทนคำเรียกบุคคล คำว่า “สีเขี้ยว” หมายถึง ทหาร ซึ่งเป็นการให้ความหมายตามสีเครื่องแบบการแต่งกายของทหาร ที่แต่งกายด้วยชุดสีเขี้ยว สะท้อนภาพความคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของทหารในการป้องกันชาติ และทำให้ชุดของทหารดูกลมกลืนกับธรรมชาติป่าไม้ได้เป็นอย่างดี

จะเห็นได้ว่ากลวิธีการใช้สัญลักษณ์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นการสื่อความหมายเปรียบเทียบเชิงสัญลักษณ์จากนามธรรมให้เป็นรูปธรรม ส่วนใหญ่สะท้อนให้เห็นว่าชาวอีสานมีโลกทัศน์ต่อบุคคลกับธรรมชาติ วิธีชีวิตความเป็นอยู่ ให้ผู้ฟังเห็นรายละเอียดที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

สรุป กลวิธีการใช้ภาพพจน์ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นกลวิธีการใช้ภาษาที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ แสดงให้เห็นกลวิธีการเปรียบเทียบกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสาน เพื่อสื่อความหมาย สร้างจินตภาพ แสดงความรู้สึก และสื่อสารกับคนในท้องถิ่น ให้เห็นแสดงรายละเอียดสำคัญของสิ่งต่างๆ เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากการศึกษาจะเห็นว่า ได้จำแนกกลวิธีการใช้ภาพพจน์ตามการปรากฏเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่ง เป็นกลวิธีการใช้ภาพพจน์ที่พบมากที่สุด มี 3 ประเภท ได้แก่ การใช้ภาพพจน์อุปมา อุปลักษณ์ และ สัทพจน์หรือการเลียนเสียงธรรมชาติ ส่วนใหญ่พบการใช้สลับกันไปมาในทุกกลอนลำ โดยนำมาใช้ประกอบการพรรณนา เพื่อเน้นการสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก สร้างจินตภาพ และสื่อสารกับคนในท้องถิ่นให้เห็นภาพทางความคิดเป็นสำคัญ

ส่วนกลุ่มที่สอง เป็นกลวิธีการใช้ภาพพจน์ปรากฏรองลงมา มี 4 ประเภท ได้แก่ กลวิธีการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ อดีพจน์ ปฏิพจน์ และ บุคลาธิษฐานหรือบุคคลวัต โดยนำมาใช้ประกอบการพรรณนาเพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก สร้างจินตภาพแก่ผู้ฟังคล้ายกับกลุ่มที่หนึ่ง ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้นนี้ ซึ่งพบเพียงในกลอนลำบางบทเท่านั้น

สำหรับกลุ่มที่สาม เป็นกลวิธีการใช้ภาพพจน์ที่ปรากฏเป็นส่วนน้อย ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มี 3 ประเภท ได้แก่ นามนัย การใช้สัญลักษณ์ และการกล่าวอ้างถึง โดยนำมาใช้เพื่อเน้นการสื่อความหมายมากกว่าการแสดงอารมณ์ความรู้สึก และแสดงให้เห็นรายละเอียดของเนื้อหาในกลอนลำที่ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงทำให้ภาพพจน์ในส่วนนี้มีปรากฏพบเพียงส่วนน้อยเท่านั้น

ทั้งนี้ จะเห็นว่าในหนึ่งกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน สามารถปรากฏกลวิธีการใช้ภาพพจน์อย่างใดอย่างหนึ่งมากกว่าหนึ่งประเภท ซึ่งส่วนใหญ่นิยมนำธรรมชาติและสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวในท้องถิ่นอีสานมาใช้ในเชิงเปรียบเทียบกับคน สัตว์ สิ่งของ สถานที่และธรรมชาติ เพื่อสำหรับสื่อสารกับคนในท้องถิ่นอีสาน ให้เห็นความงามทางภาษา ทำให้ผู้ฟังกลอนลำนั้นเกิดจินตภาพในใจ มีอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำ ทั้งนี้ทุกภาพพจน์ที่ปรากฏล้วนแสดงให้เห็นภูมิปัญญาทางภาษา ของศิลปินหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เพื่อถ่ายทอดให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจกลอนลำอย่างลึกซึ้งได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น กลวิธีการใช้โวหารและภาพพจน์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน จึงเป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับคนในท้องถิ่นอีสาน ที่เป็นตัวบ่งชี้อัตลักษณ์ความงามทางภาษาไทยถิ่นอีสาน ในการสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก ให้ผู้ฟังรับรู้และเข้าใจเนื้อหาในกลอนลำได้อย่างชัดเจน ตามเจตนาของศิลปินในการถ่ายทอดความรู้ ความคิด อารมณ์ความรู้สึก ให้เข้าถึงจิตใจผู้ฟัง โดยใช้การเรียงร้อยถ้อยความอย่างมีศิลปะ ด้วยกลวิธีการบรรยายโวหาร

พรรณนาโวหาร อธิบายโวหาร เทศนาโวหาร และสาธกโวหาร เพื่อบอกเรื่องราวความต่อเนื่องของเนื้อหาของกลอนลำ แสดงรายละเอียดสำคัญของเนื้อเรื่อง สร้างความสะเทือนอารมณ์แก่ผู้ฟังชาวอีสานได้อย่างซาบซึ้ง ให้ข้อคิดในการดำเนินชีวิตชาวอีสาน และความเข้าใจเนื้อหาของกลอนลำและสาธกให้เห็นตัวอย่างได้อย่างแจ่มแจ้ง

อนึ่งมีการใช้ถ้อยคำแสดงการเปรียบเทียบ โดยใช้อุปมา อุปลักษณ์ สัทพจน์หรือการเลียนเสียงธรรมชาติ การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ อติพจน์ ปฏิพจน์ บุคลาธิษฐานหรือบุคคลวัตนามนัย การใช้สัญลักษณ์ และการกล่าวอ้างถึง ซึ่งเป็นกลวิธีการใช้ภาษาที่สำคัญในการสร้างภาพทางความคิดในกลอนลำ ให้เข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกภายในจิตใจของผู้ฟังชาวอีสาน เกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติตามบริบทของท้องถิ่นอีสานเป็นสำคัญ ให้เห็นภาพบรรยากาศในชนบทอีสาน กิริยาอาการเคลื่อนไหวต่างๆ ของตัวละครและบุคคลชาวอีสาน คติความเชื่อด้านทางศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามในท้องถิ่นอีสาน วิถีชีวิตชนบทอีสาน รวมทั้งความผูกพันกับธรรมชาติของชาวอีสานได้อย่างดี ซึ่งเป็นเอกลักษณ์สำคัญเฉพาะตัวของศิลปนิพนธ์กลอนลำอีสาน ดำเนิน ได้อย่างน่าสนใจ

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ที่รวบรวมจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ออนไลน์ www.youtube.com/user/siangsiamofficial/playlists โดยเสียงสยามออฟฟิเชียล เจ้าของลิขสิทธิ์ เสียงสยามแผ่นเสียง-เทป จำกัด จำนวน 6 ชุด รวม 82 กลอนลำ ซึ่งศึกษาในประเด็นการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน กลวิธีการใช้โวหารและภาพพจน์ ผลการศึกษาพบว่า กลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน สำหรับถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึก เพื่อให้ความบันเทิงและเป็นข้อคิดเตือนใจแก่ผู้ฟังชาวอีสาน โดยกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีลักษณะเด่นในด้านเนื้อหาที่บรรยายสภาพของท้องถิ่นและชีวิตชนบทของอีสานได้อย่างน่าสนใจ รวมทั้งมีการใช้ภาษาที่ไพเราะจับใจผู้ฟังเป็นอย่างดี ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นอีสานได้เป็นอย่างดี ส่งผลให้กลอนลำของฉวีวรรณ ดำเนิน มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในท้องถิ่นอีสาน

จากการศึกษาวิธีการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ปรากฏการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสาน ที่สื่อความหมายช่วยให้สร้างจินตภาพในกลอนลำ ทำให้กลอนลำมีความไพเราะ คมคาย สร้างความเข้าใจลึกซึ้งและเกิดอารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้ฟัง โดยสอดคล้องกับผลการศึกษาในบทที่ 3 หัวข้อ 3.1 และ หัวข้อ 3.2 กล่าวคือ กลวิธีการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานในกลอนลำ มี 2 ประเด็นสำคัญ ประกอบด้วย การใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานเพื่อสื่อความหมาย และ การใช้วรรณศิลป์เพื่อแสดงให้เห็นศิลปะความงามทางภาษาของภาษาไทยถิ่นอีสาน ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง การใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานเพื่อสื่อความหมาย พบว่า มีการใช้คำขยายในกลอนลำ ทำหน้าที่ขยายคำนาม คำสรรพนาม คำกริยา และคำวิเศษณ์ ซึ่งในส่วนการใช้คำขยายในกลอนลำ แสดงให้เห็นลักษณะรูปลักษณ์ กิริยาการเคลื่อนไหวด้วยท่าทางต่างๆ ตามลักษณะอาการแสดงออกของชาวอีสาน และ บอกรายละเอียดของปริมาณสี ลักษณะของกลิ่น สัมผัสที่เกี่ยวข้องกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ ทำให้เกิดจินตภาพและสุนทรียรสทางรูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัสแก่ผู้ฟังได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ มีการใช้คำซ้อน ที่ความหมายเหมือนกัน คล้ายกัน และต่างกันด้วยภาษาไทยถิ่นอีสาน แสดงให้ผู้ฟังเห็นความสำคัญของการกล่าวเน้นย้ำความหมายเพื่อสร้างจินตภาพในกลอนลำ มีการใช้คำซ้ำ แสดงให้เห็นความสำคัญของการกล่าวเน้นย้ำคำเดิม เพื่อสื่อความหมาย เน้นย้ำแสดงความรู้สึก บอกปริมาณ และเห็นกิริยาการเคลื่อนไหวซ้ำๆ ของคน สัตว์ สิ่งของ และ

ธรรมชาติ ตามบริบทในกลอนลำ และมีการใช้คำง่ายสื่อความหมาย ส่วนใหญ่เป็นคำทั่วไปในชีวิตประจำวัน เพื่อสื่อความหมายให้กลอนลำสามารถเข้าถึงจิตใจผู้ฟังชาวอีสาน และ มีการใช้คำผญาอีสาน เพื่อสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าของกลอนลำโดยสอดแทรกคำสอน ข้อคิดสำคัญ เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน

นอกจากนี้ มีการใช้คำสะท้อนภาพวัฒนธรรมอีสาน แสดงให้เห็นภาพวิถีชีวิตชนบทอีสาน ที่เรียบง่าย การทอผ้าของสตรีชาวอีสาน การแต่งกายคนอีสาน วิธีการกินแบบล้อมวงและอาหารพื้นบ้านอีสาน การฟังพารมมชาติ การอยู่ร่วมกันเป็นสังคมใหญ่แบบเครือญาติ การเล่นดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน วัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรม “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา และการเรียกขานบุคคลของชาวอีสาน ที่กำหนดบทบาทหน้าที่ของคนในสังคมอีสาน ซึ่งทำให้ผู้ฟังมีความเข้าใจรายละเอียดของเนื้อหาในกลอนลำได้อย่างลึกซึ้ง

สำหรับประเด็นที่สอง การใช้วรรณศิลป์เพื่อแสดงให้เห็นศิลปะความงามทางภาษาของภาษาไทยถิ่นอีสานในกลอนลำ พบว่า มีการใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพ แสดงให้เห็นภาพทางความคิดในกลอนลำเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวอีสาน บรรยากาศชนบทอีสาน และสภาพสังคมอีสาน เช่น ภาพการเคลื่อนไหวที่เร่ร่อนของชาวนา ภาพบรรยากาศหน้าแล้งในชนบทอีสาน และสภาพสังคมในท้องถิ่นอีสาน เป็นต้น มีการใช้ถ้อยคำสื่ออารมณ์ แสดงให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร เหตุการณ์สำคัญ และการดำเนินเรื่องราวต่างๆ ตามบริบทเนื้อหาในกลอนลำให้ผู้ฟังคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำ เช่น ความรู้สึกพลัดพรากจากกัน ในกลอนลำอำลาทุ่งรวงทอง ความผิดหวังจากการรอคอยจดหมายคนรัก ในกลอนลำอาลัยอารมณ์ 1 เป็นต้น

อีกทั้ง มีการซ้ำคำ โดยนำมาใช้แสดงการกล่าวเน้นย้ำความในกลอนลำให้มีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น และเล่นจังหวะในกลอนลำ ให้ท่วงทำนองมีความไพเราะ เช่น การกล่าวเน้นความเพื่อแสดงการถาม “ปานไต้่น้อ” “ไผไต้่น้อ” ในกลอนลำหัวอกเมียทหาร 2 และ มีการซ้ำคำเพื่อเล่นจังหวะในกลอนลำให้เกิดความไพเราะ เช่น การเล่นจังหวะตามเสียงตัวละครด /น/ ความว่า “ละน่านินวลในนี้่นา” และคำว่า “กันหนา” ในกลอนลำวันเพ็ญ เป็นต้น และ มีการเล่นคำสลับตำแหน่งนำมาใช้แสดงเจตนาสำคัญ ของการสื่อสารระหว่างศิลปินกับผู้ฟังให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น คำว่า “อยู่ชอย” แสดงเจตนาการเชิญชวนให้ช่วยเหลือ สลับเป็น “ชอยอยู่” แสดงเจตนาการขอร้องให้ช่วยเหลือ ในกลอนกลอนลำวัดพระแก้ว 2 เป็นต้น

นอกจากนี้ กลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ได้มีการเล่นคำสัมผัส เพื่อแสดงให้เห็นการเชื่อมสัมผัสของคำภาษาไทยถิ่นอีสาน โดยจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ การเล่นคำสัมผัสสระ และ การเล่นคำสัมผัสพยัญชนะ ซึ่งการเป็นเล่นคำสัมผัสดังกล่าว มีการเลือกใช้การเล่นคำสัมผัสสระและพยัญชนะเสียงเดียวกันเรียงต่อเนื่องกัน เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก และบอก

รายละเอียดของคำให้ชัดเจน เช่น ลง-ท่ง หลาว-สาวชานา ต่าว-ข้าว ดาว-เดือน แมบ-มาบ-ไหม้ ฯลฯ และ มีการแทรกคั่นระหว่างการเล่นคำสัมผัส เพื่อพรรณนาแสดงรายละเอียดของคำที่อยู่ระหว่างสัมผัสให้ชัดเจน เช่น **สาวบ่าวยามหนาว ใจอดไว้อย่าไป** นำลูกชายเพิ่ม **เมฆาบู่มาผ่าน** **จุ่มพุ่มเป็นคุ่มๆ** เหมยหมอกย้อยเหยแห่ง เป็นต้น ส่งผลให้กลอนลำมีถ้อยคำคล้องจองที่ไพเราะที่เชื่อมสัมผัสภายในวรรค และระหว่างวรรคต่อเนื่องตลอดกลอนลำได้เป็นอย่างดี

ซึ่งจะเห็นได้ว่า การใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานและวรรณศิลป์ ในกลอนลำของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ตามที่กล่าวถึงในบทที่ 3 หัวข้อ 3.1 และ หัวข้อ 3.2 มีความสอดคล้องกับสมมุติฐานที่ว่า กลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ปรากฏการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานสื่อความหมายช่วยให้สร้างจินตภาพในกลอนลำ ทำให้กลอนลำมีความไพเราะ คมคาย สร้างความเข้าใจลึกซึ้งและเกิดอารมณ์สะเทือนใจแก่ผู้ฟัง ดังนั้นการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานและวรรณศิลป์ ในกลอนลำของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางภาษา ในการสื่อสารเฉพาะกลุ่มคนในท้องถิ่นอีสาน ผ่านวรรณกรรมเพลงพื้นบ้าน “หมอลำ” ที่เป็นภูมิปัญญาทางภาษาและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นอีสาน ให้เห็นความงดงามทางภาษาไทยถิ่นอีสาน เพื่อการสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก และสร้างจินตภาพ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ซึ่งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ที่ช่วยจรโลงสังคม สร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าของภาษาไทยถิ่นอีสานได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษาด้านกลวิธีการใช้โวหารและภาพพจน์ในกลอนลำ พบว่า ด้านกลวิธีการใช้โวหาร แสดงให้เห็นกลวิธีการเรียบเรียงถ้อยคำภาษาในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน พบกลวิธีการใช้โวหาร 5 ประเภท อันได้แก่ บรรยายโวหาร อธิบายโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร และ พรรณนาโวหาร ซึ่งกลวิธีการใช้โวหารดังที่กล่าวมานี้ มีกลวิธีการใช้พรรณนาโวหารพบมากที่สุด เนื่องด้วยกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นสื่อความบันเทิงที่สร้างความสุขและเพลิดเพลินแก่ผู้ฟังชาวอีสานเป็นสำคัญ เนื้อหาในกลอนลำส่วนใหญ่จะกล่าวถึงวิถีชีวิตชนบท บรรยายอากาศท้องถิ่นอีสาน สังคมและวัฒนธรรมของชาวอีสาน ดังนั้น เพื่อให้กลอนลำได้เข้าถึงภายในจิตใจของผู้ฟังชาวอีสาน จึงปรากฏกลวิธีการเรียบเรียงถ้อยคำภาษาที่แสดงความเปรียบเทียบให้เห็นรายละเอียดสำคัญของเรื่องราวในกลอนลำ ที่เน้นการสื่ออารมณ์ แสดงความรู้สึก และโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดความคล้อยตามเนื้อหากลอนลำ ทำให้ปรากฏกลวิธีการใช้พรรณนาโวหารจำนวนมาก เพื่อให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์แห่งความสุขที่เรียกว่า “สุนทรียรส” ซึ่งเป็นรสแห่งความซาบซึ้งทางด้านรูป รส กลิ่น เสียง และ สัมผัส ที่สร้างความรู้สึกระทึกใจ เพลิดเพลินใจ ให้แก่ผู้ฟังกลอนลำอย่างต่อเนื่อง

สำหรับกลวิธีการใช้บรรยายโวหารพรรณองลงมา เนื่องด้วยการบรรยายโวหารส่วนใหญ่ นำมาใช้เพื่อแสดงให้เห็นลำดับความต่อเนื่องของเนื้อหาในกลอนลำ ด้วยการบอกเล่าเรื่องราว เหตุการณ์สำคัญในกลอนลำให้ผู้ฟังทราบโดยทั่วไป ในส่วนกลวิธีการใช้โวหารประเภทอื่น ที่พบเป็นส่วนน้อย ได้แก่ การอธิบายโวหาร การเทศนาโวหาร และ การสาธกโวหาร สำหรับใน ส่วนการอธิบายโวหาร ได้นำมาใช้เพื่อสร้างความเข้าใจในเนื้อหากลอนลำ ให้ผู้ฟังได้รับรู้และ เข้าใจเนื้อหากลอนลำอย่างมีลำดับขั้นตอน มีความสัมพันธ์แสดงความเป็นเหตุผล เป็นต้น ทั้งนี้ การอธิบายโวหารโดยสามารถแทรกประกอบในโวหารประเภทต่างๆ ได้ สำหรับการเทศนาโวหาร ได้นำมาใช้แสดงให้ข้อคิด เตือนใจ เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ส่วนใหญ่ที่ได้รับ อิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติในท้องถิ่นอีสานเป็นสำคัญ และ การสาธกโวหาร นำมาใช้แสดงการยกตัวอย่างประกอบในกลอนลำให้ชัดเจน

จะเห็นได้ว่ากลวิธีการใช้โวหาร ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ตามที่กล่าวอ้าง ถึงในบทที่ 4 หัวข้อที่ 4.1 มีความสอดคล้องกับสมมุติฐานที่ว่า การใช้พรรณนาโวหารพบมากที่สุด เพราะในกลอนลำส่วนใหญ่มีเนื้อหาเป็นการพรรณนาที่เน้นอารมณ์ ความรู้สึก การใช้บรรยาย โวหารพรรณองลงมา การใช้โวหารปรากฏร่วมกันได้มากกว่าหนึ่งโวหารในหนึ่งกลอนลำ

ทั้งนี้ กลวิธีการใช้โวหารทั้ง 5 ประเภทดังกล่าว ล้วนเป็นกลวิธีในการเรียบเรียงถ้อยคำ ภาษาที่สำคัญ ของศิลปินหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน โดยนำมาใช้ในกลอนลำ เพื่อสื่อความหมาย แทรกอารมณ์ความรู้สึก และสร้างจินตภาพแก่ผู้ฟัง ส่งผลให้กลอนลำมีถ้อยความภาษามีความ ไพเราะ สละสลวย จรรโลงใจ โน้มน้าวใจ และดึงดูดความสนใจผู้ฟังกลอนลำ ได้ติดตามรับฟัง กลอนลำอย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้ว่าในกลอนลำหลายๆ ของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน สามารถ ปรากฏการใช้โวหารร่วมกันได้มากกว่าหนึ่งประเภท เช่น การใช้โวหารพรรณนาโวหารร่วมกับ บรรยายโวหาร อธิบายโวหารร่วมกับเทศนาโวหาร เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นลีลาในการเรียบเรียง ถ้อยคำ เพื่อเพิ่มอรรถรสและเร้าความรู้สึกในการรับฟังกลอนลำ ทำให้ผู้ฟังเกิดจินตภาพและ คล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น กลวิธีการใช้โวหาร ที่ปรากฏในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน จึงเป็นศิลปะ ทางภาษาที่สร้างคุณค่าทางด้านเนื้อหา ด้านสังคม และด้านวรรณศิลป์ ของภาษาไทยถิ่นอีสาน ให้แก่ผู้ฟังได้เห็นลีลาการประพันธ์กลอนลำ ในการเรียบเรียงถ้อยคำภาษาที่เป็นเอกลักษณ์ เฉพาะตัวของศิลปิน สะท้อนภาพวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ สถานภาพของคนใน สังคม ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมอีสานได้อย่างชัดเจน จนกลายเป็นวรรคทองของกลอน ลำ ให้ผู้ฟังสามารถท่องจำได้จนเป็นที่ประทับใจในโวหารได้เป็นอย่างดี

สำหรับด้านการศึกษากลวิธีการใช้ภาพพจน์ ในกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน แสดงให้เห็นกลวิธีการเปรียบเทียบเกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วย ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสาน เพื่อสื่อความหมาย สร้างจินตภาพ แสดงความรู้สึก และสื่อสารกับคน ในท้องถิ่น ให้เห็นแสดงรายละเอียดสำคัญของสิ่งต่างๆ เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ซึ่งพบกลวิธีการใช้ ภาพพจน์ 10 ประเภท อันได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ สัทพจน์หรือการเลียนเสียงธรรมชาติ คำถาม เจริญวาทศิลป์ อดีพจน์ สัญลักษณ์ ปฏิพจน์ นามนัย บุคลาธิษฐานหรือบุคคลวัต และการกล่าวอ้าง ถึง ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้พิจารณาจัดกลุ่มกลวิธีการใช้ภาพพจน์ในกลอนลำ โดยเรียงตามลำดับการ ปรากฏจากมากที่สุดไปหาน้อยที่สุดได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง กลวิธีการใช้ภาพพจน์ที่พบมากที่สุด มี 3 ประเภท ได้แก่ การใช้สัทพจน์หรือ การเลียนเสียงธรรมชาติ อุปมา และ อุปลักษณ์ ซึ่งภาพพจน์ทั้ง 3 ประเภทที่กล่าวมานี้ ส่วนใหญ่ พบการใช้สลับกันไปมาในทุกกลอนลำ โดยนำมาใช้ประกอบการพรรณนา เพื่อเน้นการสื่อ ความหมาย แสดงความรู้สึก สร้างจินตภาพ และสื่อสารกับคนในท้องถิ่นให้เห็นภาพทางความคิด ด้วยกลวิธีการเปรียบ “เหมือน” แบบอุปมา แสดงความเปรียบเทียบเหมือนของลักษณะเด่นที่คล้ายกัน ของคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติในท้องถิ่นอีสาน โดยใช้คำเชื่อมอุปมาคำว่า “คือ” (เหมือน) “จึ่ง” (ตั้ง) เป็นต้น

ในส่วนการเปรียบ “เป็น” แบบอุปลักษณ์ แสดงการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งเพื่อ สร้างจินตภาพในกลอนลำ มี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่หนึ่ง มีการใช้อุปลักษณ์ที่ปรากฏการใช้ คำเชื่อม “เป็น” เรียกว่า อุปลักษณ์แบบกล่าวโดยตรง และ รูปแบบที่สอง มีการใช้อุปลักษณ์ที่ไม่ ปรากฏคำเชื่อม เรียกว่า อุปลักษณ์แบบกล่าวโดยนัย และสำหรับการเลียนเสียงธรรมชาติที่เร้า ความรู้สึกด้วยสัทพจน์ แสดงการใช้ถ้อยคำสร้างจินตภาพทางเสียงในท้องถิ่นอีสาน เช่น “อืดอาด” “เอ๋บเอ๋บ” แสดงเสียงกบเขียดร้องในทุ่งนาจำนวนมาก เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพ บรรยายอากาศชนบท วิถีชีวิตชาวอีสาน และโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดความคล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำ ได้เป็นอย่างดี

กลุ่มที่สอง กลวิธีการใช้ภาพพจน์ที่พบรองลงมา มี 4 ประเภท ได้แก่ การใช้คำถาม เจริญ วาทศิลป์ อดีพจน์ ปฏิพจน์ และ บุคลาธิษฐานหรือบุคคลวัต ซึ่งภาพพจน์ทั้ง 4 ประเภทที่กล่าว มานี้ ล้วนนำมาใช้ประกอบการพรรณนาเพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก สร้างจินตภาพแก่ ผู้ฟังคล้ายกับภาพพจน์กลุ่มที่หนึ่งดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้นนี้ แต่ส่วนใหญ่พบเพียงในกลอน ลำบางบทเท่านั้น

โดยการเปรียบแบบอดีพจน์ แสดงให้การกล่าวความเกินจริงเกี่ยวกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ เพื่อสร้างจินตภาพ สื่ออารมณ์ความรู้สึกให้คล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำ เช่น ในกลอนลำนางผีเสื้อตามพระอภัย แสดงความคิดถึงและอาลัยอาวรณ์มาก เป็นต้น การเปรียบ

แบบปฏิพจน์ แสดงให้เห็นภาพความขัดแย้งจากถ้อยคำภาษา ให้ได้รับรู้และเข้าใจสภาวะความขัดแย้งในตนเองของบุคคลที่ถูกกล่าวถึง เช่น คำว่า “ระกำขึ้น” ในกลอนลำมนต์รักบ้านอีสาน ที่แสดงความทุกข์ที่แฝงด้วยความสุขของบุคคลได้อย่างชัดเจน เป็นต้น การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ เพื่อเป็นข้อสงสัยเร้าอารมณ์ สื่อความหมาย หรือกระตุ้นความคิดให้คล้อยตามเนื้อหาในกลอนลำนั้น เช่น กลอนลำลาวอพยพ ความว่า “เฮ็ดจั่งไต่จั่งเป็นได้ มาเสียใจแทนได้” (05-08) แสดงความรู้สึกสงสารและเห็นใจชาวลาว เป็นต้น และการเปรียบเทียบ บุคลาธิษฐานหรือบุคคลวัต แสดงให้เห็นความมีชีวิตชีวาของสัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติในท้องถิ่นอีสาน ให้เสมือนหนึ่งเป็นมนุษย์ เช่น กลอนลำเหยยหยอก “เปิดไก่อ่อนประสงค์ เอ้อว่าใส่ฝน” (06-04) สมมุติให้เปิดไก่อ่ายรำด้วยความดีใจเมื่อเวลาฝนตก เป็นต้น

กลุ่มที่สาม กลวิธีการใช้ภาพพจน์ที่พบเป็นส่วนน้อย มี 3 ประเภท ได้แก่ นามนัย การใช้สัญลักษณ์ และการกล่าวอ้างถึง ซึ่งภาพพจน์ทั้ง 3 ประเภทนี้ ส่วนใหญ่นำมาใช้เพื่อเน้นการสื่อความหมายมากกว่าการแสดงอารมณ์ความรู้สึก ทำให้เนื้อหาของกลอนลำมีรายละเอียดที่ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงทำให้ภาพพจน์ในส่วนนี้มีปรากฏพบเพียงส่วนน้อยเท่านั้น

โดยการเปรียบเทียบนามนัย แสดงให้เห็นส่วนใหญ่มักใช้บอกนามนัยเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่ เช่น ในกลอนลำหนุ่มโรงงานทอผ้า ใช้คำว่า “แก้มแปนแวน” เรียกแทนผู้หญิงคนรัก เป็นต้น ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจตรงกันตามเจตนาในการสื่อสารของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี สำหรับการใช้นามนัย แสดงให้เห็นการสื่อความหมายเปรียบเทียบเชิงสัญลักษณ์จากนามธรรมให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น เช่น ในกลอนลำหัวอกเมียทหาร 1 ใช้คำว่า “สีเขียว” เป็นสัญลักษณ์แทนทหาร เรียกตามสีเครื่องแบบการแต่งกายของทหาร เป็นต้น และการกล่าวอ้างถึง ได้กล่าวอ้างถึงวรรณกรรมพื้นบ้านท้องถิ่นอีสาน เช่น เรื่อง ขูลุนางอ้ว ในกลอนลำหนุ่มโรงงานทอผ้า เป็นต้น เพื่อเชื่อมโยงเหตุการณ์ในสอดคล้องกับเนื้อในกลอนลำ

ทั้งนี้ จะเห็นว่ากลวิธีการใช้ภาพพจน์ ทั้ง 10 ประเภท ตามที่กล่าวอ้างถึงในบทที่ 4 หัวข้อ 4.2 พบการใช้ศัพท์พจน์หรือการเลียนเสียงธรรมชาติมากที่สุด สอดคล้องตามสมมุติฐาน และมีการใช้อุปมา และ อุปลักษณ์พบจำนวนมากเช่นกันกับศัพท์พจน์ จึงจัดไว้ในกลุ่มกลวิธีการใช้ภาพพจน์ที่พบมากที่สุด โดยส่วนนี้ไม่สอดคล้องกับสมมุติฐานที่กำหนดไว้ เนื่องจากในสมมุติฐานนั้นได้กล่าวว่า การใช้อุปมาและอุปลักษณ์พบรองลงมา สำหรับภาพพจน์อื่นๆ ที่พบรองลงมา ได้แก่ การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ อดีพจน์ ปฏิพจน์ และ บุคลาธิษฐานหรือบุคคลวัต ซึ่งในส่วนนี้ สอดคล้องกับสมมุติฐาน ส่วนการใช้นามนัยพบน้อยที่สุด และในส่วนนี้สอดคล้องตามสมมุติฐาน นอกจากนี้ยังปรากฏ การใช้สัญลักษณ์ และการกล่าวอ้างถึง ที่พบน้อยที่สุด ซึ่งกลวิธีใช้ภาพพจน์ ส่วนใหญ่จะเปรียบเทียบกับคน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติ ตามบริบทในท้องถิ่นอีสาน สร้างอารมณ์รส สุนทรียรส และจินตภาพในกลอนลำ

ทั้งนี้ เพื่อความสุนทรีย์รสและอรรถรสในการรับฟังกลอนลำให้เกิดความเพลิดเพลินยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่าในกลอนลำหนึ่งๆ สามารถปรากฏโวหารและภาพพจน์ร่วมกันได้มากกว่าหนึ่งประเภท แสดงถึงภูมิปัญญาทางภาษาของศิลปิน และความรุ่มรวยทางภาษาของชาวอีสาน อันมีเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่นสำหรับสื่อสารของคนในสังคมท้องถิ่นอีสานเป็นสำคัญ

กล่าวสรุปได้ว่า กลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นวรรณกรรมเพลงพื้นบ้านของ ท้องถิ่นอีสาน ที่สร้างสรรค์จากภูมิปัญญาทางภาษาไทยถิ่นอีสาน ของศิลปินหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เพื่อสร้างความบันเทิงและสื่อสารกับคนในท้องถิ่น ซึ่งการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานในกลอน ลำนี้ สะท้อนแนวความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น อารมณ์ความรู้สึก และ ความไพเราะของวรรณศิลป์ได้อย่างลุ่มลึก

อนึ่ง กลวิธีการใช้โวหารและภาพพจน์ในกลอนลำ เป็นการสร้างภาพทางความคิดโดยใช้ กลวิธีการเปรียบเทียบ คน สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติตามบริบทท้องถิ่นอีสาน สำหรับสื่อ ความหมาย และพรรณนารายละเอียดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ให้สอดคล้องกับกลอนลำได้อย่าง กลมกลืน ซึ่งเป็นลีลาในการประพันธ์กลอนลำ ส่งผลให้กลอนลำมีเอกลักษณ์โดดเด่น ด้านการใช้โวหารและภาพพจน์ ในการสร้างจินตภาพและสุนทรีย์รสทางรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ให้ผู้ฟังรับรู้ เข้าใจ เกิดความซาบซึ้ง ประทับใจ สร้างความเพลิดเพลินให้แก่ผู้ฟังได้ติดตามรับฟัง กลอนลำ ของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน อย่างต่อเนื่องตลอดกลอนลำ

ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า กลอนลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นเครื่องบ่งบอกอัตลักษณ์ ทางภาษา ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะถิ่น ที่สร้างความตระหนักและเห็นคุณค่าในกลอนลำ อันเป็นภูมิปัญญาที่ควรรักษาไว้ให้คงอยู่ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นอีสาน ที่สะท้อนภาพ สังคมอีสาน แสดงให้เห็นจุดร่วมทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นอีสาน ได้เกิดความเข้าใจซึ่งกัน และกัน ขณะเดียวกันนี้ กลอนลำนี้ก็ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญ ในการนำเสนอภาพความคิด ของสังคมวัฒนธรรมอีสาน ให้กับคนต่างถิ่นได้เกิดความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อย่างเรียบง่ายของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

ผู้ศึกษาพบว่า การวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน ในกลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน สร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำภาษาไทยถิ่นอีสานและวรรณศิลป์ กลวิธีการใช้โวหารและภาพพจน์ในกลอนลำ เพื่อสื่อความหมาย แสดงความรู้สึก และสร้าง จินตภาพได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางการศึกษา กลวิธีทางภาษาในกลอนลำ

ของศิลปินท่านอื่น รวมทั้งการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานหรือวรรณกรรมประเภทต่างๆ เพื่อสร้างความตระหนักและเห็นคุณค่า ด้านกลวิธีการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานและภาษาไทยถิ่นในกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะถิ่นได้เป็นอย่างดี

รายการอ้างอิง

- กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. (2521). **การละเล่นพื้นเมืองภาคอีสาน (หมอลำ-หมอแคน)**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- กอบกุล อิงคุทานนท์. (2545). **ศัพท์วรรณกรรม**. กรุงเทพฯ: รักอักษร.
- กาญจนา นาคสกุล และคณะ. (2560). **บรรทัดฐานภาษาไทย เล่ม 5 : กระบวนการคิดและการเขียนร้อยแก้ว**. กรุงเทพฯ: สถาบันภาษาไทย สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. (2520). **ของดีอีสาน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2521). **ลักษณะวรรณกรรมอีสาน**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตมหาสารคาม.
- จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และวีรวัฒน์ อินทรพร. (2556). **ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. (2526). **หมอลำ-หมอแคน**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตมหาสารคาม.
- ชวนพิศ เชาว์สกุล. (2552). **โหลน มาจากไหน**. เข้าถึงเมื่อ 1 กรกฎาคม 2562. เข้าถึงได้จาก http://www.royin.go.th/?knowledges=โหลน-มาจากไหน-๘-มกราคม-๒๕&fbclid=IwAR11fdKb-405ShGaSnYu8GZ_6mZrSe7Br3kwZon2FvTtlQMKQCcLOGVAZDYhttps://www.google.com
- ชัยชนะ พิมพ์ศิริ. (2548). **วิเคราะห์ภาพสะท้อนสังคมอีสานจากกลอนลำของหมอลำฉวีวรรณดำเนิน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ดวงมน จิตรจำนง. (2527). **สุนทรียภาพในภาษาไทย**. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.
- ดารากร บุญสม. (2559). **การวิเคราะห์เพลงพื้นบ้านจังหวัดอ่างทอง : กรณีศึกษาผลงานเพลงของพ่อเพลงมังกร บุญเสริม** การค้นคว้าอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทยเพื่อการพัฒนาอาชีพ ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธนานันท์ ตรงดี. (2557). **ไวยากรณ์ภาษาถิ่นอีสาน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธเนศ เวศร์ภาดา. (2549). **หอมโลกวรรณศิลป์**. กรุงเทพฯ: ปาเจรา.

นวรรตน์ รัตนศรีอ้อ. (2550). **กระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาเพลงพื้นบ้านหมอลำ :**

กรณีศึกษาฉวีวรรณ ดำเนิน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.

เนาว์ สุวรรณสุข. (2562, 3 กรกฎาคม) /ผู้สัมภาษณ์: อาทิตย์ สุวรรณสุข.

บุษกร บิณฑสันต์ และจำคม พรประสิทธิ์. (2553). **หมอลำ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประคอง นิมมานเหมินท์. (2547). **มองภาษา: มองภาษาถิ่นและมองภาษาในวรรณคดีท้องถิ่น**.

กรุงเทพฯ: แม่คำผาง.

ประจักษ์ บุญอารีย์. (2544). **ธรรมชาติกับวิถีชีวิตชุมชนอีสาน**. อุบลราชธานี: สำนักศิลปวัฒนธรรม

สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี.

ประพนธ์ เรืองณรงค์ และเสาวลักษณ์ อนันตคานต์. (2545). **ภูมิปัญญาทางภาษา**. กรุงเทพฯ: โรง

พิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

ปริญญา ป້องรอด. (2544). **การวิเคราะห์บทหมอลำเรื่องต่อกลอน** วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาบัณฑิตสาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

เพชรวรรณ พานิช. (2549). **ภาพพจน์ที่ปรากฏในหมอลำกลอนซึ่ง**. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา

ภาษาไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พระยาอนุমানราชชน. (2546). **การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ศยาม.

พระยาอุปกิตศิลปสาร. (2548). **หลักภาษาไทย: อักษรวิธี วจิวิภาค วากยสัมพันธ์** พิมพ์ครั้งที่ 13.

กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ไพบุลย์ แพงเงิน. (2534). **กลอนลำภูมิปัญญาของอีสาน**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ยุวพาส์ ชัยศิลป์วัฒนา. (2552). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รัตนา โตสกุล. (2556). **อีสานนิยม: ท้องถิ่นนิยมในสยามประเทศไทย** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษย์ และมูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. กรุงเทพฯ: นาน

มีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

- ราชันย์ เจริญแก่นทราย. (2554). **กลวิธีการล่ากลอน หมอลำฉวีวรรณ พันธุ**. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางคศิลป์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรีย์ กมลเสวีรัตน์. (2555). **วัฒนธรรมการสักราชของชาวอีสานสมัยโบราณ**. เข้าถึงเมื่อ 10
กรกฎาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/514450>
- วินัย ใจเอื้อ. (2546). **การศึกษาวิธีการร้อง หมอลำ ของฉวีวรรณ ดำเนิน**. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาเน้นมานุษยดุริยางควิทยา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ.
- วินัย ปันมณี. (2531). **ศัพท์านุกรมวรรณคดีเบื้องต้น**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศิราภรณ์ ปทุม. (2542). **บทบาทของฉวีวรรณ ดำเนินศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง
พื้นบ้าน**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษาเน้นมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.
- สวาท ศรีอุตร. (2555). **รู้ภาษาไทย เข้าใจภาษาอีสาน**. กรุงเทพฯ: อนิเมทกรุ๊ป.
- สายัณห์ ลาโพธิ์. (2551). **ภาษาถิ่นอีสานและภาพพจน์ในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งอีสาน พ.ศ.
2544 – 2548**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2558). **มรดกภูมิปัญญาภาษาไทยถิ่น: ที่ระลึกเนื่องในการจัดงานวัน
ภาษาไทยแห่งชาติ 29 กรกฎาคม 2558**. กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- สำลี รักสุทธี. (2554). **พจนานุกรมภาษาอีสาน-ไทยกลาง**. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- สิริชญา คอนกริต. (2548). **การวิเคราะห์ผลจากรายการวิทยุกระจายเสียง**. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุภาภรณ์ มาตขาว. (2546). **วรรณกรรมกลอนลำของหมอลำทองสา สามสี บ้านนาโสี ตำบลนา
โสี อำเภอกุดชุม จังหัดยโสธร**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย
มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- เสียงสยามออฟฟิเชียล. (2557). **หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน**. เข้าถึงเมื่อ 20 ตุลาคม 2560. เข้าถึงได้
จาก www.youtube.com/user/siangsiamofficial/playlist.

- เสียงสยามออฟฟิซเซียล. (2558a). **ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชาวนา ฉวีวรรณ ดำเนิน**. เข้าถึงเมื่อ 24 มิถุนายน 2562. เข้าถึงได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=TTiLLDG_ExE&list=PL8NFofvPV156rEsdcm4z5mRa34pimrOUU
- เสียงสยามออฟฟิซเซียล. (2558b). **ชุดที่ 2 สตูดิโอคราชา ฉวีวรรณ ดำเนิน**. เข้าถึงเมื่อ 24 มิถุนายน 2562. เข้าถึงได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=DgwUyrh4ChE&list=PL8NFofvPV156lYoa_Vh2ldEflHsQBSP_Y
- เสียงสยามออฟฟิซเซียล. (2558c). **ชุดที่ 3 อมตะหมอลำ ชีวิตแม่หม้าย ฉวีวรรณ ดำเนิน**. เข้าถึงเมื่อ 24 มิถุนายน 2562. เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=yMLPQqaymr0&list=PL8NFofvPV156r5-mcMiw59SxIA3jAdptr>
- เสียงสยามออฟฟิซเซียล. (2558d). **ชุดที่ 4 หัวอกชาวนา ฉวีวรรณ ดำเนิน**. เข้าถึงเมื่อ 24 มิถุนายน 2562. เข้าถึงได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=EUdfxDFeseU&list=PL8NFofvPV155EpE-etaY4t_EzCaBweOTI
- เสียงสยามออฟฟิซเซียล. (2558e). **ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง ฉวีวรรณ ดำเนิน**. เข้าถึงเมื่อ 24 มิถุนายน 2562. เข้าถึงได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=pBuYc4FOasg&list=PL8NFofvPV157lgSx4j_JjzoEsSxYaY4e
- เสียงสยามออฟฟิซเซียล. (2558f). **ชุดที่ 6 อมตะหมอลำ อำลาทุ่งรวงทอง ฉวีวรรณ ดำเนิน**. เข้าถึงเมื่อ 24 มิถุนายน 2562. เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=lzvEGMzJzcY&list=PL8NFofvPV157S0-o0gRq4SnnigfuUkhlf&index=2>
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2534). **โลกทัศน์อีสาน**. กภาพสินธุ์: โรงพิมพ์ประสานการพิมพ์.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2545). **ภาษาในสังคมไทย: ความหลากหลาย การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อีสานร้อยแปด. (2562). **ภาษาอีสาน**. เข้าถึงเมื่อ 3 กรกฎาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <https://esan108.com/dict/view/คูบ>

คำศัพท์และความหมาย

ก

ก่อง	ว. ก่อง, โค้ง
ก่องข้าว	น. เครื่องใช้สำหรับใส่ข้าวเหนียวที่นึ่งสุกทำจากไม้ไผ่สานเป็นรูปทรงกระบอก มีฝาปิดมิดชิดหรือเรียกว่า กระติบข้าวเหนียว
ก้อม	ว. สั้น, ขนาดเล็ก, สามารถใช้กับคำอื่นๆ เพื่อแสดงลักษณะหรือรูปร่างสั้นได้ เช่น ขาก้อม (ขาสั้น) มือก้อม (มือเล็ก) กอกยาก้อม (ก้นบุหรี) เป็นต้น
กะจอนหู	น. เครื่องประดับสำหรับใส่ที่หูของผู้หญิงหรือตุ้มหู
กะต่า	น. ตะกร้า, ภาชนะสานทำจากไม้ไผ่สำหรับใส่สิ่งของมีหูหิ้ว
กะบวยโป้บักพร้าว	น. เครื่องใช้สำหรับตักน้ำทำมาจากกะลามะพร้าว มีด้ามจับทำด้วยไม้
กะบอง	น. เชื้อไฟทำมาจากเศษไม้ที่ผุแล้วประสมน้ำมันต้นยางหอมมัดเป็นก้อนใช้สำหรับจุดไฟ
ก่า	ว. มีด, คล้า เช่น หน้าก่าๆ บอกลักษณะหน้าดำคล้า เป็นต้น
กี้	น. เครื่องสำหรับทอผ้าเป็นผืนผ้า หรือเรียกว่า ตุ๊ก กี้ได้
เกี้ยงอ่อยฮ้อย	ว. ว่างเปล่า, สะอาด, ไม่มีเหลือ, เกลี้ยงเกลา ลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่สูญเสียไป เช่น ป่าเหื่อนไว้ไฟเผา <u>เกี้ยงอ่อยฮ้อย</u>
แกแต่, เก่เต่	ว. ชีโตชีเต่ เช่น ไม้ชีเก่เต่, เจ็กแกแต่ ก. บอกลักษณะสิ่งของที่ตั้งตรงหรือชี้ขึ้น ออกมาจากจุดปกติไม่เข้าที่เดิมหรือสิ่งของที่มีส่วนปลายของวัตถุโพล่เกินขึ้นมาที่สามารถมองเห็นได้ เช่น หัวคันไถเจ็กแกแต่
แก้มเป็นเวิน	น. แก้มที่ดูดีเกลี้ยงเกลาใช้กับคนที่มีแก้มใหญ่
แก้มแปนแวน	น. แก้มที่ดูดี น่าชม สะอาดชวนมองใช้กับคนที่มีแก้มเล็ก
โก่งโค้งโน่ง, ก่งโค้งนอง	ว. ลักษณะส่วนโค้ง, ทำให้โค้งมาก, มีส่วนโค้งมาก, โค้งอย่างเดียว เช่น <u>โก่งโค้งโน่ง</u> ทางจอดสถานี(หลังคาของสถานีสำหรับขนส่งผู้โดยสารมีรูปร่างส่วนโค้งมาก) และ ใช้กับสิ่งที่มีส่วนโค้งอื่นๆ เช่น รุ่งกินน้ำ <u>โก่งโค้งนอง</u> เป็นต้น

ข

ขดขี้คู้	ว. ลักษณะท่าทางการนอนขดเพราะความหนาวหรือความกลัว, อาการนอนขดเอียงข้างใดข้างหนึ่ง แล้วอเข่าทั้งสองข้างเข้ามาหาตัว นอนด้วยความลำบาก เช่น ถึงยามนอนพากัน <u>ขดขี้คู้</u> นอนแล้วก็บดิ่ง เป็นต้น
ข้อแขน	น. กำไล , เครื่องประดับแบบสวมใส่ข้อแขน

ช่อย	ส. ฉั่น, ข้าพเจ้า, ดิฉั่น, กระผม
ชาวพอนๆ	ว. บอกรายละเอียดของสีว่าชาวไปหมดหรือขาวมาก เช่น <u>ชาวพอนๆ</u> แหวนเพชร
ข้าวกลาง	น. พันธุ์ข้าวที่มีอายุการเก็บเกี่ยวหลังข้าวดอกหรือข้าวเบาในช่วงกลางเดือนพฤศจิกายนถึงปลายเดือนพฤศจิกายน
ข้าวาย	น. คำเรียกเวลาอาหารเช้าของชาวอีสาน
ข้าวจี	น. ข้าวเหนียวนึ่งสุกนำมาย่างไฟให้แห้งสุกเกรียมแล้วก็เอาไข่ซึ่งตีไว้แล้วทาแล้วย่างซ้ำอีกกลายเป็นไข่เคลือบข้าวเหนียวแล้วจึงนำมารับประทาน, งานบุญประเพณีเดือนสาม เรียกว่าบุญข้าวจี เช่น ข้าวขึ้นเล่าบุญ <u>ข้าวจี</u> สีมาหา เป็นต้น
ข้าวดอก	น. ข้าวเบา, คำเรียกพันธุ์ข้าวที่มีอายุการเก็บเกี่ยวที่สั้นและได้ผลเร็วกว่ากลุ่มพันธุ์ข้าวชนิดอื่น ซึ่งจะออกรวงในช่วงปลายเดือนกันยายนถึงกลางเดือนตุลาคม และเริ่มเก็บเกี่ยวได้ในช่วงต้นเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนพฤศจิกายน
ข้าวต้ม	น. ข้าวต้มมัด เป็นอาหารประเภทของหวาน มีส่วนประกอบของข้าวสาร (ข้าวเหนียว) ถั่วดำ ถั่วเขียว ถั่วขาว ห่อด้วยใบตองนำมาประกบกันมัดตอก เรียกว่า “โคม” ต้มให้สุกจึงสามารถนำมารับประทานได้
ข้าวปลุก	น. ข้าวเปลือกที่เก็บไว้สำหรับทำพันธุ์ข้าว
ข้าวปุ้น	น. ขนมจีน
ข้าวเม่า	น. ข้าวที่เก็บเกี่ยวขณะที่ยังไม่แก่จัดนำมาคั่วแล้วตำเอาเปลือกออกมีสีเขียว
ข้าวแลง	น. คำเรียกสำหรับเวลาอาหารมื้อเย็นของชาวอีสาน
ข้าวสวย	น. คำเรียกสำหรับอาหารมื้อกลางวันของอีสาน
ข้าวหมา	น. การนำข้าวเหนียวมาแช่น้ำเตรียมไว้สำหรับนำไปนึ่ง เช่น น้ำฮ้อนแล้วเอา <u>ข้าวหมา</u> มาช่าว
ข้าวใหญ่	น. ข้าวที่มีอายุการเก็บเกี่ยวช้าที่สุด ในบรรดาพันธุ์ข้าวทั้งหมดเรียงตามลำดับดังนี้ ข้าวดอก ข้าวกลาง ข้าวใหญ่
เข็นฝ้าย	ก. การปั่นฝ้ายซึ่งเป็นหนึ่งในวิธีการทอผ้าฝ้าย

ค

ครกมอง	น. ครกกระเดื่องใช้สำหรับตำข้าว
คว้นฮวดๆ	น. คว้นโขม่ง, คว้นลอยขึ้นที่มีปริมาณมาก
ควายตู้	น. ควายที่มีเขาขนาดสั้น
ควายเล็ก	น. ควายเพศผู้

- ควายบั๊กเล่ฝ่องตื้น. ควายเขายาวควายเขาสั้น, เป็นคำซ้อนการเรียกควายตามลักษณะความสั้นยาวของเขา
- ควายเขาเล น. ควายที่มีเขาโค้งยาวออกมา
- คอบ สั้น. คล้ายกับคำว่า เพราะว่า ในภาษาไทยมาตรฐาน คำสำหรับนำหน้าความที่อธิบายเหตุหรือสาเหตุ
- คอมมอม ว. ลักษณะของสิ่งที่มองเห็นได้ในระยะไกล เช่น ย่างคอมมอม (เดินในระยะไกล)
- คอยคองถ่า ก. รอคอย, คำซ้อนเน้นย้ำความหมายแสดงการรอคอย เช่น นางสิคอยคองถ่าคือธนูคอยว่าว (ฉันจะรอคอยคุณเหมือนธนูคอยว่าว)
- ค้อยกิ่งหรั่ง ว. ลักษณะของพื้ต่างระดับลดลันกันลงมาจากที่ด้านสูงลงมาด้านที่ต่ำ เช่น โนนซันๆ ค้อยกิ่งหรั่ง
- คำ น. ทONGคำ, คำลงท้ายเรียกขานบุคคลที่เป็นที่รักว่า เช่น คำเอย
- คิดอ่าวเอื้อ ก. อาการคิดไปเรื่อยๆ, คิดไม่หยุดหรือคิดทุกเรื่อง
- คิ้วจ่องก่อง, คิ้วก่องๆ น. กล่าวถึงลักษณะคิ้วของผู้หญิงที่โค้งองงาม
- คืดนำ ก. อาการคิดถึงความอาลัยอาวรณ์ ห่วงใย โหยหาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
- คืดฮอด ก. คิดถึง, บอกแสดงความคิดถึงทั่วไป
- แคน น. เครื่องดนตรีสำหรับเป่าทำจากไม้ซางขนาดต่างๆ ประกอบกันเข้าเป็นตัวแคน แคนเป็นเครื่องเป่ามีลิ้นโลหะ เสียงเกิดจากลมผ่านลิ้นโลหะไปตามลำไม้ที่เป็นลูกแคน การเป่าแคนต้องใช้ทั้งเป่าลมเข้าและดูดลมออกด้วย จึงเป่ายากพอสมควร และแคนมีหลายขนาด ถือเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่ทำให้เสียงไพเราะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวอีสาน
- ง
- งาย น. ใช้บอกช่วงเวลาตั้งแต่พระอาทิตย์ขึ้นจนถึงก่อนเวลากลางวันเพลหรือประมาณเวลาเก้านาฬิกา
- โงคีนกลับตาว ก. หวนคีนกลับมา, คำซ้อนแสดงอาการคีนกลับมา
- จ
- จอง น. ทัพพีที่ทำด้วยไม้ใช้สำหรับตัก
- จอมปลา, ปลาจอม น. อาหารหมักคล้ายปลาร้า ได้จากการนำปลาขนาดเล็กมาล้างทำความสะอาดหมักกับเกลือผสมข้าวคั่ว และกระเทียมบด บรรจุในภาชนะบรรจุที่ปิดสนิท
- จ้อย อ. คำลงท้ายเพื่อแจ้งเนื้อความที่ผู้พูดคาดไม่ถึง เช่น มิดจ้อย (เจ็บไปเลย)

จ้าวแหวๆ	ก. กิริยาที่เร่ร่อนมือทำอย่างต่อเนื่อง
เจ้า	ส. คุณ, เธอ ใช้กับผู้ที่มีเสมอกันหรืออายุมากกว่า
โจกๆ	น. เสียงของน้ำที่ตกจากที่สูงมากระทบกับพื้นล่างอย่างต่อเนื่อง เช่น เสียงน้ำตกโจกๆ
ช	
ชงม (ชงโมง)	ว. แสดงความรู้สึกโศกเศร้า, ซึมเศร้าเสียใจ เช่น นั่งชงม (นั่งซึม) เป็นต้น
ชวงใจ	ว. คล้ายกับคำว่า สบายใจ ในภาษาไทยมาตรฐาน บอกความรู้สึกโล่งสบายไม่มีความกังวล
ชั้นที่ลี	ว. ลักษณะสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ชั้นมาก, ตั้งตรงอย่างเดียว เช่น คางไก่คันมันชั้นที่ลี
ชั่วแซว	น. เสียงสัตว์หลายชนิดที่ร้องแทรกสลับกัน เช่น ผุ่สัตว์สะกาะ <u>ชั่วแซว</u> ยามเช้า เป็นต้น
ซ้ายล้าย, ล้ายซ้าย	ว. การจัดเรียงแถวตลอดแนว, เรียงกันเป็นแถวยาว สามารถใช้ได้ทั้งของคน สัตว์ และสิ่งของ เช่น เห็นปลายไฟซ้ายล้าย, กอไผ่บ้านล้ายซ้าย เป็นต้น
ชินมัดหมี่	น. คำเรียกผ้านุ่งโดยกรรมวิธีการทอโดยใช้การมัดลวดลายแล้วนำไปการย้อมสี ก่อนนำไปทอ
ญ	
ญาครุ	น. คำเรียกพระภิกษุสงฆ์ที่อาวุโสและมีพรรษามาก
ด	
ดอก	อ. คำลงท้ายเพื่อแจ้งเนื้อความเชิงปฏิเสธและขัดแย้ง อาจปรากฏเป็นคำลงท้าย ในประโยคที่มีคำวิเศษณ์ คำว่า บอ ซึ่งคำว่า ดอก อาจปรากฏท้ายประโยคบอกเล่าได้ แต่ยังคงความหมายเชิงปฏิเสธ เช่น ขอขึ้นชั้นกะบ่ได้ใจสู้ <u>ดอก</u> ต่อไป เป็นต้น
ดั่งหวิๆ	น. เสียงลมพัดเบาผ่านไปเรื่อยๆ เช่น ลมมาพานต้องตองแก <u>ดั่งหวิ</u>
ดำก้าแหล่	ว. ดำมาก, คล้ำมาก, ดำคล้ำมาก, คำซ้อนความหมายเหมือนกัน
ดีด	ก. ขั้นตอนหนึ่งในการทอผ้าฝ้ายเพื่อให้เนื้อผ้าเป็นบุยุแล้วใช้ไม้ล้อมผ้าย ให้เกาะเป็นก้อนจึงนำไปสู่การทำเส้นด้ายจากฝ้าย
เต้	อ. คำลงท้ายเพื่อแสดงการถามเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คล้ายกับคำว่า ละ ในภาษาไทยมาตรฐาน เช่น ป่านไต่ <u>เต้</u> จึงมีความหมายว่า เมื่อไหร่ละ เป็นต้น

- เตือ อ. ใช้ปรากฏตอนท้ายข้อความแสดงการสั่งหรือขอร้องโดยไม่บังคับว่าผู้ฟังจะต้องปฏิบัติตาม ตามสำเนียงการออกเสียงภาษาไทยถิ่นอีสาน เตือ คล้ายกับคำว่า นะ ภาษาไทยมาตรฐานและเพื่อแจ้งเนื้อความใหม่ที่ผู้ฟังไม่ทราบมาก่อน เช่น ฟังเอาเตือ (ฟังเถิดนะ) เป็นต้น
- เดินดั้น ก. อาการเดินบุกหรือเดินลุยไปข้างหน้าเรื่อยๆโดยไม่หยุดพัก
- เดินต่อต่อมต้อย ก. เดินไปเรื่อยๆ
- แดงเมา ว. บอกรายละเอียดของสีแดงที่ค่อยๆสว่างขึ้น เช่น แสงไฟมาแดงเมา
- ต
- ตัมปน น. อาหารพื้นบ้านที่ตำอย่างละเอียดใส่น้ำปลาร้าต้มคลุกเคล้าให้เข้ากัน เช่น ปนปลา ปนกบ ปนแมงดา เป็นต้น
- ต่อ,เตาะ ก. กิริยาการกระทำที่สัมผัสสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
- ต่องต้อน ว. ลักษณะของซิ่นเล็กๆที่ห้อยแขวนอยู่ในที่สูง ออกเสียง ต่องต้อน แดงแต่น ก็ว่าได้ เช่น หาบกะต่าต่องต้อน
- ตะเว็นขึ้นสีมายๆ น. ลักษณะพระอาทิตย์กำลังขึ้นในเวลาเช้าเรียกตามลักษณะของแสงที่ส่องสว่างขึ้นมาเรื่อยๆ อย่างต่อเนื่องแสงสว่างนั้นกำลังคลี่คลายออกจากความมืดมองเห็นรำไร
- ตะเว็นอ่อนๆ น. แสงแดดอ่อนๆ
- ตื้อเต็มตึง ว. ลักษณะบุคคลที่อยู่ในวัยโตเต็มที่สามารถตัดสินใจเองหรือมีครอบครัวได้ เช่น เจ้าหนุ่มน้อยกำลังตื้อเต็มตึง ไผ่ขันทันมีเมียอย่าฟ้าวไลลีม่นอง เป็นต้น
- ตุ้ตุมตุ้ย ว. อ้วน, คนอ้วน ใช้เรียกบุคคลที่บอกลักษณะอ้วนท้วม เช่น เจ้าผู้ตู่ตุมตุ้ย เป็นต้น
- เต้นแอน ก. แสดงอาการเต็นรำด้วยท่าทางแอนตัว
- ถ
- เถาะ อ. คำลงท้ายเพื่อแสดงการสั่งเชิงขอร้องเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คล้ายกับคำว่าเถอะ/เถิด ภาษาไทยมาตรฐาน เช่น พ่อบักห้าขึ้นเถาะเจ้า
- ถ่าน น. เทวดาผู้เป็นใหญ่ที่ชาวอีสานนับถือคล้ายกับ พระอินทร์ ในภาษาไทยมาตรฐาน
- ไถแฮก น. วันที่แรกไถ แรกหว่าน แรกปลูก และแรกกระทำอื่นๆในการทำนา เรียกว่า ไถแฮก

ท	
ท้าว	น. คำเรียกนำหน้าชื่อสำหรับผู้ชาย เช่น <u>ท้าว</u> ปาจิตหน่อเมืององค์น้อย เป็นต้น
ธ	
ธนูว่าว	น. ว่าวธนู คำว่า ธนู หรือ สะนู เป็นเครื่องทำให้เกิดเสียงดังติดที่หัวว่าวรูปร่างคล้ายธนู ทำด้วยใบตาลหรือหวาย
น	
นกกะเต็น	น. ชื่อชนิดของนกในท้องถิ่นอีสานตัวเล็กมีสีดำคล้ำๆ
นอ	อ. คำลงท้ายเพื่อแสดงการถามสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ตามสำเนียงการออกเสียงภาษาไทยถิ่นอีสานว่า เนาะ คล้ายกับคำว่า นะ ในภาษาไทยมาตรฐาน มักปรากฏร่วมหลังคำอนุภาคอื่น เช่น ไป เป็นคำว่า ไปนอ (หรือยังนะ), ไผ เป็นคำว่า ไผนอ (ไครนะ), ไต่ เป็นคำว่า ไต๋นอ (ไหนนะ/ไหนเธอ) ฯลฯ
นั่งชงมง	ก. อาการการนั่งแสดงอาการโศกเศร้า อาลัยอาวรณ์ รำพึงรำพัน
นั่งเท่อเล่อ	ก. อาการนั่งหรือตั้งอยู่บริเวณนั้นสูงจนมองเห็นชัดเจน
น้ำๆ	ว. บอกอาการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยความถี่ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ
แน	อ. เป็นคำลงท้ายแสดงการสั่งเชิงขอร้องเพื่อบอกปริมาณน้อย คำว่า แน ยังสามารถปรากฏท้ายข้อความเพื่อแสดงการขอร้องเชิงบังคับให้ผู้ฟังควรปฏิบัติตามหรือเพื่อยืนยันการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ชัดเจน คล้ายกับคำว่า หน้อย ภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่ง แน จะปรากฏร่วมกับคำอื่นๆ เช่น เตื่อ (แนเตื่อ) ถ่อน (แนถ่อน) แม่ (แนแม่) นอ (แนนอ) เท่านั้น
แนเตื่อ	อ. คำลงท้ายเพื่อแสดงการสั่งให้ปฏิบัติตาม คล้ายกับคำว่า ด้วยนะ ภาษาไทยมาตรฐาน เช่น บ่าวคนกรุงอยู่ที่ให้คอยน้อง <u>แนแนเตื่อ</u> เป็นต้น
แนถ่อน	อ. คำลงท้ายเพื่อแสดงคำสั่งเชิงขอร้อง คล้ายกับคำว่า หน้อยเถอะ ภาษาไทยมาตรฐาน เช่น เจ้าขึ้นไปเถียงนาเอาแอบยามาให้ช้อย <u>แนถ่อน</u> เป็นต้น
แนนอ	อ. คำลงท้ายเพื่อคำขอร้องเชิงเห็นใจไม่ชี้เฉพาะเจาะจงคล้ายคำว่า บ้างนะ ภาษาไทยมาตรฐาน เช่น ไผสิเลี้ยงกำพร้าวสองหน่อในอก <u>แนนอ</u> เป็นต้น
แนนอั้งตั้ง	ว. ลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อยู่ติดกันจำนวนมาก, แสดงปริมาณจำนวนมาก เช่น อาคาร <u>แนนอั้งตั้ง</u>

<p>แนมแม่ ในสูในถ้ำ</p>	<p>อ. คำลงท้ายคำสั่งเพื่อยืนยันการกระทำให้เกิดความแน่นอนชัดเจนขึ้น คล้ายกับคำว่า ด้วยเถอะ ภาษาไทยมาตรฐาน เช่น ไผหลงลีมไลมันตาย<u>แนมแม่</u> เป็นต้น บ. ในรูในถ้ำ คำซ้อนเพื่อแสดงการเน้นย้ำคำที่มีความหมายในลักษณะคล้ายกันเกี่ยวกับตำแหน่งที่อยู่หรือสถานที่</p>
<p>บ</p>	
<p>บอ</p>	<p>อ. คำลงท้ายแสดงการถามแบบตอบรับปฏิเสธ ตามสำเนียงการออกเสียงภาษาไทยถิ่นอีสาน เบาะ คล้ายกับคำว่า ไหม ภาษาไทยมาตรฐาน เช่น ท่านยังจำหลานได้ออยู่<u>บอ</u> เป็นต้น</p>
<p>บัก</p>	<p>น. ใช้เป็นคำนำหน้าชื่อที่ผู้ใหญ่เรียกเด็กผู้ชาย ลูกหลานหรือเพื่อนสนิท เช่น บักทิดเคน บักเซียงน้อย บักท่า บักหล้า เป็นต้น แต่ถ้าเด็กใช้เรียกผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุถือว่า เป็นการสบประมาทอย่างรุนแรง, ใช้เรียกนำหน้าชื่อผักผลไม้และสัตว์ที่เป็นเพศผู้ด้วย เช่น ควายบักเลม่องตุ้ (ควายเพศผู้ที่มีเขายาวงอกออกมา) บักอ้อ (ผักทอง) บักพริก (พริก) บักเขือ (มะเขือ) เป็นต้น ซึ่งคำว่า บัก จะไม่นำไปใช้สำหรับผู้หญิง</p>
<p>บักหอยไข่</p>	<p>น. เป็นคำใช้เปรียบกิริยาอาการนิ่งเฉยไม่มีการตอบโต้ตามลักษณะของหอย ที่ไม่มีปากไม่สามารถพูดส่งเสียงได้จึงเปรียบเหมือนความเงียบ เป็นเหมือนสำนวนเปรียบเทียบความเงียบหรือความนิ่งเฉย เช่น ไปแอนแซนเจียบปาน<u>บักหอยไข่</u> เป็นต้น</p>
<p>บั้งไฟ</p>	<p>น. ระเบิดที่ยาวมีหางยาวภายในบรรจุดินประสิวที่ทำให้เกิดประกายไฟได้จุดประสงค์ของบั้งไฟเพื่อจุดเพื่อบูชาแถนบนฟ้าให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลที่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวนา</p>
<p>บาท้าว</p>	<p>น. คำเรียกสำหรับผู้ชาย สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า บา หมายถึง คนหนุ่ม ประกอบกับคำว่า ท้าว ซึ่งเป็นคำนำหน้าชื่อของบุคคลใช้เฉพาะสำหรับผู้ชาย</p>
<p>บานแบ่ง</p>	<p>ก. ทำให้บานออกขยายออก</p>
<p>บ่าว</p>	<p>น. ตรงกับคำว่า ว่าว ในภาษาไทยมาตรฐาน</p>
<p>บ่าว, ผู้บ่าว</p>	<p>น. ชายหนุ่ม, ใช้ประกอบคำอื่นเพื่อบอกสถานภาพโสดสำหรับผู้ชาย เช่น บ่าวคะนอง บ่าวสำน่อย บ่าวเซียง ผู้บ่าวฮาม บ่าวจารย์ เป็นต้น</p>
<p>บ่าวคะนอง</p>	<p>น. คำเรียกสำหรับผู้ชายช่วงวัยรุ่นวัยคะนองที่มีความอยากรู้อยากลอง (น.86)</p>
<p>บ่าวจารย์</p>	<p>น. คำเรียกชายหนุ่มที่ลาสิกขาจากการบวชเป็นพระสันนิษฐานได้ว่ามาจาก คำว่า “อาจารย์” หมายถึง ผู้รู้ นักปราชญ์</p>

ป่าวเซียง	น. คำเรียกชายหนุ่มที่เคยลาสิกขาออกมาจากการบวชเป็นสามเณรมาก่อน
ป่าวสำน้อย	น. คำเรียกชายหนุ่มวัยรุ่นหรือหนุ่มวัยคะนอง อายุตั้ง 15 - 20 ปี
บินเจ้ย	ก. กิริยาอาการบินไปบินมาเรื่อยๆในระดับที่สูง
บินเซิน	ก. กิริยาอาการบินไปมาเพื่อหาเป้าหมาย เช่น แมลงภู่แก้ว <u>บินเซิน</u> แสวงตอม
บินแซๆ	ก. กิริยาอาการบินไปมาใกล้ๆบริเวณที่อยู่ เช่น นกกะเต็นสีมันแหล่ <u>บินแซๆ</u> อยู่เลาะทุ่ง
เบ่งบาน	ก. ดูคำว่า บานเบ่ง
ป	
ปึกเป๊ก	น. เสียงที่เกิดจากการผ่าพื้นเมื่อไม้กระทบกับวัตถุอื่นๆจะทำให้เกิดเสียงขึ้นได้ เช่น <u>ปึกเป๊ก</u> เสียงผู้เฒ่ากลางบ้านว่าทันพื้น
ปลาช่อน	น. ใช้เรียกลักษณะปลาที่อยู่รวมกันอยู่ในบริเวณที่มีน้ำปริมาณน้อยหรือที่แคบๆ
ปลาแดก	น. ใช้เรียกปลาหมักสำหรับทำเครื่องปรุงรสอาหาร ตรงกับคำว่า ปลา ร้า ในภาษาไทยมาตรฐาน
ปากเว้า	ก. พุด, พุดคุย เป็นคำซ้อนเพื่เน้นย้ำความหมายแสดงการพุด
ป่าถึ้ม	ก. ทิ้งไป คำซ้อนเน้นย้ำความหมายแสดงอาการปล่อยทิ้งไป
เป่าแปน	ว. ว่างเปล่า
แปนปายลาย	ว. ลักษณะของลานเป็นลานกว้างที่ว่างเปล่า เช่น ทาลาน <u>แปนปายลาย</u>
โปงกลาง	น. เป็นเครื่องดนตรีสำหรับตี ทำมาจากไม้เนื้อแข็งมีไม้สำหรับเคาะให้เกิดเสียงทำเป็นแพรวติดกันไล่ตามลำดับเสียง โปงกลางไม้ซึ่งประกอบด้วยลูกโปงกลางประมาณสิบสองลูกเรียงตามลำดับเสียงสูง ต่ำ ใช้เชือกร้อยเป็นแผงระนาด นำมาแขวนกับที่แขวน ซึ่งยึดส่วนปลายกับส่วนโคนให้แผงโปงกลางทำมุมกับพื้น 45 องศา สำหรับไม้ตีโปงกลางทำด้วยแกนไม้มีหัวงอนคล้ายค้อนผู้บรรเลงใช้ตีดำเนินทำนอง 1 คู่ และอีก 1 คู่สำหรับผู้ช่วยใช้เคาะทำให้เกิดเสียงประสานและจังหวะตามลักษณะของดนตรีพื้นเมืองอีสานที่มีเสียงประสาน
ไปคอมมอม	ก. กิริยาอาการเคลื่อนที่ไปซึ่งสามารถมองเห็นได้ในระยะไกล
ไปจ้อย	ก. กิริยาแสดงอาการจากไปแล้วอย่างรวดเร็วโดยไม่กลับคืนมาอีกเลย
ไปต่วงตัน	ก. กิริยาแสดงอาการเคลื่อนย้ายจากที่เดิมที่เคยอยู่ไปอีกที่อยู่แห่งที่ใหม่อย่างมีจุดหมาย
ไปวอยๆ	ก. กิริยาแสดงอาการจากที่หนึ่งไปที่หนึ่งเรื่อยๆโดยไม่มีข่าวคราวกลับมา
ไปหวังๆ	ก. กิริยาแสดงการไปโดยไม่บอกไม่กล่าว

ไปแอนแซน ก. กิริยาแสดงอาการพลัดจากกันไปแล้วไม่หวนกลับคืนมา ไม่ทราบข่าว ไม่ส่งข่าวคราวเจียบหายไป

ผ

ผลา ว. คล้ายกับคำว่า บุปผาเสนา, พรหมลิขิต ในภาษาไทยมาตรฐานกรรมาที่ทำได้ร่วมกัน

ผู้สาวสำน่อย น. สาวรุ่นหรือหญิงที่อยู่ในวัยรุ่นที่กำลังแตกเนื้อสาว หรือเรียกว่า สาวสำน่อย

พ

พ่อ น. คำเรียกชายผู้ให้กำเนิด, คำขึ้นต้นประกอบคำอื่นเพื่อแสดงความนับถือ เช่น พ่อบักทำ พ่ออินาง พ่อใหญ่ เป็นต้น

พ่อคิง น. คำเรียกบิดาผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูตนเอง

พ่อหัวพ่องุ้ม ก. ทั้งหัวเราะทั้งยิ้ม, เป็นคำซ้อนแบบกลาวซ้ำเพื่อแสดงอาการหัวเราะมีความสุขและเขินอาย

พ่อโชน น. คุณตาทวด, คำเรียกสำหรับผู้ชายที่อาวุโส

พ่อเฒ่าจ้ำ น. ผู้นำจิตวิญญาณคอยให้คำแนะนำหรือทำนายทายทักให้ชาวนา

พ่อบักทำ น. พ่อของลูกชาย เป็นคำเรียกสำหรับผู้ชายสถานภาพสมรสมีลูกชาย

พ่อใหญ่ น. คำเรียกญาติสำหรับผู้ชายที่มีอาวุโส คล้ายกับ คุณตา ในภาษาไทยมาตรฐาน

พ่ออินาง น. พ่อของลูกสาว เป็นคำเรียกสำหรับผู้ชายสถานภาพสมรสมีลูกสาว

พ่อฮ้าง น. คำเรียกสำหรับผู้ชายสถานภาพโสดแต่เคยผ่านการมีคู่สมรสแล้วเลิกรา คล้ายกับคำว่า พ่อหม้าย ในภาษาไทยมาตรฐาน

พุ่มๆเว้า ก. กิริยาอาการพูดด้วยเสียงเบามาจากระยะไกล เช่น คนเฒ่าพุ่มๆเว้าเสียงไอควกควก

เพื่อน ส. ท่าน , เขา เป็นคำเอกพจน์ใช้เรียกบุคคลอื่นที่ถูกอ้างถึงในระหว่างการสนทนา แสดงถึงความสุภาพและเป็นการให้เกียรติบุคคลที่กล่าวถึง

แพง, คำแพง น. สุตรรัก, สุดหวัง, หวงแหน, รัก, สงวนไว้ , คำเรียกบุคคลที่รักมากและหวงแหนมาก ส่วนใหญ่จะใช้กับคนที่มีอายุน้อยกว่าหรือมีสถานภาพทางสังคมที่ควรได้รับการดูแล เช่น แม่พูดกับลูก สามีใช้กับภรรยา หรือคู่รักหนุ่มสาว เป็นต้น

พ

ฟ้าว ว. ต่วน, เร่งรีบ

ฟ้าอึ้งดังตุ้มตุ้ม	น. เสียงฟ้าร้องที่ดังมากและมีเสียงดังมาอย่างต่อเนื่องในเวลาฝนตก เช่น ฟ้าอึ้งดังตุ้มตุ้มเมฆผ่านฝนโปรย
ฟ้าอึ้งดั่ง	น. ฟ้าร้องดังมากในระยะใกล้
ฟ้าอึ้งล่าย	น. เสียงฟ้าร้องดังไปเรื่อยๆหรือร้องสั่งลาฟ้าฝนเพื่อเปลี่ยนฤดูกาลใหม่
ฟ้าอึ้งห่าว	น. เสียงฟ้าร้องดังยาวๆต่อเนื่องมาเป็นระยะติดต่อกันจำนวนมาก เช่น ฟ้าอึ้งห่าวเสียงยาวๆอึ้งเจ็ดแฉว เป็นต้น
ฟ้าอึ้งค่อย	น. เป็นเสียงฟ้าร้องในระยะไกลๆเสียงเบาๆ เช่น ฟ้าเอ๋ยฟ้าอึ้งค่อย เสียงโหย่นๆดังไกล เป็นต้น
ฟ้าอึ้งฮ่วน	น. เสียงฟ้าร้องที่ดังมาจากทุกทิศทาง เช่น คิมหันตาพินว่าฟ้าอึ้งฮ่วน
พืม	น. เครื่องทอผ้าใช้สำหรับกระแทกให้ผ้าที่ทอแล้วแน่นขึ้น ตัวพืมทำจากไม้เนื้อแข็ง เป็นกรอบสี่เหลี่ยม มีฟันซี่เล็ก ๆ เรียงกันเป็นตับอยู่กลางและระยะห่างของฟันเป็นที่ใช้สำหรับสอดเส้นไหมผ่านได้
ม	
มนล่อมอ้อม	ว. ลักษณะพื้นหรือเขตเฉพาะบริเวณของสิ่งใดสิ่งหนึ่งกลมมนเท่านั้น เช่น โนนเถียงนามนอ้อมล่อม
ม่วน	ว. สนุก, ไพเราะเสนาะหู. ใช้ประกอบคำอื่นที่มีความหมายคล้ายกันเพื่อแสดงความรู้สึก เช่น คำว่า ม่วนยิน ว.สนุกสนาน, ซื่นซม, ยินดี คำว่า ม่วนยิน ว.สนุกสนาน, ยินดี
มวย	น. อุปกรณ์สำหรับนึ่งข้าวเหนียว ทำมาจากไม้ไผ่ เป็นทรงกรวยหงาย
มะลิ่งดั่งตั้ง	น. เสียงฝนที่ตกลงมากกระทบกับหลังคาและสิ่งของพื้นล่างอย่างต่อเนื่อง เช่น มะลิ่งดั่งตั้งฝนไล่มาทัน เป็นต้น
มีแฉง	ว. สบาย สบายขึ้น ชื่นใจมาก ,ใช้สำหรับบอกความรู้สึกสบายใจหรือดีใจ
มีดจุ่มกุ่ม	ว. ลักษณะความมืดที่สามารถมองเห็นวัตถุหรือสิ่งของรอบๆข้างได้บางส่วนในระยะใกล้ นิยมใช้คำว่ามีดจุ่มกุ่ม ในช่วงเวลาเย็นหลังพระอาทิตย์ตกดินแล้วแต่ยังพอมองแสงเล็กน้อย เป็นต้น เช่น มองมาบ้านเห็นโนนตาลมีดจุ่มกุ่ม
มีดพุมพู	ว. ลักษณะความมืดที่ไม่สามารถมองเห็นวัตถุสิ่งของรอบๆข้างได้อย่างชัดเจนเป็นลักษณะเงาดำ และส่วนใหญ่จะนิยมใช้คำว่า มีดพุมพู ในเวลากลางคืนถึงใกล้สว่างของตอนเช้า เช่น มีดพุมพุดึงยามนอนพากันขดขี้คู้นอนแล้วก็บดิ่ง
มีดอั้งตั้ง	ว. ลักษณะความมืดสนิทไม่สามารถมองเห็นวัตถุสิ่งของได้ เช่น พอปานเอามือจุ่มขมตามีดบ่สงไปนำทางมีดอั้งตั้ง

มีดอ้มคิม	ว. ลักษณะความมืดที่มาชั่วขณะหนึ่ง ส่วนใหญ่นิยมใช้คำว่า มีดอ้มคิม ในช่วงเวลาที่มีลมพายุฝน เช่น มีดอ้มคิมก่อนเมฆใหญ่มาบัง
เม้า	ว. มาจากคำว่า เม้าเม้า บอกลักษณะแสงที่เลื่อมสุกใส เช่น สีแดงเม้า
แม่บักहां	น. แม่ของลูกชาย เป็นคำเรียกสำหรับผู้หญิงสถานภาพสมรสมีลูกชาย
แม่หม้าย	น. ตามสำเนียงการออกเสียง แม่หม้าย คำเรียกผู้หญิงกรณีที่สามีเสียชีวิตในภาษาไทยถิ่นอีสานเท่านั้น
แม่ใหญ่	น. คำเรียกญาติสำหรับผู้หญิงอาวุโส คล้ายกับคำว่า คุณยาย ในภาษาไทยมาตรฐาน
แม่อีนาง	น. แม่ของลูกสาว เป็นคำเรียกสำหรับผู้หญิงสถานภาพสมรสมีลูกสาว
แม่ฮ้าง	น. คำเรียกผู้หญิงที่เคยแต่งงานมาแล้วตามประเพณีและเลิกกับสามี ในภายหลัง คล้ายกับคำว่า แม่หม้าย ในภาษาไทยมาตรฐาน
เมียง	น. อาหารพื้นบ้านของชาวอีสานโดยการตำตะไคร้แล้วปรุงรสด้วยกระเทียม น้ำปลาร้า น้ำมะนาว และอื่นๆตามใจชอบคล้ายกับการตำส้มตำ
ย	
ย้วย	ว. บอกลักษณะของเหลวและค่อนข้างเหนียวหรือการเคลื่อนที่ไปอย่างช้าๆ, แสดงอาการไหลอย่างช้าๆต่อเนื่อง เช่น เลือดจางไหลย้วย
ย่าง	ก. ตรงกับคำว่า เดิน ในภาษาไทยมาตรฐาน
ย่างคอมมอม	ก. เดินอยู่ในระยะไกล
ย้าน	ว. กลัว, เป็นความรู้สึกหวาดกลัวและไม่อยากประสบสิ่งที่ไม่ดีแก่ตัว
ยู้ซ่อย, ซอยยู้	ก. กิริยาแสดงการช่วยส่งเสริมหรือช่วยสร้างให้เกิดขึ้น
เย็นจ้อย	ว. เย็นมาก เช่น น้ำหมอกเหมยหยาดย้อยเย็นจ้อย
เย็นวือๆ	ว. บอกความรู้สึกเย็นเมื่อลมพัดมา เช่น ลมก็มาดำต้งนำตัวเย็นวือๆ
ร	
ร้องแอ่ว	ก. การขับร้องเพลงประกอบทำนองแคนของชาวอีสาน มีชื่อขึ้นต้นด้วยคำว่า แอ่ว เช่น แอ่วลาว แอ่วเกล้าซอ เป็นต้น ใช้สำหรับขับร้องโต้ตอบกันระหว่างหนุ่มสาว
ล	
ลัมถ้วน	ก. ดูคำว่า ลัมถ้าว

ลุ่มถ่าว	ก. ลักษณะการลุ่มลงไปกะทันหันโดยไม่ทันได้ตั้งตัว, อาการลุ่มลงแนบกับพื้นลงไปอย่างกะทันหันโดยไม่ทันได้ตั้งตัว เช่น ตกขุมปูลุ่มถ่าว
ลำเตี้ย	น. ทำนองลำที่มีจังหวะการเอื้อนเสียงคล้ายลำยาวหรือลำล่อง แต่กลอนที่นำมาใช้ลำเป็นกลอนสั้น ๆ กระชับ เนื้อหามักเป็นการพูดเกี่ยวหรือผญาเกี่ยวสาว กลอนลำเตี้ยจะให้จังหวะสนุกสนานเป็นสำคัญ
ลำทางยาว	น. ทำนองกลอนลำที่มีจังหวะของการลำช้า มีการเอื้อนเสียงยาวสะอึกสะอื้นลากเสียง ให้ยาว การเปล่งเสียงออกเป็นเสียงยาว อาจเรียกว่า ลำล่อง ก็ได้
ลำทางสั้น	น. เป็นทำนองกลอนลำที่มีจังหวะเร็ว กระชับ ไม่มีการเอื้อนเสียง เหมาะสำหรับใช้บรรยายเนื้อความที่ต้องการความรวดเร็ว โดยมุ่งถึงเนื้อหาสาระของกลอนลำมากกว่าจะมุ่งความไพเราะ บางครั้งใช้ลำคละกันไปกับคำพูดซึ่งไม่มีทำนองเป็นลักษณะของ กลอนตัน ปนกับ คำพูด ส่วนใหญ่ใช้ทำนองลำทางสั้นที่เป็นการตอบปัญหาหรือสอบถามปัญหา เล่าประวัติหรือนิทานวรรณคดี บรรยายเนื้อหาทางคติโลกหรือคติธรรม
ลำนิทาน	น. กลอนลำที่นำนิทานมาใช้ในการขับลำ
เลี้ยงนา	น. พิธีบวงสรวงพระแม่โพสพและพระแม่ธรณีหรือเทวดาประจำผืนนา ก่อนเริ่มทำนา ชาวอีสาน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เลี้ยงเจ้าปู่ตา
แลง	น. คำบอกช่วงเวลาบายไปถึงเวลาหลังที่พระอาทิตย์ตกแล้วหรือยามเย็น
แลงงาย	น. เข้าเย็น
แล่นจ้าว	ก. อาการไปอย่างรวดเร็ว เช่น ม้าแล่นจ้าว
แล่นที่ลี	ก. อาการวิ่งไปข้างหน้าเรื่อยๆ เช่น เด็กน้อยแล่นที่ลีหักเอาหง่าแห่งแก่ตี ตักแตนนาคันแห
ไล	ก. ละเลย ทั้ง, ลากากัน ,ใช้ประกอบคำอื่นเพื่อให้เกิดความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น ไลหลง (หลงลืม) หรือ ไลลืม (หลงลืม) เป็นต้น
ว	
วือๆ	น. เสียงลมที่พัดแรงมาเรื่อยๆ เช่น เสียงใบตาลลมตีต้องวือๆ
เว้า	ก. ตรงกับคำว่า พุด ในภาษาไทยมาตรฐาน
ส	
สะออน	ก. ชื่นชม, น่าชื่นชม

สายแนน	ว. มาจากคำว่า สายหนึ่งสายแนน เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องคู่ครองที่มีความผูกพันกันมาแต่ชาติภพก่อนแล้วนำมาสู่ชาติภพในปัจจุบัน
ล่าลือ	ก. เล่าลือ, ล้าลือ คำซ้อนเน้นย้ำความหมายแสดงการพูดทั่วไปที่ไม่แน่นอน
สาว	น. คำเรียกผู้หญิงที่พ้นวัยเด็กไป, ใช้ประกอบหน้าชื่อบุคคล เช่น สาวแปน (ผู้หญิงชื่อแปน)
ผู้สาว	น. หญิงสาว, ใช้ประกอบคำเรียกขานสำหรับผู้หญิงสถานภาพโสด เช่น ผู้สาวสำน้อย เป็นต้น
สีเขียวใสส่อง	ว. สีเขียวที่มองเห็นทะลุผ่านวัตถุได้เพราะมีความใสมากเช่น มรกตคือแก้วสีเขียวใสส่อง
เสียงแคนท่าว	น. เสียงแคนที่ให้ท่วงทำนองคึกคักสนุกสนานไพเราะ
เสียงวอนๆ	น. เสียงร้องของสัตว์ที่ตั้งจำนวนมากร้องดังกังวานไกล
เสื่อกะแล้ง	น. เสื่อคอกกระเช้า หรืออาจเรียกว่า เสื่อหมากกะแล้ง ก็ได้
แสนฮักแสนแพง	ก. สุดรักสุดห่วง, คำซ้อนแบบกล่าวซ้ำเพื่อแสดงความรู้สึกรักมาก
ห	
หน้ากำหน้าดำ	น. หน้าคล้ำหน้าดำ เป็นคำซ้อนเน้นย้ำเพื่อบอกลักษณะรูปร่างหน้าตาดำคล้ำ
หมอลำ	น. คำเรียกศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน การใช้คำศัพท์เกี่ยวกับศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน หรือเรียกชุดการแสดงหมอลำว่า การเล่นเพลงหมอลำก็ได้
หมา	น. อาหารชนิดหนึ่งทำมาจากการนำเนื้อสัตว์มาสับรวมกับเครื่องใน กระเทียม ข้าวคั่ว เกลือ นำไปยัดไส้หรือถู้น้ำดี หมักไว้ 5-6 วันจนมีรสเปรี้ยว เหมือนไส้กรอก
หย่าว	ว. บอกลักษณะเสียงเกรียวกราวหรือแรงขึ้น ,แสดงอาการไหลอย่างรวดเร็วต่อเนื่อง เช่น น้ำตาไหลลงหย่าวๆ
หลบหนี,หนีหลบ	ก. หนีไป,หลบเลี่ยงไปให้พ้น
หล่องห่ง	ว. ทำท่าการนอนกับพื้นโดยไม่มีเคลือบไหว นอกจากนี้ยังสามารถใช้คำว่า หล่องห่งกับท่าการนอนทั่วไปได้ เช่น คำว่า เด็กนอน <u>หล่องห่ง</u> อาการนอนของเด็กตัวเล็กๆในลักษณะราบกับพื้นหรือที่นอน
หลา	น. ไม้ปั่นด้ายเป็นเครื่องมือที่ใช้เข็นฝ้ายมีลักษณะเป็นงมมีแกนหมุนได้
หล้า	น. ท้ายสุดหรือเรียกลูกคนสุดท้ายท้องว่า ลูกหล้า, ใช้ได้ตามลำพังหรือใช้ประกอบคำอื่นได้ มักปรากฏตอนต้นหรือตอนท้ายชื่อหรือใช้ประกอบคำอื่น เช่น คำว่า หล้าอ่อน อ่อนหล้า เป็นต้น

หลานเหลนหล่อน	น. หลานเหลนลื้อ เป็นคำซ้อนเกี่ยวกับคำเรียกญาติ
หลูโตน	ว. สงสาร บางพื้นที่ออกเสียงสำเนียงว่า เหลือโตน เช่น หลูโตนเดหวีหลูโตนคนเต่า, ละมาเหลือโตนแม่หม้าย เป็นต้น
หวด	น. อุปกรณ์สำหรับนั่งข้าวเหนียว ทำมาจากไม้ไผ่ จะมีลักษณะเป็นทรงสามเหลี่ยมหงาย
หอมอ่อนๆ	ว. ลักษณะของกลิ่นที่หอมลอยมาระยะใกล้ เช่น สะเลเตหอมอ่อนๆ
หอมอู้ๆ	ว. ลักษณะกลิ่นที่หอมลอยมาหลายกลิ่นพร้อมกัน เช่น ของกินล้วนขนุนนอมีม่วงบักเฟืองไฟเอ่อพร้อมเต็มต้นคอโหล่น <u>หูนออู้ๆ</u> จับเบ็งได้ชิมดู
หอมเอ้า	ว. กลิ่นหอมที่อบอวนไปทั่วบริเวณ เรียกว่า หอมอูดเอ้า ก็ได้ เช่น แนวดอกไม้เริ่มใหม่จู้จี้ คันสีสันเบ็งบานหอมเอ้า
หอมฮวยๆ	ว. ลักษณะกลิ่นใดกลิ่นหนึ่งหอมที่ลอยมาในระยะไกล เช่น ผักกะแยงบานแล้วอยู่แจนา
หัวสิงไค	น. ตะไคร้
หัวท่าว	ก. หัวเราะสนุก เป็นคำซ้อนเพื่อสื่ออารมณ์สนุกสนานมีความสุข
ท่าว	ว. ถ้อยคำสื่ออารมณ์บอกความตึกคะนอง ตึกคัก หรือดีใจ ,ใช้ประกอบคำอื่น เช่น คำว่า ท่าวซิ่น ว. มีความดีใจ เบิกบาน แจ่มใส ยินดี
ห้า	น. เป็นสัญลักษณ์ทางเพศชาย, คำพูดของผู้ใหญ่นิยมใช้เรียกเด็กชายเพื่อแสดงถึงความเอ็นดู
เหม็นเอ้า	ว. ลักษณะของกลิ่นเหม็นมาก เป็นต้น เช่น อูสเลนหน้าก้าๆคำมีตหนักคำๆแขกเต้าน้ำ <u>เหม็นเอ้ากะลิ้ม</u>
เหยียดแก่แต่	ก. อาการร่างกายเหยียดตรง เช่น ตายเหยียด <u>แก่แต่</u>
เหลืองเลี่ยม	ว. สีเหลืองสะท้อนแสงเป็นประกายเงาคัลล้ายลักษณะทองคำ คำว่า เหลืองเลี่ยมไม่ได้หมายถึงสีเหลืองทองอย่างเดียวแต่มีความหมายถึงความเจริญรุ่งเรืองด้วย เช่น เมืองไทยงาม <u>สูงเฮืองเหลืองเลี่ยม</u>
เหลืองอูยหุ่ย	ว. สีเหลืองอ่อนนวลสบายตา เช่น หางนกยูง <u>เหลืองอูยหุ่ย</u>
เหลืองเอ้อเฮ้อ	ว. สีเหลืองเข้ม เช่น เหลียวลงท่ง <u>เหลืองเอ้อเฮ้อ</u>
เหลืองฮู่	ว. สีเหลืองดูสว่าง เช่น อารามหลวง <u>เหลืองฮู่</u>
แหล่	ว. คำ
โหวด	น. เครื่องดนตรีสำหรับเป่าหรือแกว่ง มีรูปร่างเป็นทรงกระบอกคล้ายกับขลุ่ยไฟ ทำจากไม้กู่แคนซึ่งเป็นไม้ช่างชนิดเดียวกับที่ใช้ทำแคน ด้านบนมีชั้นโรง (ซี่สอด) ในสมัยโบราณมักจะใช้ผูกกับเชือกแล้วแกว่งให้เกิดเสียง

อ

ออกๆว่า	ก. กิริยาอาการพูดบอกด้วยน้ำเสียงเบาในระยะที่ใกล้ เช่น สิ้นธุส์มูทรออกๆ ว่า กับเจ้าดอกพ้อคิง
อ่อนๆ	ว. ยิ่งเล็กอยู่, คำขยายคำนามซึ่งบอกอายุน้อยและสถานภาพความเป็นเด็กหรือลักษณะอื่นๆ เช่น เด็กอ่อน เนื้ออ่อน, คำเรียกเด็กเพื่อแสดงความรักและความเอ็นดู เช่น หล้าอ่อน, อ่อนหล้า
ออนซอน	ว. ชื่นชม, ยินดีนิยมชมชอบ
อ่อนต้อน	ว. ลักษณะของสิ่งของที่ห้อยอยู่ไว้ที่สูงหรือแขวนไว้ที่คออย่างพระ
อ้าย	น. พี่ชาย คำเรียกสำหรับผู้ชายที่อายุมากกว่าตัวเอง
อาว	น. คำเรียกผู้ชายที่เป็นน้องชายของพ่อหรือน้องชายสามี คล้ายกับ อา ในภาษาไทย มักใช้คู่กับคำว่า อา คำเรียกน้องสาวของพ่อหรือน้องสาวของสามี
อ้าว	ก. กระบวนการแยกเมล็ดกับฝ้ายออกจากกันก่อนนำไปปั่นฝ้าย
อ้าว	น. เครื่องสำหรับแยกฝ้าย ทำจากไม้เนื้อแข็งมีขาตั้งเป็นรูปตัวที ตัวอ้าวจะตั้งขึ้นจากขาส่วนต้นตั้งขนานกัน จากนั้นจะมีแกนไม้กลมเจาะรูพาดระหว่างกลางจำนวน 2 ท่อน สำหรับแยกเนื้อฝ้ายกับเมล็ดออกจากกัน
อี่	น. คำประกอบคำอื่นสำหรับเรียกเด็กหญิงหรือผู้หญิงที่อายุน้อยกว่า แสดงความเอ็นดู เช่น อีนาง อีหล้า อีน้อง เป็นต้น, ใช้เป็นคำประกอบหน้าคำนามอื่นได้ทั้งชายและหญิง เช่น อีพ้อ (คุณพ่อ) อีแม่ (คุณแม่) เป็นต้น
อีน้อง	ส. คำเรียกแทนตนเองของผู้พูดสำหรับผู้หญิงแสดงอายุน้อยกว่า, ใช้เรียกคนที่มีอายุคราวน้อง เช่น อีย่าลีมคราวอีน้องสั่ง
อีน้องน้อย	ส. คำเรียกแทนตนเองของผู้พูดสำหรับผู้หญิงแสดงอายุน้อยกว่าแสดงความน่ารักน่าเอ็นดู, ใช้เรียกคนที่มีอายุคราวน้อง เช่น วาสนาอีน้องน้อยบ่คอยได้แม่นอยู่เทิง
อีน้อย	น. คำเรียกเด็กผู้หญิงที่น่าเอ็นดู เช่น เด็กน้อย น้องน้อย สาวน้อย หนูน้อย เป็นต้น เช่น บัดฮาอีน้อยให้ เฮาสีได้เจ้าสมนอน
อีนาง	น. คำเรียกผู้หญิงที่มีอายุน้อยกว่า
อีนางน้อง	ส. คำเรียกแทนตนเองของผู้พูดสำหรับผู้หญิงแสดงอายุน้อยกว่า, ใช้เรียกคนที่มีอายุคราวน้อง เช่น ละว่าเปิดแต่ลำลองแล้วอีนางน้องสิว่ากลอน
อีนางน้อย	ส. คำเรียกแทนตนเองของผู้พูดสำหรับผู้หญิงแสดงความน่ารักน่าเอ็นดู เช่น เป็นคู่ๆ เกี่ยวก้อยอีนางน้อยช่างบ่มี

อีพ่อ	น. คำเรียกบิดาหรือคุณพ่อของตัวเอง คล้ายกับ คุณพ่อ เช่น โอย โอยนำชู ขอชูสิ ได้บ่ ย่านอีพ่อดำข่อยเสียงเว้าใส่ผู้ชาย
อีแม่	น. คำเรียกมารดาผู้ให้กำเนิด คล้ายกับ คุณแม่ ในภาษาไทยมาตรฐาน, ใช้เรียก ผู้หญิงมีอาวุโสเพื่อแสดงความนับถือ เช่น ย่อนตาเหลียวเห็นคนโก้ อยากรขอเมื่อ โซบ้านอีแม่
อีหล้า	น. คำเรียกน้องคนเล็กใช้สำหรับผู้หญิง เช่น น้ำบ่ท่วมบ่อีหล้าไฮใหญ่กกดสะแบง
อั้งตั้ง	ว. จำนวนมาก, ปริมาณมาก เช่น ข้าวกะแน่นอั้งตั้ง
อุมอิม	น. เสียงพูดที่เบามาจากจากระยะไกล เช่น อุมอิมเสียงผู้เฒ่ากลางบ้านก็ดำหลาน
อู	น. เครื่องสำหรับนอนใช้ไกวหรือโยกได้
เอ้อ	อ. ถ้อยคำสื่ออารมณ์ต้นข้อความแสดงการนึกขึ้นได้ คล้ายคำว่า เอนี้ ภาษาไทย มาตรฐาน เช่น เอ้ออันนี้ละพ่อแม่เอ้ย
เอ้อย	น. คำเรียกพี่สาวหรือผู้หญิงที่อายุมากกว่าตนเอง คล้ายกับ พี่สาว ในภาษาไทย มาตรฐาน เช่น เอ็นบอกร้องซีแม่หล้า ทางเอ้อยสิค้อยจุง
แอ่แอน	ก. อาการร้ายรำด้วยท่าทางแอนตัวสวยงาม
ฮ	
ฮ้าง	ก. ร้าง, ขำรูด, น. ใช้ประกอบคำเรียกขานบุคคล เช่น พ่อฮ้าง, บ่าวพ่อฮ้าง, แม่ ฮ้าง
ฮ่าเพ็ง	ก. การรำพึง
ฮ่าฮอน	ว. ใช้สื่อความแสดงความรู้สึกโศกเศร้ารำพึงรำพัน เช่น ป่าให้นางอยู่เกาะแก้ว พิสดารน้ำตาหลัง จนวน่าท้องแก่แล้วนางน้องได้ฮ่าฮอน
ฮ่าไฮ	ก. บอกอาการคร่ำครวญ หวนไห้
ฮิตคอง	น. จาริต, ประเพณีท้องถิ่นอีสาน
ฮุ่งใส	ว. สว่างไสว, สว่างรุ่งเรืองทั่วไป

กลอนลำหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน จำนวน 6 ชุด รวม 82 กลอนลำ ดังนี้

ลำดับที่ 1 เลขที่อ้างอิง 01-01

(เกริ่น) โอ้ย คันโอ้ยแล้ว จ้งค่อยลำ จ้งค่อยลำ เอ้อ เอ้ย น้อ

เอออันนี้เพิ่นว่า เดือนสิบเอ็ดลมพานต้อง เดือนสิบสองลมมาเป่า ฮอดยามเฮ็ดข้าวเม่า ผู้สาวเจ้าเกี่ยวกำข้าวขึ้นแล้วในทุ่งสุกโสม เหลืองเต็มนาทั่วตามองเหยี่ยม นกจิบเฟื่องบินเจ้ย นกแจนแวนฮ้องแจ๊กๆ แดดออกยามมือเช้า ทั้งเฒ่าหนุ่มคนอง ลมก็มาดำต้องนำตัวเย็นวือๆ เสียงตีดังอยู่พุ้นน่า มือนิ้วเจ้าใส่ตัง ละเพิ่นว่ามีอนับได้ คือขลุ่ยเสียงขาน เกิดเป็นสาวชานา เลื้อดำบักเกลือย้อม แพรขอมหัวดีแล้ว จุงว้าวออกจากคอก เอ็นบอกร้องชีแม่หล่า ทางเอื้อยลือค่อยจุง น้องบ่เข้าขึ้นชีหลังจัว มือถือเสียมกับคู้ พองเหล็กตะขอพร้อม หอมใบเลาแซมไว้ สะเลเตหอมอ่อนๆ จุงจ้าวออกนอกบ้าน ทั้งน้องกะชีหลัง เสียงลมอ่วยบั้งๆ ปลายไผ่ปลายไผ่หางงู เสียงมันดูกันอออดออดังอ้อ เสียงคือซอกกับไม้ ยามลมตีต้องใบไผ่ อันนี้ใบมันชูหล่นถึ้ม เต็มพื้นเจ้าแผ่นดิน ออกโม่บ้านลงท่งนาโต เสียงขันคูนกเขาอยู่ปลายไม้ ละเพิ่นจ้งว่านาบไกล จากบ้านพอประมาณ เอ็นกุกใส่ เห็นปลายไผ่ซ่ายล้าย เห็นปลายไผ่ซ่ายล้าย ยายล้อมอยู่ฮอมเอือน ข้าวแก่แล้วก้มอ่อนหนักฮวง สุกเป็นพวงเกี่ยวคำดิ่งน้ำว สาวชานาบ่มิงวง ฟังเพลงออกอากาศ วิทยุหิวอ่อนด้อนสิไปพร้อมกันสุวรรณ วิทยุนั่นบ่ห้อยอยู่กแก ติดคันแท่เปิดสถานีไว้ ฟังเพลงไทยลำพร้อม ฉวีวรรณเราลำล่อง ออกอากาศสู่มือดั่งจ้าวบ่เหงา ได้ยินบ่แล้วเจ้า สาวบ่าวฟังลำกลอน อันนี้เพิ่นจ้งว่า เพลงสากล ลูกกรงกับฟุ้งกินเป็นฝูง ทั้งพุ้นเขาเคยเป็นหมู่ๆ พวกผู้สาวทั้งผู้บ่าว พวกกันเก็บเกี่ยวข้าว สิเต็มท้อง แม่นท่วนา ตะเว็นคล้าย แห่งมวนยินแสวมวนยิน เออ... เอ้ย... เอ้ย... น้อ...

(ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชานา กลอนลำสาวนาคอยเฝ้า 1)

ลำดับที่ 2 เลขที่อ้างอิง 01-02

(เกริ่น) โอ้ย...ฟ้าเอ๋ย...ฟ้าฮ้องเสี่ยว แดนแควมภูเขียวภูเวียง ชังมามีตจุ่มกุ่ม สาวหมอลำพากันอุ้มห่อผ้า ไปยีนง่วง ปวงละเมอ ปวงละเมอ เอ้ย... น้อ...

อันนี้ละเพิ่นจ้งว่า พอดตะเว็นเงยขึ้น สามโมงแดดทันแก่ เก็บบักถั่วอยู่ค้ำงมาไว้จ่อมตำจุ่มปลาหม่าทั้งแจวหัวสิงไค ผักกะแยงผักเม็กห่อปลาตุกบั้ง หัวสิงไคตำเหมียง เท็งเถียงนาเกี่ยวข้าวเล็ก แสงตะเว็นบ่ายไค้ง หลาวชวนขึ้นใส่ลาน แล้วละบ่ทันนาน เสียงขานเอ็นไวๆชามแดดอ่อน แบกคันหลาวใส่บ่าจ้อ จ้งยอข้าวเสียบหลาว สาวชานาทำงานท่า แพนๆบ่ทันตำ ข้าว จ.ม. บ่ส่งน้อง หมองเศร้าเก่าศรี อุปมาคือข้าวคือตอนด่าลงใหม่ๆ เบ็งปลายไผ่ป่ง ฮิ้วเขียวด่าว่าดั่งเทา พอดันข้าวกกแก่ฮวงเต็ม ใบเหลืองเหี่ยว เหี่ยวลงเป็นคือซ้ำ คำโบราณขานไว้ ใจชายนีเกินแมน

เครื่องฝึกแวนเครื่องแต่นั้น เขียวตัวแก่อ่อนไหว ช่างบ่มแน่นคือแก่นกกายาง ช่างหมุนเวียนคือกังหัน
พี่ชายสีโลน่องตัวอินางคอยท่า แต่ตำนานงานว่าสอดเก็บบเกี่ยว โอ้ โอ้ย น้อ อันนี้จนว่าข้าวขึ้นเล่า
ค้อยเจ้ากะเป่าแปน สาวนานอนคอยท่า เมฆาจนว่าสอดปีใหม่ จักอยู่ไกลอยู่ใกล้ บักหอยใช้กะบ่
ปาน หรือได้ซู้ต่างบ้าน บ่น้อพี่ขวัญใจ หรือติดสาวเมืองไทย จั่งลวงเลยค้นไปได้ ไปทางใตบ่เห็น
น้อง แพนๆออกอากาศวิทยุท่านประกาศปาวโป้ง สิหาอ้ายหน่ายบ่มาหรือลีมน้อง ผู้นั่งคอย ผู้นั่ง
คอย อือ เออ เอย นอ

(ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชาวนา กลอนลำสาวนาคอยเฝ้า 2)

ลำดับที่ 3 เลขที่อ้างอิง 01-03

(เกริ่น) โอ โอ้ย ฟ้าเอี้ยฟ้าฮ้องตั้ง ข้ามเขาพิงขึ้นไปเชียงใหม่ ตกมาฮอดคลองไผ่ ฟ้าเป็น
สิครึมๆ หัวใจน้องหวังแต่แฟน หวังแต่แฟน เอย โอ้ยละนา

เอออันนี้ละพ่อแม่เอย เมฆายนกายไปแล้ว พฤษภาผันมาต่อ ผนตกลงจากๆ จัน ไบหญ้า
กะปงมา พวกชวานากะเตรียมไว้ทั้งโลกกับคราด ผันเชือกไว้สิไถดินว่าฮุดนา ฟังเสียงจากคนเฒ่าสุ
เอยฮอดมืออื่น พ่อเฒ่าจ้บอกลูกบ้านสิพาเลี้ยงเจ้าปู่ตา ให้สุหาเตรียมไว้เฮือนละโตเอาเดื่อไก่ เบ็ง
คางไก่คั้นมันซันที่ลี ปีนี้สิบตี คั้นปีโตคางไก่ไค้งยาวๆคือเกี่ยว พ่อเฒ่าจ้บอกรไว้ปิ่นนั้งจั้งสิตี มาเติม
ที่แต่ผู้ंनाไกลบ้าน ผัวเมียเดียวเลี้ยงลูกอ่อน ต้นขึ้นมาผัวไปก่อน ไปไถนาคราดไว้ท่าพอได้เค็งงาน
แม่บักทำอยู่บ้านกะฟ้าวต้นคือกัน เตรียมเอาพินมาดั่งไฟ เป่าพู่หึ่งพู่ เสียงวีไฟควันกุ่ม ในครวัลูก
ฮอมๆ กะบองก้อมเขี่ยไว้ เอาน้ำละใส่มวย น้ำฮ้อนแล้วเอาข้าวหม่ามาชาว สองมือจับหวดมาสุบ
หม้อ เสียงลูกออให้ไวไวกววยลูกแน่ พอลูกหลับแม่ผัดฟ้าวหาถ้วยพองจอง ตักปลาแดกใส่ถ้วย
เกลือต้มแถมน้ำ สิได้ไปนาเซพอบักทำไปแล้ว เสียงเฮือนไถลั่นแซวๆ กะฟ้าวต้น เอ็นใส่กันพองเว้า
กระทั่งเฒ่าผ่องอะเฮ้ม ผ่องอาเฮ้ม เอย เอย อือละน่า อันนี้ละพอเมื่อตะเว็นขึ้นสิมายๆพอมฤ
บ่ากะหาบตาได้ทั้งฟ้าวพองเดิน มือหนึ่งอุ้มลูกน้อยฟ้าวเล่งลงนา ผัวกะผัวทั้งโตกะพลอยกินข้าว
เสร็จดีแล้วลงดำจ้าวไหวๆ แขนอุ้มลูกน้อยไว้เสียงให้กะช่างมัน มือหนึ่งยังคั้นนมอยู่ในนา สวยมายๆ
แดดเผาทั้งฮ้อน คอบอยากมีน้ำบ้านชวานาจ้งหน้ากำ หน้าดำๆ แม่นชวานาเฮ็ดเลี้ยงพวกพื่อน้อง
คนเฒ่าจ้งเจริญ เพ็นจ้งเอิ้นว่ากระดุกสันหลัง คั้นบมีชวานาไปได้เป็นเมืองบ้าน พอจากเสร็จดำแล้ว
ตะเว็นเจ้าค่ายค่า พ่อบักทำขึ้นข้าวเจ้า สิหลกกล้า แม่นแน่เดื่อ แม่นแน่เดื่อ อือ โอยละนา

(ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชาวนา กลอนลำชีวิตชาวนา 1)

ลำดับที่ 4 เลขที่อ้างอิง 01-04

(เกริ่น) โอย ฟ้าย่อยฟ้าฮ้องค่อย เสียงโยนๆ ดังไกล เป็นหยั่งเตซังบ่ไปฮ้องไกล หัวคันไค พอให้้องได้นอนฮ่ำ เสียงฟ้าฮ้องตุ้มตุ้ม สาวหมอลำคิดฮอดซู้ ได้หลง โอ้ โอ บ่เซา บ่เซา โอบเซา โอ โอ้ละนา

เอออันนี้ ต่อจากนี้สิได้ลำต่อกลอนสอง สองผิวเมียทำนาช่วยกันละจนแล้ว พอแต่เสร็จดำ แล้วตะเว็นค่อยคำ พอบักทำขึ้นเถาะเจ้า หลกกกล้าไว้แน่เด้อ ผิวว่าเอ้อเมื่อก่อนสาตี ข่อยสิหลกคนเดียว แม่อินางเมื่อบ้าน พอจาแล้วเตรียมเอาถ้วยบ่วง ทาบกะต่าต่องต้อนก็ทั้งอุ้มลูกนำ เสียงฟ้าฮ้องตุ้มตุ้มฟ้าอย่างเมื่อเฮือน เสียงฝนมามีดมัวมาฟ้า นำคันทาสีเมื่อบ้าน เขียดจานาฮ้องฮ็อกฮ็อก เหลียววอกแวกเบ็งน้ำ สิเป็นคลื่นจั่งทะเล มองมาบ้านเห็นโนนตาลมีดจุ่มกุ่ม เห็นแต่กอไผ่บ้านล้าย ซ้ายไบหุ้มว่าหอนำ ฟ้าอย่างจำเข้าป่าสอนลอน เสียงวอนๆเรไรส่งเสียงแมงจ้วง เห็นเป็นพวงกัน หน้าทางนกยูงเหลืองอยู่หุ่ย เสียงคนคุยสิเข้าบ้านเย็นแล้วสิตัวเมื่อ อุ้มลูกเต้าจูงหมู้งัวควาย ฝนตกฮ่ำแรงไวๆเข้า ไวกๆจ้าวเสียงฮือเชือกพาด ควยบักเลผ่องตุ้ได้ก่น้อยว่าซี้หลัง เสียงมะลิ่งตั้งตั้งฝนไล่มาทัน ฝนตกลงเปียกปอนเต็มเป็อน พอถึงเฮือนมีอน้าวคันไคจับแงบ คันแมนวางตำไว้ สิเตรียมซิ่น แมนเปลี่ยนแพร แมนเปลี่ยนแพร อือ โอ้ โอ โอ้ละนา

อันนี้ ผูกควายแห่มลูกหล้า ออย่าสิให้มันหลุด คัดประตุตีไรใส่กลอนให้มันแน่น แม่สิตั้งไฟ ถ้าเอาปลามาต้มปน คันพ้อใหญ่ผู้อยู่บ้านอะฮือฮ้องว่าผ่องถาม น้ำบ่ท่วมบ่อหล้าไฮใหญ่กสะแบง ดินบ่แข็งบ่ออินางไฮเค็มโพนนัน เสียงถามกันเต็มบ้าน กลับจากนามีดพุมพู ถึงยามนอนพากันขดซี้คู้ นอนแล้วก็บ่ตึง คันจั่งซี้เพ็งจั่งว่าชานา ถึงเวลาสมควรสิตัวลาเด้อค๊ะ หวีสิลาเด้อค๊ะสิขอลาไปก่อน พวกพ้อเฒ่าแม่ลูกอ่อน หลานสิขอจากแล้ว คุณบ่กะผ่องอา จักหน้อยนี้สิได้อย่างคอมมอมไปคอมมอมตั้งกะปอมงอยไม้ หลานสิไล่เมื่อบ้านหนองไหลคำมีดจุ่มกุ่ม เห็นแต่กอไผ่หุ้มสิเมื่อบ้านแมนก่อนเด้อ สิลาแล้วผู้สูคน ผู้สูคน อือ... โอ้... โอ... โอ้ละนา...

(ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชานา กลอนลำชีวิตชานา 2)

ลำดับที่ 5 เลขที่อ้างอิง 01-05

(เกริ่น) โอย นอ เอ้ย นอ

เอออันนี้ ออกพรรษาลาพระเจ้า เดือนสามเพ็งครบไตรมาส สังกาสล่งยาวๆหนาวนื้อ เจ้าห่มแพร ไบตองแกเหลืองตัวไบทองหลางกำลังป่ง เหลียวลงท่งเหลืองเอ้อเฮ้อ ต่อเฟื่องลัมเจ้า ท้วนา ถึงเวลากลับแล้วสินอนนาฟ้าฮ่ำ มีข้าวกำห่อข้าวต้ม กฐินตั้งต่อบุญ มีข้าวจ้าวเฮ็ดข้าวปุ้น อีแม่บอกสุเอย สูได้ไปทำทานช่วยกันชาวบ้าน กลางคืนลมหนาวต้อง เสียงตีตั้งวื้อๆ เสียงวื้อวื้อผู้เฒ่าเว้าเสียงฮ้ำยก็จ่มพุม เป็นคุ่มๆสาวบ่าวยามหนาว บ่าวคะนองหาเลาะเรียบชมสาวเล่น เสียงหระนาดังจ้ำ สาวอีสานตั้งแต่ก่อน นั่งเป็นบ่อนก่อกองไฟไว้แล้วมีอน้าวแกงหระนา เสียงดังมาทางพุน

แคนไผ่อย่างว่าม่วน ว่าโอ น้อ ม่วนกะม่วนกะด้อ ม่วนกะม่วนกะด้อ คือสิเฒ่าเจ้าบ่เป็น คิดฮอดเต้ คิดฮอดซู้ ผู้ที่อยู่ทางไกลลงไปไทยบ่ทันมา คิดหลายสิตายเต้ เดือนหงายๆเท็งฟ้า เมฆมาบ่มาผ่าน เห็นแต่ดาวอยู่ล้อม บมีเศร่ากะหม่นหมอง งามกะงามกะดั่ง กะด้อ เดือนส่องพสุธาวาโยพัดไผ่เอง เอียงน่อ ใจของอ้ายอย่าเอียงเต้อคือตันไผ่ อ้ายอยู่ไกลช่างบ่คิดฮอดน้อจ จดหมายข้าบ่ส่งมา เหม็ดแต่เสียงแคนแล้ว ชุมไผ่มาต่อต่อย แม่นผู้ได้มาเตาะม่วนกะด้อ ใจน้องโสดวิวอน ว่าโอ่นอ อุด เต้อใจอดไว้ อย่าไปนำลูกชายเฟิ่น ใจสาวเอ็นไปกว้างๆ ปานล้อเจ้าเลือนวน หัวใจฮุนเฮอ้า ฉวีวรรณกันบ่อยู่ สาวพันพลุกสิบหมากไว้ ค่อยท่าแต่บ่าวจารย์ เสียงผู้บ่าวละะบ้าน เป็นหมู่เดือน หงาย ผู้สาวหลายลงเป็นเขินดวงแสมเปียฝ้าย ดังมาหลายทางพุ้น ชุมแซวกบ่าวกลุ่มใหม่ ลอด ก่อไผ่หม่พรวัว เสียงแคนท่าวเจ้าผ่านมา เสียงตบมือพุ้นนาหมู่ใหญ่ๆเป็นชาวๆ อันนี้พวกผู้สาว เตรียมตัวแกงหრაทั้งอื้อ เห็นเป็นทิวปลายไม้ ลมหนาวพัดเป่า เว้าซู้เก้ายังบ่แล้ว อยากนอนเต้ เมื่อยมะโน เสียงโวกุคนเว้า ยามไปใสจอบเบ็งลิบ ฮอดตีสี่ธนูว่าดั่งยาวๆลมด้องกะแสดดั่ง ลมพัด ตีปั้งๆ ธนูว่าวทั้งบน ผูกตีนโพนนอนนา ม่วนธนูอยู่เท็งฟ้า สะออนเต้ สะออนเสียงธนูท่าว อย่าลิม คราวอีน้องสั่ง อย่าได้ไปหวังๆ ให้ชายเอ็นสั่งอีนาง บ้านบ่ฮ้างสิมาห่างกันหนอ เสียงธนูหมุนไป เปลี่ยนแปลคือสิ้น การมเว้าของชายบมีแม่น เว้าผัดแลนแล้วกะป็น ธนูนันก็ดั่งกัน บาดนี้จันเฮากัน สิกินดอง เห็นแต่คลองธนู ปล่อยเสียงเย็นจ้อย ไปอวยๆนางสิคอยคองท่า คือธนูคอยว่าว เชือกบ่ สาวจ้องน้ำว บตีขึ้นกะล่งบน อุปมาจั่งอ้ายไปบ่อวยหวนกลับ นอนหลับตานางฝัน สิบเห็นเย็น จ้อยลมอวยๆเสียงเขินฝ้าย ชุมแซวกันว่าม่วน เสียงผู้บ่าวชวนหยอกเว้า หัวอื้อเจ้าพองฮือ ฟังสูฟัง เสียงหีนไผ่มาเตาะด้อง เสียงหีนไผ่ดั่งมวน คิดฮอดเต้ คิดฮอดอ้าย ชายที่สิห่างกัน สองสามปีท้อ นั้น คือสิจอบคองคอย สองสามปีท้อนั้นคีนคอบคอยคอง ตัวให้นางคอยหาที่ชายบ่มาจ้อย อันนี้ สาวบุญชุนอนคอยอ้าย สิตายเต้บ่ลิมง่าย เสียงหีนกายแต่แล้ว ออนว้อนเต้มีดลง ฮอดตีสี่ท้อนั้น คนกะมิดอั้งตั้ง บมีตีนโตลุก ยังบ่ทันไปใสบ่าวฮัมยังได้ ฟังแต่เสียงแคนท่าว กลายไปแล้วกะบ่อน ยังแต่บ่าวพ้อฮ้าง แถมข้าบ่าวเซียง เสียงแซวกากาลังที่ ฟังดนตรีประจำบ้าน เสียงจารย์เราเป่า โหวด มาม่วนโพดกะด้อ โหว โว โหวด วี โว บ่าวโอย โอยนำซู้ ขอซูลิได้บ่ ย้านอ้อพ้อด่าช้อยเสียง เว้าใส่ผู้ชาย เสียงโหวดอ้ายคือสिलายคำจา คือจิสึเย็นไปแอนแซน เจียบปานบักหอยไข้ ไปทางใด อย่าลิมน้อจข้าวโฮมลอมแล้วตัวที่ บัดข้าวจี ข้าวขึ้นเหล้า ไผ่สิชวนช่วยอีนาง ดั่งนำทางมาพุ้น เสียงหยงน้อ ดั่งปุงปิง เสียงนุ่งนิง นุ่งหนิง คนิงอ้ายผ่านมา เสียงโปงกลางพุ้นนา สั่งมามวนแท้นอ ชาย เสียงโปงกลางของไผ่ดั่งช่วยมาทั้งพุ้น ว่าโอ่นอ เสียงโปงกลางของอ้าย ชั่งดั่งมาแท้นอฮ้า เสียงโปงกลางเตาะนาๆ ตีนากุ ใจแห่งซ้า ระกำขึ้นห้วนโหวไปทางใด ผัวป่าถิมเต็มทีเลี้ยงลูกอ่อน บมีไผ่ลืออยู่เลี้ยงเป็นกำพรว้า พ้อบมี พ้อบมี เอ้อ เออ เอย นอ

(ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชาวนา กลอนลำมนต์รักบ้านอีสาน)

ลำดับที่ 6 เลขที่อ้างอิง 01-06

(เกริ่น) โอ้ โอ้ย ฟ้าเอ๋ยฟ้าฮ้องหลาย สีมายๆแดดพวมส่อง ขอบฟ้าเป็นสีทอง มองไปน้ำ
เลาะฮ้าน สีลาท่าน ท่านสู่คน ทานสู่คน อือ เอย โอ้ย ละนา

เอออันนี้ละพ่อแม่เอย ละเพิ่นว่าเด็กๆ ขอนหัวลมวอนพัตยอดไผ่ เบ่งใบบง ไปไล่ลมมาพัต
ยอดปิ่นใบกวยว่าอวยหาง เอือนผู้สาวแม่ฮ้างพวมเล่นบ่าวกะมีน้อ ฟังเสียงจอละเจียวหูขึ้นชูชมชู
เสียงผู้สาวหัวชูชมเชยพ้อฮ้างหนุ่ม เลี้ยวไปเบิ่งเทิงพ่องหัวพ่องยุ่ม เซ็นฝ้ายแกงแตโน ฟังยินลมพัต
ไม้ใบไผ่โวกวิโว ฟังยินลมพานไม้ใบโพธิ์โวกวิเวก ลมพัตใบไม้กล้วยใบนั้นกะปิ่นเปียง เด็กมาฟัง
เสียงเค้า ชันคอนกาละเวก โอ้เสียงนกเค้าฟังแล้วกะชื่นใจ อันนี้ละเพิ่นว่าใกล้สิแจ้งเสียงไก่อ้นั้น
ชันฮวย ผุงสัตว์สากะชัวแซวยามเช้า เหลี้ยวไปดูเทิงฟ้าดาวเดือนมันกะอวย น้ำหมอกย่อนพรม
พื้นผัดแสงหนาว ละเพิ่นว่าลูกแต่เข้าผู้เฒ่านั่งฟังไฟ เสียงติมองแม่นผู้สาวดำข้าว จอแจงเว้าคนเฮา
ฮวมตื่น ปกเบิกเสียงผู้เฒ่ากลางบ้านว่าหันพิน พิมพำเสียงคนเว้าจอแจสิไปโคก อุมอิมเสียงผู้เฒ่า
กลางบ้านก็ดำหลาน ฟังเสียงจันโทแจ้ง เสียงคอนนั้นแม่นไก่ เปงปังเสียงถอกน้ำเทจันใสอังกิน
พิมพำเสียงคนเว้าโสกันยามตื่น โวกเวกเสียงพินพิน ผู้เฒ่าแต่เข้าหุงข้าวแห่งบ่ทัน เนืองนัตกันให้
ยามนอนตื่นขึ้นใหม่ ผู้ใดทิวเด็กน้อยลูกแต่เข้าหุงข้าวแห่งบ่ทัน แห่งบ่ทัน เออ เอย ละนา

อันนี้บัดบ่อนท่ายสีลาจากกันไป สิได้ไลคนทางห่างกันคนกำ ลาลงแล้วถามล่ำแปนจ่าง
ปาง หนทางเมื่อแดดแห่งฮ้อน ดอนคั้นแห่งปมี บุญหากแล้วจั้งซี มิดจี้ลึบเห็นกัน อยู่กันไปไผมัน
จ่มแน่เด้อบาดเมื่อบ้าน คันมีงานเถื่อนหน้า จังเห็นกันบาดเถื่อใหม่ ไปเห็นกันกะเว้าถามส่อว่าชาว
คราว สาวสำน่อยขึ้นใหม่มาฟังล่ำ บาดกลับเมื่อหิวนอนตื่นสวຍบ่ทันข้าว ฟังแต่เสียงพิมพำเว้าเป็น
แม่จ่ม ลูกขึ้นมาหน้าบ่ล้างทางข้าวกะแห่งเหลือง นกจิบเฟืองลงกินข้าวอยู่หัวนาข้าวดอกหล่น
ดอกพิมมานสุกอยู่ต้นสิไปหล่าบ่อนจั้งใต้ ข้าวดอกเก็บเกี่ยวไว้ข้าวใหญ่ผัดสุกน้า ละกลางเวินมาเกี่ยว
เก็บเอาไว้ มาเต็มทีผู้่นากว้าง มาเสียดายข้าวสิชอบ ปริมปริมแดดแห่งฮ้อนนาข้าวกะแห่งชู
มาหลูโตนผู้่นาหน่อยแดดชอยพอยแดดแห่งไล่ ปะเป็นข้าวมัดกล้าคั้นแกมหญ้าจั้งค้อยเล็ม แม่น
ค้อยเล็ม เออ เอย โอ้ละนา

(ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชาวนา กลอนลำขึ้นธูราฟ้าสาง)

ลำดับที่ 7 เลขที่อ้างอิง 01-07

(เกริ่น) โอ้ โอ้ย ฟ้าเอ๋ยฟ้าฮ้องสะโดดโด่ ฟ้าโอ้ยเดโน ฟ้าฮ้องสะโดดโด่ง ไผยินตีไปส่ง
สาวหมอลำฮอดบ้าน สियอมให้อ้ายแต่งงาน อ้ายแต่งงาน อือ เอย โอ้ย ละนา

เอออันนี้ละพ่อแม่เอย ละสวຍมายๆมาแล้ว แสงอรุณโพนโผโอกอโด้ ไ้อักากจ้าวชันไจ้
นว่าอยู่คอน แม่ลูกอ่อนกะปลุกลูกออก แล้วพือปีกเสียงกุก เออปีกพือห่อคลุมทั้งตุ้ม ผู้เฒ่าพุมๆ
เว้าเสียงไอทั้งควก งวกโง่ส่องปล่องเอี่ยมเสียงเว้าว่าฮีนาง ลูกทะแม่ฮื่อล่ำ ตะเวินสูงมาแต่ ฟ้าวไป

ตักเอาข้าวมาตำหอมตำว ผักตูกุ้งเปิดแล้วบ่อ กะบุงข้าวอยู่แจ ลูกถ้าแม่ฟ้าวแนอินางเอย เสียงครกมองสักกะลันสนั่นเนื่องตำตั้ง เสียงคณิงยามเข้าเสียงตีมองทั้งต่อย โป๊กปากเปียงเสียงจิ้มว่าต่อยมอง เทข้าวใส่ครกแล้วเหยียบนำสักกะรัน บ่ทันโดนกะตองตักควตมาผัดแล้ว เอาฮาไว้ถ้าเกลี้ยหมูเปิดไก่ พ่อใหญ่ลูกสุขุมไฟอยู่เดิ่นบ้าน หลานน้อยกะนั่งนำ ปากไล่กำชำชีวไก่ทางโซ หมาบักแดงแห่งมาวนไก่อีลายมาจิกข้าว คัวเอาแสบตีไปเท็งไล่ ไก่บักจันแห่งหลายอีลายน้อย แม่นแห่งวน แม่นแห่งวน อือ เออ ละนะ

อันนี้เสียงลมดังจันจัน ไบกล้วยอ่อนใบปลิว ใบจิวชุมพัด น้ำหมอกเหยหายเกลี้ยง เสียงระฆังดังก้องญาครุตีตอย เณรน้อยลูกแต่เข้าเอาผ้าเปียงคลุม ฮ่มผ้าตุ้มทำวัตรประจำวัน เสียงนะโมเยือกเย็นในเนื้อ อะระหังเสียงก้องศาลาในโบสถ์ โทษบมีดีๆพระสงฆ์เจ้าช่างนั่งธรรมเสร็จจากทำวัตรเข้าสิเข้าสู่คาเม ภิกขเววิมตบาตร บ่ได้ขาดครองพระพุทธเจ้า เขาได้ว่าใส่ทาน หลานเหลนหล่อนพากันจำจื่อ ถือไว้ครองพระเจ้าเฮาสีได้อยู่เย็น เป็นจั่งซี้สิลาก่อนแต่คุณลาละแต่คุณขา สิตาวลาเมื่อบ้าน บาดห่ามีงานหน้าจั่งไปหาฉวีใหม่ เตื่อพ่อใหญ่แม่ใหญ่ ทั้งแม่ป้าคุณน้ากับพองอา ลาทั้งเจ้าหนุ่มน้อยกำลังตื้อเต็มตึง ไผบ่ทันมีเมียอย่าฟ้าวไลลิมน้อง บาดเถือมีงานหน้าคิดเห็นนางเอามาใหม่ ไผมีงานเถือหน้าคั่นไปจ้าง ให้ขาวคราว ให้ขาวคราว อือ เอย ้อ ละนะ

(ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชาวนา กลอนลำฟ้าสีทอง)

ลำดับที่ 8 เลขที่อ้างอิง 01-08

(เกริ่น) โอ้ย บุญเอย บุญผลาเคยสร้าง ละช่างบ่ได้เป็นหนทางพอให้น้องได้เที่ยวได้ ละช่างมีบาปมาเล่นเซ็ญ ช่างมีเวรมีเล่นตอง ทำให้น้องห้วงพี่ชาย ห้วงพี่ชาย อือ เอย น้อ

เอออันนี้ละพ่อแม่เอย ละเพิ่นว่านับแต่เดือนสามย้าย ให้หมั้นต์ตำวโขงอวย ลมวอยๆคิดฮอดอ้ายอีสานพี่เจ้าที่เฮา ข้าวขึ้นเล่าบุญข้าวจีสีมาหา เสร็จจากการทำนาถิ่นอีสานสิคินบ้านมาทำงานทางพี่เมืองหลวงกรุงเทพ คอบอินางทุกขยากฮ้ายจึงมาพี่เจ้าที่ไกล น้องสิได้กลับตำวแดนอีสาน บอกนางงานว่าสิเมือยามบ้าน เปิดงานแล้วสาวอีสานสิลาล่อง เตรียมข้าวของแต่งไว้ลงเป้เจ้าสูแนว คิดฮอดแก้วพอกับแม่ทั้งสอง ละความชราคงคงอยู่คอยทางพี่ นารีนางสิลาอ้ายคนงามอยู่กรุงเทพ แสงไฟไสส่องแจ้งสิเหลือมว่าสูงเฮือง

แล้วละพี่เอย ให้พี่คิดฮอดน้องยามเมื่อห่างไกลกันแน่เดื่อ นับแต่วันสิลาไกลจากไล่มาแล้วลาพระแก้วมรกตจอมประเสริฐ นางยกมือใส่เกล้า สิลาเจ้าว่าหน่อธรรม ขอให้ช่วยค้ำกุ่มเสียมเทียมกาย ขอให้มีความสุขสุ้ยยามอย่าให้หายฮ้อน สนามหลวงเคยเล่นเดินชมเลาะตลาด งามสะอาดเรียบริ้อย เรียบริ้อย กรุงกว้างกะซวงใจ ลาหน่อไต้องค์พระรูปทรงยศ เห็นปรากฏกับตาอยู่ลานทรงม้า นางวันทายอมมือน้อม ลาเดื่อทุกท่าน อันนี้ขอให้ชาติอยู่มั่นเมืองบ้านให้อยู่เย็น พระที่

นั่งบ่เว่นขอกกราบวันทนา มาถึงองค์จอมไทจนถึงสวนลุ่มพีขอสตุตีให้จอมไตรโลกนารถ มหาธีระ
ราชเจ้าเอยนำกุม แมนเลื่อมงำ แมนเลื่อมงำ อือ เอย น้อ

(ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชาวนา กลอนลำหนึกรุ่งมุงอีสาน 1)

ลำดับที่ 9 เลขที่อ้างอิง 01-09

(เกริ่น) โอ้ย ดินเอยดินสูงค้อย สาวนางงอยกั๊กโอบสอง มองไปขวาและซ้าย บ่เห็นหน้า
บ่เห็นอ้าย ยกบายมือ สिलाแล้ว ก่อนละเต้อ ก่อนละเต้อ เอย น้อ โอ้ย ละนา

อันนี้ต่อจากนี้ สิได้ลำต่อกลอนสอง สาวอีสานสिलाกรุงสิสังลัก่อนเต้ออ้าย จนว่าถึง
สะพานโค้งโยงหากันทั้งสองฝั่ง โอ้ยจอมจักรีนั่งเทอเลอประนมนิ้วสิสังลา กัมกราบไหว้เจ้าพ่อ
กษัตริย์ศึก ขอให้สมมนนิกสูแนวขอไว้ นางเลยกายมาที่หัวลำโพงสิคังอ่วย ตะเว็นสวยบายคัง
โมงค้อยสิค้อยลา เหลียวเห็นโก้งคังโง่งทางจอตสถานี นาฬิกาติดมือแนบโตติดไว้ ไผสิไปเหนือได้
หรือสายตะวันออกทางอีสานบอกให้ตัวน้อยเจ้าค้อยตี ตั้งแต่พุนฮอดที่บางกอกนครหลวง ละมี
กระทรวงเวียงวังสง่างามเหลือล้น มีคนหัวนอแนนหัวลำโพงเป็นหมู่ๆ เป็นคู่ๆ เกียวก้อยอินางน้อย
ช่างบ่มี แล้วละพีเอย วาสนาสำพี จังลาพีจ้าวเมืองกรุง คือนกยุงกับกាប់หอนเทียบกันได้
สาวอีสานสिलाก้านำทางรถไปแลน จากหัวลำโพง หัวใจหุ้มแห้งๆอยากเห็นหน้าห้วงพีชาย สาว
อีสานคิดฮอดอ้ายเจ้าบ่าวคนกรุง บัญบ่สูงเทียบยศเปรียบกับบ่มีได้ รถไฟพากลับบ้านตามรางเสียง
เปิดหวอด ออดๆรถแล่นย้ายค้อยตลิ่งเนิน แมนสิฮ้องอุกเอ็นหาที่คนกรุง บัญบ่สูงเพียงพอ
จึงห่างไกลไล่เจ้า เสียงรถไฟพาเข้าเนินเขากว้างก้องป่า เหลียวลงมาแก่งค้อย เห็นแต่ดินค้อยๆ
สิห่างฮ้อยให้พ้อน เหลียวเบ็งก้อนหินหล่น ผาตันศิลาชั้นซ้อของพันซ้อน มองตามเขาหลายชั้น
พญาเอ็นเขาใหญ่ ทางรถไฟผ่านนั้นมาก้าสูอีสาน บ้านน่องอยู่โขงๆ เลียบบ่เมืองอุบล บ่ทันโดน
เลยถึงฮอดวารินทร์ที่ หมคนาที่รถไฟเข้า นาฬิกาตีห้ากว่า แสงตะเว็นส่องทั่วถึงแล้วถิ่นอีสาน น่อง
ฮอดบ้านสิสังข่ามาหา อย่าได้มีหลายใจให้พี่ชายค้อยน่อง สาวอีสานกลับห้องบ่ทันโดนน่องสิต่าว
บ่าวคนกรุงอยู่พี ให้ค้อยน่อง แมนแน่เต้อ แมนแน่เต้อ เออ เอย น้อ โอ้ย ละนา

(ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชาวนา กลอนลำหนึกรุ่งมุงอีสาน 2)

ลำดับที่ 10 เลขที่อ้างอิง 01-10

(เกริ่น) โอ้ย วาสนาน้องน้อย บ่ค้อยได้ แมนอยู่เทิง สวยเรียงๆ เอย น้อ โอ้ย นอ

เอออันนี้ละพ้อแม่เอย ละเพิ่นว่าเด็กมาแล้วฉวีวรรณสิลาล่อง ลำล่องคลอง ล่องห้วยลำ
เตี้ยเจ้าเอยเสียง ทางสำเนียงหลายชั้นพรรณนาแจ้งให้สูง พวกพอลุงและแม่ป่าฟิงข้าสิสังลำ
ทุกเขตก้าในแผ่นดินสยาม เดียวนี้เมืองไทยงามสูงเฮืองเหลืองเหลี่ยม พระจอมไทยทรงตั้งเอา
พระทัยออกเผยแผ่หวังให้พวกพื่อน้องเมืองบ้านให้สูงเฮือง หยั่งกะแตกเปี้ยวๆ ทุกภาคดินแดน

ลูกเสือไทยมีแผนใหม่มาทรงตั้ง หวังลูกเสือชาวบ้านเอาโครงการแบบใหม่ พวกชาวไทยพี่น้อง ทั้ง เฒ่าหนุ่มคนอง เป็นคนไทยก็ต้องฮักชาติของโต บึงเงหลงมีดมัวเมาย้าน เป็นลูกเสือชาวบ้าน ปณิธานตั้งต่อ ก่อกำเนิดขึ้นให้ไทยได้เยื้องเย็น แบ่งกันเป็นรุ่นรุ่น หลายหุ่น ล.ส. กับ ล.บ. เป็น อักษรบอกกุกตนไว้ ลูกเสือไทยมีมาแล้วหลายปีตั้งแต่ก่อน มีเป็นบ่อนตามโรงเรียนคันก่อตั้ง คั้นฝงไว้แก่นักเรียน คั้นฝงไว้แก่นักเรียน เอย นอ เอ้ย นอ

อันนี้ละเพิ่นจั่งว่า สอนแน่พวกเพื่อนซุมเหล่าเดียวกัน รัชกาลที่ ๖ ผู้ทรงลงตั้ง หวังให้ เด็กไทยก้าวไปไกลได้ประโยชน์ สิ่งมีโทษก็หากห้ามกฏข้อแห่งลูกเสือ ทุกมือนี่พ่อแม่ลุงอาว บ่ว่า สาวหรือเด็กแก่ชราคางบั้ง กระทบกันเมิดแล้ว ลูกเสือไทยใจใหญ่ พระจอมไทยก่อตั้งหวังให้เจ้าอยู่ ดี มีสามนิ้วยกชี้ก็หากแม่นความหมาย ละบ่ว่าชายหญิงหญิงครบกันวันทาตั้ง เป็นความหวังสาม ข้อ คือยอมมาสวมอย่าง คือรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ตั้งต่อไว้หมายหมั้นว่าต่อกัน ผ่าผูกคอ ว่านั่นสัญลักษณ์เป็นความจริง บ่ว่าหญิงหรือชาย โอ้ สู้คนมีพร้อม จอมไผ่ประทานให้ ภูมิพลคน โลกนารด มีหน้าเสื่อรอดไว้ในผ้า แม่นมัดคอ แม่นมัดคอ อือ นอ

(ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชาวนา กลอนลำ ร.ป.ภ. 1 หรือ ลูกเสือชาวบ้าน 1)

ลำดับที่ 11 เลขที่อ้างอิง 01-11

(เกริ่น) โอย โอ้ย ละนอ

แล้วละพวกพี่น้องฟังต่อกลอนสอง ละเพิ่นจั่งว่าให้มีใจเที่ยงต่อ ตั้งต่อแต่ความดี สามัคคี กลมกันระหว่างเฮาชาวบ้าน ไผ่มาลานมาต้อง มาทองมาถีบ ลูกเสือรับไว้ บ่มีให้เจ้าหัวนไหว ปฏิญาณบอกไว้กฏแห่ง ล.ส กับ ล.บ. ลูกเสือชาวบ้านปฏิญาณสามข้อ นำกันตั้งต่อคือ จงรักฮักชาติไว้ สองนั้นศาสนา สามคือราชาเจ้าขวัญความสูงซุ่มอยู่ ให้จรรโลงส่งอยู่ไว้ให้ที่ขวัน ละเพิ่นจั่งว่าทุกหมื่นล้วน ขึ้นชื่อว่าคนไทย ให้มีใจเคารพต่อกันมवलพร้อม บ่ยอมให้ใผ่กล้าให้มากายเหยียบ ย้า พระจอมธรรมสั่งไว้ให้ไทยก้าวกายไป บทบัญญัติบอกไว้มีระเบียบ พ.ร.บ. ลูกเสือมีกฏหมาย แบบแผนแสนสั้น ความสัมพันธ์วางไว้คนไทยทุกเหล่า อยู่ภาคเหนือ ภาคใต้ เขาขึ้นลั่นญ นอนในสู ในถ้ำ ในเมืองหรือทางนอก อยู่บางกอกกะบ่เว้นหรือกำฝายอีสาน ผู้ใหญ่บ้านตำรวจหรือทหาร เป็นนายพล นายพัน จำกอง นายร้อย บ่ว่า ดอยสูงชั้นแดนมูเซอ พวกกะเหรี่ยง ตลอดฮอดอี่ก้อ นอท่านเจ้าสุคน ถือเป็นพลเมืองเจ้าจอมภูมิบาลปกครองหม่อม ยอมรับใช้ช่วยท่านชาวบ้านเจ้าสุคน มาหลูโตนผู้บ่ทันได้ผ้าพันคองนำหมู่ ปานไต่บ่จั่งสิได้ สมครไว้เจ้าแน่เด้อ อย่าสิเซอริบโครงการ มาสมานสามัคคีลูกเสือชาวบ้าน ไทยสิทธิานโคลงตั้งแหลมทอง เอกราชชนชาติไทยจั่งตั้งหวังช่อยให้อยู่ดี ต่อจากนี้สิได้เอ็นสั่งกลอนกัน สิได้ไลคนทางห่างกันละคนกำ ล่าลงแล้วขอลา ท่านเอ็นสั่ง เมิดความหวังแล้วทอนี้ คั้นมีหน้า จังพบพาน สิลาท่าน ท่านสุคน เออ เอย นอ

(ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชาวนา กลอนลำ ร.ป.ภ. 2 หรือ ลูกเสือชาวบ้าน 2)

ลำดับที่ 12 เลขที่อ้างอิง 01-12

(เกริ่น) โอ้ย ฟ้าเอย ฟ้าฮ้องเต๋อ ฟ้าโอ้ย เต๋น้อ ฟ้าฮ้องเต๋น เมียป่าหนี่ผัวบ่นำลูกเอิ้น สิบให้ฮ้อมลูกน้อยไปยีนให้ ได้แต่คอย ได้แต่คอย อือ เอย น้อ

เอออันนี้ละพ่อแม่เอย แล้วเพิ่นว่าเดือนสิบเอ็ดลมพานต้อง เดือนสิบสองลมมาผ่า น้ำหมอกเหมยหยาดย้อยเย็นจ้อยผ้าห่มนวม กลางคืนเดือนหงายแจ่ม เสียงแคนดังแจ่มแจ่ม เป่า มาแคว้คุ่มนั้นแล้ว กะมาแคว้คุ่มนี้ตบมือพร้อมผู้บ่าวฮาม เสียงคนเฒ่าอะฮือแสม คากสะเลก ควก คากผู้เฒ่าตื่นแต่เช้า ฟันไม้เจ้าไผ่มา ถามหาคั้นหลาวพร้อม สูเอยทั้งค้อนฟาด ทั้งปากเว้ามือ กระจักตอกพร้อม เตรียมไ้มัดข้าวตอก เม็ดข้าวตอก เข้ากลางแล้วทาลานแปนปายลาย เอ็ดให้มัก กว้างๆ สนุกต้องต้อยดี อย่าชี้คร้านพ่อเฒ่าบอกหลานเขย สูเคยเห็นฝนตกกะช่วยกันมามุ้งไว้ ทาลานแล้วกองกันไว้เป็นบ่อน แนวข้าวปลูกเลือกไว้ปีหน้าสีหวานหนอง มองไปหว่านาพันใบเหลือง แกมใบหม่น สุกทั่วนาอิงตั้ง ลมต้องกะอ่อนเอน ยามกลางเว็นเสียงแต่ลมตีใบไม้ อยู่หว่านาวิวดาว เสียงฮึดฮาดเบิ่งพึ้นนา ควายบักตู้เจ้าแล่นมา แกวคั่นนาปลาชิวชอน คอนสวิงเจ้าไปต่ง มีกึ่งฝอย พองก้องกึ่ง ชิวอ่าว สะเด็ดแข็ง ละเพิ่นว่าเสียงเค็งๆขอตั้งก้อง แขนวคอคควายชนพุ่ม หมาบักแดง เहांฟ้งๆ แหงนหน้าส่องเบิ่งคน โนนเถียงนา มนอ้อมล้อม พอคอมมอมแดดจับแบบ จับเกี่ยวชวาน แล้วท้อ ขอข้าวแล้วเกี่ยวกำ เต็มกำแล้ววางลงไว้เป็นฟ่อน แดดเผาหัวแมมมาบใหม่ ไคลย้อยเจ้า เห่งอิม เห่งอิมอยู่มีดอิมคิมก้อนเมฆใหญ่มาบัง ยังบ่ทันพอคราว บาดผ่านหนีเผยแจ่ม ผักกะแยง บานแล้ว อยู่แจนาหอมฮวยๆ ผักพืพวยมีทั้งผักกะนองม่า บานกุ่ม อยู่หว่านา อยู่หว่านา อือ เออ โอ้ยละนา

(ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชาวนา กลอนลำเกี่ยวข้าว 1)

ลำดับที่ 13 เลขที่อ้างอิง 01-13

(เกริ่น) โอ้ย...คันบุญน้อง คอยลวยเวิน คอยลวยเวิน อือ เออ น้อ

เอออันนี้ยังบ่แล้ว ฟังต่อกลอนสอง แล้วคงถ้าฟังลำ ติดต่อไปสี่ใจแจ่ม ผักกะแยงบาน แล้วนำแจนาหอมฮวยๆ ผักพืพวยมีทั้งผักกะนองม่า บานกุ่มมาทั่วหนอง ละมองไปหว่านาพึ้นเห็นฮู ปูมันกัน ทักไม้แ่งเบิ่งก่อนนำเทื่อ กบซันว่าอยู่ใน เสียงขานไขผัวเอิ้น หาเมียอยู่กลางท่ง เจ้าขึ้นไป เถียงนา เอาแอบยามาให้ช้อยแน่ถ่อนหิวแล้วแม่บักทำ ว่าแล้วจាំมือเกี่ยวเกาะกำ ย้านบ่ทัน ฤดูกาล สิบขอบงูวงข้าว ยามมือแลงเอาหลาวช้วนมาเถียงนาเทข้าวใส่ ลานกะเอ็ดเรียบร้อย กองกุ่มเจ้าท้อโพน เสร็จการแล้วมาตีเท็งนวด ยามกลางคืนฟังเสียงดังตุ้มตุ้ม กองข้าวเจ้าอยู่ลาน แล้วพวกอยู่บ้านพากันก่อไฟผิง ยามลมหนาวแสงๆ ผู้อยู่นานอนลี้ เอาหัวชั้นกองเฟื่องจนว่าอุ่น ก่อกองไฟไว้อยู่ซุ้มควันกุ่มเจ้าทั่วลาน เสียงใบตาลลมตีต้องวือๆ เสียงดังวิกุ่มแข่งแซ้ว ประสงเกี่ยว

แขวตอม จนตีดั่งเทิ่งฟ้า พวกนอนนาปล่อยแต่บ่าว เสียงธนูว่าวมันพัดดั่งต้อๆ ทั้งด้อเจ้าด้อดั่ง ลม ผัดดั่งต้อๆ ผัดแสดด้อดั่งดี ปานมโหรีสับกล่อมกันอยู่เทิ่งฟ้า พวกชวานาสนุกกล้าเหลือเกินหลังเก็บ เกี่ยว ผัดเอาข้าวขึ้นเล่าผัดหาเว้าเล่ากัน สีเอาขึ้นมือนั้น สีเอาขึ้นมือนี่ เกวียนแก้ววานขอ ประเพณี อีสานเฮาช่วยกันเหลือล้น เสียงคนเฮมาเหล่านำลานกินต้มไก่ ไผ่ได้ข้าวกุ่มใหญ่ฝืนช่ากันต้อๆ บุญกุ่มเจ้าแห่นำ แล้วข้าวขึ้นเล่าอัดแถบลงคอน บ่ทันไขผักตูสู่วิวบ่ทันแล้ว แม่โพสพบ่ทันได้ บายศรีผู้เฒ่าว่า สู่วิวข้าวก่อนนาสุเอ๋ยจ้งดำ มันจ้งคำคุณอยู่มีแสด ฮอดมือเดือนสามเพ็งบ่ให้ไข ผักตูเล่า บัดคนเฮาเดี๋ยวนี้อาถ้อกันแล้วละพ่อ ฮิตสิบสองคองเพิ่นก่อ ช่างพากันละเว่น ช่างลืมนได้ นั้นช่างมีอีสานเพแม่่นที่เฮา แม่่นที่เฮา เออ โอ้ย ละนา

(ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชวานา กลอนลำเกี่ยวข้าว 2)

ลำดับที่ 14 เลขที่อ้างอิง 01-14

(เกริ่น) โอ้ย ฟ้าเอ๋ย ฟ้าฮ้องค้อย เสียงโยนโยนดั่งไกล แล้วละเป็นหยังเต้ ช่งบ่ไปฮ้องไกล หัวคันใด พอให้น้องนอนฮ้ำ สาวหมอลำคิดฮอดฮ้ายจนหลงให้ แม่่นนั่งทรง แม่่นนั่งทรง เออ อือ เออ นอ

เอออันนี้ เพิ่นจ้งว่าเมิดฤดูทำนาแล้ว ราศีมีนกะมาฮอด แดดกะจอดๆฮ้อน ดินแห้งว่าไผผง ฝนก็ลงฮ้ายฮอยปะพายหยดหยาด น้ำขาดหนองขาดห้วยบึงกว้างกะปาวแปน องค์จอมแกนเทิ่งฟ้า เฮาโพรยฝนเพิ่นพักเมื่อย เหมยหมอกฮ้อยเฮยแห้งกะบ่มี ใบตองเหลือชู่ฮวย ผัดใบสีปิงใหม่ ฮอดก่อไผ่ป่าอ้อทั้งแห้งเจ้าหล่นลง ฝนดงหลงเขาเตี้ยพื้นถางเพิ่นชุดกัน บอนเป็นโพนชวไฮ่ ชุดกันนั้นดินแห้งก็ไผผง ไผ่ผู้มีทุนน้อย เอาแสดเจ้าไปแลก ใช้กำลังกันจ้างไค้อยเจ้าเหื่อซิม ไผ่ผู้มี ทุนค่าเงินหลายกะไค้อย ใช้รถไถรถดั้นทำได้เจ้าดั่งใจ ไผ่ผู้มีเงินเบี้ยเบาบางรับจ้างก่อน แสนสิทน ต่อสู้บู่ป่าเจ้าฟ้าพื้น แมนสิทุกข์หมื่นชั้น กะสู้อต่อชุดต่อ ชะตาน้อของคน บ่ฮอนเทียมกันได้ ถึงเวลา ตอนเช้า เคาดาเตรียมกะดำ หาบใส่ป่าฮ้อนต้อน หาบใส่ป่าฮ้อนต้อน คอนพร้อมเจ้าสู่แนว เสียง ปากเอ็นแจ้วๆ ใส่แม่บักทำหุย ข่อยสิพายเอาชวานเลื้อยไปดอนพุ่น สามโมงเช้าเตรียมเอาเดอทั้ง ยาสูบ ก้อตองเหน็บอยู่นั้น เสียมพร้อมว่าแน่เด้อ อันนี้เมียกะเอื้อตอฮับผัวโต ให้เจ้าไปไวๆ ข่อยสิ ไปนำกัน ไปเฮาโพนกกๆพุ่น ฮิมครีมมันฮ่มใหญ่ บัดฮาฮีน้อยให้ เฮาสีได้เจ้าฮ่มนอน แดดแสดฮ้อน พินไฮ่ชุดดิน ชีวิตการหากินปากกัดตีนถีบ บ่ได้มีนตาเชอฟังเอาเด้อพวกพ่อแม่ ชวาไฮ่ดำกำแหล สีนหน้าเจ้าหม่นหมอง ผิวบ่เกียงใสสะอาดคือชุน มือกะดำมอมแมมแดดเผาผ่านกล้า หากินคนเฮา นั้นพรหมลิขิตคนละอย่าง คันพ่อแม่แต่งบ่ได้ คันเอาแท้ ตั้งแต่บุญเดี๋ยอ เออ เออ นอ

(ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชวานา กลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 1)

ลำดับที่ 15 เลขที่อ้างอิง 01-15

(เกริ่น) ไอ่ย นอ เอย น้อ

เออ อันนี้ละเพื่อนว่าชุดไฮ้ได้ เตรียมใส่จิ้นหาฝน เกษตรกรเขาทำกำด่าปมีย่าน คนทำงานมีเงินใช้หาเก็บผลนำไฮ้ ปลูกถั่วดินงาดั่งพร้อม ทั้งอ้อยเจ้าพ้องมัน เพราะฉะนั้นชาวไฮ้จ้งภูมิใจ ทรมาณปานใดกะบ่งมือเท้า หวังเอาผลกำไรไว้เงินทองมาเลี้ยงปาก ยากเด่ ยากเด้น้อ ยากเบ็งช่า ก็ดูดีกันมัน ทุกข์หมื่นชั้นผิวเมียช่วยกันชุด ให้ผิวชุดเมียตึงแดดเผาปมีฮ้อน เก็บมันแล้วแกมกันกับบักถั่ว ผิวเมียบอกเมียลูกตื่นแล้ว ฟังพุ้นสิตื่นมา เจ้าฟ้าวไปอย่าช่า ลูกกะตื่นเสียงออ เห็นลูกยอ คอยกกะอุแพรแขวนไว้ ไปไวๆเสียงให้ ไปไวๆลูกเจ้าสิตกอ แม่จักผองอู่ผองอู่เออเอ้กะเล่นไป ลูกบ่ได้เดมือใส่โจมเอา ซอมบุตราคุดนมอมเต้า ถึงเวลากินข้าวเขาสาตะเว็นบ้าย แดดออกแล้วเขาถอนพ้ออินาง แล้วผิวกะฟ้าวจับต่ามาหา ยอพามาจิ้นกินกับพุ้น ถึงเวลากลับบ้าน แสงตะเว็นแดดอ่อนอ่อน แสงรอนรอนค้ำคายปลายไม้เจ้าเหลี่ยมบัง ผิวบอกให้เมียยกกับสา ให้เจ้าเอากองยากะต่าคอนเมื่อพร้อม ตะเว็นเศร้าทางเมื่อเจ้าเริ่มห่าง อันทางเลาะป่าไม้ตื่นเจ้าสิตออยต้ำ ตินสิตออยต้อ ตินสิตแตกต่าตอ เมียกะยอขายกยางไวเท็งฟ้าว ผิวเมียชาวกินเมียนหัวมันพีชไฮ้ เมียเอิ้นใส่เจ้าอย่าช่า เจ้าอย่าลิมก่องข้าวเอาพร้อมเจ้าครกตำ ผิวสั่งช่าปลิมดอกสีไวๆ เสียงเรไรรยามเย็นส่งเสียงดั่งก้อง กลับมาถึงเคหาห้องเฮือนซาน หัวคั้นใดเจิก แกแต่ เอิ้นใส่แม่เจ้าหมาข้าวให้ช้อยบอพอนิ่งแล้วไปน้อ นี้เพื่อนจ้งว่าทุกข์กะทุกข์กะต้อ ชาวไฮ้อยู่ตืนภู คั้นบ่อดูบพอกินทุกข์จันแนวนนี้ ที่ไปหามาได้พินไฟดั่งวีตวาด กวนไฟดั่งอ้อๆทั้งช่าเจ้าเป่าพู เป่าพูๆ ทั้งก่อไฟหุง ถึงเวลายามยกยอดลงมาไว้ ผักต่าลึงมีทั้งผักโฮมเอี้ยน เก็บมาไว้ชื้ออ้อม เทิงกบเขียดน้อยตามแท้แต่สิมี หนูนารักตัพินสู้มาหลูโตนบ่ได้ย่อน อันนี้เพื่อนจ้งว่าสิเข้าบ่อน พ้อใหญ่เสียงอู่เอิ้น ฟังไว้แม่อินาง แล้วละบ่ก่อไฟตืนภู สูเก็บมันหรือฟักแพง ถังลิสยังบ้อ หรือสุชายเมิดแล้ว แพงไว้เด้อเงินไปฝาก ออย่าสุรุ่นสุร่ายแพงไว้ ถ้าจ่ายเงิน เสียงตอบเอิ้นยังอยู่บ่ทันเหมิด อีกจักสองสามวันจ้งสิเห็นมันช่อน ตาออนซอนชาวฮัวทำสอนชาวไฮ้ เกษตรกรเมืองไทย นับแต่เมื่อสิก้าวเจริญเรื่อย นำทวิ นำทวิ อ้อ เอย เอ้ย นอ

(ชุดที่ 1 อมตะหมอลำ ชีวิตชาวนา กลอนลำอยู่ไร่สบายกว่า 2)

ลำดับที่ 16 เลขที่อ้างอิง 02-01

(เกริ่น) ไอย ละนอ เอ้ย บุญน้องแมนบ่หลาย ผลอายหน่ายบ่มี เอยหน่อ นอ

เอออันนี้ละพ่อแม่เอ้ย แล้วเพื่อนจ้งว่าฟังแต่เสียงบ่เห็นหน้า ผากลมมาได้ลากล่อม ถึงทหารตำรวจกล้าอาสาพร้อมแมนอยู่ภัย ผู้อยู่ไกลอยู่ใกล้ไกลสถานบ่อนเคยอยู่ พ้อตทนต่อสู้เฮาได้อยู่สบาย อันตรายทุกฝีก้าวอนนำดินกินนำป่า ยากปานใดบ่ได้ว่าอดสาทนให้อยู่ยังหลังสิได้อยู่เสถียร บัดนี้เวียนมาถึงที่ฉวีวรรณขอลากล่อม จากแนวหลังผู้อยู่พ่คั้นแนวหน้าให้อยู่ดี ฉวีเอาใจ

ช่วยผู้ปกป้องรักษาชาติ เอกราชให้อยู่ยังไปหน้าอยู่เกษม อย่าสิมีภัยฮ้อนอนาทรได้ไข่ปวย อุบัติ เพราะความช่วยปราศจากให้ห่างเวร คั้นเวรฮ้ายให้พ่ายหนี แล้วอีกอันหนึ่งพวกไพร่จึ่งฟังพ่าย ท่านทั้งหลายชนะขาด นิราศภัยให้ห่างเวรอย่ามาใกล้เจ้าผ่านกาย ขอให้สุขสบายมั่นฉวีวรรณขอน้อมส่ง องค์พระพุทธรเจ้าให้ล้อมกุมแปดหมื่นธรรมชั้น พระวิสุทธิคุณ พระปัญญาธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณให้คอบงำขวมเกล้า ภัยภิบัต้อย่ามาใกล้ทหารไทยทุกๆเหล่า ฉวีวรรณนางขอลำฝาคดอกหมูเจ้าผู้เนายัง แม่นห่างเมือง แม่นห่างเมือง เอย นอ เอย

ไ้อย์พี่ชายเอ้ย จังหวะนั้นละพี่ชายเอ้ย บทจากลำทางสั้นหันมาลำแต่ยสะก่อน พวกคนฟัง ละสิลำสิลูกพ่อนลงยอนใส่ลำ เจ้าละผู้อ้วดอกลำนั้นเชื้อข้าวกำนาหนอง เจ้าละผู้แนวทองคำควร เจ้าขอหลาย นางอยากเอาไปบ้านเมืองละอุบลนั้นให้คนสำ เก็บรักษานั้นไว้ใส่ตู้ไว้ดูเล่นสู่วัน คั้นเป็นละสิหน่อแนวข้าว คั้นเป็นละสิหน่อแนวข้าว สิขอเอานั้นเจ้าปลูกหวาน เป็นข้าวปลูกกะสิ นำไปอยู่พูน คนมาซื้อกะสิบขาย เป็นลายละสิหน่อแนวผ้า เป็นลายละสิหน่อแนวผ้า สิหามา ให้ชะเจ้าซื้อใส่ คั้นละฉวีวรรณนางนึ่งบได้ สีน้าม้างบให้เหลือ นั้นละนา นานวลนา นั้นละนา นานวลนา วาสนาฉวีพอสำนี้ อยากรได้พี่กะเลยบได้จอย บหวังบคอยไปได้ บหวังบคอยคั้นไปได้ ไปได้ ไปได้ คั้นไปได้

มาเถิดนะพ่องามข่า นะมาร้องลำมาแต่ยพม่า พี่เหน็บเอ้ยดอกข่า น้องสิเหน็บเอ้ยดอกเข็ม น้องขอแอบอิง น้องของพะวังเป็นคู่ก่อน น้องกะสิขอเข้าซ้อง แอบหมอนนั้นนอนเคียง แอบหมอนนั้นนอนเคียง โอ้ ไ้อย์พี่เอ้ย โอ้ไ้อย์พี่เอ้ย น้องขอขึ้นเขย ขึ้นเขยไม่เคยหน่ายแนง น้องขอขึ้นเขยไม่เคยหน่ายแนง น้ำโขงไม่เคยเหือดแห้ง น้ำโขงไม่เคยเหือดแห้ง นั้นคำรักแรงหัวใจเจ้าเริ่มหวั่น เจ้าเสือกกะสัน กะสันยังฮู้ละเมอ อ้อยเคอคั้นแต่้อ้าย อ้อยเคอคั้นแต่้อ้าย ซายงามละชะเจ้าชู้ตอย อีกนิตแต่้อัพบักหน้อย บักหน้อย บักน้อย คั้นยืมหน้อยพ้อบักทำ สองแก้มนั้นนา แน่นานวลนวน นานวลนา รักกันหนาสัญญากันไว้ รักกันหนาสัญญากันไว้ ไผหลงลืมโลม้นตายแน่มแม่ ไผหลงลืมโลม้นตายแน่มแม่ มั่นตายแน่มแม่ เออ

(ชุดที่ 2 สตูดิโอคราชา กลอนลำจากแนวหลังสู่แนวหน้า)

ลำดับที่ 17 เลขที่อ้างอิง 02-02

(เกริ่น) โอย ละน้อ เอ้ย ไผว่าฉวีวรรณเสร์้า เขาสาแต่้อย่าฟ้าว่า ยังบจากศรัทธาฝากเสียงมากล่อมท่านหลานยังร้อง บ่ห่างไล้ เอ้ย บ่ไกลท่าน ท่านผู้ฟัง ท่านผู้ฟัง ฮีม เอ้ย ไ้อย์น้อ ไ้อย์ละนา

เอออันนี้ละพ้อแม่เอ้ย ละเป็นจิงใต้พระคุณท่านยังจำหลานได้อยู่บ่ พวกพ้อตาแล้วพ้อโซ่ นคนเฒ่าแกชรา หลายปีมาแต่ลำร้องในแหลมทองออกหาเที่ยว สัปสนไกลเกี่ยวเที่ยวร้องอยู่จังกาคิดฮ้ำฮอนในตอนนีตัวฉวีจิงร้องป่าว ชาวอีสานทุกๆช่ง คงจำได้แต่ผ่านมา บุญคุณพวกแม่บ้าน

บ่าวหรืออ่าวอา หลานจดจำเอามาระลึกถึงในคราวนี้ อันความดีแต่คราวก็ฉวีวรรณรำพรรณฮ่ำ
จดจำลามาไอ้ร้องสนองเบื้องบ่ห่างไล เป็นจิงไต่ยายอุ้นแถมเมืองพลบ้านไผ่ ชัยภูมิแก้งคือขำบายบ่
แม่ใหญ่สาย แถวหนองคายทางกำลำโขงได้เกี้ยวกาย สาวประกายบ้านแจ้งเอาผิวซ้อนแล้วไปน้อ
ละอีกอันหนึ่งศรีเชียงใหม่แถบบ้านหม้อท่าบ่กลองนาง ทางนะโมงยังตั้งใจพอพระใสองค์คือ
คนนับถือลือหน้าคั่นไปมาได้กักราบ ของคูเมืองคูบ้านอีสานเฒ่าแต่เก่ากาล หลานเคยไปลำไว้
โพนพิสัยน้ำไหลล่อง ฉลองวัดคุ้มพื้จันแจ้งคั่นฮุ้งตา คงกระพันชาตรีฉวีมาคิดได้ชื่อวัดแต่จำจด
ธรรมวินัยตถาคตให้ฮุ้งเฮียงคั่นไปหน้า สังขารบ่พาห้ายสิกลับมาสีม่วนหลายไปนาฟิง คั่นหรีหนี
ความจริงสิ่งที่คุณคิดคั่นคือเฒ่าแก่ชรา หลานมาเหลือใจได้ อยากหยับคั่นไว้หมองเก่าแต่น้อ คิดนำ
นอคิดนำพวกหมู่เจ้าที่เคยได้เจ้าฮ่วมกัน ยามจับวันและจับมือให้มันไปบ่ได้ห่าง โอไอ้ยไอ้น้อ
อยากจับวันมันไปไว้ให้มันไกลบ่ได้คำ แต่หากทำบ่ได้สมย์มือคั่นบ่มา สาธุเด้ออันว่าบุญคุณเจ้า ข้า
เหนียวแดงหมากพร้าวอ่อน ขอให้มาส่งทอนความอย่าพบพาล หลานสิจจดจำไว้ไปฮอดไสปลิมห
ล่าย บุญกุศลทั้งหลายให้มาโฮมซุมเจ้าแม่นสุคน จงมาदनบรรดาลให้ ให้สัดใสอยู่คือเก่า ขอให้พวก
หมู่เจ้าทางพื้ค้อยอยู่ดี นับตั้งแต่มีพื้จนว่าฮอดมีพื้ คือบ่ห่างไกลกัน ฉวีวรรณสิขอจดจ้อจำ
เอาไว้ สิบไลเสียมพงศ์พื้พื้ฮุ้งเก่า เป็นคือกินข้าวเฒ่าบ่มีถิม ฮีม แม่นไฟโฮง คั่นโสแล้ว แม่นบ่
ลิม แม่นปลิม ฮีม เอ้ย น้อ

(ชุดที่ 2 สดุดีองค์ราชา กลอนลำฉวีวรรณรำพัน)

ลำดับที่ 18 เลขที่อ้างอิง 02-03

(เกริ่น) โอยน้อ บุญน้องแม่นบ่มี ผลาพื้หนายบ่มา หนายบ่มา เอ้ย หนอย น้อ เอ้ย

เอออันนี้ละพ่อแม่เอ้ย แล้วเพิ่นจิงว่าได้ยินเสียงเกี้ยวกราว มีเสียงยาวเสียงสั้น นี่คือเสียง
ฉวีวรรณสิหันไค้งคั่นฮ่วย บ่แม่นหมอลำส่วยแขกเขมรเผ่ายอของข้าเก่าคะนิง อาณาเขตใหญ่เว้ง
ไทยถิ่นดินสยาม สารคามวาปีเมืองสงขลาปัตตานี ล้วนแต่ไทยทั้งนั้น ฉวีวรรณเคยเดินฝ้ายหุดา
ยายคงจำจ้อ จนมาฮอดสู่มื้อยังดันสู้อยู่เสถียร บ่เคยอพยพเคลื่อนหนีจากวงการ ยังคอยเตรียม
ผลงานส่งกระจายเรื่อยเรื่อย ละลมพัดเซยเย็นเฉื่อยโพธิ์ชัยใบปิ่นปิ่น คั่นลูกขาหงาเตี้ยบ่มีต้องกับ
กุ่มใบ เพิ่นว่าธรรมชาติไม้ต้นใหญ่ใบแข็ง ต้องหัวลมแสงพัดทวีบ่มีหยั่ง อุปมาคือดั่งตัวฉวี
วรรณกระสันอ่าว เจ็บในทรวงปวดร้าวไต่ยินเรื่องข่าวบ่ดี ละบางคนว่าฉวีวรรณฮ้างว่างวงบ่
ไค้งฮ่วย บางคนว่าหนีไปเป็นแม่ค้าทอดกล้วย เอาเงินซื้อข้าวสิถุง ผู้จิงหนึ่งนั้นมุ่งอยากขายชื่อ
ทำลาย ว่าฉวีวรรณตายซี้รยนต์พาปิ่น ว่าเขาโกมินกินเหล้าเมาสุราบ่าประสาท สาธุเด้อ ฮือ เออ
ไอ้น้อ

อำนาจความกล่าวร้ายให้หนีฝ่ายเจ้าห่างคิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณหลวงปู่ผู้ศักดิ์สิทธิ์
ขอให้สมมะโนคิดดั่งคะเนหมาย เออ ไว้ ให้มาดลบันดาลให้ฉวีวรรณเป็นฉันทเก่า อย่าเป็นคือเพิ่น

ว่าประจําหน้าว่าทับลม มาเถื่อนี้จักสิหวนหรือสิส้ม ขอฝากตามสายลมกระแสดลื่นได้บอกกล่าว โอ้ยเด่น้อตามทีพรรณนาฉวีวรรณยังอยู่หยั่ง ไปตั้งเจ้าท่างหนี ทราบใดที่น้องพี่อายพี่ยังฟังเสียง บ่เอียงหนีป่าจากฉวีไปนั้น ฉันทสิขอลำให้ตามใจพวกพ่อแม่ แม่สนิเตมาแม่สนิแก่ ว่าแต่พวกหมู่เจ้าไปหาได้ แม่สนอยฟรี เฮอเออ แม่สนอยฟรี เฮอ เออ เอย นอ นา

(ชุดที่ 2 สตุดองคราชา กลอนลำชีวิตฉวีวรรณ)

ลำดับที่ 19 เลขที่อ้างอิง 02-04

(เกริ่น) โอ้ย แล้วเพิ่นจึงว่าชีวิตคนเฮานี้ มันมีไปคนละอย่าง หากินกันคนละทาง พรหมลิขิตได้แบ่งไว้ สุดแท้แต่สิทำ แต่สิทำ ฮือ เอย หน่อ

อันนี้ อาชีพคนมีหลายแต่วิชาการมีหลายท่า การหากินมีหมื่นชั้นพันมือดอกสุแนว อาชีพเด่นแน่นอนแขน ว่าศิลปินกล่อมใจให้คนปลื้ม ให้คนลืมความเศร้าความเหงาความทุกข์โศก บำรุงโลกสว่างแจ่มแสงให้ดอกท่นชม มันเป็นมาตั้งแต่พุ่นพร้อมโลกโลกันต์ เสียงดนตรีกล่อมใจให้คนชื่น ให้คนมีนตาแจ่มเป็นยาบำรุงขนานเอก ไผ่ได้รับความทุกข์ ได้รับความเดือดร้อนฟังแล้วกะชื่นบาน จังว่าบ้านมีชื่อมีแป มีดนตรีกล่อมระงมว่าชมชื่น ทั้งกลางคืนกลางวันพร้อม เสียงดนตรีขับกล่อม จอมภูบาลผ่านฟ้า กะยอหย่องดอกว่าดี การตีเด่นพร้อมโลกโลกา คนเกิดมาประกอบกัน เสียงร้อง ดนตรีเสียงซ้องคนมองอยู่ทึมๆ เสียงกลองดั่งตุงตุง คั่นแปพร้อมกะพ้องกัน ละคนทุกชั้น เชื้อชาติภาษา ละคนอยู่ในโลกาหลีกหนีบ่ได้ ตั้งแต่เทวดาให้ จอมไตรเทวโลก ในนิทานบอกไว้ กะหยั่งได้ดอกกล่อมนอน พระอินทราอยู่ฟ้าจอมราชเทวดา กะยังมีเสียงพิณตีดกล่อมระงมระบำ เต็ม ผู่นางฟ้ามาร่าพอนแอแน่นอน มือสองแขนแน่นอนพอนถวายเจ้าดอกสุหยาม พระราชาแมนเสวยข้าวน้ำกะหยั่งเปิดดนตรี เป็นสตรีหรือชายเจียงพากันฟังไว้ ทางใดๆหรือไกลมาหากันเป็นพันหมื่น ประเทศอื่นมาวะเยียมกะเตรียมต้อนรับรอง เหตุจิงซีเพิ่นกะจิงได้หย่องเป็นหนึ่งในศิลปิน อาชีพสูงกล่อมคนให้หลับได้ ศิลปินทำให้เฮาใจได้ผลัดเปลี่ยน ให้ฮวมสุขกะได้ทำให้ทุกข์กะได้ ให้ยอหย่องดอกว่าดี ตั้งแต่กัโนอดีตโบราณกาล เสียงดนตรีโบราณกะม่วนดีพอใช้ มีเสียงพิณเสียงซ้อง เสียงกลองเสียงปี่ เสียงสีซอซอชลุ่ยพร้อมแคนเต้าเจ้าเป่าน่า มีทุกก้าในโลกโลกา หลายภาษาแต่ว่าเป็นก้า แต่มารวมกันได้กะดนตรีนี้คือเก่า ผิดแต่เสียงปากเว้ายามร้องเจ้าต่างกัน ว่าแต่บทบาทนั้น เชิดนี้การแสดง มีความหมายแบบเดียวกันแท้ มีเสียงแวงเสียงซ้องเสียงกลองเสียงปี่ มีแตรววงระนาดพร้อมคำร้องเจ้าตั้งเดียว การตีเด่นยอแข่งทั้งแขน การแสดงคือกันทั่วโลกกว้าง คนทั้งปวงจิงย่อไว้ พวกดนตรีร้องแหว ตัดความทุกข์โศกได้สบายบ้างดอกสุคน เสียงดั่งแตกจันๆคนกะหลังไปชม เสียงตบมือตบดินชอบพระทัยได้ยอหย่อง การหากินของน้องฉวีวรรณรูปก่าๆ ต่อ้นทองคำจิงน้องแสดงได้ทั่วไป ฉวีของรับใช้ผู่หมู่ปวงประชา ฉวีขอมาประนมกลอนฮาบ่ตืออย่าตีน้อง

อันฉลองศรัทธาท่านคั่นทีหลังไปติดต่อกัน คั่นพอใจพวกพี่น้องเชียวท่าน นั้นแะเขาไปหาได้ แม่นสุ
หยาม แม่นสุหยาม ฮือ เอย เออ โอ้ละนา

(ชุดที่ 2 สตุดองครำราชา กลอนลำชีวิตเต็นกินรำกิน)

ลำดับที่ 20 เลขที่อ้างอิง 02-05

(เกริ่น) โอ้ย ขอเชิญเตอ เชียวไปกำ เมืองอีสานว่าม่วน ผู้ไต่ว่าแห้งแล้ง อย่าฝืนพ้อ บ่แม่น
เลย บ่แม่นเลย โอ้ย นอ

เอออันนี้ ดินแดนไทยเฮายังกว้าง ประชาชนยังชมชื่น ประเทศอื่นฮอดสิสู้บ่ได้ ไทยพร้อม
คั่นสูอัน ขอแบ่งเป็นชั้นๆทั่วถิ่นแดนไทย ทางภาคกลางภาคเหนือภาคอีสานลงใต้ ของดีไทยคุณค่า
ประเพณีได้สืบต่อ ทางภาคเหนือตรุษสงกรานต์ ได้เล่นน้ำดำหัวเกี่ยวกายกัน คนแถบนั้นเชียงใหม่
ไทยงาม แม่น้ำปิงทรายขาวสะอาดแท้ดำน้า คนไปชมสนุกเล่นเมษายนจนแน่นอ้ง ทั้งฝรั่งแขก
พร้อมจิ้นนั้นญี่ปุ่นนำ ทุกอยู่เขตกำไหลหลังโฮมกัน คนหลายพันหลายแสนคั่นแห่แห่นแดนด้าว
ทั้งสาวเหนือชมกันตั้งขบวนกันจัดแห่ ทั้งช้างม้าไหลลั่นดอกลองอ้อ ละไปเบิ่งแน่ม่วนกะม่วนกะด้อ
ปีใหม่ไทยเดิม หันหลบมาภาคอีสานทางนั้น กะคือกันจำไว้ประเพณีตั้งแต่ก่อนๆ โยโสธรแห่บั้งไฟ
แห่ตั้งเตี้ยวันี้กะแห่กัน เสียงพุกแตกบั้งบั้งคนกะหลังยามเดือนหก ละพฤษภาฝนลงแห่ไฟฉลองตั้ง
เสียงตึงตึงตะไลขึ้นคว้นโหมละโงมเมฆ บั้งไฟแสนคั่นหมื่นพร้อมคนพอนละแห่น้ำ เสียงดนตรีม่วน
ซ้ำแคนเป่านำทาง ตะโพนตีตึงตึงส่งเสียงดังก้อง เสียงกลองโพนทั้งห่างซ้องพุ่มพุ่มตุ้มโมง โอ้ น้อ
แล้วกะไปเบิ่งแน่ม่วนเสียงซ้องวงทั้งระนาดคาดเกี่ยวบั้งไฟตั้งเจ้าแห่แห่น คนกะเนื่องแน่มยโสธรฟ้า
หย่อนๆ ไฟไปเห็นบ่อยากกลับตาวบ้านสนุกพอนว่าหย่อนแขน แอ้อแอ้นพอนหย่อนใส่สาวสวย
ใส่ผ้าถุงลายจิ้งแม่มงามสาวเอ้ย ออนซอนเต้ประเพณีทางนั้น นำกันจนว่าม่วน ขอเชิญชวนพวกพี่
น้องโง่โคงใส่อุบล งานแห่เทียนคนกะแตกจันๆคนหลังไหลโฮม เข้าพรรษาแห่เทียนถวายตั้ง
หวังเอาบุญชูค้ำนำกันไปชาติใหม่ เมืองสวรรค์บ่อนอยู่ยั้งฝิ่งไว้ดอกใสใจ เมืองอุบลใหญ่กว้าง
เจริญยิ่งการศึกษา ละพัฒนาจิตใจส่วนเจริญดีลัน คนกะรวมกันนั้นวันสงกรานต์เพิ่นกะว่า ละแห่
เทียนเฮาพุ่นนา ออกพรรษที่ตั้ง แสงม่วนยิน อุบลกว้าง อย่าได้ลืม อย่าได้ลืม เอ้ย

(ชุดที่ 2 สตุดองครำราชา กลอนลำเชิญชมวัดอุโบสถ)

ลำดับที่ 21 เลขที่อ้างอิง 02-06

(เกริ่น) โอ้ย น้อ ต่อจากนี้สิได้ลำสู่ตอนสอง อสท.ขอเชิญชวนสู่คนให้ไปพร้อม ไปรวมกัน
ยินกันวันนั้นพรรษาได้เทียนแห่ แกะลีมลายยอดเทียวกนกค้องป้องแปว ลายสอดเกี่ยวสับสอด
เสียนสน มีคนมาหนึ่งปีกองลัน จักคนจิ้นไทยอ่อกอแก้วพวกฝรั่ง อสท.ส่งเข้าเชิญท่านเข้าสู่เมือง
แอ้อแอ้นติดเป่าซอสี สามะปีแห่เทียนสนุกลัน คืออุบลวันนั้นพรรษาเดือนแปด 15 ค่ำ ขึ้นตั้งเพ็ญ

แจ้จ้งดอกส่องใส ผู้สืได้สืบต่อยอคดี แสนพันปีบ่เสื่อมสูญเจริญไว้ ไปทางใต้คนเว้าหามเทียนแหน
 แห่ พวกพ่อแม่พี่น้องเชิญให้ดอกแห่ชม ละเพิ่นจ้งว่าเจ้าผู้อ้วดอกส้มสีชมต่อเมืองสุรินทร์ เคยไดยิน
 แนนบ่้องงานช่าง ทางสุรินทร์มีช่างไพศาลโตใหญ่ ผึกหัดให้ต่อสู้ได้เจ้าสูอัน จัดไว้เป็นชั้นๆช่าง
 ใหญ่งาขาว มีวิธีหลายแนวต่อเติมดอกเสริมไว้ ทางกีฬาจะมีชั้นเตะฟุตบอลเจ้าวิ่งไล่ เฮ็ดอันได้
 บอกได้เชิญทางเข้าแวะชม พฤษจิกาบอกไว้ล่ำล่งฤดูหนาว มีคนหลายภาษาโลกลือมาล้อม พวกกัน
 มาชมอลิงดูดอกช่างแข่ง หน้าตลาดบอกไว้เชิญให้ดอกแวะดู แดกอุ้งงานใหญ่เมืองงาม คุณหญิง
 โมแม่เมืองครองบ้าน งานฉลองที่จัดขึ้น 15 วันเป็นอย่างต่ำ วัตถุเฮาเขตกำประมาณให้คั้นหนึ่ง
 แสน ทุกเขตแคว้นไปแห่ฉลองกัน ท่างเป็นคนสำคัญปราบศึกดอกหลายชั้น ภายหลังนั้นมีนามบอก
 ใหม่ กษัตริย์ไทยยกให้เป็นท่านดอกแห่หนา จึงได้ตั้งชื่อว่าเท้าสุรนารี หรือวีรสตรีไทยเก่งเกินดอก
 เทินกล้า จับศัตรูมาฆ่าทหารลาวได้สามหมื่น ประเทศอื่นสู้บ่ได้ไทยกล้าดอกสำลือ แดกอ้อศัตรู
 พ่ายกายหนี หลายสิบปีแต่คั้นเป็นมาแล้ว แถวพิมายกะเชิญให้ไปชมดูดอกปราสาท เอาก่อนหิน
 ก่อไว้อันเป็นหน้าหลาย เชิญไปชมแน้น้องอ้ายปราสาทใหญ่เมืองพิมาย ยังมีหลายแดนอีสานบ่ทัน
 สิตต่อกันไปหน้า ฉวีลาลงแล้วคั้นฟังไปสืล้าต่อ อสท.สิพาพวกหมู่เจ้า ไปชมได้ให้ม่วนยิน ให้ม่วนยิน
 เออ เอย

(ชุดที่ 2 สตุดีองค์ราชา กลอนลำเชิญชมวัตถุโบราณ 2)

ลำดับที่ 22 เลขที่อ้างอิง 02-07

(เกริ่น) โอ้ย ฟ้าเอ้ย ฟ้าฮ้อยโหยน เสียงโยนโยนดังไกล โยนโยนทางไซงอน ฟ้าฮ้อยอ่อน
 ทางฝั่งซ้าย เสียตายเต้ คู่บ่มี คู่บ่มี ฮิม เอย เอ้ย นอ

ละบัดนี้หันมาเว้านิทานเดิมประวัติศาตร์ นักปราชญ์เขียนขีดไว้สมัยพุนได้เล่ามา
 ปราสาทหินใหญ่กว้างฟังก่อนเด้อคุณยาย เมืองพิมายได้ก่อแปลงหอกว้าง เอาก่อนหินเทินกันขึ้น
 เป็นศิลาก้อนใหญ่ สมัยขอมก่อตั้งได้ฝั่งแน่นคั้นแข่งกัน วรรณผู้สร้างปราสาทใหม่เมืองพิมาย
 คนทั้งหลายไปชมบ่ขาดสายปันมือ มั่นบ่คือหินสร้างปัจจุบันดอกคุณพ่อ เอาหินก่อๆตั้งอันเป็นถ้ำ
 ดอกถ้ำถัน ก่อกันเป็นชั้นๆปราสาทนครหลวง มีสามวังก่อสร้างมือหินก้อน อัจฉรย์ใจไอ้คนโบราณ
 สมัยเก่า คะเจ้าขอมนั่งฮั้นเมืองบ้านคั่นอยู่เย็น ทรงสืบสร้างตุ้มไพรพญาขอม บริวารแห่แหนมวล
 ล้อม นานปีได้บุตรโตเกิดฮวม อรพิมหน่อหล่างามหยอดดอกดั่งเสียน ละบ่มีบ่อนแปดเปื้อนรูปสง่า
 งามขำ มวยผมดำจ้งเทาอยู่ในน้ำ เป็นสาวงามเสมอหน้ากิริยาเป็นกว่าคอน ตาทั้งสองปานดั่งทราย
 ปายซ้ายงามฮ้ายกว่านที อยู่ในทีปที่วีทีหนึ่งบ่มีสอง คอแขวนทองเพชรนิลแหวนนาว สาวพิมาย
 งามหย่องบ่มีสองสมสา งามปานเทพประทานไว้เมืองฟ้ากะบ่ปาน เสียงดังไปสะท้านเขมรตำนคร
 ทม นครทมิฬชวชานชาติอดดั่งตั้ง ไผ่สีดิงนางเข้าเอาอนคั้นเทียมช่าง นางพญาหน่อฟ้าไผ่หน่อสี
 กล่อมนอน ไผ่สีได้อยู่ซ้อนนอนฮวมบัลลัง ไผ่สีฝั่งชีวิตกลมเสน่ห์ถนอมเกี้ยว ไผ่สีเอานางน้องเข้า

เตียงนอนเขนยก่าย ไผ่สืบายตุ้มตั้งคันจุ่มท้อดอกหน่วยงาม ซากันไปฮอดก้าเขตถิ่นนครถม
 ท้าวปาจิตหน่อหน่อเมืององค์น้อย ยินคำเขาเว้าเมืองพิมายนาคราช ปราสาทอยู่พูนพระคุณเอ๋ย
 บาดซำมา ไอ้ได้น้อยอยากพบหน้าน้อยหน่ออรพิม สาวองค์อินทร์รูปคมองค์แต่้ม อยากเห็นแต่อยาก
 เห็นหน้าอยากสบตาดวงพระเนตร อยากลิเผยแพร่โอดด้านเทียมข้างถ่างเขา ทางปาจิตได้แต่อก
 อังเ้านอนบ้อมเต็มตา อยากขึ้นมาเมืองพิมานฮวนสนคันจนได้ ปาจิตขานเว้าพระมารดาลูกลาพ่อ
 ลูกสิขอไปอยู่ก้าพิมายกุ่มแห่งนคร สิไปหาคู่ซ้อนเหล่าอ่อนอรพิม ฝั้นเห็นนางสู่คีนละเมอบ้า พระ
 มารดาขานเว้าตามใจลูกอ่อน เดินทางไปเจ้าอย่าได้ระวังไว้อยาเชื้อคน กัมกราบเท้าลงจากปรางค์
 ทอง สาวสนมนางในสั่งลาเมิดแล้ว ปาจิตนั้นกับสหายทั้งสี่ นครทห่างแล้วสิไปก้าดอกถิ่นไกล
 หยุคบ่อนนี้ไว้ก่อนตอนสอง ค่อยทำฟังก่อกลอนสองนั้น ฉั้นสิลาลงแล้วชมพิมายฟ้าฮ้องฮวน คันผู้
 ใต้อยากม่วงขอให้ไปเที่ยวพูน พิมายกว้าง ได้เที่ยวชม ได้เที่ยวชม โอ้ย นอ

(ชุดที่ 2 สตุดีองค์ราชา กลอนลำประวัติปราสาทหินพิมาย 1)

ลำดับที่ 23 เลขที่อ้างอิง 02-08

(เกริ่น) โอ้ย ฟ้าเอ๋ย ฟ้าฮ้องโยน ยืนอยู่โพนแมนกลางท่ง ไผ่ได้น้อยสิมาส่งกระดาช่น้อย
 พอให้น้องอ่านอยู่เถียง พอให้น้องอ่านอยู่เถียง เอย นอ

อันนี้ยังบ่แล้วเหล่าอ่อนปาจิต เดินนำทางฮอมภูกะต้นหน้า เดินตามผาตามห้วย หิวละทวย
 ท้าวอ่อนๆ แดดกะสีฮ้อนๆอนชนดอกฮ้อมโฮ วางดาบไว้ไซต่อสหายเกลอ อดเอาเดื่อพระสหาย
 ของข้า อิกเจ็ดวันหน้าคงสิถึงแมนแม่ ตาล้าแลเบ็งฟ้าดาวดั้นได้เที่ยงคีน ต้นมือเช้าเดินต่อบมีหยุค
 เดินมาถึงถิ่นนครพิมายพี เฮามาเตรียมโตได้ปลอมแปลงเป็นชาวราชภูร์ ลอดเครื่องทรงออกไว้
 เทียวเล่นให้ชวงใจ นุชทนัดให้เหล่าอ่อนอรพิม ฝั้นเห็นจันทรอยู่เทิงนภากว้าง ลอยมาเข้าในมือ
 สะดุ้งตื่น ฝั้นเห็นงูใหญ่เกี่ยวผลลาเต้นดอกคีนโต จิตอยู่ฟูฮ้อนฝั้นต่างกะใจจิต อรพิมนอนคิดข้างฝั้น
 แนวนี่ ฝั้นว่านางเดินเล่นทาสีไปกับหมู่ ตานางแนมและได้บ้านต่างบ้านได้เที่ยวไป ปาจิตเห็นอ่อน
 ใต้จอบส่องคันมองดู อุเอ๋ยกุสิดใจวันนี้ ส้มางามแท้ได้น้องทองกอนกอนคำ สาวในวังหากบใกล้
 น้องพระนาง สองฝ่ายข้างสองเนตรสบกัน อรพิมกะขวยเงินหน่วยตามมองหน้า นางเลยสัญญาให้
 กลางคีนให้ไปแวะแน่เดื่อ เขาไปในควงคั่งพระนางน้องคั้นแน่เดื่อ ท้าวปาจิตกะตอบว่าเอ้อๆ
 กะเลยฝากจดหมาย เขียนคำคมฝากไปหาน้อง ว่าไอ้น้อยพีนีเนาในห้องนครทมนครเชช คึดฮอดองค์
 ต่อันต้อจิงเดินดั้นดอกลงมา อรพิมหน่อเหล่าตนพีปาจิต ชายนั้นหมายมาคึดกล่อมแฝงแพ่งร้าง
 อย่าสิจัดการเอ๋ยจดหมายมากองอุ้น บุญเอ๋ยบุญคั้นได้กล่อมน้องบุญอ้ายบไล พิสิเอาหน่อไท้ไป
 ครอบแทนบัลลังก์ทอง เอาเป็นราชินีฮ่วมเขนยหม่อนข้าง สีนางไปบ้านจอมพระนางน้องเหล่าอุ้น
 สาวคนอื่นคันปาจิตบ่เกี่ยวข้องคันพอดต้องใส่พระทัย ขอบจบไว้ทอนี้ฉวีดาวาลง ลำนิทานปาจิตสี่

คืนบ่ทันแล้ว เอาละพ่อปานนี้จิงสุขซีเถิดพ่อใหญ่ คันอายุไซฮอดร้อย ออย่าถอยเรื่อย แม่นต่ำลง
แม่นต่ำลง เอย เอ้ย นอ

(ชุดที่ 2 สดุดีองค์ราชา กลอนลำประวัติปราสาทหินพิมาย 2)

ลำดับที่ 24 เลขที่อ้างอิง 02-09

(เกริ่น) โอ้ย ละน้อ ลมเอยลมาพานต้องตองแกดงหวีๆ เดือนสามฮอดเดือนสี่ เมษายน
แดดแห่งฮ้อน ออนซอนเต้คูปมี คูปมี เอย น้อ

เออ อันนี้ละพ่อแม่เอ้ย เพิ่นว่ามีมือสืบมือละหมุนเปลี่ยนเวียนกลับ ละมันบ่ดับดอกปีเดือน
เปลี่ยนวาเพียรไว้ อายุไซดอกเฮานี้ จิงไปเลยมิดจิลี่ ปีเดือนกินอยู่เลื่อยบ่คงมันดอกพ่อเอ้ย ปัญหา
ธรรมเฉลยไว้บ่เข้าหาเทียบเข้าใส่ ตั้งแต่ฮ้อยฮอดใหญ่มันกะเปลี่ยนอยู่เลื่อย ตามแท้แต่สี่เป็น
เห็นบ่เฮาสูงแล้วกลับมาเป็นคนต่ำ เขาต่ำแล้วพี่น้องกะซางเป็น ตาของเขาเห็นยาวแล้วผัดสัน
หดมาเหลือวากว่า ของที่เคยอยู่แน่นกะมาลุ่มเจ้าขนหาย คือกันกับพวกอ้ายเพิ่นเทียบใส่สังฆาร
การที่เขาเป็นมาสู่คนกะคงพ้อ หลังบ่มีจัวฮ้อตอนเมื่อเฮายังหนุ่ม บาดเถื่อเฒ่าแก่แล้วหลังเจ้ากะ
งอมลง ผมเขาเคยดำเลื่อมยามเป็นสาวงามตั้งไหล่ แก่ลงไปผมหงอกหน้าเอาหยังป้ายคิดเบ็งคู้
คิดเบ็งคู้ เอ้ย...น้อ...อีกอันหนึ่ง เพิ่นยังว่าหูตาเขาแต่ยังน้อย มองไปไกลกะเห็นอยู่ หูฟังเสียงหมู่
เอิ้นบ่เขินเก้อได้รับฟัง สังฆารเขาแก่แล้ว แหวกะหล่อนพินชู้ หูตาเขาเคยมองเห็นม่วนยินแต่หยัง
น้อย บาดเถื่อเป็นคนเฒ่าเขาฟังหยังได้ยิบบ่ แม่นว่าลูกสิเอิ้น พ่อ เอิ้นว่า พ่อ เขาโลดเดื่อหมู่เจ้า
คันเขาเฒ่าคันแก่หลาย คันมีคนชายซ้อบ่เอามันไว้ดอก ชายออกเมิตบ่จิงไว้ ชายเอาให้ส่งฮอด
เฮือน หลานขอเดือนพิน้องให้เข้าวัดจำศีล ให้กินทานไปนำชำไต่กะทานได้ แม่นทานสิบหรือทาน
ห้า ตามศรัทธาบริจาค คือฝากเงินไว้สู่มือ ซ้อทานให้แบ่งปัน ศาสนาว่านั่นเป็นหลักใหญ่ประจำใจ
ศาสนาไต่กะคือกัน เพิ่นแนะแนวทางให้ พวกเขาเป็นคนใช้จะทำจริงหรือว่าบ่ ขอแต่เฮายึดมันบ่
หันซ้ายคันแลขวา ตัวฉั้นล้าอยู่นี้กะคือตั้งเดียวกัน บ่หันเหไปไสลืออยู่ไปพอดตามแ่ง สิขอแปสิขอห้อย
ตามฮอยพุทธาบาท องค์พระศาสดา องค์สัมมาเพิ่นว่า ไว้ไผคงฮู้ อยู่สูคน อยู่สูคน อิม เอย น้อ โอ้ย
ละนา

(ชุดที่ 2 สดุดีองค์ราชา กลอนลำปลงสังฆาร)

ลำดับที่ 25 เลขที่อ้างอิง 02-10

(เกริ่น) โอ้ย ฟังเอาเดื่อ หลานสิขอจาเว้าวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือวัดพระแก้วเป็น
นัยว่า หวีขอจาให้พิน้องคันฟังไว้ อิม ผู้สูคน ผู้สูคน เอ้ย น้อ

ละเพิ่นว่า กรุงเทพสร้างหนทางดีสี่สะอาด มหาราชท่านสร้างทางกว้างดอกล่วงถึง
เสียงกลองดั่งดั่งๆ ตามวัดอารามหลวง คนฟังธรรมหลังไหล่ได้ไปเข้า ฟังแต่สมเด็จเจ้ามรกตอัน

ประเสริฐ พระอ้นงามเลิศล้ำคนไทว้อยู่บ่เขา พระเป็นเชื้อพระเจ้าของเก่าดึกดำบรรพ์
 นาคประเสนอรหันต์ผู้ประทานนามตั้ง มรกตคือแก้วสีเขียวใสส่อง เทวดาขอยสร้างปราศรัยนั้นดอก
 หล่อเหล่า หล่อแต่รูปผู้พระเจ้าอยู่ประเทศลังกา เกาะสิงห์หลบ่อนคนเอาเคยเอ็น ทางเดินไปกาล
 นั้นลงเรือคันลอยล่อง พระแก้วตฤศูห่องเฮาพีคั่นต่อมา องค์พระพุทธรูปสร้างก่ออุโบสถ
 ปราบภูเห็นดอกสุวันเดียนี่ พระราชาองค์นี้ลงทุนได้สร้างก่อ ต่อมาคั่นสู่มืองามลันดั่งสวรรค
 ประทานชื่อไว้ให้วัดใหญ่มรกต บ่ทันโดนเปลี่ยนมานามตั้ง พระทรงเมืองคุณค้ำจอมธรรมกษัตริย์
 เอก ปลุกเสกสมโพธิ์ให้นามตั้งนั้นเปลี่ยนแปร จึงเปลี่ยนแก้รัตนนามกร ศาสดารามต่อเติมคั่นมา
 ไว้ เห็นอารามงามโก้่งค์พุทโธแสนเลิศ งามประเสริฐจึ่งฟ้าสวรรคพูนกะบ่ปาน องค์พระแก้วคู่
 บ้านเป็นมิ่งมรดก ตกมาเป็นของไทยสุคนให้จำไว้ ถึงฤดูเดือนห้าเมษาเปลี่ยนผ้าห่ม สามฤดูได้
 เปลี่ยนให้ฝนพ้อมกะพ้องหนาว เป็นฮืดเค้าแต่เก่าโบราณ สมภาสพระมากมูลเหลือล้ำ คนในโลก
 กว้างมาชมแทนแท้ โบสถ์พระแก้วเพิ่นก่อตั้ง คั่นงามลันแมนดั่งเสียน คั่นงามลันแมนดั่งเสียน โอ้ย
 น้อ เอ้ย นอ

(ชุดที่ 2 สดุดีองค์ราชา กลอนลำวัดพระแก้ว 1)

ลำดับที่ 26 เลขที่อ้างอิง 02-11

(เกริ่น) โอ้ย นอ เอ้ย นอ

แล้วต่อจากนี้สี่ได้ลำต่อกลอนสอง ละเมื่อสี่องลำติดจั้งค้อยฟังเดื่อท่าน เนรมิตบอกให้สี่
 สร้างก่อวางแปลง สิวางแบบแผนสั่งสีมา เขตคามได้ฝั่งแน่น องค์จอมแกนเทิงฟ้า เทวดากะมา
 ขอย ฝั่งเสมานิมิตพร้อมจอมไ้เจ้าหน่อไท สร้างโบสถ์ได้ประตุใหญ่เนรมิต ดิดลิมลายส่องใสงาม
 แจ้ง งามเป็นแสงสับซ้อนตาออนซอนงามระหงส์นาค เสากะถากแต่งโค้งคั่นโง้งดอกโก่งแขน
 ลายสายบัวสอดซ้อน งามอ่อนลายไท มรกตประดับเสาแต่งงามเหลือล้ำ อยู่ทางบนหลังคานั้น
 นาคานาคราช เป็นปราสาทใหญ่กว้างวิมานฟ้ากะบ่ปาน มุงกระเบื้องประดับใส่ทองเหลือ
 กระจดิงทองมาแขวนใสใบระกาพร้อม มรกตหันหน้าบูรพาตะวันออก มีความหมายบอกไว้หันหน้า
 ใส่พระจันทร์ เพิ่นบัญญัติจั้งชั้นพุทธาทจอมธรรม ดิดลิมลายจ้วงงามเหลือล้ำ จนมาแล้วอาราม
 มหาราชพร้อมปราสาทแต่สร้างสองร้อยคั่นล่วงปี องค์พระพุทธรูปสร้างก่อฝั่งสิม เป็น
 ประธานทอดเท่เงินก้อน ตาออนซอนศรัทธาท่านคั่นมนานจนว่าเก่า ได้สองร้อยร่วมเข้าพอก่า
 ดอกเกิงกัน บางอย่างนั้นกะหักแตกหมุนพังลง บุญเป็นผงก่อนานได้ชู้ถิม สิ้นสร้างทนอยู่ชู่ละใหม่
 แล้วเดียนี่ได้ต่อเติม กรมศิลป์ได้ต่อเติมตกแต่งสมทบ เพิ่นจั้งว่าให้จบงามดิงแจ่มเพิ่นงามหย่อง
 ราคาของที่มาสร้างหลายแสนล้านโบสถ์ สีส้มโกลนแห่พร้อมฉลองให้เจ้านั้นหมาย มีคนหลาย
 เหลือล้ำศรัทธาบริจาค องค์สมเด็จพระเทพาเจ้าประทานให้เจ้าต่อเติม ทานนี้จั้งได้เริ่มติดต่อกัน
 มา ให้ถึงเดือนเมษาจั้งฉลองกันม่วนฮ้อม พวงพะยอมหวานแล้วอารามหลวงเหลือฮุ้ง รัศมีพุงพูน

คันทามหย่อยคันทังเดิม สาธุเด้อ เอ้ย วัดพระแก้วองค์เอกมรดก จอมพระคุณคณาตจอยยืนยาว
หมั่น เมืองสวรรคเมืองฟ้าไหลลงมาอยู่ชอย ขอให้มาชอยอยู่ชู้ขึ้นตอกตังหวัง วัดพระแก้วให้งามด
สดใส คือวิมานเมืองแมนดั่งแถบสวรรคฟ้า ศรีททามีฉลองให้ร่วมกันกับกรุงเทพฯ เว้าสังเขปพอ
ย่อๆ คันทพอแล้ว สิตาวลง สิตาวลง เออ เอย นอ

(ชุดที่ 2 สตุดองคร้าชา กลอนลำวัดพระแก้ว 2)

ลำดับที่ 27 เลขที่อ้างอิง 02-12

(เกริ่น) โอย น้อ บ้านเอย บ้านเมืองไทยเฮา ใส่เลื่อมเทียมเมฆาฟ้าไหลผ่าน พระภูมิบาล
ตุ้มไพรฟ้าได้มีหน้า สุๆคน สุๆคน เอย

เอออันนี้ วันที่นี้ เป็นวันคล้ายจอมราชาสมภพขึ้นมาตุ้มไพรพล องค์เอกเจ้าจอม
โลกบาล ภูมิพลราชารัชกาลจอมไท่ กษัตริย์ไทยของค้ำฟ้า พระจอมธรรมโลกนาถ เนนาปราสาทตุ้ม
ไพรฟ้าให้มีหน้าได้ขึ้นบาน ตุ้มไพรบ้านในเขตอาณาจักร เพินได้ครองบัลลังก์นั่งกรองครองตุ้ม
นี่คือวันที่ ๕ ธันวาคมวันประสูติ จัดเฉลิมสงให้ไท่พร้อมเจ้าคนสูคน โลกกะแตกตื่นจันๆเฉลิมหน่อ
กษัตริย์ตรา เกิดมาได้ปกครองเมือง ไพรพลได้ย่อนี้ว ติดตรงทิวประดับไว้ โคมไฟได้ตกแต่ง มีสีแดง
และสีสิวดกแต่งเจ้าต่อเดิม ตกแต่งเพิ่มเฉลิมเกียรติพระราชา ทั้งในเมืองนอกนาประจักษ์พร้อม
หยุดการบ้านงานเมืองทั่วราชอาณาจักร วิทยุประกาศให้คนรู้เจ้าสู่แดน แล้วเพินจั่งว่าทุกถิ่นแคว้นใน
ราชอาณาจักร ละแมนสิทำการหยั่งให้สังการหยุดไว้ ให้คนไทยตอนนีสตุดิมหาราช ปกครองตุ้ม
ไพรฟ้าให้มีหน้าเจ้าต่อกัน คนทุกชั้นให้ทำแต่ความดี อย่าได้มีราววิเซญคนตีปล้น ขอทุกคน
เตรียมพร้อมถวายพรหาราช ผู้นำชาติเก่งกล้าพาให้เจ้าค้ำเย็น พระผ่านฟ้าจอมหน่อพระราชา
พระหากพาคนไทยสู่ทางได้ดีสิ้น พระทรงอดทนกลั้นพระทัยหาญแสนย่าง พระบาททางภาคใต้ไป
แท้เจ้าสู่แดน เสด็จไปสู่แคว้นเขื่อนหมู่ประชาร พระบาทนอนแรมคินป่าดงพงไม้ ฎฎาไปนอน ค้าง
บรรทมปมีหวั่น ขึ้นผาชันฮ่อมห้วยบุ่ม้างเจ้าป่าพง ดงใหญ่ๆน้อยๆ พระบ่ออนพระทัยหาญ เสด็จ
ไปในผาสูงหมู่กะเซอ ชุมแม้ว แถวมูเซอ อีก่อ ในแดนพวกกะเหรียง บ่ได้เคื่องบาทไท่ ไปได้ดอก
สู่ทาง แล้วบ่อนไต่ทุกข์เคือดฮ้อนพระบ่ออนพระทัยหาญ พระภูมิบาลไปถึงป่าดงพงไม้ ทางเหนือ
หรือใต้ ทางไกลตะเวีนออก พระองค์ออกล่วงเยี่ยมชนเชื้อหมู่ประชา สมเป็นหน่อเจ้าฟ้าแสนมิ่ง
ขวัญไทย สมกับเป็นดวงใจหมู่ประชาชนน้อม ผุงชาวไทยมาพร้อมรวมกันถวายบาท มหาราชจง
อยู่มั่นครองตุ้มไพรประชา ขอพระอยู่ค้ำฟ้าอย่าเคื่องวรกาย สีสันงามผ่องพรรณงามหย่อย คนคอย
ประนมนิ้วโมทนากรรมกราบ ฝ่าพระบาทอยู่มั่นครองตุ้มไพรประชา

อันนี้ผุงช้าน้อมขอกราบจอมไตร จอมพระทัยจงเจริญสุขด้วย แมนผู้ใดมาปองร้ายหมาย
ทำลายองค์พระบาท ให้มันขาดมุ่นม้วยนอนขาดเจ้าแผ่นดินแดง ขอให้พระหน่อเนื้อตุ้มไพรสุขซี

กษัตริย์วงศ์จักรีจึงเจริญคັນสุขยิ่ง เป็นหลักพิงอิงอ้างของไทยเมิดทุกอย่าง เป็นมิ่งขวัญของพวกเฮาคันพี่น้องชาวเชื้อ แม่นเผ่าไทย คันชาวเชื้อ แม่นเผ่าไทย แม่นเผ่าไทย เออ เอ้ย

(ชุดที่ 2 สดุดีองค์ราชา กลอนลำสดุดีองค์ราชา)

ลำดับที่ 28 เลขที่อ้างอิง 02-13

(เกริ่น) โอ้ย ละน้อ บุญน่องแม่นบ่หลาย บุญอ้ายหน่ายบ่มี เอย ละนา

เอออันนี้ละพ่อแม่เอย เพิ่นจั่งว่าลมพันต้องผ่านไฟโวกวิโว ลมผ่านต้องตองโพธิ์โวกวิเวก โจอ๊กเงนน้ำลันต้อน ปลาแก้งเจ้าเขียนวัง คือจั่งสังขารนี้มีตายกับเกิด มันหมุนวนอยู่เรื่อย เจ้าคือลื้อเจ้าอยู่เกวียน ช่วงหมุนเวียนอยู่นี้มันมีชั่วโมงทั้งดี คือยามมีกับยามทุกข์อยู่กันบ่ป่าได้ คือแสงเทียนเฮาได้ คันยามไต่มันสูง บ่มีลมพัดต้องแสงจ้าเจ้าอยู่ใส แล้วเพิ่นจั่งว่าอันหนึ่งนั้น ยามไต่แสงมันเศร้าเฉาหลงพลิบลี คือสิด้บ่อยู่เรื่อยๆ แสงเศร้าคันราศี ยามเมื่อเฮาพุงพันแสงซุงไปไกล เฮาไปไสมีคนถามข่าวคราวดอกหาเรื่อย แม่นไปเหนือหรือไปใต้ คันมีคนคันเอ็นใส่ ถึงเฮาทุกข์ลงไปไผกะสมน้ำหน้า บ่มีหย่องว่าดี มีแต่เขาตีฆ่าเหยียบย่ำเฮาลง ย่างกายทางบ่มีถามถมน้ำลายนำกันจั่งว่าคนเฮานี้ มันมีดีมันมีชั่ว กว่าเฮาสีโมมไปได้ฮอดที่หมาย ละอ้ายน่องเอย เฮย ฉวีขอบอกไว้ยามเมื่อมีชีวิต ละคิดว่เฮาปลงตอกสูอันให้เฉยไว้ มีศีลธรรมเป็นแนวยังจิตใจให้แน่นแ่นเด้ออย่าไปรอให้เผาแก่ให้ทำทานไว้แต่น้อย มันสิได้ดอกตีกัน เพราะฉะนั้นพวกน่องอ้าย เพิ่นจั่งว่าให้ทำทาน มีของหวานควาให้ส่งทานถวายทาน บ่แม่นเฮาสีทานให้แต่ทางสูงดอกแม่ ทานคนเผาทานคนแก่ ทานคนทุกข์ยากฮ้ายกายพ้อหย่อนใส่มือ คือจั่งพ้อคนเผามีศรัทธาคันหัวเต่า อยากรให้เขากะผ่องนั้นทั้งตั้งไว้กะทอกัน เพราะฉะนั้นเพิ่นจั่งว่าบ่ศรัทธา บ่มีใจบริสุทธิ์ผ่องใสคือแก้วแม่นว่าศรัทธานั้นเฮาทำไปกะต้องเชื่อ ทำเพื่อมือข้างหน้ามันสิได้ดอกเมื่อลุน มือนั้นพุนเฮาดับชีพสังขาร ผลทานเฮาสีนำพา สิแบ่งปันเอาให้ เอาได้ตามใจแล้ว คันทำทานได้พันผ่าน พ่อแม่เอยหลานว่าพอสำนี สักเซบพอย่อๆ สิขอเว้าแม่นสุฟัง สิขอยังไว้ที่ควร ไว้ที่ควร เอย ละนา

(ชุดที่ 2 สดุดีองค์ราชา กลอนลำสังขารไม่เที่ยง)

ลำดับที่ 29 เลขที่อ้างอิง 02-14

(เกริ่น) โอ้ยละน้อ เอย ผนเอ้ย ผนตกรินยามเดือนแก้ว เอาลมหนาวเข้ามาผ่าน สาวหมอลำออกมายืนอยู่หน้าต่าง ว่าสิเห็นดอกหน้าอ้าย ได้แต่คอย คันบุญน้อยดอกบ่เห็น เอย น้อ

เอออันนี้ละพ่อแม่เอย แล้วเพิ่นจั่งว่าเดือนกันยาอาวรณ์เศร้า ชาวอีสานของเออาพากันได้ให้ฮ้ำ ธรรมชาติโหดฮ้ายคนตายลันนับบ่ไหว ข้าวในนาจะจมน้ำ ทำไปได้สูญเปล่า พากันนั่งกอดเข้าบ่มีความสิเว้า ได้หันหน้าเบิ่งแต่กัน พายุตีเปรสชันเข้าผ่าเมืองอีสาน บ่ทันนานได้สามปี ทุกข์ทวิคันหนาวฮ้าย จ้วควายตายบ่มีหญ้า หมูหมาขาดที่อยู่ น้ำโตนจากหลังภู เชื่อนอุบลรัตน์น้ำท่วม

อารามช้างเจ้าท่าสงฆ์ ฟังเสียงฮ้องโด้ง ฝนตกสาดบ่มีตา ชลธารหนองไหลทั่วดินพุ่มพุ่ม ผืนแผ่นดิน
 นามาหล่ม คนเขาน้ำตาหลังชาวอีสานอุก้อง พอเคหาน้ำท่วมคนหนีบ้านท่าสถาน ละอิกอันหนึ่ง
 ทรมาณเอาฮ้าย สายธารามาล้นหลัง เเคราะห์ฮือหยังมาต้อง บ่เคยพ้อกะช่างเห็น เป็นตาสงสารแท้
 แม่สีดาพาลูกเล่น พ่อใหญ่แสนถ่มฮอดม่อน แม่ใหญ่แสนถ่มฮอดม่อนในดั่งเจ้าปล่อยวาง พวกสาว
 นาง สาวแปนอำเภอลมฮอดแวง แสนทุกข์ทวิโธ่ ได้แต่เศร้าเว้าบ่เป็น อันจากเวรตามแล้ง ฝน
 ตกยังน้ำท่วมต่อ ชาวอีสานพ้อหนีแต่ภัยอยู่เรื่อยๆ บ่มีได้แม่นอยู่ดี บ่มีได้แม่นอยู่ดี โอย น้อ นอ

อันนี้ละพ่อแม่เอ๋ย บ้านฉวีน้องอยู่ที่ใกล้ลำชีน้ำลวดฝั่ง น้ำไปท่วมบ่เหลือหยงอู่ทั้งก้งจาก
 ฟ้า มาลงพื้นเจ้าแผ่นดิน แผ่นทรัพย์สินสูญสิ้นทรัพย์สิ้นเคยได้ยื่นแล้วแม่นบ่ เดือนกันยายนาคคุณพ่อ
 นปช. เเคราะห์ร้ายสายน้ำได้พัดถม ฟังเสียงฟ้าฮ้อง โทม โทม คำรามโหดอยู่เทิงบน คนแสงมีใจ
 ทุกข์บ่สลายดี ฝนบ่ปราณีข้ากรรมของเฮาวิบโยก โศกสลดปวดร้าวหนีภัยน้ำไปอยู่เขา แม่นบ่พวก
 หมูเจ้าฉวีเลาความหลัง มันยังฝังใจหลานบ่โลลิมเลีย มันบ่มีพอน้อยสั่งมาใกล้พ้อผ่าน ย้านน้ำตา
 ชาวอีสานปีพ้อฮือสับเอ็ด น้ำท่วมบ้าน ชังมาเศร้า แม่นบ่เขา ชังมาเศร้า แม่นบ่เขา เอย น้อ
 นาน

(ชุดที่ 2 ชุดต้องคราชา กลอนลำหยดน้ำตาชาวนา)

ลำดับที่ 30 เลขที่อ้างอิง 03-01

(เกริ่น) โอ้ย ชีวิตคนเฮานี้ อุปมาคือเรือจ้างแนวเป็นครุบ้านนอก แดดบ่หนฝนบ่ย่าน
 อั้งงานหญ่งอยู่บ่เขา ฉวีวรรณขอว่าชีวิตครุบ้านนอก บอกความจริงให้เพื่อนฮู้ว่าครุนี้ แม่นต่อทน
 แม่นต่อทน เออ เอย นอ

อันนี้เพิ่นจ้งว่าการศึกษาบ่ทันแล้ว เมืองไทยกำลังเด่น เขาไปเห็นชาติอื่นการศึกษา
 ให้ลวงล้ำเกินก้าวเพิ่นลวงไกล เขาจ้งได้เร่งรัดจัดการ ให้ลูกหลานของไทยเด่นดีทันไว้ ประเทศใด
 กะคงตั้งกองทุนศึกษาชาติ ให้ฉลาดแก่กล้าเทียมหน้าดอกสูททาง รัฐบาลจ้งได้ครุใหม่ออกไปสอน
 ของกระทรวงศึกษาสู่ประชาชนเชื้อ การศึกษาให้ทันได้ทางไกลอยู่ในป่า ชนบทหมู่บ้านกะไป
 พร้อมดอกสูททาง ครุเลยเป็นเรือจ้างลงนาวาลอยส่ง จุดประสงค์คือออกให้พวกหมู่เจ้าได้กะช่วงดี
 ความทุกข์มีหมื่นชั้นก้าวผ่านอดทนเอา ทรมาณปานใดกะบ่ถอยครุท่าน พอทางการหมายตั้งรอ
 ฟังแต่คำสั่ง รอฟังแต่มือสีย้ายสิไปยังอยู่บ่อนใด ลางครุได้อยู่ใกล้ไฟสว่างกะพอดี น้ำกะมีบ่ขาดเงิน
 พอใช้ ความเจริญมีพร้อม โรงเรียนดีสมประกอบ อาคารแน่นอั้งตั้งสนามไก่อ้นโอโงง โรงเรียนนั้น
 อยู่ในป่าแสนกันดาร อดสงสารคุณครุผู้อยู่ไกลทางเวียง โรงเรียนอ้างทางการบ่ทันชอย งบประมาณ
 ออกบ่ได้ของใช้กะบ่มี แต่บ่ญชีเด็กน้อยทั้งอำเภอกะบ่จ่าย โรงเรียนกะแหงฮ้างๆฝาแอมเจ้าป่อง
 แป้ว ทั้งสนามกะบ่ไต่มีแต่ป่าแวมก็กพยอม ครุต้องลงมือถางกลางฝนกะทนกัน คุณครุอดทนกันดู
 ดันพันห้า สอนวิชากะม่องนั้นทั้งชั้นกะผู้เดียว เด็กนักเรียนสี่ชั้นสองบ่ทั่วถึงกัน จักสิหันไปใส่ใส่

ตารางเรียนไว้ บ่มีไผมาช่วยแก่งรอยสาบักใหญ่ กับทั้งสอนกับทั้งถางป่าไม้ ไ้อย้ใจสู้ ก็แม่นครู
ก็แม่นครู เอย นอ

(ชุดที่ 3 อมตะหมอลำ ชีวิตแม่หม้าย กลอนลำชีวิตครูบ้านนอก 1)

ลำดับที่ 31 เลขที่อ้างอิง 03-02

(เกริ่น) โอย คันโอยแล้ว แม่่นั่งทน แม่่นั่งทน เออ เอย นอ

ละคิดเบิ่งแน่ คันฝนตกจันๆ หลังคาฮั่วกะยีนหนาว มือกะชาวดึงมาต่อเติมอัดไว้ หลังคา
มุงใบไม้ใบตองกุงกับใบชาด คันโดนไปขาดสิ้น รินหยอยดอกหมูฝน ยามแดดฮ้อนแสงส่องมาตาม
ฮู ครูกะทนต์สาต่อไปให้มันมิม สม่กับคำคนเฒ่านครูเอยคู้เด่น ครูคนเดียวต่อสู้อาบ้านไต่ฮอยกัน
สอนได้ทั้งสี่ชั้นลำบากกะใจจิต ผิดกับครูหลายคนบ่อนเจริญไปหน้า เงินเดือนว่าบ่พอใช้ เดือน
ทางไกลแสนลำบาก ขอขึ้นขึ้นกะบ่ได้ใจสู้ออกต่อไป ผู้เพิ่นได้ขึ้นเลื่อนเรียงปี กะพ้อมมีเส้นดียว
กว้าง ซาโตหยังจักสิหาไผช่วยแนวครูอยู่ป่า ครูบ้านนอกห่างก้าเมืองนั้นดอกทางไกล สิไปใสกะบ่
ได้สิผลัดเปลี่ยนกับไผ นอกจากวันหยุดอาทิตย์ไปจึงงบ้าน จึงได้ไปนอนค้างเฮือนชานกับแม่
วันจันทร์ตื่นเช้าเอาข้าวใส่กระเป่า มอเตอร์ไซร์แล่นต้นหลายโยชกิโลเมตร ตะเว็นสูงแดดเผาหน้า
หน้า โตกาทนสู้คุณครูบ้านนอก ปากบ่ออกอาชีพโตอยู่นี้ทนสู้ออกต่อไป คันสิไปจ่ายซื้อค้ำต่าง
ทางไกล จัดสิเอาเงินใส่จ่ายของมาค้ำ คันสิลากะสิเม็ดทางสู้อ แนวเรียนครูมาตลอด คิดฮอดได้
คิดฮอดเด็กน้อยน้อย สิคอยทำตั้งแต่ครู คันว่าซู่กะหายากบ่ทันมี หาสตรีสิมาคงเฮ็ดจ้งได้สิหาได้
เขากะหาว่าโตตำ หน้าดำๆเงินเดือนกะแสงน้อยๆ กรรมข่อยดอกอีหลี มันหากเป็นจ้งซี้ชีวิตของครู
อดทนดูพร้าสอนเด็กน้อย แม่่นบ่รวยกะทนต์เอาดวงใจเป็นรูป มือสิบนิ้วนบไว้มาลาท่านเจ้าแต่ง
มาน สอนให้คนเป็นบ้านนักปราชญ์ฝั่งเพชร สอนให้คนมีความคิดกะแม่นครูจำไว้ คุณครูนี้แสนดี
โลกประเสริฐ บ่มีครูคนกะง่บ่ฮั่วหัวตุกะหม่อมเบา พอกหมูเจ้าอย่าดูถูกคุณครู สอนบุตรหลานกะ
แม่นครูทั้งนั้น อย่าสิถือเป็นชั้นเด้อครู ในกรูหรือบ้านนอกหมูนั้น กะครูแท้ตั้งกัน อย่าเลือกชั้น
วรรณะหรือศักดิ์ศรี ให้คุณครูเห็นความงามสูกันนั้นบ่รองไว้ คันเด็กไทยสิไปหน้าเจริญดีเจ้ากล้า
แก่ง อาศัยครูคันทอนี้ สิสอนให้แม่่นสูคน เอย ความรู้จ้งสิมี จ้งสิมี เอย นอ

(ชุดที่ 3 อมตะหมอลำ ชีวิตแม่หม้าย กลอนลำชีวิตครูบ้านนอก 2)

ลำดับที่ 32 เลขที่อ้างอิง 03-03

(เกริ่น) โอ้ย ฝนเอ้ย ฝนตกฮ่งเต็มพุงนาหน้าฝนใหม่ ละมาเหลือโตนแม่หม้าย ผัวตายเลี้ยง
ลูกอ่อน นอนกะนอนบ่ได้ คิดเห็นหน้าอยู่บ่เซา อยู่บ่เซา เอย เอ้ย น้อ

อวसानจบสิ้นลำยาวได้โอ โอย ความทุกข์กะเดือดฮ้อน พอแก้ดอกสู่นแนวแก้บ่แล้ว
แก้แม่่นบ่เม็ดเป็น ความทุกข์เชี่ยในใจท่อกฎาตั้งไว้ ไปทางใต้บ่สดสิ้นยามสิกินดินนึ่ง มาแม่่นอ

ท้อลื้อตันตั้งอยู่ทรง แนนอิงตั้งคือยั้งแสนชนิด คันเหลียวไปทางวัดบาดแห่งต้นตำตั้ง เห็นแต่เจตีย์สร้างวางอัฐิวางกระดุก ธาตุบรรจุใส่ไว้บ่เห็นหน้าพ่ออินาง ตายจากเมียและลูกเต้าเหล่าอ่อนกะหนีป่า วาสนาของนางช่างเหยหายจ้อย แนวนแวนว่าความตายนี้ยามใดจั่งสิต่าว ฟ้าขาวๆแล้วแจ้งๆโตเจ้าลืออยู่ใส ปาหาให้ช้อยตุ้มลูกน้อยผ้าห่มผืนลายๆ อินางบายมาปกยกมาถนอมตุ้มนางเอามือชุมไว้หัวใจย่านมันแตก ย่านอกแยกแตกตุ้ม ชุมไว้ดอกยั้งคีน ละบ่จักยีนบ่จักก้าวสไปใส บัญฮอง ผ้าห่มชุมขอมกลมตุ้มมืออุ้มกลมอินาง ลูกแห่งให้ยามปวดเจ็บหัว ผัวบ่มีกลางคีนมีดมนจนแจ้ง ไสใสไปถามหาขาดมาใส เอ็นใสไผ่กะบ่ได้เฮือนใกล้บ่ได้ยีน เอ็นใส่น้ำเฮือนเพิ่นอยู่ทางไกล เอ็นใสไผ่เนื้อดีคำคีนน้ำตาหย่อย มีแต่อออยๆว่าเอาอดเอาน้อลูกแม่ ลูกแห่งให้แอ้อมือคว่ำไขวไปปากบ่ได้ผู้ใหญ่บ่ทันมา แจ้งใช้การงานกะบ่ทันพอตี คันสิดีลือย้ายกะเสียดายความพอสั่ง ความพอสั่งเจ้าอย่าตีลูกน้อย ค่อยอออยแน่เด้อ คันเว้ามาน้ำตาหย่อยเปือกชุ่มระทวยอุก จักสไปหาไผ่คำคีนจนหกตุ้ม มีแต่ค้อมใจตั้งเอาพุทังเอาธัมมังเป็นที่พึ่ง เอาสังฆังเป็นที่ตั้งคั้นพอยุดอกชอยชู

โอ้ยเด้น้อ บ้านเพิ่นแตกอู้ๆผัวอยู่เทียมกาย แนวนผัวตายคั้นบ่คีนมาได้ จักสไปใสแล้วเมืองแกวเขมรตำ จักสไปอยู่ค้ำแดนฮ้อฮอมไต คันตายไปอยู่ใกล้ๆ เกิดใหม่สไปหา คันอยู่ไกลสไปน่านาคันฮอมเทียวคั้นนำเจ้า สีขายนายข้าวชายจัวแม่ลูกอ่อน ได้ท้อไตช้อยสิปอน ตามเจ้าดอกล่วงถึงนางสิอุ้มลูกน้อยไปสืบเบ็งให้มันเห็น คันมันเป็นคือคิดสิลวงหาเอาจนจัว นางตีทวงระงมให้ เห็นไผมาอยากอายุหงอน ยามสินอนแห่งกุ่ม เป็นพุ่มดอกท้อโพน จักหน้อยกะสิฮอดยามนาผัวเอยจัวควายไถคราดบ่มีพอตี มีแต่เสียมกับพรวดวงเดียวซ้ำผัดบ้าน โอ้ น้อ ขวัญบ่มีดีดี ไผพ้อช้อยพินคิดต่อน้ำคือสียากการงาน เอากับอาลืออยู่ไปคนบ้าน จักสไปจาต่านไผ่น้อจั้งสิแมน แลนใสไผ่กะบ่ได้ โอ้ นอ นี้ จั้งแมนเวร จั้งแมนเวร เอย นอ

(ชุดที่ 3 อมตะหมอลำ ชีวิตแม่หม้าย กลอนลำชีวิตแม่หม้าย 1)

ลำดับที่ 33 เลขที่อ้างอิง 03-04

(เกริ่น) โอ้ย กรรมเอย กรรมนำต้อง นำสนองบ่เว้นหว่าง ช่างมาเป็นเว้งว่างได้คาง โอยแม่ญูเฮือน แม่ญูเฮือน เออ เอย นอ

อันนี้ละเพิ่นจั้งว่า แนวนผัวตายไปแล้ว จักไปอยู่เมืองแกวหรือ เขมรทางเขตตำ จักสไปอยู่ค้ำคั้นแดนด้าวฮ้อมไต คันตายไปอยู่ใกล้ๆเกิดใหม่สินาหา คันอยู่ใกล้ไปน่านาสีทองเทียวหาเจ้า สีขายนายข้าว ชายจัวแม่ลูกอ่อนได้ท้อไตช้อยสิปอน ตามเจ้าดอกล่วงถึง นางสิอุ้มลูกน้อยไปสืบเบ็งให้มันเห็น คันมันเป็นคือคิดสิลวงหาเอาจนจัว นางตีทวงระงมให้ เห็นไผมาอยากอายุหงอน ยามสินอนแห่งกุ่ม เป็นพุ่มดอกท้อโพน จักหน้อยกะสิฮอดยามนาผัวเอย จัวควายไถคราดบ่มีพอตี มีแต่เสียมกับพรวดวงเดียวซ้ำผัดบ้าน ขวานบ่มีดีดีไผ่น้อช้อยพิน คิดต่อน้ำคือสียากการงาน อวากับอาลืออยู่ไปคนบ้าน จักสไปจาต่านไผ่น้อจั้งสิแมน แลนไปใสกะบ่ได้ งามงนอยู่ผู้เดียว ได้แต่อุ้มลูก

น้อยเข้าป่าไพรหนา คັນสีไปหาลุงเพิ่นผัดหัวขวัญซ้ำ คันสีกลับเมื่อบ้านเฮือนซานเจ้าของเก่า
 พอกะเฒ่าแก่แล้ว คางบั้งแขวบมี คันสีป่าถิมเฮือนซานสวนหากยังอยู่ คันสีป่าลูกไว้ไปหน้าดอกบ
 มา ละคิดเบ็งแน่ ไผสีเลี้ยงกำพำ สONGหน่อในอกแน่อ น้ำตาตกลงในในปากบไปไอแห้ง มีแต่แข็ง
 ใจไว้ อดทนเอาพอแต่เลี้ยงลูกใหญ่ คันสีเอาผิวใหม่ย่านเขาซังลูกน้อย น้ำตาย้อยขึ้นสู่ยาม ฟ้ำฮ้อง
 ดังตุ้มตุ้มเมฆผ่านฝนโฮย สายฝนโปรยเป็นคองท่งนาหนองห้วย จัวควายเล่มกินหญ้านำท่งนาคิด
 ฮอดพีได้น้อ ละพอเอยพอ พ่ออินางเจ้าช่างหนีจากข่อยปานนี้อยู่ใส เกิดชาติหน้าสิเห็นบ่พ่อทูนหัว
 กะคิดนำผัวจนบมีแนวปานทอญเขากล้า คิดหลายอยากดิ่งแขนคั่นเห็นพีได้น้อ เห็นแต่ไฟลูกบั้งสม
 เจ้าดอกอยู่เมรุ น้องนั้งให้เห็นบ่น้ำตาไหลพีชายเอ้ย นางเห็นไปลวกลนเผาเจ้า หากอยากตัดสินใจ
 ว่าสีเอา โตเต็นตายนำให้ไฟลวก งวมาเห็นลูกน้อยไผสีเลี้ยง แม่นเบ็งแทน โอ้ย แสนกุ่ม จังแมน
 เวร จังแมนเวร เอย โอ้ย ละน้อ

(ชุดที่ 3 อมตะหมอลำ ชีวิตแม่หม้าย กลอนลำชีวิตแม่หม้าย 2)

ลำดับที่ 34 เลขที่อ้างอิง 03-05

(เกริ่น) โอ้ย ฟ้ำเอ้ย ฟ้ำฮ้องตุ้มทางเชียงตุงกำไทยใหญ่ ละเพิ่นจั่งว่าพี่น้องไทย อยู่ฝั่งพุนส
 บายบ่ อีพ่อคุณ อีพ่อคุณ เอย น้อ

ละเพิ่นจั่งว่าเมษายนเอยมาแล้ว ตรุษสงกรานต์ได้พันผ่าน สาดน้ำหอมสรงพระเจ้าศีลวัน
 คั่นสูแนว พฤษภามาฮอดแล้วฝนใหม่ได้รินไหล เมฆเฒ่าก่อกันเป็นก้อน อารมณ์ฝนเท็งฟ้าโปรย
 ลงมาอำท่ง ใบไม้ปั้งกิ่งก้านบานขึ้นขึ้นหลุ่ย พืชอยู่ใต้ดินชุ่มพุ่มก กกักมอนบ่งใบซอนซอน
 ตาออนซอนเขี้ยวตั้งจัวควายปล่อยออกท่ง เสียงโป่งลางตีขอทั้งกะดิ่งต้อยต้อย เสียงฮ้องใส่กัน
 ออกจากบ้านลงทุ่งเตรียมไถ เอาคาคมาตอกตีซีลิม ใบไถพร้อมขอมามาผันคาว หลังแอกเฮ็ด
 เรียบร้อยควายน้อยสีใส่ไถ คันมันตันบได้ให้เอาแม่มันมา ปลดออกสาพอบักทำมันยงน้อยน้อย
 สุขี่ฝอยคนเฒ่าอยู่ตีนโพนควันงวดๆ พ่อใหญ่หนวดปลุกเอิ้น สุเอ้ยให้ค้อยทำถางพุ่มไม้ฟ้าใหม่ฝน
 มา ทอคันนาบักจกค้อยไถจำไว้ เดือนเพ็งแล้วค้อยมาพออ้วยๆ เอากระบวยไปบักพำรวตักน้ำดอก
 ใส่ไห เอาข้าวปลูกหมาไว้สาก่อนจักสองทอ พอวันตีจั้งแสกนาวันหน้า พากันไชปะตุเล่าเอาแนวดี
 อิกากำ ข้าวอีดำอีดำพร้อม ลงไว้ใส่กะเชอ ทางลูกสาวว่าเออ อีพอกำลังเอา ทางผู้ผัวผัดเมาพัน
 ตอดินเตรียมไฮ เอาคันโตมาให้ช่อนงอยซาน ช่องเบ็งแน่ เสียงแม่เอออยู่ปองเอี่ยม ไปเฒ่าฮินให้
 มัน พอบักทำบ่เข้าบ่าแบกคันไถ เอาไปทิตามทำมัดแล้ว เมียกะย่องเข้าตักเอาแนวข้าวปลูก
 ข้าวเจ้าชาวไว้เอาใส่ไห เอาน้ำฝนแชไว้ใต้ตะลางเต้ออินาง อิกจักสองสามคินจั้งค้อยเทอไว้ อยู่ใน
 ไทเปิดแล้วแนวนี้ อีต่างไว้ตะลาง พอ 3 คิน ออกหน่อตั้งสีลังกล้าหวานนา ฝนกะตกจากฟ้าหยด

หยาดเป็นสาย แสนสบายชาวนา กระดุกหลังเมืองบ้าน ผัวเมียยิ้มดีใจฟ้าฝนใหม่ พ่อเฒ่าใหญ่ปลูก
เอ็นอังคารหน้า จังหวะนโถ อังคารหน้าจังหวานโถ โอัย น้อ นา

(ชุดที่ 3 อมตะหมอลำ ชีวิตแม่หม้าย กลอนลำเตรียมตัวทำนา 1)

ลำดับที่ 35 เลขที่อ้างอิง 03-06

(เกริ่น) โอัย นอ เอย นอ แล้วบาดนี้คอยฟังไว้ตอนสองสิริเริ่มใหม่ ได้มือแล้วโถหว่านผัว
เมีย แม่อินางมีดถางทางตัน สองมือคั่นควัฒมชาวล่อง สองมือหุยมหน่อหญ้าคั่นนากุ่มดอกบัวง
ปัดออกป่าเลาะฮ้างเกิดปงให้พันถาง พ่ออินางกะอย่าเอาไว้ คั่นโถแล้วแจนาให้ขุดกันแนเดอ
บ่อนเป็นโพนให้คราดฮอกฮากเกี้ยงเสร็จแล้วจังหวานลงสามสี่มือปงซ้อนใบอ่อนเขียวสด อดสาทน
กันดิน พันหญ้าพากันอดทนสู้ชาวนาหน้ากำๆ หน้าคำๆแมนชาวนาให้พี่น้องประชาเชื่อแมนหมู่
เฮา ข้าวอยู่เล่ารถแก่เต็มฉาง ผลงานคนผู้ตรากตรำทนกลั่น อดสาตำนากกล้าไฟในตมมาจักๆ ปาก
กะปากบ่ได้ หนาวพร้อมดอกสนั่นเสน แล้วเพิ่นว่าทุกบ่เว้นกะว่าเป็นชาวนา ประชาชนชาวไทยสู้คน
ได้กินข้าว มีอาหารเหลือสิ้นคนเฮากะบ่อิม คั่นกินข้าวกะต้องได้ใจเศร้าคั่นหม่นหมอง
เพราะฉะนั้นจ้งต้องเกษตรหนึ่งบ่มีสอง พวกชาวนาผู้รักษาเมืองบ้าน เป็นทหารแนวหน้า
กะชาวนาผู้จัดส่ง รักษาชาติประเทศได้เฮาไว้คั่นอยู่เย็น ทำทุกตีบ่เว้นฤดูเปลี่ยนเวียนหมุน เอาละ
คุณสิขอจบแต่พอเพียงนี้ ขอสุขชี สุขขิล้วน ฉวีชวนพวกพ่อแม่พวกผู้เฒ่าผู้แก่ และทั้งเด็กหนุ่มน้อย
ฟังไว้ให้คอยจำ ชาวนาสุดเลิศจ้ำสิล้าบากกะอดเอา เพราะหัวใจไทยชาติภูมิเดิมกุ่ม ตระกูลไทยทำ
นาเลี้ยงผัวเมียได้ตกแต่ง ออกเฮื่อนแปลงสู่เหย้าเอาข้าว คั่นใส่ฉาง เสียงฟ้าฮ้องเปี้ยงปังใจชื่น
ยินดี มีนาคานาทำสูงเฮื่อนกันไปหน้า ละเพิ่นจ้งว่าพสุธาไทยกว้างคั่นนาเฮาให้ฟ้าผั่ง ฝนตกมา
อย่าได้ซ้ำ ฉวีเหล่าได้ช่าวมา ได้ช่าวมา เอย นอ

(ชุดที่ 3 อมตะหมอลำ ชีวิตแม่หม้าย กลอนลำเตรียมตัวทำนา 2)

ลำดับที่ 36 เลขที่อ้างอิง 03-07

(เกริ่น) โอัย ลมเอ้ย ลมตีต้อง เอาเมียสองสมองแตก บัดนี้ฉวีวรรณสิบอกว่ เอาเมีย
สาม สี่ ห้า คั่นหาได้ก็แห่งติบุญมี นอ เอย เอย

แล้วข้าบาดนี้ สิล่าล่องชมดอย ชมน้ำตกสาธิกา บ่อนน้ำตาลิงหย่อย มันละเป็นดอยตั้ง
สูงชันเขตเขาใหญ่ ประวัตติเดิมเพิ่นบอกไว้ คราวก็ดอกต่อมา ครั้งพลาณพุนตัวะป่า นิทานเล่าก
เดิม ลพบุรีบ่อนพระรามนามสร้าง เขาพระจันทรวงกว้างบ่อนสีดานางนาถ บ่อนกุ่มภรณ์ทศน้ำ
ทางที่ดอกหว่างเขา นางสีเล่าแต่เค้า สงครามผ่าปางโดน ทรพีควายดำฤทธิมันแข่งกล้า พอแต่มัน
มาฆ่าทรพาผู้เป็นพ่อ ทรพีแล่นม้างสวมหัวแมนไฮนา เป็นมาบได้มันไล่ชนชิต คั่นผู้โตมาแผงฤทธิ
ฝ่าเมืองเพม้าง พาลีเจ้าเขานครฤทธิคั่นชิต เมืองคั่นชิตเดือนร้อนเลยทำคั่นต่อกัน ทรพีบ่ ย้านทำ

ต่อทรรพา เขาภูมิแพงฤทธิ์หม่มมารกลัวย่าน เลยทะยานขานท่ามาไกลสู่อู่ ไปสู่นออยู่ถ้ำเมืองพุนดอกบ่อนเสา อันนี้สู้กันตั้งแต่เค้าเลยเล่าต่อกันมา พาลีตัดดาบแทงแพงเข้ม บุญเลยมาเพม้างสีจางทางเลือด สุครีพนั่งปากถ้ำคองอ้ายว่าตาย ทางพาลีผู้อ้ายสั่งว่าโลหิต คันเป็นสีแดงดำบัจจางควายแท้ สีจางนั้นต้องโลหิตของพี ให้เจ้าปิดปากถ้ำจำไว้ดอกใส่ใจ ทางสุครีพจึงได้เข้าใจว่าพีพาลีโลหิตปนกันฝนเลือดจางไหลย้วย เลือดของควายสีดำเข้มพาลีอ้ายบอก สีอ้ายกูแม่แท้ สีตายม้วยดอกแน่นนอน สุครีพจึงกลิ้งก้อนหินใหญ่ปิดประตู ปิดแปว่สวบ่ทองเที่ยวมาได้ เลยหนีไปทางกำเมืองคินชิตปราสาท กับพาลีผู้อ้ายอยู่ในถ้ำดอกผู้เดียว พาลีคิดโกรธเกี่ยวเอ็นใส่อนุชา พาลีสูญเล่นดำคันหินก้อน ตีนทำม้างประตูทางออกป่อง หยั่งกะมิดอิงตั้งหินนั้นกะบ่ตั้ง มิดอิงตั้งบ่มีเปิดขานไซ พาลีจันใจคินง่ลงทรงเซอ บัดนี้เดอสีตายม้วยกับเขาควายกบือป่า สาละวนสะลิดนั้นดำต้องคั้นป่องทาง ว่าแล้วม้างจับเขาแกงวีไป พอดิตหินบ่อนประตูปิดไว้ คือจ้งมือเอาไว้หินทะเลายจนแตกมุ่น คันเป็นมาแต่พุ่นคันลูงเอย จงค้อยฟัง คันลูงเอย จงค้อยฟัง โอย นอ เอย นอ

(ชุดที่ 3 อมตะหมอลำ ชีวิตแม่หม้าย กลอนลำประวัติน้ำตกสาธิตา 1)

ลำดับที่ 37 เลขที่อ้างอิง 03-08

(เกริ่น) โอ้ย นั้นหันแล้ว อ้ายอย่ามาย อ้ายอย่ามาย เออ เเฮ เออ เอย โอ้ย ละน่า

เอออันนี้ ตอนสองได้ฟังต่อบ่ทันจบ พาลีลัดใส่เมืองบ่มีซ่า มาถึงห้องปรางค์ทองเห็นสุครีพตีนกะเลยถิบม้างเสียงเบ็งคันทาเฟง มิงนี้ปิดป่องไว้ให้พีมิงหวังตาย กูสัญญาบอกมิงตอนนั้นจอมราชันย์ลึงเต็นมิงเห็นปราสาท มิงหวังขาดแผ่นแก้วครองบ้านอยู่นคร หวังอยู่ซ้อนเมียมิงของกูเสียงอู่จวมเฟงๆอ้อม คันตีน้องพาลีไล่ส่ง สุครีพให้สะอั้น สุครีพให้สะอั้น ทางอ้ายดำประจำสุครีพออกจากบ้านเข้าป่าวงกต ไปถึงจอบบรรพตนั่งลงทางให้ น้ำตาไหลรินหย่อยอยู่เทิงดอยนั้นให้ฮ่า เอย โอ้ย นอ ไหลผากๆบ่เอื้อนน้ำตาหย่อยคันยาวลง น้ำตาดกฟาดฟงแสนแสบระทมทุกข์จักลีไปทางใต้เฟ็งไผ่ตอนนี้ หกเจ็ดวันโคกโคกไร่ไร่ไถกันทั้งโคก กลางคินผ้าห่มตุ้มกะบ่มี ประวัติมาเป็นจ้งซี ประวัติเล่าได้เป็นมา เขาจ้งพากันได้เห็นฮอมฮุตตอนนี้ สาธิตาเขาย้อย เป็นดอยหินลาดน้ำกะถาดๆต้อง น้ำกะถาดๆต้อง คันสองขุมดินดอกขุ่มดิน อินทร์อยู่ฟ้าจ้งสั่งประกาศิต ให้ชูชันคันมีฤทธิ์ภูมิผาบมีเอื้อน เป็นคติเตือนให้โลกาโลกลุ่ม ชุมมนุษย์อยู่พื้นเห็นแล้วได้ฮ่าฮอน บัดนี้จ้อนสรูปก่อนสาธิตา คือน้ำตาดกพระยาลิง ล่องไหลให้จำไว้ คันไผ่ไปเห็นแล้ว ดินแดนอยู่เขาใหญ่วาริตกล่องน้ำเป็นเส้นเจ้าขุ่มเย็น ลงอาบได้เป็นแกร่งไหลวน คนไปชมอาบสีสรงเล่น เมษาเย็นไปเตือนห้าสาธิตาน้ำทั้ง น้ำมากแตกจันๆ พุ่นพื้นคันท่อมา สาธิตาแปลว่านกอีแต้ว ฮ้องสั่งคำหวานเป็นสายพานเชินบินวนเจ้า เอาละพอคนเฒ่าประวัติเดิมพอสังเขป เสียงน้ำตกโจกๆ จัน สีโดนเล่นอยู่ฮอมมู อยู่ฮอมมู เอย นอ

(ชุดที่ 3 อมตะหมอลำ ชีวิตแม่หม้าย กลอนลำประวัติน้ำตกสาธิตา 2)

ลำดับที่ 38 เลขที่อ้างอิง 03-09

(เกริ่น) โอ้ย ขอเชิญเดอคั่นเดอท่าน เชิญกลับใจคั่นเฮาใหม่ แผ่นดินไทยกว้างต่อกว้าง กลับพาสร้างให้สูงเฮือง ให้สูงเฮือง เอย เอย น้อ

เดี๋ยวนี้ภัยรอบบ้านเขตถิ่นไทยเฮา ทั้งสี่ทิศรอบกายมารฮ้าย เขาขยายมาแล้วเขมรแกวตะเวีนออก ฉันทบอบอกให้ฮู้เตรียมไว้ดอกอย่าเผลอ คั่นเฮาเชอนิดหน่อยหลงกล บ่ทันโดนมันจับ ลอมตีหลอนฆ่า เห็นบ่มันมาปล้นยิงไทยตั้งหลายเถือ เขตปราจีนโนนมาพุนมันฆ่าเข้าไถ่ยิง พอไทยเผลอมันโ้ววาระเปิดตุ้มตาม ทหารไทยเฮาเผลอจอบยิงเอาจนได้ เพราะหัวใจเขานั้นบ่ตรงกันกับปาก ทางสัญญาว่าไว้แต่ใจนั้นหากบ่ นำ ทั้งเขมรนี้อีกซ้ำแวงตำดอกมันตัว ทั้งเวียงจันทน์กะผัดยิงหว่างไทยเฮานั้น ลาวกะจอมมันเบี้ยวแนวแกวคั่นยูใส่ ยูยิงไทยข้ามแม่น้ำโขงกันดอกบ่รอ แต่เขานั้นทางกันเอากะด้ออันชาติไทยลาว ตึกดำบรรพ์โบราณเผ่าเดียวเดิมเค้า คั่นภายหลังมีเหง้าสอพอมาเยาะยุข้างนั้น ยุข้างนี้จนสองข้างได้ห่างกัน ลาวกะแบ่งหมู่ชั้นเลยเกิดความคิด ค่อมม้วนัดครอบงำเอาจนเกียง เสียงป็นดังตุ้มตั้งอิงคะนึ่งยิงผ่า ฟัน้องไทยกะบาดฮ้อง ขึ้นสองข้างขัดห่างกัน เออ ละเพราะฉะนั้น สัญชาติไทยเฮา อย่าพากันใจเบาจงค่อยฟังจำไว้ คั่นไผมาหาญสู้ศัตรูในยิงผ่า ศัตรูมาอย่าให้ย่านเตรียมไว้ดอกไทย อย่าได้ย่านทหารเหล่าสามทัพ จับป็นกลคั่นทุกคนให้เตรียมไว้ ตามชายแดนทางใต้ทางเหนือดอกออก บอกว่าไทยบ่ได้ย่าน เตรียมพร้อมออกสู่ทาง ศัตรูมาลั่นบ้างทั้งจรวดอาพิจิ ไทยเฮามีหมดครบสูอันสิขันสู ศัตรูมาบ่มีย่านทหารไทยใจจ่อความสามารถแกร่งกล้าคั่นใจบ่คั่นนำ เลย ขอเชิญชวนพวกพี่น้องตระกูลชาติไทยเฮา พากันเอาใจจดต่อกันหันไว้ อย่าหวังไหลไปเข้าศัตรูมันมาหลอก มันมาบอกวาสีให้ของใช้ดอกสูอัน มันมาลวงทุกชั้นเลใส่หลายระดับ จนเฮาหลับไหลสูแนวมันเว้า เขาสาเด้อ เขาสาเดอมาพร้อม ระวังเอาทุกเหล่า ของเก่าจรมรดกลีสินดินด้าวดอกสูแดน ทุกเขตแคว้นชนชาติไทยเฮา อย่ามัวเมาหลับหลงวาสีโงงเมาเชอ มาเด้อให้มารวมใจตั้งฝิ่งลงคั่นแน่นแน แผ่นดินไทยมีแค่นี้รักษาไว้ อย่าให้เพ อย่าให้เพ เอย เอย น้อ

(ชุดที่ 3 อมตะหมอลำ ชีวิตแม่หม้าย กลอนลำปลุกใจชาวไทย 1)

ลำดับที่ 39 เลขที่อ้างอิง 03-10

(เกริ่น) โอ้ย หันมาเดอ หันมาฟังเอาไว้คั่นชาวไทยพี่น้องเก่า พี่น้องใหม่หมุ่นั้น ให้ใจตั้งเป็นแผ่นเดียว ให้ใจตั้งเป็นแผ่นเดียว โอ้ย น้อ เอย น้อ

ละเพิ่นจั่งว่า อันนี้พวกพี่น้อง เชื้อชาติคนไทย เนนาในแดนภาคภูมิไทยที่ ฉวีขอชวนท่านศาลาการทุกเหล่า นางขอชวนคั่นหมู่เจ้า มาร่วมดอกฮ่วมกัน ขอคนไทยทุกชั้นทั่วราชอาณาจักร ขอให้ม่ใจรักต่อชาติจำไว้ เพื่อว่าไทยเฮานี้ไทยดีไทยใหญ่ บ่แมนไทยใหม่ๆ ไทยเกิดมาก่อตั้งฝิ่ง

แน่นอยู่แผ่นดิน ชื่อของไทยบ่ให้สิ้นจากถิ่นแหลมทอง ไทยขอจงถือสิทธิ์ชีวิตไทยให้จำไว้ ไผสิมา
ชิงปล้นแผ่นดินไทยให้ตัดขาด ไผสิปากสิแจ่งแพงไว้คั่นตั้งใจ ละเห็นบ่ ละเห็นบ่พวกหมู่เจ้าอยู่
ไกลๆเขตถิ่นไทยแลน แดนจดแดนเขตไทยชิงม้าง ไปทางใดมีแต่ฆ่าชิงดีียดแบ่ง เอกราชปล่อยถิ่น
สูญเกลี้ยงดอกบ่มี คนชาติเดียวอยู่เกลียวกลมกล่อมสามัคคี คนบ่มีใจรักต่อเอาพงษ์เชื้อ เลยพากัน
เสียถิ่นดินแดนชิงยาด เอกราชบ่หมั่นเสียรู้ดอกหมูกล

ละเห็นว่า พวกบ่พันกิลสใหญ่มาคุม พากันหลงมงายหลอกลวงปวงเจ้า พวกที่เขามาหล่อ
สอพอให้แยก ให้เฮาแตกเผ่าเชื้อ เสียเกิดดอกหมู่เขา เป็นจิ้งจืดดอกเจ้าฉวีห้วงปวงชน ย้านพวกคน
มาลวงหลอกหลอนเฮาได้ ขอคนไทยลุงป้าอาวอาน่าปาว พวกผู้สาวหนุ่มน้อย ฟังไว้ดอกใส่ใจ
อย่าให้เขาหลอกได้ไปอยู่ป่าให้ยุ่งกิน เอือนชานมีลูกเมียได้ค้อยท่า พากันมารวมตั้งผู้ก่อสร้างก่อ
เลี้ยงลูกได้โตขึ้นใหญ่สูงลั่นคั่นสูคน การศึกษาไปพร้อมคนฉลาดหลักแหลม เขาสาเดอคันไผคิด
แยกทางหนีลี หลายปีแล้วหลงกลเขาหลอก บอกกันสาบอกกันสาพี่น้องให้รู้ สิเสียเกิดดอกหมู่เขา
มีบ้านหมู่เจ้าเข้าป่าบ่หวนกลับ ลูกกลับเมียนอนค้อยค้ำมาหาเอิ้น จักสิเดินไปไผได้ทางไปสูฮ้อม
อยู่ในดงดำนด้าว แตนกว้างดอกห้วงหนาม เป็นจิ้งจืดดอกป่าความคิดหลงผิด จักสิไปทางใดลูกเมีย
อยู่ทางบ้าน หนีไปนานตีตั้งความหวังตั้งต่อ พ่อบ่มีอยู่บ้านคั่นสูญสิ้นเปล่าแปน เกิดความทุกข์
แรรันแค้นอืดอยากหิวโหย ยามเจ็บเป็นป่วยกายไผเฝ้า อย่ามัวเมาให้เขาล่อมาเดอได้กลับตัว พวก
ลูกสาวอยู่บ้านค้อยท่าดอกพ่อโต เชิญหมู่เจ้าทุกเหล่าผู้หลงผิด อย่าไปเมาความคิดแตกกันพันไว้
ไทยคือไทยให้จำไว้ตระกูลไทยมันใหญ่ ประวัติศาสตร์บอกไว้ไทยกล้าดอกเก่งเกิน เขาจิ้งเอิ้นสม
ชื่อว่าคนไทย สีแดงๆเลือดไทยให้จำไว้ ไผสิตีปล้นดินแดนของชาติ เอกราชก่อได้ไทยสู้ออกบ่ลอย
บ่ว่าไทยลีน้อยกะเป็นชาติแนวรบไทย เวียนจบสู่ชบวนไทยกล้าศัตรูมาเหนือได้ คั่นลองไทยบ่ได้
ปล่อย บอกว่าใจต่อสู้อศัตรูม้าง บ่ออนยอม บ่ออนยอม เอย นอ

(ชุดที่ 3 อมตะหมอลำ ชีวิตแม่หม้าย กลอนลำปลุกใจชาวไทย 2)

ลำดับที่ 40 เลขที่อ้างอิง 03-11

(เกริ่น) โอย แผ่นดินไทยเฮากล้า พัฒนาเงินผัน รัฐบาลมาแจกจ่าย ไผทำหลายกะได้
หลาย ว่าแต่บ่ซี้คร้านไผทำได้ ล้วนแมนเงิน ล้วนแมนเงิน โอย นอ

เออ อันนี้ละพ่อแม่เอย ฤดูฝนหมดแล้วฤดูหนาวได้มาผ่าน งบประมาณสือออกแล้ว ทางก้า
ฝ่ายสภา รัฐบาลบ่ไว้ตกแต่งเงินผัน พวกผู้แทนตกลงกันงบประมาณงานนี้ ตัดเป็นปีออกมาไว้
พัฒนาประเทศชาติ เอกราชสืออยู่ได้ พ่อไทยพร้อมดอกชอยชู เงินจำนวนกั๊นนี้มาจากธนาคาร ถ้าเอา
มารวมกันใส่ของเฮาพร้อม เก็บภาชีการค้ำชาวนาคณะราษฎร เงินของชาติชอยเพิ่ม เสริมข้าว
ดอกใส่หน้า พัฒนาทุกก้าเขตถิ่นดินดอน ในนครชนบททั่วถึงเพียงหน้า ให้ชาวนา ชาวค้ำ ชาวสวน
ฮั่วไฮ หมู่บ้านใหญ่หมู่บ้านน้อยเจริญขึ้นทั่วกัน เงินผันนั้นแจกจ่ายชนบท อย่าสิพากันคคคคค้ำ

เอาไว้ พวกกันเอาไปแจกแก้ปัญหาของชาติ เอกราชจิ้งสีไม่คงไว้อยู่เจริญ เพราะฉะนั้นเพิ่นจั่งเอ็นใส่ว่าเงินผัน รัฐบาลมาปันแบ่งชนชาวเชื้อ ทั้งภาคเหนือกับใต้แดนอีสานตะวันออก รัฐบาลได้บอกแจ้งแถลงไว้ต่อสภา พวกผู้แทนแบ่งไว้สามอย่างนำไป คือเงินผันชานาพัฒนานำบ้าน ทำสถานเด็กน้อยอนามัยเป็นส่วนหนึ่ง มีให้ถึงทุกหมู่บ้านเจ็บไข้ได้ไสยา มีหมอมมาประจำไว้ผดุงครรภ์ชอยออกลูก เงินหมุนมีทุกบ้านมาไว้เจ้าเพ็งพา ข้อที่สองนั้นนะชุตต่อชลประทานชุตคลองลอกบึงขังน้ำ ชุตชลประทานนำห้วยลำคลองเป็นแอ่ง ให้เป็นแก่งน้ำใช้สงวนไว้ดอกสู่แนว เป็นलगแก้วใช้จ่ายกสิกรรม ผุงนาสวนอาบดินลงล่าง ละเพิ่นจั่งว่าทางสามนั้นตัดถนนให้ตรงชื่อ ข้ามอำเภอได้สู่มื้อตำบลบ้านได้ทั่วถึง งบประมาณประเภทนี้ตักแต่งเป็นกฎหมาย คั้นผู้ใดโกงกินว่าอมเงินไว้ จักเป็นภัยอันฮ้ายมีหวังตายผิดระเบียบ กฎหมายเสียขาดไว้ประทานไว้ แม่่นรับรอง แม่่นรับลอง โอยเออ เออ นอ

(ชุดที่ 3 อมตะหมอลำ ชีวิตแม่หม้าย กลอนลำพัฒนาเงินผัน 1)

ลำดับที่ 41 เลขที่อ้างอิง 03-12

(เกริ่น) โอย ชายเอ้ย เป็นชายชาญทหารกล้า อาสาตายดั้นเพื่อชาติ เอกราชให้อยู่ยืนทหารกล้า บ่หวันเลย บ่หวันเลย เออ เฮอ เออ น้อ

อันนี้ ละเพิ่นจั่งว่าเดี๋ยวนี้สงครามเคี้ยว สีเขียวบ่ได้อยู่พวกทหารหมวดหมู่ พีบพิบพร้อมเตรียมไว้สู้สนาม คำสั่งได้ประกาศเป็นทางการ นายทหารถึงนายพลเหล่าใดจะไปพร้อมตามชายแดนรักษาไว้ทหารไทยได้กล้ากล้า อยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน นอนซนดอกป่าตอง เสียงฟ้าฮ้องแดดส่งฝนสติก กะบ่พากันยกกันฝ่ายหนีไปได้ ทหารไทยทนสู้ระวังแนวตามเขต ประเทศได้ลูกล้ำคั้นปิ่นจ้อดอกจ้อยิ่ง เมียอยู่บ้านเป็นห่วงดอกผัวหลาย ถึงยามแลงลูกถามมาว่า ปานใดได้ ปานใดนอ ปานใดได้พ่อสิตาว ปานใดได้จั่งสิได้พ่อเจ้าบิดาแห่งนั้นอยู่ไส พ่ออยู่ไกลเขตถิ่นดินได้ลูกกะออยหาถามปากเป็นเหลื่อลัน บ่ทันโดนนางฝันร้ายผัวมาตายถูกระเบิด เหตุเกิดขึ้นยิ่งตุ้มตุ้มกรรมเจ้าดอกแต่หลัง ลูกผัดยงน้อยๆอายุบ่ทันหลาย สามปีเต็มเกิดมาเป็นกำพรว้า สงสารได้สงสารเหล่าทหารกาอ่อน ยามเข้าบ่อนถามหาแต่พ่อเจ้า พระคุณเอ้ยนั้นอยู่ไส แม่บอกไว้ว่าพ่ออยู่ชายแดน มือกำแขนลูกชายกะเท็งให้ มาเสียใจเต็มมาเป็นหม้าย ผัวมาตายหนีจาก ผัวมาพรากลูกไว้ใจตื่นพ่อกะสัน น้ำตาตกเป็นชั้นๆ เป็นลั่นๆนำปราง ผัวอินางกับชีวิตสุดจ่อมจ่มสูญสิ้น ไผสิพากันข้าวยามแลงผัดเว้าต่อ แนวลูกบ่มีพ่อ บัดใหญ่มาเขาเสียหยามหน้าอยู่สู่ยาม ไผสิเลี้ยงลูกไว้ทำชอยแห่งคิด ไผสิมานอนเฮียงฮวมเตียงขนอนข้าง ป่าอินางเอาไว้น้ำตาไหลลงหย่าๆ คิดเห็นคราวตั้งแต่พูนไ้อย่น้อเจ้า แต่พี่ยัง แต่พี่ยัง เออ นอ

ไต่ยินข่าวว่าระเบิด แตกตุ้มใจน้องหวันไหว แต่อินางทนคิดเฮ็ดจั่งใจกะใจน้อง ชาติสำคัญได้รักษาเอาไว้ทหารไทยตายแล้ว ตระกูลเฮาสุงศักดิ์ใหญ่ เกียรติประวัติบอกไว้ เหา่นั้นคั้นชอยไทย

ตายกะตายอย่าให้เสียเกียรติทหารหาญ รักษาการพื้นคุดินไว้ แนวชาติไทยแดงถิ่นสำแดงหมาย
 ดังชาติ เอกราชยังอยู่ได้ไทยตั้งคั่นอยู่ดี ในชาตินี้ไหลบลู่ดูแคน ไผเลยมาลูกหลานแผ่นดินไทยต้อง
 ทนสู้ ศัตรูมาหมายฆ่าไทยอาสาชีวิตแลก แม่สนิเห็นอุ้ยปู้ยกะความถ่อนขึ้นชื่อไทย ชาติใดกะสิดีได้
 สถิตอยู่สถาพร ศาสนา พระมหากษัตริย์ กะสิสอนอบรมคู้เมืองยืนไว้ อ้นกษัตริย์ไทยสิปกไว้
 คนไทยให้เฮื่องสูง บุญชาติไทยศาสนา พระมหากษัตริย์สิเลื่อมกุ่มไทยให้ดอกอยู่ดี เสียชีวิตถวายไว้
 พลิกายรักษาชาติ สาธุเด้อแพนผู้ข้าตายไปให้สุขยิ่งลัน สวรรค์ฟ้าได้อยู่คอย น่องผู้น้อยสิคอยพี
 ตามหา สิดนอมบุตราสีใหญ่มาทหารกล้า นางสือดสาเลียงเพียรเอาให้ลูกใหญ่ ทหารไทยพีจาก
 แล้ว คั่นใจสู้นันสู้นแนว ให้สมเชื่อชื่อทหาร ให้สมเชื่อชื่อทหาร โอย เด นอ

(ชุดที่ 3 อมตะหมอลำ ชีวิตแม่หม้าย กลอนลำหัวอกเมียทหาร 1)

ลำดับที่ 42 เลขที่อ้างอิง 03-13

(เกริ่น) โอ้ย หัวอกเอ้ย หัวอกเมียทหารกล้า ผัวปะไปขายแดน คั่นแสนแค้นบได้ห้วง
 หวงแผ่นดินไว้ให้พวกพี่น้อง นันนาสร้างแม่ไสนา แม่ไสนา เอย นอ

อ้นนี้ การสงครามมาถึงแล้ว ทหารไทยผู้กล้ากลัน แพนของฉันขอให้ไปรบพร้อม เตรียมสู้
 หมู่มหิพ คั่นยามกินยามนอนนนั้น ทหารไทยได้ออกป่า จับข้าศึกปีนกอดแน่นตาจ้องได้ส่องทาง
 เสียงระเบิดเปียงป้างให้ปี่หมอบหลบถัย อย่าได้มีใจคดต่อแผ่นดินไทยนี้ ขอให้สุขขิลันทุกคนได้
 รวมหมู่ ทหารไทยไปอยู่ กระจุนปืนอย่าได้ต้อง อีนางน่องเป็นห่วงหลาย น่องอยู่บ้านสิไหว้พระ
 อธิษฐาน บูชาธรรมยอดคุณดรัยแก้ว ขอให้เทวดาพร้อมจากุโลกธาตุ ขอให้ทำชอยอยู่ชู่คำหมู่ทหาร
 ปราบข้าศึกนอกบ้านทหารต่อแนวรบ ขอให้ชีวิตหมู่พาลคั่นมารฮ้าย ทหารไทยเตรียมสู้ศัตรูมาบัง
 เปียด แผ่นดินเดือดอยู่สู่มือ คนสิแย่งเจ้าแข่งกัน ขอบประเทศเขตนัน เขตประเทศเขตนี เขาล้ำลูก
 บุกลหลาย ลอบเข้ามาลายหมู่จนหลอนได้ ขอทหารไทยจงตั้งระวังภัยอย่าประมาท รักษาเอกราชไว้
 เดือพี พี่ทหาร อ้นนี้เมียอยู่บ้านเหงาห้วงทนทุกซ์ นอนบ่หลับคิดเห็นแต่ผัวเกล้า ปานไदनอแพน
 น่องสิโงคีนกลับดาว ปานไदनอสงครามจังสิแล้ว ผัวแก้วสิตาวมา นอนกลางคีน กอดลูกน้อยแทน
 พ่อของมัน ยามหนาวๆพีสักไผตุ้ม ไผเด้น้อสิหีบเอาผ้าผืนผ้าสียายๆให้พื้ห่มเด้น้อ ไผเด้น้อสิ
 เหล้าใส่แก้วผสมอ้ายเจ้านั่งกิน น่องนอนคิดฮอดพื้ผัวมิ่งที่แสนดี กลางคีนตืออกฝางคีนนำบมีเว็น
 กลางวันมาได้นอนให้จิตใจน่องเป็นห่วง พี่ทหารคั่นอยู่พุ้นเมียอ้าย บ่เปลี่ยนแปลง บ่เปลี่ยนแปลง เออ
 อิม นอ

นานเป็นเดือนเป็นปี แต่บ่เห็นหน้าลูกเจ้า เหงาง่วงปวงละเมอ บางคนจนสะแพ้อ เอามือ
 กอดหมอนแทน เอาสองแขนกอดกุ่มคลุ้มไว้ ปานไದೆเด้นอนเตียงเฮียงข้าง นำอีนางให้มันอุ้น
 หัวใจนางเกิดวุ่นทะเลายม้างบัตห่างผัว เก็บดอกไม้บูชาพระจอมธรรม อรหันสัมมาคั่นสูวันนางไหว้
 พวงมาลานางกัมพนมมือลงหมอบ นางอธิษฐานให้พื้เจ้าอยู่พุ้น ไตน่องอยู่พื้ให้สุขลันเจ้าสู่นแนว

ภัยตรายให้คาดแคว้นนี้ห่างเวรหนี อันว่าภัยอัคคือยาสิวนใกล้ อันทางใต้มาต้นทำลาย ประเทศ
ไทยให้ยังอยู่ ทหารให้ต่อสู้ไว้ได้อ้าย ออย่าห่วงเมีย ลีคอยอ้าย กว่าสิมา กว่าสิมา เอย

(ชุดที่ 3 อมตะหมอลำ ชีวิตแม่หม้าย กลอนลำหัวอกเมียทหาร 2)

ลำดับที่ 43 เลขที่อ้างอิง 04-01

(เกริ่น) โอย เตือนเอย เตือนสิบเฮ็ดลมพานต้อง เตือนสิบสองน้ำหมอกฮั่ว สีขั้วน้ำน้ำ
หมอกฮั่ว จิตซ่นแล้วอ่าวหา บุญเอยนอ

เอออันนี้ ละพ่อแม่เอย กันยายนกะจนจ้อ ตุลาคมกะจนหม่อ ธันวาคมอยู่จ้อๆ พอศอสิ้น
เข้าใส่กัน อายุคนนับมือ ขึ้นอยู่ตามไป ไผ่กะคงบ่ว่าฉันหรือท่าน พวกขอทานหรือนายฮ้าง โตกั
เฒ่าแก่ใหญ่ ไปบ่อนเดียวท่อนั้น บ่มีโมมเชื่อว่าตาย ผิดตะว่าน้องอ้าย ไผ่ไปก่อนไผ่ไปลุน ละเพิ่นว่า
คนมีบุญไปทีหลัง ผู้มีบาปไปนำหน้า มีแต่ดินกับฟ้าของยีนยงอยู่คือเกา ธรณีแม่เจ้าถมหน้าบาด
เถื่อไป พวกหลานๆนี้ได้เกิดใหม่ลุนหลัง ละเคยได้ฟังคำสอนบ่อนที่หลานได้ฟังไว้ จังได้ใจเป็นคำ
ร้องหรือคำเตือนได้บอกข่าว ชาวประชาพี่น้อง อยามองข้ามเจ้าหนายหนี ละเพิ่นจิงว่าจิงซี้ บุญๆนี้
บ่มีไผ่สิบแจก บ่มีแหกออกได้คือไม้เจ้าผ่ากลาง คือกับเฮากินข้าวเฮากินเอากะอ้อม บ่แม่นไปอ้อม
ท้องของท่านผู้บ่กิน หลานได้ยินคนเว้า เอาความจริงออกมาว่า ปัญหาธรรมเพิ่นว่าไว้ ไผ่ซี้เจ้าสุโต
เพิ่นว่าอยากกินข้าว ให้ปลุกใส่ผะลานหิน อยากมีศีลให้ฆ่าพ่อตีแม่ คั่นอยากมีผู้แวงให้ฆ่าเพื่อน
เดียวกัน คั่นอยากมีสีสันให้นอนดินเกือกฝุ่น คั่นแม่นเจ้าอยากอุ้นให้อาบน้ำยามหนาว อยากกิน
ส้มปลาขาวให้แบกปิ่นขึ้นโคก อยากกินต้มไก่โอกให้สักส้มลงหนอง คองปัญหาเฉลยไว้
เป็นแนวทางให้ไปหวาน เขาทำทานคั่นสู่มื้อ คือได้สร้างแต่ส่วนดี บุญมีเอยน้อย ข้อที่สองว่านี้ ให้
ฆ่าแม่โมโหหรือโทษะโมหะ ทั้งความหลงให้ปล่อยหนีอย่าเอาไว้ ไผ่ผู้เป็น แนวนี่สิมีสีคักแค้น
อยากให้หมู่มาแวงฆ่าความถี่หรือความเหนียว หมู่สิเที่ยวมายาม บาดเถื่อเฮาเป็นเจ็บไข้ อยากให้สี
สันเหลืออม เงามมใสส่อง ขอให้พวกพี่น้องรักษาไว้ดอกเรื่องศีล ผู้ใดมีศีลห้าประจำใจใสสะอาด
ปราศจากความชั่วร้าย บ่มีเศร้าดอกหม่นหมอง ลีคือทองทาไว้ผิวพรรณเหลืออร่าม งามไปหมด
ตลอดเกลี้ยงบ่พ่อยต่างดำ ลีขอบอกอีกซ้ำว่าสักส้มลงหนอง ละคองที่เฮาเคยทำสิ่งดีให้เก็บไว้
สิ่งที่มีมันเลวร้าย ให้หนีไกลคั่นหลักห่าง ให้อย่างไปตามทาง อย่าให้มันผิดเว้น คั่นหนามยุ่งให้ค้อยทน
ละเพิ่นจิงว่า ทำความชั่วนั้นมันง่ายเหลือเกิน ยากแต่ทำความดีให้ค้อยอดทนกัน อดสาเอาให้มัน
โมมคงคาแม่น้ำใหญ่ คั่นเอาไปฮอดแล้ว ความยุ่งแม่นบ่มี ผลสิสู้ แม่เมื่อลุน แม่นเมื่อลุน เออ
เอ้ย น้อ

(ชุดที่ 4 หัวอกชานา กลอนลำเฉลยปัญหาธรรม)

ลำดับที่ 44 เลขที่อ้างอิง 04-02

(เกริ่น) โอย นอ เอย นอ

อันนี้ เพิ่งว่ากรรมบ่แล้วนางยักษ์ซีณี มีกายดำใหญ่โตเหลือล้ำ นางกะเนาในถ้ำ กลางสมุททะเลอ่าว ใหญ่เป็นสาวหาคุมขบได้ ใจสะท้านดอกสั้นไหว เห็นหน่อไต้จั่งแปลงรูปเป็นสาวงาม พอไปเห็นพระอภัยกะเลยอุ้ม เอามาไว้เป็นผัวคั่นเทียมพ่าง แปลงกายอยู่เรียบร้อย สาวน้อยตอนเสน่ห์ ได้ลูกน้อยนามชื่อสินธุ์สมุทร เจ็ดปีเต็มดอกอยู่น้ำนางผีเสื้อ เหลือใจได้พระอภัยหลงเพื่อ ถึงองค์ปีตุเรท ศรีสุวรรณผู้น้องปานนี้สืออยู่ใส ออกกะออกบ่ได้ปิดมิดประตูหินทางออกไปโงมหินปิดไว้ ปานไต้หน่อจั่งสิหนีไปมม เม็ดเวรกรรมอันไต่ก่อ คิดฮอดพ้อคิดฮอดแม่คิดฮอดน้อง น้ำต้าย้อยดอกหย่าวลง เสียงฟ้าแตกโป่งๆ หัวใจสั่นทะลายลง คนบ่ถึงควาตายสิตำวคีนเมื่อบ้าน ในคีนนั้นนางฝันแสนประหลาด ฝันว่าปราสาทกว้างทะเลายม้างดอกม่นลง ตาส่องแจ้ังกะมัวมืดปิดบัง ทางมัวคิดยักษ์ผีเลยเจ้า พระอภัยมณีเลยให้ทำอุบายเผยบอก ให้นางไปอยู่พุนบำเพ็ญสร้างคันต่อศีล นั่งอยู่ภูหน่วยพุนเจ็ดขวบราตรี จังสิหนีกรรมเวรบ่ตายยามัน นางผีเสื้อหลงกลว่าอ้อ สินธุ์สมุทรอดๆไว้กับเจ้าดอกพ้อคิง แมผีเสื้อยักษ์ฮ้ายออกจากหอปราง หาหนทางหลบหนีพ้อเอ๋ยเดี๋ยวนี้ สินธุ์สมุทรตื่นต่อง ต่ประตู่ต่องถ้ำใหญ่ เปิดออกแจ้ังแสงจ้าสว่างมา พระอภัยบ่เข้าขึ้นขึ้นนางมัจฉา พาลอยลัดใส้จ่อมภูพุน พอเดินได้เจ็ดวันบ่ทันฮอด คันกรรมมาแล่นต่องคั้นมาท้าว แม่นอยู่เนาทะเลกว้าง แม่นห่างเมือง แม่นห่างเมือง เอย อ้อ เอย นอ

อันนี้พระอภัยฮอดเจ้าเนาจอดอยู่เทิงภู สินธุ์สมุทรหลบหนีหลอกหลอนหาสิ นางผีเสื้อระทมทวยคิดฮอดพี แสนโคกโคกเศร้าเป็นบ้างปวงละเมอ กรรมหยั่งนอแต่กั้ทนทุกข์ได้ตามหารูปของนางเกิดเป็นดั่งผีเสื้อ เหลือใจได้จ่อมไต้พระอภัยจอมราช ใจสิขาดคิดฮอดเจ้าอีนางเหล่าปวงละเมอ คิดฮอดเจ้าเคยนอนกล่อมอยู่บนเตียง ผัวพระนางเคยนอนเฮียงบัดผ่ายหนีแห่งวันจักแมนเวรหยั่งนอ กรรมหยั่งนอได้พากลูก สินธุ์สมุทรลูกอ่อนเหล่าโตเจ้าสืออยู่ใส ผีเสื้อยักษ์นั่งให้ทนทุกข์แสนถนัด สลบลงเกือกทรายทั้งตายดิน พระอินทราเทิงฟ้ากรุณาลูกอ่อนๆแน่เด้อ ตั้งแต่ก่อนที่นางได้ อยู่ซ้อนเดี๋ยวนีสิห่างเหิน นางผีเสื้อกูเอิ้นจอมราชาซัน บ่ได้มีเสียงขานรับ ระทวยบรรทมเศร้า ผีเสื้อเหงาบ่กินข้าวโสตายไปตีกว่า ตายจากผัวลูกน้อยสาซ้าให้ชวงกรรมชาติหน้าพุนสิขอฮวมนอนขนอน เกิดเป็นคนสิฮวมเสียงคั่นเตียงซ้อน นางขอหลอนจบไว้ พระอภัยไว้นี้ก่อน คันตอนหน้าพุนยังสิกว้าง จงค้อยฟัง จงค้อยฟัง เอย เอย นอ

(ชุดที่ 4 หัวอกชวานา กลอนลำนางผีเสื้อตามพระอภัย)

ลำดับที่ 45 เลขที่อ้างอิง 04-03

(เกริ่น) โอย ฝนเอย ฝนตกฮั่ง ไหลโองจนว่าน้ำท่วมท่ง ข้าวในนาปได้ป่ง ฝนตกลงอยู่จันๆ หลูโตหญ้า ป่งบ่ทัน ป่งบ่ทัน เอย เอ้อ น้อ

อันนี้ฤดูหนาวมาแล้ว ละเวงวันลานอนบ่อุ่น หัวใจวนเกิดวุ่นละเมอเพ้ออยู่บ่เซา หัวใจออก อังอ้าวนอนบ่อิมเต็มตา เมืองลงกานครหลวงสิงหลมีตมนบมีแจ้ง หนูคำแพงนอนแล้งนอนตะแคง บมีคู้ พระอภัยอยู่ไกลอยากกุมได้วักกล่าวขอ นางนั้นมักกะต้อใจสิดาตเมตจิต นางละเวงนางคิดอยู่ หอปรางกว้าง สิตีทวงเหลี่ยม นางอยากนอนเคียงพี่ได้น้อ พระอภัยมณีผู้โก้ บโสแก้วกลืนพระนาง เกิดหัวใจอ้างว้างปราสาทเฮือนหอ ปานได้น้อพระอภัยพี่สิดอมแก้ว หรือว่าบุญของน้อง ละเวงนาง นี้มันต่ำ แนวข้าวกำบ่สมเชื่อข้าวจ้าว นอนหนาวลื้ออยู่แต่ปาง พอละเวงคิดได้หาเสน่ห์ห่มหามนต์ กับสนมกำนัลใน ล่วงถึงอาจารย์เฒ่า ละเวงเผยความเว้า อยากเอาชายหมายฮวม พระอภัยอยาก อยู่ร่วมนอนห่มผ้าห่มนวม อันนี้ละเวงนางเกิดเดือดฮ้อน โปรตช่วยเถาะอาจารย์ หลานละเวงวัน ลาใส่เสน่ห์ ให้ชายม่วยแพนสวยๆ คือเจ้านางสีเอาเข้ามาผ่าน นางละเวงค้นบ่ได้ สิตายถิมแมน อีหลี แมนสีไปซ่อนลื้อสีนำต่อตามติด ละบ่ให้เสียชีวิตลื้อวมชายจนได้ พระอาจารย์เลยลงให้คาถาตี มหาลาก ปลุกเสกให้มนต์กล้าต้อนเสน่ห์ เอารูปของอ่อนน้อยหล่าอุ่นละเวงนาง เอาลงมาใส่ยันต์ พอได้ ตกลงให้คันทาคักแค้น ดินไฟเห็นจูปจ้าวๆ คันทานวสะบันใส่ละเวง มันสมแห่ง คู่สูแนว คู่สูแนว เอย เออ นอ

อันนี้ พระอาจารย์เสกแล้ว มนต์วิเศษณ์คาถา ละนางละเวงวันลา กราบพนมถวายน้อม ถึงปรางกว้างวิมานทองปราสาท ให้เสนาแต่งทูตได้ไปฟ้าวด่วนเร็ว ห่อรูปให้ฝากส่งสมเด็จ พระอภัยภูมิรูปงามถวายท่าน พระภูมิบาลเอาได้หลงกลอยู่นารูป นางลูบคำอยู่สู่มือเป็นบ้ำปวง ละเมอ ข้าวและน้ำคืดน้ำรูปนางละเวง ละบ่สเวยอาหารนั่งชงมั่งลื้อ พระอภัยมณีเศร้ายาชงมั่งได้ กอดเข้า แมนผู้ได้ลื้อว่าเสยจ้อยเจ้าบ่สน น้ำตาตกจันๆ ลู่อ่อนสินธุ์สมุทร ทั้งสุวรรณมาลีอั้งพระทัย นำเจ้า สงครามนำดีเข้ากุสุมาลย์ศึกลวง นางละเวงกะผ่องนั้นสิมาปล้นพระหย่องหนี ดีเข้ามาสู่กำ ระเบิดน้ำเรือรบ พระอภัยมั่วแต่หลงกลเสน่ห์สาวกอดชมตมแก้ว ตาเลี้ยวแนมละเวงหล่า สองมือ กอดแต่รูป นอนจูปอยู่สู่มือ เป็นบ้ำปวงละเมอ พระอภัยสะเพอหลงรูปเสน่ห์อัน ฉันทขอจบกลางสิ กราบลาไว้เพียงนี้ ฉวีขอลาแล้วศรัทธาไทยพวกพ่อแม่ เดอเฒ่าแก่คันทัน้อง คันทโจไว้เรื่องนิทาน เรื่องนิทาน เอย นอ

(ชุดที่ 4 หัวอกชานา กลอนลำนางละเวงใส่เสน่ห์)

ลำดับที่ 46 เลขที่อ้างอิง 04-04

(เกริ่น) โอย นอ เอย อืม

อันนี้ตอนใต้ พระอภัยสิขต่อ พอสังเขปย่อๆ พอให้คั่นต็มกัน หลังจากนั้นผีเสื้อยักษ์นางสมุทร สุขชีวิตอยู่กะแสงสว่าง ในคราวนั้นจอมใจทรงราช นั่งอยู่ภูจ้อก้อ ใจท้ออ่อนระทม เห็นแต่น้ำจืดขอบฟ้า แผลงดำดำทมิฬ นั่งหลายคืนหลายวันอยู่แต่กลางน้ำ จักสิหันไปก้ำทางใต้จึงสิแมน สิ้นสมุทรลูกอ่อนน้อย เทียมข้างกะบ่หนี เจ็ดราตรีแต่หัวข้าว เก็บมาลาดวงดอก เก็บหมากกอกหมากเขือพร้อมกินแก้ดอกเมื่อหัว เห็นเรือแล่นลึๆสำเภาใหญ่ เสาสะโดงธงสีแดงล่องมานที่น้ำ หันมาจากทางก้ำจอมใจแจ่งส่อง ขอโดยสารล่องน้ำสิพอได้แนบ่นอ พอจอดเรือตีนภู สิ้นรุสมุทรลงไปส่องแนมถามว่า โอโนขอโดยสารนำเจ้ากัปตันเรือเว้าต่อ เชิญท่านขึ้นไปพร้อมดอกดั่งกัน พระอภัยจึงได้ขอนั่งอาศัย ขอขอบใจชาวเรือสู่คนคั่นในหั้น จอมราชันย์เห็นหน้ามาสิสะดุ้งตื่น หัวใจเกิดสะอื้นอยากฝืนเกี่ยวเกี่ยวดวง ขอความรักจากน้องครองราชย์มณีใส เป็นแฟนไผ่นอ นางตอนแสนห์แสนโก้ พื่อยากโขว่คอมน้องมโนในอยากฮ่วมเด่นอ พระอภัยอยากร่วมคั่นนอนดุ่มฮวม พระนาง แต่ว่าหยังกล้ำย่านแมนแฟนเขา แนวเห็นกันชั่วคราบพันฐู๋ สิขอเป็นเชิงชู้ย่านเสี้ยกลสกุลาฯ สี่ห้ามือได้เรือลำแล่นทะเล พระอภัยจึงเว้าเผยต่อไซซาน ถามกับวงวานเหล่ากอพระนางน้อง นางเนาในท้องน้องนางนุชนารถ มีปราสาทหมื่นชั้นผัวคั่นฮั่งบ่มี มีแต่หมั้นแหวนใส่พระหัตถ์สวม เป็นแหวนเพชรหมื่นพันดอกตันต้อ ไผ่ได้ซื้ออุสเลนเขาบอกเป็นคู่หมั้น มณีน้องดอกผ่องงาม พระอภัยจึงได้ติดต่อขอถอน ชาวพอนๆแหวนเพชรใส่มือพระนางน้อง ถอนสาหล่าอุสเลนถิมสาอุ่น แก้ววิฑูร์ย์ค่าล้านมาเอาอาย แม่นฮ่วมบ่นอน แม่นฮ่วมนอน เอย นอ เอย

ถอนสาหมั้นอุสเลนหน้าก้ำๆ คำมีดหนักคำๆแขกเต้าน้ำ เหม็นเอ้ากะลิมัน มาอยู่พิน้ำพี พระอภัย มาดวงใจมหาพีพระยาทางพี นางมณีเฉยไว้แต่ในใจรักแทบขาด ความฉลาดซอนแง่นเว้าบไซเต้าดอกต่อชาย รักษาชาติไว้เหนือหนอนามกษัตริย์ มาลีเฉยบ่เผยอ้าอึ้ง อยากรังได้ พื่ออยากจึงเอาแขนมาควงนอนแอบ พื่ออยากอยู่ใกล้ๆ สไบน้องกะแห่งหอม สองฝ่ายแก้มสุกเปล่งสุกใส ปานไต้นองจสิสมใจอาย พระอภัยบายได้ เขียนสารเกี่ยวส่ง ทำประสงค์ต้อ อยากรือเบื่องคั่นฝ่ายชาย ละสารนี้เขียนอยู่ห้อง เรือแล่นกลางสมุทรคำเอย ดุจอาลัยทวิทุกข์พี่ระทมตรมต้อ นอนเมิดคั่นบ่หลับได้ โปรดเห็นใจต้นพีแนเด้อ ขอมาลียอดฟ้าขึ้นมาอายฝ่ายคอย นุชนารถน้อยเข้ามาอ่านขันสิ สุวรรณมาลิติดตั้งเดียวกันแท้ แต่ว่านางมีแฟนแล้วอุสเลนหมายคู่ เฮ็ดจั่งได้มาตรคูสิคั่นหมั้นดอกส่งแหวน มาลิติดคั่งตั้งคั่นอูกอั้งคั่นในใจ พระอภัยคนสวยเฮ็ดจั่งได้ขอใจอาย เพราะว่าสายใจน้อง มาลิตินมีคู่ ชู้เอยชู้ต่างบ้าน จังไต้บ่้อง มิ่งมาลี มิ่งมาลี เอย นอ

(ชุดที่ 4 หัวอกชานา กลอนลำพระอภัยขอความรัก)

ลำดับที่ 47 เลขที่อ้างอิง 04-05

(เกริ่น) โอย บุญเคย บุญบ่เคยได้สร้าง จังบ่เป็นหนทาง พอให้น้องได้เที่ยวได้ แล้วมีบาป มาเล่นเซ็ญ แล้วมีเวรมาเล่นต๋อง คั้นทำให้น้องได้ห่างชาย เอย ผลาอายหน่ายบ่มี หน่วยบ่มี เอย นอ เเฮ เเฮ เอย ละนา

เอออันนี้ละพ่อแม่เอย ละคนว่าคนเดียวนี้บ่คือคนรุ่นเก่า คนสมัยชุนีนี้บ่คือกั๊กอกเก่าหลัง แต่อดีตเก่าพุ่นคุณปู่คุณตา คนไปมาหากันบ่รวดเร็วไวฟ้าว การแต่งโตสมัยนั้นธรรมเนียมแบบเก่า ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นจู้พื้นดินล่ำมตีน ซิ่นกะซิ่นหมีเอื้อพิมตำทำเอง ฝ่ายกะเขินด้วยมือเส้นหลาเฮานั้น มือเขินฝ่าย ให้พากันลงบ่วง เก็บฝายอยู่เดินบ้านไฟได้กะบ่มี มีกะบ่มีไฟตั้งพื้นสู่มต่อ เอาแสงเดือน อยู่ฟ้ามาใช้เจ้าชอยแสง อยู่กันเป็นคุ่มๆ ลงควงโหมกัน กินข้าวแลงแล้วลงโหมหมู่ผู้งเต่า บ่จักเด็ก หรือเฒ่าเอาแคนลงมาเป่า ทั้งดีตชุงขลุ่ยพร้อมซออยู่เจ้าคูกัน ออกควงนั้นแลนออกควงนี้ เลียนล้อ ตบมือ ผู้เฒ่าเจ้านอนเทิงชานเจ็ญหู่ฟั้งไว้ ประเพณีไทยแท้บ่คือกันหลายอย่าง อีสานทุกท้าวหน้าเป็น จังซี้คราวนี้ดอกเก่าเดิม ชุดแต่เริ่มผู้หญิงใส่กะจอนหู ซ้อแขนเงินมาสบคอแขนแหวนพร้อม ยาม เอาบุญเขาเอ้แพร่ลายเอามาเปียง เสื่อกะแลงใส่เข้า ผมตั้งคั้นบ่ยาว ผมกะบังเป็นเว้าดอกกระทุ่ม แถมสับ เกือกสั้นสูงมีบ่สับย่างไปกะงามได้ เกือกผ้าใบพองน้ำซัดมันบ่มีใส่ ขนตาปลอมกะบ่มี แต่กั๊ก คริมไล่ดอกใส่ผม เเฮ ละอีกอันหนึ่งเครื่องสำอาง แต่งหน้าทาเล็บผมตัด บ่เคยมีไฟเฮ็ดอดีตกาล นานพุ่น กระโปรงยาววกระโปรงสั้น จิกโกบ่มีดอก นอกจากซิ่นหมีเอื้อ ผ้าไหมผืนคั้นตำตัวเอง ละอย่างแก่งแท้ผ้าปาน่าเจ็ก ละผู้มีเงินหลายๆ จังค้อยเอามาใช้ การศึกษาบ่ทันก้าวไปไกลหยังดอก เรียนอ่านออกกะใช้ได้บ่มีชั้นดอกแข่งขัน เว้าสมัยก่อนนั้นสมัยเก่าเดิมตา ผู้ชายสักขาลายใส่ผ้าไหม ทรงเจ้า ลางคนสักลายไว้ นำโตเต็มอยู่ ลายมั่งกรสักกายเกี่ยวกะทังไว้ใส่แขน หมุ่มักเอ้สักนกลาย หนก นกกะจิบสักลงระหว่างคางทั้งแก้ม เออกะสักลายไว้ตามใจผู้อยากใส่ พวกผู้หญิงบ่ได้สักใส่ไว้ คือตั้งดอกตั้งชาย เว้าพื้นผมนั้นกะเกล้ามันขอดให้เป็นจุก บ่ได้มีน้ำยาตัดเป่าไฟไปคาวก็ คั้นอย่าง ดีสระผมนั้นกะชานเอาน้ำข้าวหมา น้ำมันงาเอาเนียงคั้นมาไว้ทำใส่ผม พวกตันโอม้ทั้งหมู่กระดั่งงา หาเอามาหมกไฟผสมกันแห่งหอมคาวนั้น เอาทั้งน้ำมันจันโม่เลยมาที่หลังดอกพ่อแม่ สมัยชุนีนี้ ดอกเจ้าจังหอมเอ้าเข้าใส่กัน ต่อจากนั้นมิหน่น้ำสมัย ไปใส่บ่มีรถขี่เกวียนแทนไว้ เป็นเศรษฐกิจเงิน ใช้จังไปสไคันได้ง่าย แม่นสือกออกเดอจากบ้านคือมีม้าแม่ขนี้นำ สมัยนั้นบ่เปลี่ยนแปลง สมัยนั้นบ่เปลี่ยนแปลง เอย นอ เอย นอ ฮะ เอย นอ

(ชุดที่ 4 หัวอกชานา กลอนลำประเพณีโบราณ)

ลำดับที่ 48 เลขที่อ้างอิง 04-06

(เกริ่น) โอย ลม เอย ลมตีต้องใบตองใบสียว เด็กน้อยเก็บไปเฮ็ดบ่าว สีนาวๆยามมีเอื้อ เข้า หัวใจเศร้าคู้บ่มี คู้บ่มี เอย เอย นอ

อันนี้ เม็ดแต่ลำทางสั้น หันมาล่ำมาดอกทาล่อง ลำนิทานเพิ่นแต่งไว้คั่นพอให้ม่วนหู
 ขอยอดซ้อย่างดูมินแห่งซัง ขอบจับเอาความหลังแต่โบราณเว้า สุดสาครเนาหั้นในครรภ์ท้องของ
 แม่ นางเงือกน้อยคั่นเนาห้องอยู่ทะเล นางอาศัยปู่เจ้าตนพ่อพระฤๅษี พระอภัยมณีมาพบจวบชมดม
 แก้ม เนาะอยู่ในเกาะแก้วพิสดารน้ำทั้ง อาศัยวังล่องเล่นพอให้ดอกขวงใจ นางเงือกได้ลูกน้อยนาม
 ว่าสุดสาคร พระอภัยมณีหนีล่องหนีไปแล้ว ป่าให้นางอยู่เกาะแก้วพิสดารน้ำตาหลัง จนว่าท้องแก่
 แล้วนางน้องได้ฮำฮอน เอาลูกน้อยฝากพ่อพระฤๅษี หนูนารีฝากฝั่งเอาไว้ ฤๅษีให้แขวนแปลก้วย
 กล่อม ประทานชื่อให้เหล่าหลานน้อยดอกชื่อนาม อายุได้สามขวบแข็งแรง ลงวารील่องลอยไปตาม
 น้ำ ขนานนามเอาไว้สุดสาครเป็นชื่อ สุดสาครแห่งดือลงน้ำเจ้าโล่ปลา มือหนึ่งนั้นได้ลาพ่อพระฤๅษี
 สิได้ลงวารील่องลอยไปตามเรื่อง พอได้ลาจอมเจ้าทรงธรรมจอมปู่ สุดสาครล่องล้าถ้าดอกโล่ปลา
 น้อยบ่ซ้าสุดแต่ตามองไป เห็นสัตว์สามกมายเหลือล้า เห็นสีดำทั้งสีสีขาวเขี้ยวขึ้นแกมม่นโตมัน
 ลายอุมอูยบาททำวนั้นบ่รอ ทำวบยอกระโดดใส่ตามจับ มังกรจับต่อตีคั่นพันเกี่ยว สุดสาครทะยาน
 เข้าหมายเอามาซี ม้ามังกรเล่นลิ้ทะเลกว้างนั้นบ่เห็น พอแต่ตื่นมือเข้ามือใหม่จึงมาหา สุดสาครบ่
 ทันยอม ขอบตาแนมให้จันพ้อ หลายวันแล้วสุดสาครเกิดจิตอ่อน กลางคืนนอนคิดฮอดม้า
 อยากรู้หน้าบ่หน้ายแห่ง จึงคิดพ้อคุณพ่อพระฤๅษี เรียนเอามนต์เสกสรรนำมา ลงทะเลอีกต่อ
 รอม่าฟังอีกต่อท้าย คั่นหมายไว้ต่อนิทาน ต่อนิทาน เอย นอ

(ชุดที่ 4 หัวอกชานา กลอนล่ำสุดสาครตามหาพ่อ 1)

ลำดับที่ 49 เลขที่อ้างอิง 04-07

(เกริ่น) โอย มีกรรมต้อง จ่องบ่เซา เอย นอ

ยามเมื่อเสียนคาตาได้ลงทะเลแล้วตัดใส่ ใส่คาตาใส่เชือกพวงโยนค้องดอกใส่คอ ม้ามังกร
 เก่งกะด้อย่อมอ่อนโดยพระลัน สุดสาครขึ้นซี้หลังทะยานล้า น้ามังกรมาได้ทูลลาพระนราข
 พระดาบสบอกมิให้วิชาล้าดอกเก่งเกิน ปากพ้องเอ็นสั่งแม่นารี ลูกสิไปตามหาพ้อคิงคั่นวันนี้ นาง
 นารีน้ำตาล่วงพวงผกาลูกแม่ เจ้าสิจากแม่แล้วไอน้อแก้วให้แม่ชม แม่อุ้มเจ้ากอดจวบชมขวันคำเอ้ย
 ค่อยไปตีได้รู้คุณแทนดือ สองมือย่อพนมขึ้นเหนือหัวกรมกราบแม่ น้ำทะเลกว้างต่อกว้างสิลาแก้ว
 ดอกแม่คิง ละแม่เจียบมิดอั้งตั้งน้ำตามทมระทวยทม อกระบมคอบคินนำลูกชายน้อย ลมวอยๆ
 ทะเลคลื่นยีนมองคั่นจอบส่อง ฟ้าสีทองลูกแห่งน้อยสิไปได้ดอกซ้าไต ดาบสสั่งบอกได้สิเปาพระ
 คาตา วิชาตีเสกลงมือปลงไว้ เอาของให้คชาทองกะบองยีน ถือไม้เท้าของเฒ่ามารศรี ไม้อันนี้มัน
 วิเศษณ์เหลือหลายกซี้ตายปลายซี้เป็น ซี้ใส่คนหรือสัตว์ม้วยมรณาตายเรียบ เอาปลายซี้ได้ไว้คิน
 ได้ดอกตั้งหมาย ละพอแต่ว่าแล้วย้ายได้ขึ้นมังกร สุดสาครล่องไปในน้ำ ทะเลหลวงฟองฟ่งนทีทอง
 ฟาดฝั่ง กระแสฟองฟาดฟ่งเป็นคลื่นคั่นทอญ เสียงน้ำแตกอู่ๆฟ้าต่อแผ่นดินสุด สุดสาครได้เหลือว
 หลังบ่เห็นฮอดเกาะแก้ว เห็นแต่แนวภูล้อมตันทางน้ำไหลหย่าว ม้ามังกรเล่นจ้าวขุนที่พองเจ้าพิน

เพื่อน ยังบ่อเอื้อนคิดฮ่ำไปตามไป สุดสาครตามหาพ่อคิงทะเลกว้าง ทะเลหลวงฟองฟุ้งนทีนองน้ำ ทั้ง เหลียวหลังมาเห็นตั้งแต่ขอบฟ้ากับน้ำคั่นต่อกัน เห็นแต่คลื่นเป็นชั้นๆยวบโพลัดโผ อดปัดตา ปัดไสอยู่จั่งไต่ปานนี้ หนูนารีมารดาช่อยปานไต่เตลีเห็นอ่อน ยามสินองแม่สีให้ช่วยๆน้ำตาเจ้าสิ หย่าวลง สุดสาครให้สะอื้นคิดฮอดแม่อยู่บนเกาะเด่น้อ ปานไต่จนอจั่งสิเห็นใบหน้า คั่นละลิตตาช่อย พระอภัยผู้เป็นพ่อ อยู่ไสนออีพ้อเอ้ยปานนี้อยู่จั่งไต่ ม้ามังกรบ่ได้ซำว้างโล่นที่หลวง สุดสาครนั่งอยู่ เเท็งหลังม้า สุดสาครจาว่าคั่นคนเดียวอยู่อ่อนๆ คิดเห็นแต่อีพ้อช่อยคั่นตามแล้ว อยู่จั่งไต่กรรมมี เวร เอย นอ

(ชุดที่ 4 หัวอกชาวนา กลอนลำสุดสาครตามหาพ่อ 2)

ลำดับที่ 50 เลขที่อ้างอิง 04-08

(เกริ่น) โอย นี้บุญน้อย ค่อยไลเวิน ค่อยไลเวิน เอย อิม เอย นอ

อันนี้ เท้าไต่ล่องไปไส มีแต่ฟองฟาดฟง ไต่จนลงม้าพาแล่น เอาดวงดาวอยู่ฟ้าไฟไต่ได้ส่อง ทาง ม้าแล่นจ้าวตัดใส่เมืองผลึก จักสิไปสมนึกแนบอคนคินนี้ เห็นนาที่ขว้างหน้ามังกเรยน้องนี้ เมื่อย ทั้งหิวข้าวพองน้ำ ให้พาน้องคั่นแวะเขา ตื่นรุ่งแจ้งฟ้าสว่างไสแสง ตะวันแดงสีทอมาคันตัน หน้า เขาเดินทางมานี้ เม็ดคินน้องกะอ่อน มองเห็นดอนอยู่ช่อม้อ ต้นหน้าคั่นแล่นไว เห็นพุ่มไม้ เป็นช่อสีเขียว สุดสาครเหลียวเห็น ขึ้นพระทัยได้หัวห่าว มือชาวดิงบังเขียนม้ามังกรใส่ ไปฮอด เกาะล่องนั้นตะวันขึ้นดอกครึ่งโมง สุดสาครเลาะโคกขมป่าพนาวัลย์ ในแดนเกาะสู้อันคั่นมีพร้อม ของกินล้วนขนุนนมมีม่วงบักเฟื่องไฟ เวอพร้อมเต็มต้นดอกโหล่นชู หอมอุ้จับเบ็งไต่ชิมดู สีดาขาว เวอমনาวคั่นเต็มต้น กินจนเกลี้ยงเฟื่องไฟมะมีม่วง ท้องอิมแล้วนอนเล่นให้ชื่นใจ สั่งม้าไต่ตนพี มังกร ให้เจ้าลงทะเลล่องลอยให้หาเล่น พอดตะเวินสวยแล้วคราวเพลใกล้สี่เที่ยง พีมังกกรคั่นน้อง เอ็นกวนอ้ายกะจั่งมา ม้ากะเออทะยานสู่ทะเลหลวง หาจับปลาใส่กินคั่นชีวัก ในเกาะสูงดอนนี้ซี เปื่อยแพรตใหญ่ มั่นนั้นบ่บุงผ้าผมนั้นเจ้าหย่อนลง แต่หนดนั้นถึงเขายาวลง เคราถึงตีนย่อนลงคั่น ถึงพื้น มายืนดูท้าวสุดสาครลูกอ่อนๆ มั่นสะออนฮอดไม้เท้า อยากรเอาม้าคั่นซีไป มั่นจั่งไต่กลหลอก ล่วงบา ว่าสิพาไปเรียนมนต์ศาสตร์และศิลป์ดีลัน มั่นไปเรียนพุ่นเรียนมาเป็นวิเศษณ์ คั่นท่องได้ วิเศษณ์แท้ดีลันนั้นลีนคน คั่นบ่ได้มนต์เปาพระคาถา น้ำกัดเหล็กกัดทอง หลอนไปแมนตายเกลี้ยง เสียงอ้ายซีเปื่อยเว้าสุดสาครกะหลงเชื่อ หลับตานพจ้อก้อพนมนิ้วคั่นบ่ตึง มิอดิ่งตั้งนั่งอยู่ริมแหว ซีเปื่อยเลวผลักลง ต่วนลงคั่นทางไต่ สุดสาครตกไปแล้ว ในเหวมิตจี่ลี ตายอีหลี่ฮ่านี บาเท้าไต่ฮ่ำไฮ สุดสาครนิกขึ้นได้กุหลองหลอกเสี้ยกล หลูโตนเดแม่กูกันปานนี้ จั่งไต่บ่อสิกลับบ้านไปเห็นผู้เป็นพ้อ อ้อยฤชี่พ้อปุเจ้าสิเห็นบ่อ ลูกอยู่แหว กรรมเวรมี เอย นอ

(ชุดที่ 4 หัวอกชาวนา กลอนลำสุดสาครเสี้ยว)

ลำดับที่ 51 เลขที่อ้างอิง 04-09

(เกริ่น) โอย สาวเอย สาวโรงงานทอผ้า ได้หนีมาจากบ้านแม่ จิตใจน้องสิบได้ดอกแหว คิด นำชายคันผู้ชู้ คีตนาชู้ผู้อยู่บ้าน ปากหวานโก้ น้องปลื้ม น้องปลื้ม เอย โอย ละนา

อันนี้เพิ่นจึงว่า ปักดำแล้วกะมาคอยเก็บเกี่ยว ข้าวอยู่นาสุกแก่แล้วเตรียมไว้เก็บใส่ลาน ข้าวขึ้นแล้วสาวหนุ่มวัยคะนอง อยากหาเงินหาทองหมู่ชวนไปค้า สีจำปาพอควรรู้ นครไทยไกล เขต เป็นเหตุให้อี้น้องอยากลงก้าคันฝ้ายกรุง เดินอยู่บ้านเป็นหมู่เดียวกัน เขากะทำงานฝากเงินมา บ้าน คันบ่ไปกะคือโตนี้ซี้คร้านกลางเวินอยู่ซื่อๆ คันทำนาข้าวกะได้พอใช้คันจ่ายไป นางจั่งได้บอก พ่อแม่ของโต มารดารับฮับคำสิไปเหล่า ถึงยามนาถึงบ้านเป็นการจั่งฟ้าดาวแน่เด้อ น้ำตาตก หย่าๆ หยั่งเป็นสะบั้น ใจน้องโหลดวังเวง ละคิดฮอดเต้คิดฮอดชู้ผู้อยู่ไกล บ่ทันคุยกันคักละ ห่างไกลไปจ้อย นางจั่งเขียนจดหมายน้อย บรรจงเขียนขีด ลงวันที่บอกแจ้งหมายไว้ดอกแน่นอน จักสิเอาตอนตื้อแฟนรักแนวไต ไผเด้น้อสิไปนำจดหมาย ส่งถึงแฟนน้อง ได้แต่ตริกตรองไว้ในใจคิด ฮ่าๆ อวคำบอกให้พอสิได้ดอกชวงเหงา พี่ชายเอยน้องสิลาแก่นเจ้าจดหมายบอกลงไป สิได้ลงไป ไทยหมู่ชวนไปค้า ไปโรงงานทอผ้าเมืองหลวงกว้างใหญ่ บางทีไปสามสี่มี้อังการหน้าหมู่เพิ่นชวน ขอให้พื่ออยู่บ้านอย่าได้หวงความคิด อย่าได้ติดอารมณ์หมู่สาวดอกชาวบ้าน คันจดหมายไปถึงน้อง นางสิคองเดอพี่ นานหลายปีน้องบ่ได้อยู่พุ้นเอยสิมาบ้าน แม่หนุ่มเฮา แม่หนุ่มเฮา เออ อือ เอย นอ

อันนี้ ขอคุณพื่ออย่าสิได้เดือดฮ้อน เป็นห่วงอย่างตักใจ นางบ่สมกับไผนอกจากคุณคนโก้ นางบ่สมบุญมได้จ้อมใจจำจาก ห่างกะห่างแต่ร้างใจน้องดอกจ้อจำ ฝากรักไว้แต่กับนี้แต่เดียว เต็ดดอกใจใส่ชายหมายหมั้น นางขอสัญญาไว้ตรุษจีนหรือปีใหม่ แม่จั่งได้กะสิได้มาบ้านดอกบ่คา คิดเต เออ น้องละคิดฮอดหน้าแก้วโคงวงพระจันทร์ ฉั้นสิไปดอกสองคืนสิห่างหายดอกความเศร้า นางบ่เซาสิขอเว้าขอเอาบ่แห่งหน่าย ฟ้าบ่หยาบแผ่นดินทรายบ่ปั้น หรือแม่หินอยู่หน้าพุ้นจั่งสิไล แม่รู้ว่าชายสุบ่โก้มาดิตต่อขอถาม นางบ่หวัชวามันกินใจปานนี้ อย่าได้มีใจน้อยคำพอยน้องขอฝาก แม่ลำบากหมิ่นชั้นนวลน้องสิอยู่ทน โอยเดนนอ น้ำตาตกจันจันคิดฮอดพี่บ่มีหยุด นางสิลงสมมติว่า เป็นแฟนแล้ว นางสิไกลกรุงกว้างแต่เมืองหลวงแสนเป็นห่วง ไกลก็ไกลตั้งแต่ร้างแต่ไกลบ้านทาง น้องบ่ห่างกัน จิตของนางอยู่พุ้นบ่ได้ไม้ห่างพอวา บ่ได้ไกลพอหลาดอกแขนสองนิ้ว เหมือนดังตากับคิ้วบ่ไกลกันพอกะเบียด พอคิดโกรธแค้นอีนางน้องฮักบ่มี ขอจบสารทอนี่น้อสิขอลา อีกสาม วันสิลาไปดินไปหน้า หัวลำโพงมาลงป้ายแบบไปกับหมู่บ่ไป อยู่กับพวกญาติพุ้นน้องทางพุ้นดอก สู้คน ความเดือดร้อนคือสิบ่ปานไต หนักหรือเบาสิค้อยทนเอาสิ เม็ดฤดูฝนแล้วคันทำน่าน้องสิตาว สาวโรงงานสิบ่คิดอ้าวเอื้อ ผู้ได้พุ้นให้ชวมนอนสิมาซออน คันมาซออนบ่าวอีสาน คันบ่ซออนบ่าวอีสาน เอย นา

(ชุดที่ 4 หัวอกชวนา กลอนลำสาวโรงงานทอผ้า)

ลำดับที่ 52 เลขที่อ้างอิง 04-10

(เกริ่น) โอย หนุ่ม เอย นอ หนุ่มโรงงานทอผ้า ปะเฮื่อนนาหนีจากพี หนีญาติพี่น้องพะเนา
กำ เอย แม่นไฝ่สูง พะเนากำแม่นไฝ่สูง เฮย เฮอ เอย

อันนี้ เพิ่นจั่งว่าแดนอีสานแสนแห่งแล้งลมแรงแดดแก่ๆ ฤดูเก็บเกี่ยวแล้วฤดูล้าคัน
เปลี่ยนไป เม็ดหนาวแล้วกะฮ้อน ธรรมชาติฤดูกาล แดนอีสานหนุ่มคะนองใจกล้า อยากหาแฟนมา
เคียงข้าง ยังสตาจ๋เงินขาด เงินบาทบได้ใช้รายได้ดอกย้อมเยา คั้นสิเว้ายมหมู่จักรราว ไปขอสาว
คิดอยากอายยันชายหน้า เลยอดสาลงไต้ลงไปบางกอก บอกแฟนคักๆแล้วสิลาตั้นสู่นคร แมนสิ
แสนเดือดฮ้อนกะสิค้อยทนอดคำเอย อีกสามวันนี้สิไปทางรถลงเมืองกรุง สิได้ลาดวงแก้วสาย
ใจแก้มอ่อนๆ อันนี้เขียนจดหมายส่งให้พอได้ดอกข้าวกิน บอกน้องน้อยสมสะอาดดวงสมร ชาว
พอนๆพีสิลาไปใต้ พีสิไปเสาร์หน้าจักสองปีสิเค็งดาว เรื่องผู้สาวพีบ่ย่ง มีแต่่มงดอกเรื่องงาน ละคำ
เอยคำ อ้ายสิออกจากบ้านโมงกว่า บ่ตัวหนุศริบุญชูพีสิหาเงินไว้ หาเงินเอามาใช้กินดองแก้มอ่อนๆ
พอให้พีก่อนอย่ามีใจโลดเลี้ยว เทียวเว้ากล่าวมา แมนสิอยู่ถิ่นกำเทินห่างพันกิโล ใจของชายบ่
ห่างไกลพอก้าว ขอแต่สาวนวลน้อง เข้มทองสอดแซว เคือมันแก้วอย่าเป็นเคือบักบวบฮ้าง
อย่าเป็นเคือบักบวบแห้ง แพงเอยอย่าเฉย คอยทำรับอ้ายทุกอาทิตย์จิตสมร จดหมายเลยสิคอยรับ
บ่มีวันเว้น ขอให้เห็นใจอ้าย ชายคอยบ่มีคู่แค้นเดอ เห็นใจบาดห่างซู้ เห็นใจอ้ายอย่าหน่ายหนี พีบ่มี
ไปช่อนลี้หลบลีกลีมโล ชายบ่มีลวงหลงรักดอกคิดสิมิซู้ จอมพธูคองซู้หลูโตนอย่าเอาใหม่ ยามพี
ไกลจากน้อง อย่าหมองเศร้า ให้คิดนำ เฮือ ให้คิดนำ เฮอ เอย นอ

ละคิดแนเดือยามเมื่อฟ้าฮ้อมตัมตัม ฟ้าใหม่ฝนฮวย จัวควายไถหวานดำนากล้า ให้นางทำ
นาถ้าชายเดอแก้มแป้นแว่น ได้เงินแหวนอ้ายใส่ก้อย อ้ายซื้อแหวนสิใส่ก้อย กะจอนน้อยซื้อใส่หู
ซื้อฝากยอดชูจิตจอบมีจ่าง ขอให้คำสัจจาต่อนางนวลน้อง คั้นเงินเหลือกะสิหาแนวเพิ่ม กระโปรง
ลาทั้งสร้อยคอ เกือกสันสูงอ้ายสิซื้อมาไว้ใส่ไว้ว่า ขอบอกไว้ก่อนเถาะหลายอดฮักสลักใจ เป็นคำ
จริงจื่อจำคำเว้า คั้นนางเอาผิวแล้วอย่าหวังเลย คิดว่าอ้ายสิกะดาว พีสิหาซื้อเชือกคาวผูกขึ้นคือ
ตาย เห็นบ่หล่าเห็นบ่ซูลู คือนิทานอ่านมาดอกขานฮู้ ซูลูนั้นแขวนคอตายดอกฮุ่น อ้วกะตายล่อง
ง่องคืออ้ดดอกดั่งกัน อย่าให้เป็นจั้งชันเดออ่อนดวงสมร ชาวพอนๆดวงจันทร์กันมณีให้จำไว้
พีสิหวังคั้นมาชอนคั้นนอนนำขอสู้ ขอกินดองฮ่วมน้อง นอนห้องเจ้านอนเฮียง พีสิขอกล่อมเกลี้ยง
กลิ้งกล่อมจอมจิต ชายบ่โลลิมคิดปล่อยหนีแห่งวัน จำไว้เดอคำเว้า ชายสิเอาแน่นแน คำเอยคำ
อ้ายบ่ได้คิดแวสับตัวหลอกตัม คั้นสมแล้ว พีสิคินโอยมาบ้าน จังแต่งงาน จังแต่งงาน เอย โอย
ละนา

(ชุดที่ 4 หัวอกชานา กลอนลำหนุ่มโรงงานทอผ้า)

ลำดับที่ 53 เลขที่อ้างอิง 04-11

(เกริ่น) โอยละนอ การพนันกะกินเกลี้ยง หวยใต้ดินใต้กินเลียบ เฮาเสียเปริยบอยู่สู่ด้านเงินเกลี้ยงอยู่กระเปา เขาสาเดอลุงป่า เขาๆให้มันม่วนสิ่งที่บ่สมควร หยุตสาเดอพวกหมู่เจ้า เขาไว้อย่ากระทำ อย่ากระทำ เอย เฮอ เอย เอย นอ

เอออันนี้ละพ่อแม่เอย อวสานจบสิ้นการลำยาวแล้วกะอ่วย คนสวยๆงามๆมีแต่คนอยากได้เงินไปไว้ถ้าแต่งตัว คนสู่มือนี้มีแต่การพนัน พวกกันหลงมกายนเบอร์เมาเซอ เขาสาเด้ออววา เขาสาเด้ออย่าคิดต่อ พ่อเอยพ่อเชื่อความฝันกะฟองนั้น คั้นมาปั้นใส่แต่เบอร์ ลางคนเป็นบ้ำปวงเซอ เป็นบ้ำปวงเมิดเงิน เมานำหวยเลขบนไปหนุนตั้ง พวกกันฟังเอาไว้ชาวไทยนั้นหดหู พวกกันอยู่ให้เรียบริ่อยเงินน้อยให้มันแพง ละพากันออมเก็บไว้สสิ่งไฟเบี่ยบาท อย่าให้ขาดตี่ๆแพงไว้คั้นใส่ถุง อย่าหลงกลเขาล้อ เขาสอพอมาล้อหลอก อาจารย์บอกเลขนั้น แม่บ้ำฝันเลขนี้เขาถ่อนอย่าเชื่อคำ มันสิทุกซ์ตี๋มซ้ำ เสียเงินหมื่นเงินพัน ใจสิหมองบัตเมิดเงินเกิดเป็นขโมยปล้น คนเฮาเมิดเงินแล้วจิตใจกะเป็นต่าง ย่างไปไสฮอดบ่ได้คิดพ้อเมิดแล้วคิดบ่เขา ละเพิ่นจ้งว่าคิดอูกเอาเป็นเงินขาดแลงกาย ของสิขายกะขาดเงินเมิดเกลี้ยง หันมาฟังเสียงข่อยฉวีวรรณสิล้าสั่ง เอียงหูฟังให้แจ้งแสดงให้ใสใจ การพนันนั้นได้บัตนั้นแต่มันรวย บัตมันชวยบ่มีขุมหมู่คณะกะหายหน้า ลุงอวป้ายามใต้กินเพิ่นกะขึ้น ฮอดผู้อื่นอยากเว้าคั้นมาเป็นพี่และน้อง มีพ้องดอกเพื่อนฝูง ลุงอวป้าหลานอาอะขมม่วน ชวนเฮาหัวเราะเยาะได้ มีเงินใช้จ่ายบ่เขา จ่ายบ่เขา อิม เออ เอย เฮอ นอ

(ชุดที่ 4 หัวอกชวานา กลอนลำหวยใต้ดิน 1)

ลำดับที่ 54 เลขที่อ้างอิง 04-12

(เกริ่น) โอย นอ เอย นอ

อันนี้ฟังเอาเด้อลุงป่า หันมาฟังอีกต่อหนึ่ง พวมกำลังสิซึ้งเว้าพื้นถึงเรื่องเงิน ไปทางใต้ไผ่กะเอิ้นใส่กูไซซาน มีหลานเหลนคั้นแล่นนำเป็นกุ่ม คนกะมาซุมเว้านำเอาเป็นหมู่ๆ กินลาบหมูลาบไก่พร้อมแกงต้มอ่อยมัน ฉวีวรรณเว้าท่อนั้นสิขออ่วยผลกรรม ฉวีล้าคั้นขอเตือน เลขหวยคั้นแทงเล่น มันเป็นเวรนำฮ้างจ้วควายอยู่เตล่ง เมิดฮอดคู้ซ้างๆของใช้ใส่แต่เบอร์ ลางเถื่อนนั้นกะผัดพ้อฝันต่างในจิต กะผัดเอามาคิดเลขฝันนั้นไว้ ตกลงใจแป้ได้เป็นโตคักแน่ ซื่อแล้วบ่ถักจ้อยง่อยเศร้าดอกจ่มนำ ละทุกซ์ท้อโต่แสงตี๋มซ้ำ ไปยืมหมู่เขามา ความฉิบหายดอกดวงกะมีพร้อม ขายทิ้งเฮือนซานใช้บ่พอใจตัดนาตี๋ม อาจารย์ให้ดอกสู่มื้อกะไปเผ่าดอกสู่วัน อาจารย์ฝันเห็นแล้วโตงามแน่มแน่มบมีแววเถื่อนวันคราวนี้ดอกบ่หนี เลขออยู่หลักท่อนี้บ่หนีแววทางใต้ พวกกันลงปักใจใส่เบอร์คราวนี้มีเงินสองสามร้อยยืมเขามาผัดบ้อมใส่ บ่ทันโตหมู่ผัดฝันจ้งสันหมู่ผัดเว้าจ้งสิซื่อ โตนี้ดอกแห่งคือตกลงซื่อแกมนำที่สอง สามกับโตมันเกินฮาลงให้กลับไว้ ไปทางใต้คือจ้อออกันเป็นหมู่ๆ อยู่กันคนละข้างคั้น เทียวยื่อดอกยอย่าง คอบบอยากได้เงินหมื่นนำหวย คอบบอยากรวเงินแสนแล่นบ่เขา

กะจนล่า อดสาเอาฉวีน้อง ขอวิงวอนพวกคุณพี่ ขอวิงวอนพวกคุณพ่อ หวยใต้ดินสีฟ้าพวกพี่น้อง ลงใต้เจ้าลุ่มจ่ม เอ้ย ละเซาสาเต๋อคั้นว่าเซากะสิ โหม้มทุกข์ยากอับจน พวกกันทำนาสวนไฮ่ภูคู้พัน พวกกันถ่มเก็บไว้เงินทองบ่ต้องจ่าย เงินขายหมู่ บักต่างน้อย ให้เก็บไว้อย่าจ่ายมัน อย่าจ่ายมัน เออ เออ เออ อี้ม เออ นอ

(ชุดที่ 4 หัวอกชาวนา กลอนลำหวยใต้ดิน 2)

ลำดับที่ 55 เลขที่อ้างอิง 04-13

(เกริ่น) โอ้ย เดือนเออ คั้นเดือนหกกลมพานต้อง ขนหัวพองน้องหนาวสิ้น สาวชาวนาคะ คือกันหรีคิดน้ออยู่บ่แล้ว มันเป็นแป้ว อยู่บ่ลี้ม อยู่บ่ลี้ม อี้ม อี้ม เออ เออ เออ นอ

อันนี้ละ เพิ่นจิงว่าดวงของคน จิงบ่คือกันแท้ ช่างไกลกันคนละโลก โชคเพิ่นดีเกิดมาสุขอยู่ ล้น คนกะย่องดอกทั่วแดน ชีวิตโตช่างแล่นแคล้นตลกทุกข์อับจน เกิดเป็นสาวชาวนาทุกข์ระทมกะ เหลือล้ำ มามีกำแทนน้อ สาวชาวนาหน้ากำๆหน้าดำๆนี้ จิงทุกข์ยากฮ้อนทางฝนฟ้าเจ้าแข่งนำ หา ความสุขบ่ได้ดอกพอใหญ่กรรมกร นางอดหลับอดนอนตรากตรำกะทนสู้ ชุดคูเถนาพร้อมดำนา กล้าหวาน เฮ็ดนาเป็นข้าวสารบ่ได้สีหน้าจิงบ่นวล การศึกษากะด้อยด้อยต่ำจบบระณม ครูอบรมแต่ พอเห็นขีดเขียนไปได้ ไปทางใต้พอนานนั้นแนวอีนางจบบ่อสี สองสามปีสิเก่งได้ คั้นเรียนฮู้ดอก จิงได้ กะภูมิใจสอบว่าได้บ่อสีนำเขา สิไปเรียนประถมปลายผัดบ่มีเงินซื้อ เงินบ่มีเสียให้ตำราครู เพิ่นสั่ง ตกลงออกจากบ้านตามพื้นแต่กะเอิม สิหาความรู้เพิ่มกะเงินขาดคือจา ตกลงเลยทำนาอด กัน ชุดดินตันถางนากกล้าหวาน พี่น้องเออเอาแสงดาวอยู่ฟ้าต่างใต้เจ้าส่องทาง มือใต้ฟ้ามีด คลี้ม เมฆแก้วกลมกต อัสตงลงลดเลื่อนลงกาคุม พอนานเอามือจุ่มขมตามีตบ่สาง ไปนำข้างมีดอึงตั้ง กะทนสู้อยู่ทุ่งนา อยู่ทุ่งนา เออ เออ เออ นอ

(ชุดที่ 4 หัวอกชาวนา กลอนลำหัวอกสาวชาวนา 1)

ลำดับที่ 56 เลขที่อ้างอิง 04-14

(เกริ่น) โอ้ย นอ เออ เออ นอ

อันนี้ละเพิ่นจิงว่าตีนหูแจ้ง สือออกท่งไปทำนา ตามภาษาลูกสาวชาวบ้าน การทำงานมันยุ่ง ยุงกินอิน ไล่ ทุกข์ ท่อไตกะต้องสู้นโตดอกสู่แนว มันกะมาจิงซี้แล้วคุณพี่สาวชาวนา วาสนาดก อับคับใจกะทนไว้ ศรีวิไลบ่ทันพ้อ โอยนอ โตคนบ้านนอก คั้นบางกอกกะบ่สู้กรุงกว้างบ่อนเจริญ มือกะดำสั่งพร้อมตากแดดกำฝน อดทนปลูกฝังใจไว้ หวังเอาสาสิข้าวโกชนาเลี้ยงชีพแจกแจกจ่าย พวกพี่น้องชาวเชื้อให้อ้อมกาย แม่นว่าสาวซี้ลายรูปกำกาดำ อดสงสารชาวนาผู้ทุกข์จนแน่แต่พอพี่ เงินเดือนมีกำไลค่าคุณข่อยาแห่งหน้าย มือใต้เดือนหงายๆสาวชาวนา คิดฮอดอ้ายจิงน้องบ่ส่องใส โอ้ยเดโน สาวชาวนาคิดอยากได้แฟนใหญ่สกุลสูง ย้านบ่สมคักดีดาวาสนาของน้อง ย้านบ่สม

สกุลเจ้ากาต๋าๆรูปก๋าๆ บ่ไปสมเกลือกั้วหงส์ฟ้าหมุ่นกยง บ่อาจเอื้อมเต็ดดอกฟ้า ย้านฟ้าผ่า ทะลายลง ย้านบ่สมจิงจิตสเปใจยามฮ้าง สาวชานาได้แต่่มองมองหน้า สาวชานาย้านโดนคน หลอก หมุ่นบ้านนอกหมุ่นบางกอกกะหลอกได้ ใจน้องบ่ส่องใส ขอเดือนพวกหมู่วั๊ ชุมหมุ่นยังสาว พวกเฮาเป็นชานา ดูกหลังยังฝิ่งแน่น มีสองแขนกำกล้าจับหางไถคาคหวาน สาวชานาช่วย บ้านเมืองไต่ดอกช้อยท่า ละพากันปลุกข้าวน้ำ เลี้ยงชาติเจริญดี ชาติสิมีความสุขกะเพราะสาวทำ ข้าว เถิงเวลาเดือนอ้าย สาวชานาได้เก็บเกี่ยว เอาเกวียนขนขึ้นใส่เล่า ขายข้าวได้ส่งไป เก็บเกี่ยว วั๊เลี้ยงชีพประชากร ตะออนซอนชื่นใจตามเรื่อง อย่าได้เคียงหมู่เจ้า ตระกูลสูงยศใหญ่ ชานาลูก ไพร่ฟ้า อดสาเลี้ยงไว้แน่เดอ สกุลเจ้าแมนเผ่านาย แมนเผ่านาย ฮือ ฮือ เอ้ย เอ้ย นอ

(ชุดที่ 4 หัวอกชานา กลอนลำหัวอกสาวชานา 2)

ลำดับที่ 57 เลขที่อ้างอิง 05-01

(เกริ่น) โอ้ย หลูโตนเด หวีหลูโตนคนเฒ่า หลูโตนชาวเขมรต่ำ ยามเมื่อฝนตกฮ่ำ จักสีไป ซ้อนลี้อยู่สนอ พ่อแม่เอ้ย พ่อแม่เอ้ย เอ้ย นอ

เอออันนี้ แสนระทมระทวยไ้อระทมเป็นเขมรต่ำ แกวเข้ามาผ่าม้างไฟไหม้หม่นทะลาย นครวัดใหญ่กว้างปราสาทของสำคัญ มีของดีกัดำบรรพ์อยู่เนาดอกในอัน เคยเขาแล้วแกวชนหนี ขนออก หลอกฮอดแขนพระเจ้าทองเก่าดอกเกล้าเมือง เรื่องเป็นมาจิงชียาดแยงกันกิน ชิงกันเป็น นายคนกิเลสหนาปัญญาตุ้ เมืองเขมรลุดันประชาชนได้แตกตื่น เสี่ยงปิ่นดั่งตุ้มตุ้ดำต้อมุ่นทะลาย คอบหัวหน้าคิดฮ้ายยาดแยงชิงดี ยาดกันกินอุมบ่เป็นดอกหัวหน้า ทำให้ชาวเขมรนั้นเพ่งไปคน ฝ่าย ความฉิบหายได้เกิดขึ้นเมืองบ้านได้ล้มลง หอบลูกเต้าติดอยู่ตามชายแดน หนีเป็นแสน เป็นก้อโกรธอันพันตือ ป่าเฮือนไว้ไฟเผาเกลี้ยงคอยฮ้อย แล้วกะคิดเบิ่งแนบวงคนปล่อยลูกไว้ไฟ ไหม้หม่นทะลาย บางหมู่ย้ายขนหาบพันกัน คราวสามวันสองคืนเที่ยวคินเดินดิน กลางวันนั้นพลัด พากันลี้อ่อน หาบ่อนนอนซ้อนลี้นี้ไว้เจ้าอยู่ไพร่ ตะเวนตกต่ำแล้วจิงจัดแจงเดินทาง ตามหุบเหว คอยวนเวียนน้อม สงสารเดคนเฒ่าชราการหนั่งเหยว เทียวทางไกลบ่ได้เซล้มข่มขี้ดิน เจ็บป่วยไข้ เจ็บแข่งเท็งเจ็บขา หูดาม้วฟองหิวเดินลิว เดินเป็นทิวเดินมาฮอดปากช่อง มองเห็นไทยท่อนั้นหวัง ลีซันแมนเพ็งเซา แมนเพ็งเซา เอ้ย นอ

ละคิดเบิ่งแนพากันอุมลูกเต้า ทังหาบทั้งคุ่มแม่เอ้ย เอาของมานิดเดียวได้ป่าถิม ทั้งมูนมม้า วัวควายช้างใหญ่ ป่าปล่อยถิมแกวฆ่าดอกปล่อยดี แกวโหดเหย้มกับพวกเขมรแดง รวมกับแกวห ย่ายตีปลัน ประชาชนตายเกี้ยง ยังเหลือเพียงบ่พอเค็ง ทางเท็งลูกระเบิดตุ้มตุ้ ลูกระเบิดตุ้มตุ้ เนาแผ่นดิน ทุกพื้น้องเขมรต่ำ พะตะบองมาตามคลองฮอดเขาวิหารพี เต็มที้นั้นของไทยได้เท็งพ่อ ฝรั่งเศสจันจ่อไทยให้ดอกส่งเซา เป็นจิงซี้ดอกเจ้าความเก่าสัมพันธ์ เขมรไทยฮวมกันอรัญนี้ ทังปราจันแมนซ้า ติดกันเขมรต่ำ ทหารไทยลูกกล้า ทหารแกวได้สุดกล้า นำฮาหมู่เขมร ละยงกันบ่ได้

เว้นเวรเก่าชาวเขมร คนชาติเดียวเกิดดีชิงปล้น ประชาชนคันหนีลิ้นกันเขาใส่ หนีไปดวงต้นไม้กำ
ดอกฝ้ายไทย เขาจึงได้ญาติมิตรชาวเขมร มาอาศัยพึ่งพาพอลี้ บารมีปกเกล้าจอมไทยมหาราช
ทุกชาติได้แก่กล้าไทยนั้นได้เก่งเกิน คนชาวโลกจึงเอ็นมหาราชจอมไทย คนทั้งหลายลี้มาโฮมเต้า
ประชากรมาน้อมขอโฮมกันหลายชาติ สาธุเดอพี่น้อง ไทยจงพร้อมเตรียมไว้ดอกสู่ทาง อย่าให้ฮ้าง
สร้างแต่ความดี ทั้งความสามัคคีจึงฉวีวรรณน้อม ฉวีวรรณขอร้องมารวมกันให้แน่นแน อย่าได้แ
คันหนีเว้น สิเป็นฮ้างจ้งเขมร เวรได้ต้อง แม่นแล่นน้ำ แม่นแล่นน้ำ ฮือ เอย

(ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง กลอนลำเขมรอพยพ)

ลำดับที่ 58 เลขที่อ้างอิง 05-02

ละเพิ่นว่าฮอดมือนี่ 15 คำ วันเพ็ญ เป็นวันเดือนเต็มดวงสง่างามอยู่เทิงฟ้า คนกะพากัน
เข้าอารามหลวงจนแน่นอ้ง พากันแน่นอ้งตั้งตืนเต้าเจ้าอ้งอ ม่วนกะม่วนกะต่อคุณพ่อได้ทำบุญ
เข้าพรรษาได้แจกทานถวายผ้า จำพรรษาสามเดือนตั้งภิกษุสงฆ์ครบไตรมาส เพิ่นบัญญัติประกาศ
ไว้ คั้นจอมไ้หนอธรรม ภิกษุจำวัดได้บให้เที่ยวไปใส่ให้มานอนจำกัดอยู่กุฎีทางนี้ หนีไปใส่บ่ทันได้
ฤดูฝนพระลำบาก ยากน้ำบ่เตียวย้ายฝนย้อยสิเปียกบอน เม็ดเขตแล้วไตรมาสสิบเอ็ดเพ็ง พระจ้ง
ทำสังฆาสดถอดนิสงฆ์ได้ สิไปใส่มาใส่นั้นคั้นสามเดือนครบไตรมาส น้ำขาดแห่งพระสงฆ์นั้นคั้น
เทียวจร ถ้าไปค่างวัดอื่นบ่เป็นหยัง ละบ่มีมลทินจ้อเอาเดอป่า หวัดพรรษาไปแล้วข้าวในนาพวม
เขียวอ่อน มาสะออนนำหมู่เจ้าพี่น้องคองทองเจ้าสิเกียวนำ เอาไว้พอแค่นี้สิได้ดาวลาหนี หวีสิขอ
ลากลับดาวคืนถิ่นเมื่อบ้าน กลับสถานคั้นห้องกลับอุบลฟ้าย่อนๆ ละเมืองพระวอพระตาผู้เพิ่นไป
ก่อตั้งโอยเมืองไว้ อยู่ฝั่งมูล อยู่ฝั่งมูล เอย นอ

(ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง กลอนลำเข้าพรรษา)

ลำดับที่ 59 เลขที่อ้างอิง 05-03

(เกริ่น) โอย การเอย การงานยุ่งรุ่งรุ่งอยู่หลายอย่าง แนวนเป็นผู้ใหญ่บ้านงานยุ่งคั้นดั่งไหม
งานทางเหนือทางใต้ ไผ่ๆกะเอ็นใส่ว่าแต่ผู้ใหญ่บ้านจักไปลื้ออยู่ แม่นอยู่ใส จักไปลื้อแม่นอยู่ใส
เอย นอ

อันนี้ ละเพิ่นจ้งว่าแนวกเกิดเป็นผู้ใหญ่บ้าน แสนยากแสนถึงขนาด จักทางการทางวัดชูแนว
กะเต็มตั้ง จักดิงหลังหรือดิงหน้าจ้งพากันพันสอง รักษาพวกพี่น้องลุงป้าดอกสู่คน ทุกข์บ่พันทนต่อ
การงาน คั้นทางการมาเล่นซำพอปานม้า เก็บค่านาบำรุงไว้ภาชีทะเบียนราชฎร์ ขาดบ่ได้ตั้งเต็มที
เจ้าพ่อใหญ่เอย ไผ่บ่เคยเป็นนั้นเห็นกันว่ามันง่าย ทั้งการเป็นการตาย ต้องเป็นผู้ใหญ่บ้านรับรู้ไว้
ดอกสู่แนว ยังบ่แล้วท่อนั้นการเกิดกะคือกัน เกิดกลางวันหรือกลางคืนนั่งยีนบมีได้ พากันนำไป
แจ้ง 15 วันบให้ขาด ผู้ใหญ่บ้านประกาศไว้ไผ่นั้นกะจ้อจำ ทุกข์ท้อได้กะได้ค้ำทนแบกทั้งปวง

ทั้งสิบสอง กระทรวงผู้ใหญ่เอาเมิดเกลี้ยง ยามหาเสียวหาว่าเอางานกะพันอย่าง หนักพอปานจัว ต่างติดดินทรายแดดฮ้อนๆ นอนได้กะบ่ออิมตา ละเมิดปัญญาหาคั่นหนังสือตนพอได้อ่าน เรื่อง ข้าวสารอ่านไว้คั่นพ้อฮู้ดอกสูแนว การทุกอย่างต้องให้แล้วรับใช้ชาติบริหาร บริการประชาชนต่อกันดอกพันเรื่อง ทั้งการเมืองกะเตรียมไว้การศึกษาของชาติ ขาดปได้ดึ่ๆให้ได้เจ้าสู่อัน ยากมาตั้งหมื่นชั้นนอผู้ใหญ่บ่มีหยุด งานวันเสาร์วันอาทิตย์ต่อกันไปหน้า พัฒนาชาวบ้านทำงานได้ทุกอย่าง พัฒนาหมู่บ้านบ่มีข้าวองไว ป่วยทางไตกะให้ได้แสนยากเหลืออด บุญพอบานสมยศบ่เขาได้หยุดยังงานทางหลังทางหน้าของโตบได้เป็ง ยากแทนอ ยากแทนอเป็นผู้ใหญ่บ้าน เงินเดือนน้อยค้อยถนอม ขอทางการเพิ่มเพิ่มได้พันกว่าคือสิตี คือสิมีความสุขคาร์ถเรือเดินเรื่อง อยู่ในเมืองประชุม นั้นกะคือกันหมู่ พวกศัตรูเที่ยวปล้นบ้าน การเจ้าช่วยชู ตามศัตรูกะได้น้อผู้ใหญ่ต้องทนทุกข์ สนุกบ่มีเลยยากการและการบ้าน ยามมีงานวันเจ้าหนักอึ้งคนงามร้อยแปด หลักการช้อยเจ้าเอาไว้ดอกทุกทาง เสียงป็นดั่งโป่งบ่างทางผู้ใหญ่ต้องไปคู มีเหตุการณ์แนวไตช้อยแกลงแปลงบ่าง พนังงานกะเป็นไตเอาใจทุกฝ่าย ปราบพวกจนผู้ร้าย บุญช่วยดันว่า เขาดอกยังมีคอบกว่านี้ยังมีอีกหลายอัน ยามเจ้านายมาเยี่ยมพากันเตรียมเอาไว้แนวโตบได้ขาด รักษาชาติประเทศไว้ดีสิ้นดอกสิ้นคน ขอให้ผู้ใหญ่ตุ้มพวกไพร่พวงประชา ให้อายุยืนวันเจริญหมั่น มีเงินพันเงินล้านเฮือนชานหลังใหญ่ไปทางไตให้มีผู้เล่นชว่นไปทางเหนือไต ไตช่วยแห่ง ไตช่วยแห่ง เออ เอย

(ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง กลอนลำชีวิตผู้ใหญ่บ้าน)

ลำดับที่ 60 เลขที่อ้างอิง 05-04

(เกริ่น) โอย ฝนเอย ฝนตกฮ่งไหลลงซีหนีลงอ่าว สิลำเตือนพวกผู้บ่าว สิวาแต่เดอหลอกต้ม มา เอยให้เขาล่ม แม่นแล่นน้ำ แม่นแล่นน้ำ เอย ฮือ เอย นอ

แล้วละเฟิ่นจ้งว่า ผู้บ่าวสู่มือนี้อยู่หลายแนว คือกับแหลวหากินเขินสาวชาวบ้าน ผู้ไตฟ้งฉวีตัน ลำมาอย่าฟ้าวหน่วยหลายเดอ ผู้ชายจริงวาร์กแท้นั้นมีน้อยดอกบ่หลาย สาวไตตายใจหล่มหลงกรรมต้องเสียวท่า ผลที่รับคือ น้ำตาหญิงเห็นมาเป็นจ้งซี หลายร้อยนับปีไหว ชายปากหวานแต่หัวใจส้ม หวานแต่ลมมันโหลดบ่เป็นท่า พวกผู้ชายเจ้าขาน้องเห็นมาจ้งซี หัวใจอ้ายละคิดดูแล้วคนบ่ถูกกะบ่ฮ้าเจ็บปวดกะดองจิต ละบ่คิดเห็นชีวิตลูกผู้หญิงคั่นแท้จริง คิดเบ็งแม่คั่นผู้ชายที่มาเว้าบ่เป็นจริงคือว่า ผู้ที่เป็นมารดาเจ้าเกิดมาจากนั้นจริงแท้ก็ผู้หญิง ถ้าเขาขาดสิ่งนี้บ่มีดอกทางเผย จ้างสาเลยจักหกแสนแม่นบ่เป็นดอกคนได้ เกิดมานำโกนไม้สิเป็นไปไตบ่ เซียวโลดเดอคุณพอบ่มีทางสิเกิดได้อย่างใจเลี้ยวคั่นสิ้นคอง ลองคิดเบ็งให้ถูกต้องคองเก่าให้มันดี อย่าสิมีใจเอียงระวางแนวเซซ่าย ชายให้เป็นชายแท้อย่ากลับกลายเป็นหินแท้ ผู้หญิงนั้นคือแม่เพศอ่อนแออีกซ้าอย่าทำร้ายข่มดอกแหง แล้วพวกนักเลงเจ้าสูให้คิดดูรุ่นคุณปู่ ละเฟิ่นจ้งว่าหมองตายย่อนงูแกงแบบไตตายแบบนั้น ให้จำหมั่นใส่สมอง ถ้ามีกันขอให้มันถูกต้องอย่าขึ้นสิ้นประเพณี อย่าได้ชูชิมักลัก

กันหนีบ้าน โบราณสอนไว้สมัยหลังอาบน้ำก่อน สิบเกิดเดือดร้อนตอนทำยัคณ์เมื่อลุน เอาจริงจิงว่า
 ค่อยเออนำกัน มันจิงเป็นตามความจริง อย่าหลอกลวงเขาไว้ คั้นพอใจเอาไปซ้อณคั้นนอนนำเอา
 ซือๆ ถือค้ำคองพระเจ้าขอเผ่า จังแต่งงาน จังแต่งงาน เอย นอ

(ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง กลอนลำน้ำใจผู้บ่าว)

ลำดับที่ 61 เลขที่อ้างอิง 05-05

(เกริ่น) โอย กรรมเอย กรรมพระนางได้เคยสร้าง แต่ปางหลังอีหยังนอ ลูกจิงได้พากย์พ่อ
 กรรมจิงมาได้แล่นจ้อโอยนอนนี้ แม่นแม่พิม แม่นแม่พิม เอย เออ เอย นอ

เออนันนี้ เม็ดแต่ลำทางสั้น ลำยาวแล้วขอกาย บรรยายของประวัติพระพุทเจ้า คนเผ่า
 จงคอยฟัง ตั้งแต่ครั้งกรุงใหญ่เมืองกบิล สิทธิธะออกบรรพชานัน พิมพาน้องนวลละอองคิ้วจ้อง
 ก่อง ได้บรรทมอยู่ห้องเตียงกว้างอยู่กะเชิง กอดลูกน้อยจอมราชราหุล ทูลหัวเอยแม่กล่อมนอนกิน
 ตู มือสองกำกำแขนลูกน้อยอ่อน นอน บ่ฝันดีๆคินน้นอยู่สบาย ตะเว็นสายมาใกล้จวนสิเพลท่าโมง
 กว่า นายฉันนะบอกให้สู้ออมไ้หน่อธรรม ออกบวชแล้วกะมาบ้านดอกลวงหนี นางสมศรีได้ยิน
 แล้วถามหาม้ามิ่ง ทางนายฉันนะบอกให้สู้อูเอยจคงคอยฟัง ละนายฉันนะบอกว่านายฉันมากับม้ามา
 เถิงทางแยก ม้ากะออกแตกอีกซ้ำกำข่อยจิงแม่นเวร นางพิมพาได้แต่เดินล้มลงทางยีน เสียใจเดจัก
 เหวหยังจิงค้อยเป็นคนฮ้าง ทั้งสองคนสินอนค้ำน้ำตาไหลอยู่หยาวหย่าว โอโฮโอยนอ เป็นหนาวๆ
 ฮ้อนๆ นอนดินเจ้าควงคั้ง ช่างมาเป็นจิงซื่ออ้อชีวิตแม่พิมพา วาสนาหยังนอจิงค้อยเป็นหญิงฮ้าง
 หรือเจ้าชายเสียเชิงชั้นไผนอได้ซ้อบส่อ หรือไผนอบอกเจ้าปะปล่อยน้อง บ่คองสร้างหาดาวมา หรือ
 หากว่าพวกพี่บ้านำบ่าวอวอวา ชุมแข่งฮักโคตรวงซังน้อง จิงเฮ็ดคองค้ธรรมเจ้าองค์ชายหน่นาย
 เदनอ น้องเสียใจเด เสียใจเด บ่ได้อ้าปากบ้าง ถามเจ้าก่อนสิไป หรือว่าเทพอยู่ฟ้าบนต่อพระยา
 อินทร์ลงมาปลุกดอกพระองค์ให้หนีเว็น หรือเป็นเวรของน้องแม่พิมพาเมื่อปางก่อน จับลูกนกยก
 เอาลูกไก่กำไปฆ่าห่างแม่มัน ย้านเป็นเวรจิงสั้นพิมพาคิดตกใจ หรือจอมไ้คิดหน่งซังน้อง นางบ่
 เคยขัดข้องตามพระทัยได้ทุกอย่าง นางพิมพาบ่คอยอ้าปากตำนคำฮ้าย แม่นฝัวเอย เอย นอ

บาดนี้เด ช่างมาเป็นแม่ฮ้าง วงโคตรสิหน่งชุม คนสิกุมซังนาง หน่นายหน่งซังน้อง เขาสิ
 มาจาเย้ย ชาวเมืองสิหน่งส่ง ว่านางเป็นแม่ฮ้าง ฝัวถิมดอกปล่อยป่า ไผเดนอสิมาเลี้ยงลูกหล่า
 น้อยอ่อนพระราหุล คุณเอยคุณพ้อมมีไผสิเลี้ยง นางสนมชมเชือก้านลในเขาสิว่า นางพิมพาฮูปซื่อ
 ฮ้ายฝัวถิมจิงแม่นสม นางพิมพาได้แต่ก้มอายหมู่สนมใน จักสิไปทางใดไ้ผู้ใดไ้ไผกะเว้า ไผสิมากิน
 ข้าวพานทองคิ้วก่องๆ น้ำเย็นๆรินใสแก้วไผนอสิถิมกิน แดดอ่อนแล้วอากาศมัวแสง ดาวเดือนใส
 ส่องมายังพื้น นางเคยยีนเคียงข้างจอมไ้มหาราช บาดนี้ขาดคู้แล้วเทียมซังแม่นผู้ใด แล้วไผเดน
 อสิได้มาชมน้อง นอนเตียงเคียงข้างพี่ชายเอย แขนไผนอสิกายน้องเขนยฝืนดอกเปล่าแปน มีแต่
 ลูกอ่อนน้อยกับแม่สองคน ราหุลเอยกะบ่ทันหัดเว้า ไผสิเอาคำข้าวให้ราหุลว่า หม่า หม่า ไผสิเอิ้น

แต่เข้ามาอุ้มอินาง ยามฟ้าฮ้องเป็ยบ่างพิมพาย่างอยู่ในปาง จักลิกคุยกับไผลูกชายบ่ทันเว้า อดสาเออราหลุน้อยอุ้จักความก่อนบ่ว่าเด พระองค์จ้งออกบวชลิมสร้างป่าไว้จ้งห่างไล เอาละพอปานนี้ฉวีวรรณลิลกก่อน ตามประวัติย่ออุสขอเว้าไว้แต่พอเพียงนี้ นั้นถ้วนอ นั้นถ้วนอ เอย นอ

(ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง กลอนลำพิมพากันราหลุน)

ลำดับที่ 62 เลขที่อ้างอิง 05-06

(เกริ่น) โอย กรรมต้องจ่องใส่เวร เจ้าเซ็ญฮ้าย แล่นมาทัน เอย เออ นอ

เอออันนี้ละพ่อแม่เอย เดือนสิบสองมาแล้ว หัวลมเซยแล้วต้องอาว ออกพรรษาลาพระเจ้าผู้สาวเฒ่าได้ม่วนเฮ หวีมาเหลือใจเดบัพเพสันเพิ่นปิ่นปอน มาอาลัยอาวรณ์คราวที่เป็นแม่ห้าฝั้วลิมเจ้าห่างป่า เกิดมาในชาตินี้แสนอาภัพหนักใจ บมีไผยดีต้องคอยทนนอนลี จำเป็นเลยนอนค้ำคือเฮืออยู่กลางแก่ง ลูกแสนฮักแสนแพง ลูกเลยเป็นกำพร้าดอกหมู่เขา ยามแม่ไกลจากเจ้าลูกสิแอ้วอาวรณ์หาแม่เดนอก ได้ยินกาเว้าวอนส่งคอนอยู่ปลายไม้ เขาเป็นเตียรสานเชื้อสัตว์มีในป่ากะยังมีผู้เบียดข้างเคียงคู่เจ้าเคียงนำ มาหลูโตนแต่ผู้เป็นแม่ฮ้างฝั้วปล่อยวางป่า ชายกะชายอับปรีย์ชั่วชามนามซ้ำ ถึงเวลาเฮาหาได้กะยังใครดอกแทนแน่ ถึงคราวขวยแล้วกะแยบและหน้าแม่บ่เบ็งเฮา แม่บ่เบ็งเฮา เอย นอ

แล้วเพิ่นจ้งว่าชายอยู่ในโลกนั้มันบ่ปิ่นไปมา เขาเอิ้นชายเงินตราตัญหาแสงสิเปลี่ยนแปลงไปหลายด้าน ฉวีวรรณขอเตือนไว้ถ้าไผเป็นคือฉันว่า ผู้ที่ฮักเฮาอิหลีนั้นมิแต่แม่ หาแนวมาเปรียบเท่าบมีได้เจ้าครึ่งชา มาหลูโตนแต่ลูกเป็นกำพร้า พ่อแม่บ่ทันตาย เป็นจ้งได้บัพเพสันเพิ่นก่ล้นมาแต่เมืองฟ้า ถึงเวลากินข้าวอาวรณ์เอยตั้งแต่แม่ เสียขอออผู้น้อย ยามสิเข้าดอกบ่อนนอนละกาเหว่าวอนยามเดือนห้าเหม็นตาฟ้าข้ามลวง ฉวีวรรณมาเป็นห่วง ยามลูกเป็นกำพร้าหาคนเลี้ยงชอยบมี แถนเอย แถนเอย แถนลงปิ่นสายแน่นบ่คือหมู่ ออกกูเอยคาดสิเป็นแม่ฮ้าง ผลิตสร้างหน่วยบมี หน่วยบมี เออ อิม เอย นอ

(ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง กลอนลำแม่ฮ้างฝั้วลิม)

ลำดับที่ 63 เลขที่อ้างอิง 05-07

(เกริ่น) โอย ละนอ เอย ละแล้วเพิ่นจ้งว่า โอยโอยนี้แห่งความหลังเรื่องอิหยังจ้งฟังเอาเว้ากันจนวันนี้ ฉวีวรรณจ้งขอเว้า ถ้าฟังเอาเดอน้องพี่ ประวัติมีน้องจ้งเว้า โอยคนเฒ่า อย่าได้ลิม อืออย่าได้ลิม เอย นอ

อันนี้พ่อแม่เอย หันมาฟังกลอนช้อย ฉวีวรรณสิเว้าเรื่องความเก่า ประวัติศาสตร์บอกเว้าฟังไว้ดอกคู่คน เว้าเรื่ององค์อนันทมหิตลตั้งแต่ก็บรรทมอยู่ในวัง จักไผซังลอบปลงพระชนท่านจักไผนอเป็นมารฮ้ายพระองค์ตายสาหล่องง่อง โอ้ยน้อ พระองค์ตายสาหล่องง่องคั่นปิ่นต้องได้ล้น

ไกล จักผู้ใดเดนนอดยต้องจอมพระบาทเทวา มาจับปืนลั่นยิงคั่นดั่งโป่ง พระองค์ดับแดนิงบอน บดิ่งนึ่งปด้น เสียงนี้ให้สะอื้นน้ำตาหยดยดอกหยาวไหล เสียตายเดนนอให้จอมราชมนเทียร งามคือ เดือนหล่อเหล่าเสมอเกลี้ยง เสียงคนเว้าหนังสือพิมพ์ได้ลงข่าว ป่าวไปเมิดโลกกว้างคนนั้นได้นั่ง เหนงา ปีสองสี่แปดเก้าศักราชเป็นมา เห็นดาวหางส่องแสงกลางแจ้งโหรทายไว้ โยยทำนายดั่ง เต็ดขาด ดาวหางเกิดขึ้นแล้วเมืองบ้านบ่ออยู่เย็น ละชาวไทยทุกขบ่เว้นมาขาดกษัตริย์ตรา องค์ราชามาสวรรคตลดพระองค์หนีจ้อย ลมวอยๆกุ่มเศร้าเหงาทรงเอยทั้งประเทศ ทุกเขตทุก หมู่บ้านระงมให้คั่นจมน้ำ ครองราชอยู่ฝ่ายก้ำกรุงเทพนครหลวง องค์จักกรียอดใจดวงแก้ว ไลละนอไลแล้วพระองค์เอยคั่นปราสาท ไลทั่วราชเฝ้าเชื้อไทยเศร้าดอกหม่นหมอง พวกพี่น้องวง ราชตระกูลเฮา กษัตริย์ตราโคกศัลย์ถึงท่าน ทหารปืนตั้งเตรียมการระวังเหตุ จอมประเทศลวงล้ำ คำตื้อดอกบใส ไว้ทุกขให้จอมราชชาวไทย อันนี้เพิ่นจ้งว่าลีเดินไปใสให้ห้วงเบาเมาเชื่อ จิตละเมอ นำท่านจอมทหารสุดยอด ได้มาลาคั่นลวงล้ำเลย ๘ ไปแล้วแมนบ่คีน แมนบ่คีน เออ เอย นอ

แล้วกะคิดเบ็งแน่พากันให้สะอื้น พากันให้สะอื้นชุมหมู่เสนา ทั้งสนมในวังสูคนกะเมิด เกลี้ยง เสียงระฆังดั่งก้องเสียงกลองทั้งเสียงปี่ มิติเจ็ดวันอั้งตั้ง จอมให้ดอกหน่อธรรม คนทุกก้ำพื้น แผ่นดินไทย มองทางใต้หม่นหมองศรีเศร้า คอบเสียตายจอมเจ้าดวงอนันต์ลืออาจ คิดฮอดแต่แต่ พระบาทเจ้าปานนี้เจ้าอยู่ใส ขอให้พระยอดให้จอมราชปางประชา ขอพระองค์จ้งไปเสวยอยู่เทิง สวรรค์พุ่น คุณพระศรีในนำค้ำจอมธรรมให้ยูสงแน่เดอ ขอพระองค์เนาอยู่ห้องสวรรคั่นนออยู่ เจริญ แมนประชาสิภูเ็นจอมราชราชันย์ กะบ่หันพระพิภตรอ้วยพระเศียรเข้ามาใกล้ นับแต่ไกล กันแล้วเมืองแก้วได้ไกลส่วย โอโอยนอ บ่อมีมือสือวยไค้งงเข้าสู่หมู่เฮา นี้ละขอกกล่าวเว้าเรื่องเก่า จอมราชันย์ ประวัตตือค่อนันต์ถึกลบงพระชนแล้ว ไผเดนนอจ้งมาเป็นมารฮ้ายพระองค์ตายเหยียด แก่แต่ จัดศพแห่พระโกษตั้งเมรุณันตอกว่าใหญ่สูง บัดนี้ได้ลี้ล้าต่อทางยาว สาวว่าเป็นกลอนลำพอ ไซแจ้ง ตะเว็นแดงลงแล้วเมรุพระองค์ไหลสง พระสงฆ์ทั้งพระสังฆราชเจ้าคนแน่นเจ้าอั้งออ พอลวายเพลิงเจ้าราชาคังดวงที่ กษัตริย์มีตื้อไว้แทนขึ้นแห่งนคร ละแมนพี่น้ององค์ราชภูมิพล จอมราชาสู่วันปกบ้อง ไทยทั้งผ่องถนอมไว้จอมให้มหाराช ปกครองชาติได้กุ่มพัน เจริญขึ้นแมน สู่วัน แมนสู่วัน อือ เอย นอ เอย ละนา

(ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง กลอนลำรำลึกความหลัง)

ลำดับที่ 64 เลขที่อ้างอิง 05-08

(เกริ่น) โอยเสียตายเด เสียตายพงพันธุ์เชื้อไทยลาวพี่น้องเก่า ละเพิ่นจ้งว่าเคยกินข้าวฮวม พา เคยกินปลาฮวมบั้ง แต่เดี๋ยวนีช่างบ่มอง ชางบ่มอง อือ เอย อิม เอย นอ

ละเพิ่นจ้งว่า การเมืองยุ่ง รุงรังพวกฝรั่ง สาเหตุมาแต่พุ่น คุณเอี้ยจ้งค้อยฟัง ยากนำเคยาก นำพวกพี่น้องก้ำหมู่ชาวลาว สงครามมาผ่าเพตีปลัน แสนอดทนระกำด้วยในทรวงแค้นคั้ง คราว

ฝรั่งปกครอง ลาวมาได้เคยเดือดร้อน นอนอย่างอึดอัด ตกมาฮอดเตี้ยนี้บ้านแตกตื่น ประเทศอื่น
 เข้าผ้ามาเมืองบ้านมุนทะเลาย แบ่งออกเป็นค่ายๆกเหล่าลาวหนือ คอมมิวนิสมาปกครอง
 เฮ็ดจ้งไตจ้งเป็นได้ มาเสียใจแทนได้ ลาวเพ่งมุนบ่คือแต่ก่อนพุน เตี้ยนี้ได้ย่องยง ข้าวและน้ำ
 หมูไก่ปูปลา พวกกันมาแลกกันซื้อ ไทยกับลาวเที่ยวเยี่ยมยามถามข่าว เปรียบเหมือนพี่และน้อง
 คั่นในท้องเจ้าเฮเดียว เทียวหากันบ่ได้เว้นทุกค่ำหรือเว็น มองเห็นกันถูกถามเสียงเอิ้น หัวใจเปลิน
 สนุกเล่นไฮโลโป๊ถั่ว ยามบุญกะลวงไต ไทยกะพ้อนดอกฮ่อมลาว ละบอกข่าวบ้านทุกอย่างนำกัน
 เป็นสัมพันธ์มิตรบ้านมานั้น บัดนี้กรรมมาต้องทรมานเหลือโพด เวรศรีโคตรมาต้องคนเฒ่าเล่า
 มา จักสิจริงหรือบ่จริงดอกแม่ป่า เพ็นพาวาให้จำเอา ในหนังสือพื้นเวียงประวัติเล่า พวกชาวลา
 กันเฮาก็อุ่นเตี้ยทุกอย่าง เสียงปากเว้าเออเอ้อ กะดั่งกัน ทุกข์แล้วขึ้นม่วนลาวเสีย การปกครอง
 แบบสังคมนิยมข่มน้ำใจประชาเชื่อ ทั้งลาวเหนือลาวใต้บ่พอใจได้แตกตื่น ให้ชาติอื่นเขาบีบคั้น
 ลาวนั้นอยู่บ่ไหว ลาวจ้งไตอพยพหลบภัย ข้ามลำโขงมาหาไทยสู่วันบ่มีอัน ทั้งกลางวันกลางคืนได้
 หลบหนีไปบ่อ่วย ป่าจ้วควยช้างม้า เอือนพ้อมเจ้าโฮ่นา หนีหลบมาทางกำทางหนองคายได้แตกตื่น
 ฮอดพระสงฆ์องค์เจ้าได้มาเข้าเพ็งไทย อยู่กะอยู่บ่ได้ลัทธิใหม่ลาวมี สองสามปีลาวหนีแต่ชวน
 กันหาสิ เต็มทีนอแสนสู้หลบมาถามห้วยฮอง ลอยน้ำของตักน้ำตายกะพ้องนั้น เขาฆ่าดอกข่มเหง
 ละเสียงปิ่นดั่งเป้งป้างยิงไล่ให้คนหนี ดับชีวีล่องไปนำน้ำ โยยสงสารลาวเดโยยสงสารลาวเด
 คั่นเจ้ามาพักค่ายหนาแน่นอ้งอ ลาวนั้นทุกซีกด้อบ้านแตกเอือนเพ พวกกันเซหลบภัยอยู่ไทยใน
 ค่าย มาเสียตายของแพงไว้มนมึงตกทอด พ่อแม่ขอขอขอให้แพงไว้กะเปล่าสุญ เอากะเอาบ่ได้ดอก
 พ่อใหญ่ของเฮา เงินกะมีบ่เหลือเฮ็ดจ้งไตเอาไว้ ความเป็นไปทางหน้าชาวลา ย้านเพมุน ลาวกับ
 ลาวเกิดวันตีปล้นดอกย่ำยี่ ลาวตกมาอยู่พี่แสนกว่าอพยพ คอบลาวหนีแนวรบระเบิดดั่งหูก้อง
 ชนชาวห้องเมืองลาวกะขายชาติ บ่ฉลาดเขาดัมได้ ลาวเอยได้ไล่หนีมาอยู่พี่ไทยรับภาระ หาของ
 กินชอยชูเอาไว้ คั่นไทยเขาป่าถิมตำราคือเพ็นว่า ตาตาๆเด็กอ่อนน้อยกับผู้เฒ่าพร้อมสิปลีดอกอยู่
 ใส ทำงานกันกะบ่ได้สมเพทกะใจจิต มีเมตตากอบงำเอาไว้ จ้งว่าไทยเฮานี้ รวมกันเป็นปึกแผ่น
 แม่นผู้ได้สิก่อม้างให้มายไว้ อย่าเชื่อเขาให้จำไว้ ให้ฮักแพง ให้ฮักแพง เด เดอ

(ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง กลอนลำลาวอพยพ)

ลำดับที่ 65 เลขที่อ้างอิง 05-09

(เกริ่น) โอย พี่น้องเอย ฉวีวรรณอยากขอร้องกำลังใจจากท่านเน เพื่อฉวีนี้เฒ่าแก่ อดสา
 แลแนเล่าท่าน ฉันทอกร้องท่านผู้ฟัง ท่านผู้ฟัง เอย อือ นอ

ละตั้งแต่ก่อนก่อนก็ ตั้งแต่ก่อนโดนปี ฉวีเห็นมาหลายพวกแสดงหาเต้น ฉวีเห็นมาแล้ว
 ศิลปินพวกเฒ่าแก่ ศิลปินผู้เฒ่าเคยเว้าดอกเล่ามา แต่อดีตพุนนำดั่งตั้ง เสียงตึง ดั่งไปถึงสารทิศ
 ทั่วไตรแดนกว้าง คนทั้งปวงเขาฮู้ คอยดูจนแน่นอ้ง มีแฟนหลายอ้งแน่นแสนล้านเจ้าโฮงัน แต่ก่อน

นั้นไผ่กะจมนถามหา คราวมันดั่งโลกถือเขาเยื้อง บัดนี้มาถึงหม่องศิลป์ได้อัปโศก โลกเขาลืมปล่อย
 ถิ่นจมนดินเจ้าอยู่ดิน การหากินกะเม็ดสั่นศิลป์ตายจาก ภาพความหลังอ้างว้างคั่นวางถิ่นปล่อยหนี
 ทุกข์ยากฮ้ายอาชีพอะเม็ดสิทธิ์ ตัดชีวิตอนาคตตัดลงจนถึงเป็นบั้น มันคือฝันเม็ดสั่นการงานกะ
 ลำบาก ความทุกข์ยากกะแล่นเข้ายามเฒ่าแก่ชรา ละชีวิตเดินพอนอ่อนย่อแขน ทั้งเสียงแคนกะบ่
 ดีเม็ดแล้ว เเทงสังขารชราเฒ่าแนวไต่เม็ดทุกอย่าง เสียงกะเม็ดแอบแห้ง แสงซำกะบ่มี วงดนตรีเขา
 กะป่าหนีจ้อยนอนคอยตะลาโลก กรรมเอยกรรมความทุกข์โศก แสงฮ้อนนอนท่าแต่สิดตาย ชีวิต
 หมุนเคลื่อนย้ายกลับสู่อัจฉริยะ คนกะซังลืมเม็ดบ่เอยหาพอดี แนวดีๆเม็ดแล้วศิลป์ก็ยั้งอ้อยฮ้อย
 ลมวอยๆแต่ก่อนเดือนหงายๆล้าอยู่ฮ้านคนเป็นล้านไปนั่งฟัง ทวนความหลังมาแสนเศร้า เสียตาย
 เดแต่คราวหนุ่ม จิตแห่งกลุ่มใจนั้นกะบ่ดี ฉวีวรรณย่านมันเป็นจิ้งสั่นคุณพ่อศรัทธา พวกคนมาฟัง
 ลำให้ฮ้ำฮอนให้จำไว้ อย่าได้ป่าเตะถิ่นศิลป์ยามอดอยาก อุปมาให้ลูกพอให้คันฮิมตอง
 แนวดอกไม้เริ่มใหม่แจ่มจู้จี้ คันสั่นเบ็งบานหอมเฮ้า มาลาเป็องใบหอมช่อนกลิ่น หอมเกสรอุดเฮ้า
 ไผ่กะเว้าบ่อยากหนี ละแมลงภู่กั้วบินเขินแสงตอม หอมเกสรอ่อนระหวายบัดกวยก้าน อุปไมยคือ
 ฮ้อยฉวีวรรณนั้นมักแอ้ว กะคือกันนั้นแล้วมาลากานคันเบ็งบาน เหลือแต่อายุน้อยวัยหนุ่มคะนอง
 แขน สังขารยังมัดไว้ลำนแนวแขนพอน คนอ่อนชอนคือฟังได้คือมาลาบานแบ่ง บาดมาเฒ่าแก่แล้ว
 คันใบแห้งดอกหล่นชู่ แมลงภู่กั้วกะเหินห่างบินหนี สีคือกับฉวีวรรณ เมื่อคราวกะชานัน แพนของ
 น้องกะมองเมินกะเหินห่าง เอ็นหาไผ่กะบ่พ้อ คันพ้อแล้วสิดาวลง ชีวิตน้องขอบอกไว้เปรียบเทียบกับคนฟัง
 เม็ดความหวังบัดฮากาลเมื่อน้ำ คันสี่ปานางถิ่น ฉวีวรรณคันขอร้องไว้แน่ ถ้าฉวีเฒ่าแก่
 อดถามหาแน่แล้วว่า มาเว้า แม่นเรื่องลำ ให้จำไว้เถาะท่านเอย ให้จำไว้เถาะท่านเอย โอย ละ นา
 (ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง กลอนลำศิลป์เมื่อตกยาก)

ลำดับที่ 66 เลขที่อ้างอิง 05-10

(เกริ่น) โอย เหมือนตราฤดูฮ้อน คิมหันตาเห็นว่าฟ้าฮ้องหวาน คันผู้ใต้อยากม่วน ให้ฮ้ายป่า
 เมียมา คันป่าเมียมาแล้ว สดางค์แดงบ่ให้แต่ง สดางค์แดงบ่ให้ฮ้อน มาอนร่วมฮ่วมฮ้อนาง ฮ่วมฮือ
 นาง ฮือ เอย นอ

อันนี้ เสียงฟ้าฮ้องตัมตัมฟาล่วงเดือนหก ฝนกะตกลงเม็ดสู่ดินแดนด้าว ฟังฉวีวรรณหล่าลำ
 ทางยาวสั่งกาจ ศักราชเปลี่ยนไฉ่เดือนล่ำได้ล่วงมา ฟังกะเม็ดอั้งตั้งแสงแดดก็เม็ดแสง ด้วยเดชแมง
 เมฆาอยู่เทิงแดนฟ้า ตกลงมาเต็มเนื้อพระพิรุณจนเต็มโห่ง ผักแว่นผักฮีสินปลั่งช่อนหนองน้ำเจิมได้
 เจิมนอง หนองใหญ่ๆน้อยๆล้นเปี่ยมเต็มเม็ด ปลาชิวปลาชาวนา กะเด็ดแข็งทั้งกุ่ม พากันหลูไหล
 ขึ้นมารวมกันโสมไซ้ เอาไซ้ตักปลงกางพอได้ดอกอ่อมหงาย เมฆทั้งบนแล่นย้ายโง้ววยดอกโสมกัน
 แสงตะวันบังมิดชุ่มเย็นกายเนื้อ สัตว์บกน้ำดีใจวังโล่ เด็กน้อยถือเชือกค้องนำกันฮึดอนเล ลงไปเซ
 ฮอมห้วยฝูงจิวควายเต็นตื้น นอนเกือกตัมชนพุ่มไม้หัวท่าวดอกใส่กัน เด็กน้อยเล่นที่ลี้หักเอาหง่า

แห่งแก่ ตีตักแตนนาคันแท แลนพายน่าซ้อง ฟังเสียงฮ้องนำตักแตนนอี่แดงเซิน เสียงจิ่งหรีดฮ้อง ตามจ้องเจ้าสองแนม จีโปมคัยชุดโปมเป็นขวย เอาเสียมชุดกะอยู่โปมฮุดัน สองมือคั่นกะนำฮุดอก จีโปม เก็บเผาเห็ดผึ่งพร้อมนำป่า ปากะยอม ปากะยอม อือ เออ เอย นอ

(ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง กลอนลำสังคณาสังขาร 1)

ลำดับที่ 67 เลขที่อ้างอิง 05-11

(เกริ่น) โอย นอ แล้วต่อจากนี้สังกาทอนสอง เก็บไปตามฤดูกาลเปลี่ยนมาพอได้ ตามอง หาปลายไม้ ฮังมตแดงเอาไม้เงนำต้นแก พุ่มหว่าน้อยพอสิได้อ้อมใส่กาย แล้วกะได้ลัดใส่ ลงหนอง ดอน ใต้กะลงสรงสาอาบใส่ไคย้อย ลงลอยเล่นในหนองเก็บผักอ้อม บัวอื่แบ้จอกแหนพร้อมคั่น ฟองเทา เก็บใส่ไว้ตองห่อดิบตี ลงวาริคั่นล่องลอยเย็นเนื้อ สวยมาแล้วตะเวินโงไค้งอ่วย กินข้าว ภายอ้อมแล้ว นอนเล่นคั่นอยู่เถียง เสียงเขียดฮ้องอืดแอดแจนา ตามภาษาซิ่นซมได้ลอยน้ำ ใบขาม ซ้อนเทิงโพนปล่องอ่อนๆ ต้มใส่เขียดอ้อมโม่ลามพ้อมดอกพองปู คั่นว่าซุบหน่อไม้ผักแวนมา กับ ตามฤดูกาลผันเปลี่ยนหมุนเวียนล้อม คนเฒ่าชอมเห็นฮู้ระดูการพาเปลี่ยน ฝนตกลงสู่พื้น พาให้กัน ซิ่นบาน คนกะออกจากบ้านลงโห่งชุดดิน ย่อคั่นนาชอยไถพันไม้ ฟันฟันไว้สุมควันลูกวื้อๆ ปลูก บักอื่อบักพริกพร้อมหลายลันผ่องบักเขือ นี้ละชาวชาติเชื้อเขตถิ่นชนบท อาทิตยฮ้อสดลงอ่อนแสง กลับบ้าน พอถึงเฮือนชานแล้ว เขาเฮือนแสงแดดอ่อน เข้าบ่อนนอนมิดอั้งตั้ง ชาวบ้านได้ อ่อนเพลีย ชาวบ้านตื่นหูแจ้งจัดแจงไปนา ตามปะสาฮิตคองเดิมตั้ง ผุงคนฟังให้จำไว้ฤดูกาลเปลี่ยน ใหม่ สังกาศักราชเปลี่ยนแล้ว ฉวีเหล่าสิตาวลง คืดฮอดเต เอย คืดฮอดตั้งแต่อยู่่น้อยๆอยู่ท่งไล เก็บเห็ดไค เห็ดห้าพาน เห็ดปลวกบาน เห็ดเผิง เตี่ยวนี้ถึงเวลาน้อยลิมไปเมิตทุกอย่าง ศักราช เปลี่ยนแล้ว คนนั้นก็เปลี่ยนนำ ก็เปลี่ยนนำ เอย อึม เอย นอ

(ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง กลอนลำสังคณาสังขาร 2)

ลำดับที่ 68 เลขที่อ้างอิง 05-12

(เกริ่น) โอยฟ้าเอย ฟ้าฮ้องท่าวเสียงยาวๆฮ้องเจิตแซว ใ้อีชีวิตรดสองแถว หาเข้าคำกิน รับจ้าง สตางคั่น้อย แม่นค้อยทน แม่นค้อยทน เฮอ เอย นอ

อันนี้ เกิดมาในชาตินี้ จังแม่นทุกข์แสนขนาด กำแต่พวงมาลัยรถสู่วันบ่มีเวิน จักแม่นเวร หยั่งช้อย กรรมหยั่งนอแต่ปางก่อน เรียนหนังสือกะบ่ได้ความรู้ช้อยบ่มี จึงได้ออกรับจ้าง นอรล สองแถว ออกตามแนวหารับ ส่งคนไปตามเรื่อง ไปในเมืองหาสินค้า หากคนได้ไปนั้ง หูกะพังตากะ จ้องมองได้ดอกสุยาม ข้าวและนำบ่ได้อ้อมกินตี ยากนำคนโดยสาร ส่งของขอร้อง ยามฝนลงมาต้อง โตหมองสีหม่นๆ ยามแดดลืออดเหงื่อย้อย กะทนสู้เจ้าสู้แนว รถออกแล้วกะไคแน่นมันเย็น เหม็น น้ำมันเบนซินกลิ่นน้ำมันโซล่า เวลาบ่มีหลายแล้วแนวโดนักขับชี่ ตื่นแต่เด็กลูกแต่เข้า เห่งางวง

บ่วงนอน คับฟ้าวงวรดรดผัดมาจด หาเงินรลสิ่งเสียทางไว้ อดทนใจอดทนสู้คู่ต้นพันท่า ผนลิตก ฟ่าลีฮ้อง ผนลิตกฟ่าลีฮ้อง บมีย่านดอกต่อโย คอบอยากได้เบี่ยบาทเงินตรา ยิมเขามาส่งทุนบ่พัน พร้อม คันลียอมย่านขายหน้าเสียเวลาไปเปล่าๆ คนทั้งหลายกะสิเว้าหยามหน้าหนุ่มคะนอง ทุกข์ ปานไต่กะต้องต่ออดสา ทางกันดารรถสิเพพังม้าง ให้นำทางหินก้อนหัวค่อนๆทางหินลาด ออก ตลาดอยู่สู่มื้อ ประมาณได้แต่ละวัน คันหันไค้ง บ่ได้เซา บ่ได้เซา เอย นอ

(ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง กลอนลำหนุ่มรถสองแถว 1)

ลำดับที่ 69 เลขที่อ้างอิง 05-13

(เกริ่น) โอยนอ เอย นอ

อันนี้อดทนอยู่จ้งสัน คอบอียดอยากงานทำ คันสิหันไปหาจ่ายของ หรือเรื่องเงินกู้ ผัดบมี ความรู้ ภาษากะเขินขาด ความสามารถบ่เก่งกล้า ย่านขายหน้าขาดทุน เงินสิหมุนกะบ่ได้ ทุนบ่ ใหญ่อับจน จ้งได้ขับรถยนต์สองแถว แล่นนำคันตามบ้าน พอได้มีเงินซื้อกางเกงในหรือเสื้อใส่ ปาน ไต๋นอสิรวย ปานไต๋นอสิได้มีเงินล้านใส่กระเป่า ทุกข์หลายเตผู้เจ้าหนุ่มอ่อนขับรด หาคู่มาเคียง ภาย หาสตรีใส่นอ หาสตรีใส่น้อ พอสิได้นอนขาก่าย เดือนหงายๆคิดฮอดน้องเงินอ้ายกะบ่หลาย เสียตายเต เสียตายเจ้าดวงใจงามเลิศ งามประเสริฐอ่อนซ้อย งามละห้อยตั้งเขียน มักแต่เจ้าลูก เฒ่าแก่เงินแสน ยอแขนแต่บ่ตึงคิงเจ้า ย่านบ่เอาชายช้อน กรรมกรขับรดแล่น รลบัดนี้บ่ได้ บ่สม เจ้าคันตอนตัน พี่กับนางคนละชั้น ฟ่าดำดินสุด แสนสิมาสมมุติแอบอิงอมอ้าง ไปคนทางละทีนี้้อง รลสองแถวหน้ามันดำ ไผเตทองคำ ปานไต๋นอรถสองแถวจ้งสิยื้อ ถึงน้องตอนเสนห์ รูปของอ้ายบ่ เท่ ลูกเฒ่าแก่เขาเกิน เขาเดินก่ายอยากอ้ายเขาซ้า พออยากกำแขนน้องตั้งมาปากซ้าเบ็งเต หล่า ทองคำโตตำๆรถสองแถว หัวใจรักท่อฟ้า บ่ลืมหลาดอกตอนคำ ฉวีลำนานี้ซ้าหนุ่มกรรมกร รลสอง แถวคันบมีไผเอา ออย่าได้ลืมาทางพี่ ฉวีวรรณสิเอาไว้พอได้ไปหาลำ บัดไปร้องไปแอว ไอ้ชีวิตรถ สองแถว มันหากเป็นจ้งซี้ สิรับรอง สิรับรอง โอย นอ

(ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง กลอนลำหนุ่มรถสองแถว 1)

ลำดับที่ 70 เลขที่อ้างอิง 05-14

(เกริ่น) โอย เตือนเอย เตือนทกมาราตรีค้อย ลมวอยๆหอมดอกค้อย หัวใจลอยคินนำหนุ่ม ลูกทุ่งมีแต่ยุ่ง แม่นเรื่องนา แม่นเรื่องนา เอย เออ เอย นอ

อันนี้ถึงฤดูทำนาแล้ว เตือนทกมาฟ้าฮ้องลวง ผนกะตกหยาดย้อยอำพันได้ชุ่มเย็น ต้นไม้ หญ้าเขียวอ่อนใบดก สาลิกาฝูงนก เขียดจนาอยู่หนองน้ำ เสียงระงมกบฮ้องในหนองดั่ง เอ็บ เอ็บ หนุ่มชาวนาแบกพรว้าได้ ขวานพร้อมดอกสู่แนว ตัดต้นไม้เตรียมทำสิลงนา ฟันใบไถคราดมีหา พร้อม กกพะยอมแดงกั่วลำยุงต้นดู หนุ่มชาวนาคุบได้ย่านการสู้ ดอกสู่แนวจ้งสิแล้วลูกหมู่

ประชากร กับนครในเมืองต่างกันคนชั้น หากันคนละทางคนละทางอาชีพ การศึกษาจบประถมท่อนั้นสามชั้นได้แต่เรียน เขียนจดหมายไปได้ลายมือที่บ่งสวยสด ลายเส้นต๋ทางโจงตบได้เรียนสูงชั้นจ้งตุ้ตันทางนี้แสนเต็มทีการเกษตร ซอยประเทศชาติได้คนก้ากะต่างกัน ละหมู่เพิ่นสอบได้ชั้นเจ้าใหญ่ นายโต เป็นอาจารย์สอนศิษย์ก็เพราะบุญทูลได้ การกะเงินพร้อมสมองดีสมประกอบความชอบมีสินล้นคนกะจ้อทั่วไป สอบชั้นโตกะได้ดีเต๋นวิชาการ เป็นทหารหรือโปลิสผู้ว่าการครองบ้าน กะขอยมือด้วย จงสุขซีเจริญลาภ การชาวชาติจ้งได้สูงชันดอกสู่วัน แต่ละชั้นอาชีพต่างกันกะทำ โตดำๆกะชวานาหวานไถดินล้วน เม็ดกะบวนไถแล้ว ชวานาได้ดำต่อ ข้าวอยู่นาปังซ้อนเขียวเกี่ยวดอกกายกัน ทุกข์ของหนุ่มหมื่นชันกะทนต่ออดพัน มือกำคันไถคอยดึงเอาพร้อม สุริโยแสงกล้าชวานาต้องอาบแดด แสงแดดเผาอยู่สู่มือ กะทนสู้บ่จ่มเลย บ่จ่มเลย เอย นอ

อันนี้ คอบอยากได้ข้าวใสในฉาง เป็นอาหารประกอบการปรุงเลี้ยง เหลือกินแล้วนำไปแจกจ่าย ได้เงินหลายฝากไว้สื้อให้ดอกค้ำตอง มักแต่น้องยศใหญ่สูงศักดิ์ คันสื้อขอความรักคิดยากอายดอกความรู้ เป็นสาวครูสาวค้ำมีทองแหวนใส อยากรื้อให้ใสก้อย ย้านสาวน้อยเพิ่นบ่มองได้แต่จ้องแล้วจ้อง ว่าชีวิตชวานา วาสนาชวานา ช่างบสมบูรณ์แท้ คนเกิดมาช่างบ่คือความตั้งใจหมายไว้ใส แต่ภูมิใจลูกชวานาหนุ่มแน่น เขาได้คั้นขอยชู กู้ชาติไว้การเกษตรกรสิกรรม อย่าตกใจหนุ่มชวานาเอ้ย ไผบ่เคยทำนานั้น บางคนชะหยันว่ามันต่ำ ว่าหน้าดำสกปรกอีกซ้ำ คำว่าคั้นต่อไป ชวานานี้ละได้ หนุ่มใหญ่กรรมกร ชวานนครเมืองหลวง สู้คนกะกินข้าว ชีวิตคนเฮานี้ สีเอาดีอี้ยยังแน่ ละคิดเบ็งแต่ ตั้งแต่พวกอยู่พี คันกรุงกว้าง ก็เพ็งเฮา ก็เพ็งเฮา เอย หนา

(ชุดที่ 5 รำลึกความหลัง กลอนลำหัวอกหนุ่มชวานา)

ลำดับที่ 71 เลขที่อ้างอิง 06-01

(เกริ่น) โอ้.....โอ้ย.....ฟ้าเอย ฟ้าฮ้องค้อยทางดอนแดง ฟ้าฮ้องแรงแห่งขอนแก่น คันฟ้าฮ้องแล่นพุ้น แล่นพีฉวีวรรณ คัดฮอดซู้ ยามสี่เข้า แม่นบ่อนนอน แม่นบ่อนนอน โอ้ย ละนา

เอออันนี้ละพ่อแม่เอย อวสานสุดสิ้นการลำสี่ได้ดาว ลำทางยาวบาดสิม่วนชวนเจ้าให้ฮ้ำฮอน อวสานสุดสิ้นการลำสี่ได้จาก จากพ่อแม่พี่น้องลุงป้าสู่สุคน นาฬิกาตีห้าถึงเวลาแจ้งสว่าง ท้องฟ้าสว่างไก่อกะโจกเจกจัน คนเขาเฒ่ากะตื่นมา มือคัวหาของเคียวมาตาโบกหมาก ควกคากพ่อใหญ่หาแอบฮ้างมือคัวใส่กอกยา แสงไฟมาแดงเม่าควนเป็นเลาสุบฮวดๆ ไฟใหม่หนวดบู้ ชูเอย ตันละแม เสียงแวงหลานไฟให้ เอาไวๆกินนมแน่ แม่มันหยังบู้ เมางวงชวงแต่นอน เด็กออนซอน เสียงควายตู้ ภูเสาเฮือนดั่งเฮือฮาด ไก่กะจาดๆเงิน โตนตัมเขี่ยซีดิน ผักตำนิลแม่นพวมเลียม แสงทองพั่นซอ ไบกล้วยเป็องเปลี่ยนปิ่น จวนแจ้งสว่างมา ดังไฟสาเดอหล่า ถึงเวลาตีตกบาตร เสียงฮือฮาดควกคากตั้ง ตีแปนกะต้อยดำ หมอลำจวนลงฮ้าน วันดีสี่ส่อง เด็กน้อยนอนหล่องห่งอง ให้ปลุกน้องเจ้าเกียเมื่อ ปลุกกันสาเดอ หล่าวันดีสี่สว่าง ทั้งศรัทธา ลูกหาเฮ็ดอ้อมตัม คาวพร้อม

เจ้าผ่องหวาน อันนี้ หลานขอลาเดอค่ะ ฉวีวรรณลาไปก่อน ยามตะเว็นอ่อนๆ สีไปยืนที่ลี เอามือชี้ใส่ผู้ใต้ ฉวีวรรณนางมาเสียใจ ตั้งแต่บ้านห่างบ้าน อยู่คนที่ตำบลพ่อแม่เอย ส่างบ่วนเวียนมา กะอยู่หน้ากันพี อันฉวีวรรณน้อง บ่อยากไกลพรากห่าง แต่หลานรอบได้ งานหน้ากระจันมา ปีหน้าพูนสิโค้งอวยมาหา ขอศรัทธาเฮ็ด กะแต่งบุญหนุนไว้ คันลูกไปหาเหล่า ฉวีวรรณก่อนหมู่ หลานสิมาโอ้ร้อง ฉลองให้ค่าบแพง มื้อนี้ศรัทธาเจ้า ทำบุญแจกจ่าย ตะเว็นสายสองแจ้ง มาพูนสิห่างหนี บ่อยากพัดจากเว็นเวรมาจ้องจำไป บ่อยากไกลสายพอ พ่อเวรหากมาเว็น จำเป็นแหล่ว เวลาหากมาไหล่ ขอโล่พวกพี่น้อง สิลาท่าน ท่านผู้ฟัง ท่านผู้ฟัง อือ เอย เอย โอย ละนา

(ชุดที่ 6 อมตะหมอลำ ลำลาทุ่งรวงทอง กลอนลำลำลาทุ่งรวงทอง)

ลำดับที่ 72 เลขที่อ้างอิง 06-02

(เกริ่น) โอ...โอ้...ละนอ...เป็นเว็นเอย แก้มอัยเป็นเว็น ละให้หงส์ลอยมา ละให้กาล่อยเซิน มันโลดเซินแต่เงาอยู่พ่อควงควง โอย ละนอ ละนวล เอย

ละเตี้ยวนี่ คุณนาย คันเว้าท่อนี้ กะมือใหม่ไสมา เว้าท่อนี้กะมาใหม่ไสมา แล้วสิลาลุงตาสั่งลาต่อท่าน สารุเต๋อข้าขอนบอมนี้ว โอยลาสั่งบัญชาการ หลานมาลำค่าคีนจนแจ้ง อีกตอนหนึ่งแสงอรุณผ่านพัน จนคนฟังกะสิหน่าย พ่อแม่กะลิ่งวง โอยลุงป่ากะสิเหงา บ่าวช้าน้อยยอิดเหมือยโฮยแแสง แสงอรุณรังษิมุยแดงแสงชิว อีกตอนหนึ่งเห็นแต่ทิวลมฟ้า คือเมฆาหาเหล่า หวีสิได้จากกัน สาละน้อหานี้ ที่หน้าอย่าสิม มองเห็นเดอมองเห็นฟ้ามีดครีมลมโบกสะบัดโบย อีกตอนหนึ่ง ขออย่าสิมสาวนางผู้มาลำร้อง แน่เดอพ่อหวิประคองมือไหว้ ลาก่อนเดอคุณยาย จังว่าทั้งคุณตา สิลาเจ้าพ่อแม่ ลาทั้งบ่าวเสื่อแหล่ผู้แลจ้องสองนาง ขอโทษบ้างในระหว่างลำลง อีกตอนหนึ่ง ลำบอจไฟเราะไปรดอภัยปางนี้ อีกตอนหนึ่งอย่าสิมิใจสั้มคารมสมซ่า มิงานครั้งหากภูณาน้องอย่าไหล่ อดสาเดอ อดสาเลียงลูกไ้ผู้ต้อยต่ำหาลำ อีกตอนหนึ่งพากันจำเอาสา อย่าได้สิมหลานไ้ แน่เดอพ่อไผ่มีงานที่หน้ากรุณาติดต่อ จังว่าขอเผิงพ่อ จังว่าขอเผิงแม่ กับคุณพี่ผู้ไ้ คาวหน้าแต่งงาน ไผ่อยากจ้างติดต่อเป็นแพน แนะนำมาวาสนาคำ อีกตอนหนึ่งให้พินาเมื่อบ้านหนองไหล่ คำเมื่อส่ง แน่เดอคำเอย เดียวนี้ลมพัดตั้ง คณิงพี่ผู้ฟัง ฉวีวรรณว่าสิไปหวังหวัง หวังๆ คือตั้งพ่อ อุดละกั๊ง ต่อไปละสะหวัง หวังๆ สิเหลียวหลังสั่งเจ้า สิลาท่านห่างหนี โอ้สินานวลชวนน้องไว้ก่อนท่อนั้นแล้ว

(ชุดที่ 6 อมตะหมอลำ ลำลาทุ่งรวงทอง กลอนลำเมตตาจิต)

ลำดับที่ 73 เลขที่อ้างอิง 06-03

(เกริ่น) โอย พี่หมอลำ ละจังว่าลำทางสั้น ละผู้หันลงมา ว่าลำทางล่อง นกเขาที่ชันยังบัแล้ว บ้านเอยจั้งเม่นมา กะจังว่าเหลียวเห็นหน้า ละสายตาพ่อเจ้าลูกเด่น ละผู้จันทร์วันเพ็ญละใส

ส่องแจ้แจ้ แ่งแล้วเปิดบ่เป็น ยอนตาเหลียวเห็นคนโก้ อยากรอเมื่อโซบ้านอีแม่ ขึ้นรถยนต์นั้นแม่น
 แห่ป้าย เมื่อบ้านแม่หย่าเฮา เจ้าผู้แวนนำแก้ว อยากรอนำแวนนั้นเมื่อให้พ่อ ต่อหลอ นั้นผู้จั้งเจ้า
 จั้งเจ้าผู้จั้งเจ้าจั้งเจ้า ผู้สาวเว้าเจ้าอย่าเฉย เมื่อเป็นเขยทางบ้านหนองไหลค่านันสิได้บ่ ไปเป็นเขย
 นั้นพ่อแม่น้อง ทางบ้านว่าจั้งใต้ พักผ่อนแน่น่า คั่นนวลในนี้นา แนน่าคั่นนวลในนี้นา สายตาเจ้า
 สักกะไม้ไล่ สายตาเจ้าสักกะไม้ไล่ หรืออยากเป็นไ้พ่อแม่เจ้าเด คั่นผมเจ้าเพออยู่กลางเอย เจ้าผม
 เจ้าเพกกลางเอย เจ้ากลางเอย กลางเอย กลางเอย เจ้ากลางเอย

จะให้หวัง้อคุณหรือ ก็โลกเขาลือว่าคุณมีเมีย จะให้ฉวีคลอเคลียร์ อยู่กับคุณทำไม น้องนี้
 เชื่อไม่ไหว ก็แสนเสียใจพืมาลวงล่อ นิ่งทำพะเน้าพะนอ โอ้หรือขอบอกว่าพอกันที โอ้หรือขอบอกว่า
 พอกันที ผู้หญิงหลงลม ก็เพราะกรรม ผู้ชายนั้นหวาน ผู้หญิงหลงลมก็เพราะกรรมผู้ชายนั้นหวาน
 หลอกลวงกันหน้าบานๆ โธ่หวานน้ำตาลก็ยังไม่เท่า หวานๆน้ำตาลก็ยังไม่เท่า หลอกเขา หลอก
 เขา เจ้าพูดไม่จริง หลอกเอาเจ้าพูดไม่จริง ตัวให้หญิงหลงลม ตกสนมหวังยาง เป็นแม่ฮ้างหลาย
 เลือ่ชาติที่แวนดอกเตือ มั่นบ่หวานนั้นละมันแม่นอยู่ต้น คั่นอีน้องบ่เชื่อคน กกสนมันมีหลายก้าน
 กกตาลมันมีหลายไส้ ใจคนมันมีหลายง่า สัจจาอีน้องได้ว่แล้ว ว่แล้วสิว่า แล้วว่แล้ว มายม้างบ่
 เป็น นั้นละน่านินวลในนี้นา ละน่านินวลในนี้นา รักกันหนาสัญญากันไว้ รักกันหนาสัญญากันไว้
 อย่าป้ออย่าไล่กันหนา อย่าป้ออย่าไล่กันหนากันนา กันนา กันนา กันนา อยู่กันนา

(ชุดที่ 6 อมตะหมอลำ อำลาทุ่งรวงทอง กลอนลำวันเพ็ญ)

ลำดับที่ 74 เลขที่อ้างอิง 06-04

(เกริ่น) โอ้ โอ้ย พ้าเอย พ้าฮ้องค้อยทางดอนแดง พ้าเอยเดนมอ พ้าฮ้องแรงแงทางเมืองแม่
 สาวหมอลำอยากได้อ้ายบ่แพ้แล้ว แต่พ่อแม่อ้ายบ่พร้อม บ่ยอมให้ อ้ายแต่งงาน อ้ายแต่งงาน อือ
 อือ เอย โอ้ยละนา

เอออันนี้ละพ่อแม่เอย เปิดแต่ลำทางสั้นหันลงมาทางล่อง ละว่าเปิดแต่ลำล่องแล้ว อีนา
 นื่องสิว่ากลอน ละถึงเดือนห้าเดือนหก ฝนตกฟ้าฮ้อง เสียงโจกจิโจก เขียดจะนางออยโพน อึ่งบาก
 แดงลงน้ำ ผุงว้าวควายท้าว ปูปลาผโยงปีก เปิดไ้ฟ้อนประสงค์ เอ้วใส่ฝน เหมยหมั่งๆฟ้อน แอน
 ออระทวย เมขลายอแยง แกว่งผกายดวงแก้ว แสงใสเหลื่อมปูปลาผโยงปีก สาวบ่คิดฮอดชู้ ทนโธ
 โถกถิลถล กบเขียดฮ้องเอบอึ่งเอเสียง ปูปลาในวังเวิน เหวินหวางน้ำ ขอนในน้ำไหลลีเหลิง เหลียว
 เบ็งหลุมกะเหล็งหล่าง ช่างซี้ไปคีคั่นหนี ปูปลาต้นหนีจากน้ำ หนีไปหลืออยู่หม้อแกง เจ้าผู้แฮงเห็น
 พ้า เซินหาซากควายตาย สายคอคควาย อย่าฟ้าวไล้ลมแฉ้ง สาวหมอลำว่าจะแ่งกระจกเด หาใส
 พ่อแต่แวน ว่าอยากหาคู่ซ้อหาพ่อ แต่ผู้ชาย อือ แต่ผู้ชาย อือ เอย ละนา

เอออันนี้ละพี่หมอลำ สาวหมอลำขึ้นไปเทิงภูผาย เหลียวลงมาภูหลุม เห็นแต่ขอนแก่นตั้ง
 บังหน้าหล่มบ่เห็น ละเพิ่นว่าเจ้าผู้ตุ้มตุ้ยเจ้าผู้ช่ควายเถิก บาดว่าควายพาขึ้นโนนชันๆค้อยกิ่งหรือ

เจ้าผู้ตู่ตู่คุมตุ้ยทะเลยจับผูกไว้ ดึงควายลงบ่ออยู่ เจ้าผู้ตู่ตู่คุมตุ้ย กะตักข้า้แมนต่วนตอ คั้นซองอแซงแ่ง
ขึ้น เหลียวหาคนให้หิว เจ้าผู้ตู่ตู่คุมตุ้ย กะยีนให้อยู่หิวเสียง เหลียวหาควายบักเล่เฒ่า เขาเลเลบ
เห็นอีก เจ้าผู้ตู่ตู่คุมตุ้ยกะเดินต่อต่อมต๋อย ไปหาควายอยู่ในป่า ทั้งมือเซ็ดน้ำตา ขาเดินไปป่าไป
ตกขุมปูล้มถ่วน คนกะแ่งผู้อ้วนยีนให้ อยู่ผั่งเพลิน อยู่ผั่งเพลิน โอย ละนา

(ชุดที่ 6 อมตะหมอลำ ลำลาทุ่งรวงทอง กลอนลำเหยยหยอก)

ลำดับที่ 75 เลขที่อ้างอิง 06-05

(เกริ่น) โอ โอ้ย ฟ้าเอยฟ้าฮ้องล่าย มาเสียดายซู้เก่า ซู้ใหม่มีบัพพ์ ผู้ชำน้องบ่หล้าคอย บ่ห
ล้าค้อย เออ โอย ละนา

เอออันนี้ละพ่อแม่เอย ออกพรรษาลาพระเจ้า สิบเอ็ดเพ็งลมล่วง น้ำหมอกเหยยาด้อย
เย็นจ้อยฟ้าหม่นวม นกแจนแวนจ้อแจฮ้อง ยามอรุณพันพุ่ม ยุงและฮั้นกระเบิดลิ้นบมี ลมอิน้อยพัด
ปั่นตีฟอง น้ำในหนองระรอกฟองเฟือนฟุ้ง บัวบานบาง ในหนองเปื่องปั่น ผักกะนองอีแบ้ บานกั
มตะผั่งหนอง มองไปหัวนาพูน ข้าวดอกฮวยกัมซอมซอ รอแต่เกี่ยวสิเกี่ยวหลาวส่วนเข้าใส่ลาน
เห็นกกตาลเทินเท้อ กลางนาควคาก นกกระจิบกระจาบน้อย คอยเฝ้าส่องฮวง กลางคืนเดือนใส
แจ้ง นภาพันผุดผ่อง กลางเวินบ่ผ่านผ่าย ดาวตั้งบ่ส่องสี ผุงนารีกำลังขึ้น ชายงามกำลังหนุ่ม
พากันถือดอกไม้ ฮวงข้าวว่าผ่องเทียน ฐูปถ้ำพร้อมสู่วัดบูชาไฟ ประเพณีไทยเฮา แต่โบราณพูน
บุญพรรษาเถิงแล้ว สั้งโหมเพินเอิ้นปาว ตีกลองตั้งตุ้มตุ้ คนเฒ่า แมนหลังโหม แมนหลังโหม เออ
อือ เอย ละนา

อันนี้จัดแจงได้ ของแจกแพทาน หวังสวรรค์นิรพานสู่คนมวนพร้อม บัดนี้หันมาเว้าคนเฮา
กะท้าวขึ้น พากันตื่นตั้งแต่เช้า คนเฒ่ากะขึ้นบาน จานลาถีมลาศีลศีกบวงใหม่ ได้พรรษาหนึ่งแล้ว
อยากลาล้าว่าลวงหนี เปิดความเพียรศีลสร้าง หันมาทางโลกละเพสสังฆะเจ้าสิมาเข้าว่าสูโยม
ยามลมมาซุนต๋อง บุญกระถินผัดมาฮอด ทำบุญแพงฮวดไว้ บุญสิยิวว่าสังซู ยามกลางคืนฟิ่งล้าแล้ว
กลางเวินผัดวงต๋อ เกี่ยวข้าวดอกกะบ่ได้ นอนเล่นว่าอยู่เถียง จุงควายตู่หน้าคันทนา ปากเป่าปี
ตักปลาแตกต่วงๆ ตำส้มหมากละกอ กลางวันหมอลำเต้ย เสียงเลยเลย คิดฮอดบ่าว ใจผู้สาวสำ
น้อย ทั้งฮ้างบ่ต่างกัน ปานได้เลสิเห็นหน้า จดหมายมากะไคแน่ ผู้ลางคนบาดอยู่ไกล ปักซี่ได้แห่ง
อยู่ไกล ผู้ลางคนไปหาค้า หาทำงานมิดจิลี คอยจดหมายกะมิดจ้อย นอนคอยแล้ว ได้แต่คอย
ได้แต่คอย อือ เออ โอย ละนา

(ชุดที่ 6 อมตะหมอลำ ลำลาทุ่งรวงทอง กลอนลำอาลัยอาวรณ์ 1)

ลำดับที่ 76 เลขที่อ้างอิง 06-06

(เกริ่น) โอย อ้อ อ้อย อื้อ ฟ้าเอย ฟ้าฮ้องโยน เสียงโยน โยน กั้งโกบส่อง มองไปขวาและซ้าย ว่าสิเห็นหน้าอ้าย นั้นคอยแล้ว ฮือ หน่ายบ่มา หน่ายบ่มา อื้อ ฮือ อื้อ ละนา

เออ อันนี้ละพีหมอลำ ละเพิ่นว่าเต็มทีคนเป็นฮ้าง ปากันแห่งลำบาก ผู้ยากหลายผัดแม่หม้าย นอนกลุ่มผ้าห่มนวม บ่มีไผมาเป็นเพื่อน คนเดียวโคนถ่วนๆ หมู่เพิ่นม่วนโตผัดเศร้า เหวงว่วงห้วงแต่แพน กรรมหยั่งนอมนำต้อง กรรมหยั่งนอมนำจ้อง จังนอนเดียวพล่องห่อง มองได้กะบ่เห็น จักเป็นเวรหยั่งนอ นอคุณบุญเพิ่นแต่ง บาบกับบุญแต่งกันบ่ได้ สุดแท้แต่สิเป็นเดือนสิบเอ็ดเปิดแล้ว เดือนสิบสองผัดเซยต่อ เปิดข้าวตอก ข้าวกลาง ข้าวใหญ่แล้ว เดือนอ้ายกะต่อมา ข้าวโหมกลานเสียงกลุ่ม เต็มเถียงนาเตรียมฟาด ฮอดเดือนยี่เกี่ยวข้าวแล้ว เปิดถ่วนว่าสุคน กองข้าวเต็มลานแล้ว หาเกวียนขนแก่ หาบเอาขึ้นใส่เล่าทั้งยุ่งกะผ่องสาาง เดือนสามมาถึงแล้ว ลมวอยวอยบุญข้าวจี๋ ฮอดเดือนสี่บุญพระเวสตั้ง กันหลอนพร้อมว่าแหแหน คนในแดนโขงใกล้มาโหมกันจนม่วน พระเสียงดีเทศน์ มัทธิราชใส่พร้อม ยอม่วนใสนคร ตรุษสงกรานต์สิมาใกล้ เมษายนแดดเผาก็ อันนี้เอาพระลงใส่น้ำ สรงล้างว่าสู่องค์ ยามกลางวันตักน้ำ เทกั้นสาตใส่ หตน้ำกันเปียกเปียก สนุกช่วงขู่สูคน ฮือ ขู่สูคน เฮอ ละนา

อันนี้เดือนหกฝนลงแล้ว โฉนากล้าหวาน บวชลูกหลานตั้ง บั้งไฟพร้อมว่าแหแหน บูชา แถนเทิ่งฟ้า ให้ฝนมาฮ้าง ฝนตกลงหวานกล้า เตรียมพร้อมเจ้าสินา จับคันโถมาเตรียมตั้ง ทั้งเสียมกับจอบ หาไม้ม้อบคาดไว้ ไบหญ้าว่าใส่เถียง เสียงโฉนายามเช้า ฮือฮือทั้งฮ้อง ฮอดมื่อตีวันตี ไถแฮกไว้คนเฒ่าแมนเฮ็ดนา ปูปลาขึ้นโสม หนองออกไข่ กบเซียดฮ้อง โคมเกี่ยวว่าเกี่ยวกัน บางบ่อนั้นเงินขาดบ่มีคน บ่ได้ทำนากัน กะนั่งคอยตามเรื่อง ลงนาแล้วจวนจะถึงไตรมาส เดือนแปดแปดเพ็งม่อใกล้ พรรชานันกะม่อมา เตรียมสังฆาจิ้วไว้ สังฆาสิเข้าโบสถ์ เข้าพรรษาแห่ตั้งเทียนเอ้ว่าแข่งกัน มันกะเปิดท่อนั้น ฤดูเปลี่ยนเวียนหมุน สีลาคุณเดอชา สีสังลาเมื่อบ้าน บัดเถื่อมีงานหน้า จังไปหาฉวีใหม่ เตื่อพ่อใหญ่ แม่ใหญ่ ทั้งแม่ป้า สีลาพร้อม ขู่สูคน ฮือ ขู่สูคน ฮือ โอย ละนา

(ชุดที่ 6 อมตะหมอลำ ลำลาทุ่งรวงทอง กลอนลำอาลัยอาวรณ์ 2)

ลำดับที่ 77 เลขที่อ้างอิง 06-07

(เกริ่น) โอย แล้ว ได้แต่มอง ได้แต่มอง เอย นอ ละนา

เอออันนี้เพิ่นว่า สิงหาคมกะมาพัน กันยายนกะมาต่อ เดือนสิบเอ็ดสี่ม่อออกพรรษา กะใกล้แล้ว คนกะท้าวขึ้นแขว คันเฮ็ดนาไว้แล้ว ข้าวเขียวก่องอยู่ในนา ปูปลาบินนำคันแทเลาะ แกจนเกียง นกจิกเฟื่องมันฮ้อง อยู่หวนาข้าวตอกออก นกกะแด กะแดตแด่างอยกักข้าวจอบเบ็งปลา เลาะหวนาปลาพวมขอนแก่นสวิงไปเบ็งแน่ เลาะคันแทดอกหญ้าทวมกักข้าวบาดบ่เห็น นกกะเต็นสีมันแหล่ บินแซแซอยู่เลาะท่ง หญ้าซึกากพวมปัง กำลังออกดอกกุ่ม เหลืองกั่วอยู่หวนา

พ่อใหญ่สาเสียงเราฮ้าย อยู่หัวนาเลาะเบ็งท่ง คนเอาปลาอย่าข้าว แจงนี้จันหมุ่นมี แม่ใหญ่สี่เรา
 ถามส่อ ข้าวตอเหลืองพอเกี่ยวไป ซุมข้าวใหญ่มันพอเอาแล้วบ้อ นอเฒ่าเจ้าเลาะนา ปูปลาค่อนอยู่
 หัวนา ฮือเจ้าเบ็งบ่ มันพอเอาแล้วบ่ฮือเจ้าสิบ่เห็น เป็นจั่งสิตอกเจ้าชีวิตชาวนา หากินปูกินปลาบ่
 ต้องไปหาซื้อ เขามีมือหากินได้ปลาในนาบ่ฮือตอก ข้าวกะแน่นอั้งตั้ง บ่ฮือข้าวถ้าฮือตเป็น รัฐบาล
 จังได้เว้าย่องว่าแผ่นดินไทย ว่าอุดมสมบูรณ์ดี ถ้าเขามีหัวคิดเฮ็ดกินบ่มีค้ำ รัฐบาลจึงยอเยอ
 แผ่นดินไทยแมนบอใหญ่ แต่ทำนาก็หากได้ ขายข้าวว่าส่งเขา พวกหมู่เจ้าได้ยินบ่เป็นเสียงเพลง
 “เมืองไทยเรานี้แสนดีหนักหนา ในน้ำมีปลาในนามีข้าว ทำมาหากินแผ่นดินของเรา ปลุกเรือน
 สร้างเหย้าอยู่ร่วมกันไป เราอยู่เป็นสุขสนุกสนาน เราสร้างถิ่นฐานของเรายิ่งใหญ่ เมืองไทยเรานี้
 แสนดีกระไร เรารักเมืองไทยยิ่งชีพเราเอ๋ย” เคยได้ยินหรือไม่เพลงไทยเขาพาว่า พวกชาวนาเฮ็ด
 เลี้ยงเมืองบ้านจิงเจริญ เพื่อนจิงเอ็นว่าชีวิตชาวนา มันมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษทวดตาเฮาพุ่น เพื่อนบ่
 มูลเอาให้แผ่นดินไทยฮักไว้แน่ ฉวีวรรณขอแม่เสียงลำยาวเอาให้ ไกลใกล้กะดั่งเดียว ฮ้ายน้องเอย
 อย่าได้คิดคดเลี้ยวให้ชาติอื่นเขามาฮ้ายวะ เขาสิตัวไทยเฮาหลอกไปเป็นบ้า สิเสียนาเสียบ้าน เสีย
 เฮือนชานสิไปซันประเทศอื่น แผ่นดินไทยมีแค่นี้ รักษาไว้แมนแนเดอ อย่าเปลอเดอ แมนหมู่เฮา
 แมนหมู่เฮา อือเออเอย โอ้ละนา

(ชุดที่ 6 อมตะหมอลำ ลำลาทุ่งรวงทอง กลอนลำอีสานบ้านเฮา)

ลำดับที่ 78 เลขที่อ้างอิง 06-08

(เกริ่น) โอ โอ้ย วาสนาอินกน้อย บ่คอยได้แมนฮวมแพน แมนฮวมแพน เออ โอ้ย ละนา

เชิญพี่ไปเที่ยวเล่น นครพนมเบ็งจักเถื่อ ลองเชื่อกำน้อง สาวนครพิวเหลืองอ่อนดั่งทอง
 ยามสาวลงลอยล่อง ริมฝั่งโขงยามแลง ไหมก็ขาวสาวลาวก็สวย มวยผมดำน้ำบ่ก็ใส สวยแท้คือ
 สาวภูไท สวยบาดใจชาย สาวญวนก็งาม สวยบาดใจชาย สาวญวนก็งาม โขงเจ้าเอ๋ยไหลหลัง
 ดั่งน้ำใจชาอีสาน คงมันเลิศล้ำ หากมันใครไปพบเจ้างามขำ คำชะอีก็งาม มุกดาหารยอดพรุ
 ทำอุเทนหรือจะเป็นนาแก สวยจริงแม่สาวเจ้าเรณู หน้าหวานสาวดอนตาลก็น่าดู สวยเด่นงามทรู
 สาวธาตุพนม สวยเด่นงามทรูผู้สาวธาตุพนม ไปเล่นนครพนมกับน้องบ่ อยากรให้ฮ้ายไปพ้อ ละสาว
 น้อยหน่อภูไท อีสานไกลบ่แพ้ แต่ใจนางนั้นชื่นซุ่ม ดอกเด็พี่ชายเอ๋ย คั้นแมนพ้ออยากได้ ละเอาไว้
 ถ่ากล่อมสอง กะจั่งแมนกาเว้าวอน อยากรซ่อนเสื้อคั่นน้ำเต ผมเจ้าเพกกลางเอ๋ย

(ชุดที่ 6 อมตะหมอลำ ลำลาทุ่งรวงทอง กลอนลำเป็นนครพนม)

ลำดับที่ 79 เลขที่อ้างอิง 06-09

(เกริ่น) โอ โอ้ย โอย ละนอ นอ ละเว้าเอ๋ย เว้าชูป่า ลาเอ๋ยชู้ปล่อย สาวหมอลำนี้หนา
 เว้าคำไหลได้แต่จ้อย เว้าคำไหลได้แต่จ้อย ผลาช้อยแมนบ่มี เอย ละนา

โอย นอนายเจ้ามาเห็นหน้า มาเห็นหน้าवल ปรกกายขาวผ่อง สมว่าคนสาย่อง ดังก้องทั่วไทย คืด อยากได้อ้าย ตั้งแต่ยามเห็นพอเป็นดวงใจละมัยมุนปุนปั้น ฉันมาพ้อขาวลออคือไข เกิดหลงไหลมกัอ้าย สิตายรินหลังแด่ งามแท้แท้คือพระเอกในหนัง หูได้ฟังเสียงหวานดั่งน้ำตาลทรายเคี้ยว คนแถวนนี้มีในพื้นแผ่นดิน ขอเป็นแฟนแนคะจาบังอย่างหนู เป็นแต่ซู้ถ่หากคู่คุณมี กรุณาปราณีโปรดปราณคราวแค้น แฟนคือน้องมองมายิ้มใส่ แฟนคือน้องมองมายิ้มใส่ เป็นคนไทยต่างบ้าน อีสานห้องแห่งเดียว ขอเข้าเกี่ยวเกี่ยวรักสัมพันธ์เฮ็ดให้ฉันนารี ผู้มีบุญน้อยคอยนอนแล้ง แงงกายอาลัยคู่มาเห็นซู้เพิ่นแล้ว หัวใจแป้วบ่หาย ขอฝากจิตใจร่างกาย ขอฝากจิตใจร่างกาย จนวน่าซีพมลายฉันไม่หน่ายลีมหลง ชาตินี้ฉันไม่มีลีมหลง ชาตินี้ฉันไม่มีลีมหลง ขอพูดจาตรงๆว่าฉันนี้รักคุณ เป็นบุญที่ได้มาเจอพี่ ถ้าบุญน้องมีขอรักพี่คนเดียว ถ้าบุญน้องมีขอรักพี่คนเดียว เหลียวมาบ้าง เหลียวมาบ้าง อย่างใจจางจ่าวหล่าว นารีมักจ้าวจ้าวให้คุณพี่วากล่าวลม พ่อยอดอ่อมกะสิจ่มนำหา นางนี้ยังเป็นสาวยังบ่มีคู่ซ้อน ยามนอนหนุยังขาดคู่ ยามนอนหนุยังขาดคู่หากพี่ไม่เอ็นดู ให้น้องอยู่เอกรา ขาดคู่ร่วมสนทนา ขาดคู่เจรจาตามประสาคนจน ใครหนอจะเป็นคู่สักคน ไม่รังเกียจหนุจนเชียวติดต่อดีเลย ติดต่อกับนารีเฉยๆ คงไม่ได้ชิมเลย ต้องเป็นมันส์สัญญา ติดต่อดีเลยนะพี่ชา ติดต่อดีเลยนะพี่ชา ต้องซื้อแหวนเพชรมา ให้กะรัตมัดจำ ล่าลงฮ้านล่าลงฮ้าน เสรีงานไปแต่งบ่เอาแพงหมื่นห้า ค่าน้องสั่งจอง คันมกัน้อง คันมกัน้อง ใหลองปอนแหวนเพชร ว่าแต่ชายใจเด็ด รับรองได้หอมแก้ม รับรองได้หอมแก้ม

(ชุดที่ 6 อมตะหมอลำ อำลาทุ่งรวงทอง กลอนลำเชียวรัก “นารี”)

ลำดับที่ 80 เลขที่อ้างอิง 06-10

(เกริ่น) โอย นีโอยแล้วฮ้าคะนิง เอย ละนา

โอนอ อวสานจบสิ้นการลำบาดลิตาว ลำทางยาวยังบ่แล้ว อีนางเหล่าลื่อ่งกลอน สีคันดอนลำทางเตี้ย สีเลยเลยเตี้ยผู้บ่าว ความสักความฮักมานวงน้าว ดิงไว้กับ่ฟัง มันรุงรังจิตใจยุ่งคินิงชายทุกบาท่าง น้ำเอียนน้ำลันอ่าง ไหลลงแจ่งต่อแจ่ง มีขอนแก่นหล่องบ่ไว หล่องบ่ไว ละนา

โอยพี่ชายเอ๋ย เม็ดแต่ลำทางสั้น หันลงมาเจ้าทางล่องของนั้นว่าเตี้ย เลยเข้าแม่ใส่กัน ปัจจุบันเฮนี้ ประเพณีนับมือเปลี่ยน นับมือหมุนมือเลื่อน เวียนเข้าแม่สู่ทาง คันชะตาต่างหล่าง เจ้าผู้เล่าคิงบาง เจ้าผู้ไว้ว่าคอง คันว่าน้อยต้องแต่ง เป็นของน้องสีของดี นั้นละนาหนานวลนาทางตาเจ้าสักเทื่อเตื่อ ทางตาเจ้าสักเทื่อเตื่อ โอดันรักเธอสิตายแล้ว โอดันรักเธอสิตายแล้ว สิตายแล้ว รักพี่คนไหน ไม่เหมือนรักใคร่ก่อนกัน น้องรักพี่คนไหน ไม่เหมือนรักใคร่ก่อนกัน หรือพี่เห็น ว่าบ้านน้องอยู่ป่านี่ขาดอน ถ้าไม่ได้ร่วมหมอนนอนเตียงร่วมที่ จงคิดเห็นก่อนดี ก็เธอ พ้อสีลำไย ก็เธอพ้อสีลำไย คนใครใครจ้งเจ้า นีเอาอีนางสีได้บ่ หรือบ่พ้อสีได้ เอาไปกึ่งแม่กล่อมสอง คันว่า

เจ้าต้องหล่อง กะมีสองแล้วหรือบ่ หรือบ่พอสิได้ อีนางหล่าอยากฮ่วมนอน นั้นละนา ว่านวนลา
หางตาบไล้มีเจ้า หางตาบไล้มีเจ้า แก้อสิบปีก็บ่ไล้มีอ้าย สายตาบไล้มีนา สายตาบไล้มีอ้าย

(ชุดที่ 6 อมตะหมอลำ ลำลาทุ่งรวงทอง กลอนลำสามจังหวัด “เชษฐรัก”)

ลำดับที่ 81 เลขที่อ้างอิง 06-11

(พูด) มื้อนี้มาฮอดสวนพากันเล่นให้มันม่วนมันจิน เล่นลำเพลินแก้วหน้าม้า เบิงละลุน
คือสิมวนดีแท้ เอื้อยบ่เล่นนำพวกคะน้อยหรือ บ่เอื้อยบ่เล่นดอกให้เจ้าเล่นสา เปิดผ้ากั้งหาผู้บ่าว
เปิดผ้ากั้งหาผู้บ่าว นั้นแหละ

(เกริ่น) พอแต่เปิดผ้ากั้ง ละสอดส่องมองไป อื้อ อื้อ สาวหนองไหลมาหา บ่าวพี่ชายอย่า
ตาม่าน บ่าวพี่ชายอย่าตาม่าน อย่าตาม่าน อย่าตาม่าน อย่าตาม่าน มาจะกล่าวอีแก้วคำล้าน
ลูกศิษย์ท่านพระฤๅษี อีนางมีความสุขอยู่สบายบมีฮ้อน ยามเมื่อเนานอนเล่น แลเห็นมาไป
แก้วหน้าม้าเจ้ายืนเยียม เจ้าพอคอยยืนอยู่ ยืนอยู่ชานเฮือนน้อย งอยอยู่เทิงเหลียวเบ็งว่าแล้วลงสู่
พื้น นางแก้วแม่บ่ปาน นาน นอ แล้วแต่นางเหลียวพ้อ จ.ม.หยิบมาอ่าน ว่าโอนอ สารนี้เขียนจาก
บ้านเลขที่ ยี่สิบ ตำบลรักละคำเอย คันอำเภอสัมครใจ ไถ่ถนอมเอาน้องจึงมาตองดูถ่วน ประมวล
โฮม โอม เอาใส่วันที่หมายมกน้อง ผองเฒ่าชั่วชีวิต วันนีฟังใจไว้และตายพ่อกุณ แกมมีทุนคำล้าน
สถานห้องที่ไกล ยามเพิ่นเขียนเสร็จสิ้น เพิ่นเอาซองมาสอดใส่ สลักหลังเอาไว้นามนั้นว่าปิ่นทอง
เนาอยู่ห้องเมืองใหญ่วิไลคั่นไปตมเมืองใต้ ให้บ่าวมาคนเดอน้อง ให้หลวงมาเดอน้อง

โอยนอ นายกะจ้าวว่าพอคราว แล้วสิเดินดงชมป่า พอคราวแล้วสิเดินดงชมป่า หอมมาลา
ดอกไม้ คันปานบั้งจอจี จิจอว่าก้านกิ่งใบหยก กะสกุณาแวนนก ไต่เต็นโตนเต็น ลิงหวนให้
กะเล่นเต็นเต็นได้ ลิงหวนให้กะเล่นเต็นเต็นได้ กะจิงว่าแขนง่าไม้ ปลายช้องหงาคอม ได้ค้อมค้อม
ตามง่าซำสา ได้ยินการเว้าวอน หล่อนเสียงมันฮ้อง มองไปหน้าผาชันเป็นหลั่น มองไปหน้าผาชัน
เป็นหลั่น มีแต่จักจันฮ้อง มองแล้วห่างไกล ไกลแสนไกล จากบ้านเมืองมา ไก่ยงโคกโคก้า น้ำตา
ไหลนอง มองเม้นไม้ แสนไกลนางย่าง ตัวอีนางหล่าสิ่ง หลิ่งไม้ถั่วตา มาบาดหน้า เคียงคองอด
กะจิงว่า มีดินเหนียวผู้ตั้งตันเป็นมัน ผู้ตั้งตันเป็นตัน เป็นบัน เป็นบัน เป็นบัน เป็นบัน

(ชุดที่ 6 อมตะหมอลำ ลำลาทุ่งรวงทอง กลอนลำแก้วหน้าม้า)

ลำดับที่ 82 เลขที่อ้างอิง 06-12

(พูด) จังชั้นละเอื้อยหล่า คະน้อยอยากให้อื้อยหล่า เล่นลำเพลินคือกันนั้นแหละ คิดถึง
แต่เอื้อยหล่า บอกคะน้อยเล่นลำเพลิน คະน้อยอยากให้อื้อยหล่า เล่นลำเพลิน เปิดผ้ากั้งหาอ้ายบ่าว
ให้คะน้อยฟังแน่ เอื้อยว่าบ่เป็นคือเว้าไต่ละ บ่เป็นกะว่า

(เกริ่น) จังว่าเปิดผ้ากั๊งแสงสว่างสีวันคอน ฮือ ชาวเพลินเพลินในตา ห่วงพระนางแน่เดอ
อ้าย ห่วงพระนางแน่เดออ้าย

โอยเตชายกะวังว่า พอคราหน้าแล้ว พอคราหน้าแล้ว เดินไปช่วงช่วง ตาพางมองข้าง
ขวา แล้วกะมองข้างซ้าย กะหวานยิ้มแจ่มใส ใสแจ่มแจ๊จ ใสแจ่มแจ๊จ ย้อมแปงเดินเพลิน ดวงมือง
เห็นชัด กระเซ่นน้ำน่อง นางมอญอิมค้อยเดออกใหม่ สิปอใจป้ออ้าย สิตายย่อนพอกคุณ โ้อหนอคุณ
มาดน่องนางรอง เติงยังอยู่ขาดคุ่นอนเคียง เติงยังว่าง อีนางนอนเป็นปอง หาผู้มาปากว่า
น้ำน่องปมี เกิดชาตินี้ ชาตินี้ไร้คู่ชีวิต จิตพระนำตรอมตรม ปมพระทัยในเนื้อ ปมพระทัยในเนื้อ
ในเนื้อ ในเนื้อ

โอยนอนาย กะจังว่าพอคราแล้ว พอคราแล้ว ว่าสิมองดูฟ้า จันทราลอยเด่น มองดูฟ้า
จันทราลอยเด่น หันมามองจันทร์เพ็ญ ยามเมื่อจิตโศกฮ้อน นอนเล่นอิมตา ดวงจันทร์ว่า งามสง่า
ขาวนวล อีนางหวนค่านึง นั้งชมจันทร์เจ้า เมฆาโคเจ้าบังเงาจันทร์มืด เมฆโคเจ้าบังเงาจันทร์มืด
เลยแล้วบดบ่แจ๊จ ใจน่องตั้งเดียว ใจน่องเดอสีน่อง คืดกอดเกี่ยวใจน่องเกี่ยว กะใจน่องหันมามอง
กะใจน่องหันมามอง ตั้งโคมจันทร์เจ้า เดินหาน่องในคราวจันทร์แจ่ม น่องกะสอดคอยแนมมมมม
จันทร์เพ็ญอยู่ฟ้า แสงเกี่ยวเกี่ยวตา โ้อจันทร่าซังงามตามันมมมม โ้อจันทร่าซังงามตามันมมมม
ทำให้จิตทบทวน เจ้าหวนให้อาวรณ์ มองจันทร์ซ่อน สีเป็นตาเมื่อย อีนางชบเรื่อยเรื่อยบดให้ชื่นใจ
หอมดอกไม้ยามเมื่อจันทร์ฉาย หอมดอกไม้ยามเมื่อจันทร์ฉาย แสงพระพายงามตา หาอีนางแล
จ้อง หาอีนางแลจ้อง แลจ้อง แลจ้อง ผู้แลจ้อง ผู้แลจ้อง ผู้แลจ้อง

โอยเตชาย กะจังว่าฟังเดออ้าย ฟังเดออ้ายชายงามสามโยชน์ โปรตปราณีน่องไว้ให้เป็น
สะใภ้แม่ชาย มาพบอ้าย มาพบอ้าย มาพบอ้ายเนื้อคล่องงามขำ กะพอยากนำเมื่อชู เป็นคู่เคียง
เสียงซ้อน ชายมีซ้อนนอนสองแล้วไป อีนางเป็นผู้ซ้อน สีนอนให้ชุ่มเย็น ฮักบ่สิ้น บ่สิ้น หายโศก
โศกา เวทนาคนทุกข์แน่เป็นยังนอพี แน่เป็นหยั่ง นอพี นอพี นอพี

(ชุดที่ 6 อมตะหมอลำ อำลาทุ่งรวงทอง กลอนลำชมจันทร์)

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นายอาทิตย์ สุวรรณสุข
วัน เดือน ปี เกิด	15 ตุลาคม 2532
สถานที่เกิด	จังหวัดอุดรธานี
วุฒิการศึกษา	พ.ศ. 2556 สำเร็จการศึกษาปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยขอนแก่น
	พ.ศ. 2558 ศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการพัฒนาอาชีพ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ที่อยู่ปัจจุบัน	3 หมู่ 12 ตำบลเชียงเพ็ง อำเภอกุตุบ จังหวัดอุดรธานี รหัสไปรษณีย์ 41250
ผลงานตีพิมพ์	ภูมิปัญญาไทยในเพลงพื้นบ้านอีสาน : กรณีศึกษากลอนลำของฉวีวรรณ ดำเนิน (Thai Wisdom in Esan Songs: A Case Study of Chaweewan Damnern's Songs) ในการประชุมวิชาการระดับนานาชาติฉลองครบ 50 ปีแห่งการสถาปนาภาควิชาภาษาไทย ณ มหาวิทยาลัยฮันุกูภาษาและกิจการต่างประเทศ กรุงโซล ประเทศเกาหลีใต้

